

MOLLA HUSREV

Kaynaklarıyla

BÜYÜK
İSLÂM
FIKHI

ESER NEŞRİYAT

دَرِكُ الْمُهْمَنْسِ
فِي شَرِقِ الْأَخْرَجِ
لِبَوْلَانَا الْقَاضِيِّ مُحَمَّدِ بْنِ فَرَاءِ مُوزَّ
الشَّهِيدِ بْنِ عَنْدَلَةِ خَيْرِ

Müellifi
MOLLA HUSREV
(Fatih Sultan Mehmet Han Devrinde Şeyh-ül - İslâm)

KAYNAKLARIYLA
BÜYÜK İSLAM
FIKIHI

**— GURER VE
DÜRER
TERCÜMESİ —**

CILT. 2

Mütercimi
ARİF ERKAN

Kontrol, Tassih ve Tertib
AHMET DAVUTOĞLU
(Yüksek İslam Enstitüsü Eski Müdürü)

Bu kitap; Osmanlı Ulemâsının son halkası,
Câmiül - Ezher Şeriat Fakültesi Me'zûnu,
İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Eski Müdürü,
Arap Dili ve Edebiyatı Muallimi,
üstâd AHMED DAVUDOĞLU tarafından baştan sona kadar
kelime kelime tedkîk edilmiş ve
büyük emek mahsûlü olduğu husûsunda rapor verilmiştir.

— ESER NEŞRİYAT —

لِمَنْ يُرْسَلُ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ

שְׁנִי יְמֵינָךְ תַּחֲנוּן וְמִתְּפִלָּה תַּעֲשֶׂה בְּבֵית אֱלֹהִים
שְׁנִי יְמֵינָךְ תַּחֲנוּן וְמִתְּפִלָּה תַּעֲשֶׂה בְּבֵית אֱלֹהִים.

Yerthe paxiis koyumk lesumgiit.
Aatu piit taqsiis neet kius kogalaga,
Hohkoxot dypdixiit, umulkeut diimigii.
Sekhat kius sotayi; Kipituygħi, uwaissa, koll, nqidha.

1925-K 1-101

KONULARINA GÖRE**FİHRİST**

CİHAD BÖLÜMÜ	3
Ganimet ve Paylaştırılması Bâbı	12
Kâfirlerin İstilâsı Bâbı	20
Müste'men Bâbı	25
Dâr-i İslâm ve Dâr-i Harb ile İlgili bir Tamamlama	31
Vazifeler Bâbı	33
Cizye Hakkında Bir Fasıl	37
Mürted Bâbı	43
Âsiler Bâbı	50
BOŞ VE SAHİBSİZ ARÂZİNİN İHYÂSI BÖLÜMÜ	53
Sular Hakkında Bir Fasıl	57
Şirb Suyu	57
Şuf'a Suyu	59
KERÂHİYYET ve İSTİHSÂN BÖLÜMÜ	62
Yemek, İçmek, Altın ve Gümüş Kap ve Eşyâ Kullanmak ve Bâzı Mahzûrlu Şeyler Hakkında Bir Fasıl	63
İpek Elbise Giymek, Altın ve Gümüş ile Süslenmek ve Yüzük Takmak Hakkında Bir Fasıl	68
Kadın ve Erkekde Bakılması, Dokunulması Câiz Olan ve Olmayan Yerler ve Azl Hakkında Bir Fasıl	73
Çeşitli Konular Hakkında Bir Fasıl	77
Küfür Sayılan ve Sayılmayan Şeyler Hakkında Bir Fasıl	93
Yahûdi, Hristiyan ve Putperestin Müslüman Olması Hakkında Bir Fasıl	97
NIKÂH BÖLÜMÜ	100
Veli ve Küfüv Bâbı	116
Veli'nin Hükümleri	116
Küfüv'ün Hükümleri	124
Mehr Bâbı	129
Kölenin ve Kâfirin Nikâhi Bâbı	144

Kâfirin Nikâhi	151
Kasmî Bâbi	154
SÜT EMME BÖLÜMÜ (RADÂ')	156
BOŞAMA BÖLÜMÜ (TALÂK)	162
Boşamanın Yapılması Bâbi	163
Talâkin Kinâyeleri Faslı	182
Tefvîz Bâbi (Boşamayı Kadına Devretmek)	190
Ta'lîk Bâbi	200
Fârr'ın Talâki Bâbi (Mîrâstan Kaçırانın Boşaması)	207
Ric'at Bâbi	212
İlâ Bâbi (Karışma Yaklaşmamak Yemini)	220
Hul' Bâbi	224
Liân Bâbi (Karı - Koca Lânetleşmesi)	241
Cimâa Kâdir Olmayan (Innîn) ve Benzeri Kimseler Bâbi	248
İddet Bâbi	252
Yas Tutma (İhdâd) Hakkında Bir Fasıl	259
Nesebin Sübûtu Bâbi	263
İhidâne Bâbi (Çocuk Bakımı)	270
Nafaka Bâbi	276
ÂZÂD BÖLÜMÜ (Kölelikten Kurtulma)	293
Kölenin Bir Kısmının Âzâdi Bâbi	304
Azâda Yemin Etmek Bâbi	317
Ücrete Karşılık Âzâd Bâbi	319
Tedbir Bâbi (Kölenin Âzâdını Ölüm'e Bağlama)	324
İstilâd Bâbi (Câriyeye Çocuk Doğurtmak)	327
KİTÂBET BÖLÜMÜ	331
Mükâtebin Tasarrufları Hakkında Bir Fasıl	336
Ortak Kölenin Kitâbeti Bâbi	344
Ölüm ve Acz Bâbi	347
VELÂ BÖLÜMÜ (Âzâd Bağlılığı)	352
YEMİNLER BÖLÜMÜ (EYMÂN)	361
Fîil Üzere Yemin Bâbi	376
Söze Yemin Bâbi	394

ALFABETİK**MEVZU' FİHRİSTİ**

— A —

Âsiler Bâbı	50
Âzâd Bölümü (Kölelikten Kurtulma)	293
Âzâda Yemin Etmek Bâbı	317

— B —

Boş ve Sâhibsiz Arâzinin İhyâsı Bölümü	53
Boşama Bölümü (Talâk)	162
Boşamanın Yapılması Bâbı	168

— C, Ç —

Cihâd Bölümü	3
Cimâa Kâdir Olmayan (Innîn) ve Benzeri Kimseler Bâbı	248
Cizye Hakkında Bir Fasıl	37
Çeşitli Konular Hakkında Bir Fasıl	77

— D —

Dâr-ı İslâm ve Dâr-ı Harb ile İlgili bir Tamamlama	31
--	----

— F —

Fârr'ın Talâkı Bâbı (Mirâstan Kaçırانın Boşaması)	207
Fiil Üzere Yemin Bâbı	376

— G —

Ganimet ve Paylaştırılması Bâbı	12
---------------------------------------	----

— H —

Hıdâne Bâbı (Çocuk Bakımı)	270
----------------------------------	-----

Hul' Bâbî	224
-----------	-------	-----

— I —

İddet Bâbî	252
İlâ Bâbî (Karısına Yaklaşmamak Yemini)	220
İpek Elbise Giymek, Altın ve Gümüş ile Süslenmek ve Yüzük Takmak Hakkında bir Fasıl	68
İstilâd Bâbî (Câriyeye Çocuk Doğurtmak)	327

— K —

Kadın ve Erkekde Bakılması, Dokunulması Câiz Olan ve Olmayan Yerler ve Azl Hakkında bir Fasıl	73
Kâfirlerin İstilâsı Bâbî	20
Kâfirin Nikâhı	151
Kasm Bâbî	154
Kerâhiyyet ve İstishân Bölümü	62
Kitâbet Bölümü	331
Kölenin ve Kâfirin Nikâhı Bâbî	144
Kölenin Bir Kısmının Âzâdi Bâbî	304
Küfür Sayılan ve Sayılmayan Şeyler Hakkında Bir Fasıl	93
Küfüv'ün Hükümleri	124

— L —

Lîân Bâbî (Karı - Koca Lânetleşmesi)	241
--------------------------------------	-------	-----

— M —

Mehr Bâbî	129
Mükâtebin Tasarrufları Hakkında Bir Fasıl	336
Mürted Bâbî	43
Müste'men Bâbî	25

— N —

Nafaka Bâbî	276
Nesebin Sübütü Bâbî	263
Nikâh Bölümü	100

— O, Ö —

Ortak Kölenin Kitâbeti Bâbı	344
Ölüm ve Acz Bâbı	347

— R —

Ric'at Bâbı	212
-------------------	-----

— S —

Söze Yemin Bâbı	394
Sular Hakkında Bir Fasıl	57
Süt Emme Bölümü (Radâ')	156

— Ş —

Şîrb Suyu	57
Şuf'a Suyu	59

— T —

Talâkın Kinâyeleri Faslı	182
Ta'lîk Bâbı	200
Tedbir Bâbı (Kölenin Azâdını Ölume Bağlama)	324
Tefvîz Bâbı (Boşamayı Kadına Devretmek)	190

— Ü —

Ücrete Karşılık Azâd Bâbı	319
---------------------------------	-----

— V —

Vazifeler Bâbı	33
Velâ Bölümü (Azâd Bağlılığı)	352
Velî ve Küfüv Bâbı	116
Velînin Hükümleri	116

— Y —

Yahûdi, Hıristiyan ve Putperestin Müslüman Olması Hakkında Bir Fasıl	97
Yas Tutma (İhdâd) Hakkında Bir Fasıl	259
Yemek, İçmek, Altın ve Gümüş Kap ve Eşyâ Kullanmak ve Bâzı Mahzûrlu Şeyler Hakkında Bir Fasıl	63
Yeminler Bölümü (Eymân)	361

— K I S A L T M A L A R —

- (C.C.) : Celle Celâlühû.
(A.S.) : Aleyhisselâm.
(S.A.V.) : Sallallahü Aleyhi ve Sellem.
(R.A.) : Radiyallâhü Anh. (Ashâb'dan, erkek)
(R. Anhümâ) : Radiyallâhü Anhümâ. (Ashâb'dan, iki erkek)
(R. Anhüm) : Radiyallâhü Anhüm (Ashâb'dan, ikiden çok erkek)
(R. Anhâ) : Radiyallâhü Anhâ. (Ashâb'dan, kadın)
(R. Anhümâ) : Radiyallâhü Anhümâ. (Ashab'dan, iki kadın)
(R. Anhünne) : Radiyallâhü Anhünne. (Ashâb'dan, ikiden çok kadın)
(Rh.A.) : Rahmetüllâhi Aleyh (Erkek)
(Rh. Aleyhimâ) : Rahmetüllâhi Aleyhimâ (İki erkek)
(Rh. Aleyhim) : Rahmetüllâhi Aleyhim. (İkiden fazla erkek)
(Rh. Aleyhâ) : Rahmetüllâhi Aleyhâ. (Kadın)
(Rh. Aleyhimâ) : Rahmetüllâhi Aleyhimâ. (İki kadın)
(Rh. Aleyhinne) : Rahmetüllâhi Aleyhinne. (İkiden fazla kadın)
Hz. : Hazret.
(Bk.) : Bakınız.
(b.) : bin, İbn (Oğul ma'nâsına)
(bint) : Kız

**DÜRERU'L - HUKKÂM Fİ
ŞERHİ GURERU'L - AHKÂM**

TERCÜMESİ

ڪتابِ چھاد

CİHÂD BÖLÜMÜ

Musannif, sonucusu Hacc olan dört ibâdet ile Hacca uygun olan udhiyye (kurbân), av ve boğazlanan hayvanları anlattıktan sonra, şimdi ibâdetlerin beşincisi olan cihâda âid hükümleri açıklamaya başlamıştır.

Cihâd (1) önce başlamak sûretille farz-ı kifâyedir. Yâni kâfirler bizim ile savaşmasalar bile, kâfirlerin savaş açıp harbe başlamamız üzerrimize vâcib (farz) dir.

Zirâ Resûlüllah (S.A.V.), başlangıçta afv ile ve müşriklerden yüz

(1) Cihâd : Kâfir veya âsilerle çarpmak için gücünü kuvvetini sarfetmeye şerîtte cihâd denir.

Cihâd; fazileti pek büyük olan hâlis bir ibâdettir.

Cihâd farz-ı kifâyedir; ancak umûmi seferberlikte eli silâh tutan herkese farz-ı sun olur.

Müslim' (Rh.A.) in; Ebû Hüreyre' (Rh.A.) den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfîte Resûlüllah (S.A.V.) Efendimiz şöyle buyurmuştur :

«Her kim harb etmeden veya harbetmeyi gönlünden geçirmeden ölüse nîfâkun bir gubesi üzerine ölü.

Ahmed (Rh.A.) ve Nesâî' (Rh.A.) nin Enes' (R.A.) den rivayet ettikleri bir hadîs-i şerîfîte Peygamber (S.A.V.) Efendimiz :

«Müşriklerle mallarınız, canlarınız ve dillerinizle mücadеле edin» buyurmuştur.

Bu hadîs-i şerîfîte ma'nâ Tevbe sûresinin 89. âyet-i kerîmesinde de mevcuttur.

CİHÂDA İZİN VERİLMESİ :

Müşriklerle savaşa; harâm aylarda olmamak kaydıyle 12 Safer 2 H/623 M geceâl nâzil olan Hacc sûresi'nin 39 ve 40. âyet-i kerîmeleriyle ruhsat verilmiştir. Daha sonra Tevbe sûresinin 36. âyet-i kerîmesiyle bu kayd kaldırılıp, cihâd emri mutlak olarak kalmıştır.

(Büyük-Merâm Tercümesi ve Şerhi, Selâmet Yolları, Ahmed Davudoğlu C. 4)

çevirmekle emrolunmuştur. Nitekim bu husûsta Allah Teâlâ (C.C.) :

فَاصْبِحْ الصَّفَحَ الْجُمِيلَ

«Müşriklere karşı yumuşak ve iyi davranış» (2) ;

وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ

«Allah'a ortak koşanlardan yüz çevir» (3), buyurmuştur.

Bundan sonra Resûlüllah (S.A.V.) kâfirleri her çeşit güzel yolla dîne da'vet etmekle emrolunmuştu. Meselâ : Allah Teâlâ (C.C.) bununla ilgili olarak :

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْخَيْرَةِ
وَجَادِلْهُمْ بِمَا تَيَّرَ هِيَ أَحْسَنُ .

«Ey Muhammed Rabbinin yoluna (İslâm'a), hikmet (Kur'ân) ile, güzel ögütle çağır, onlarla en güzel şekilde tartış (mucâdele et) ..» (4) buyurmuştur. Sonra eğer başlamak onlardan olursa, Allah Teâlâ' (C.C.) in :

أُذْنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلِيلُوا

«Haksızlığa uğratılarak kendilerine savaş açılan kimselere karşı koymaya izin verilmiştir.» (5) kavliyle savaş emrolunmuştur. Yâni savunma husûsunda onlara izin verilmiştir. Bundan sonra Allah Teâlâ' (C.C.) in :

(2) Bk. Hicr sûresi (15); Ayet : 85

(3) Bk. En'âm sûresi (6); Ayet : 106

(4) Bk. Nahl sûresi (16); Ayet : 125

(5) Bk. Hacc sûresi (22); Ayet : 39

فَإِذَا أَنْسَلْتُمُ الْأَشْهُرَ أُحْرَمْ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ

«Harâm aylar çıkışında, Allah'a ortak koşanları (puta tapanları) bulduğunuz yerde öldürün.» (6) kavliyle bazı zamanlarda ibtidâen savaş emrolunmuştur. Ondan sonra mutlak olarak, zamanların ve mekânların hepsinde (her zaman ve her yerde) savaş ile emrolunmuştur. Bu husus-tâ Allah Teâlâ (C.C.) şöyle buyurmuştur :

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ

«Fitne kalmayınca kadar onlarla savaşın.» (7)

وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَةً

«Toplu olarak Allah'a ortak koşanlarla (putperestlerle) savaşın.» (8)

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِيَوْمِ الْآخِرِ

«Allah'a ve âhiret gününe inanmayanlarla savaşın.» (9). Bunlardan daha başka âyetlerle de aynı şey emrolunmuştur.

Cihâdin farz-ı kifâye olmasının vechi şudur: Cihâd farz-ı ayn olarak meşrû olmamıştır. Çünkü cihâd aslında öldürme ve ifsâddır. Bilâ-kis «î'lâyi kelimetullâh» yâni Allah Teâlâ' (C.C.) in adını yükseltmek ve O'nun dînini kuvvetlendirmek, kullardan fesâdi defetmek için meşrû olmuştur. Bu durumda, eğer insanlardan bir kısmı her zaman cihâd yaparsa, hepsinden sâkit olur. Zirâ bir kısmının yapmasıyle mak-sad hâsîl olmuş, demektir : Cenâze Namazı, cenâzeyi defn ve selâma karşılık vermek gibi. Çünkü bunlardan birini cemâatin bazısı yaptı-

(6) Bk. Tevbe sûresi (9); âyet : 5

(7) Bk. Enfâl sûresi (8); âyet : 39

(8) Bk. Tevbe sûresi (9); âyet : 36

(9) Bk. Tevbe sûresi (9); âyet : 29

ğında, diğerlerinden farz düşer. Eğerbazısı cihâda çıkmayıp dâr-i İslâm'da, cihâda çıkmamış zaman bulunursa, üzerlerine lâzım gelen farzı terk ettikleri için, Müslümanların hepsi günahkâr olurlar. Nitelikim, şâyet cemâatin hepsi Cenâze Namazını veya defnini veya selâma karşılık vermeyi terk etmiş olsalar günahkâr olacakları gibi.

Cihâd ancak, çocuk (10), köle, kadın (11), a'mâ, kötürum ve eli kesik kimselere vâcib olmaz. Çünkü bunlar âcizdirler. Teklîf ise kudretledir.

Eğer kâfirler İslâm'ın sınır bölgelerinden birine hücum ederlerse, o bölgeye yakın olup da cihâda kâdir olanlar üzerine cihâd farz-ı ayn olur.

Nihâye sâhibi Zahire'den şöyle nakleder: Nefîr-i âm (12) (Halîfe -

(10) Cumhûr-u ulemâ'ya göre; ebeveyn veya onlardan birisi evladını harbe gitmekten mederse, evladın harbe gitmesi harâm olur. Ancak, ebeveyinin Müslüman elmaları şarttır. Çünkü Müslüman olan ana - babaya itâat umûmî olarak farz-ı ayn, cihâd ise farz-ı kifâyedir. Fakat, cihâd farz-ı ayn, yâni umûmî seferberlik mâ'nasında olursa, evladın ebeveyni bırakıp cihâda koşması gerekdir. Çünkü, bu durumda cihâdin te'min ettiği faydalalar umûmidir. Âmmeyi alâkadar éden maslahatlar ise dâima tercih olunurlar.

(Selâmet Yolları, Ahmed Davudoğlu, C. IV.)

(11) İmâm Nesâî (Rh.A.) in Ebû Hüreyre' (R.A.) den tahriç ettiği hadîs-i şerîfe Resûl-ü Ekrem (S.A.V.) Efendimiz :

«Büyükün yâni âcizin ve kadınla zaifin cihâdu haccdır.» buyurmuştur.

Hadîs-i şerîfler; kadına cihâdin vâcib olmadığını, Hacc veya Umre yapmaları kendilerine cihâd sevâbi kazandıracağına delildir. Bununla beraber, hadîs-i şerîflerde kadınlara cihâd câiz olmadığına delâlet yoktur.

Buhâri'nin «Kadınların harbe çıkışları ve harbetmeleri bâbında» İmâm Müslîm' (Rh.A.) in Enes' (R.A.) den rivâyet ettiği hadisten; kadınların harbe katılabilecekleri ama yalnız müdâfaa harbi yapabilecekleri anlaşılmaktadır.

Buhâri'de; kadınların harbe gitmekleri takdirde yapacakları cihâdin askere su ve erzak taşımak, yaralılara bakmak gibi şeylerden ibâret olacağını bildiren rivâyetler vardır. (Selâmet Yolları, C. 3, Ahmed Davudoğlu)

(12) Nefîr: Lûgatta topluluk ma'nâsinadır. İstilâhda, canlarına, mallarına çoluk ve çocukların saldırmak üzere düşmanın gelmekde olduğundan bir beldede bulunan halkın haberdâr edilmesidir ki, bu halde o belde ahâlisinden gücü yeten Müslümanlar üzerine cihâd farz olur. Çoğu : Enfârdır.

Gazâya çıkışmasını ilân ve taleb eden kimseye (müstenfîr) denir. Savaşı sürüklenen götürülenlere de (nefr) adı verilir.

Nefîr-i âmm: Savaş bölgesinde bulunan bütün efrâdin savaş için seferber hâline gelmesi demektir ki buna, düşmanın bir İslâm beldesine ansızın saldırdığı ve düşmanı bir kısım İslâm kuvvetlerinin defedemeyeceği takdirde mürâcaat olunur ve bunun dâiresi ihtiyâca göre genişler, İslâm âleminin imkân ölçüsünde doğusuna ve batısına kadar yayılır. Bu, genel bir seferberlik, demektir.

Nefîr-i hâss: Savaş için yalnız bir kısım fertlerin seferber hâline gelmesi demektir. Bu kısmen seferberlik hâlidir. Bu, fazla kuvvet toplamaya lüzum görülmediği takdirde iltizâm edilir. Meselâ, sınırlardan birinde zuhur eden bir harb olayını savmak için o bölgede bulunan İslâm kuvveti yettiği takdirde diğer efrâdin silâh altına celbine lüzum görürmez.

Sultan tarafından savaş için umûmi seferberlik emri) geldiğinde, cihâd ancak düşmana yakın olanlar üzerine farz-ı ayn olur. O yakın olanların arkasında olup da düşmandan uzak olanlar üzerine ise farz-ı kifâyedir. Hattâ, eğer onlara ihtiyâc yoksa, onlar için cihâdi terke vüs'at (müsâade) vardır. Eğer düşmana yakın olanların cihâda kudretleri olmakla beraber kâfirler mukâvemetten âciz oldukları için uzak olan Müslümanlara ihtiyâc varsa veya yakın olanlar mukâvemetten âciz olmayıp da üşenip savaşmazlarsa, bu takdirde onlardan sonra gelen (yakın) kimselerin üzerine cihâd farz-ı aynla farz olur. Oruç ve Namaz gibi onlar üzerine cihâdi terke izin verilmez. Doğudan batıya bütün Müslümanlar üzerine bu şekilde (tedrîcen) farz kılınır. Bunun benzeri, ölü üzerine kılınan cenâze namazıdır ki, şayet bir kimse şehrin bir tarafında ölse, o ölüünün techiz işlerini yapmak onun komşuları ve mahalle halkı üzerine farz olur. Ölüden uzak olan kimselerin o techiz işlerini yapmaları gerekmekz. Eğer ölüden uzak olan kimseler; mahalle halkın ölümün haklarını yerine getiremeyeceklerini veya techiz işlerini yerine getirmekten âciz olacaklarını bilirlerse, bu işleri yapmak o uzak olan (sonra gelen) kimselere düşer. Cihâd da böyledir. Bu durumda, kadın kocasından ve köle efendisinden izinsiz olarak umûmi seferberliğe çıkar. Çünkü maksad ancak hepsinin çıkışlarıyla hâsil olur. Bu durumda, cihâd onlar üzerine de vâcib olur. Koca ve efendinin hakkı farz-ı ayında zâhir olmaz; Oruç ve Namaz gibi. Fakat umûmi seferberlikten önce olan cihâd böyle değildir. Zirâ onda kadın ve köleden başkası ile yetinilir. Koca ve efendinin haklarını iptâle zarûret yoktur.

Cu'l mekrûhtur. Cu'l : İşçiye işi için verilen ücrettir. Bununla murâd, İmâm (Sultan) in mal sahiplerine kendi rızâları olmaksızın, gazileri takviye için koyduğu vergidir. Bu cu'l (13) (yâni harb edene verilen ücret), Beyt'u'l-Mâl'de bir şey (fey; mal) varken mekrûhtur. Beytu'l-Mâl'de mal (fey') bulunmadığı zaman cu'l mekrûh olmaz.

Kâfirleri muhâsara ettiğimiz zaman onları İslâm'a da'vet ederiz.
(14) Eğer İslâm'ı kabûl etmezlerse, onları cizyeye da'vet ederiz. Eğer

(13) **Cu'l ale'l-cihâd :** Gazâda bulunmak üzere alınıp verilen ücrettir. Cihâdına yardım olmak üzere mücâhidlere verilen atiyeyeo cu'l denilmiştir.

(14) **Fahr-i Kâinat'** (S.A.V.) in küffârdan istenmesini tavsiye buyurduğu üç şey : İSLÂMA DA'VET, VERGİ ve HARP'tir.

Süleyman b. Büreyde'den o da babasından (Rh.Anhümâ) işitmış olarak rivâyet olunmuştur.

Babası demîstir ki :

Resûlüllah (S.A.V.) bir orduya veya müfrezeye kumandan ta'yin ettiği zaman, ona yakınları hakkında Allah'tan korkmasını tavsiye eder; yanında bulunan Müslümanlara da hayatı tavsiyede bulunur; sonra :

«Allah'ın adile Allah yolunda gazâ'edin; Allah'a küfredenlerle çarpışın. Gazâ'edin,

cizyeyi kabûl ederlerse bizim için olan can ve malların korunma hakkı onlar için de olur. Onların canlarına ve mallarına da taarruz edilmez; korunurlar. Bu huküm umûmi değildir. Çünkü bu, ibâdetler hakkında sahîh olmaz. Bundan murâd şudur: Onlar cizyeyi kabûl etmezden önce biz onların kanlarına ve mallarına taarruz ederdik; yine, cizyeyi kabûl ettikden sonra ise onlara taarruz edersek veya onlar bize taarruz ederseler, onlar için bize ve bizim için onlara vâcib olan şey taarruz zamanında birbirimize vâcib olan şeydir. Bunu ulemânın Hz. Ali' (R.A.) nin şu sözü ile istidlâlli teyid eder: Hz. Ali (R.A.) demiştir ki: «Kâfirlerin cizyeyi vermeleri ancak kanları bizim kanımız gibi ve malları bizim malımız gibi olması içindir.»

Kendilerine İslâm'a da'vet ulaşmamış olan kâfirlerle savaş açmayız. Bir kimse, İslâm da'veti kendilerine ulaşmadan önce kâfirlerle savaşırsa, bundan nehyedildiği için günahkâr olur. Lâkin o savaş ile günahkâr olan kimse, onların kanlarını ve mallarını ödemez. Çünkü onlar ma'sûm değillerdir.

İslâm da'veti kendilerine ulaşan kâfirler için İslâm da'vetini yenilemek mendûbdur. Eğer kabûlden yüz çevirirlerse, onlarla (mancınık-la) taş atmak, ateşle yakmak, suyla boğmak ve ok atmak suretiyle muhârebe ederiz. Velev ki beraberlerinde Müslüman bulunsun yahut Müslümanı kendilerine kalkan etsinler. Günahkâr olmak gerekmese diye oku, Müslümanın niyetiyle değil, onların niyetiyle atarız. Eğer oklar Müslüman'a isâbet ederse, diyet ve keffâret gerekmek.

Ağaçlarını kesmek ve ekinlerini ifsâd etmekle muhârebe ederiz. (Bunu ahdi bozmaksızın ve hîyânet etmeksızın yaparız.) Çünkü, Resû-

fakat ganîmet hususunda hîyânette bulunmayın; hem gadiretmeyin, kimsenin bir yerini kesmeyin; hiçbir çocuğu öldürmeyin. (Kumandan!) Müşriklerden olan düşmanınla karşılığının zaman onları üç haslete da'vet et. Bunların hangisi hususunda sâna icâbet ederlerse hemen kabul eyle; ve kendilerini serbest bırak. Onları İslâma da'vet et; eğer sâna icâbet ederlerse derhal kabul et. Sonra onları kendi yurtlarından muhâcirler dîyârına göçmeye da'vet eyle. Eğer kabul etmezlerse kendilerine haber ver ki, Müslümanların yerlileri gibi olacaklar; onlara ganîmet ve yağmadan bir şey verilmeyecektir. Ancak Müslümanlarla birlikte mücâhede ederlerse o başka. Eğer İslâmîyeti kabul etmezlerse o halde kendilerinden cizye iste. Sâna icâbet ederlerse bunu onlardan kabul et. Kabul etmezlerse artık Allah'tan yardım dileyerek kendilerile harbet. Bir kal'a ahâlisini muhâsara altına alır da sâna Allah ve Resûlüne ahd-ü peymân vermeni teklif ederlerse bunu yapma; lâkin onlara kendi zimmetinde ahd-ü peymân ver. Çünkü siz kendi ahd-ü peymânınızı bozarsanız bu Allah'a verilen ahdi bozmanızdan ehvendir.

Şayet senden kendilerini Allah'ın hükmüne havâle etmeni isterlerse bunu da yapma. Bilâkis kendi hükmüne bırak. Zirâ sen onlar hakkında Allah'ın hükmüne isâbet edip edemeyeceğini bilmeyin buyururdu.

(Selâmet Yolları, Ahmed Davudoğlu, C. 4)

lüllah (S.A.V.), gadr ve gulûldan menetmiştir. Bunun ikisi de hıyanettir. Lâkin gulûl özellikle ganimette kullanılır. Gadr ise umûmi olarak sözünde durmamaya şâmil olur.

Mesûle; cezalandırmak ve başkasına ibret kîlmak, demektir. Uzuvları kesmek, yüzüne kara sùrmek gibi. Buhârî'nin şerhinde: «Onları yendikden sonra mesûle (iğkence) yasaklanmıştır, zaferden önce mesûlede mahzur yaktır. Zirâ kâfirleri zelîl etmek için daha uygundur» denmiştir. Zeylaî (Rh.A.) de, «Bu daha iyidir» demiştir. Bunun benzeri ateşde yakmaktadır.

Kâfirlerin mükellef olmayanlarını: Çocukları, mecnûnları, pîr-i fâni, a'mâ, kötürum olanları ve kadınları öldürmeksızın savaşırız. Çünkü hadîs-i şerîfde bunları öldürmek yasaklanmıştır. Ancak, eğer bunlardan biri savaşırsa, o savaşan öldürülür. Ya da mal sâhibi olup kâfirleri mal ile savaşa teşvik ederse veya harb husûsunda görüş sâhibi ise veya hükümdâr ise bu takdirde yine öldürülür.

Oğul, kâfir olan babasını öldürmez. Yâni oğulun, kâfir olan babasını öldürmeye önce başlaması câiz olmaz. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.):

وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفٌ

«Ana - baba ile dünyada iyi geçin.» (15) buyurmuştur. Öldürmek için başlamak ma'rûf (iyi geçinmek) değildir. Bir de: Baba oğlunun hayatına sebeb olmuştur. Şu halde oğulun, babasının yok edilmesine sebeb olması câiz olmaz. Musannîfîn «önce başlamak» sözüne sebeb şudur: Zirâ, baba oğlunu öldürmeye kasd eder de bunun def'i babanın öldürülmesinden başka yolla mümkün olmazsa, babasını öldürmek câiz olur. Çünkü bu öldürme, kendisini korumaktır. Şayet oğulun Müslüman olan babası onu (oğlunu) öldürmeye kasdederse, oğulun babasını öldürmesi câiz olur. Bu durumda, kâfir olan babası kasdederse, onu öldürmek daha lâyiktir.

O kâfir olan babayı oğlundan başka kimse öldürür ve oğlu da onu menetmez.

Mushâf-i Şerîfi ve karısını, bunlar hakkında düşmandan korkulursa savaşan askeri birliklere çıkarmaz. Çünkü bunları çıkarmakda; Mus'hâfla alay edilmesinden ve kadının yitirilmesinden, iffet ve namusuna dokunulmasından korkulur.

(15) Bk. Lokmân Sûresi (31); âyet: 15

Eğer barış Müslümanlar için hayr ise İmâm (İslâm devlet başkanı) ehl-i harb ile barış yapar. Eğer barış Müslümanlar için hayr değil ise barış câiz olmaz. Çünkü barış sûreten ve ma'nen cihâdi terktir. Velev ki barış, Müslümanlar onlardan mal almak üzere yapılmış olsun. Zirâ barış malsız câiz olunca, mal ile olmak haydi haydi câizdir. Eğer o mala ihtiyâcımız var ise câiz olur. Eğer ihtiyâcımız yok ise barış câiz olmaz. Çünkü bu, sûreten ve ma'nen cihâdi terktir.

Alınan mal, cizyenin harcandığı yerlere harcanır. Çünkü o, cizye gibi Müslümanların kuvvetiyle alınmıştır. Ancak eğer Müslümanlar savaş için küffârin ülkelerine iner (gider) larse, bu takdirde, zorla alındiği için, o mal ganîmet olur. Bunun hükmü ma'lûmdur.

Eğer kâfirler Müslümanları kuşatırlar da Müslümanlardan mal olarak barış yapmak isteseler, İmâm o barışa râzi olmaz. Çünkü bunda Müslümanları hor ve itibârsız kılmak vardır. Hadîs-i şerîfde şöyle vârid olmuştur:

لَيْسَ لِلْمُؤْمِنِ كَنْ يُذَلَّ نَفْسَهُ إِلَّا إِذَا خَافَ الْهَذْلُكَ
لَا نَدْفَعُهُ بِأَيِّ طَرِيقٍ كَمْكَنَ وَاجْبٌ

«Ölmek korkusu olmadıkça, mü'min için kendisini zelîl etmek yoktur. Çünkü ölmeyi defetmek hangi yolla mümkün olursa vâcibdir.»

Eğer barışı bozmak hayırlı ise barış (sulh) bozulur. Yâni eğer imâm kâfirler ile barış yaptıktan sonra barışı bozmayı daha uygun görürse, kâfirlere bozma haberi gönderir ve savaşır. Eğer kâfirler hiyânetle başlarlarsa, onlara barışı bozma haberi göndermezden önce savaş yapılır.

Asîler ve mürtedler ile de barış yapılip onların davranışları beklenir. Yâni onlara tutumlarını değiştirdip önceki hallerine dönmeleri için mühlet verilir. Zirâ bu, bir maslahâttan dolayı savaşı terk etmektir. Nitekim bu ehl-i harb hakkında da câizdir.

Bunlar ile malsız barış yapılır. Çünkü bunlardan mal almak, onların âsılık ve mürtediliklerini kabûl etmektir. Bu ise câiz değildir. Eğer onlardan mal almış isek, o malın geri verilmesi de câiz olmaz. Zirâ malı onlara geri vermekde, onlara savaş için yardım etmek vardır.

Sulhdan sonra da olsa, onlara silâh, at ve demir satılmaz. Çünkü bu eşyayı onlara satmakda savaş için yardım etmek vardır.

Müslümanlardan hür bir erkek ve kadının emâni (16) sahîh olur. Yâni bir kâfirin veya kâfirlerin veya bir kale halkın veya bir şehir halkın korkusunu gidermek sahîh olur. Hattâ bir Müslümanın onları öldürmesi câiz olmaz. Eğer barış (sulh) şer ise imâm onu bozar ve emâni veren kimseyi, -eğer o kimse onlara emân vermenin şer'an yasak olduğunu bilirse,- cezâlandırır. Eğer yasak olduğunu bilmeyse cezâlan-dırmas; ancak tenbih eder.

Zimmînin emâni sahîh olmaz. Çünkü zimmî onlar ile beraber it-hâm altındadır. Kezâ zimmînin Müslümanlar üzerine velâyeti yani onların işini üzerine alması sahîh olmaz. Ancak eğer askerin emiri kâ-ſirlere emân vermek için zimmîye emir verirse bu takdirde câiz olur. Bunu Zeylâi (Rh.A.) zikretmiştir.

Kâfirlerin içinde olan bir Müslüman tutuklunun emâni sahîh olmaz. Kâfirlerle beraber bulunan bir Müslüman tâcîrin de emâni sahîh olmaz. Çünkü onların ikisi de kâfirlerin elleri altında tutukludur. Onlardan kâfirler korkmazlar. Emân ise korku mahalline hastır.

Dâr-i harbde Müslüman olup bizim ülkemize göç etmeyen kim-ſenin emâni da sahîh olmaz. Nitekim bunun sebebini zikrettik.

Savaştan menedilen çocuğun, kölenin ve mecnûnun emâni da sahîh olmaz. Çocuk eğer emâni bilmezse mecnûn gibidir, emâni gece-ſizdir. Eğer bilir ve anlar (âkil) ise -halbuki o savaştan alikonmuştur- İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre hüküm yine aynıdır. Yani sahîh olmaz. İmâm Muhammed (Rh.A.) bunun aksi görüstedir.

Eğer âkil çocuğa savaş için izin verilmiş ise, esah olan kavle göre, onun emâni ittifakla sahîh olur. Fakat köle, şâyet savaştan menedi-ſirse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, onun emâni sahîh olmaz. İmâm Mu-hammed (Rh.A.) ise aksi görüstedir. Eğer ona savaş için izin verilirse emâni sahîh olur.

(16) **Emân:** Korkusuzluk, rahatlık, endişeden beri olmak ma'nâsınaadır. Karşılı: korku (havf) dır. Emen, emene, imn kelimeleri de emân ile eşanlamlıdır. Korkusuz, endi-ſeden beri, hayatı mahfûz kimseye de (emin), (âmin) denilir.

Savaş terimi olarak emân: Emniyete ve güvenliğe kavuşması hakkında düşmana verilen söz veya yapılan işaretten ibarettir. İsti'mân da emân istemek ve emâna nâil olmak demektir. Emânın bir çok çeşitleri vardır. Meselâ Emân-ı sarîh: Bir kimseye karşı: Sana emân verdim, siz eminsiniz, size bir zarar yoktur gibi bir tabir ile verilen emândır.

Emân bil'kitâbe: Ehl-i harbe emannâme gönderilmek suretiyle verilen emândır. Şu kadar var ki, bu emannâmeyi gönderen zâtın emin, müslüman, diğer şartları hâiz bir kimse olduğu malûm olmalıdır. Bu, açık delil ile bilinmedikce emân tahakkuk et-mez.

بَابُ الْمَغْنِمِ وَقِسْمَتِهِ

GANİMET VE PAYLAŞTIRILMASI BÂBI

İmâm (İslâm devlet başkanı, halife) bir ülkeyi barış (sulh) yolu ile feth ettiğinde, o barışın gereğini yapar. O barışı imâm ve imâm'dan sonra gelen emirler de değiştirmezler. O ülkenin arazisi ülke halkın mülkleri olarak kalır.

Eğer imâm o ülkeyi zorla feth etmiş ise, o arâzî hakkında muhayyerdır. Dilerse tahmîs eder (beşer böler), sonra onu bizim aramızda tak-sîm eder. Yani ehl-i ganîmet arasında paylaştırır. O arâzî bizim mül-kümüz olur. Nitekim Resûlullah (S.A.V.) in Hayber arâzisini (ganîmetcilere) taksîm edip üzerlerine ösr koyduğu gibi. Zirâ, Müslüman üzerine ibtidâen harâc koymak câiz olmaz. Yakında bunun açıklaması gelecektir.

Ya da imâm o beldeden halkını cizye (1) ile o belde üzerinde bırakır. Yani dilerse o beldeden halkına lütufda bulunup Müslümanlara zımmî (tâbiî olarak) olmak üzere kendilerini hür ve arâzilerini mülk bırakır. Canları için cizye ve arâzileri için harâc koyar. Nitekim Hz. Ömer (R.A.) Irak'ın köy ve kasabalarını feth ettiği zaman halkına iylîk edip evlerini ve arâzilerini ellerinde bırakmış, başları için cizye, bağları ve arâzileri için harâc koymuş, onları ganîmetciler arasında taksim etmemiştir.

(1) Hanefîlere göre cizye; Arap olsun, Acem olsun, ehl-i kitap denilen Hıristiyanlarla, Yahûdilerden ve Mecûsilerle Acem putperesilerinden alınır. Arap putperestlerle Mürtedlerden alınmaz. Bunlar ya Müslüman olur yâhud kılıçtan geçirilirler. Kadın, çocuk ve sakatlara da cizye yoktur.

Cizye Hicret'in 9. yılında (M. 630) meşru' olmuştur. «8. yılda meşru' olmuştur.» diyenler de vardır.

(Selâmet Yolları, Ahmed Davudoğlu, C. 4)

Fukahâ demişlerdir ki: Ganimetcilerin ihtiyaçları varsa, birinci şekil evlâdır. Ganimetcilerin ihtiyaçları olmadığı zaman ikincisi evlâdır. Ta ki; o mallar başka zamanda zâhire olsun.

Ya da imâm o beldenin halkını o beldeden sürüp çıkarır ve yerlerine başka bir kavmi yerleştirir. Eğer kâfir iseler, o yerleştirdiği kavm üzerine harâc koyar. Tuhfe'de de böyle zikredilmiştir. Yani üzerlerine arâzî harâcî ve canları için de cizye koyar. Musannîfm «eğer kâfir iseler» sözü, yerleştirilen diğer kavm Müslüman ise, onlar üzerine ancak öþr konur, demeye işaretettir. Zirâ öþr, ibtidâen Müslümanlar üzerine konur.

Îmâm fethedilen yerin halkı hakkında da muhayyerdir. Eğer dilerse esirleri öldürür. Zira Resûlüllâh (S.A.V.) esirleri katletmiştir. Çünkü bu öldürmede şirk maddesinin kesilmesi vardır. Ya da Müslümanlara fayda sağlamak için onları köle yapar veya Müslümanlar için zimmî (tâbiî) olmak üzere onları hür olarak bırakır. Ancak Arap müşrikleri ve Mürtedler bırakılmaz. Onlar, ya Müslüman olurlar veya öldürülürler.

Esirlerini menni harâmdır. Men (2): Kâfir olan esiri ondan bir şey almaksızın bırakmaktır. Fidâ'ları da harâmdır. Fidâ : Esir olan kâfirden mal veya Müslüman esir alıp onun karşılığında kendilerini salıvermektir. Menn'de Îmâm Şâfiî (Rh.A.) ayrı görüştedir. Fakat savaş bitmezden önce malla fidâ câizdir, Müslüman esire karşılık câiz degildir. Savaştan sonra malla fidâ bizim bilginlerimize göre câiz olmaz. Îmâm A'zam' (Rh.A.) e göre nefisle fidâ câiz olmaz, Îmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre câiz olur. Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan iki rivâyet vardır. Îmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre mutlak câiz olur.

Esirleri kendi yurtlarına geri göndermek de harâmdır. Çünkü bunda Müslümanlara karşı onları güçlendirme vardır.

İslâm ülkelerine nakl edilmesi güç olan hayvanları sekr (yaralamak) harâmdır. Yani şayet imâm, İslâm ülkesine dönmek istediği zaman, yanlarında hayvanlar olup dâr-i İslâm'a nakl edilmesine güç yetiremese o hayvanlar yaralanmaz. Îmâm Mâlik (Rh.A.) bu konuda ayrı görüştedir. O hayvanlar dâr-i harbde terk de edilmez. Îmâm Şâfiî (Rh.A.) ayrı görüştedir.

O hayvanlar boğazlanır ve yakılır. Boğazlamak, bu bir maslahât-

(2) **M en :** Esirleri bir lütuf olarak meccânen salıvermek, düşmanın dâr-i harbe dönüp gitmesine bedelsiz müsaade etmektir. Bu kelime esâsen lütf ve ihsân ve minnet ma'nâlarına da gelir.

tan dolayı câizdir ve kâfirleri kızdırmak maslahâtların en kuvvetli-lerindendir. Yakmak ise, kâfirler ondan faydalananmasın, diyedir. Bu, binâlarını yakmak ve ağaçlarını kesmek gibidir. Hayvan boğazlamadan önce yakılmaz. Çünkü ateş ile azabı ancak Rabbisi yapar. Boğazlandık-dan sonra hayvanların yakılması gibi, silâhları da yakılır. Demir gibi yakılamayan eşyâ da gömülür.

Ganîmeti dâr-i harbde, İslâm ülkesine götürmeden önce taksim et-mek harâmdir. İmâm Şâfiî (Rh.A.), «Kâfirlerin yenilgisi kesinleştikden sonra câiz olur.» demiştir. Bu bize göre harâmdir. Bu bizce; İslâm ülke-sine naklden önce mûlk sâbit olmadığı esâsına göredir. İmâm Şâfiî'-(Rh.A.) ye göre sâbit olur. Bu asıl üzerine bir çok meseleler binâ edilir. Ancak emânet vermek sûretyile olur ve orada vererek taksim eder.

Bu şöyledir: Beytü'l-mâlde ganîmetleri yükletecek yük hayvanı yok ise ganîmetciler arasında ganîmeti, dâr-i İslâm'a yüklenip götürmek için, emânet yoluyla taksim eder. Ondan sonra onlardan geri alıp paylaştırır. Eğer taşımaktan kaçınırlarsa misl-i ecr ile taşınması için onları zorlar. Es-Siyer'ul-Kebîr'in rivâyetinde böyledir. Çünkü bunda zarar-ı hâssin tahmîli ile zarar-ı âmmîn def'i vardır. Nitekim bir kim-se bir aylığına bir binek hayvanı kirâlayıp sahrâda bir aylık müddet geçse veya bir gemi kirâlayıp denizin ortasında müddet geçse, onun üzerine misl-i ecir ile diğer bir ücret akdedeler. Es-Siyerû's-Sağîr'in rivâ-yetine göre, ganîmetcilere zor kullanmaz. Zirâ ibtidâen kirâlama akdi üzere zorlayamaz. Nitekim bir kimsenin binek hayvanı sahrâda olse, yanında olan arkadaşının binek hayvanını kiralama için zorlamaz. İstişâd olunan emânet mes'elesi bunun aksinedir. Çünkü o kirâlama binâdır, ibtidâ değildir. Binâ ise ondan daha kolaydır.

Taksimden önce, ganîmet alınan şeylerin satılması da harâmdir. Zirâ hadîs-i şerîfde bu yasaklanmıştır. Çünkü dâr-i İslâm'a getirip sağ-lama bağlamadan (ihrâzdan) (3) önce mûlk olmaz. Nitekim daha önce geçti.

Dâr-i İslâm'a getirip saglama bağladıdan (ihrâzdan) sonra da sa-tılması harâmdir. Çünkü satıcının ganîmet eşyâından nasîbî kesin-likle bilinmez. Şu halde taksimden önce satılması mümkün değildir.

Savaşçılara hizmette yardımcı olan ve dâr-i harbde ganîmetcilere katılmış olan yardımcı kimse, ganîmeti hak etmede savaşçı gibidir. Sa-

(3) **ihrâz** (muhrez): Ihrâz, bir malî harz denilen mahfûz bir yere koymak, ma'nâsınaadır. Düşmandan alınan bir mal, alanların mahfûz olan ülkesine sokulmakla ihrâz edilmiş (muhrez) olur.

Ihrâz lafzi, maddî veya manevî bir şeyi kazanıp elde etmek ma'nâsında da kul-lanılır. Ganîmetlerin ihrâzi, zafer ihrâzi gibi.

vaşmayıp çarşı pazarla uğraşanlar savaşçı gibi değildir. Dâr-i harbde ölen kimse dahî, temlîk bulunmadığı için, savaşçı gibi değildir.

Dâr-i İslâm'da ölen savaşçının payı, -her ne kadar onun payı ortak (müsâ') (4) bulunuyorsa da,- mülk hâsil olduğu için mirâs kılınır.

Dâr-i harbde yiyecek, yem, odun, ya  ve silâha ihtiyâc olduğu zaman taksim edilmeden helâl olur. Nitekim İbn Ömer'den (Allah ikisinden de râzı olsun) şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

كُنَّا نُصِيبُ فِي مَغَازِنَا الْعَسَلَ وَالْعِنَبَ فَنَأْكُلُهُ
وَلَا نَرْفَعُهُ

«Biz savaşlarımızda bala ve üzüme rast gelir onu yerdik, onu vermezdik.» Bunu Buhârî rivâyet etmiştir. Bu söz, onların muhtâc oldukları seyden faydalananmak âdetleri olduğuna delildir. Helâl kılan şey ortadan kalktığı için dâr-i harbden çıktıktan sonra helâl olmaz. Helâl kılan şey zarûrettir. Çünkü onların hakkı sağlamıştır. Hattâ payı mirâs kılınır. Şu halde onların rızâsı olmaksızın faydalanan mak câiz olmaz.

Ganîmetin, yiyecek ile ve yiyecek benzeri şeyle satılması helâl olmaz. Temevvülü de yani altın ve gümüş ile satılması da helâl olmaz. Çünkü ganîmete onu almakla mâlik olunmaz. Tenâvülün mubâh olması ancak zarûret içindir. Şu halde eğer ganîmetcilerin biri ganîmeti satsa parasını ganîmet malına geri verir.

Dâr-i harbde faydalanan mak için aldığı şeyden arta kalanı, İslâm ülkesine çıktıktan sonra ganîmet malına geri verilir. Çünkü hâcet ortadan kalkmıştır. Bu, taksimden öncedir. O kimse zengin ise, taksimden sonra elinde kalan malın eğer aynısı duruyorsa, aynını tasadduk eder, eğer yitiriliip yok olmuşsa, değerini tasadduk eder. Fakir aynıyle faydalانır. Eğer yitiriliip yok olursa, fakire bir şey gerekmez.

Ehl-i harbden bir kimse dâr-i harbde Müslüman olsa, kendisi ve çocuğu ma'sûm olur. Çünkü çocuğu babasına uyarak Müslüman olmuştur. Şu halde kendisinin ve çocukların öldürülmeleri ve köle yapılmaları câiz olmaz.

(4) Müşâ': Şâyi hisseleri ihtiyâc eden ortaklaşa şeydir. Meselâ : İki kimse arasında yarı yarıya ortak olan bir mal müşâ'dır. Başka bir ta'rif ile : Ortaklaşa olan bir maldaki yarım, dörtte bir, ücste bir gibi, şâyi' hisselerden her hangi biridir. Hisselerden her biri bu malın cüz'üne yayılıp şâmil bulunmuştur.

Yine o Müslüman kimsenin taşınır cinsden olan malı ma'sum (dokunulmaz) olur. Veya bir dokunulmaz kimseye emânet koyduğu malı da dokunulmaz olur. Gerek o emânet koyduğu kimse Müslüman olsun ve gerekse zimmî olsun müsâvidir. Çünkü o mal hükmən onun elindedir. Müslüman olmayan büyük çocuğu, karısı ve karısının hamli (karındaki çocuğu) dokunulmaz, olur. Zirâ haml ananın cüz'üdür. Akârı (ev ve tarla gibi mülkü) de ma'sûm olmaz. Çünkü dâr-i harb cümlesiindendir. O ehl-i dârin elindedir. Savaşan kölesi ve harbi ile beraber olan malı, gasb yoluyla olsun veya emânet olsun bunlara da dokunulmaz.

Atnın veya yayanın payı için istihkâkda, geçiş vaktine itibâr edilir. Yani dâr-i harbe girilen yerin geçilmesi vaktine itibâr edilir.

Bir kimse kâfirlerin yurduna atlı olduğu halde girse ve atı ölüp olayda yaya olduğu halde hâzır olsa, o kimse için iki hisse vardır. Atlı olan savaşçı hissesi ki biri atı için, diğeri de kendisi içindir.

Bir kimse dâr-i harbe yaya girse ve girdikden sonra bir at satın alıp olayda atlı olduğu halde hâzır olsa, o kimse için yaya hissesi vardır.

Bir attan başka at için hisse olmaz. Yani iki at için hisse verilmez. Yükünü çeken at için ve katırı için hisse verilmez. Köle, çocuk, kadın ve zimmî için de hisse verilmez. Onlar için bahşîs (radh) verilir. Radh: Az bir şey vermeye derler. Burada radh ile murâd, imâmın uygun gördüğü miktarıdır. Onları savaşa teşvik etmek için verilir. Onlara radh, savaşa başlandığı zaman verilir. Kadına, yaralı olanları tedâvi edip onların işlerini gördüğü vakitte verilir. Kadının durumuna uygun olan şey cihâd olur. Zimmîye, dâr-i harbde yol gösterdiği zaman verilir. Çünkü onun yol göstermesi Müslümanlar için menfaattir. Radh, hisse miktarına erişmez. Çünkü o radha lâyık olanlar, cihâd işinde askere eşit olmazlar. Ancak zimmînin yol göstermesinde şayet delâletinde büyük menfaat olursa radh, hisse (sehm) den fazla olur. Çünkü yol gösterme cihâd işinden değildir. Onu cihâdda müsâvî tutmak gerekmez. Zira onun yol göstermeye karşılık aldığı şey, ücret menzile sindedir. Bundan dolayı kazandığı verilir.

Humus (beşte bir); yetîm, miskîn ve ibn-i sebîl (yolda kalan) için dir. Zevî'l-kurbâ (akfâba) nın fakirleri onlar üzerine takdim olunur. Zevî'l-kurbâ'nın zengini onlar üzerine takdim edilmez. Allah Teâlâ

(C.C.) in : (﴿فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِ﴾) «Şüphesiz onun beşebiri Allah

İçindir.» kavlindeki Allah Teâlâ' (C.C.) in adını zikr, teberrük içindir. Yani sözü açmak için teberrüken Allah Teâlâ' (C.C.) in adı anılmıştır. Yoksa bütün âlem O'nundur ve O bir şeye muhtac değildir. Hz. Peygamber' (S.A.V.) in hissesi vefâtından sonra düşmüştür. Çünkü Nebî-i

Ekrem (S.A.V.) o hisseye risâlet ile müstehakdı. Hz. Muhammed' (S.A.V.) den sonra ise artık resûl yoktur. Nitekim safî'nin düştüğü gibi. « S a f î » Resûlüllah' (S.A.V.) in kendisi için ganîmetten ayırip, onunla Müslümanların işlerini gördüğü maldır.

Bir kimse dâr-ı harbe girip kâfirlerin malını yağma edip alsa, o malın beştebiri (humusu) alınır. Ancak eğer o kimsenin askeri ve imâm-dan izni olmazsa alınmaz. Çünkü humus ancak ganîmet malından alınır. Ganîmet malı ise kâfirlerden zorla alınan maldır. Zorla alınan mal, ya asker ile alınır, veya imâmın izni ile alınır. İzin ile alınan asker ile alınan hükmündedir. Çünkü izin vermekle ona yardım etmiş tir.

İmâmın tenfîl hakkı vardır. Tenfîl; savaş vaktinde askeri harbe teşvik için ganîmet hissesinden daha fazla şey vermektir. Meselâ imâm; bir kimse bir kâfir öldürürse selebi (soyulup alınan eşyâsı) öldürenindir, der. Selebin anlamı yakında gelecektir. Bu teşvik, imâm için mendûbdur. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضْ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ

«Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et.» (5) buyurmuştur.

Ya da imâm, her kim ne alırsa o şey alanındır, der. İmâm şâyet bir kâfir öldürse; «bir kimse bir kâfir öldürürse selebi öldürenindir.» sözündeki nefele (6) istihsânen müstehak olur. Çünkü nefel kazâ bâbindan değildir. Bu ancak ganîmete müstehak olmak bâbindandır. Bundan dolayı sehmen veya radhan ganîmete müstehak olan herkes ona dâhil olur. Bundan dolayı imâm nefel ile suçlanmaz. İmâm şâyet : Ben kâfir öldürürsem onun selebi benim içindir, derse, imâm nefele müstehak olmaz. Çünkü kendisine tahsis etmiştir. Şu halde imâm bu sûrette suçlanır. Yine imâm şâyet : Sizden biriniz bir kâfir öldürürse onun selebi benimdir, dese; nefele müstehak olmaz. Çünkü kendisini onlardan ayırmıştır.

Selebe müstehak olmak ancak öldürülmen kimse, öldürülmesi mübâh olan biri olduğu zamanıdır. Hattâ kâfirlerden kadınları, çocukları ve delileri öldürmen nefele müstehak olmaz. Çünkü tenfîl savaşa teş-

(5) Bk. Enfâl sûresi (8); Ayet : 65

(6) Nefel : Gazâ eden askere ganîmet hissesinden fazla olarak verilen mükâffattır.

viktir. Bu ise savaş yerlerinde gerçekleşir. Hattâ bir çocuk savaş yapsa, bir Müslüman da onu öldürse, savaş sebebiyle kanı mubâh olduğu için, onun selebini hak eder.

Musliman, kâfirlerden bir hastayı ve ücretle tutulan kâfiri ve askerleri içindeki tâciri ve andlaşmayı bozup onlara giden zimmîyi öldürse, o Müslüman onun selebini hak eder. Çünkü onların bünyeleri savaşa elverişlidir. Veya onlar kendi arzuları ile savaşmışlardır.

Ya da imâm, bütün asker için değil de, serîyye (7) için : «Ben tamâmini veya tamâmindan şu kadarını size hediye ettim» der.

Nihâye'de, es-Siyer'ul-Kebîr'den nakledilmiştürki : İmâm, şâyet ordunun hepsine, «Elde ettiğiniz şey humusdan sonra nefelen eşit şekilde sizin olsun dese» bu câiz olmaz. Yine, «Elde ettiğiniz şey sizin olsun» deyip, humus (beştebir) den sonrası demese, eğer bu sözü serîyye için söylese câiz olur. Bunun açıklaması şudur : Tenfilden maksûd, Müslümanları savaşa teşvikdir. Bu ise ancak bazisine hususi bir şey vermekle hâsil olur. Umûmîleştirmekte ise, atlı olanını yayan olan üzere tafđîlin iptâli vardır. Veya istisnâ etmediği zaman humusu da iptâl vardır. Ganîmetini dâr-i İslâm'a çıkardıktan (ihrâzdan) sonra kâfirler savaş için dâr-i İslâm'a gîseler tenfil câiz olmaz. Ancak humus (beştebir) den câiz olur. Çünkü ganîmetcilerin hakkı, onda dâr-i İslâm'a ihrâz etmekle sağlamlaşmıştır. Bundan dolayı ganîmetcilerden ölenin payı vârisine geçer. Şu halde onların hakkını yok etmek câiz olmaz.

(7) Serîyye : Ordudan çıkışip yine orduya dönen 500 kişi kadar asker kî'tasıdır. Geceleyin vazifeye çıkanlarına serîyye; gündüz çıkanlara sârîye denir.

Kâmus Tercümesine göre; Serîyye düşman üzerine sevk edilen en az 5 en çoğu 300 veya 400 kişilik asker topluluğuna serîyye denir. Gece vakti yol aldıkları için bu isim verilmiştir. Dilimize Çete olarak girmiştir.

(Selâmet Yolları. Ahmed Davudoğlu. C. 4)

Hadisçilerle Siyerciler Peygamber (S.A.V.) Efendimizin bizzat kumanda ettikleri harblere Gazve; Ashâbdan birisinin kumandasında sevk ettiği kuvvetlere de serîyye derler. İslâm Tarihinde 27 Gazve vardır. Serîyyelerin en meşhuru 47 tanedir.

Gazvelerin ilki; «Ebvâ» gazvesi diye de anılan «Veddân» gazvesidir. Hicret'in 11. ayının başlarında Sefer ayında vuku' bulmuştur.

Ebvâ; Furu' ile Cuhfe arasında; Medîne'ye 23 mil (43585 m.) mesafede bir karyedir. İlk Serîyye ise; Hicretten 7. ay sonra Ramazan'da Cûhenîlerin arâzisinde bulunan Sîr-îl-Bahr mevkîinde vuku' bulmuştur. Hz. Hamza (R.A.) kumandasındaki 30 kişilik İslâm serîyyesi; 300 kişilik Kureyş süvârisiyle karşılaşmış, fakat iki tarafın da dostu ve müttefiki olan Mecdî b. Amr b. Cûhenî'nin arabuluculuk etmesi sonucu, kan dökülmeden, sulh yapılmıştır.

(İslâm Tarihi. C. I. M. Âsim Köksal)

Öldürülen kâfirin selebi : Yanında bulunan giysisi, silâhi ve kemerinde olan malıdır. Hattâ bineği ve bineği üzerindeki eyer ve alet ve heybesinde bulunan şeyler selebidir.

Bu zikredilen selebi, eğer imâm tenfil etmedi ise, askerin hepsine verilebilir. Öldüren kimse ve başkaları onda eşit hakka sahibdir.



بَابُ اسْتِلَادِ الْكُفَّارِ

KÂFİRLERİN İSTİLÂSİ BÂBI

Şâyet düşman savaşçıları (ehl-i harb), ehl-i zimmeti bizim yurdumuzdan dâr-i harbe sûrseler, ehl-i harb o ehl-i zimmete mâlik olmazlar. Çünkü onlar hûrdürler. Vâkiâtû's-Sadri's-Şehîd'de böyle zikredilmiştir.

Şâyet düşman savaşçılarının (yani ehl-i harbin) bazısı bazısını esir etse ve mallarını alsalar veya bizden dâr-i harbe bir deve kaçip onu alsalar veya ehl-i harb bizim malımız üzerine gâlib olup o malı ihrâz edip yurtlarına soksalar, her ne kadar bizim o malımız mü'min bir köle veya câriye de olsa, ehl-i harb o mala mâlik olurlar. Kâfi'de ve başkasında, aşağıda gelen mes'elenin şerhinde bunu zikretmişlerdir.

Mes'ele şudur : «Şâyet bir müste'men yani emân ile bizim yurdumuzda oturan kâfir, mü'min bir köle satın alıp yurtlarına soksa, denilen meseledir... ilâh.» Musannîfîn «onu yurtlarına soksalar (ihrâz etseler)» demesine sebeb şudur : Çünkü ehl-i harb o aldıkları eşyâyi yurtlarına sokup ihrâz etmezden önce eşyâdan bir şeye mâlik olmazlar. Hattâ bir tâcir ehl-i harbin aldığı eşyâdan yurtlarına sokup kazanmadan önce bir şey satın alsa, sahibi de o şeyi satın alanın elinde bulsa, bir şey vermeden alır.

Bizim hâlis hûrrümüze, müdebberimize, ümmü veledimize ve mükkâtebemize mâlik olamazlar. Hattâ ehl-i harb (yâni düşman askerleri) zikredilenleri bizim yurdumuzdan alıp yurtlarına sokup ihrâz etseler, sonra biz ehl-i harbe üstün geldikde, onlar taksimden önce ve taksimden sonra bir şeysiz mâliklerinin olurlar.

Bunun açıklaması şöyledir : İstilâ mülkün sebebi olmaz. Ancak mülk için mahalle mülâkî olursa olur. O mubâh maldır. Hür ise mülk için mahal değildir. Yine hûrden başka, müdebber, ümmü veled ve mükkâtebde de, bir bakımdan hûrriyetleri olduğu için hüküm böyledir.

Bizim yurdumuzdan bir kaçak köle, gerek o köle Müslümanın olsun ve gerekse zimmînin olsun onların yurtlarına girse - «Onların yurtlarına girse» kaydı, İslâm ülkesinde dolaşan kaçak köleden ihtarâzdır böyle bir köleyi ele geçirirlerse ona mâlik olurlar - Kâfirler, şâyet onu tutsalar ve ele geçirseler, o kaçak köleye mâlik olamazlar. Bunu Hidâye şârihleri söylemişlerdir.

Musannîfın «şâyet onu ele geçirseler» sözüne sebeb, İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) in hilâfma işaret içindir. Çünkü kâfirler o köleyi ele geçirseler ve ayağına bukağı taksalar, İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, ona mâlik olurlar. İmâm A'zam (Rh.A.), İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) den ayrı görüştedir.

İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) in delili şudur : Korumak (ismet) mâlikin hakkı içindir. Çünkü, mal elindedir. Halbuki burada ismet ortadan kalkmıştır. Bundan dolayı, eğer kâfirler o köleyi İslâm ülkesinden ele geçirseler, ona mâlik olurlar. Nitekim daha önce geçti.

İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur : O kölenin mâlikiyeti (yedi) bizim ülkemizden çıkışlarıyla kendi nefsi aleyhine zâhir olmuştur. Çünkü itibârının düşmesi, onun üzerinde efendisinin zilyedliği tahakkuk etsin, diyedir. Bu ona istifâde için verilen bir imkândır. Halbuki bu ortadan kalkmıştır. Şu halde kölenin mâlikiyeti nefsi aleyhine bizzat dokunulmaz olarak zâhir olmuştur. Öyleyse mülke mahal kalmaşıdır. Gidip gelen köle bunun aksinedir. Çünkü dâr-i İslâm ehlinin köle üzerinde mâlikiyeti kâim olduğu için efendinin yed'i köle üzerinde hükmân bakıdır. Şu halde kâfirlerin köleyi temellükleri efendinin mâlikiyetinin zuhûrunu menetmiştir. Bundan dolayı o gidip gelen köleyi küçük ogluna hibe etse, küçük oğlan o köleye mâlik olur. Eğer dâr-i harbe girdikten sonra hibe etse, o küçük oğlan o köleye mâlik olamaz.

Biz kâfirlerle gâlip gelmekle onların hür olanlarına, müdebberlerine, ümmü veledlerine, mükâteblerine ve mülklerine mâlik oluruz. Zirâ şeriat onların ismetlerini, suçları üzere cezâ için düşürmüştür. Çünkü onlar Allah Teâlâ' (C.C.) in birliğini inkâr edince ve Allah Teâlâ' (C.C.) a ibâdetten ayrılmışca, Allah-u Teâlâ onları, o inkârları sebebiyle kullarının kulları yapmakla cezalandırmış ve malları rakabelerine tabi olmuştur.

Bundan sonra kâfirler bizim üzerimize gâlib olup mallarımızı aldıdan sonra şâyet biz de onların üzerlerine gâlip olsak ve ehl-i ganîmet onların bizden aldıkları şeyi alsa, bizden birimiz malını ganîmet cilerin elinde, ganîmeti taksimimizden önce bulursa, karşılıksız (mec-

cânen) alır. Taksimden sonra bulursa, degeriyle (kıymetiyle) alır. Çünkü İbn Abbâs' (R.A.) dan rivâyet edilmiştir ki : Müşrikler, Müslümanlardan bir adamın devesini yurtlarına alıp götürdüler. Sonra o deve ganimeye düştü. Eski sahibi o deveyi almak istedî.

Bunun üzerine Resûlüllah (S.A.V.) : «Sen o deveyi ganimetin taksiminden önce bulursan bir şey vermeden alırsın, eğer taksimden sonra bulursan dilerSEN kıymetiyle alırsın» buyurmuştur.

Bu iki durumun arasını ayırmânın sebebi şudur: Zirâ devenin eski sahibi rızâsı yokken mülkünün kendisinden gitmesiyle zarar görür, ehl-i ganimetten devenin ayn'ı nâsibine düşen kimse de elinden bedâva alınmakla zarar görür. Çünkü o kimse o devenin ayn'ına ganimetten, payına karşılık olmak üzere müstehak olmuştur.

Biz deriz ki ; iki zararın hayırlısı olmak bakımından, mümkün olan miktârı alma hakkı kıymetlidir. Taksimden önce devede mülk, âmme ye aiddir. Ve âmmeden her ferde, onun yok olmasıyle kayrılmak miktârı hisse isâbet etmez. Şu halde zarar tahakkuk etmiş olmaz. «Taksimimizden önce» dememizin sebebi, el-Mecma'da ve musannifinin el-Mecma' şerhinde vâki olan şeyi red içindir. Onda denilmiştir ki : Biz şâyet kâfirler üzerine taksimden önce gâlib olsaydık, bizden aldıkları eşyâ sahibleri için helâl olur. Ya da kâfirler bizden aldıkları eşyâyı taksimlerden sonra gâlib olsaydık, o eşyâyı sahibleri, eğer dilerse kıymetiyle alırlar. Şerh'de şöyle denilmiştir : Şâyet Müslümanlar kâfirler üzerine gâlib olsalar ve mallarını kâfirlerin elinde taksimlerinden önce bulsalar, o mal bir şey vermekszin sahiplerinin olur. Eğer taksim etmelerinden sonra bulsalar, dilerlerse kıymetiyle alırlar. Çünkü taksimi kâfirlerin taksimi üzere haml etmek bütün kitaplara muhâliftir. Nitelikim basiret sahibi olanlara gizli değildir.

Eğer bir tacir o malî dâr-ı harbde onlardan satın alıp bizim ülkeyimize çıkardı ise, mal sahibi malını Semeni (1) ile alır. Çünkü eski mâlik malını eğer özel mülkde buldu ise, imdi eğer züleyed (mâlikiyet sahibi) ona sahîh muâveze ile mâlik olduysa, o malı, eğer misliyyâttan ise, ivazın (2) misli ile alır. Eğer kıymetleri olan şeylerden ise kıymetiyle alır. Çünkü mâlikiyet sahibinden bedâva almakla züleyede zarar dokunur. Çünkü mâlikiyet sahibi bedeli (ivazı) o malın karşılığında vermiştir.

Eğer mâlikiyet sahibi o mala fâsid akd ile veya kâfirler o malı bir Müslüman'a hibe etmekle bedelsiz (ivazsız) mâlik oldu ise, eski mâlik o

(1) **Semen** : Satılan şeyin bahâsîdir.

(2) **Ivaz** : Bir şeye karşılık olarak verilen veya alınan şeydir.

malı - eğer o mal kıymeti olan şeylerden ise, - kıymeti ile alır. Eğer misliyyâttan ise almaz. Çünkü o malı misli ile alsa, bu takdirde fayda vermez.

Şâyet kâfirler bir köleyi esir etseler, onu bir Müslüman satın alıp bizim ülkemize çıkardıkdan sonra o kölenin gözü çıkarılsa ve o Müslüman, o kölenin gözünü çıkarandan gözünün diyetini (erşini) alsa, eski mâlik o köleyi, o Müslümanın düşmandan aldığı semenyle alır. Diyetini almaz. Çünkü eski efendinin hakkı, üzerine müstevlî olduğu gözdedir. İstilâ o diyet üzerine vârid olmaz ve o hakkı gözden meydana gelmez.

Kâfirler bir köleyi esir edip bir adam o köleyi bin dirheme aldıkdan sonra kâfirler o köleyi ikinci kez esir edip dâr-i harbe sokdukda bir başka adam da o köleyi bin dirheme alıp bizim ülkemize getirmekle esirliği ve satın alınması tekerrür etmiş olsa, eski mâlikin o köleyi ikinci müşteriden alması doğru olmaz. Çünkü esirlik eski mâlikin mülkü üzere vârid olmamıştır. Belki, mülkü üzere esirliğin gelmesinden dolayı, birinci müşteri, ikinci müşteriden semenyle alır. Ondan sonra eski mâlik ilk müşteriden iki semen ile dilirse alır. Çünkü birinci müşteri üzerine iki semen kâim olmuştur. Onun hakkını korumak için bir şey indirilmez. Eske efendi o köleyi birinci müşteri ikinci müşteriden almazdan önce almaz. Yani birinci müşteri gâib olsa yine birinci müşteri hazır olduğu halde alamadığına itibâr ile ikinci müşteriden eski mâlik alamaz. Şu halde eğer birinci müşteri râzi olmasa eski mâlik ikinci müşteriden almaz. Çünkü iki semen ile almanın hakkı ancak birinci müşterinin mülkünün geri dönmesi zîmnâda eski mâlik için sâbit olur. Şâyet mütezammın sâbit olmazsa zîmnâda olan şey sâbit olmaz.

Bir köle mal ile kaçip kâfirler onu ve malı ellerine geçirseler, sonra bir adam malı ve köleyi kâfirlerden satın alsa, kölenin mâliki o köleyi meccânen alır. Çünkü kâfirler o köleye mâlik olmazlar. Mal ise semen ile alır. Çünkü kâfirler o mala mâlik olurlar.

Emân verilmiş bir kâfir, Müslüman bir köleyi satın alıp dâr-i harbe götürse, bunda beş mesele vardır ve hepsinde de köle, âzâd edilmeden âzâd olur.

Bu beş meselenin biri şudur : Şüphesiz o köle, iki ülkenin zit olmasına âzâd yerine geçirmek bakımından, sâdece dâr-i harbe girmekle âzâd olur.

Ikinci mesele ki musannîf onu şu sözüyle zikretmiştir : Ya da kâ-

fırı o köleyi ele geçirip ve onu dâr-ı harbe götürdükdenden sonra o köle yine onlardan kaçıp İslâm ülkesine girse, yine âzâd olur.

Üçüncü meseleyi musannîf şu sözü ile zikretmiştir : Ya da o köle dâr-ı harbde Müslüman olup bize çıkışp gelse yine âzâd olur.

Dördüncü meseleyi şu sözü ile zikretmiştir : Ya da biz kâfirler üzerrine gâlib olsaydık o köle yine âzâd olur.

Beşinci meseleyi şu sözü ile zikretmiştir : Ya da o köle Müslümanların askerine Müslüman olduğu halde çıkışp gelse, bu beş şeklin hepsinde de o köle âzâd olur. Hiç kimse için mâlik olma hakkı sâbit olmaz. Çünkü bu âzâdlar hükmî âzâddır. Gâyetu'l-Beyân sâhibi bunu, Tahâvî şerhinden naklen zikretmiştir.



بَابُ الْمُسْتَأْمِنِ

MÜSTE'MEN BÂBI

Müste'men (1), gerek Müslüman, gerek harbi olsun kendi ülkesinden başkasına emân ile giren kimseye denir.

Bizim tacirimiz kâfirlerin ülkesinde onların kanlarına ve mallarına taarruz etmez. Çünkü Müslümanlar verdikleri şartlara göre davranışırlar. Emân istemekle onlara taarruz olunmamak şart kılınmıştır. Bundan sonra taarruz, gadr (yâni hiyânet) olur.

Tâcir, taarruz yoluyla çıkardığı mala harâm olarak mâlik olur. Mülk olmasına sebeb, mubâh malî istilâ içindir. Harâm olması ise, harâm olan gadr sebebiyle hâsil olduğu içindir. Şu halde zimmetini o harâmdan ayırmak için, o aldığı malî tasadduk eder.

Ancak, eğer onların hükümdarları o tacirin malını alırsa veya kral

(1) **Müste'men** (Müste'min): İstî'mân, emân istemek, emâna nâil olmak ma'nâsına gelir. Bir şahsin yabancı bir milletin ülkesine girmek için o milletin hükümetinden müsaade istemesi, ma'nâsında kullanılır. Bu halde başka bir milletin ülkesine emân ile, müsaade ile giren kimseye de «müste'min» denir, gerek müslüm, gerek zimmî veya harbi olsun.

Böyle bir müsaade ve izin ile başkasının yurduna giden bir yabancı; canı, malî ve namusu hakkında emîn, korkudan âzâde bir halde olduğu için kendisine «müste'min» denilir. Buna «Müste'men» de denilir. Bu takdirde «kendisine emân verilmiş olan kimse» ma'nâsını ifâde eder.

Müste'minler dört kısma ayrırlar :

1 — Dâr-i harbe (bir yabancı memleketine) emân ile, yâni, özel bir müsaade ile gitmiş olan Müslümanlardır.

2 -- Dâr-i harbe emân ile gitmiş olan Zimmîler.

3 -- Dâr-i İslâm'a emân ile gelmiş olan Harbîler.

4 -- Bir dâr-i harbden diğer bir dâr-i harbe, yâni bir gayri müslüm ecnebi memleketinden diğer gayri müslüm bir ecnebi memleketine müsaade ile gitmiş olan gayri müslümler.

(**Hukûk-i İslâmiyye ve İstilâhât-ı Fîkiyye Kâmûsu**, C. 3 Ömer Nasîhi Bilmen)

o tâciri hapsederse veya kraldan başkası onun bilmesiyle tâciranın malını alıp veya hapsedip kral o başkasını menetmezse, o tâciranın taarruzu câiz olur. Çünkü ahdi bozmaya onlar başladılar. İltizâm bu şartta bağlı olur.

Esir olan Müslüman, tâciranın hilâfinadır. Onun için dileğiği vakitte taarruz mubâhîr. Her ne kadar Müslüman esiri isteyerek de salivereler, gadr sayılmaz. Çünkü esir müste'men değildir ve onda iltizâm yoktur.

Onların fercleri de mubâh görülmez. Çünkü ferç ancak mülk ile helâl olur ve İslâm ülkesine sokmazdan önce ise mülk olmaz. Nitekim daha önce geçti.

Ancak, esir olan karısını veya ümmü veledini veya müdebberesini orada bulursa, helâl olur. Çünkü kâfirler onlara mâlik olmazlar. Ancak onları harbi cimâ etmemiş olmalıdır. Çünkü kâfirler onları cimâ eylemiş olsa ve mâlik de cimâ eylese, nesebde şüphe ve karışıklık meydana gelir.

Esir olan câriyesini bulsa, her ne kadar harbi onu cimâ eylemese de, onu mutlak sûrette cimâ câiz olmaz. Çünkü kâfirler ona mâlik olurlar.

Harbi, müste'meni bir çeşit tasarruf ile borçlu kılsa veya müste'men harbiyi borçlu etse veya ikisinden biri diğerinin malını gasb etse ve ikisi de bizim ülkemize gelip harbi de müste'men olsa, borç ve gasb'dan ikisinden birine bir şey hükm olunmaz. Borç (deyn) ile hükm olunmamasının sebebi hükm velâyete dayandığı içindir. Borç (alma veya verme) vaktinde ise aslâ velâyet yoktur. Müste'men üzerine hükm vaktinde de yoktur. Çünkü müste'men geçen fiillerinde İslâmın hüküme uymamıştır. Ancak gelecekte uymuştur. Gasb olduğuna hükm verilmemesine gelince; o gasb olunan şey, ma'sûm olmayan mala müsâdîf olduğu için ma'sûm malı ele geçiren gâsîbin mülkü olduğundan dır. Nitekim daha önce geçti.

Kezâ borç ile gasbı iki harbi işleyip ikisi de müste'men oldukları halde bizim ülkemize gelseler, yine böyledir.

Eğer ikisi de Müslüman oldukları halde gelseler, ikisi arasında borç ile hükm olunur, gasb ile hükm olunmaz. Borç ile hükm, kendi rızâlarıyla olduğu için sahîdir. Hükm hâlinde velâyet sâbittir. Çünkü ikisi de İslâm'a girmekle ahkâmı iltizâm eylemişlerdir. Gasba gelince; istilânın mubâh mal üzere vürûdu (gelmesi) sebebiyle gâsî ona mâlik olduğu içindir. Harbinin mülkünde murdarlık yoktur ki geri vermekle emrolunsun.

Müste'men olan bir Müslüman dâr-ı harbde mislini yâni bizim müste'menimizi, isteyerek veya hatâen öldürse, kasıdda ve hatâda malından diyetini verir.

Hatâ için keffâret verir. Keffâretin delili Allah Teâlâ' (C.C.) in :

وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرٌ رَّقْبَةٌ مُؤْمِنَةٌ

«Bir mü'mini yanlışlıkla öldürünün, bir mü'min köleyi âzâd etmesi gereklidir.» (2) kavli şerîfidir. Bunu dâr-ı İslâm ve dâr-ı harb ile kaydalamamıştır. Keffâreti hatâya tahsisin vechi ise, bize göre kasden öldürmekte keffâret olmadığı içindir. Diyet ise, bizim ülkemize taşınmakla sâbit olan dokunmazlık, müste'menliğin âriz olmasıyla bâtil olmadığı içindir. Kasden öldürmede kisâs olmamasına sebeb; - ki bu zâhir rivâyettir. - Çünkü kisâsin istifâsi ancak kendini müdafaa etmişse menea (3) mümkün olur. Tek kişi (vâhid), çok kere tek kişiye karşı koyar. Karşı koyma gücü (menea) asker veya kuvvet de ancak İmâmda ve Müslümanlarda vardır. Bunların ikisi de dâr-ı harbde yoktur. Şu halde vucûbda fayda yoktur. Öyleyse hadd gibi vâcib olmaz.

Kasden öldürmede diyetin malından vâcib olması âkileler kasden öldürmekde diyet vermedikleri içindir. Nitekim yerinde anlatılmıştır. Hatâda ise âkilelerin, iki ülke biribirine zıt olduğu için sıyânete (korumaya) güçleri olmadığı içindir. Onların üzerine diyetin vucûbu ise sıyânete terk etmeleri itibâriyledir.

İki esîrde, şâyet ikisinden birisi diğerini öldürse yalnız hatâda keffâret verir. Yâni İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, hatâda diyet yoktur ve kasitta aslâ bir şey yoktur. Yine Müslüman tâcir, kâfir bir esiri dâr-ı harbde öldürse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre o Müslüman üzerine bir şey yoktur, ancak hatâda keffâret vardır. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) : «İki esîrde, hatâda ve kasitta kâtil üzerine diyet vardır. Çünkü ismet (dokunulmazlık) esîrlik âriziyle bâtil olmaz, istimân (müste'menlik) âriziyle bâtil olmadığı gibi» demişlerdir. Kisâsin mümteni' olması (im-

(2) Bk. Nisâ sûresi (4); âyet : 92

(3) Menea: Kuvvet, cémâat. Bu kelime, hem isim, hem masdar, hem de mâni'in çoğulu olabilir. Çoğul olduğuna göre: «Bir şahsın hâmisi ve aşireti olan kimseler» demek olur ki, o şahsa başkalarının tecâvüz etmelerine mâni olurlar. Kuvvet ve cemaata sahib olduğu için asker veya orduya da menea denebilir.

En az on ve bir kavle göre dört kişiden müteşekkil bir kuvvete mâlik olan kimseye «zî menea», (sâhibi menea) denir.

kânsızlığı) müdafaa kuvveti bulunmadığı içindir. Diyet ise geçen sebebden dolayı malından vâcib olur.

İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: O kimse esir olmakla kâfirlerin ellerine düştüğü için onlara tâbi olmuştur. Bundan dolayı onların ikâmeti ile mukîm olur ve seferleri ile müsâfir olur. Bu sebeple ihrâz aslen bâtil ve bize göç etmeyen Müslüman gibi olur. Yukarıda geçen sebebden dolayı, keffâret hatâya tahsîs edilmiştir. Dâr-ı harbde İslâm'a gelen Müslümanı bir Müslümanın öldürmesi gibi ki, onun öldürülmesi ile, hatâda ancak keffâret vâcib olur.

Müste'men olduğu halde gelip bizim ülkemize giren harbiye, bir yıl oturmaya izin verilmez. O harbiye, eğer bizim ülkemizde bir yıl veya bir ay ikâmet edersen, üzerine cizye bağlarız, denilir. Eğer o takdir olunan yıl ve aydan önce ülkesine dönerse ne a'lâ, dönmezse, o harbi zimmî olur.

Bilmelisinki, harbiye bizim ülkemizde sürekli oturmaya izin verilmez. Ancak köle olmakla veya cizye ile izin verilir. Tâki kâfirler için câsusluk edip bizim zararımıza çalışmasın! Ancak az bir ikâmete izin verilir. Çünkü az bir ikâmetin menedilmesinde ihtiyaç maddelerinin gelmesini kesmek ve ticâretin kapısını kapamak vardır.

Çok ikâmet ile az ikâmetin arası bir yıl ile ayrılmıştır. Çünkü yıl içerisinde cizye vâcib olan bir müddettir.

Binâenaleyh, ikâmet cizye maslahatı için olur. Eğer İmâmın (Devlet Reisi) sözünden sonra yıl tamâm olmadan önce vatanına dönerse, ona bir şey yoktur. Eğer imâmın sözünden sonra bir yıl tamâmen kalırsa, o kimse zimmidir, cizyeyi iltizâm etmiş olur. İmâm bir ay veya iki ay gibi, bir yıldan az olan müddeti ta'yîn edebilir. Şâyet harbi, imâmın sözünden sonra o ta'yîn edilen müddet kadar ikâmet ederse zimmî olur. Nitekim sebebi zikredildi.

Zimmînin dâr-ı harbe dönmesine izin verilmez. Zirâ zimmet akdi bozulmaz. Çünkü zimmet akdi İslâm'dan haleftir. İslâm ise bozulmaz. Kezâ halefi de bozulmaz. Kezâ harbi imâmın müddet takdîrinden önce bizim ülkemizde bir yıl otursa, zimmî olur, dâr-ı harbe dönmesine izin verilmez. Zira imâm müddet takdir etmeyince, mu'teber olan bir yıldır. Çünkü takdir, özrü denemek içindir. Bir yıl ise özrü denemeye uygundur. Nitekim cinsî münâsebetten âciz olan kimsenin te'cîlinde bir yıl takdir edildiği gibi. **Nihâye'de, Mebsût'tan naklen böyle zikredilmiştir.**

Lâkin cizye iki sûrette, yâni takdîrden sonra ve takdîrden önce, yıl tamâm olmadan sonra konulur. Ancak cizyenin yıl tamâm oldu-

dan sonra alınması, birinci sûrette yâni takdîrden sonra olduğu sûrette şart kılınlrsa ve yıldan veya aydan sonra alırız, denirse, bu takdirde cizye ondan birinci yıl tamâm olunca alınır.

Kezâ, harbî arâzî satın alıp o harbî üzerine, satın aldığı arâzînin harâcî konulsa zimmî olur. Bunda şuna işaret vardır ki harâc arâzîsi satın almakla, o harbî üzerine harâc konuluncaya kadar, harbî zimmî olmaz. Şâyet üzerine harâc konulan müsteri zimmî olduysa, koyma vaktinden itibâren onun üzerine bir yılın cizyesi lâzım gelir. Bu durumda sene gelecek yıl olur.

Ya da harbiyye olan kadını bizim ülkemizde bir zimmî nikâh etse, o harbiyye zimmîyye olur. Çünkü kadın kocasına tâbidir. Bir zimmîyyeyi bir harbî erkek nikâh etmekle harbî zimmî olmaz. Çünkü kadını boşayıp vatanına dönmesi mümkündür.

Bir müste'men yani bizim ülkemize emânla gelen harbî, dâr-i harbe dönse, kanı helâl olur. Çünkü emânını iptâl eylemiştir. Onun dâr-i İslâm'da olan malî tehlikededir

Eğer dâr-i harbe dönen müste'men esir olsa veya ehl-i harb üzerine ehl-i İslâm gâlib olsa da o müste'men öldürülse, onun ma'sûm olan Müslüman veya zimmîdeki alacağı düşer. Çünkü onun üzerine hak isbâti, mütâlebe vâsıtasyaIEDİR. Bu da düşmüştür ve borçlunun hakkı ise âmmenin hakkından önce gelir. Bu suretle borç o kimseye muhtas olarak sâkit olur.

O öldürülen müste'menin bizim ülkemizde bir ma'sûmun yanında olan emâneti ganîmet olur. Çünkü takdîren kendi elindedir. Çünkü emânet konulan kimsenin eli (yed'i) onun kendi eli gibidir. Şu halde o emânet konulan şey o müste'mene tebâiyet ile ganîmet olur. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan rivâyete göre : Emânet, emânetçinin mülkü olur. Çünkü emânet onun eline en önce geçmiştir. Şu halde ona emanetçi herkesten ziyâde hak sahibidir. Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre; o müste'menin koyduğu rehini alan kimse, rehini borç karşılığında alikor. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, o rehin satılır, parası ile borç ödenir, borçdan fazla kalırsa Beytü'l-Mâlindir. Bunu Zeylâî (Rh.A.) zikretmiştir.

Eğer o dâr-i harbe giden müste'men eceliyle ölüse veya ehl-i İslâm kâfirlere gâlib olmaksızın öldürülürse verdiği borç ve emâneti vârislerinin olur. Çünkü emânın hükmü bâtil olmadığı için bâkîdir. Vârisleri onun yerine kâim oldukları için vârislerine verilir.

Bir harbî bizim ülkemizde olsa, dâr-i harbde karısı ve çocukları olup bir ma'sûm veya zimmî yanında emânet bırakıp kendisi burada

Müslüman olsa, ehl-i İslâm kâfirler üzerine gâlib olduğu zaman onun karısı ve çocukları hepsi ganîmettir. Karısının ve büyük çocukların ve karısının karnında olanın ve akârinin ganîmet olmasına sebeb, «Ganîmet Bâbında» zikredilen sebeddir. Küçük çocukların ganîmet olmasının sebebine gelince: Küçük çocuklar babasına tâbi olup babasının İslâmiyle Müslüman olması, ancak babasının elinde ve velâyeti altında olduğu vakittedir. Dâr-i İslâm ile dâr-i harb zıt ve ayrı olduğu için dâr-i harbdeki küçük çocuklar babasına tâbi olmuş olmaz ve baba kendisini dâr-i İslâm'a getirmekle dâr-i harbde olan mallarını da kazanmış olmaz. Şu halde hepsi ganîmet olmak üzere bâkî kalır. Bu meselede, eğer küçük çocuk esîr olup dâr-i İslâm'a gelse, ikisi bir ülkede bulunduğu için, babasına tebâiyetle Müslüman olur. Fakat o çocuk dâr-i İslâm'a getirilmezden önce ganîmet olması, iki ülke ayrı olduğu için bunun hilâfidir - nitekim sebebi zikredildi - ve dâr-i harbde hâli üzere ganîmettir. Müslüman olması - yerinde öğrendiğin sebeden dolayı - kölelige aykırı değildir. Bunu Zeylaf (Rh.A.) zikretmiştir.

Eğer harbi, dâr-i harbde Müslüman olup bizim ülkemize gelse ve ehl-i İslâm kâfirler üzerine gâlib olsa, onun küçük çocuğu hür Müslümandır. Çünkü o dâr-i harbde Müslüman olunca iki ülkenin birleşmesinden dolayı küçük çocuğu ona tâbi olur. Onun ma'sûm olan Müslümanmanda veya zimmide olan emâneti de ona âiddir. Çünkü o emânet sahîh ve muhterem olarak elindedir. Sanki o kendi elinde gibidir. Ondan başkası, yâni büyük çocukları, karısı, akârı ve harbi elinde olan emâneti ganîmettir.

Bir harbi dâr-i harbde Müslüman olsa ve onun dâr-i harbde Müslüman vârisleri bulunsa ve bir Müslüman onu öldürse o kâtil üzerine bir şey lâzım gelmez. Ancak hatâda keffâret lâzım gelir. Kasitta bir şey lâzım gelmez. Bunu vechi daha önce öğrenilmiştir.

İmâm (Devlet Başkanı) velisi olmayan Müslümanın diyetini alır. Dâr-i İslâm'da Müslüman olan müste'menin de diyetini alır. Hatâen öldürmede, öldüren kimsenin âkilesinden alır. Çünkü o kimse ma'sûm bir nefsi öldürmüştür. İmdi hatâen öldürme hakkında vârid olan nasslar onu kapsar.

«İmâm diyetini alır» sözünün ma'nâsı: Beytü'l-Mâle koymak için dir. Çünkü imâm Müslümanlar için nâzır nasb olunmuştur. Bu da menfaatini gözetmektendir.

Şâyet öldürmek kasden (âmden) olsa, imâm kîsâs yapmak ve sulh yoluyla diyet almak arasında muhayyerdir. Çünkü kasden öldürmenin gereği kîsâsdır ve imâmın velâyeti nazarîdir. Ona bakar, hangisini daha uygun görürse onu yapar. Zâhir olan şudurki, bu sûrette diyet kîsâsdan daha faydalıdır. Onun için afvetmez. Çünkü hak, âmmenindir. Bedelsiz âmmenin hakkını düşürmek menfaat kollamaktan değildir.

T E T İ M M E

DÂR-I İSLÂM VE DÂR-I HARB İLE İLGİLİ BİR TAMAMLAMA

Burada dâr-i harbin dâr-i İslâm olması ve aksi açıklanacaktır.

İçinde İslâm'ın hükümleri uygulanmakla dâr-i harb, dâr-i İslâm olur. Cuma ve Bayram namazları kılınması gibi. (4) Her ne kadar o

- (4) Müslümanların eli altında hâkimiyetleri dairesinde bulunan yerler birer dâr-i İslâm'dır ki, Müslümanlar oralarda güvenlik içinde yaşayarak dini görevlerini yapmaya muktedir olurlar.**

Muslimanlar ile aralarında barış ve andlaşma bulunmayan gayr-i müslimlerin hâkimiyetleri altında bulunan yerler de birer dâr-i harbdir. Bunların gayri müslim ahâlisinden her birine «harbi» denir.

Bir dâr-i harbin dâr-i İslâm hâline gelebilmesi için yalnız bir şart vardır ki, o da, o dârda İslâm ahkâmının uygulanmaya başlanmasından ibarettir. O ülkenin içinde eski gayr-i müslim ahâlisinden bazıları mukîm bulunsa da ve o ülke dâr-i İslâma bitişik olmasa da dâr-i İslâm sayılır.

Bundan dolayı İslâm mücâhitleri gayr-i müslimlere âid bir ülkenin her hangi bir beldesini feth ederek içinde Cuma, Bayram vesâire gibi İslâm ahkâmını uygulamaya başlasalar, o belde bir dâr-i İslâma dönüşmüştür. Bu husûsda bütün hanefî müctehidi müttefiktir.

Bir dâr-i İslâmın - Allah korusun - bir dâr-i harbe dönüşmesi, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre şu üç şartın tahakkuk etmesiyle olur :

- 1 — Dâr-i harbe bitişik olmalıdır.**
- 2 — İçerisinde şirk ahkâmı uygulanmalıdır.**
- 3 — İçinde evvelki emân ile emin bir Müslüman veya zimmî kalmamış olmalıdır.**

Evvelki (ilk) emândan maksad, Müslüman için İslâmiyeti bakımından, zimmî için de zimmet akdi sebebiyle İslâm hükümetinin kuvvetine dayanarak sâbit bulunan emniyet ve selâmettir.

Bu üç şartın tahakkuk etmedikçe bir belde veya bir ülke dâr-i harb sayılmaz.

Bu kavle göre, bir İslâm ülkesi sadece ehl-i harbden birinin galebe ve istilâsiyle veya ahâlisinin İslâm dininden çıkararak ahkâmı küfrü uygulamasıyla veya içindeki ehl-i zimmetin ahdi bozarak tegallübde bulunmasıyla dâr-i harbe dönüşmüştür. Meğerki mezkûr üç şartın üçü de tahakkuk etsin.

Zikrettiğimiz üç şartın tahakkuku ile dâr-i harbe dönüşen bir İslâm beldesi tekrar İslâm mücâhitleri tarafından feth edilip geri alınınca önceki hükmüne rücu eder. Yâni: Arâzisi öşriyye ise yine öşriyye, harâciyye ise yine harâciyye olur. Kadim ahâlisi, taksimden önce geri dönünce mallarını meccânen alırlar, taksimden sonra gelince de yalnız kıymetleriyle alabilirler.

İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, herhangi bir İslâm beldesinde ahkâmı küfr icrâ edilmeğe başlandığı, yâni; Harbi olan, hükmü geçerli bir hükümdârin istilâsına uğradığı takdirde dâr-i harb hâline gelmiş olur. Çünkü bir ülkenin dâr-i harb olması, gayr-i müslimlerin kuvvet ve üstünlüğü ve ordusu itibâriyledir. Bunları da hükmü geçerli olan hükümdarları ve hükümetleri temsil eder.

Bundan dolayı, dâr-i İslâma bitişik de olsa, hükümdarları harbi olan herhangi bir ülke, bir dâr-i harb bulunmuş olur. Müftâ bih olan da budur.

dâr-ı harbde aslı kâfir bâkî kalıp dâr-ı İslâma bitişik olmasa da, yâni dâr-ı harble dâr-ı İslâm arasında ehl-i harbe âid diğer bir şehir bulunmakla bitişik olmasa da dâr-ı İslâm olur.

Şu üç şeyle de dâr-ı İslâm, dâr-ı harb olur.

Musannif birincisini «Orada şirk ahkâmı uygulanması...» sözüyle zikretmiştir.

İkincisini «Dâr-ı İslâm'ın dâr-ı harbe, ikisi arasında Müslümanlar için bir şehir bulunmamak sûretyile bitişik olması» sözüyle zikretmiştir.

Üçüncüsünü «O şehirde nefsi üzere emân-ı evvel ile emîn olucu bir Müslüman veya bir zimmî kalmamakla olur.» sözüyle zikretmiştir. Siyer-i Kebîr'de böyle zikredilmiştir. Bu, Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye göredir.

İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, şâyet o dâr-ı İslâm'da ahkâm-ı şirk uygulansa, o ülke dâr-ı harb olur. Gerek dâr-ı harbe bitişik olsun ve gerekse ayrı olsun. Gerek orada Müslüman veya emân-ı evvel ile emîn olan zimmî bulunsun ve gerekse bulunmasın müsâvîdir.



Şâfiî fukahâsının beyânına göre, dâr-ı İslâm söylece üç kısımdır :

- 1 — Müslümanların ikâmet ettikleri beldeler.
- 2 — Müslümanların feth edip eski ahâlisini içerisinde bir cizye karşılığında iskân eyledikleri beldeler. Bunların arâzisi, gerek kendilerine temlîk edilsin ve gerekse edilmesin. İslâm hükümetinin istilâsı altında bulunması yeter.
- 3 — Evvelce Müslümanların ikâmet edip sonraları gayri müslimlerin zabt ettikleri beldelerdir. Müslümanların bu beldelere olan kadîm istilâsı, bunlarda dâr-ı İslâm olmak hükmünün istîmrârı için yeter.

Demek oluyor ki : Bir belde bir kerre dâr-ı İslâm oldu mu, artık ondan sonra mutlaka, yâni : Gerek sonraları orayı gayr-i müslimler ele geçirsiner ve gerekse ele geçirmesinler ve orada Müslümanların ikâmetine gerek müsâde etsinler ve gerekse etmesinler, orası dâr-ı kûfr ve dâr-ı harb hükmünde olamaz.

بَابُ الْوَظَائِفِ

V A Z İ F E L E R B Â B I

Vezâif, vazifenin çoğuludur. Vazîfe, insan için her gün yemekten veya rizikten mukadder olan şeydir. Burada murâd, öşr ve harâcdır. Vazîfe adı verilmesi mecâzdır. Varacağı netice itibâriyle bir şeyin adlandırılması kabilindendir.

Öşriyye olan arâzî, Arabın arzıdır. Boyca o, Uzeyb'den Yemen'deki en son taş ile Mihre adındaki köy arasıdır Genişliği ise, Yebrîn ve Remmel-i âlic arası ile Şam sınırına kadardır.

Halkı gönüllü (tav'an) İslâm'ı kabûl eden arâzî de öşriyyedir. Zirâ Müslümanı zilletten korumak için harâc ile başlanmaz. Çünküonda cizye ma'nâsı vardır. Öşrde ise ibâdet ma'nâsı vardır.

Veya zorla feth olunup arâzisi gaziler arasında taksim edilen yerler öşriyyedir. Şâyet Devlet Reisi gaziler arasında taksim edip üzerine harâc koysa, eğer harâc suyu ile sulanıyorsa câiz olur. Attâbi' (Rh.A.) nin el-Câmiu's-Sağîr'inde böyle zikredilmiştir.

Basra arâzisi de öşriyyedir. Zirâ Sahâbe' (R.Anhüm) nin öşriyye olduğuna icmâî vardır. Kiyâs ise harâciyye olmasıdır. Çünkü kahren feth olunup arâzisi halkına bırakılmıştır. Basra, Irâk'ın arâzisi cumlesindendir. Lâkin bu onların icmâî ile terkedilmiştir.

Müsâlumanın bostanı veya duvarı olan bağı da öşriyyedir. Zirâ Müslümanın üzerine tavzîfin başlangıcında öşr daha uygundur. Çünkü öşrde ibâdet ma'nâsı vardır. Bir de, o daha hafisidir, zirâ öşr hâricin nefâne (yâni çıkan ürünün kendisine) tealluk eder.

Harâci olan arâzî, Irâk'ın çevresidir. Bu Irâk çevresi (yâni Arab Irâku) genişliğine, Uzeyb ile Halvân akabesine kadar olan aradır. Boy-

ca, Sa'lebiyye'den -bazısı, Ales'den demiştir - Abâdân'a kadar olan aradır.

Zorla feth edilip halkı, üzerinde bırakılan arâzî veya halkı ile imâmın (Devlet Reisi) uzlaştıkları arâzî harâciyyedir. Zirâ tavzîf ile başlayıp kâfire harâc koymak ihtiyâca daha uygundur.

Ya da imâm kâfirleri sürgün edip, onların yerlerine başka kâfirleri nakletse arzları harâciyyedir. Nitekim bilirsin ki, harâc, ancak nakledilen kavm kâfir olurlarsa konur. Şâyet kavm Müslüman olurlarsa, onların üzerine öşr konur.

İmâmın (Devlet Reisi) izniyle zimmînin ihyâ ettiği ölü arâzî de harâcidir. Çünkü o ilkin kâfire verilmiştir. Veya zimmî Müslümanlar ile beraber ehl-i harbe karşı savaştığı için imâmın zimmîye ganîmetten bahîş (radh) olmak üzere verdiği arz da harâcidir.

Muslimanın ihyâ ettiği arz yakınılık ile itibâr olunur. Eğer o Muslimanın ihyâ ettiği arz harâcî arâziye yakın ise harâcidir. Öşriyye olan arza yakın ise o da öşriyyedir.

Öşriyye ve harâciyye olan arâzîden her biri, eğer öşr suyu ile sulanıyorsa öşr alınır. Ancak öşr suyu ile sulanan kâfirin arzından öşr alınmaz. Bu takdirde ondan harâc alınır. Eğer harâc suyu ile sulanırsa harâc alınır.

El-Câmiu's-Sağîr'de deniliyor ki : Öşr ve harâc ikisi de nâmiye arza bağlıdır. Nâmiye arzin nemâsı o arzin suyuyladır. Şu halde sulama öşr suyu ile yahut harâc suyu ile itibâr olunur.

Zeylâî (Rh.A.) demiştir ki : Musannîfin bu ayrimından murâdı Müslüman hakkındadır. Kâfir hakkında ise hangi su ile sularsa sulasın onun üzerine harâc vâcib olur. Zirâ kâfire ibtidâen öşr konmaz. İbtidâ hâlindeki tafsîlât burada bil icmâ mümkün değildir. Kâfirde hilâf ancak bekâ hâlinde olurki : Kâfir öşriyye arzına mâlik olduğu vakitte onun üzerine harâc mı vâcib olur, yoksa öşr mü? mes'elesinde ortaya çıkar.

Bundan sonra musannîf suyu zikredince, suyu açıklamayı murâd edip söyle demiştir: Öşriyye arzında olan yağmur suyu, kuyu suyu ve pınar suyu öşridir. Acemin kazdığı nehirlerin suyu öşridir. Harâciyye arzındaki kuyu ve pınar suyu da harâcidir. Muhît'te böyle zikredilmişdir. Şâyet Müslüman veya zimmî arzı bir defâsında öşr suyu ile ve diğer bir defâsında harâc suyu ile sulasa, Müslüman öşre ve kâfir de harâca lâyık olur. Mi'râc'u'd-Dirâye'de böyle zikredilmiştir.

Hacend ilinin nehri Seyhun, harâcidir. Tirmiz ilinin nehri Ceyhun, Bağdâd ilinin nehri Dicle, Kûfe ilinin nehri Fîrât İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, harâcidir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre ösrîdir.

Harâc iki çeşittir : Bunlardan biri harâc-ı mukâseme'dir. Bunda vâcib olan; yerden çıkanın beşte biri ve benzeri cüzleridir. İkincisi harâc-ı vazifedir. Bunda vâcib olan yerden istifâde imkânına bağlı zimmette bir şeydir. Nitekim Hz. Ömer (R.A.) suyun ulaştığı her bir cerîb (dönüm) için bunu koymuştur. Cerîb : Kirbâs zırâî ile altmış kere altmış zırâ'dır. Kirbâs (bez) zırâî yedi kabzadır. Mesâha zırâî yedi kabza ve dikine bir parmak uzunudur. Hesabcılara göre, yirmi dört parmaktır. Bir parmak ölçüsü, karınları birbirine eklenmiş olduğu halde altı arpadır.

Bazılıları demişlerdir ki : Bu zikredilen, Irâk'ın çevresinin cerîbidir. Irak'ın çevre yerlerinden başkasında cerîb, onların katında mu'tâd olandır.

Bugdaydan ve yârarda aradan, her bir cerîb için bir sâ' ve bir dirhem harâc konur. Yaş mahsûlün her bir cerîbi için beş dirhem harâc konur. Bağın ve hurmanın birbirine bitişik olduğu halde, bir cerîbi için beş dirhemin katı konur (ki on dirhem olur).

Za'ferân ve bostana — Bostan, bir arzdır ki onu duvar çevrelemiştir, içinde çeşitli hürmalar, ağaçlar, üzümler vardır ve ağaçların arasında zirâat mümkünür. Eğer ağaçlar biribirine sarılmış olup orada zirâat mümkün olmasa, o yer bağdır. — taşıyacağı kadar vergi konur. Çünkü onda Hz. Ömer' (R.A.) in tavzîfi (koyduğu vergi miktarı) yoktur. Hz. Ömer (R.A.) bu husûsta tâkata itibâr etmiştir. Şu halde biz de tavzîf olmayan arzda tâkata itibâr ederiz. Fakihler, tavzîf olmayan arzda, arzdan çıkan mahsûlün yarısı, tâkatın sonudur, bundan fazla olmaz, demişlerdir. Çünkü tansîf insâfin sonudur. Eğer o arz vazifeyi taşımazsa bil icma eksiltilir. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, taşırsa artırılmaz. Bu İmâm A'zam' (Rh.A.) dan da rivâyet edilmiştir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, noksâna itibârla artırılır.

Ebû Yûsuf' (Rh.A.) un delili şudur : Harâc-ı Tavzîf (vergi haracı) şer'an mukadderdir ve bu husûsta Sahâbeye (Allah onların hepsinden râzi olsun) tâbî olmak vâcibdir. Çünkü miktarlar ancak tevkîfi (delile bağlı) olarak bilinir, takdir ziyâdeyi meneder. Çünkü noksân icmâen câizdir. Binâenaleyh takdir faydanın hâli olmasın diye ziyâde aletta'yin mén edilir.

Harâc konan arzin suyu kesilse veya su arza gâlib olsa yâni arzu su

kaplaza harâc yoktur. Çünkü harâcda mu'teber olan takdirî nemâdır - ki zirâatten temekkündür - o da yok olmuştur.

Ya da ekilen şeye bir âfet isâbet etse yine harâc olmaz. Zirâ asıl helâk olunca, asla bağlı olan şey de bâtil olur.

Fukahâ : «Harâc seneden ancak arâziyi ikinci defa ekmek mümkün olacak kadar zaman kalmazsa bâtil olur. Eğer ikinci defa ekmek mümkün olacak kadar zaman kalırsa harâc düşmez.» demişlerdir.

Arzin mâliki arzı boş bıraktı ise harâc vâcib olur. Çünkü zirâata imkân vardı. Mâlik onu elden kaçırıldı. Eğer arzin mâliki Müslüman olsa harâc bâki kalır. Çünkü onda meûnet (rizik) ma'nâsı vardır. Meûnet bekâ hâlinde itibâr olunur. Şu halde meûnetin Müslüman üzerine bırakılması mümkün olur.

Ya da arzı, ehl-i harâcdan Müslüman satın alsa, zikrettiğimiz sebebden dolayı, harâc bâki kalır. Sahâbenin (Allah Teâlâ (C.C.) onların hepsinden râzi olsun), harâc arâzisi satın alıp harâcını ödedikleri sahîh olmuştur:

Harâcî arzının mahsûlünde öşr yoktur. Çünkü Resûlüllâh (S.A.V.):

لَا يَجْمَعُ عَشْرُ وَخَرَاجٍ فِي أَرْضٍ مُسْكُنٍ

«Öşr ve harâc bir Müslümanın arzında bir araya gelmez.» buyurmuştur.

Bir de; âdil ve zâlim hiçbir hükümdardan öşr ve harâci bir araya getirmemiştir. Onların icmâ'ı hüccet bakımından yeter.

Öşr, çıkan mahsûlün tekerrüyle tekrârlanır. Çünkü öşr her çikan mahsûlde vâcib olmakla tahakkuk eder. Muvazzaf harâcda değil. Zirâ muvazzaf harâc çıkan mahsûlün bir yılda tekerrüyle tekrarlanmaz. Çünkü Hz. Ömer (R.A.) onu mükerrerden muvazzaf kılmamıştır.

Musannifin harâci, muvazzaf ile kaydına sebeb : Mukâseme harâci çikan mahsûlün tekerrüri ile tekrarlandığı içindir.

Vakf arâzisinde, çocukların, delilerin, mûkâteb, me'zun ve borçluların arâzisinde, eğer o arâzi öşriyye ise öşr, harâciyye ise harâc vâcib olur. Zirâ öşrün sebebi, çikan mahsûlün hakîkatîyle üreyen yerdir. Harâcin sebebi ise, temekkün (yâni mümkün olmak sûreTİyle) üreyen yerdir. Sâhibine itibâr yoktur.



فَصْلٌ فِي أُخْرِيَّةِ

CİZYE HAKKINDA BİR FASIL

Cizye (1) iki çeşittir. Birincisi sulh ve rızâ ile konulan cizyedir. Bu cizye, üzerinde ittifâk vâki olan şeye göre takdîr edilir. İkinci çeşit ise, imâm (Devlet Reisi) kâfirlere gâlib geldiği zaman koyduğu zaman cizyedir.

Sulh ile konulan cizye takdîr edilmez. Yani onun için şâri'den bir takdîr (miktar tâyini) yoktur. Belki sulh her ne şeyin üzerine vâki oldu ise ta'yin olunur. Fazla ve eksik ile değiştirilmez.

Mağlûb olmalarından veya mülkleri üzerine bırakılmalarından sonra konulan cizye, Kitâbî, Mecûsi ve Acemi putperestler üzerine - ki zenginliği, onbin dirhem ve daha fazlaya mâlik olmakla zâhir olur - her yıl için kırksekiz dirhem takdîr edilir. Ondan her bir ayda yedi vezin dört dirhemî alınır. «Yedi vezin (vezni seb'a) on dirhemî yedi miskâl olandır ve her miskâli yirmi dört kırattır. Şu halde bir dirhem ondört kırat olur.»

Zikredilen kâfirlerin ikiyüz dirhemden onbin dirheme kadara mâ-

(1) Müslümanlar düşman memleketine girip de bir şehri veya kal'ayı muhâsara ederlerse; ordu komutanının yapacağı ilk iş, o yer halkını İslâm Dinine da'vettir. Bunu kabul ederlerse maksad hâsil olduğundan muhârebeden vazgeçilir.

Eğer İslâm Dinine da'veti kabul etmezlerse cizye ödemeye da'vet edilirler. Çünkü Peygamber (S.A.V.) Efendimiz ordu komutanlarına bunu emretmiştir.

Bunu da kabul etmezlerse; Allah' (C.C.) tan yardım dileyerek harbolunur.

Harbte Müslümanlar muzaffer olurlarsa komutan iki şey arasında muhayyer olur:

a) İsterse alınan esirleri öldürür veya köle yapar yahud Müslümanlara zimmi olarak bırakır.

b) Dilerse mallarını gâziler arasında taksim eder; yahud mallarını mülklerini kendilerine bırakarak arazilerinden harâc, kendilerinden de cizye alır.

Cizye Hicretin 9. yılında (M. 630) meşru' olmuştur. «H. 8 yılda meşru' olmuştur.» diyenler de vardır.

lik olan mutavassitlarına yani orta karar zenginlerine kırksekiz dirhemin yarısı yani 24 dirhem takdir edilir ki, her ayda iki dirhem alınmış olur.

İkiyüz dirheme mâlik olmayıp, lâkin kazanmaya kådır olan fakirleri üzerine, kırksekiz dirhemin dörttebiri takdir edilir. Yani oniki dirhem alınıp her ayda bir dirhem olur.

Putperest Arap üzerine cizye takdir edilmez. Eğer ehl-i İslâm onların üzerine gâlib olsa, onların karıları ve çocukları ganimettir. Mürtede de cizye takdir edilmez. Putperest ile mürtededen ancak İslâm kabûl edilir. İslâm'a gelmezlerse öldürülür. Çünkü bu ikisinin küfürleri çok çirkindir.

Arabun putperestliğinin çok çirkin olmasına sebeb; çünkü Resûlullah (S. A. V.) onların arasında yetişti, ve Kur'ân-ı Kerîm onların lûgatları üzere nâzil oldu ve onların üzerine mu'cize daha çok zâhir oldu. Buna rağmen imâna gelmedikleri için küfürleri çok çirkindir. Mürtedin küfrünün çok çirkin olmasına gelince; çünkü o İslâm'a hidâyet olunduktan sonra ve İslâm'ın güzelliklerini öğrendikten sonra Rabbisini (veya sâdece İslâm dinini) inkâr ettiği için küfrü çok çirkin olmuştur.

İnsanlar arasına karışmayan ve çalışıp kazanmayan râhib (keşfî) üzerine de cizye konulmaz. İmâm Muhammed (Rh.A.), İmâm A'zam' (Rh.A.) dan rivâyet edip : Râhib eğer işe kådır olursa, onun üzerine cizye konulur, demiştir. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) un sözü budur.

Cocuk, kadın, köle, a'mâ, kötürum ve işi ve kazancı olmayan fakir üzerine de cizye konulmaz.

Cizye, ölmekle ve İslâm'a girmekle düşer. Çünkü cezânın dünyâda şer'i olması şerrî defetmek içindir. Şüphesiz ölüm ve İslâm ile şer savulmuş olur.

Cizye tekrâr ile mütedâhil olur. Yani şâyet zimmiden iki yıl geçinceye kadar alınmasa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre düşer, İmâneyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre düşmez. Bu Şâfiî' (Rh.A.) nin de sözüdür.

Dâr-ı İslâm'da bâa ve kenise (kilise ve havra) ve beyt-i nâr (ateşgede) yeniden yapılmaz. Onların ibâdet ettikleri yerlere, kenisetu'l-ye-hûd ve kenisetu'n-nasârâ denir. Her ne kadar kenise (havra) deyimi kullanılması Yahûdilerin ibâdet ettikleri yer için ve bâa (kilise) deyimi kullanılması Hıristiyanların ibâdet ettikleri yer için gâlib ise de, aslında mutlak olarak «bâa» denir. Savmea (manastır), içinde yalnız kalmak içindir ki bâa yerindedir. Evde olan namaz yeri bunun aksine- dir. Çünkü o meskene tâbidir.

Zimmînin, yıkılmış olan kenîselerini yeniden yapması câizdir. Yani onlar yıkılmış olan kenîsenin yerine önceki binâ kadar kenîse binâ edebilirler. Bu kadari ondan menedilmez. Belki başka bir yere nakilden menedilir. Çünkü nakil yeniden yapmaktadır.

Şâyet bir zimmî şehir içinde bir ev satın almak istese, o evi ona satmak uygun değildir. Eğer satın almış olsa, Müslüman'a satması için o zimmî zorlanır. Bazısı demislerdir ki: «Zimmînin şehir içinde ev satın alması câizdir ve satması için zor kullanılmaz. Ancak, eğer çok olursa zor kullanılır.» Bunu Kâdîhân (Rh.A.) zikretmiştir.

Zimmî kiyâfetinde, bineğinde ve silâhında ehl-i İslâm'dan ayırd edilir. Ata binmesi ve silâh kullanması câiz değildir. Kestîc izhâr eder. **K**estîc: Parmak kalınlığında yünden veya kıldan bir kaba iptir ki zimmî onu beline bağlar. Bu zünnârdan başkadır. Çünkü zünnâr ibrişimdendir.

Zimmî, palan gibi bir eyer üzerine biner. Zimmîlerin karıları da, Müslümanların hanımlarından yolda ve hamamda ayırd edilir. Zimmîlerin evleri üzerine alâmet konur ki onlar için istigfar edilmesin.

Eğer bize karşı harb etmek için bir yere gâlib olurlarsa veya dâr-ı harbe dâhil olurlarsa zimmînin ahdi bozulur, hattâ öldürülmeye müstehak olur. Çünkü zimmî kavmi, bize karşı harbi olmuşlardır. Şu halde harbinin şerrini defetmek için olan zimmet akdi faydanın ârı olur.

Zimmî dâr-ı harbe kavuşması sebebiyle, ölümüne hükmedilmekde mürted hükmündedir. Lâkin eğer esir olursa köle edinilir. Daha önce geçen sebebden dolayı mürted öldürülür. Yakında açıklaması gelecektir. Ancak geri dönüp Müslüman olursa öldürülmez.

Eğer zimmî cizyeden kaçınırsa veya bir Müslüman kadın ile zinâ ederse veya Müslümanı öldürürse veya Nebî' (S.A.V.) e söverse ahdi bozulmaz. İmâm Şâfiî (Rh.A.), «Peygamberimize söverse ahd bozulur. Çünkü zimmet ahdi emân ifâde etmekle imândan haleftir. En kuvvetli aslı bozan şey, daha aşağı olan halefi haydi haydi bozar» demiştir.

Bizim delîlimiz şudur ki: Öldürmenin kendisiyle nihâyet bulduğu şey, cizyenin iltizâmi ve kabûlüdür, edâsı değildir ve iltizâm bâkîdir. Şu halde kîtâl düşmüştür. Hidâye'de ve Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Ben derim ki: Bunda işkâl vardır. Çünkü cizyeden kaçınmanın ma'nâsı cizyeyi edâ etmemeyi açıklamaktır. Sanki o, bu günden sonra ben cizye vermem, demiş olur. **Z**âhir olan şudur ki: Şüphesiz bu ma'nâ, iltizâmın bekâsına aykırıdır yani uymaz. Meğer ki, imtinâ ile cizyenin te'hîr ve edâsında taallül (kaçınma) istenmiş ola. Bunun ihtimâlden uzaklıği ise gizli değildir.

Nebî' (S.A.V.) e sövmek küfürdür. Mukârin küfür zimmet akdini menetmez. Şu halde küfr-i âriz nasıl meneder? Bununla beraber defetmek ref'etmekten daha kolaydır. Nitekim bir Yahûdi, Resûlüllah'-

(S.A.V.) • ﴿مَ لَّا مِنْ أَنْتَ﴾ «Ölüm üzerine olsun» dedi. Bunun

üzerine Ashâb-ı Kirâm «Biz bu Yahûdiyi öldürürüz» dediler. Bunun üzerine Resûlüllah (S.A.V.) «Hayır!» dedi. Bu hadisi şerifi İmâm Buhârî (Rh.A.) ve İmâm Ahmed (Rh.A.) rivâyet etmişlerdir.

Bu huküm, Hz. Muhammed' (S.A.V.) e kâfir sövdüğü zamandır. Fakat Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) e veya Peygamberler (salavâtullâhi aleyhim ecmain) den birine bir Müslüman sövse, o kimse hadden (ceza olmak üzere) öldürülür ve onun tövbesiaslâ kabûl edilmez. Gerek tövbe-si, ele geçtikten ve şehâdetten sonra olsun ve gerek kendiliğinden tövbe ederek geldikten sonra olsun müsâvidir. Zindik gibi öldürülür. Çünkü bu öldürme hadden vâcibdir. Tövbe ile düşmez ve aksi de tasavvur olunmaz. Çünkü bu cezâ kul hakkı ile ilgili bir cezâdır. Diğer kul hakları gibi tövbe ile düşmez. Kazf haddi tövbe ile düşmediği gibi.

Allah Teâlâ' (C.C.) ya sövse, sonra tövbe etse bunun aksidir. Çünkü o, Allah Teâlâ' (C.C.) nın hakkıdır. Bir de; Nebî-i Ekrem (S.A.V.) beşerdir. Beşer bir cinsdir, ona âr ulaşıp dokunur. Ancak Allah Teâlâ' (C.C.) nın ikrâmda bulunduğu kimse müstesnâ. Bâri Teâlâ ise bütün ayiplardan arı durudur.

İrtidâd da bunun aksinedir. Çünkü mürted olmak bir ma'nâdır ki, mürted onunla ayrılır. Bir de : Başkasının hakkı olduğu içindir. Biz deriz ki : Şâyet sarhoş olduğu halde ona sövse, afvedilmez. Zikredilen gibi hadden öldürülür. Bu söz Ebû Bekr Sîddîk' (R.A.) in mezhebidir ve İmâm A'zam (Rh.A.), Sevrî (Rh.A.), ehl-i Kûfe ve İmâm Mâlik (Rh.A.) ve Ashâbinin meşhûr olan mezhebidir. Hattâbi (Rh.A.) : «Ben, Peygambere söven kimse Müslüman olursa öldürülmesinin vâcib olmasında ihtilâf eden, Müslümanlardan bir kimse bilmiyorum» demiştir.

Ibn Suhnûn el-Mâlikî (Rh.A.) de demiş ki : Mâlikî âlimleri icmâ eylediler ki : Şüphesiz Nebî' (S.A.V.) e söven kimse kâfirdir ve hükümu onu öldürmektir Bir kimse onun azâbında ve küfründe şüphe etse kâfir olur. Fetâvâ-i Bezzâziyye'de böyle zikredilmiştir. Bu konuda yazılmış olan, «Es Seyf el Meslûl» adlı kitapda bu mesele tamâmiyle anlatılmıştır.

Taâlib kabilesinin bâliğ ve bâliğâ olanından bizim zekâtımızı ka-

tı alınır. Çünkü Hz. Ömer (R.A.) Sahâbenin huzûrunda onlar ile mez-kür vech üzere anlaşma yapmıştır. Fakat çocuklarından alınmaz. Çünkü sulh kat kat sadaka üzeredir. Sadaka ise çocuklara vâcib olmaz. Kadın, çocuklar gibi değildir. Çünkü o ehl-i vucûbdur.

Tağlebinin kölesinden, kendisi için cizye ve arâzisi için harâc alınır. Kureyş kabilesinin köleleri menzilesindedir. Çünkü onlardan cizye ve harâc alınır.

Resûlüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur :

مَوْلَى الْقَوْمِ مِنْهُمْ

«Bir kavmin kölesi onlardandır.» Bu hadîs ile sadaka hakkında amel edilir.

Bu hükümde Hâsimî'nin kölesi Hâsimî gibidir. Çünkü muharremât şüpheli şeyleri ile sâbit olur. Cizye ve harâc, Tağlebinin malî ve ehl-i harbin hediyesi ve harbsiz onlardan alınan şey, bizim masraflarımıza harcanır : Hududları tahkim ve taş köprü binâ etmek gibi. Yine köprü yapmak gibi ki bu, hudud tahkimi ve taş köprünün hilâfidir, gemileri birbirine bağlamak gibi. Âlimlerin, kâdiların, vâlilerin ihtiyaçları gibi ve savaşçıların ve çocukların rızkı gibi masraflara harcanır.

Bir kimse yılın yarısında ölse, atâdan mahrûm olur. Bizim zâmanımızda ehl-i atâ; kâdi, müftî ve müderrisdir. Atâ onlar için dîvânda yazılan şeydir. Bunlardan birisi yılın yarısında ölse onun için atâdan bir şey yoktur. Çünkü atâ bağıstır, almadan önce mâlik olmaz.

El-Umde'de zikredilmiştir ki : Mescidin imâmı şâyet gelirini alıp yıl tamâm olmazdan önce gitse, yılın bir kısmının geliri ondan geri alınmaz. İtibâr hasâd vaktinedir. İmâm hasad vaktinde mescidde cemâate imâmlık yaptıysa gelire (ücrete) müstehak olur. Şu halde ücret, cizye gibi ve kâdînin yılın içinde ölmesi gibi olur.

Sadru'l-İslâm Tâhir b. Mahmûd' (Rh.A.) un «Fevâid» inde zikredilmiştir ki : Bir kasabada mescidin imâmına vakfedilmiş bir arâzî olup mahsul kemâle erdiği vakit o arâzînin geliri imâma harcansın diye şart olundu ise, imâm geliri mahsul kemâle erdiğinde alıp o kasabadan gitse, yıldan geri kalanın hissesi imâmdan geri alınmaz. Bu mesele rızkı alıp ölen kâdînin benzeridir. Eğer imâm fakîr ise, imâmın yıldan geri kalan şeyi yemesi helâl olur. Medreselerde ilim öğrenen öğrenciler hakkında da huküm böyledir.

Muhit sahibinin «Fevâid» inde zikredilmiştir ki : İmâm ile

müezzinin ikisi için vakf olsa ve alacaklarını almayıp ölseler, onların o vakıfdan payları düşer. Çünkü bağış anlamındadır. Kâdi de böyledir. Bazısı : «Düşmez, çünkü ücret gibidir» demiştir.



بَأْبُ الْمُرْتَدِ

MÜRTED BABI

(İSLÂM DİNİNDEN DÖNEN KİMSE)

Allah korusun, bir kimse mürted olsa (yani İslâm dininden çıkışa) ona İslâm sunulur ve şüphesi giderilir. Eğer mühlet isterse üç gün hapsedilir. «Mutlaka, yani mühlet istemese de hapsedilir,» diyen de vardır.

Eğer İslâm'dan başka her dinden yüz çevirmekle veya girdiği dini bırakmakla tövbe ederse ne alâ. Eğer tövbe etmezse öldürürür. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ

«Bir kimse dinini değiştirirse, siz onu öldürünüz.» buyurmuştur. Bu hadisi İmâm Ahmed (Rh.A.) ve Buhâri (Rh.A.) ve başkaları rivâyet etmişlerdir.

İslâm arz olunmadan önce öldürülmesi mekrûhtur. Burada kerâhetin ma'nâsı mendûbu terktir. Öldüren kimseye bir şey gerekmez. Çünkü küfür öldürmeyi mubâh kılar. Da'vet ulaştıktan sonra İslâmu arzetmek lâzım değildir. Her ne kadar dâr-i harbe girse de mürted, köle edinilmez. Çünkü mürtedde ancak İslâm veya kılıç meşrûdur. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

تَقَاتِلُوْنَهُمْ وَآؤُبُسِلِمُوْنَ

«Onlarla Müslüman oluncaya kadar savaşırsınız.» (1) buyurmuş-

(1) Bk. Feth sâresi (48): âyet : 16

tur. Nitekim Şahâbe (Allah onlardan râzi olsun) Hz. Ebû Bekr (R.A.) zamanında bunun üzerinde icmâ etmişlerdir. Bir de; köle edinmek İslâm'a bir vâsita ile yaklaşmak içindir. Mürtedi köle yapmak ise yaklaşma vâsitası olmaz. Nitekim sebebi daha önce geçti.

İslâm'dan çıkan kadın (mürtedde), mürted erkeğin aksidir. Şâyet mürted kadın dâr-ı harbe girse, o mürted kadın köle yapılır. Çünkü mürteddenin öldürülmesi meşrû değildir. Kâfirin küfrü üzere bırakılması ancak cizye ile veya köle yapmakla câizdir. Kadınların üzerine ise cizye olmaz. Şu halde mürteddenin küfrü üzere kölelikle bırakılması, bir şeysiz bırakmasından Müslümanlar için daha faydalıdır.

Küfür bir millettir. Şâfiî (Rh.A.) buna muhaliftir. Yahûdî Hıristiyan olsa veya Hıristiyan Yahûdî olsa hâli üzere bırakılır. Eski dinine dönmesi için zorlanmaz.

Karı - kocadan birinin mürted olması, İmâm A'zam (Rh.A.) ve Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, nikâh için fesihdir, talâk değildir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, kocanın mürted olması, yüz çevirmesine kıyâsen talâktır.

Mürtedin malından mülkü mevkûfen zâil olur. Eğer o mürted İslâm'a gelirse, o mal kendisine geri döner.

O mürted irtidâdi hâlinde ölür veya öldürülüürse veya dâr-ı harbe varırsa ve kâdî dâr-ı harbe ulaşlığına hükmederse, o mürtedin müdebberi ve ümmü veledi azâd olur ve üzerinde olan borç (deyn) hâll olur. Çünkü dâr-ı harbe ulaşmakla ölü hükmündedir. Müecel borç ise borçlunun ölmesiyle hâll olur. Müslüman iken kazandığı Müslüman vârisinindir.

Eğer; «Kâfir Müslümanâ vâris olmaz, Müslüman kâfire nasıl vâris olur?» denilirse, cevâbında biz deriz ki : Mürtedin, dîninden dönükden sonra olan kazancında mülkü bâkîdir. Nitekim bilirsin ki, mürtedin malı mevkûfdur. Şu halde onun Müslüman iken kazandığı vârisine geçer. Çünkü o mal onun dîninden dönmesinden önce mevcûd olduğu için istinâdî mümkün olmaz. Çünkü dîninden dönmesinden önce kesb yoktur. Kazancın İslâm'dan dönmekten önce mevcûd olması istinâdin şartındandır. Öyleyse Müslüman Müslümandan vâris olmuş olur.

İslâm'dan dönmesi hâlinde olan kazancı ganîmettir. İslâm hâli ile İslâm'dan dönme (riddet) hâlinde her bir hâlin borcu o hâlin kazancından ödenir. Yani İslâmî hâlinde olanı İslâmî hâlindeki kazancından ve riddeti hâlinde olan borcu da riddeti hâlinde olan kazancından ödenir.

Mürtedin talâkı sahîh olur. Çünkü nikâh, İslâm'dan dönmekle fesh olunca kadın mu'tedde olur. Eğer o mu'tedde kadını boşarsa talâk vâki olur.

Kezâ koca ile karı beraber mürted olsalar da koca karısını boşasa, sonra ikisi de beraber İslâm'a girse nikâh fesh olmaz ve talâk vâki olur.

Mürtedin çocuk hâsil etmesi yani câriyesini gebe bırakması da sahîh olur. Çünkü mürtedin câriyesi şâyet çocuk doğursa ve o da çocuğundur, diye iddiâ etse, o çocuğun nesibi sâbit olur ve vârisleriyle beraber vâris olur. Câriye de ümmü veledi olur.

Mürtedin hayvan boğazlaması câiz olmaz. Çünkü mürtedin dîni yoktur.

Mürtedin malda ortaklısı da mevkûf kılınır. Çünkü ortaklık dîn de eşitlik gerektirir. Mürtedin ise dîni yoktur. Şu halde mevkûf olur. Lâkin mürtedin geri dönme ihtimali vardır.

Mürtedin sattığı, satın aldığı, bağışladığı, kirâya verdiği, müdebber eylediği kölesi, kitâbete kestiği kölesi ve vasıyeti mevkûf olur. Çünkü bunlar mukarrer mülk iktizâ eder.

Eğer mürted, Müslüman olursa kurtulur ve tasarrufları sahîh olur. Eğer öldürülür veya ölürsen veya dâr-ı harbe girdiğine ve ulaştığına kâdî hükmederse bu hükümlerden her biri bâtil olur. Eğer dâr-ı harbe ulaştığına hükmedilmeden önce gelirse, sanki o mürted olmamış gibidir. Hattâ müdebberi ve ümmü veledi azâd olmaz, ve vârisi harcadığı ve yok ettiği malı öder. Çünkü kâdînin hükmü bu ahkâmin bâtil olması için şarttır. Zirâ mürtedin dâr-ı harbe ulaşması ile ölü hükmünde olması ictihâd götürür (mütcehedun fîhtir). Çünkü **Şâfiî (Rh.A.)** muhâlifstir. Şu halde o ictihâdin sağlamlaşması için kâdînin hükmü lâzımdır. Eğer mürted kâdînin hükmünden sonra ve malı vârisinin elinde iken Müslüman olup gelirse o malı alır. Çünkü vârisin o malda ona halef olması mürtedin dâr-ı harbe ulaşmasıyle ölü hükmünde olmasından dolayı o maldan müstağnî olduğu içindir. Şâyet Müslüman olup dönse o mala muhtâc olur. Eğer vâris o malı mülkünden yok ettiyse Müslüman olup gelen mürted o yok olan malın kıymetini alamaz. Çünkü mubâh mal yok edilmesiyle ödenmesi gerekmekz.

Musliman olan mürted, mürtedliği hâlinde terkettiği İslâm'daki ibâdetlerini kazâ eder. **Şemsu'l-Eimme el-Hulvânî (Rh.A.)** demiştir ki: Müslüman olan mürtedin, İslâm'da terk ettiği ibâdetleri kazâ etmesi gereklidir. Çünkü namaz ve orucu terk etmek ma'siyettir ve ma'siyet riddetten sonra bâki kalır. Bunu **Kâdîhân (Rh.A.)** zikretmiştir.

İbâdetlerden İslâm'da edâ ettiği bâtil olur ve kazâ edilmez. Ancak hacci kazâ edilir. Çünkü mürted İslâm'dan dönmekle sanki kâfir olarak devam etmiş de zengin iken Müslüman olmuş gibidir. Binâenaleyh zengin ise ona hacc farzdır. Diğer ibâdetleri kazâ etmesi gerekmekz. Hulâsa'da böyle zikredilmiştir.

Üzerine kısâs, hadd veya diyet vâcib olan bir Müslüman'a mal veya bir şey isâbet etse, ondan sonra o Müslüman - Allah korusun - mürted olsa, veya mal ona dâr-ı İslâm'da mürted olduğu halde isâbet etse, ondan sonra dâr-ı harbe ulaşsa ve bir zaman Müslümanlara karşı savaşsa, ondan sonra Müslüman olup dâr-ı İslâm'a gelse; elde ettiği malın bütünü alınır. Eğer o malı, mürted olduğu halde dâr-ı harbe ulaştıktan sonra elde etse, Müslüman olduğunda o maldan bir şey alınmaz. Belki o malın bütünü ondan sâkitdir. Çünkü o mal dâr-ı harb'da harbi iken isâbet etmiştir. Harbî ise, Müslümanlara muhârib olduğu halde elde ettiği şeyle, Müslüman olsudan sonra muâheze olunmaz. Bunu Kâdîhân (Rh.A.) zikretmiştir.

Bir kadına kocasının mürted olduğu haber verilse, o kadının iddetten sonra başkası ile evlenmesi câiz olur. Nitekim kocasının ölümü veya boşadığı haber verildiği zaman câiz olduğu gibi.

İslâm dininden çıkan kadın (mürtedde) öldürülmez. İmâm Şâfî (Rh.A.) ayrı görüştedir. Eğer bir kimse o mürteddeyi öldürse, gerek o mürtedde hürre olsun ve gerekse câriye olsun bir şey ödemez. Nihâye sâhibi Mebsût'da da böyle demiştir.

O mürtedde İslâm'a gelinceye kadar hapsedilir. Çünkü Allah Teâlâ' (C.C.) in hakkını ikrârdan sonra yerine getirmekten kaçınmıştır. Şu halde hapis ile onu ifâya zorlanır. Nitekim kolların haklarında hapisle zorlandığı gibi. Gerek o mürtedde hürre olsun ve gerek câriye olsun. Câriyeyi efendisi zorlar. İslâm üzere teşvîkde mübâlağa için her gün dövülür diye rivâyet edilmiştir.

İslâm'dan dönen kadının tasarrufu ve iki haldeki kazancı vârisleri için geçerlidir. Yani İslâmî hâlinde ve riddetinde olan kazancı vârisleri için geçerlidir.

Bir mürtedin câriyesi çocuk doğursa, gerek o câriye Müslüman olsun ve gerekse Hıristiyan olsun, eğer mürted o çocuğu iddiâ etse, yani çocuk benimdir diye ikrâr etse, o çocuk Müslüman kadından doğdu ise, babası öldüğü veya dâr-ı harbe gittiği takdirde mutlak sûrette hür ve ona vâris olur. Yani gerek irtidâd ile doğum arasında altı aydan daha az olsun ve gerek daha çok olsun müsâvidir. Çünkü çocuk ana - baba-

nın din yönünden hayırlısına tâbi olur. Şu halde Müslüman olan annesine tâbi olup Müslüman olur. Müslüman ise mürtede vâris olur.

Kezâ mürtedin Hıristiyan olan câriyesi çocuk doğursa ve o mürted de bu çocuk bendendir dese, çocuk hür olduğu halde mürtedin oğludur, ona vâris olur. Ancak Hıristiyan câriye o çocuğu mürtedin mürted olduğu günden itibâren altı ayda veya altı aydan daha fazlasında doğurسا iş değişir. Çünkü, altı aydan daha azında doğurursa, ulûk (döllenme) İslâm hâlinde olur. O çocuk mürtede vâris olur. Eğer altı aydan daha çokda doğurursa ulûk mürtedin tohumundan olur. Yine mürtede tâbi olur. Çünkü mürted İslâm'a çocuğun anasından daha yakındır. Zirâ mürted İslâm dînîne girmeye zorlanır. Onun hâlinden zâhir olan Müslüman olmasıdır. Şâyet mürted olursa vâris olmaz. Çünkü mürted mürtede vâris olamaz.

Mürted malî ile beraber dâr-ı harbe ulaşsa ve Müslümanlar dâr-ı harbde ona gâlib gelse, o mürtedin malî ganîmettir. Kendisi ganîmet olmaz. Çünkü mürted köle yapılmaz. Ya İslâm-ı kabûl eder veya ölüdürler. Malının ganîmet olması câiz olur. Kendisi ganîmet olmaz. Arapın müşrik olanları gibi Müslüman olmazsa öldürülür.

Mürted malsız dâr-ı harbe ulaşsa ve Kâdî dâr-ı harbe ulaştığına hükmetse ve dâr-ı İslâm'a geri döndükden sonra ikinci defa dâr-ı harbe malî ile kaçsa, ehl-i İslâm onun üzerine gâlib olduğu zaman malî, ganîmetciler arasında taksim edilmezden önce vârisininindir. Çünkü birinci ulaşmada vâris olmak câiz değildir. İkincide kâdînin dâr-ı harbe kaçlığına hükmetmekle vârislerine geçmiştir. Şu halde vâris eskiden mâlik olur. Şâyet mürted dâr-ı harbe ulaşıkda mürtedin kölesi o mürtedin oğlunun mülkü olduğuna hükmedilse, mürtedin oğlu da o köleyi mükâeb yapsa, mürted de Müslüman olup gelse, o kitâbetin bedeli ve velâyet hakkı babasındır. Çünkü kitâbetin bâtil olmasına sebeb yoktur. Zirâ o kitâbet geçerli bir delîl ile nâfiz olmuştur. Binaenaleyh, halefi olan vâris tarafından vekîl gibidir ve onda akd olan hukûk müvekkile râcî olur. Velâ hakkı da kendisinden âzâd vâki olan kimse içindir.

Bir mürted bir adamı hatâen öldürüp dâr-ı harbe kaçsa veya katil olan mürted dâr-ı harbe kaçmadan önce öldürulse, mürtedin öldürdüğü adamın diyeti mürtedin İslâmî hâlindeki kazandığı malından verilir. Zira âkileleri mürted için bir şey vermezler. Çünkü onlara yardım borç değildir. Diyet Müslüman iken kazandığı malından verilir. Çünkü onda tasarrufu geçerlidir. Riddette kazandığı malından verilmez. Çünkü onda tasarrufu mevkûftur.

Bir Müslümanın eli kasden kesilse, eli kesilen Müslüman - Allah korusun - mürted olup bu durumda o kesikden dolayı ölse, veya ölmeye

yip dâr-ı harbe kaçsa ve kaçtıguna da hükmedilse, sonra dâr-ı harbden Müslüman olduğu halde gelip o kesikten dolayı olse, kesen kimse diyetin yarısını öder. Kesen kimse kendi malından eli kesilenin vârisine öder. Çünkü kesmek, ma'sûm bir mahalle vâki olmuş, sirâyet ise gayri ma'sûm mahalle hulûl etmiştir. İmdi kesmeye itibâr olunup sirâyete itibâr olunmamıştır. Şu halde diyetin yarısı kesen kimsenin kendi malından vâcib olur. Çünkü kesen kimsenin âküleleri, kasden öldürmekte diyeti yüklenmezler. Nitekim daha önce geçti. İrtidâd şüphesinden dolayı kîsâs da vâcib olmaz.

Eğer eli kesilen Müslüman mürted oldukda, dâr-ı harbe kaçmayıp dâr-ı İslâm'da Müslüman olup olse, eli kesen kimse diyetin tamâmını öder. Çünkü ölen kimse kesme ve sirâyet vaktinde ma'sûmdur. İmâm Muhammed (Rh.A.) ile İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre diyetin yine yarısı vâcib olur.

Bir mükâteb mürted olup dâr-ı harbe kaçsa ve biraz mal kazanıp malı ile beraber yakalandıkda İslâmî kabûlden yüz çevirse ve öldürülse, onun kitâbetinin bedeli efendisinin ve geri kalanı vârisinin olur. Çünkü mükâteb kazandığı şeye kitâbetle mâlik olur. Mürted olmak kitâbette te'sîr etmez. Kezâ kazandığı şey de te'sîr etmez.

Karı ve koca ikisi de mürted olup dâr-ı harbe kaçsalar ve kadın dâr-ı harbde hâmile olsa ve bir çocuk doğursa, ondan sonra o çocukdan da bir çocuk hâsil olsa ve Müslümanlar dâr-ı harbe gâlib olup karı ile kocayı ve çocuğu ve çocuğun hepsini elde etseler, iki çocuk yani karı kocanın çocuğu ve onların çocukları ganîmettir. Yani bu iki çocuk köle olurlar. Çünkü İslâm dininden dönen kadın köle yapılır. Çocuk ise ânaya tâbidir. Yine çocuğun çocuğu da ona tâbi olur.

Birinci çocuk İslâm dinine girmeye zorlanır. Çocuğun çocuğuna zor kullanılmaz. Çünkü çocuklar dînde babalarına tâbidirler. Şu haldebabası İslâmî kabûle zorlandığı gibi çocuk da zorlanır.

Bazları demiştir ki : İkisi de İslâm dinini kabûle zorlanırlar. Yani çocuğu ve çocuğun çocuğu ikisi de İslâm'ı kabûle zorlanırlar. Bu, İmâm Hasan' (Rh.A.) in İmâm A'zam' (Rh.A.) dan rivâyetidir. Çocuğun çocuğu dedesine tebâiyetle İslâmî kabûle zorlanır.

İslâm'ın kurtuluş yolu olduğuna akıl erdireن çocuğun mürted olması sahîhdır. İslâmî da sahîhdır. Kâfir olan anasına ve babasına vâris olmaz. O çocuk İslâm dinine girmeye zorlanır. Eğer kabûlden kaçınrsa öldürülmez. Bu, İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göredir. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.); «Çocuğun mürted olması mu'teber değildir, İslâm'ı mu'teberdir,» demiştir. İmâm Züfer (Rh.A.)

ve İmâm Şâfiî (Rh.A.) «Mürted olması da, İslâma girmesi de mu'teber değildir» demişlerdir.

Biz deriz ki : Hz. Ali (R.A.) çocukluğunda Müslüman oldu. Nebî-i Ekrem (S.A.V.) onun Müslüman olmasını sahîh gördü ve Hz. Ali (R.A.) bununla övünürdü. Hattâ söyle derdi :

سَبَقْتُكُمْ عَلَى الْإِسْلَامِ طَرًا غَذْمًا مَا بَلَغْتُ أَوْ أَنْ حَلَّ

«Büyügi henüz terlememiş, erginlik çağına ermemiş bir çocuk iken İslâm'a girmekte sizi geçtim.» (2)

★ ★

(2) Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) e nübüvvet geldiği zaman ona ilk imân eden Hz. Hadice (R.An-hâ) dir. Bir gün soara da Hz. Ali (R.A.), erginlik çağına yakın olduğu halde Müslüman olmustur. Bundan dolayı Hz. Ali (R.A.) mü'min olduğu halde bülûğ yaşına ulaşarak asıl putlara tapmamıştır. Yukarıda geçen şîirinin devâmi, Firuzâbâd'ının Kâmûsunun Âsim Efendi tarafından yapılan tercemesinde, «sîhî» kelimesinin açıklamasında (Kâmûs Tercemesi, C: I) söyle geçmektedir :

«Büyügi henüz terlememiş, erginlik çağına ulaşmamış bir çocuk iken İslâm'a (girmekle) sizi geçtim.

Allah Teâlâ' (C.C.) nun Peygamberi olan Hz. Muhammed (S.A.V.) benim kardeşim ve kayınpederimdir.

Şehidlerin efendisi olan Hz. Mamza (R.A.) benim amcamdır.

Sabah, akşam meleklerle beraber uçan Hz. Ca'fer (R.A.) benim anamina oğludur.

Hz. Muhammed' (S.A.V.) in kızı olan Hz. Fâtûme (R.A.) benim can yoldaşım ve sevçemdir. Onun eşi, benim kannım ve etimle karışmıştır.

Ahmed'in (yâni Hz. Muhammed' (S.A.V.) in) iki torunu (Hz. Hasan (R.A.) ile Hz. Hüseyin (R.A.)) Hz. Fâtûme' (R.A.) den doğmuş benim iki çocuğumdur. Bundan dolayı o benim hissem gibi hisse iddia eder.»

بَابُ الْبُغَاةِ

ÂSÎLER BÂBI

Bâgilər İmâma (Devlet Reisi) itâattan çıkan Müslüman bir topluluktur. (1) Devlet Reisi bunları itâata dönümleri için da'vet eder ve şüphelerini giderir.

Eğer bunlar bir yer edinip o yere toplandılarsa, önce bizim onlara savaş açmamız helâl olur. İmâm Şâfiî (Rh.A.) bunu kabûl etmemiştir. Çünkü Müslümanın öldürülmesi ibtidâen câiz değildir.

Bizim delîlimiz şudur : Hüküm delîle dayanır ve o delîl onların askerlenip toplanmalarıdır. Eğer İmâm (Devlet Reisi) onların başlamasını, sabredip beklerse, çok defa onların kötülüklerini savmak mümkün olmaz. Yaralanmış olanları öldürür. İmâm Şâfiî (Rh.A.) bunu da kabûl etmemiştir. Eğer onların kalabalık toplulukları varsa kaçanlarını tâkib eder. İmâm Şâfiî (Rh.A.) bunu da benimsememiştir. Eğer toplulukları yoksa, zikrettiğimiz şeyleri yapmaz. Çünkü öldürmenin câiz olması onlardan korkulduğu içindir. Bu takdirde, kalabalık olmadığı için korku olmaz. Şu halde âsiyi - Müslüman olduğu için - korku olmayınca öldürmek de câiz olmaz. Zürriyetleri de esîr edilmez. Tövbe

(1) **Bâgi (Bağı)** : Zulüm, isyan, cinâyet, fesat ve doğru yoldan sapmak gibi ma'nâlara gelir.
İstilahta ise : Hükûmete isyan eden kimselere bâgi, denir.

Bâgilər, kendilerini koruyacak ordu ve silâhları olan bir tâifedir. Bunlar kendilerini haklı görerek te'vil yolu ile Müslümanlara karşı harbedeler.

Âsi ve bâgilərle muharebe etmek câizdir. İcmâ' da budur. Allah Teâlâ (C.C.) Hazretleri de Hucurât sûresinin 9. âyet-i kerîmesinde; «Siz bâgilik eden tâife ile çarpışın...» buyurmuştur.

Ulemâ'dan bir cemâate göre; «Âsilerle çarpışmak kâfirlerle muhârebe etmekten efdâldır.» Fakat, onlarla çarpışmaya başlamadan önce kendilerini bu isyandan vaz geçmeye da'vet icâbettiğini unutmamak gereklidir. Nitekim, Hz. Ali (R.A.) Haricilere karşı böyle hareket etmiştir.

(Selâmet Yolları, Ahmed Davudoğlu. C. 3)

edinceye kadar malları hapsedilir. Çünkü İslâm nefsi ve malı ma'sûm kılardır. Haps ise onların kötüüğünü savmak içindir. İmâm (Devlet Reisi) onların silâhlarını ve binek hayvanlarını ihtiyâc duyulunca kullanır. Çünkü İmâmın (Devlet Reisi) ihtiyâc duyulunca âdilin malını kullanması câizdir. Âsının malını kullanması ise daha evlâdır.

Âsî kendisi gibi bir âsiyi öldürmekle, üzerlerine gâlib gelindikde bir şey lâzım gelmez. Çünkü imâmın velâyeti onlardan kesilmiştir.

Âsiler bir şehrre gâlib gelip zaptetseler, o şehr halkından bir kimse kendi gibi şehr halkından bir kimseyi kasden öldürse, ehl-i adl o şehrre gâlib olduklarında, âsiler o gâlib oldukları şehrde hükümlerini icrâ edemedikleri zaman, kâtil kendi gibisini öldürmek sebebiyle öldürülür. Çünkü bu takdirde imâmın (Devlet Reisinin) velâyeti o şehrden kesilmiş değildir. Şu halde ahkâmını icrâ edip o kâtili kısâsen öldürür. Fakat âsiler o şehrde hükümlerini uygularlarsa öldürülmez.

Bir âdil bir âsiyi veya bir âsî bir âdili öldürse o âdil veya âsî öldürmenin haklılığını iddiâ ederek yâni kâtil : «Ben maktûlü hak üzere öldürdüm ve ben şimdi haklıyım» diye iddiâ etse, kâtil gerek âdil olsun ve gerek âsî olsun hakkıyyet iddiâsiyle maktûle vâris olur.

Birincisine gelince, yani âdil âsiyi öldürüp ve malını telef etse, âdil o itlâf ile günahkâr olmaz ve ödemez. Çünkü muhârebe, ismeti (dokunulmazlığı) ortadan kaldırır.

Biz âsiler ile savaşa Allah Teâlâ' (C.C.) nın :

فَعَلِمُوا أَنَّهُ تَبْغِي) «Âsî olanla savaşın...» (2) âyet-i

kerimesi ile emrolunduk. Şu halde onların öldürülmesi, ehl-i harbin öldürülmesi gibi bihakkındır. Öyleyse mirâsdan mahrûm olmak gerekmek. Nitekim bir kimse, mûrisi üzerine kısâs lâzım gelmekle onu öldürükde mahrûm olmadığı gibi. Çünkü mirâsdan mahrûm olmak yasaklanmış katlin cezasıdır. Mubâh olan öldürmek ile mirâsdan uzak olmaz.

Ikincisine, yani âsının âdili öldürmesinde vâris olmasına gelince **âsî adili öldürse bize göre günahkâr olur ve bir şey ödemez.**

(2) Bk. Hucurât sûresi (49); âyet : 9

Ehl-i harbin te'vili gibi kuvvet (asker) eklendiği vakit, fâsid te'vil ödemenin def'i hakkında sahih menzilesine indirilir. Fâsid te'vil ile ödemek (kefâlet) vâcib olmayınca, mirâsdan mahrûm olmak da vâcib olmaz ve mirâs karâbet ile hak edilir.

Âsî, öldürmenin bâtil olduğunu ikrâr ederek âdili öldürse, vâris olamaz. Çünkü âsî, öldürmenin haksız olduğunu ikrâr edince, diyeti ödemesi vâcib olur ve mirâsdan mahrûm olması da gerekdir.

Ehl-i fitneye silâh satmak mekrûhtur. Çünkü ma'siyete yardım etmekti. Eğer silâhi alanın onlardan olduğunu bilmezse mekrûh değildir. Çünkü asıl olan, silâhin satılmasında kerâhet olmamasıdır. Bu hükmü değiştirecek bir şey de yoktur.

Mecmau'l-Fetâvâ'da denmiştir ki : Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye göre : Şayet insanlar Müslümanlardan bir imâmın (Devlet Reisinin) emrinde toplansalar; hem kendileri ve hem yollar emin olsa; diğer bazı Müslümanlar o cemaâtin imâmına isyân etseler, Müslümanlar için uygun olan, yardıma güçleri yettiği takdirde imâma yardım etmeleridir. Eğer yardım edemezlerse, bu durumda her Müslümanın üzerine vâcib olan, fitneden uzak durup kendi evinde oturmasıdır.



كتاب إحياء الموات

BOŞ VE SAHİBSİZ ARAZİNİN İHYASI BÖLÜMÜ

Musannif, bazı bâblarında, boş ve sahipsiz arâzinin ihyâsi zikredilen Cihad Bölümünü açıklamasını bitirince, arkasından boş ve sahipsiz arâzinin ihyâsi bölümünü getirmiştir.

Mevât, lûgat yönünden «ölmüş hayvana» derler. Burada müsteârdir (mecâzdır). Mecâz alınıp kullanılan ma'nâsı : Dâr-i İslâm'da mülk edinilmemiş arâzidir. Ya da mâlikî bilinmeyen arâzidir veya suyu kesilmekle zırâati zor olan arâzidir. Ya da üzerine su galebe etmesiyle zırâati güç olan arzdır. Veya zikredilenlerin benzeri olan arzdır. Nitekim suyu çekilipliç orak olsa arz-i mevâtır. Yâni o boş arâzi, ma'mûr (bâyındır) arâziden uzaktır. Öyleki, onun en uzak yerinden ses işitilmez.

Ebû Hanife' (Rh.A.) ye göre, İmâmin (Devlet Relâsinin) izni ile o arâziyi ihyâ eden kimse o arâziye mâlik olur. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, imâmin izni olmadan da mâlik olur. Velev ki; o boş arâziyi ihyâ eden zimmî olsun.

Arâziyi tahcir eden (yâni taştan işaret koyan) mâlik olmaz. Tahcir, cim'in fethiyle hâcer veya cimin sükûniyle hacr'dandır. Bununla adlandırılmasına sebeb şudur : Çünkü bu işi yapanlar o boş arâzinin çevresine taşlar koymakla işaretlerlerdi. Ya da o arâzinin ihyâsından, başkasını menetmek için taşları işaretlerlerdi. O işaret konulan arz evvelce olduğu gibi kimsenin mülkü olmaksızın kalır. Sahih olan da budur. Sonra işaret koymak bazan taşdan başka şeyle de olur. Mesela, kuru otu, dikenî ve çalı çırkıyi biçim boş arâzinin çevresine dizmek ve üzerine toprak koymak gibi.

«Su bentleri tamâm olmaksızın.» Bu söz tehaccürün mülk ifâde etmediğini belirtmektedir. Yani, şâyet o tahcir ettiği (taş ile işaretlediği)

boş arâziye mâlik olmayıp taş ile işaretlemiş olsa ve işaretledikden sonra o arâziyi üç yıl terk etse, İmâm (Devlet Reisi) o arâziyi başka birine verebilir. Çünkü Hz. Ömer (R.A.) :

لَيْسَ مَحْجُورٌ بَعْدَ ثَلَاثَتِ سِنِينَ حَقٌّ

«Muhaccir için üç yıldan sonra hak yoktur.» demiştir.

Fakîhler demişlerdir ki : Bu zikredilen şey diyânet yönündendir. Amma muhaccirden başka bir kimse, o tahcîr olunan arâziyi üç yıl geçmeden ihyâ etse ihyâyi gerçekleştirdiği için arâziye mâlik olur. Tahcîr eden yani işaretleyen kimse mâlik olmaz.

Bir yerden su çekilip yeri açılmış olsa ve suyun o yere geri dönmesi de imkânsız olsa; o açılmış olan arz, eğer bir ma'mûr arâzinin harîmi değilse, boş ve sâhibsizdir. Eğer suyun o açılmış olan yere geri dönmesi mümkün olursa onun ihyâsı câiz değildir. Çünkü onda Müslümanların hakkı vardır.

Bir kimse bir miktâr boş ve sâhibsiz arâzî ihyâ etse, ondan sonra onun dört tarafını aynı şekilde birbirinin ardınca ihyâ ederek kuşatşalar, evvelâ ihyâ eden kimsenin yolu - İmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivâyet edildiği üzere - kuşatanların dördüncüsünün arzındadır. Çünkü ihyâ eden kimse, kuşatanlardan birincisine, ikincisine ve üçüncüsüne ses çıkarmasa, geri kalan onun için yol olur. O geri kalanı dördüncüsü ihyâ etse, birinci ihyâ edenin yolunu ma'nâ itibâriyle ihyâ eder. Bu durumda birinci ihyâ edenin orada yolu olur.

Bir kimse arz-ı mevâttâ, İmâmin (Devlet Reisi) izni ile bir kuyu kazsa, o kimse için o kuyunun etrafı hayvan istirâhatı için mülk olur. Bu kuyuya (atan) (1) denir ki çevresinde deve çöker ve su içer.

Nâdîh kuyusu ise, deve ve benzerlerinin yürümesiyle suyu çıkarılandır.

Esah olan kavle göre, her tarafdan kırk zirâ' (20 metre) **harîmi** (çevresi) **vardır.** Musannifin, «esah olan kavle göre» demesi, bazılılarının; «Dört tarafının toplamı kırk zirâ'dır.» dediği sözden sakınmak içindir.

Pmarın harîmi her tarafdan beşyüz zirâ' (250 m.) **dır.** Çünkü **Ressûlullah (S.A.V.) :**

(1) Atan : Su başlarında hayvanların yatıp istirahat ettiği yer.

حَرِيمُ الْعَيْنِ حَسْمَائَةٌ ذِرَاعٌ

«Pınarın harîmi beşyüz zirâ'dır» buyurmuştur.

Bir de; zirâat için çıkarılan pınarın suyunun akması için, içinde suyun toplandığı bir havuz ve içinden suyun tarlaya aktığı bir yer lâzımdır. Bundan dolayı pınarın etrafı fazlaca takdir olunmuştur. Beşyüz zirâ' ile takdir tevkîf iledir ve esah olan pınar etrafı her tarafından beş yüz zirâ'dır.

O harimde başkasının pınar kuyusu kazması menedilmiştir. Çünkü o harîm zarûretten dolayı sâhibinin mülkü olmuştur. Ondan istifâde etmek mecbûriyetindedir. Binâenaleyh o kuyu sâhibinden başkası, kuyu sâhibinin harîminden tasarrufda bulunmakla başkasının mülküne tecâvüz etmiş olur. Eğer bir başkası kuyu sâhibinin harîmini kassa, birinci kuyu sâhibi için o kuyuyu kapattırmak hakkı vardır. Fakat eksileni ödettirmek yoktur. Lâkin kazdığını süpürüntüsünü kaldırma için eksileni alır. Çünkü o başka kimsenin kazmakla işlediği suçun izâlesi onunla olur. Nitekim bir kimse başkasının, evine süpürüntü attıkda süpürüntünün kaldırılması için alındığı gibi. Bazıları, «Eksiğini ödettikden sonra kendisi süpürüntüyü kaldırır,» demiştir. Nitekim bir kimse başkasının duvarını yıktıkda ödettiği gibi. Sahîh olan da bu sözdür.

Eğer ikincisi (yâni kuyuyu birinciden sonra kazan) İmâmın (Devlet Reisi) emri ile birincinin harîminden başka fakat ona yakın bir yerde kuyu kazsa da birinci kuyunun suyu kaybolsa ve suyun kaybolması ikinci kuyunun kazılmasından dolayı olduğu bilinse ikinciye bir şey lâzım gelmez. Çünkü yaptığı işte bir hakka tecâvüz etmiş değildir. Yerin altında olan su bir kimsenin mülkü değildir. Şu halde ilk kazanın kuyusunun suyunun ikinci kuyuya geçmesi husûsunda ikinci ile çekişip ona düşmanlık etmesi doğru olmaz. Nitekim bir tâcîrin bir dükkânı olsa ve bir başka kimse de onun yanında onun ticâreti gibi ticâret için bir dükkân açsa, birinci tâcîrin alışverişî, ikinci tâcîrin ticâreti sebebiyle azalsa, birinci tâcîrin ikinci tâcîre muhâsama etmesi câiz olmadığı gibi. Kâffî'de böyle zikredilmiştir.

O birinci kuyunun harîmine bitişik harîmin arkasında kuyu kazan kimsenin, - birinci kuyu tarafından, birinci daha önce mülk edindiği için - birinci kuyunun harîminden başka üç tarafдан harîmi vardır. Eğer ikinci kazan kimse kuyusunun dört tarafını genişletmek isterse, birinci kuyunun harîminden uzak kazar.

Kanal (su kanalı) için harım, kanala elverişli olduğu miktardır. Kanal, yerin altında suyun aktığı yerdır (mecrâsıdır). Mecrânın harımı, zabti mümkün olan bir şeyle takdir edilmemiştir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivâyet edilmiştir ki; «Suyun mecrâsı, harime müstehak olmakda kuyu menzilesindedir.» Bazları demişlerdir ki: «Bu zikredilen, İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göredir. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, yerin yüzünde görülmekce yerin altında su için harım yoktur.»

Nehir için harım ancak hüccetle vardır. Yani bir kimsenin başkasının arazisinde nehiri olsa - İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre - o nehir için harım yoktur. Ancak harım olmak üzere beyyine ikâme ederse vardır. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) demişlerdir ki: Şâyet o nehirin ancak hüccetle harımı varsa, nehir sâhibinin üzerinde yürüdüğü ve üzerinde çamur koyduğu nehir barajı (müsennât) onundur.

Bir adamın nehri ile diğer bir adamın arazisi arasında olan ve bir kimsenin mülkiyetinde bulunmayan baraj (müsennât), yani ikisinden biri için, üzerinde diktiği ağaç ve koyduğu çamur bulunmayan bu baraj, arazi sâhibine âiddir. Fakat ikisinden birinin onun üzerinde dikili ağacı veya emeği varsa, bu takdirde orayı işgâl eden evlâdır. Çünkü o kimse mülkiyet sâhibidir.



فَصْلٌ

SULAR HAKKINDA BİR FASIL

Ma'lûm olsunki su iki çeşittir. Biri şîrb diğeri şuf'a suyudur. İki-sinin arasındaki fark kitaplarda karıştırılmıştır. Burada musannîf iki-sinin arasını ayırip önce şîrbi ve ahkâmını, ondan sonra şuf'ayı ve ahkâmını açıklamıştır.

ŞİRB SUYU :

Şîrbin ma'nâsı, su hissesidir. Mülk edinilmemiş olan derelerin su-yunda herkes ortaktır. Meselâ Dicle nehrinin suyu ve benzeri gibi. Menfaatlerinin genel olması; kanal açmak ve değirmen binâ etmek gibidir. Şâyet o kanal açmak kendi toprağında olursa câizdir. Eğer kendinden başkasının toprağında olursa câiz değildir. Âmmeye zarar vermeden kazar. Çünkü su aslında mubâhtır. Lâkin âmmeye zarar verirse, o kimse için kanal açmak ve değirmen binâ etmek câiz olmaz. Çünkü âmmeden zararın savulması vâcibdir. Zarara misâl: Nehrin bir tarafı yarılmış olsa, suyu halk tarafına meyletmekle köyleri ve arâziyi su basmasıdır.

Bir kimsenin arâzisi yok iken, yalnız şîrbe ortaklık da'vâsı istihşânen sahib olur. Çünkü müddeî bazan şîrbe, arâzisiz mirâs yoluyla mâlik olur. Bazan da arâzi satılır, şîrb onun için bâki kalır. Bu makbul bir şeydir.

Halkın birbirleriyle husûmet eyledikleri şîrbde, şîrb halkın arzları mikdâriyle taksim edilir. Yani kavmin aralarında bir nehir olup ve şîrbde birbirleriyle anlaşamasalar ve şîrbin aslinin keyfiyeti de aralarında bilinmemiş olsa, o şîrb kavmin aralarında yerlerinin mikdârına göre taksim edilir. Çünkü maksûd olan arzin sulanmasıyle intifâîdir. Şu halde intifâ' kadarîyle taksim edilir. Fakat yol taksimi bunun aksı-

dir. Çünkü maksûd yoldan geçmektir. Ve yoldan geçmek husûsunda, geniş olan evin yolu ile dar olan evin yolu bir şekildedir.

Nehrin yukarısında olan kimse, kavmin rızâları olmaksızın nehre set çekmekten menedilir. Her ne kadar set çekmedikce nehirden nasib almak mümkün olmasa da. Yâni onlardan yukarıda olan kimse nehre set çekmedikce sudan nasîb almak mümkün olmasa da onlardan izinsiz nehre set çekmesi câiz değildir. Çünkü nehre set çekmekde diğerlerinin haklarını iptâl vardır. Eğer kamv, yukarıdaki payını alıncaya kadar set çekmeğe râzi olsa veya her adam nöbetinde set çekmek üzere sözleşse, set çekmek câizdir. Çünkü hak onlara âiddir. Nehrin aslinandan kol çıkarıp kanal açmakdan kavimden her bîri menedilir, ve ortağından izinsiz o nehir üzerine değirmen veya su dolabı veya ağaç köprü kuramaz. Çünkü bunda nehrin kenarını yarmak ve müsterek olan yeri binâ ile işgal vardır. Ancak nehre ve suya zarar vermekszin kendi mülkünde değirmen kurarsa menedilmez. Çünkü o değirmeni kuran kimse kendi mülkünde tasarruf etmiştir. Kendinden başkasının hâkâsına zarar vermemiştir.

Bir kimse kendi arzında olan nehrin ağzını genişletemez. Çünkü nehrin temel tarafını yarar ve hakkı olan mikdardan fazla su almış olur.

Su günler ile de taksim edilmez. Taksim kivâ ile câiz olur. Kivâ; kâfîn kesriyle ve fethiyle kevvenin çoğuludur. Bazan tekilinde kâf ötüre olur ve urvenin çوغulu urâ gibi küvâ şeklinde gelir. Bu kevve, evin rûzinesi ma'nâsındadır. Burada, tarlalara ve arklara su akması için ağaçta delinen delik için istiâre olunmuştur. Menedilmesinin sebebi şudur : Kadîm kıdemî üzere terk edilir.

Şîrb sâhibi, nehrinden nasîbi olmayan diğer arzına şîrbi sevk etmekden menedilmiştir. Çünkü ahdin tekâdümü ile o diğer arzin hakkı olmak üzere delildir. Yani o diğer arzin sâhibi ihtimaldır ki ahdin tekâdümü ile diğer arz için şîrbde hakkı olduğunu iddiâ etsin.

Şîrb hakkı mîrâs olur ve faydalanalması vasiyet edilir. Suyun kendisi vasiyet edilmez, satılmaz, kirâlanmaz, hibe edilmez, tasadduk edilmez ve mehir kılınmaz, hul' bedeli, sulh bedeli de yapılmaz. Fark şudur : Vârisler ölüünün yerine geçen kimselerdir. Ölünün hukûkunda ve emlâkînde onun yerine geçerler. Yine temlîki câiz olmayan muâvezât (değiş - tokuş) ve teberruât (bağışlar) gibi şeyde ölüünün yerine kâim olmaları da câizdir. Diyet ve kîsâs gibi. Çünkü bunlar mîras ile temellük olunurlar. Kezâ şîrb ve vasiyet mirâsin kardeşidir, mirâs ile temellük olunurlar. Satmak, kirâya vermek, hibe, sadaka ve suyun

kendisini vasıyet ve bunlara benzeyenler buna muhâliftir. Şöyledi : Garar (meçhûl alışveriş) olduğu, veya bilinmediği ve onda şimdi mülk bulunmadığı veya şîrb karar bulmuş bir mal olmadığı için câiz olmaz.

Eğer bir kimse arâzî olmadan, şîrb üzere bir kadın ile evlense o nikâh câizdir. Fakat o kadına şîrb hakkı yoktur. Çünkü o şirbin, arâzîsiz muâveze akdi ile temlîki muhtemel olmaz ve o kadın için mehr-i misil vâcib olur. Çünkü mehr aşırı şekilde bilinmemektedir. Şu halde tesmiyesi sahîh değildir.

Arzını nehrin suyu ile doldurduğu için komşusunun arzı su çekse veya arzını su bassa zararı ödemez. Çünkü o arzı dolduran kimse, kuyu kazan ve taş koyan kimse gibi hakka tecâvüz etmemiş sadece sebeb olmuştur. Çünkü onun bu işi kendi arzında yapması mubâhtır. Zararı ödemez.

Fakihler demişlerdir ki : Zararı ödememek, âdeten yeri taşıyacağı su ile suladığı zamandır. Eğer âdeten yerini, taşıyamayacağı muhtemel olmayan su ile sulasa zararı öder. Çünkü o kimse suyu takdiren komşusunun yerine akıtmıştır. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

- Kezâ bir rivâyette, başkasının şirbinden yerini sulayan kimse de zararı ödemez. Bu «Asl» in rivâyetidir. Diğer bir rivâyette zararı öder. Bu, *Fahru'l-İslâm' (Rh.A.)* m tercih ettiğidir. Bunu Kâfi de zikretmiştir.

Mülk olmayan bir nehrin kazılması Beytü'l-mâlden olur. Çünkü Beytü'l-mâl kamunun ihtiyacını karşılar. Eğer Beytü'l-mâlde bir şey bulunmazsa nehri kazmak halka düşer. İmâm (Devlet Reisi) nehri kazmaya halkı zorlayabilir. Çünkü imâm nâzır ta'yin edilmiştir o nehrin kazılmasını terkde genel zarar vardır.

Memlük olan nehrin kazılıp yarılmazı sâhiplerine düşer. Suyu taksim altına giren memlük nehir, ya umûmidir veya özeldir. İki arasındaki fark şudur : Sâhibi kazıp yarmakla şuf'a müstehak olan nehir - nitekim yakında bâbında açıklaması gelecektir - özeldir. Sâhibi kazıp yarmakla şuf'a müstehak olmayan nehir de umumidir. Bu ikisinin kazılıp yarılmazı sâhibine âiddir. Beytü'l-mâle âid değildir. Çünkü menfaat hassaten onlara âiddir. Şu halde nehri kazıp yarmanın masrafı da öyledir. Çünkü masraf istifadeye göredir.

ŞUF'A SUYU :

Musannif şîrb ve ahkâmını açıklamayı bitirince, şuf'a suyu ve ahkâmını açıklamaya başlayıp şöyle dedi : Şuf'a insanoğlunun ve hayvanların hissesidir. İnsanoğlu ve hayvanlardan her biri için şuf'a hakkı

vardır. Kap ve mahfaza ile ele geçirilip ayrılmış olmayan suyun hepsinde insanlar yalnız, yanı şirbde ortaklıklarını olmaksızın, şuf'ada ortakdır. Çünkü onda asıl olan Resûlullah' (S.A.V.) in :

النَّاسُ شَرْكٌ فِي شَدْرٍ : الْمَاءُ وَالْكَلْأَوْالثَّارِ

«İnsanlar su üç şeyde ortaktırlar : Suda, otta ve ateşte» kavlı şerifidir.

Bu hadis-i şerif, şirbi ve şuf'ayı içine alır. Ondan sonra icmâ-i ümmet ile suyun, su taksim edilen yerlere (savaklara) girmesinden sonra şirb tahsis olunup şuf'a suyu bâki kalmıştır. Bir de; kuyu ve kuyu benzeri olanlar ihrâz için konulmamıştır. Mubâh olan ise ihrâzsız temellük olunmaz. Meselâ geyik denilen hayvanın bir kimsenin arâzisinde yerleşmesi gibi.

O kap içinde elde edilmemiş su ki onda insanlar yalnız şuf'ada ortaktırlar, o mülk olmuş nehirlerde, kuyuda, havuzda ve kanaldadır.

Şuf'a hayvanların içtiği suya da şâmil olunca ve ortaklıği kabûl, zikredilen sulardan hayvanların sulanması cevâzını gerektirince musannîf : «Lâkin, eğer hayvanların çokluğundan dolayı nehrin tahrîbinden korkulursa, hayvanların sahibi hayvanlarını başkasının nehrinden sulayamaz.» sözüyle istidrâk eylemiştir.

Başkasının nehrinden arâzisini ve ağacını sulamak da câiz olmaz. Başkasının kanalından ve kuyusundan sulamak da câiz olmaz. Ancak sahibinin izni ile câiz olur. Esah olan kavilde, evinin avlusunda olan ağacını ve sebzelerini, testileri (kova) ile taşıyarak sular. Belh İmâmlarının bazıları : «Bu sulama ancak nehir sahibinin izni ile câiz olur,» demişlerdir.

Suf'ayı isteyen, eğer suyu bulamayıp ancak bir şahsin mülkünde bulursa o şahıs suyu tahliye eder, yanı o tâlibe onu alması için izin verir veya o tâlibe suyu çıkarır. Yani kuyu veya pınar veya havuz veya nehir bir adamın mülkünde olduğu zaman, şâyet bu suyun yakınında başka bir su bulursa şuf'ayı isteyen kimseyi mülküne girmekten menedebilir.

Eğer yakınında başka su yoksa, nehir sahibine : «Ya şuf'ayı isteyen kimseye verirsin yahut bırakırsın, kendi alır» denir.

Musannîfin, «bir şahsin mülkünde» demesinin sebebi şudur : Çünkü kuyu sahibi kuyuyu boş ve sahibsiz arâzide (arz-i mevâtta) kazsa,

o kimse suyu alanı menedemez. Çünkü arz-ı mevât müşterekdir. Kazmak, müşterek hakkı ihyâ içindir. Şu halde şuf'ada ortaklıği kesmez.

Eğer suyun sâhibi suyu bırakmaktan ve onu çıkarmaktan kaçınrsa ve suyu isteyen kimse de, kendisinin ve hayvanının ölmesinden korkarsa su sâhibi ile silâhla çarşıdır. Çünkü su sâhibi, şuf'ayı isteyenin hakkını menetmekle - ki o şuf'adır - tâlibi telef etmeyi kasdetmiştir. Halbuki kuyudaki su mülk edinilmiş olmayıp mubâhtır.

Kap içinde veya kap benzeri olan eşyâda elde edilip ayrılmış olan sudan menederse silâhsız kavga eder. Belki değnek ve değnek gibi eşyâ ile dövüşür. Çünkü su sâhibi suç işlemiştir. Şu halde o dövüşmek su sâhibi için cezâlandırma (ta'zîr) yerine geçmiştir. Açlık sırasında yiyecek isteyen kimse gibi. Çünkü açlığını gidermek için yiyecek isteyen kimse silâhsız didiştir.



كِتَابُ الْكَرَاهِيَّةِ وَالْإِسْتِحْسَانِ

KERÂHİYYET VE İSTİHSÂN BÖLÜMÜ

Musannif, beş ibâdeti ve onlarla ilgili olan şeyleri açıklamayı bitirince, onları bu bölüm ile ta'kîb etti. Çünkü bu bölümün meselelerininbazısı beş ibâdete tezâd ile ve bazısı da aynı cinsden olma sûretyiletenâsüb göstermiştir.

Kerâhet-i tahrîmiyye ile mekrûh olan şey, İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, harâmdır. Kesin nass bulunmadığı için harâm lafzı kullanılmamıştır. İmâm Muhammed (Rh.A.), kitaplarında «kerâhet» i kulandığı zaman bununla harâmı murâd eder. İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, kerâhet-i tahrîmiyye harâma daha yakındır. Kerâhet-i tahrîmiyye ile mekrûh olan şeyin harâma nisbeti, vâcibin farza nisbeti gibidir. Kerâhet-i tenzîhiyye ile mekrûh olan ise helâle daha yakındır.

فصل

YEMEK, İÇMEK, ALTIN VE GÜMÜŞ KAP VE EŞYÂ KULLANMAK VE BAZI MAHZÜRLU ŞEYLER HAKKINDA BİR FASIL

Ölmeyi defedecek kadar yemek farz kılınmıştır. (1) Namazı ayakta edâya kâdir olacak kadar ve orucu edâ edecek kadar yemek müstehabdır. Kuvveti artması için doyuncaya kadar yemek mubâhtır. Doymanın üzerinde yemek harâmdir. Ancak eğer yarınki orucuna kuvvet kazanmak kasdı için doyukdan sonra yerse veya konuğunun utanmasını savmak için doyumluktan fazla yerse harâm değildir.

Etânın eti ve sütü mekrûhtur. Etân, ehli eşeğin dışisidir. Süt etten çıkar. Şu halde onun gibidir. Yaban eşegi bunun aksinedir. Çünkü yaban eşeginin eti ve sütü helâldir.

Musannîf, ehli eşek için harâmdir, dememiştir. Çünkü ehli eşekde İmâm Mâlik' (Rh.A.) in hilâfi vardır.

Kezâ İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, atın da eti ve sütü mekrûhtur. Bazıları: «Kerâhet-i tahrîmiyye ile mekrûhtur.» Bazıları da; «Kerâhet-i tenzîhiyye ile mekrûhtur» demişlerdir. İmâmeyn (Rh.Aleyhîmâ) bu meselede ayrı görüştedir.

Devenin sidiği harâmdir.

Erkek ve kadın için, altm ve gümüş çanaktan yemek, içmek, yağlanmak ve buhurlanmak harâmdir. Bazıları demiştir ki: Harâm olan yağlanmak şekli, altın ve gümüş çanağı alıp ve yağı onunla başı üz-

(1) Yemeğe başlarken «Besmele» çekmek müstehabtir. Su içerken de buna kıyasla müstehab olur.

Besmele'yi sebebi veya sebebsiz olarak yemeğin başında çekmeye, yemek esnasında çekmeli ve; «Başında da sonunda da Allah Teâlâ' (C.C.) in adı ile...» demelidir.

Hadîs-i şerîfte buyurulduğuna göre: «Yemeği sağ el ile yemek gerekir.»

İbni Ömer' (R.Anhümâ) dan rivâyet olundığına göre Resûlüllah (S.A.V.):

«Biriniz yediği zaman sağ elile yesin; içtiğ zaman da sağ elile içsin; zirâ şeytan sol elile yer icer.» buyurmuşlardır.

Araf sûresinin 30. âyet-i kerimesinde Allah Teâlâ (C.C.) Hazretleri:

«Yeyin, için fakat israf etmeyin.» buyurmuştur.

rine dökmektir. Eğer o altın ve gümüş çanağın içine elini sokup ve yağı alıp ondan sonra başı üzerine elinden dökse bu sûrette kerâhet-i tahrimiyye ile mekrûh olmaz. Nihâye'de Zahîre'den nakl ile böyle zikredilmiştir. Buna şöyle itirâz edilmiştir: Şüphesiz bu delîl ile altın ve gümüş sahan'dan yemeği kaşık ile alıp ondan sonra yese mekrûh olmamak gereklidir ve yine böylece eliyle alıp eliyle yese, uygun olan mekrûh olmamaktır. Ondan sonra denilmiştir ki: Lâkin uygun olan; altın ve gümüş sahanı kullanma kapısı açılmasın diye bu rivâyetle fetvâ vermektedir.

Ben derim ki: Bu ihtilâfin kaynağı Meşâyîhin ibâresinin ma'nâ-sundan gaflettir ve onların ne demek istediklerini anlamamaktır. Birincisi, yani Meşâyîhin ibâresinin ma'nâsında gaflet şudur ki: Meşâyî-

hin (من انا ذهب) «altın kaptan» sözündeki (Min)

lafzi ibtidâiyedir. İkincisi, yani onların ne demek istediklerini anlamamak şudur ki: Meşâyîhin demek istediği; harâm olan eşyâdan yapılan kapların kullanılması ancak, eğer insanlar arasında bilindiği üzere kullanmak için yapılan kaplarda kullanırsa harâm olur. Çünkü altından ve gümüşten, yemek yemek için yapılmış büyük kapların kullanılması harâm değildir. Ancak ondan eliyle veya kaşıkla yerse, onun kullanılması harâm olur. Çünkü o büyük kaplar insanların örfünde, yemenin başlangıcı ondan eliyle veya kaşıkla olmak için konulmuştur. Eğer adam o altın ve gümüşden yapılan büyük kaplardan yemeğialsa ve mubâh bir yere koyup oradan yese kullanmanın başlangıcı o altın ve gümüş kaplardan olmadığı için harâm değildir.

Kezâ yağlanması için altın ve gümüşten yapılan küçük kaplar ve bunun benzerinin kullanılması, ancak adam kabı alıp ve yağı başı üzerine ondan döktüğü zaman harâm olur. Çünkü o kaplar ancak ondan o şekilde yağlanması için yapılmıştır. Şâyet adam elini o küçük kaba sokup ve yağı alıp başı üzere dökse, kullanma ilkin o kaplardan olmadığı için harâm olmaz. Şu halde zâhir oldu ki: Meşâyîhin murâdi, müteâref (âdet) olan kullanmanın başlangıcının o harâm olan şeyden olmasıdır. Yakında gelecek gümüşlenmiş çanak ve gümüşlenmiş serir (karyola, divân) meselesi Meşâyîhin «Gümüş konulan yerinden sakınarak» sözlerinin mülâhazasıyle berâber bizim zikrettiğimiz şeyi te'yid eder. İmdi gerisini sen düşün!

Kezâ altından ve gümüşten kaşıklar ile yemek ve onlardan yapılan miller ile sürme çekmek ve bunlara benzer olan âdetler harâmdir.

Kurşundan, sırcadan, billürden ve akik (siyâh taş) den yapılan kaplardan yemek helâldir. Gümüşlenmiş kapdan yemek de helâldir.

Erkeğin gümüşlenmiş serîr (yani karyola veya divân) üzerine oturması, eğer gümüş konulan yerinden sakınarak oturursa helâl olur. Zira gümüş kapdan yemek ve içmek, gümüşlü serîr üzerine, gümüşlü eyer üzerine oturmak ve bunun benzeri seyler kullanmak; ancak yerken ve içerken gümüş, ağız yerine gelmezse ve elin tuttuğu yerde gümüş olmazsa ve serîr üzerine oturacak yerde gümüş olmazsa, yani gümüş yerinden sakınırsa helâl olur. Bu takdirde o adam bu kapları mezkûr şekil üzere kullanmış olmaz. Fakat elin, ağızin ve oturağın yeri altın ve gümüşten hâli olmasa, bu takdirde helâl olmaz.

Yine, altın ile veya gümüş ile yaldızlanan sandalyenin kullanılması helâl olmaz. Bunların hepsi İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre hepsi mekrûhtur. İmâm Muhammed' (Rh.A.) in sözü İmâm A'zam (Rh.A.) ile beraber rivâyet edilir. Ebû Yûsuf (Rh.A.) ile de rivâyet edilir. Bu ihtilâf hâlis olan altın ve gümüştedir. Fakat karışık olursa onun kullanılmasında biliittifak mahzur yoktur.

Rivâyet edilmiştir ki : Bu mesele yani yaldızlanmış kap, serîr ve eyer, İmâm Ebû Ca'fer ed-Devânikî' (Rh.A.) nin meclisinde olmuş, İmâm A'zam (Rh.A.) ve o asrin imâmları o meclisde bulunuyorlar. İmâmlar mekrûh olur, demişler. İmâm A'zam (Rh.A.) susuyormuş. İmâm A'zam (Rh.A.) hazretlerine siz ne buyurursunuz, diye sormuşlar. O da «Eğer ağını gümüşlü yere korsa mekrûh olur; koymazsa mekrûh olmaz,» diye cevap vermiş. İmâm A'zam' (Rh.A.) a senin delilin nedir? diye sorulmuş. İmâm A'zam (Rh.A.) : Söyle bana, adamin parmağında gümüş yüzük olsa da, o adam avucundan su içse mekrûh olur mu? demiş. İmâmların hepsi duraklamışlar. Ebû Ca'fer (Rh.A.), İmâm A'zam' (Rh.A.) in cevâbına hayret etmiş. Bu cevâb da zikrettigimiz şeyi te'yid eder.

Kâfirin - isterse Mecûsi olsun - ben bu eti Müslümandan veya Kıtâbiâyen satın aldım demesi kabûl edilip o etin yenmesi helâl olur. Ama Mecûsiden satın aldım demesi kabûl edilmeyip o etin yenmesi harâm olur.

Kenz sahibi kitâbında; «Helâl ve harâmda kâfirin sözü makbûl olur» demiştir. Zeylaî (Rh.A.); «Bu yanlıştır. Çünkü helâl ve harâm diyânettendir. Kâfirin sözü ise diyânette kabûl edilmez. Ancak zarûret için, özellikle muâmelâtta kabûl edilir,» demiştir.

Ben derim ki : Kenz sahibi yanlışmış değildir. Çünkü helâl ve harâm GURER C. 2/F — 5

râm ile murâdi, muâmelât konusunda hâsil olan şeydir. Zeyla' (Rh.A.) nin sandığı gibi mutlak helâl ve harâm değildir. Delil şudur : Kenz sahibi, Kâff'de, kâfirin helâl ve harâmda sözü makbûl olur deyip hattâ eğer o adamın bir Mecûsi işçisi veya bir Mecûsi hizmetcisi olsa, o kâfir hizmetcisi et satın almak için gönderse, o Mecûsi hizmetci de ben bu eti bir Yahûdiden veya Hıristiyandañ veya Müslümandan satın aldım dese, o adam için etin yenmesi câiz olur. Eğer satın alma zikredilenlerden başkasından olursa, o etin yenmesi câiz olmaz.

Ondan sonra demiştir ki : Bunun aslı şudur : Şüphesiz kâfirin haberî muâmelâtta bi'l-icmâ makbûldür. Çünkü akıldan ve yalana mânî dinden sâdir olmuştur. O kâfirin haberini kabûl etmek zarûreti, muâmelâtın çokluğundan dolayı ve kâfir genellikle ehl-i şehâdetten olduğu içindir. İmdi, Zeyla' (Rh.A.) nin murâdının bizim zikrettiğimiz şey olduğu anlaşılmıştır.

Tuhaftır ki; Zeyla' (Rh.A.), Kenz sahibine bu itirazı yaptıktan sonra Kâfi'nin sözünün hulâsasını nakletmiştir. İmdi Zeyla' (Rh.A.) ye itiraz yerine, helâl ve harâmla muâmelât zümârında hâsil olan şeyi murâd etti demesi ve Kâfi'nin sözünü onun üzerine karine kılmasi lâzım gelirdi. İmdi gerisini sen düşün !

Bir tek kimseyin sözü - gerekse o kimse kâfir olsun veya kadın olsun veya fâsık olsun veya köle olsun - muâmelâtta kabûl edilir. Çünkü bu zikredilen kimseler insanların cinsleri arasında çoktur. Şu halde eğer zâid olan şart, şart kılınsa güçlüğü yol açardı. Güçlüğü savmak için mutlaka o ferdin sözü kabûl edilir.

Bu zikredilen kimselerin her birinin sözü tevkîl (vekil etme) de de kabûl edilir. «Ben şu şeyin satışında falan kimseyi vekiliyim» diye haber vermek gibi. Öyleki, o tevkili haber veren kimseyeden satın almak câiz olur.

Kölenin ve çocuğun hediyede ve içinde sözü kabûl edilir. Nitekim çocuk hediye ile gelse ve «şu hediyeyi sana falan kimse gönderdi.» dese, o hediyeyenin ondan kabûlü helâl olur. Veya köle «ben ticârete me'zûnum» dese, sözü kabûl edilir.

Bir tek kimseyin haber vermesinde, diyânât-ı mahzada adâlet şart kılınmıştır. Suyun pis olmasından haber vermek gibi. Eğer sâlih bir Müslüman - gerekse köle olsun - suyun pis olduğunu haber verse, sözü kabûl edilir, ve suyu soruşturan kimse teyemmüm eder. Ve suyun pis olduğunu haber veren kimse fâsık veya mestûr (hâli bilinmeyen) bir kimse olsa, suyu soruşturan kimse araştırır ve kendisinin zann-ı gâlibi ile amel eder. Evlâ olan o suyu dökmektir. Teyemmüm, haber veren

kimsenin doğru olması ihtimâli gâlib olduğu zamandır. Abdest almak ve hem de teyemmüm etmek ise haber veren kimsenin yalancı olması ihtimâli gâlib olduğu zamandır.

Bir adam içinde münker bulunan bir düğün yemeği (velîme) ne da'vet edilse ve o adam orada münker işlendiğini bilse, o da'vete gitmez. (2) Eğer o adam velîmede münker olduğunu bilmese veya adam oraya vardiktan sonra ortaya çıksa, şâyet o adam insanların uyduğu kimse olup bu takdirde o münkerin men'ine kâdir olsa, menetmesi gereklidir. Eğer men'ine kâdir olmazsa o velîmeden mutlaka çıkar. Eğer o adam insanların uyduğu (muktedâyi nâs) bir kimse değil ise, oturup düğün yemeğinden yese câiz olur. Çünkü onun da'vete icâbeti sünnettir. Resûlüllah (S.A.V.) :

مَنْ لَمْ يُحِبِّ الدَّعْوَةَ فَقَدْ عَصَى أَبَا الْفَاتِحَةِ

«Her kim da'vete icâbet etmezse, Ebu'l-Kâsim'a (Yâni Resûlüllah'a) âsi olmuştur» buyurmuştur Kendinden başkasında olan bid'atın kendisine yakın olmasından dolayı da'vet terkedilmez. Yüksek sesle başkasının ağlamasından dolayı Cenâze Namazı terk edilmediği gibi.

(2) İmâm Ahmed' (Rh.A.) e göre; velîme denilen düğün ziyâfeti sünnet; Cumhâr'a göre ise mendûbtur.

Ulemâ; velîme'nin vakti husûsunda da ihtilâf etmişlerdir. Bilhassa, bunun zîraf zamanında mı yoksa zîaftan sonra mı olacağı husûsu ihtilâflıdır. İbnî's-Sübki ise «Peygamber» (S.A.V.) in nakledilen fiili zîaftan sonra olduğunu gösterir» diyerek Resûlüllah' (S.A.V.) in Zeyneb binti Cahş ile evlenmesine işaret etmiştir.

İbnî Abdilberr, Kâdi Iyaz ve Nevevi düğün da'vetine icâbetin vâcib olduğunu Ulemâ'ın ittifâkı bulduğunu nakletmişlerdir. Ancak Hanefîlere göre; vâcib değil, vâcib kuvvetinde bir sünnettir. Fakat ona münkerât (ser'an câiz olmayan seyler) tan bir sey bulunursa mâni' ile muktezi teâruz etmiş olur. Bu takdirde huküm mâni'a göre verilir.

Düğün da'vetlerinde yenilmesi icâbeden en az miktar bir lokmadır. Fazlası vâcib değildir.

Ekseri Ulemâ'nın Mezhebine göre; düğünde iki gün ziyâfet vermek mevrûdudur. Deâlili; İbnî Mes'ud' (R.A.) den rivâyet edilen hadîs-i şeriftir. Düğün ziyâfetinde; ilk gün hak (yâni vâcib yahud mendûb), ikinci gün sünnet (yâni devamlı âdet); üçüncü gün riyâ ve gösteristir. İmâm Buhâri (Rh.A.); yedi gün bile devam etse, düğün da'vetinde hiç bir beâs olmadığına meyletmıştır.

فَصْلٌ

İPEK ELBİSE GIYMEK, ALTIN VE GÜMÜŞ İLE SÜSLENMEK VE YÜZÜK TAKMAK HAKKINDA BİR FASIL

Erkeğin ipek elbise giymesi câiz değildir. (1) Ancak dört parmak miktarı genişliğinde giymesi câiz olur. Fakat İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, harb vaktinde ipek elbise giymek helâl olur.

Erkek ipektan yastık ve döşek kullanır. Erkeğin, dirâzisi (uzunluğu veya boyu) ipek ve arğacı ipektan başka şey olan libâsı giymesi câizdir. Çünkü Sahâbe-i güzin (Rîdvânı'llâhi aleyhim ecmain) hazz giyerlerdi - ki o ipek (ve yün) ile dokunmuş bir kumaştır. Çünkü libâs ancak dokunmak ile libâs olur. - Nitekim ma'lûmdur ki, ibret, illetin iki cüz'ünün son cüz'ündedir. Dokunmak ise arğac ile olur. Şu halde mutteber olan arğacın, dirâzi değildir. Erkek, arğacı ipek olup dirâzisi başka şey olan libâsı ancak zarûretten dolayı harbde giyer. Harbden başka yerde giymek zarûret olmadığı için mekrûhtur.

Erkek altın veya gümüş ile süslenmez. Ancak gümüştan yüzük (2)

(1) Elbiselerin kol, etek, cep, paça, yaka gibi yerlerine; dört parmak enine kadar geniş ipek şerit dikmek câizdir.

Ipek takke giymek ve boyuna ipek kaşkol koymak mekrûhdur. Ipek seccâdede namaz kılmak câizdir. Ipek yorganla örtünmek câiz değildir.

Saat, anahtar, tesbih ipleri ve cebe konan kese, çantalar, mushaf kesesi ve boğçanın ipektan olması câizdir.

Duvarlara ipek halı asmak, kibrî ve zînet için olmazsa câizdir.

Ipek yemek peskiri ve içdonu mekrûhdur. Abdest avlusunu ise câizdir.

(2) Erkeklerin altın yüzük takmaları, Dört Mezhebte de câiz değildir.

Resûlüllâh (S.A.V.) Efendimiz akik taşı gümüş yüzük takardı.

«Hadîk» da denmiştir ki: Peygamber (S.A.V.) Efendimizin yüzük taşının; birinci satırında «Muhammed», ikincisinde «Resûl», üçüncüsünde «Allah» yazılı idi.»

Tirmîzî'nin «Şemâili Şerîfe»inde Ali' (R.A.) den rivâyete göre:

«Resûlüllâh (S.A.V.) yüzüğünü sağ eline takardı» Ancak, sol eline taktığı da görülmüştür. Binâenaleyh, yüzüğü sağ ele de sol ele de takmak câizdir.

Yüzük küçük parmağa veya yanındaki parmağa takılır. Üzerinde yazı bulunan yüzüğü, helâya girerken, sol elden sağ ele geçirmek müstehâbdır.

Gösteriş ve övünmek için yüzük takmak harâmdır.

Nisan yüzüğü takmak emr olunmamıştır. Âdete uyarak takılmaktadır.

gümüşten kuşak, ve gümüşten kılıncın zîneti ile süslenir. Altın ile süslenmez.

Yüzük kaşının deliğine sokulmuş altın çivi ile süslenebilir. Çünkü o çivi tâbidir. Erkek onu takmış olmaz.

Kadın için, zikredilenlerin hepsi helâldir. Çünkü Sahâbeyi güzinden nice kimse - ki Hz. Ali (R.A.) onlardan biridir - rivâyet etmişlerdir ki : Nebîyyi Muhterem (S.A.V.), mubârek iki elinin biri ile ipek ve diğeri ile altın alıp :

هَذَا نَحْرَامٌ لِّذِكْرِ أُمَّتِي حَلْدُلٌ لِّنَارِنِّمْ

Bu iki şey benim ümmetimin erkekleri için harâmdir ve kadınları için helâldir.» buyurmuştur.

Erkeğin demirden veya tunçdan yüzük takınması câiz olmaz. Demirin câiz olmamasının sebebi şudur : Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) bir adamda demir bir yüzük görüp;

مَا لِي أَرَى عَلَيْكَ حِلْيَةَ أَهْلِ النَّارِ

«Bana ne olduki ehl-i nârin süsünü senin üzerinde görüyorum.» buyurdu, ve o adama o demir yüzüğü çıkarmasını emretti. O adam da parmağından o demir yüzüğünü çıkarıp attı. Tunç yüzüğün câiz olmadığına gelince; çünkü Resûlüllah (S.A.V.) bir adamda tunç yüzük gördü ve :

مَا لِي أَجِدُ مِنْكَ رِيحَ الْأَضْنَامِ

«Bana ne oldu ki, sende putların kokusunu buluyorum.» buyurdu ve o adama o tunç yüzüğünü çıkarmasını emretti. O adam da o yüzüğünü çıkarıp attı.

Hacer (taş) ve yesb (yağmur taşı) de ihtilâf edilmisti. El-Câmiu's-Sagîr sâhibi kitabında «Yüzük takınmak ancak gümüş ile câizdir.» demiştir.

Hidâye sâhibi: «El-Câmiu's-Sagîr sâhibinin bu sözü hacer, demir ve tunçtan yüzük takmanın harâm olduğunu nasstır. Kâfi sâhibi ona muvâfakat etmiş ve bu söz üzerine:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ أَطْلَقَ الْيَشْبُ
«İnsanlardan bazıı»

yeşb ta'bır edilen taşı itlâk eder.» sözünü eklemiştir. Şemsu'l-Eimme es-Serahsi' (Rh.A.) de Kâfi sâhibine meyletmıştır. Çünkü o söyle demiştir: «Esah olan kavl şudur ki; yeşb, akik (yüzük taşı) gibidir. Çünkü Resûlüllah akıkden yüzük takındılar ve buyurdular ki:

«Siz akıkden yüzük takının. Çünkü akik mubârek bir taştır.»

Ben derim ki: Hidâye sâhibi ve Kâfi sâhibi üzerine şu suâl vârid olur: Biz «yüzük takınmak ancak gümüş ile câizdir.» ibâresinin onların zikrettiği şey üzerine nass olmasını kabûl etmiyoruz. Nasıl kabûl edelim ki; Kadîhân (Rh.A.), el-Câmiu's-Sağır şerhinde söyle demiştir: Kitâbin lafzinin zâhiri yeşb denilen taşdan yüzük takmanın kerâhetini gerektirir. Esah olan kavl şudur ki: O yeşb denen taşdan yüzük takmakta mahzur yoktur. Çünkü yeşb; altın, demir ve tunç değildir. Nebî-i Ekrem' (S.A.V.) den, akıkden yüzük taktığı rivâyet edilmiştir. Kadîhân (Rh.A.) Fetâvâ'sında demiştir ki: Lâfzin zâhiri yeşb denilen taşdan yüzük takmanın kerâhetini iktizâ eder. Sahîh olan kavl, yeşbeden yüzük takmakta mahzur olmamasıdır. Çünkü taş, altından, demirden ve tunçtan değildir. Belki o yeşb bir taştır. Resûlüllah' (S.A.V.) in akik taşılı yüzük taktığı rivâyet edilmiştir. Lafzin zâhirinin nass olması kabûl edilse, lâkin mezkûr lafız - ki «yüzük takınmak ancak gümüş ile câizdir.» sözüdür, - te'vîl ile tahsisin ihtimâline aykırı olmaz. Nitekim Usûl-u Fikhda takrir olunmuştur. Binaenaleyh «Yüzük takınmak ancak gümüş ile câizdir.» sözündeki kasr ile altına izâfetle kasr murâd etmek muhtemel olur. İmdi bu ihtimâl o sözün zikri sırasında akla gelendirki hattâ iki taş (hacerân) altın ve gümüş murâd olunmaz. Kabûl edelim ki, mezkûr söz, taş (hacer) in nefyi hakkında açiktır. Lâkin Resûlüllah' (S.A.V.) in, taş olan akıkten yüzük taktıkları ve: «Siz akıkten yüzük takın, zirâ mubârek bir taştır.» buyurdukları sâbit olunca, taştan yüzük yapmak Resûlüllah' (S.A.V.) in kayli ve fiili ile câiz olmuş olur.

Su halde el-Câmiu's-Sağır'ın; «Yüzük takınmak ancak gümüş ile câizdir.» ibâresi buna nasıl karşı olabilir?

Sözün kısası, erkeklerin gümüş yüzük takınmaları hadîs-i şerîf ile helâldir. Altın, demir ve tunç yüzük taşımaları yine hadîs-i şerîf ile harâmdır. Taştan yüzük takmaları Şemsu'l-Eimmâ es-Serahsi' (Rh.A.) nin ihtiyyârı üzere helâldir.

İmâm Kadîhân (Rh.A.), Resûlullah' (S.A.V.) in kavlinden ve fiilinden bu ma'nayı çıkarmıştır. Çünkü akik taşının helâl olması bu iki hadis-i şerîf ile sâbit olunca, diğer taşların helâl olması da bu iki hadis-i şerîf ile sâbit olmuştur. Zirâ taş ile taş arasında fark yoktur.

Hidâye sâhibi ve Kâfi sâhibinin ihtiyârları üzere taştan yüzük takınmak harâmdır. Bunu, el-Câmiu's-Sağîr'in, altına izâfetle kasr murâd olunmak ihtiyâlı olan ibâresinin zâhirinden almışlardır. Bu iki kaynağın arasında olan fark gizli değildir.

Kâdi (hâkim) den başkasının yüzüğü terk etmesi evlâdîr. Çünkü kâdi, yüzüge ihtiyâci olduğu için yüzük takınır. Kâdiden başkası ona muhtâc olmaz.

Erkek oynayan dişini ancak gümüş ile bağlar. (3) Yani bir kimseyin dişi oynamış olsa, o dişi gümüş ile bağlayabilir. **İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, altı ile bağlamakda da mahzur yoktur.**

Küçük oğlana altın ve ipek giydirmek mekrûhtur. Çünkü ipek libâs giymenin erkekler hakkında harâm olması sâbit olunca, giydirmek de harâm olmuştur. **Şarab gibi, ki içmesi harâm olduğu gibi içirmesi de harâmdır.**

Erkeğin abdest ve sümkürmek ve bunların benzeri ihtiyaçlar için bez parçası kullanması câizdir. Çünkü Müslümanlar bütün şehirlerde abdest için mendiller, sümkürmek ve ter silmek için bez parçaları kullanırlar. Müslümanların güzel gördükleri şey Allah Teâlâ (C.C.) katında da güzeldir. Eğer erkek zikredilen mendilleri ve bezleri ihtiyâci olmadan taşısa, bağıdaş kurup oturmak ve dayanarak oturmak gibi mekrûh olur. Bağıdaş kurup oturmak ve dayanarak oturmak, ihtiyâc duyulduğunda mekrûh değildir. Hâcetsiz yani özürsüz mekrûhtur.

(3) **İmâm Muhammed' (Rh.A.)** in «Siyer-i Kebîr» adlı eseri; 30 ciltlik Mebsüt sâhibi Şemsü'l-Eimme İmâm Serâhi (Rh.A.) tarafından şerh edilmiştir. Bu şerhin 1. cildinin 132. sayfasındaki 127 numarada diş yapurma ve kaplatmaya dair açık hüküm vardır.

Sözünü ettigimiz numarada zikredilen «Altından Burun Edinme Bölümü» nde ifade edildiğine göre :

Takma veya kaplama diş yapmakta herhangi bir mahzur yoktur. Gümüş, plastik ve bunlara benzer maddelerden yapılmasında da ihtiyâf yoktur. Ancak, diş yapımında altın kullanılmasını yalnız İmâm-i A'zam (Rh.A.) mekrûh saymıştır. Diğer imâmların hükmü ile amel ederek dişlerde altın kullanmak, dînî hükümlerine riâyetsizlik olmaz. Şu kadar var ki, gösteriş ve süs için diş kaplatmamalıdır. Zirâ, bu maksadlarla diş yapmak câiz değildir.

Çıkarılıp takılabilen diş ve protezlerin gusûl esnâsında, ağızı yıkarken çıkarılmış olmaları icâbeder..

(Ankâlamah - Muâmelâti İslâm İlmihâli, A. Fikri Yavuz)

Retm de câizdir. Retm : Hatırlamak için parmağa bağlanan bir iptir. Yani bir şeyi hatırlına getirmek için bağlanır. Retm hakkında şâir şöyledemistiştir :

اِذَا لَمْ تَكُنْ حَاجَةً شَافِي نَفْوِيْسِمْ فَلَيْسَ بِمَغْنِ عَنْكَ عَقْدُ الرِّتَامِ

«Bizim isteklerimiz onların kalblerinde olmayınca ,
Retm bağlamanın sana bir faydası yoktur.»



KADIN VE ERKEKDE BAKILMASI, DOKUNULMASI CÂIZ OLAN VE OLMAYAN YERLER VE AZL HAKKINDA BİR FASIL

Erkek erkeğe bakabilir. Ancak avretine bakamaz. Erkeğin avreti göbeğinin altından dizinin altına kadardır. Diz avrettir, göbek avret değildir. Sonra dizde avretin hükmü uylukda avretin hükmünden daha hafifdir. Uylukda avretin hükmü ise sev'ette yani göbek ile uyluk arasında olan avretin hükmünden daha hafifdir. Hattâ dizin açılmasında erkek hoş karşılanmaz. Uyluğun açılmasında erkek azarlanır. Sev'etin (yani ayıp yerin) açılmasında, eğer erkek isrâr ederse dövülür.

Kadının kadına ve erkeğe bakması, erkeğin erkeğe bakması gibidir. Hattâ kadın için, erkek ve kadından, erkeğin erkeğe bakması câiz olan yerine bakması, eğer kadın şehvetten emîn olursa câiz olur. Çünkü avret olmayan şeyde kadınlar ve erkekler muhtelif değildir.

Erkek, zevcesinin ve harâm olmayan câriyesinin ferçine bakabiliyor. (1) Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

غَضَّ بَصَرَكَ إِلَّا عَنْ أَمْيَّكَ وَأَمْرَأَكَ

(1) Ebû Hüreyre' (R.A.) nin rivâyet ettiği bir hadis-i şerîfste Resûlullah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur :

«Eğer bir kimse izinsiz senin gizli bir mahalline bakar da ona bir taş atarak gözünü çıkarırsan sans bir günah olmaz.»

Hadîs müttefekun aleyh'tir. İbni Hibban'ın sahîhlediği; Ahnied ilc Nesâî'nin târîc ettileri bir rivâyette : «Ona diyet de yoktur, kışâs da.» buyurmuştur.

Hadîs-i şerîf, izni olmadan başkasının gizli bir mahâllini görmeğe çalışmanın harâm olduğuna ve görmeğe çalışmanın taşla gözü çıkarılabilceğine delildir. Fakat izni olursa bakabilir. Ekserî Mezheb İmâmları ile diğer Ulemâ'nın re'yi budur. Burada yalnız Mâlfikler muhalefet etmişlerdir.

Hâsılı : Başkasının avlusunu veya evinin içi gibi gizli yerlerine bakmak harâmdır. Fukâhâ, böyle mahrem yerlere bakan ibâdethanelerle evlerin yıkırmamasına kail olmuşlardır. Hz. Ömer' (R.A.) in re'yi de budur. Hattâ Mısır fethedildiği zaman orada yüksek bir ev yapan Hârîce b. Hûzâfe'nin bu işini haber alınca derhal Mısır valisi Amr b. Âs'a bir mektup yazdırarak o binayı yıktırdığı meşhurdur.

(Bülûg'ül-Merâm Tercümesi ve Şerhi, Ç: 3. Ahmed Davudoğlu.)

«Cariyenden ve zevcenden başkasına gözünü yum (bakma).» buyurmuştur.

Musannıfin, cariyeyi helâl ile kaydına sebeb sudur: Çünkü cariye o erkeğe, Mecûsiyye ve Müşrike cariye gibi harâm olsa, veya bakılan kadın, bakanın anası veya süt kız kardeşi veya kendi kızı olsa, onların ferçine bakmak helâl olmaz.

Erkek, zevcesinin ve cariyesinin ferçine mutlak sûrette yani şehvetle ve şehvetsiz bakabilir.

Erkek, mahreminin yüzüne, başına, göğsüne, incigine ve pazusuna bakabilir. Çünkü izin istemeden birbirilerinin yanına girebilirler. Kadın âdeten evinde eski ve iş elbiseleri içindedir. Eğer zikredilen yerlere bakmak harâm olsa, güçlüye yol açardı.

Eğer bakan şehvetinden emîn olursa başkasının cariyesine de bakabilir. Çünkü başkasının cariyesinin hükmü mahreminin hükmü gibidir. Çünkü onları iş elbiseleri içinde görme zarûreti vardır. Bu söz başkasının müdebberesi, ümmü veledi ve mükâtebesi olan cariyeleri de kapsar.

Şayet erkek şehvetinden emîn değilse, başkasının cariyesi gibi, mahreminin sırtına, karnına ve uyluğuna bakamaz. Çünkü arka ve karnın uyluğun açılmasında zarûret yoktur. Yukarıda zikredilen yüz, baş, göğüs ve incik ve pazunun açılmasında zarûret bulunduğu için bunun aksinedir.

Yolculuk ve görüşmede tutma ve dokunmaya ihtiyâc olduğu için, mahreminin ve başkasının cariyesinin bakmak helâl olan yerine dokunmak da helâldir.

Cariyenin bakılması câiz olan uzunga erkeğin dokunması, eğer o cariyeyi satm almak isterse, her ne kadar kendi şehvetinden korksa da zarûret için câiz olur.

Kendisine iştihâ (istek) duyulan yani misli mücâmaat olunan cariye bir tek izâr ile satışa arz olunmaz. Bir tek izâr ile murâd, göbek ile diz aralığını örten giysidir. Çünkü o cariyenin sırtı ve karnı avrettir. Bundan bâligeğin hâli ma'lûm olur.

Erkek yabancı kadının ancak yüzüne ve avuçlarına bakabilir. Çünkü yüz ve avuç bakmada erkekler ile muâmeleye o kadının almak ve vermek bakımından ve bunların benzeri hâceti için zarûret vardır.

Kezâ seyyide (Hanîmefendi) kadın da zikredilen yabancı kadın gibidir. Yani seyyidenin erkek kölesi, Hanîmefendinin ancak yüzüne ve

ellerine bakabilir, ayaklarına bakamaz.

Eğer erkek yabancı kadına ve köle Hanımfendisine bakmada şehvetten korkarsa, kadının yüzüne bakmaz, ancak hâcet için bakar. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

مَنْ نَظَرَ إِلَىٰ حَاجِسِنْ أُمَّةٍ أَجْنَبِيَّةٍ عَنْ شَهْوَةٍ صُبْتَ
فِي عَيْنَيْهِ الْآنَكُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

«Bir kimse bir yabancı kadının güzelliklerine şehvetle bakarsa, kiyâmet gününde onun gözlerine kurşun dökülür.» buyurmuştur.

Şâyet bir kimse şehvetten korkarsa, harâmdan sakınmak için, ihtiyâc olmadan yabancı kadının yüzüne bakması câiz olmaz. İhtiyâca mîsâl : Kadının o kadın üzere hükmü ve şâhidin şehâdeti gibi. Kâfi ve şâhid yabancı kadının yüzüne baksa, bu takdirde câiz olur. Her ne kadar şehvetten korksa da kazâ ve şehâdeti edâ ile insanların haklarını ihyâya ihtiyâc olduğu için câiz olur. Lâkin uygun olan, bakmakla o kadına hüküm veya şehâdeti edâ kasd etmektir. Yoksa şehveti kazâ etmeyi kasdetmek değildir.

Bir kimse bir kadını nikâhlamak istese, her ne kadar o zaman şehvet duymaktan korksa da, o kadına bakması câiz olur. Çünkü Resûlullah' (S.A.V.) in Muğire' (R.A.) ye şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَرَوْجَ اُمَّةً أَبْصِرْهَا فَإِنَّهُ أَخْرَىٰ نِيُودَمْ

«Sen bir kadınla evlenmek istediğin zaman o kadını gör. Çünkü görmek ikinizin kaynaşmanıza daha uygundur.»

Bir erkek bir kadını tedâvî etse, zarûret miktârı o kadının hastalık yerine bâkabilir. Uygun olan, erkek tabîbin, tedâvî etmeyi bir başka kadına öğretmesidir. Çünkü cinsin cinse bakması daha hâsîdir. Görülmemezmi ki, ölüden sonra kadın kadını yıkar, erkek yıkamaz.

Erkeklik uzvu kesik (mecbûb), yumurtaları çıkarılmış (hadîm) ve muhannes (kadınımsı erkek), yabancı kadına bakmakta erkek gibidir.

Hasiyy (yani yumurtaları çıkarılıp hadîm olan) ise Hz. Âîşe' (R.A.nâ) nin şu sözünden dolayıdır :

اَخْصَاءٌ مُثْلَةٌ فَلَا يَبْيَحُ مَا كَانَ حَرَامًا قَبْلَهُ

«Hasıyy olan erkek gibidir. Hasıyy olmazdan önce harâm olan şey helâl olmaz.»

Bazları demiştir ki : Hasıyy : Cimâ' yönünden insanların en şiddetlidir. Çünkü onun âletine inzâl ile gevşeklik gelmez. Mecbûb (yani erkeklik uzvu kesik olan) ise sürtüştürüp inzâl olur. Eğer suyu kurumuş mecbûb olursa, bizim Şeyhlerimiz onun hakkında, kadınlar arasına karışıp görüşmesine izin vermişlerdir. Esah olan kavle göre, mecbûbun kadınlar arasma karışıp, görüşmesi helâl olmaz.

Erkek, câriyesinin izni olmadan menîsini azleder. Azl : Kadını cimâ' edip inzâl yakın olduğu zaman çıkarıp dışarı akıtmaktır. (2) Çünkü Resûlüllâh (S.A.V.), câriyenin efendisi için :

أَعْزِلْ عَنْهَا إِنْ شِئْتَ

«Eğer dilerSEN ondan azledebilirsin» buyurmuştur.

Karısından ancak onun izni ile azledebilir. Çünkü Resûlüllâh (S.A.V.) hür kadından azli, onun izni olmadıkça, yasak etmiştir.

★ ★

(2) Azl (Azil) : Cinsi münâsebet esnâsında erkeğin menîsini fercin dışına akıtmaktır.

İki sebeble yapılır : Ya câriye gebe kalmasın diye yapılır. Çünkü hâmile câriye satılmaz. Yâhud, hür olan karısı gebe kalmasın veya memedeki çocuğa zarar vermesin diye yapılır.

Cumhûr-u Ulemâ'ya göre : hür olan karısının izni ile, câriyesinin ise izni olmaksızın dahî azil yapmak câizdir.

Hâsılı azil; ancak fakirlik, hastalık, doğacak çocuğu Müslüman olarak yetiştiremek korkusu gibi bazı ahvâl ve şartlarda câizdir. (Selâmet Yolları C. 3, Ahmed Davudoğlu)

El ile istimnâ (masturbation) : Azildeki şartlarda câizdir. Zevk için olursa harâmdır. Sukûnet bulmak için câiz, zinâ tehlikesi olursa vâcib olur.

Zinâya zorlayan bir sebeb olmadıkça istimnâ bil-yed harâmdır.
(El-İcâbet'ül-muhtasarat'üş-şerîa fi mesâ'il'iş şerîâ. Cüz, 1, s. 34)

فصل

ÇEŞİTLİ KONULAR HAKKINDA BİR FASIL

Erkek, bir câriyeye satın almak ile veya hibe, vasiyet, mirâs, hull' ve suh bedeli gibi satın almanın benzeri bir şey ile mâlik olsa, gerekse o câriye bâkire olsun veya bir kadından satın alının veya köleden satın alının yahut kadınun mahreminden veya çocuğun malından satın alınmış olsun alan kimsenin cimâ etmesi ve dokunmak, öpmek, ferçine bakmak gibi cimâın mukaddimeleri harâm olur. Câriyenin satıcısı olan köle başkasının kölesi ise hüküm zâhirdir. Eğer satın alan kimse câriyeyi kendi kölesinden satın alsa, yine hüküm zikredilen gibidir. Şu şartla ki; O köle İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre borca batmış olduğu halde onun izin verdiği kölesi olmalıdır.

İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre izin vermesi icâbetmez. Çünkü Ebû Hanîfe' (Rh.A.) nin kaidesindendir ki, şayet köle borca batmışsa, efendisi onun kazandığı şeye mâlik olmaz. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre mâlik olur. Eğer mükâtebinden satın alsa, hüküm yine böyledir. Çünkü mükâtebin efendisi onun kazandıklarına mâlik olmaz. Çocuğun malından satmaması, çocuğun babası veya vasîsinin satmasıyla olur.

Şayet o kimse, o câriyeyi küçük çocuğunun malından satın alsa hüküm yine böyledir. Bunu Gâyetü'l-Beyân sâhibi zikretmiştir. Bazıları, «cimâın mukaddimeleri harâm olmaz.» demişlerdir. Çünkü cimâ'nın harâm olması ancak iki menînin karışmaması ve nesebin şüpheli olmasına içindir. Devâî (cimâın mukaddimeleri) de bu yoktur. Bu söz reddedilmiş ve denmiştir ki: Cimâ başkasının mülkünde vâki olması ihtimâlinden dolayı da harâmdir. Meselâ, satış sırasında câriye hâmile olup ve satıcı çocuğu da'vâ edip geri alsa, alicinin cimâı başkasının mülküne müsâdîf olduğu zâhir olur. Bu ma'nâ ise devâide (cimâın mukaddimelerinde) mevcûddur. Şu halde devâî harâmdir.

Hattâ mâlik istibrâ etmedikce, yani o câriyenin rahminin başkasının menîsinden temiz olduğunu bilmedikce, cimâı harâmdir. İstibrâ hayz gören câriyede bir hayzla ve ziddînâ yani küçük kızda ve âyisede ve hayzı kesilmişde bir ay beklemekle olur.

Çünkü ay (sehr), iddette hayz yerine geçer. Kezâ istibrâda dahi

böyledir. Şâyet ay esnâsında hayzlı olursa, eyyâmla olan istibrâ bâtil olur. Çünkü maksûdun bedel ile husûlünden önce asıl üzere kâdir olmak, bedeli bâtil kılar. Aylarla iddet bekleyen kadının hayz görmesi gibi. Şâyet câriye hayz görenlerden olur da, temizlik müddeti uzamakla hayzı ortadan kalkarsa o câriyeyi, hâmile olmadığı belli oluncaya kadar terk eder. Ondan sonra o câriyeyi mâlik cimâ edebilir. Zâhir rivâyete göre burada, müddet takdîri yoktur. Lâkin İmâm Muhammed (Rh.A.) sâhibi o câriyeden iki ay beş gün uzak durur» demiştir. Fetvâda İmâm Muhammed' (Rh.A.) in sözü üzeredir. Çünkü bu müddet câriyelerde, nikâhla tevehhüm olunan gebeliği bilmeye yarayınca; nikâhdan daha aşağı olan milk-i yemîn (satın almak) ile tevehhüm edilen gebeliği bilmeye haydi haydi yarar. Kâffi'de böyle zikredilmiştir.

Hâmile olan câriye çocuğu doğurmakla berî olur. Bu bâbda asıl olan Resûlüllah' (S.A.V.) in, Evtâs denen yerin esirlerinde, yani gazâ sırasında esir olan câriyeler hakkındaki şu kavl-i şerîfidir :

ا لَا تُوطِّنَ الْجَبَالَ حَتَّى يَضْعَنْ حَمَلَهُنَّ وَلَا حَيَالَ
حَتَّى يَسْتَرِّنَ بِكِبِيضَةٍ

«Ey Ashâb, siz biliniz ki : Hâmile olan esir alınmış câriyeler çocuklarını doğuruncaya kadar cimâ olunmaz. Hamli bilinmeyen esir câriyeler de bir hayz ile istibrâ oluncaya kadar cimâ olunmaz.»

Hadîs-i şerîf, esir olan câriye hakkında vârid olmuştur. Lâkin istibrânın sebebi mülkün ve mâlikiyetin (yedin) hudûsudur. Çünkü o hudûs mansûsun aleyhde mevcûttur. İstibrâ, mâlikin menîsi başkasının kine karışmasın diye, rahmin temizliğinin bilinmesi içindir. Çünkü câriyenin rahminin berâeti bilinmezden önce mâlik câriyeyi cimâ etse, câriyenin doğurduğu çocuk mâlikden midir, yoksa başkasından midir bilinmez. Şu halde menîleri karışmaktan ve nesebleri şüpheli olmaktan ve çocukların helâkdan korumak için rahmin temiz olmasının bilinmesi vâcib olmuştur. Çünkü şüpheli olursa çocuk iddiâ edilmez, o çocuğun terbiyesini veren kimse de bulunmadığı için çocuk helâk olur. Bu, şüglun (gебелік) hakîkatı veya tevehhümü katındadır. Lâkin tevehhüm gizli bir iştir. Hüküm zâhire göre verilmiştir. O da mülkün yenîlenmesidir. Eğer efendinin cimâ etmediği ma'lûm olursa - nitekim sayılan işlerde olduğu gibi - hükümlün hikmeti cinsinde gözetilir. Yoksa ferd ferd her birinde gözetilmez.

Eğer efendinin cimâ etmediği bilinse, rahmin şüglü, menînin karışması ve nesebin şüpheli olması lâzım gelmesin diye nasıl tevehhüm

olunur? diye sorulursa biz cevâbında deriz ki : Gebeliğin câriye sâhibinden olması lâzım değildir, başkasından olması da câizdir. Kezâ tevehüm bekârdâ dahî sâbittir. Çünkü gebelik kızlık bozulmadan da tasavvur edilebilir. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Ben derim ki : Bu cevâba dahî suâl vârid olur. Şöyleki : Şuğl, şâyet efendiden başkasından olsa, zinâdan olur. Takarrur etmiştir ki, zinâ eden kadının nikâhi ve cimârı, İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Ebû Yusuf' (Rh.A.) a göre istibrâsız câizdir. Şu halde zinâdan şüglün tevehümü nasıl istibrâ icâb eder? Bu sorunun def'i şöyle mümkün olur : Şuğl efendiden başkasından olursa, zinâdan olması icâbetmez. Çünkü efeninin o câriyeyi başkası ile evlendirmesi câizdir. Nitekim yakında açıklaması gelecektir.

Sadr'üs-Şerîa (Rh.A.) Fukahâ'nın; «Hükmün hikmeti cinsinde gözetilir, ferd ferd hepsinde gözetilmez,» dedikleri söze; «Hükmün hikmeti ferd ferd hepsinde gözetilmez. Lâkin belli türlerde gözetilir,» demekle itirâz etmiştir.

Şâyet câriye bekâr olsa veya çocuğunun nesibi kendisinden sâbit olmayacak kimseden satın alınsa meselâ çocuğun nesibi başkasından sâbit olsa şöyle ki; efendi câriyeyi bir erkek ile evlendirip câriye o erkekden hâmile olup ondan sonra adam câriyeyi boşayıp ve iddeti bittilken sonra o câriyeyi bir başka adama satsa, bu durumda uygun olan, aliciya istibrânın vâcib olmaması gereklidir. Çünkü haml (cenîn) in, nesibi sâbittir. Binâenaleyh menîlerin karışması ve neseblerin şüpheli olması lâzım gelmez.

Bu itirâza şöyle cevâb verilmiştir : İstibrâ - bilindiği gibi - Evtâs'ın esirlerinde ancak hadîs-i şerîf ile sâbit olmuştur. Aşikârdır ki ; Evtâs'ın esirleri bekârdan, esir kadından, hür kadından ve benzerlerinden hâlî değildir. Bununla beraber Resûlüllah (S.A.V.), genel bir hüküm vermiştir. Sadece hikmete mahsus değildir. Nitekim Allah Teâlâ (C.C.) şarabin harâm oluşunda hikmeti şu âyetiyle açıklamış ve :

اَنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُؤْقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ ..

«Şüphesiz şeytan (içki ve kumar yüzünden) aranızda düşmanlık sokmak istiyor...» (1) buyurmuştur. İmdi bir kimsenin : «Ben şarabı öyle içerm ki düşmanlık vâki olmaz ve beni namazdan alikoymaz» demesi mümkün değildir. Maslahat şarabın harâm kılınmasında gâlib olun-

(1) Bk. Mâide sûresi (5); âyet : 91.

ca, bu takdirde şeriat onu umûm üzere harâm kılmıştır. Çünkü tahsisde olan şey, hikmet ortadan kalkması bakımından, yanılmaktan ve insanların baş kaldırmasından gizli kalmayan şeydir. İmdi hüküm esirde umûm üzere sâbit olunca, kezâ kiyâsen, mülkün diğer sebeblerinde de sâbit olmuştur. Çünkü bu takdirde sebeb (illet) ma'lûmdur. Ondan sonra hüküm icmâ' ile te'yîd edilmiştir. Câriyenin satıldığı vakitte olan hayzı yetmemiştir. Çünkü o câriyeye vâcib olan bir hayzdır. Hayz, kâmil olan hayzin adıdır. Eksik olanın değil. Mulkden sonra ve teslim almazdan önce vâki olan hayz yetmez. Çünkü o hayz illetinden önce bulunmuş olur. O da mülk ve sahib olmanın her ikisidir. Şu halde ikisinden biri mu'teber olmaz.

Ya da fuzûlinin satışında, satıştan sonra ve icâzetten önce vâki olsa, her ne kadar o câriye müsterinin elinde ise de, bir hayz yetmez. Veya fâsid satın almada, teslim aldıkdan sonra sahîhan satın almazdan önce vâki olan hayz da yetmez. Zikredilen hayzlar yetmediği gibi, kezâ doğurmak dahi yetmez, yani doğurmak mülkün sebebinden sonra ve teslim almakdan önce hâsil olmuştur. Çünkü illet yoktur. Nitelikim daha önce geçti.

Teslim aldıkdan sonra bir hayz yeter. O hayızlı kimse, Mecûsi kadın veya Mükâtebe olsa, ondan sonra o Mecûsi kadın Müslüman olup ve Mükâtebe Kitâbetten âciz olsa, yani bir adam bir Mecûsi câriye satın alsa veya bir Müslüman câriye satın alıp istibrâdan önce o câriyeyi mükâtebe etse, ondan sonra Mükâtebe kitâbeti hâlinde hayızlı olsa veya Mecûsi câriye Mecûsi iken hayızlı olsa, ondan sonra Mükâtebe Kitâbetten âciz olsa ve Mecûsi kadın İslâmi kabûl etse, zikredilen o bir defa hayz, istibrâ nâmına kâfidir. Çünkü o hayz, sebebinden sonra bulunmuştur. Cimâin harâm olması bir mâniden dolayıdır, nitelikim hayz halinde böyledir.

Bir adam kendi me'zûn kölesinden onun yanında hayz görmüş bir câriye satın alırsa yanında eğer o köleyi deyni istîgrâk etmedi ise, o hayz istibrâ için yeter. Çünkü o câriye efendinin mülküne ve sâhibliğine satın alma vaktinden itibâren girmiştir. Eğer o köleyi borç (deyn) istîgrâk etti ise, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, o hayz yetmez. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) bunda ayrı görüştedir.

Ortak olan câriyeden ortağının payını satın almakla istibrâ vâcib olur. Çünkü sebeb o vakitte tamâm olmuştur. Hüküm ise illetin tamâmına muzâf olur.

Kaçak câriyenin geri dönmesinde ve gasb olunan câriyenin ve hizmet için kirâlanan câriyenin geri verilmesinde ve rehin konulan câriyenin serbest bırakılmasında, mülkün yenilenmesi bulunmadığı için, istibrâ vâcib olmaz.

Bu istibrânın düşürülmesi için hîleye, İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, ruhsat verilmiştir. İmâm Muhammed (Rh.A.) ayrı görüştedir. Eğer o tuhr içinde satıcının câriyeyi cimâ etmediği ma'lûm olursa, fetvâ Ebû Yûsuf' (Rh.A.) un sözü ile verilir. Eğer satıcının câriyeyi cimâ ettiği bilinirse, fetvâ İmâm Muhammed' (Rh.A.) in sözü ile verilir.

İstibrâyi düşürmenin hîlesi, eğer müsterinin nikâhi altında hûr kadın yoksa, o câriyeyi satın almazdan önce tezevvüc etmektir. Nikâhi altında hûr kadın var ise câriyeyi nikâh etmek câiz olmaz. Nitekim yakında Nikâh Bölümünde gelecektir.

O câriyeyi tezevvüc ettikden sonra satın almaktır. Çünkü nikâhla istibrâ vâcib olmaz. Ondan sonra zevcesini satın alsa nikâh bâtil olur. Cimâ helâl olur ve istibrâ düşer.

Fetâvâyı Suğrâ'da beyan edildiğine göre : Zahîrûd'dîn (Rh.A.) demiştir ki : Bazı Meşâyihin istibrâ kitâbında gördüm ki, onlar câriyenin cimâ'ını müsteri için helâl kılmamıştır, ancak şu sûretle ki, eğer câriyeyi tezevvüc etse ve cimâ etse, ondan sonra satın alsa helâl saydı. Çünkü bu takdirde câriyeye kendinden olan iddeti beklerken mâlik olmuştur. Ama müsteri câriyeyi cimâ etmezden önce satın alsa, hemen nikâh bâtil olur. Mâlk sâbit olunca nikâh yoktur. Binâenâleyh sebebi tâhakkuk ettiği için istibrâ vâcib olur. O da mâlk-i yemîn ile cimâ'ın helâl olmasını yeni olarak meydana çıkarmaktır.

Fetâvâ sâhibi demiştir ki: Bu söylenen şey Kitâbda zikredilmemiştir. Bu dakîk (ince, nâzik) ve güzel bir mes'elemdir. Fetâvâ-yı Suğra'nın sözü burada sona erer.

Eğer müsterinin nikâhi altında hûr kadın var ise bu takdirde hîle, satıcı câriyesini satmadan önce evlendirmektir. Veya müsteri câriyeyi teslim almazdan önce, kendisine itimâd edilir bir kimse ile evlendirmektir. Yani câriyeyi boşayacağına güvenilir bir kimse ile evlendirmek'tir. Ondan sonra müsterinin o câriyeyi satıcıdan satın alması ve sâhib olmasıdır. Ondan sonra birinci kocanın o câriyeyi boşamasıdır.

İstibrâ vâcib olmaz. Çünkü müsteri başkasının nikâhlısını satın almıştır. Cinsî münâsebet de helâl olmaz. Şu halde istibrâ yoktur. Şâyet koca o câriyeyi duhûlden örice boşasa müsteriyeye helâl olurdu. Bu takdirde mâlkün yenilenmesi bulunmamıştır. Şu halde istibrâ da yoktur.

Veya müsterinin, o câriyeyi teslim almazdan önce güvendiği bir kimse ile evlendirmesidir, ve teslim alıp kocanın o câriyeyi boşamasıdır. Çünkü bu takdirde istibrâ kabzdan sonra vâcib olur ve cinsî münâse-

bet helâl olmaz. Kocanın boşamasından sonra helâl olduğu zaman, mülkün yenilenmesi yoktur. Binâenaleyh «Kocası boşar» sözü de yukarıya bağlıdır.

Bir adam şehvetle, cinsî münâsebet mukaddimelerinden birini, nikâhen bir araya gelmeleri câiz olmayan iki câriyesiyle yapsa - gerek o câriyeler iki kardeş olsunlar ve gerekse nikâhen bir araya gelmeleri câiz olmayan iki kadın olsunlar - o adama ikisinden biri ile cinsî münâsebet harâm olmuştur ve ikisinden birini kendisine harâm kılincaya kadar cimâ mukaddimeleri (yani öpmek, okşamak gibi cinsî ilişkiye çağırın şeyler) de harâm olur. Yani iki câriyesi olan kimse, meselâ ikisinden birini şehvetle öpse, o adamdan başka bir kimse diğer câriyenin fercine mülk-i yemîn ile veya nikâh ile mâlik oluncaya veya o adam diğerini azâd edinceye kadar, şüphesiz o adam o câriyelerin ikisinden biri ile cimâ edemez, ikisinden birini şehvetle öpemez ve şehvetle yapısamaz. Bunda asıl, Allah Teâlâ' (C.C.) nîn:

حُرْمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ

«Size analarınız ve kızlarınız... haram kılındı.» (2) âyetinde olan,

وَأَنْ جَمِيعًا يَعْلَمُوا بَيْنَ الْأَخْيَارِ überine atfen

«iki kız kardeşi bir arada almanız.» kavlı şerîfidir. Ondan sonra onların tahrîmlerinden murâd bi'l-icmâ' şehveti kazâ ve şehveti kazânın sebepleri hakkında tahrîmleridir.

Erkeğin erkeği bir tek izâr ile öpmesi ve kucaklaması mekrûhtur.
Eğer erkeğin üzerinde gömlek veya cübbe olursa, onun öpmesi ve ku-
caklaması mekrûh olmaz. Atâ'dan nakledildiğine göre :

İbn Abbâs' (Rh.A.) a kucaklaşmak (muânaka) dan soruldu. İbn Abbâs (R.A.) dedi ki : Muânaka edenlerin ilki Hz. İbrâhim halîlu'r-Rahmân'dır. O kucaklaşma Mekke'de vâki olmuştur. Mekke'ye Zü'l-Karneyn geldi. Ebtah denen yere ulaştığı zaman, Zü'l-Karneyn'e, bu beldede Hz. İbrâhim halîlur-Rahmân vardır, dediler. Bunun üzerine Zü'l-Karneyn; benim, içinde İbrâhim halîlu'r-Rahmân olan bir beldede hayvana binmem uygun değildir, dedi. Zü'l-Karneyn atından indi ve İbrâhim Aley-his-salâtu ve's-selâma yaya gitti. Hz. İbrâhim Zü'l-Karneyn'e selâm verdi ve onu kucakladı ve muânaka eden kimselerin ilki oldu.

(2) Bk. Nisâ sâresi (4); âyet : 23

Muânakadan nehiye ve câiz görülmesinde bir çok hadis-i şerîf vârid olmuştur. Şeyh Ebû Mansûr el-Mâturîdî (Rh.A.), ikisi arasını bulup demiştir ki : Mekrûh olan muânaka şehvet vechiyle olan muânakadır. İkrâm ve ağırlamak vechiyle olan muânaka ise câizdir.

Şeyh İmâm Şemsü'd-Dîn es-Serahsî (Rh.A.) ve Müteahhirinden ba-zısı teberrük için âlimin veya ehl-i takvânın elini öpmeye izin vermişlerdir. (3)

Eğer erkeğin üzerinde gömlek veya cübbe olursa, onun öpmesi ve kucaklaması, takolaşması (musâfahası) gibidir. Çünkü tokalaşmak mekrûh değildir. Zirâ Enes İbn Mâlik' (R.A.) dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Biz Resûlullah' (S.A.V.) e., «Bizim bazılarımızın bazılarımız için eğilmesi câiz midir?» dedik, Resûlullah, «Hayır!» buyurdu. «Bazımızın bazımızı kucaklaması câiz midir?» dedik. Resûlullah, «Hayır!» buyurdu. Yine, «Bazımızın bazımızla tokalaşması câiz midir?» dedik Resûlullah, «Evet!» buyurdu.

Hâlis azirenin satılması mekrûhtur. Azire, insan tersidir. Sahîh kavilde toprak ile veya azireye gâlib kül ile karıştırılmış olduğu halde, hayvan tersinin satılması gibi, satılması sahîh olur. Nitekim sahîh kavle göre, hayvan tersinin satılması sahîhdır. Azirenin karıştırılmış olamıyla faydalanan mak sahîh kavilde câizdir. Hidâye'de dahî böyledir. Zeylaî (Rh.A.) demiştir ki : «Sahîh olan, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, hâlis insan tersi ile faydalanan mak câizdir.»

Alacaklı olan Müslümanın borçlu olan kâfirin şarap parasından borcu alması câizdir. Müslüman bunun aksinedir. Yani bir Müslümanın bir kâfirden alacağı olsa, borçlu olan kâfirin şarabı satması ve alacaklı Müslümanın o parayı borcu için alması câizdir. Eğer şarabı satan borçlu, Müslüman olsa, o şarap parasının borç için alınması câiz olmaz. Çünkü şarabin satışı bâtildir. Parası Müslümana harâmidir.

Mushaf-ı şerîfin süslenmesi câizdir. (4) Çünkü bunda **Mushafa ta'**

(3) Mübarek bir zatın elini öpmeye «tehiyye öpmesi» denilir.

(Büyük İslâm İlmihali, Ömer Nasûhî Bilmen)

Mü'minler birbirleriyle karşılaşınca selâmlaşırlar ve musahafa ederler. Bu sunnettir.

Gayri müslimlere selâm vermek mekrûhtur. Onlar selâm verirlerse «ve aleyküm» denilir.

(İslâm İlmihali. A. Fikri Yavuz)

(4) **Mushaf-ı şerîfi ta'zîm için öpmek de câizdir.** Buna «Diyânet öpmesi» denir.

Bir Kur'ân-ı Kerîm, okunamayacak bir hâle gelince temiz bir bez içine konup ayak basılmayacak bir mahalle defnedilmelidir. Bu Kur'ân-ı Kerîm'e ihânet değil, bir ikramdır. Mahaza tam üzerine toprak atılmaması için orada bir lâhd veya tahtalardan bir tavan yapılmalıdır. Bu gibi mushafları yakmak câiz değildir.

Okunamayacak, bir hâle gelmiş sâir dîni kitaplar ise defnedilebilir, akar suya bırakılabilir ve hem de içindeki mukaddes isimler silindikten sonra yakılabilir. Bu gibi kitap kâğıtlarına bir şey sarmak, dîne, ilime karşı hıyâneti dolayısıyla anlatmak olasından câiz değildir.

(Büyük İslâm İlmihali. Ö. Nasûhî Bilmen)

zîm vardır. Aşrlenmesi ve noktalanması da câizdir. Çünkü kırâetler ve âyetler tevkifidir. Onda reye yol yoktur. Şu halde aşrlenmesi ile âyet hifz olunur ve nokta ile i'râb hifz olunur. Çünkü Kur'ân'ı ezberlenmemiş olan Acemî onu ancak nokta ile okuyabilir.

İbn Mes'ud' (R.A.) dan, Resûlüllah (S.A.V.) in



«Kur'ân'ı tecrîd ediniz.» dediği rivâyet edilmiştir. Bu onların zamân-ı şerîflerde idî. Çünkü onlar Resûlüllah' (S.A.V.) dan, ona indirildiği biçimde naklederlerdi. Okumak onlara kolay idi. Onlar noktaları i'râb hifzına ve ta'sîri âyetlerin ezberlenmesini bozacağını sanırlardı. Bizim zamanımızda olan Acemî (yani Arab olmayan kimse) ise onlar gibi değildir. Şu halde noktalamak ve aşırılemek güzel bulunup beğenilir. Bundan dolayı süre adlarını ve âyetlerin sayısını yazmakta mahzur yoktur. Her ne kadar sonradan ortaya çıkmış ise de güzel bulunup beğenilmiştir ve nice şey vardır ki zaman ve mekânın değişmesiyle değişir. Nitekim İmâm Temurtâşı (Rh.A.) de böyle demiştir.

Zimmînin mescide girmesi câizdir. (5) Mekrûh değildir. İmâm Mâlik (Rh.A.) ve İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, mekrûhtur. Hasta olan zimmînin ziyâretine gitmek de câizdir.

Hayvanların hayalarını çıkarmak, eşegi kısağa çekmek ve hasta-ya şîrmga (hukne) yapmak, câriye, ümmü veled ve mükâtebenin mahremsiz yolculuk yapması câizdir. Çünkü bunları bineğe bindirirken uzuvalarını tutmak, mahremi tutmak ve dokunmak gibidir. Kâfi'de denmiştir ki : Bu mesele Sahâbe zamanında ehl-i salâh çok olduğu için câiz olmuştu. Bizim zamanımızda ise ehl-i fesâd çok olduğu için câiz değildir. Nihâye'de de Şeyhu'l-İslâm' (Rh.A.) a nisbetle böyle zikredilmiştir.

(5) Mâbetlere karşı hürmette bulunmak da bir vecîbedir. Bir camii şerîfe, bir mescide hürmetle girilir; içinde tâzîmkârane bir vaziyette oturulur, lâubali hareketlerden, lûzumsuz sözlerden kaçınılır.

Mescidlere abdestli olarak girilir. Bir mescide girerken evvelâ sağ ayağı atarak girmeli ve derhal Resûl-ü Ekrem (S.A.V.) Efendimize salât-ü selâmda bulunmalı; «Allahümmef'tah aleyna ebvabe rahmetike» diye duâ etmeli; dışarı çıkarken de önce sol ayağı dışarı atmalı, «Allahümmef'tah aleyna ebvabe sadlike.» diye duâda bulunmalıdır.

Mescidlere pis, kötü kokulu şeylerden korumak da bir vecîbedir.

Hâsılı; mescidlere gerekli hürmeti göstermek vâcib, aksi ise İslâm âdâbına muhâliftir.

(Büyük İslâm İlmihali. Ö. Nasûhi Bilmen)

Amcanın, kardeşin, ananın ve sokakta bulunan ma'sûmun müreibisinin, himâyelerinde olan çocuk için, o çocuğa lâzım olan şeyi satın alıvermesi câizdir. Bunun aslı şudur : Küçük çocuk için olan tasarıflar üç çeşittir.

Birinci çeşit, sîrf faydadır. Elinde küçük çocuk olan kimse, o küçüğü o hâlis faydaya mâlik kilar. Gerekse o kimse, küçüğün velisi olsun, gerekse olmasın. Meselâ hibe ve sadakanın kabûlü gibi. Eğer küçük çocuk mümeyyiz olursa bizzat kendisi mâlik olur.

İkinci çeşit, sîrf zarardır. I'tâk ve talâk gibi. Küçük çocuk ve onun elinde olduğu kimse o talâk ve itâka mâlik olmaz.

Üçüncü çeşit, fayda ile zarar arasında müterediddidir. Tefecilik (istirbâh) için satmak ve kirâ gibi ki buna ancak küçük çocuğun babası ve dedesi mâlik olur ve onların vasileri mâlik olur. Her ne kadar o küçük çocuk babasının ve dedesinin ellerinde değil ise de. Çünkü o çocuğa velî olmaları hükmüyle mutasarriftırlar. Küçük çocuğun kendi elle-rinde olması şart kılınmamıştır. **Kâfi'de** böyle zikredilmiştir.

Küçük çocuk için süt ana kirâlamak birinci çeşittendir. Bunda dördüncü bir çeşit daha vardır ki nikâh etmektedir. Nikâh etmek asabının hepsinden ve asabe olmadığı vakitte zevil-erhâmdan câiz olur. Nikâh bölümünde insâallâh açıklaması gelecektir.

O küçük çocuğu yalnız anasının, başkasına kirâlaması câizdir. Zikredilen kimseler bu kirâlamaya mâlik olamazlar. Çünkü ana onu istihdâm etmekle karşılıksız (bedelsiz) onun menfaatlerini yok etmeye mâlik olur. Bu mesele el-Câmi'u-Sağîr'in rivâyetidir. Tahâvî şerhinde denmiştir ki : Küçük çocuğun malında velîlik babanındır ve babanın vasîsinindir. Ondan sonra vasînin vasîsinindir. İmdi eğer baba vefât etse ve bir kimseyi vasî eylemese velâyet dedesinindir. Ondan sonra o vasînin vasîsinindir. Eğer bunlardan biri yoksa velâyet kâdînindir ve kâdînin ta'yîn ettiği kimsenindir. Bu zikredilen velilerin hepsi için küçük oğlan ve kızın malında ma'rûf ile ticâret velâyetleri vardır. Onları, nefs ve malın hepsinde kirâya vermek velâyeti vardır. Onların menkûlât ve akârattaki satışları ve kirâya vermeleri kıymetinin misli ile olursa veya insanların aldانا geldikleri miktarın benzeri kıymetinden daha az olursa câiz olur. Eğer çok aldanma ile olursa câiz olmaz ve küçük çocuğun idrâkinden sonra icâzet üzere tevakkuf olunmaz. Çünkü bu bir akddir ki onun için icâzet veren yoktur. Zikredilen kimselerin küçük çocuk için kirâlamaları ve satın almaları da böyledir. Eğer ma'rûf miktar üzere olursa veliler için geçerli olur. Küçük oğlan ve kızı olmaz. Eğer küçük oğlan ve kız kirâ müddetinde, müddet bitmezden

önce idrâk ederse hüküm böyledir. Eğer kirâya vermek nefs üzere olursa o küçük çocuk için muhayyerlik vardır. Dilerse icâreyi iptâl eder, dilerse hoş görür ve eğer icâre, emlâki üzere olursa o küçük çocuk için muhayyerlik yoktur.

Muhît sâhibi Fevâid'inde : *Şâyet baba veya dede veya kâdî küçük çocuğu işlerden bir işde icâr eyleseler, bu icâr ancak ecr-i misl ile olursa câiz olur, denilmiştir. Hattâ onlardan biri o küçük çocuğu ecr-i mislinden daha az ile kirâya verse câiz olmaz. Sahîh olan kavl şudur ki daha az ücret ile de olsa icâre câiz olur.*

Şemsu'l-Eimme (Rh.A.), «Vekâlet Bölümü» nde şöyle demiştir : Baba küçük çocuğunu ödünç verebilir. Küçük çocuğun malını ödünç veremez. Yine demiştir ki : Bunun yorumu; şâyet bu ödünç verme zanâat öğrenmek için olursa, onu ustaya verir ve o küçük çocuk ustasına hizmet eder. Fakat bunun aksi olursa câiz olmaz. *El-Fusûl el-İmâdiyye'*-de böyle zikredilmiştir.

Sıkılmış üzüm şarasını, şarab yapan kimseye satmak câizdir. Çünkü ma'siyet aynıyle kâim olmaz. Belki değişmesinden sonra olur. Ehl-i fitneye silâh satmak bunun aksinedir. Nitekim daha önce geçti.

Zimmînin şarabını ücretle götürmek câiz olur. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) aksi görüştedir.

Kentlerde ve köylerimizde Mecûsiye, Beyt-i nâr (ateş-gede); Yahûdî ve Nasârâya Havra ve Kilise edinmeleri için ev kirâya vermek câiz değildir.

Musannif «köylerimizde» demiştir, çünkü İmâm A'zam' (Rh.A.) in, zikredilen şeyi çevre yerlerde (sevâdda) câiz gördüğü nakledilmiştir. **Fukahâ** demişlerdir ki : İmâm A'zam' (Rh.A.) in sevâd ile murâdı Kûfe çevresi (sevâdî) dir. Çünkü halkın çoğu ehl-i zimmettir. Fakat bizim ülkemizin çevresinde İslâm alâmetleri zâhirdir. Şehir gibi orada da oturamazlar. **Sahîh** olan söz de budur. **Kâfi**'de böyle zikredilmiştir.

Mekke-i Mükerreme'nin evlerinin binâsını satmak bi'l-icmâ câizdir. Çünkü Mekke'nin evleri binâ edenin mülküdür. Görülmezmi ki, bir kimse vakf arâzisi üzerine binâ yapsa satılması câiz olur. İmdi Mekke-i Mükerreme'nin evleri de böyledir.

Mekke'nin arâzisinin satılmasında ihtilâf edilmiştir. Ebû Yûsuf ve Muhammed (Rh.Aleyhimâ), arâzinin satılmasına cevâz vermişlerdir. Bu söz İmâm A'zam' (Rh.A.) dan iki rivâyetin biridir.

Kölenin kaçmaması ve karşı gelmemesi için ayağına bukağı tak-

mâk câizdir. Boğazına halka ve zincir takmak câiz değildir. Çünkü bu zâlimlerin âdetidir.

Kunye adlı kitabda denmiştir ki : Boğazına bukağı koymak yani kölenin boğazına demir halka takmakda - zamanımızda çok kere kaçtıkları için - özellikle Hintlilerde mahzur yoktur.

Kölenin tâcir olduğu halde hediyesini kabûl ve da'vetine icâbet ve hayvanını ödünç almak câiz olmuştur. Kiyâsen hepsi câiz olmamak idî. Çünkü hediyye teberrudur. Köle ise teberru ehli değildir. Lâkin istihânen, zarûret için az bir şeyde cevâz verilmiştir. Çünkü o köle o az bir teberrudan kurtulamaz. Meselâ ziyâfet gibi ki, ona yol hazırlığı yapan kimseler gelip toplanırlar ve nice âmillerin kalblerini çeker. İmdi bunlar ticâretin zarûretlerindendir. Bir kimse bir şeye mâlik olsa, o şeyin zarûrâtından olana da mâlik olur.

Köleye elbise giydirmek, altın ve gümüş hediyye etmek, zarûret bulunmadığı için mekrûh olmuştur.

Hadım kullanmak da mekrûhtur. Zirâ onda insanları hadım istihdâmına teşvik vardır. Çünkü hadımın kadınlar arasına karışması uygun görülmez.

Bakkaldan dilediği şeyi almak için bakkala borç para vermek mekrûhtur. Çünkü bu borç (ödünç) menfaat çeken borçtur. Halbuki bu yasa sak edilmiştir. Uygun olan şudur ki : Bakkala bir miktar para emânet koyup dilediği şeyi parça parça bakkaldan almaktır. Çünkü bu borç değildir. Hattâ kaybedilse veya yitirilse, bakkaldan bir şey alamaz.

Satranç ve tavla ile oynamak ve her oyun, yani nefsin arzu ettiği oyunlar mekrûhtur. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

كُلُّ لَعْبٍ اِبْنِ آدَمَ حَرَامٌ إِلَّا شَوَّهَةٌ ، مُلَوْعَبَةٌ
 الرِّجْلُ أَهْلَهُ وَ تَأْدِيبُهُ لِفَرَسِهِ وَ هُنَادِيلُهُ بِقَوْسِهِ

«Âdem oğlunun her oyunu harâmdir. Ancak üç oyun harâm değildir : Karısı ile oynasmak, atını ta'lîm etmek ve yayı ile ok atışmak.» buyurmuştur.

İmâm Şâfiî (Rh.A.), kumarsız ve vâcib olan şeylerin korunup gözetilmesini bozmaksızın, satranç ile oynamayı mubâh görmüştür. Çünkü

kü satrançta akı keskinleştirmek vardır. Bunun üzerine hüccet bizim rivâyet ettiğimiz hadîs-i şeriftir.

Ok atıp yarışmakda, at ve deve yarışı yapmakda mahzur yoktur. Eğer ikisinden biri diğerine, sen beni geçersen sana kadar şey veririm ve eğer ben seni geçersem benim için bir şey lâzım değildir, demekle bir taraftan mal şart kılındı ise mahzur yoktur. **Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :**

لَا سُبْقَ الْأُنْثِي خَفِّ أَوْ نَصْلِيلَ أَوْ حَافِرَ

«Yarışma ancak devede olur veya ok atmada olur veya atta olur.» buyurmuştur.

İkisiinden biri diğerine; «Eğer senin atan geçerse ben sana kadar vereyim ve eğer benimki geçerse sen bana bu kadar şey ver» demekle yarışma harâmdir.

Ancak o ikiye üçüncü bir kimse katılıp bu ikisi ona; «Eğer sen bizim ikimizi geçersen malın ikisi de senin olsun ve eğer biz seni geçersek senin bize bir şey vermen gerekmez..» demekle harâm olmaz. Lâkin o ikisinden hangisini geçerse şart kılınan malı o alır. Kezâ Fıkıh okumak için bahse girişmek de böyledir. Hangisi doğruya bilirse malın ona verileceği şart kılınırsa sahîhdır. Eğer malı ikisinden her biri için şart kılarlarsa, yarışmada câiz olmadığı gibi, burada da câiz olmaz.

Duâ eden kimseyen:

اللَّهُمَّ إِنِّي آسِئِلُكَ بِعَهْدِ الْعَزِيزِ مِنْ عِزْتِكَ

«Senden arşının şeref kürsisi hakkına istiyorum.»

demesi mekrûhtur. (Ma'kad) lâfzi iki ibâre ile rivâyet edilir: Birinci rivâyet (Akd) dan (ma'kad) şeklinde ve ikinci rivâyet (Kuûd) dandır. Ma'nâsı, **Allah Teâlâ (C.C.)** üzerine muhâl olduğu için, ikinci rivâyetin kerâhetinde şüphe yoktur. Yine böylece birinci rivâyet de mekrûhtur. Çünkü o **Allah Teâlâ' (C.C.)**ının izzetinin arşa müteallik olduğu vəhmini verir. Halbuki arş hâdistir. (Sonradan meydana gelmedir.) Buna göre arşa müteallik olan da bizzarûre hâdis olur. **Allah Teâlâ' (C.C.)**ının izzeti ise kadımdır. Ondan ezelen ve ebeden ayrılmaz. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) : «Bu duâda mahzur yoktur.» demiştir. Fakih Ebu'l-Leys (Rh.A.) de: Mahzur olmamayı tercîh etmiştir. Çünkü rivâyet edilmiştir ki:

آللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُك بِمَقْدُودِ الْعَزَمِ مِنْ عَرْشِكَ
 وَمِنْتَهِ الرَّحْمَةِ مِنْ كِتابِكَ وَجْدَكَ الْأَعْلَى
 وَكَلَّاتِكَ التَّامَةَ

«Allahım ben Senden arşının şeref noktası, kitabının rahmetinin sonu, yüce kudretin ve tam kelimelenin hakkı için istiyorum.» duâsı, Resûlüllah' (S.A.V.) in duâsına iddi. Belki bu iki duânın câiz olmasında sır, izzeti arşı sıfat kılmak câiz olmasıdır. Çünkü arş, Kur'ân'da mecd ile ve kerem ile mevsûftur. Kezâ izzet ile de mevsûftur. Bir kimseye gizli değildir ki şüphesiz, her ne kadar Allah Teâlâ (C.C.) arşdan müstağnî ise de, o heybet ve kemâl-i kudret yeridir.

Yine duâ eden kimsenin «Fülânın hakkı için» demesi mekrûhtur.

Kezâ Peygamberlerin hakkı için veyâ Velîlerin veyâ Resüllerin hakkı için veyâ Beyt'in ve Meş'ar-ı Harâm hakkı için demesi mekrûhtur. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) üzerinde halk için hak yoktur. Allah Teâlâ (C.C.) dilediği kimseyi, üzerine vâcib olmaksızın rahmetine muhtas kılars.

Eğer bir adam başkasına «Allah hakkı için veya Allah için şöyle yapasın» dese, her ne kadar o şeyi yapmak evlâ ise de, o şeyi yapmak şer'an onun üzerine vâcib olmaz.

Bir şehirde olan insanın ve hayvanın ağığını alıp o şehrin halkına zarar verecek kadar habsetmek mekrûhtur. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.):

الْجَالِبُ مِرْزُوقٌ وَالْمُحْتَكِرُ مَاعُونَ

«Alıp getiren (câlib) merzûktur ve muhtekir (karaborsacı) inel-tûndur.» buyurmuştur. Çünkü o azıkda kamunun hakkı vardır ve o ağıyı satmakdan kaçınmakda da o belde halkın haklarını ibtâl olduğu için ihtikâr mekrûh olmuştur. Şu halde kâdînin, o muhtekirin kendisinin ve ehlinin ağıından fazlasını satması için emir vermesi vâcib olur. Eğer satmazsa kâdî o muhtekiri cezâlandırır. Sahîh kavî şudur ki, eğer satmakdan kaçınırsa, kâdî onu - İmâmların ittifâkî üzere - satar.

O ağıyı hapsetmenin müddeti kırk gündür. Bazısı «Bir aydır» de-

miştir. Bu müddet muhtekirin dünyâda cezâlandırılmış olması hakkındadır. **Lâkin müddet her ne kadar az olsa da günahkâr olur.**

Kendi arâzisinin ürününü ve başka kentten kendisinin getirdiği ürünü satması ihtikâr degildir. Çünkü bu kendisinin hâlis hakkıdır. Ona kamu hakkı tealluk etmez.

Kâdî fiat koymaz, ancak eğer satıcılar malın kıymetinden çok fazla aşırı fiatla satarlarsa, ehl-i reye (Bilirkişi) danışarak fiat koyar.

Güvercin kuşlarını tutup alikoymak, eğer insanlara zarar verirse mekrûhtur. Bunu Kâdîhân (Rh.A.) zikretmiştir. El-Kunye'de zikredilmiştir ki: Bir kimsenin mülkünde güvercinleri olup dam üzerine çıkar, Müslümanların gizli hallerine muttali' olduğu halde o güvercinleri uçursa ve bu güvercinleri uçurmakla insanların camlarını kırarsa, o kimse cezâlanır ve şiddetle menedilir. Eğer bu işi bırakmazsa, o güvercinleri muhtesib (kolcu) keser.

Müslüman olan kimseye, tırnaklarını Cuma günü kesmek müstehbdır. Kâdîhân (Rh.A.) der ki : Bir adam tırnaklarını kesmek ve başının tıraşı için Cum'a gününü vakit ta'yîn etse, Fukahâ demişlerdir ki; O kimse tırnaklarını kesmeyi ve traş olmayı Cuma'dan başka günde câiz görüp, o güne aşırı bir geciktirme ile ertelese mekrûh olur. Çünkü tırnakları uzun olan kimsenin rızkı dar olur. Eğer haddi tecâvüz etmeyip Cumayı seçmekle teberrüken ertelerse müstehab olur. Çünkü Hz. Âişe (R.Anhâ) Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) in söyle dediğini rivâyet etmiştir :

مَنْ قَلَمَ اظْفَافِيرَهُ يَوْمًا بِجُمُعَةٍ أَعَادَهَا اللَّهُ تَعَالَى
مَنْ أَبْلَدَ يَارَى إِلَى الْجُمُعَةِ الْآخِرَهُ وَزِيَادَهُ ثَلَاثَهُ أَيَامٌ

«Bir kimse tırnaklarını Cuma günü keserse, Allah Teâlâ o kimseyi diğer Cumaya kadar ve Cumadan da üç gün fazla belâdan emin kılar.»

Bir Müslüman, her haftada bir kere etek traşı olup ve bedenini yıkamakla temizlenmesi müstehabdır. El-Kunye'de denmiştir ki : Efdal olan, her haftada tırnaklarını kesip ve bıyığını kırıp ve bedenini yıkamakla temizlenmektir. Eğer her haftada yapamazsa on beş günde bir kere yapmak gereklidir. Kırk günden sonra terkinde özr olmaz. Şu halde eddal olan, her haftada ve ortası onbeş gündedir. En uzağı kırk

gündedir. Kırk günden fazlasında özür olmaz. Vaide (azab tehdidine) müstehak olur. (6)

Muhît'de zikredilmiştir ki : Ömer b. el-Hattâb (R.A.) hazretleri : Eğer düşman arâzisinde tırnaklarınızı uzatırsanız, şüphesiz uzun tırnaklar silâhtır, diye yazmış. Her ne kadar tırnakları kesmek temizlikden ise de, mücâhidin dâr-i harbde tırnak uzatması mendûbdur. Çünkü eğer mücâhidin elinden silâh düşerse ve ona düşman yakın olursa, bazan mücâhid tırnakları ile düşmanı savmaya kâdir olur. Tırnakları dâr-i harbde uzatmak, bıyığı kırkmamanın benzeridir, ki sünnettir ve gâzî hakkında dâr-i harbde uzatması, düşmanın gözüne çok heybetli görünümek için mendûbdur.

Bir adam namaz ilmini veya ibâdetlerle ilgili olan şeyleri insanlara öğretmek için öğrense ve diğer bir adam da onlar ile amel etmek için öğrense, birinci adam ikincidenefdaldır. Çünkü halka öğretmenin faydası daha çoktur. Haberlerde vârid olmuştur: Bir saat ilim müzâkeresi bir geceyi (nâfile ibâdetle) ihyâ etmektenefdaldır. Fetâvâyı Kâdîhân'da böyle zikredilmiştir. Yine adı geçen Fetâvâ'da denmiştir ki : Bir adam ana - babasının izni olmadan ilim öğrenmeye çiksa bunda mahzur yoktur. O kimse ana - babasına âsî olmuş olmaz. Bazıları demiştir ki : Ana - babasının izni olmadan ilim öğrenmeye çıkması sakallı adam olursadır. Eğer tüysüz genç olursa, çıkmaktan menedilmesi gereklidir. Kâdîhân' (Rh.A.) in ilim ile murâdi şer'i ilimdir ve şeriatta kendisiyle faydalanan ilimdir. İlm-i kelâm ve onun benzeri değildir. Nitekim İmâm Şâfiî (Rh.A.) : «Allah Teâlâ» (C.C.) nın bir kulunu kebâirin en büyüğüne atması, ilm-i kelâma atmasından hayırlıdır» demiştir. Onların zamanında kullanılan ilm-i kelâmin hâli böyle oldusuya, felâsifénin hezeyânları ile karışık, yaldızlı, boş ve faydasız şeylerin arasında virân olan kelâmi ne sanırsın!

Yine Kâdîhân (Rh.A.) demiştir ki : Bir adam, fûlân kimsenin kötülük (münker) işlediğini bilse, bu hâli onun babasına yazıp bildirse

(6) Kol altındaki ve kasıklardaki tüyleri yolkmak veya tıraş etmek müstehabtir. Bunları kırk gün kadar hâli üzere bırakmak tahrîmen mekrûhdur.

Erkeklerin veya kadınların temizlenmek için kendilerine mahsûs hamamlara gitmelerinde bir beis yoktur. Elverir ki avret mahallerini örtsunlar.

Erkeklerin ve kadınların kendi aralarında peştemal tutmuyarak açık bir hâlde yıkanmaları harâmdir. Hattâ, bir kimse yalnız başına yikanırken bile peştemal tutmalıdır. Edebe muvafik olan da budur. Tenhâ bir mahalde peştemalı sıkmak veya temizlik yapmak için az bir müddet peştemalsız durmak câiz olabilir.

Hamamda vücûdun baştan göbeğe ve dizlerden topuklara kadar olan kısmını delâke oğdurmaka bir beis yoktur. Fakat bazı zevate göre; bir zarûret bulunmadıkça mekrûhtur. Göbek ile dizler arasındaki kısmını oğdurmak ise câiz görülmez.

(Büyük İslâm İlmihali. Ö. Nasûhi Bilmen)

câiz midir? **Fukahâ demişlerdir ki :** Eğer babasına yazılsa, babası o kimseyi o münkerden menedeceği ve men'ine kâdir olacağı bilinirse, onun için babasına yazılsa helâl olur. Eğer babasının menetmeye kâdir olduğu bilinmezse, ikisi arasında düşmanlık vâki olmasın diye, yazmak câiz değildir. Yine iki adam arasında ve sultân ile tabası ve hizmetçileri arasında da böyledir. Emr bi'l-ma'rûf ancak, eğer onların adanını dinleyecekleri bilinirse vâcib olur.

Şâyet bir adam oruç tutar, namaz kılar da eliyle ve diliyle de halka zarar verirse, onun kötüüğünü söylemek gıybet olmaz. Eğer onun azarlanması ve menedilmesi için Sultâna ihbâr edilse, ihbâr eden günahkâr olmaz. Bir adam bir Müslüman kardeşinin kötüüklerini, önem vererek ansa bu gıybet olmaz. Ancak öfke ile anıp sövmeyi murâd ederse gıybet olur.

Hâfiż Ebu'l-Leys' (Rh.A.) den şöyle dediği hikâye edilmiştir : Ben üç şeyin hakkında fetvâ verir idim, onlardan döndüm. Birincisi şudur: «Muâllimin Kur'ân öğretmek üzere ücret alması helâl olmaz.» İkinci; «Âlim olan kimsenin sultânın yanına girmesi uygun olmaz.» Üçüncü cüsü de, «Köy halkı ona bir şeyler toplamaya kalkışıkları için, âlim olan kimsenin köylere çıkışip gezmesi ve onlara hatırlatması uygun değildir» diye fetvâ verir idim. Bu üç fetvânın hepsinden döndüm, demiştir.

Akrabayı ziyâret (sila-ı rahm), gerekse bir selâmla ve tahiyyâtla ve hedîyye ile de olsa, vâcibdir. Bir kimsenin akrâbasına yakınlık göstermesi onlara ihsân edip lütfuyla muâmele etmesi ve onlar ile oturup konuşması ve yakınlarını günden güne ziyâret etmesi vâcibdir. Çünkü onları ziyâret, ülfet ve sevgiyi artırır. Belki akrabasını her Cuma veya ayda bir ziyâret eder.

Her kabile ve aşiret kendilerinden başka kimse üzerine hak ızhâr etmekte, yardımlaşıp ve azıklasmada bir tek el gibi olur ve bazısı bazısının hâcetini reddetmez. Çünkü reddetmek insanlar arasında ilgi ve ilişkisiyi keser.

Hadîs-i şerilde vârid olmuştur ki : «Akrabayı ziyâret (sila-ı rahm) ömrü uzatır.»

Düzen bir hadîsde, «Akraba ile ilgiyi kesen kavm üzerine melâike inmez.» Bazı hadîslerde de vârid olmuştur ki : «Şüphesiz Allah Teâlâ (C.C.) hazretleri rahmini sîla eden kimseye sîla eder ve rahmini (yani akraba ile ilgisini) kesen kimseden de ilgisini keser.»

Allahu a'lem.



فَصْلٌ

KÜFÜR SAYILAN VE SAYILMAYAN ŞEYLER HAKKINDA BİR FASIL

Zahire'de şöyle denmiştir : İmânın (1) sıfatını insanlara öğretmek, ehl-i sünnet ve cemâatin özelliklerini açıklamak en önemli işlerdendir. Eski bilginlerin (Allah onlara rahmet eylesin) bu konuda tasnifleri vardır. İmânın sıfatının özeti : Allah Teâlâ' (C.C.) nın bana emrettiği şeyi ben kabûl ettim, bana yasak ettiği şeyden de kaçındım demektir. Şâyet bir kimse bu söze kalbiyle inanıp ve dili ile de ikrâr ederse onun imâni sahîh olur ve mü'min olur. Hepsine inanmış olur.

Yine Zahire'de denmiştir ki : Şâyet bir adam : «Benim imânım sahîh midir, yoksa değil midir bilmiyorum?» dese, hatâ etmiş olur. Ancak, eğer o şüpheyi gidermeyi murâd ederse hatâ etmez. «İyi ve güzel bir şey için, ben bilmem bu şeye bir kimse rağbet eder mi, yoksa etmez mi?» diyen kimse gibi.

Bir kimse imânından şüphe etse ve «Ben mü'minim inşâallâhu Teâlâ» dese, kâfîrdir. Ancak, eğer te'vîl edip; «Dünyâdan mü'min olduğum halde çıkarmıyorum, bilmiyorum?» dese bu takdirde küfür olmaz.

Muhît'de denmiştir ki : Bir kimse, küfür olduğunu bilmekle beraber, küfür olan lafzı söylese, eğer inanarakta telaffuz etti ise, kâfir olur. Eğer inanmadan veya o lafzin küfür olduğunu bilmeyip söyledi

(1) İmân, lûgatta; bir şeye inanmak, bir şeyi tasdik etmek «bu şey böyledir, söyledi» diye hüküm vermektedir.

Istîlahda : Allah Teâlâ' (C.C.) nın dînini kalb ile kabul etmek, yâni; **Resûlüllâh (S.A.V.)** in bildirdiği şeyleri kat'i sûrette kalben tasdik eylemek dir. İmân, asıl bu tasdikten ibârettir. Fakat, böyle inanılıp kalb ile samîmî sûrette tasdik edilen şeyleri, bir mânî yok ise dil ile ikrar etmek, bunlar hakkında şâhâdette bulunmak da lazımdır.”

İslâm dîninde; «Allah Teâlâ' (C.C.) ya, Melekler, Kitaplara, Peygamberlere, âhiret gününe, kazâ ve kadere» imân etmek birer esastır. Bunları bilip tasdik etmek imânın başlıca şartlarından. Bu cihetledir ki; «İmânın şartları altıdır» denir. Bunlar tasdik edilmedikçe imân tahakkuk etmez. Böyle zarûriyyâtı dîniyye'den olan herhangi bir şeyi inkâr etmek ise - Allah korusun - insanı derhal dinden mahrum bırakır. **Biz bu hüsûstaki imânımızı «Amentü billâhi...» kavli şerîfîni okumakla daimâ izhar ve isbat etmiş oluyoruz.**

(Büyük İslâm İlmihali. Ö. Nasûhi Bilmen)

ise ve fakat lafzı kendi isteği ile söyledi ise, Âmme-i Ulemâya göre, kâfir olur. Bilgisizlik (cehl) ile özürlü olmaz. Eğer o lafzı telaffuzu kasd etmeyip bir başka lafız söylemek isterken dilinden küfür olan lafız çıktıysa, meselâ eğer, «Hak şudur ki, Sen Allah'sın ve biz Sen'in kullarınız» demek isterken dilinden bu sözün aksi çıkışa, kâfir olmaz.

el-Ecnâs'da, İmâm Muhammed' (Rh.A.) den nassan şöyle rivâyet edilmiştir: Bir kimse «Yedim» demek isteyip «Küfrettim» dese, o kimse kâfir olmaz. Fukahâ demişlerdir ki: Bu söz onunla Allah Teâlâ (C.C.) arasındaki niyyet üzere mahmûldür. Fakat kâdî onu tasdik etmez.

Bir kimse küfrü içinde gizler yâhut da kâfir olmak isterse o kimse kâfirdir. Bir kimse kendi isteyerek diliyle küfür etse, halbuki kalbi imân ile mutmain olsa kâfir olur. Kalbindeki ona fayda vermez. Çünkü kâfir, sözüyle bilinir. Şâyet kâfir olduğunu söylerse, bizim nezdimizde de Allah Teâlâ (C.C.) nezdinde de kâfir olur. Muhît'te böyle zikredilmiştir.

Siyeru'l-Ecnâs'da şöyle denmiştir : Bir kimse başkasına küfr ile emretmek için azmetse, azmetmemesiyle kâfir olur. Bir kimse kelime-i küfrü söylese ve bir başka kimse de ona gülse, gülen kimse kâfir olur. Ancak, eğer o başkasının gülmesi güldürücü söz olmakla zarûri olursa, bu takdirde gülen kâfir olmaz. Şâyet bir kimse kelime-i küfrü konuşsa ve bir topluluk da o konuşanın sözünü kabûl etse, o topluluğun hepsi kâfir olur.

Kendi nefsinin küfrüne rızâ ittifakla küfürdür. Fakat başkasının küfrüne rızâda ihtilâf edilmiştir. Şeyhu'l-İslâm Hâher-zâde (Rh.A.) Siyer serhinde zikretmiştir ki: Başkasının küfrüne rızâ - ancak küfre icâzet verir veya onu beğenirse - küfür olur. Amma böyle değil de ve tabiatıyla şerîr ve eziyet veren kimsenin küfr üzere ölmesini veya öldürülmesini, hatta Allah Teâlâ (C.C.) ondan intikam alsın diye severse, bu takdirde küfür olmaz .

Bir kimse Allah Teâlâ' (C.C.)nın :

رَبَّنَا أَطْهِسْ عَلَىٰ مُوَكِّهْ وَشَدَّدْ عَلَىٰ قَلْوَبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا

«Rabbimiz! Mallarını yok et, kalblerini sık; çünkü onlar inanmazlar..» (2) kavli şerîfini iyice düşünse, bizim iddiâ ettiğimiz şeyin doğ-

(2) Bk. Yûnus Sûresi (10), âyet : 88

ruluğunu anlar. Bu kiyâs üzere, şâyet bir kimse bir zâlime bedduâ edip : «Allah Teâlâ seni küfür üzere öldürsün ve Allah senden imânı alsın» dese ve bunun benzeri söz ile bedduâ etse; o kimse o zâlimin zulmü ve halka ezâsı üzere Allah Teâlâ' (C.C.) nın ona intikâmını murâd eylese, bu bedduâ onu yapan kimseye zarar vermez.

Zâhire sâhibi demiştir ki : İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.Â.) den edilen rivâyetten öğrendik ki; başkasının küfrüne rızâ küfürdür.

Yine bir kimsenin hatırlına küfür icâb eden şeyler gelse, eğer bunları kötü görerek söylese, bunlar ona zarar vermez. Bu hâlis imândır.

Bir kimse helâlin harâm olduğuna veya harâmın helâl olduğuna inansa kâfir olur. Eğer helâl olduğuna inandığı şey harâm liaynihî (kendiliğinden) ise kâfir olur. Eğer harâm ligayrihî (harâmlığı başkasından) ise, her ne kadar helâl olduğuna inansa da kâfir olmaz. Ancak o şeyin harâmlığı kesin delîl ile sâbit olursa kâfir olur. Eğer o şeyin harâmlığı bir kimsenin ihtiyâriyle olursa kâfir olmaz. Şüphesiz bu konuda söz «Fetâvâ» da yeteri kadar söylelenmiştir. Tâlibe gereken ona mürâcaat etmektir.

Müslümana yaraşan, sabahta ve akşamda şu duâya sarılmaktır. Çünkü bu duâ küfürden korunmaya sebebdir. Bu duâ Peygamberimiz' (S.A.V.) in duâsidır :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ أُنْشَرَكَ بِكَ شَيْئًا
 وَأَنَا أَعْلَمُ وَإِسْتَغْفِرُكَ لِمَا لَمْ أَعْلَمْ إِنَّكَ أَنْتَ
 عَلَّمَ الْغَيُوبَ

«Allahümme innî eûzü bike min en üşrike bike şey'en ve ene a'lemü vestâgfiruke limâ lâ a'lemü inneke ente allâmü'l guyûb.»

«Allah'im, şüphesiz ben, bildiğim halde, Sana bir şeyi ortak koşmakdan Sana sıgnır ve bilmemişim şey için Sen'den afv dilerim. Şüphesiz Sen gaybaları hakkıyle bilensin.»

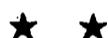
Sonra bir meselede küfrü gerektiren sebepler olsa ve onu meneden tek bir sebep bulunsa, âlim o meneden sebebe meyl eder. O sebebleri tek sebebe tercih etmez. Çünkü tercîh delillerin çokluğu ile olmaz. Bir

de şu ihtimâl için ki, konuşan kimse küfrü gerektirmeyen sebeb murâd eylemiş olabilir.

Sonra Kâdîhân'ın *Fetâvâ'sında* yazılmış olan meselelerdedir ki : Ye's hâlinde tövbesi makbûldür. Yâni ümidini kesmiş kimsenin Ye's imâni makbûl değildir. Çünkü kâfir yabancı (ecnebî) dir. İptidâen Al-lah Teâlâ' (C.C.) yi bilen ve tanıyan değildir. Îmân ve irfân yönünden mübtedidir. Fâsık ise bilendir ve hâli bekâ hâlidir. Bekâ ise ibtidâdan daha kolaydır. Fâsıkın tövbesinin kabûlüne mutlak delîl Allah Teâlâ (C.C.) nîn :

وَهُوَ الَّذِي يَقْبِلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ

«Kullarının tevbesini kabûl eden O'dur.» (3) kavl-i şerîfinin itlâ-kıdır.



(3) Bk. Şûrâ sûresi (42); âyet : 25

فَصْلٌ

YAHÜDİ, HIRİSTİYAN VE PUTPERESTİN MÜSLÜMAN OLMASI HAKKINDA BİR FASIL

Fetâvâ'da zikredilmiştir ki; bir kimse tevhîdi ikrâr edip risâleti inkâr etse ve o kimse «Lâilâhe illallâh» dese, Müslüman olmaz. Şayet «Lâilâhe illallâh» ile beraber «Muhammed'un-Resûlüllah» deseydi, Müslüman olurdu. Yine önce «Muhammed'un Resûlüllah» Veya «Ben İslâm'a girdim» dese yine Müslüman olur.

Yahûdî ve Nasârâya gelince; Şayet bunlar bugün;

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَمَحَدَّ رَسُولُ اللَّهِ

«Lâ ilâhe illallâh Muhammed'un-Resûlüllah» deseler, Müslüman ol-
duklarına hükmedilmez. Çünkü onlar (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ)

derler, şayet ondan bunun açıklanmasını istersen, «Hz. Muhammed Al-
lah'ın size resûlüdür» derler. Şu halde bulunduğu dinden berî olduğunu
kelime-i şehâdete eklemedikce bu onun imânına delâlet etmez. (1)

(1) İslâm dinine girmek isteyen bir insana ne yapmalıdır?

Müslüman soyundan gelmemiş olan bir adam Müslüman olmak arzu ederse: «Al-
lah'ın birliğine, O'ndan başka tapulacak olmadığına ve Hz. Muhammed' (S.A.V.) in
Peygamber olduğuna imân etmesi, bunu kabûl ve tasdîk eylemesi» icâb eder. Müslü-
manlık dairesine girmesi için bu kadarı kâfîdir. Ona başka bir merâsim de lâzım de-
ğildir. Bu iki esâsi kabûl eden bir insan mü'mindir.

Ancak bu imân ve tasdîkinin söylece açıklarsa daha iyidir: «Ben İslâm Dininden
başka her dinden uzaklaştım. Ben Allah'ın Birliğine, Meleklerine, Kitaplarına, Peygamberlerine,
Hz. Muhammed (Aleyhi's-selâm) Allah'ın kulu ve Peygamberi olup, O'nun
Peygamberliğinin umûmi olduğuna ve Hz. İsâ' (A.S.) nun da diğer Peygamberler gibi
sâdece Allah Teâlâ' (C.C.) nun kulu ve Peygamberi olduğuna, Âhiret Gününe, Kaza
ve Kadere, Hayr ve Şer her şey Allah Teâlâ' (C.C.) nun yaratması vukuva geldiğine
inanıyorum ve imân ettim.»

Bundan sonra tepeden tırnağa kadar bedenini yıkamak sûretiyle bir temizlik yap-
ması ve İslâm'ın diğer hükümlerini de yavaş yavaş öğrenmesi tavsiye olunur.

(İslâm Dîni. A. Hamdi Akseki)

Şâyet Nasrânî (

اَشْهُدُ اَنْ لَا إِلَهَ اِلَّا اللَّهُ) «Ben

Allah'dan başka ilâh olmadığına şehâdet ederim, Hıristiyanlıktan da beri olduğumu açıklarım» deyip Hıristiyanlıktan da teberri etse, bu sözle Yahûdîlige girmesi câiz olduğu için İslâmına hükmedilmez. Çünkü bunu Yahûdî dâhî söyler. Eğer İslâm dînine girdim sözünü eklerse, ihtimâl ortadan kalkıp Müslüman olduğuna hükmedilir. Yine şâyet, ben Müslümanım dese Müslüman olmaz. Çünkü bunun ma'nâsı «Ben hakka inkı'yâd ederim (teslimim)» demektir ve her dinin sâhibi inancına göre kendisini öyle kıyâs eder. İmâm A'zam' (Rh.A.) dan şöyle rivâyet edilmiştir: Eğer bir Nasrânî veya Yahûdî: «Ben Müslümanım» dese veya «Müşluman oldum» dese, ne demek istediği sorulur. Eğer, ben bu söz ile Hıristiyan dinini ve Yahûdî dinini terk edip İslâm dînine girmeyi murâd ederim derse, o kimse Müslümandır. Eğer, ben hak dinde Müslümanım, derse, böyle demekle Müslüman olmaz. Eğer sorulmadan cemâatle namaz kıllarsa Müslüman olur. Eğer sorulmazdan önce veya cemâatle namaz kılmazdan önce ölüse Müslüman olmaz..

Eğer Putperest:

اَشْهُدُ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ veýâ

derse Müslüman olur. Çünkü putperest bu iki şeyi birden inkâr eder. Binâenaleyh, hangisine şehâdet ederse İslâm'a girer.

Bir Müslüman ve bir Nasrânî, bir şeyi satın almada çekişse de, o şey Müslüman'a satılır, Nasrâniye, satılmaz, denilse, Nasrânî «ben Müslümanım» dese, böyle demekle Müslüman olmaz. Ancak eğer Nasrânî «ben de senin gibi Müslümanım» derse, Müslüman olur.

Fukahâ demişlerdir ki : Uygun olan onun Müslüman olmasıdır. Çünkü sözü, başkasının sözüne cevâb olarak çıkarmıştır.

İmâm A'zam' (Rh.A.) dan bir rivâyete göre : Nasrânî «Ben Müslümanım» demekle Müslüman olur.

İki Nasrânî bir Nasrânî için, «Bu Nasrânî Müslüman oldu» diye şehâdet etseler ve Nasrânî Müslüman olduğunu inkâr etse, o iki Nasrânînin şehâdetleri makbûl olmaz. Yine Müslümanlardan bir erkek ve iki kadın şehâdet etseler, şehâdetleri makbûl olmaz. O Nasrânî dini üzere bırakılır. Bütün ehl-i küfür bunda müsâvîdir. Eğer iki Nasrânî bir Hıristiyan kadın için «Bu kadın Müslüman oldu» diye şehâdet etse-

ler câiz olur. O Nasrânî kadın Müslüman olmaya mecbur edilir. Bunların hepsi İmâm A'zam' (Rh.A.)ın sözüne göredir.

Nevâdir adlı kitâbda şöyle denmiştir: «Bir erkek ile iki kadının İslâm üzere şehâdetleri kabûl edilir. İki Nasrânînin de bir Nasrânî için, «Şüphesiz bu Nasrânî Müslüman oldu.» diye şehâdetleri kabûl edilir.»



كتاب النكاح

NIKÂH BÖLÜMÜ

Musannif, kerâhet ve istihsânın açıklamasını bitirince, nikâhin hükümlerini açıklamaya başladı. Çünkü nikâh bazı kere güzel bulunup beğenilir, bazı kere de kerîh görülür. (1)

Lûgat yönünden nikâhın ma'nâsında ihtilâf edilmiştir. Muhît sâhibi ve ona tâbi olan Kâfi şâhibi ve diğer muhakkikin nikâhın lûgavî ma'nâsını, zam ve cem (eklemek ve toplamak) olmak üzere ihtiyâr eylemişlerdir. Şâir demiştir ki :

إِنَّ الْقُبُورَ تَتَكَبَّرُ الْأَيَامُ - أَلَيْسَوْهَا الْأَرَادِيلَ الْيَتَامَىُ

«Şüphesiz ki kabirler, bekârları, kadınları, dul karıları ve yetimleri toplar.»

(1) Nikâhin şer'i dâi ve sebebleri : Kitap, Sünnet ve İcmâ-i Ümmet'tir.

Nikâh; ahlâki düzenlemek, soydaşlarla geçinmeyece tahammül göstermek suretiyle içâlemi olgunlaştmak, çocuk terbiyesi ve kendi işlerini görmekten âciz Müslümanların işini görmek, yakınlarına, bî-çâreler'e nafaka vermek, kendisinin ve âilesinin namusunu korumak, fitneleri def'etmek, nefsin terbiye ederek kulluga yaraşır bir hale getirmek ve şaire gibi bir çok vazâif'e şâmil bulunmaktadır.

Nikâh ibâdet olduğu içindir ki, câmi içinde kıyması ve Cuma gününe rastlatılması müstehabdır.

(Selâmet Yolları, C. 3, Ahmed Davudoğlu)

İtidâl hâlinde (normal bir durumda) evlenmek, müekked bir sünnettir.

Siddet ve sehevi bir taşkınlık hâlinde vâcibdir.

Harâma düşme korkusu hâlinde evlenmek (gücü yeten için) farzdır.

Eziyet ve zulüm etmek korkusu (kadın haklarını gözetmemek) hâlinde ise, evlenmek mekrûhdur.

(İslâm İlmihali, A. Fikri Yavuz)

Yani kadını kendi nefsine zam ve cem eder ma'nâsına nadır. Nikâha, nikâh denmesinin sebebi; onda şer'an iki zevcin, yani koca ile karının biri diğerini kendisine, ya cinsî münâsebet yönünden veya akd yönünden katip eklediği için bir kapının iki kanadı ve ve bir çift mest gibi olduğunu dandır.

Şer'an nikâhin ma'nâsı : Mut'a mülkü için konulmuş akddir. Yani erkeğin kadından faydalananmasının helâl olmasıdır. Bu mut'a mülkü, satmak (bey') den ihtirâzdır. Çünkü her ne kadar bazı suretlerde mülk-ü yemin, mülk-ü mut'aya tâbi olduysa da, satma (bey') mülkü yemin için konulmuş akiddir.

Binâenaleyh bizim sözümüzde «fî mahallihâ» yani «yerinde» lafzinin eklenmesine hâcet yoktur. Nitekim Nihâye'de köle ve hayvan satmaktan (bey'den) ihtirâzen ziyâde edilmiştir. Çünkü köleler ve hayvanların temâliki mülkü mut'aya - ki cinsî münâsebettir - sebeb değildir.

Akd ile murâd, masdar ile hâsıl olan akddir. Yoksa konuşanın fiili ile olan masdarî ma'nâ değildir. Bu akd, şer'i tasarrufun icâası olan icâb ve kabûlün irtibâtıdır. Belki akd bağlanmış cüzlerdir. Yani icâb ve kabûldür. Meselâ; «Tezvîc ettim», «Tezevvûc ettim» gibi. «Sattım ve satın aldım» sözleri de böyledir. Zirâ Şâri' bazı mürekkebât-ı ihbâriyye-yi (2) inşâ kâlmıştır. Şöyledi : Şâyet inşâ bulunsa üzerine şer'i huküm terettüb eder ve şer'i ma'nâ onunla beraber bulunur. Meselâ «Evlendirdim ve evlendim» denilse, şer'i bir ma'nâ bulunmuş olur, o da nikâhtır. Onun üzerine şer'i bir huküm terettüb eder. O şer'i huküm mut'a mülküdür. Kezâ «Sattım ve satın aldım» denilse, şer'i bir ma'nâ bulunur. O da alış veriştir. Üzerine şer'i bir huküm olan mülkü yemin terettüb eder. İnşâî lafız ile ma'nâsının arasında alâka kuvvetli olduğu için ma'nâ o inşâî lafızdan ayrılmaz. Çünkü inşâ bir ma'nâsının lafızla icâadıdır ki o ma'nâ vucûdda lafzla berâberdir. İnşâî lafızlar ma'nâlarının isimleriyle adlandırılmıştır. Şöyledi : Bey' ve nikâh zikredilmiş ve bu ikisi ile icâb ve kabûl murâd edilmiştir. Bundan dolayı burada akde, nikâh itlâk olmuştur. Halbuki akd şer'an nikâh için konulmuştur. Sanki nikâh bir ma'nâ için konulmuş bir akddir ki, o ma'nâ üzere mut'a mülkü terettüb eder. Şüphesiz burada dört illet vardır

(2) **Mürekkebât-ı Ihbâriyye :** İhbâr cümleleri demektir. Geldim, gittim gibi geçmişten haber veren cümlelere. İhbâr cümleleri derler. Edebiyat dilinde bunlar şöyle ta'rif edilir:

Sözü söyleyen kimse için «Yalancıdır» veya «Doğrucudur» denilebilirse böyle cümlelere; İhbâri cümle, denilmezse inşâî cümle derler. «Yap!» veya «Yapma!» gibi emir ve nehy cümleleri inşâî cümleleridendir.

a) **Fâiliyet** : Akdi yapanlar. b) **Maddiyet** : İcâb ve kabûl. c) **Sûriyet** : İrtibât. d) **Gâiyyet** : İstifâde.

İmdi, bu sözler, Sadru's-Şerîa' (Rh.A.)ının söylediklerinin tâhkîkîdir. Her ne kadar ibâresi ifâdeden noksan ise de üzerine vârid olan şey bu tâhkîkle savulmuş olur. Sadru's-Şerîa (Rh.A.) önce nikâhi, «mut'a mülkü için konulmuş bir akddir» sözüyle tefsîr etmiştir. İkinci olarak : Nikâhin zikredilen irtibatla beraber icâb ve kabûl olduğunu açıklamıştır. Bundan lâzım geldiki icâb ve kabûl irtibatla beraber nikâhin ma'nâsı ola. Sonra,

«Şüphesiz şeriat, hükmî bağ ile bağlı, hissen mevcûd olan icâb ve kabûl ile hükmedip ondan şer'i bir ma'nâ hâsıl olur ki müsterinin mülkü onun eseri olur. İşte bu ma'nâ satışdır.» sözünden, icâb ve kabûlün ma'nâsı heyetiyle beraber nikâh olması anlaşılır. Halbuki ikisi arasında ziddiyet vardır.

«İste bu ma'nâ bey'dir. Bu ma'nâ ile murâd, bu şer'i bağ ile beraber icâb ve kabûlden meydana gelmiş toplam (mecmû') dır.» sözünün mefîhîmu, bey' ve nikâhın ikisi birleşmiş olmalarıdır. Yoksa ikisinden birinin diğerinin ma'nâsında olmak değildir. Bu da birbirine zıt olan iki şeye ziddîr. Ziddiyeti ortadan kaldırmanın vechi, bizim takrir ettiğimiz sözden zâhîrdir. Sen gerisini etrafîlica düşün!

Nikâh yani evlenmek, i'tidâl hâlinde sünnettir. Yani cimâa kuvvetli istek ile cimâ'dan gevşeklik arasında sünnettir. Kuvvetli istek hâlinde vâcib olur. Haksızlık korkusundan dolayı mekrûh olur. Yani karı-kocalık haklarını gözetmemeye korkusu bulunursa mekrûh olur.

Nikâh, icâb ve kabûl ile meydana gelir. Yani gerçekleşmiş olur. İcâb ile murâd, iki âkidden ilk konuşanın sözüdür. Buna icâb denmesinin sebebi; buna kabûl bitiği zaman akdi icâbettiği yahut karşı tarafa kabûl muhayyerliği isbât ettiği içindir.

İcâb ve kabûl, lûgatın aslında mâzî için konulmuşlardır. Yani geçmiş zamanda gelen şeyden haber vermek için konulmuş sözlərdir. Bunun şart kılınmasına sebeb : Çünkü alış - veriş şer'i bir tasarruf yapmaktadır. Nikâh da böyledir. Şer'i tasarruf ise ancak şeriatla bilmir. Şeriat, lûgaten mâzîden haber vermek için konulan lafızları tahakkuk ve sübûta delâlet etsin diye inşâda kullanmıştır. Bu takdirde ihtiyâci görmeye daha elverişli olur. Hâzırda yazışmakla nikâh mün'akid olmadığına bunda işaret vardır. Çünkü bir kimse bir şey üzerine bir kadına «Kendini bana tezvîc eyle.» diye yazsa ve kadın da o şey üzerine erkeğin yazdığını sözün ardına «Kendimi sana tezvîc ettim.» diye yazsa nikâh münâkid olmaz. Mî'râcu'd-Dirâye'de böyle zikredilmiştir.

Meselâ «Tezvîc ettim» lafzı gibi. Yani eğer bu lafız kadından sâdir olursa, «kendimi tezvîc ettim» ma'nâsına nadır. Veya «Kızımı tezvîc ettim» ma'nâsına nadır. Veya «Müvekkilimi evlendirdim (tezvîc ettim)» ma'nâsına nadır. Ve bunun benzerleri gibi.

Erkekden sâdir olursa «Tezevvüç (aldım) ettim.» lafzı gibi. Biri mâzî için ve diğerî istikbâl için konulmuş olan iki lafız ile dâhî nikâh mün'akid olur. Yani emir siğası için konulan lafız istikbâl ile konulmuştur. İstikbâle misâl «Beni tezvîc eyle» gibi. Mâziye misâl : «Tezvîc eyledim» lafzı gibi. «Konulmuş olan iki lafız ile» sözü, icâb ve kabûl üzere atf olmasında istikbâl için konulan icâb ve kabûlden olmadığına işaret içindir. Çünkü Hidâye sâhibi demiştir ki : Nikâh icâb ve kabûl ile mün'akid olur. İki lafızlaki, o iki lafız ile mâzî anlatılır. Yine : Nikâh iki lafız ile mün'akid olur ki, ikisinin biriyle mâzî anlatılır ve diğerî ile gelecek anlatılır. Biri mâzî ve diğerî müstakbel olan, iki lafız icâb kabûl olmadığına tenbih için «İki lafız ile mün'akid olur.» kelimelerini tekrarlamıştır.

Belki «Beni tezvîc eyle» sözü tevkîldir ve «Tezvîc eyledim» sözü hükmen icâb ve kabûldür. Çünkü bir kişi nikâhda iki tarafa velî olur. Satış (bey') bunun aksinedir. Nitekim yakında yerinde gelecektir.

Vikâye sâhibi ile Kenz sâhibi zannetmişlerdir ki : Hidâye'nin, sâniyen «iki lafız ile mün'akid olur» sözü gereksizdir. Şuna binâen ki; mâzî ve müstakbel için konulan lafız icâb ve kabûldür. İmdi ikisi de ihtisâr kasdetmişlerdir. Vikâye sâhibi : «Nikâh, ikisinin de lafızları mâzî olan icâb ve kabûl ile yapılır.» demiştir.

«Tezvîc eyledim ve tezevvüç eyledim» gibi. Veya o lafzin biri mâzî ve biri müstakbel (gelecek zaman) dır. Meselâ : «Beni tezvîc eyle ve tezvîc eyledim» demesi gibi.

Kenz sâhibi : «Nikâh, ikisi de mâzî için konulan veya ikisinden biri mâzî için, diğerî istikbâl için konulan lafızlar ile yapılır. İmdi gelecek zaman için konulan lafzi, icâb ve kabûlden saymışlardır. Bu ise kitaplara aykırıdır.»

Tuhaftır ki, Zeylaî (Rh.A.) bundan sonra şöyle demiştir : Bu ma'nâ, ikisinden biri mâzî olup diğerî gelecek zaman olduğu vakitte dâhî mevcuttur. Meselâ, ikisinden biri : «Beni tezvîc eyle» deyip, diğerî de «Seni tezvîc eyledim» demek gibi. Çünkü «beni tezvîc eyle» sözü, vekîl etmek (tevkîl) dır ve başkasının yerine geçirmek (inâbet) tir. «Seni tezvîc eyledim» sözü, onun emrini yerine getirmektir. İmdi bununla nikâh kıyalmış olur. Çünkü musannif, «beni tezvîc eyle» lafzını akdin yarısı kabûl etmiş ve şârih de bu husûsta ona uymuştur. Ondan sonra, «beni tezvîc eyle» lafzını tevkîl ve inâbet yapmıştır.

Bundan daha tuhaftır ki, **Hidâye sâhibi**, bu ince fikir üzere uyarılmış iken, bu faziletli zevât bunu nasıl anlamadılar.

«Doğruyu ilhâm eden Allah'a hamd olsun. Dönülecek ve geri gidi-lecek olan O'dur.»

İstikbâlden, müzâriye delâlet eden sözler de kasd edilebilir. Nitekim **Mî'râcu'd-Dirâye'de, Şeyh Hamîdü'd-Dîn'** (Rh.A.) den şöyle dediği nakledilmiştir : Müstakbel ve mâzî ile nikâhın kıyalmasının benzeri, erkeğin «Ben seni tezvîc ederim» yani seninle evlenirim, demesi, kadının da, «Ben kendimi sana tezvîc eyledim» demesidir. Bununla nikâh sahîh olur. Her ne kadar iki âkidin her biri zikredilen lafızların ma'nâsını bilmeseler de nikâh sahîh olur.

Fetâvâyi Zahîriyye'de denmiştir ki : Bir erkek bir kadını Arabî lafız ile veya ma'nâsını bilmediği bir lafızla tezvîc etse, veya kadın o lafızla kendisini tezvîc etse, eğer ikisi de bu lafızla nikâhın kıyıldığını biliyorlarsa, her ne kadar o lafzin anlamını bilmeseler de, bütün ulemâya göre nikâh sahîh olur. Eğer ikisi de bu lafızla nikâhın kıyıldığını bilmeyizler ise, uygun olan nikâhın kıyalmış olmasıdır. İmdi bu bilmemek meselesi; talâk, itâk, nikâh, tedbir, hul' ve hukûkdan ibrâ, bey' ve temlîk meselelerinin hepsinde cârîdir. İmdi talâk, itâk ve tedbir hükkümde vâkidir. **İmâm Muhammed** (Rh.A.) onu «Asl»in itâk bahsinde zikretmiştir. Talâk ve itâkda cevâb bilinince, uygun olanı nikâhın da-hî onun gibi olmasıdır. Çünkü lafzin kavramını bilmek ancak kasd için itibâr edilir. Ciddisi ve şakası müsâvî olan şeyde bilmek şart kılın-mamıştır. Satış (bey') ve satışa benzeyen bunun aksıdır.

Nikâh, iki âkidin Fârisî dili ile «Verdin mi ve aldın mı?» sözlerinden sonra «mîm» siz, «verdi ve aldı» sözleriyle kıyalılmış olur. Yani, kadına : «Kendini fulân kimseye karılığa (zevceliğe) verdin mi?» denilse, kadın da (mîm) siz «verdi» dese, ondan sonra erkeğe «Kabûl eder misin?» denilse, erkek de «mîm» siz, «Kabûl etti» dese, nikâh sahîh olur. Böyle demekle örf cârî olduğu için nikâh kıyalmış olur. **el-Mudmarât adlı eserde** zikredilmiştir ki : İhtiyâten «mîm» ile «verdim» ve «kabûl ettim» demek gereklidir.

Necmüddin Neseff' (Rh.A.) den rivâyet edilmiştir ki : **Nesefî** (Rh.A.) uygun olan kadını isteyenin, «Kendini zevceliğe verir misin?» demesi ve kadının da «Kendimi zevceliğe verdim.» demesi gereklidir, dermiş. Çünkü nikâhın, «zevceliğe» lafzını zikretmeden kıyalmış olmasında Ulemânın ihtilâfi vardır. Şu halde, meselede oy birliği olsun diye «zevceliğe veya karılığa» lafzını zikretmek gereklidir. **Zahîre'de** böyle zikredilmiştir.

Satmak ve satın almak gibi. Yâni satıcıya «Satar misin?» denilse, satıcı da «sattı» dese, ondan sonra, alıcıya «satın alır misin?» denilse, alıcı da «satın aldı» dese, her ne kadar (mîm) ile «Sattım ve satın aldım» demediler ise de örf cârî olduğu için bey' (satış) sahîh olur.

Şâhitlerin huzûrunda «Biz karı kocayız» demeleriyle nikâh kıyalımlı (mün'akid) olmaz. Kezâ şâhidler huzûrunda bir adam bir kadın için «bu kadın benim karım (zevcem) dır», dese ve kadın da «bu benim kocam (zevcim) dır» dese, nikâh olmaz. İmâm Kâdihân (Rh.A.) demiştir ki : Uygun olan cevâbin tafsîl üzere olmasıdır. Eğer erkek geçmiş bir akdi ikrâr etse, halbuki ikisi arasında akd olmasa, bu nikâh olmaz. Eğer kadın erkeğin kocası olduğunu ikrâr etse ve erkek de o kadının karısı olduğunu ikrâr etse, bu nikâh olur. İkisinin bu sözleri ile ikrârları ikisi arasında yeni nikâhın inşâsı olur. Aslı olmayan akdi ikrâr etmeleri bunun aksinedir. Çünkü o hâlis yalandır.

Teâtî ile de nikâh mün'akid olmaz. Teâtî : İki taraf icâb ve kabûlden bir şey zikretmeyip belki mehrden bir miktâr üzere anlaşsalar, koca veya vekili o miktârı gönderip kadın veya vekili de o miktârı alıp kendini teslim etse, nikâh kıyalımlı olmaz.

Bununla nikâhın kıyalımlı olmamasına sebeb, fercleri hiçe saymaktan korumak husûsunda titizlik içindir. Ferçlerin şânnâna ihtirâm için teâtî ile nikâh câiz değildir.

Bu teâtî ile, satış mün'akid olur. Çünkü satışda bu ma'nâ yoktur. Bundan dolayı bazıları demiştir ki : Âdî ve degersiz satışda mün'akid olur, değerli satışda mün'akid olmaz. Yani teâtî ile alış - veriş ufak tefek işlerde câiz olur. Kiyemetli mallarda olmaz.

Nikâh ancak, nikâh lafzı ile ve tezvîc ile ve temlik-i ayn için konulan lafız ile sahîh olur. Hibe, temlik, sadaka, satmak ve satın almak gibi. Şu halde nikâh, icâre (kirâya verme) lafzı ile ve iâre (ödünç verme) lafzı ile sahîh olmaz. Çünkü bu ikisi, halde menfaati temlik içindir. İstikbalde değil. Vasıyet lafzı ile de sahîh olmaz. Çünkü vasıyet ölümden sonra malın temliği içindir.

Gâyetü'l-Beyân'da şöyle denmiştir : Bunun sahîh olmaması, vasıyet ölümden sonra diye kayd olunduğu vakittedir. Amma : «Ben kızım fülâneyi senin için şimdi şâhidler huzûrunda vasıyet eyledim» dese ve kızı alacak erkek de «kabûl ettim» dese, nikâh olur.

Tatârhâniyye'de denmiştir ki : Eğer mehr zikrederse temlik için konulan lafzin hepsiyle nikâh kıyalımlı olur. Yani eğer vasıyet eden kimse, mehr zikretti ise, mehr-i müsemma vâcib olur. Eğer mehr zikret-

Bundan daha tuhaftır ki, **Hidâye sâhibi**, bu ince fikir üzere uyarılmış iken, bu faziletli zevât bunu nasıl anlamadılar.

«Doğruyu ilhâm eden Allah'a hamd olsun. Dönülecek ve geri gidi-lecek olan O'dur.»

İstikbâlden, müzâriye delâlet eden sözler de kasd edilebilir. Nitekim **Mî'râcu'd-Dirâye'de, Şeyh Hamîdü'd-Dîn' (Rh.A.)** den şöyle dediği nakledilmiştir : Müstakbel ve mâzî ile nikâhin kıyalmasının benzeri, erkeğin «Ben seni tezvîc ederim» yani seninle evlenirim, demesi, kadının da, «Ben kendimi sana tezvîc eyledim» demesidir. Bununla nikâh sahîh olur. Her ne kadar iki âkidin her biri zikredilen lafızların ma'nâsını bilmeseler de nikâh sahîh olur.

Fetâvâyi Zahîriyye'de denmiştir ki : Bir erkek bir kadını Arabî lafız ile veya ma'nâsını bilmemiği bir lafızla tezvîc etse, veya kadın o lafızla kendisini tezvîc etse, eğer ikisi de bu lafızla nikâhın kıyıldığını bilirlerse, her ne kadar o lafzin anlamını bilmeseler de, bütün ulemâya göre nikâh sahîh olur. Eğer ikisi de bu lafızla nikâhın kıyıldığını bilmeyler ise, uygun olan nikâhın kıyalmış olmasıdır. İmdi bu bilmemek meselesi; talâk, itâk, nikâh, tedi'b, hul' ve hukûkdan ibrâ, bey' ve temlîk meselelerinin hepsinde cârîdir. İmdi talâk, itâk ve tedi'b hü-kümde vâkidir. **İmâm Muhammed (Rh.A.)** onu «Asl»in itâk bahsinde zikretmiştir. Talâk ve itâkda cevâb bilinince, uygun olanı nikâhın da-hî onun gibi olmasıdır. Çünkü lafzin kavramını bilmek ancak kasd için itibâr edilir. Ciddisi ve şakası müsâvî olan şeyde bilmek şart kılın-mamıştır. Satış (bey') ve satışa benzeyen bunun aksıdır.

Nikâh, iki âkidin Fârisî dili ile «Verdin mi ve aldın mı?» sözlerinden sonra «mîm» siz, «verdi ve aldı» sözleriyle kıyalmış olur. Yani, kadına : «Kendini fulân kimseye karlığa (zevceliğe) verdin mi?» denilse, kadına (mîm) siz «verdi» dese, ondan sonra erkeğe «Kabûl eder misin?» denilse, erkek de «mîm» siz, «Kabûl etti» dese, nikâh sahîh olur. Böyle demekle örf cârı olduğu için nikâh kıyalmiş olur. **el-Mudmarât adlı eserde** zikredilmiştir ki : İhtiyâten «mîm» ile «verdim» ve «kabûl ettim» demek gereklidir.

Necmüddin Neseffî (Rh.A.) den rivâyet edilmiştir ki : **Nesefî (Rh.-A.)** uygun olan kadını isteyenin, «Kendini zevceliğe verir misin?» demesi ve kadının da «Kendimi zevceliğe verdim.» demesi gereklidir, dermiş. Çünkü nikâhın, «zevceliğe» lafzını zikretmeden kıyalmış olmasında Ulemânın ihtilâfi vardır. Şu halde, meselede oy birliği olsun diye «zevceliğe veya karlığa» lafzını zikretmek gereklidir. **Zahîre'de** böyle zikredilmiştir.

Satmak ve satın almak gibi. Yani satıcıya «Satar misin?» denilse, satıcı da «sattı» dese, ondan sonra, alıcıya «satın alır misin?» denilse, alıcı da «satın aldı» dese, her ne kadar (mîm) ile «Sattım ve satın aldım» demediler ise de örf cârı olduğu için bey' (satış) sahîh olur.

Şâhitlerin huzûrunda «Biz karı kocayız» demeleriyle nikâh kıyalmış (mün'akid) olmaz. Kezâ şâhidler huzûrunda bir adam bir kadın için «bu kadın benim karım (zevcem) dır», dese ve kadın da «bu benim kocam (zevcim) dır» dese, nikâh olmaz. İmâm Kâdihân (Rh.A.) demiştir ki : Uygun olan cevâbin tafsîl üzere olmasıdır. Eğer erkek geçmiş bir akdi ikrâr etse, halbuki ikisi arasında akd olmasa, bu nikâh olmaz. Eğer kadın erkeğin kocası olduğunu ikrâr etse ve erkek de o kadının karısı olduğunu ikrâr etse, bu nikâh olur. İkisinin bu sözleri ile ikrârları ikisi arasında yeni nikâhın inşâsı olur. Aslı olmayan akdi ikrâr etmeleri bunun aksinedir. Çünkü o hâlis yalandır.

Teâtî ile de nikâh mün'akid olmaz. Teâtî : İki taraf icâb ve kabûlden bir şey zikretmeyip belki mehrden bir miktâr üzere anlaşsalar, koca veya vekili o miktârı gönderip kadın veya vekili de o miktârı alıp kendini teslîm etse, nikâh kıyalmiş olmaz.

Bununla nikâhın kıyalmış olmamasına sebeb, fercleri hiçe saymaktan korumak husûsunda titizlik içindir. Ferçlerin şânnâna ihtirâm için teâtî ile nikâh câiz değildir.

Bu teâtî ile, satış mün'akid olur. Çünkü satışda bu ma'nâ yoktur. Bundan dolayı bazıları demiştir ki : Âdi ve degersiz satışda mün'akid olur, değerli satışda mün'akid olmaz. Yani teâtî ile alış - veriş ufak tefek işlerde câiz olur. Kiyemetli mallarda olmaz.

Nikâh ancak, nikâh lafzi ile ve tezvîc ile ve temlîk-i ayn için konulan lafız ile sahîh olur. Hibe, temlîk, sadaka, satmak ve satın almak gibi. Şu halde nikâh, icâre (kirâya verme) lafzi ile ve iâre (ödünç verme) lafzi ile sahîh olmaz. Çünkü bu ikisi, halde menfaati temlîk içindir. İstikbalde değil. Vasiyet lafzi ile de sahîh olmaz. Çünkü vasiyet ölümden sonra malın temlîki içindir.

Gâyetü'l-Beyân'da söyle denmiştir : Bunun sahîh olmaması, vasiyet ölümünden sonra diye kayd olunduğu vakittedir. Amma : «Ben kızım fülâneyi senin için şimdi şâhidler huzûrunda vasiyet eyledim» dese ve kızı alacak erkek de «kabûl ettim» dese, nikâh olur.

Tatârhâniyye'de denmiştir ki : Eğer mehr zikrederse temlîk için konulan lafzin hepsiyle nikâh kıyalmiş olur. Yani eğer vasiyet eden kimse, mehr zikretti ise, mehr-i müsemmâ vâcib olur. Eğer mehr zikret-

mezse niyet ile mün'akid olur. Yani eğer mehr zikretmediyse mehr-i misl niyet ile vâcib olur.

İki âkidin her birinin diğerinin sözünü işitmesi şarttır. Çünkü birbirlerinin sözünü işitmezlerse iki tarafın rızâları anlaşılmaz. Bu takdirde nikâh kıyılmış olmaz. Daha önce bildirmiştir ki; nikâh hâzırda yazı ile kıyılmış olmaz. Şu halde birbirlerinin sözlerini işitmeleri gereklidir.

Hür mükellef iki erkeğin, yani âkil, bâliğ iki hürrün veya bir hür mükellef erkek ile iki hür mükellef kadının, beraberce iki âkidin sözlerini işittikleri halde hâzır olmaları şarttır.

Bazılıları demiştir ki : İki şâhidin hâzır olması şarttır. İki âkidin sözlerini işitmeleri şart değildir. **Sahîh olan kavî, işitmeleridir.** Şu halde nikâh iki sağırin huzûrunda kıyılmış olmaz. İki âkidin sözlerini anlamayan, meselâ iki Hindlinin hâzır olmasıyle de nikâh kıyılmış olmaz. İki sarhoşun huzûru ile, söylenenleri anlarsa nikâh kıyılmış olur. Velev ki ayıldıktan sonra hatırlamasınılar.

İki şâhidin biri işitse ve diğerine söz tekrarlandıkda diğerî işitip, önceki şâhid tekrarlanan sözü işitmese nikâh sahîh olmaz. Ancak İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan bir rivâyette, meclis bir olursa istihsânen sahîh olur.

Eğer iki şâhidin biri sağır olsa, sağır olmayan şâhid ona işidinceye kadar tekrâr etse câiz olmaz.

Şâyet iki şâhidin biri kocanın sözünü işitse ve diğer şâhid karının sözünü işitse, ondan sonra tekrârlandıkda kocanın sözünü işten şâhid karının sözünü ve karının sözünü işten şâhid de kocanın sözünü işitse, âlimlerin çöguna göre, câiz olmaz. Ebû Suheyîl (Rh.A.), meclis bir olursa câiz görmüştür.

Musannîfîn, «iki âkidin sözü» demesi, **Vikâye'nin «zevceynin lafzı»** demesinden evlâdîr. Çünkü **Vikâye'nin sözü** karı - kocanın (zevceynin) vekillerini kapsamaz. O iki şâhidin şâhidlikleri, gerek kâfirin nikâhi için olsun ve gerek Müslümanın nikâhi için olsun müsâvidir.

İki şâhidin, Müslüman kadın için Müslüman olmaları şarttır. Çünkü kâfirin Müslüman için şâhitlik etmesi câiz değildir. Gerekse o şâhidler fâsîk olsun veya hadd-i kazf cezâsı yemiş olsunlar veya a'mâ veya karı - kocanın oğulları veya karı - kocadan birinin iki oğlu olsunlar, câizdir. Çünkü bunların her biri ehl-i velâyettir. Şu halde ta-hammül yönünden ehl-i şehâdet olurlar. (3) Ancak şehâdetin edâsi-

(3) Tahammül'den maksad; işi üzerine almaktır..

nın semeresi elden gider, o semerenin kaçmasına da önem verilmez.

Amma, da'vâci onların yakını olursa, yâni karı - kocanın oğullarıyla veya ikisinden birinin iki oğlu ile, nikâh sâbit olmaz. Çünkü yakının (akrabanın) yakına şâhidliği câiz değildir. Aleyhine şâhidlik ederse câiz olur.

Şâyet karı - koca (zevceyn), kocanın iki oğulları huzûrunda nikâhlansalar, eğer adam da'vâ ederse onların şâhidlikleri kabûl edilmez. Eğer karı da'vâ ederse şâhidlikleri kabûl edilir. Eğer karının iki oğullarının yanında nikâhlansalar, da'vâci kadın olursa oğullarının şâhidlikleri kabûl edilmez. Eğer koca davâ ederse, şâhitlikleri kabûl edilir.

Nitekim Müslümanm, Zimmîye kadını iki Zinimî huzûrunda - her ne kadar Müslüman inkâr ettikde o Zimmilerin şâhitlikleri makbûl olmazsa da - nikâhi sahîhdır. Çünkü kâfirin Müslüman aleyhine şâhidliği kabûl edilmez. Da'vâci Müslüman olursa kabûl edilir.

Küçük bir kızın babası, bir başka kişiye, küçük kızını nikâh etmek için emretse, o kişi de onu bir erkek veya iki kadın huzûrunda nikâh etse, eğer küçük kızın babası o meclisde hâzır bulunursa nikâh sahîh olur. Bulunmazsa sahîh olmaz. Çünkü baba orada hâzır bulununca, vekîlin sözü ona intikâl eder, ve hükümen baba âkid olur. Vekîl o erkek ile beraber veya iki kadın ile beraber iki şâhid olmuş olur. Meselâ baba gibi ki, bâliğa olan kızını bir erkeğin huzûrunda evlendirse, eğer o meclisde o bâliğa hâzır ise nikâh sahîh olur ve eğer hâzır olmazsa nikâh sahîh olmaz. İmdi bâliğa sanki âkid ve baba ve o hâzır olan erkek iki şâhid olurlar.

Erkeğin aslini - ne kadar yukarı giderse gitsin - tezvvüc etmesi harâmdir. Ve ne kadar aşağı giderse gitsin fer'ini de tezvvüc etmesi harâmdir.

Yine erkeğe, kız kardeşini ve kız kardeşinin kızını, ne kadar aşağı giderse gitsin tezvvüc etmesi harâmdir.

Teyzesini ve halasını ve erkek kardeşinin kızını, ne kadar aşağı giderse gitsin, hangi yönden olursa olsun tezvvüc etmek harâmdir. Fakat amcanın ve halanın, dayının ve teyzenin kızlarını, tezvvüc yâni almak helâldir. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

وَأَحْلَلَ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذِكْرِكُمْ

«Bunlardan başkası size helâl kılındı.» (4) buyurmuştur. Bunlar

(4) Bk. Nisâ sûresi (4); âyet : 24

muharremâtta (harâmlar arasında) zikredilmiş degillerdir.

Cinsî münâsebette bulunduğu karısının kızı ve cinsî münâsebette bulunmasa bile, karısının anası ile evlenmek harâmdır. Çünkü, tekârur etmiş bir kâidedir ki, annelerle cimâ etmek kızlarını harâm kılar. Kızları nikâh etmek, anneleri harâm kılar.

Aşlinin ne kadar yukarı giderse gitsin, ve fer'inin ne kadar aşağı giderse gitsin karısını almak harâmdır. Yukarıda zikredilenler rûdâ (süt emme) yönünden de harâmdır. Yani asıldan ve fer'den ve başkalarından zikredilen harâmlar, rûdâ yönünden olsa da evlenmek harâmdır.

Bu bir kaç kisma şâmil olur. Meselâ : Kızkardeşinin kızı gibi ki nesiben kız kardeşinin süt kızına ve süt kız kardeşinin nesiben kızına ve süt kız kardeşinin süt kızına şâmildir.

Zinâ ettiği kadının aslını da, ne kadar yukarı giderse gitsin, tezvüc edemez, yani evlenmesi harâmdır. Yine erkeğin şehvet ile hâilsiz dokunduğu kadının aslı da harâmdır. Erkeğe şehvetle dokunan kadının aslı ve erkeğin zekerine (erkeklik organına) bakan kadının aslı da harâmdır.

Erkeğin şehvetle, fercinin dâhiline baktığı kadının aslı da harâmdir. Gerekse o erkeğin bakması camdan olsun ve gerekse kadının içinde bulunduğu sudan olsun aslı harâm olur.

Kezâ zikredilen kadınların fürûları da harâmdır. Çünkü bize göre, hürmet-i müsâhere zinâ ile sâbit olur. İmâm Şâfiî (Rh.A.) ayrı görüştedir. Fakat kadının ferci dâhiline bakmak aynadan veya kadının içinde olmadığı sudan yansımı ile olursa o kadının usûlü ve fürûu harâm olmaz. Yâni, erkek kadının ferci dâhiline camdan veya kadının içinde olduğu sudan bakarsa o kadının aslı ve fer'i bakana harâm olur. Fakat bakan kimse, kadının ferci dâhiline aynadan veya sudan yansımı ile bakarsa o kadının aslı ve fer'i bakan kimseye harâm olmaz. Kâdîhân' (Rh.A.) in «Fetâvâ»sında ve «Hulâsa» da böyle zikredilmiştir.

Erkek, karısının anasını öpse, şehvet ile öpmendiği zâhir olmadıkça, karısı o adama harâm olur. Erkek karısının anasına dokunsa, şehvet ile dokunduğu bilinmedikce harâm olmaz. Çünkü kadınları öpmek çok kere şehvet ile olur. Sarılmak da öpmek menzilesindedir. Kâdîhân' (Rh.A.) in «Fetâvâ»sında böyle zikredilmiştir.

Dokuz yaşından eksik olan kız müştehât değildir. Zirâ dokuz yaşında olan kız bazan müştehât olur ve bazan müştehât olmaz. Çünkü dokuz yaşında olan kız bedenin büyülüğu ve küçüklüğü ile çeşitli olur. Fakat dokuz yaşına varmadan önce müştehât (5) olmaz. Fetvâ bununladır.

(5) Müstehât; erkeklerde şehveti çeken kadındır.

Erkeğin zinâ ettiği kadının ashı ve benzerleri ile evlenmesi harâm olduğu gibi, nikâhda ve iddette iki kadının cem'i, gerekse o iddet bâyin talâkdan olsun harâmdır. Bunda İmâm Şâfiî (Rh.A.) ayrı görüştedir.

Yine cimâ yönünden mülkü yemîn ile iki kadının - ki her hangisi erkek olarak düşünulse diğerî o erkeğe helâl olmaz - arasını cem'etmek yani nikâhi altında bulundurmak harâmdır. Diğer bir ifâde ile o iki kadını bir akd ile veya her birini bir akd ile nikâhi altında toplamak veya birini diğerinin iddetinde cem' etmek harâmdır. Gerek o iddet, bâyin talâkdan olsun ve gerek ric'i talâkdan olsun müsâvîdir. Yine iki memlûke câriye ki ikisinden biri erkek farz edilince, diğerî ona harâm olsa, onların ikisi arasını cimâ yoluyla cem' harâmdır. Çünkü bu şekilde cem etmek, rahîm ile ilgiyi (akrabalık bağını) kesmeye götürür. Çünkü kumalar arasında düşmanlık âdettir.

Bir kadın ile o kadının önceki kocasının kızını nikâhi altında toplaması câizdir. Yani kadının önceki kocasının başka karısından hâsil olan kızı ile bir arada nikâhına almak câiz olur. Zirâ kadın ile o kızın arasında neseben ve ridâen yakınlık yoktur. Çünkü kocanın kızı erkek farz edilse kocanın oğlu olur. Bu ise harâmdır. Fakat diğer kadın, erkek farz edilse o kadına harâm olmaz.

Eğer erkek, cimâ ettiği câriyenin kızkardeşini nikâhlaşa, nikâh sahîh olur. Çünkü nikâh ehlinden sâdir olmuş mahalline izâfe edilmişdir. Lâkin nikâh edilenle cimâ edilenden birini, kendisine harâm kılmadıkça, hiçbirî ile cinsî münâsebette bulunamaz. Çünkü menkûha (nikâhlı) yi cimâ etse, ikisinin arasını hakikaten cimâ yönünden cem' etmiş olur. Eğer memlûke (câriye) yi cimâ ederse hükümen cimâ etmek sûretiyle ikisinin arasını cemetmiş olur. Çünkü nikâhlı olan hükümen cimâ edilmiştir. Şâyet memlûke olan câriye, satış ve teslim ile hibe gibi ve i'tâk ve kitâbet gibi sebeplerden bir sebeb ile erkeğin kendisine harâm olsa menkûhanın cimâ helâl olur. Şâyet menkûhayı yânr nikâhlı karısını cimâ'dan önce boşasa memlûkenin yâni câriyenin cimâ'ı helâl olur. Eğer memlûke yâni câriye cimâ edilmiş değil ise, ne hakikaten ve ne hükümen cimâ yönünden cem' olmadığı için menkûhayı yani nikâhlı kadını cimâ eder. Eğer erkek iki kız kardeşi iki akd ile tezvvüc etse - musannîfîn iki akd diye kaydına sebeb : İkisini bir akd ile tezvvüc edip, iki kız kardeşin arasını cemetmesidir - nikâh bâtil olur. İkisi de mehrden bir şeye müstehîk olmazlar.

Birinciyi unutsa. Bu kayda sebeb şudur ki, birinciyi bilirken akd yapsa ikinci nikâh bâtil olur. O erkek ile o iki kız kardeşlerin araları ayıryılır. Çünkü ikisinden birinin nikâhi yakînen bâtil olur ve evleviyet

bulunmadığı için bâtil olan hangisi olduğunu ta'yîne imkân yoktur. Tercih edilecek bir şey bulunmadıkça tereîh bâtildir. Fayda olmadığı için cehâletle tenfize de imkân yoktur. Çünkü, kazâyı hâcetten başka, ikisinden biriyle faydalananın mümkün olmaz. Kocanın, kariya nafaka ve giyim sağlamakda zararı olduğu için ve kadının muallâka gibi olmasından dolayı ferclerde araştırma câiz olmaz. **Muallaka** : Kocası kendisinden yüz çevirmiş olan kadındır. Şu halde ayırmak gerektiği belli olmuştur.

Eğer bu ayrılan iki kadın mehr isteyip, «Biz önceliği (evveliyyeti) bilmeyiz,» deseler, onlara mehrden bir şey verilmez. Ancak iki kadın anlaşırlarsa verilir. Çünkü hak mechûle (bilinmeyen) içindir. Şu halde öncelik da'vâsi lazımdır. Veya kadının onlar hakkında hüküm vermesi için anlaşırlar. Anlaşmanın şekli şöyledir : İki kadın kâdî huzûrunda, «Bizim kocamızda bir mehr hakkımız vardır. Bu hak bizden öteye geçmez. Yarım mehr almaya ikimiz râzi olduk» derler. Bu takdirde kâdî hüküm verir.

Şâyet iki kadının her biri beyyinesiz öncelik da'vâ ederse, ve koca duhûldan sonra ayrıldıysa, ikisi için iki mehrin tamâmı vardır. Çünkü mehr duhûl ile müstekar (yerleşmiş) olmuştur. O mehrden bir şey düşmez.

Eğer koca duhûldan önce ayrıldı ise, mehr-i müsemmâlarının eşitliği katında iki kadın için mehrin yarısı gereklidir. Çünkü sonuncu nikâh bâtildir, mehri gerektirmez.

Birinci nikâh sahîhdır. Birinci kadın, cinsî münâsebetten önce ayrılmıştır. Şu halde mehrin yarısı vâcib olur. Hangisi için olduğu ma'lûm değildir. Şu halde mehrin yarısı ikisi arasında yarı yarıya bölüştürülür.

Eğer o iki kadın mehr-i müsemmâlarında anlaşamazlarsa, şâyet ikisinin de mehr-i müsemmâlarının mikdâri bilinirse, ikisinden her biri için mehr-i müsemmâsının dörttebiri gereklidir. Eğer mehr-i müsemmâları bilinmezse her biri için iki müsemmâının az olanının yarısı verilir. Çünkü bu yüzde yüz ma'lûmdur. Eğer o iki kadının mehrleri tesmiye olunmazsa, ikisi için mut'a-ı vâhîde (bir mut'a) vardır. Bu, yarım mehrin yerini tutar. Yine ikisinden bir arada nikâh edilmesi harâm olanlardan diğer muharremler de dahî hüküm zikredilen gibidir.

Bir hak Peygamberi kabûl edip kitâbiyye olan kadının nikâhi sahîh olur. Sâbienin zikrine hâcet yoktur. Çünkü sâbie, eğer kitâbiye ise Peygamberi ikrâr eder. Bunu söylemek boşuna olur. Eğer sâbie, kitâbiye değil ise yakında onun açıklaması gelecektir.

Hac veya umre için ihrâma girmiş olan kadının nikâhi, gerekse o nikâh bir ihrâmlı erkek için olsun, sahîhdır. Çünkü ihrâm nikâhin sîhatini menetmez.

Bir câriyeyi nikâh etmek, gerek câriye kitâbiyye gerekse o erkek hür kadın nikâh etmeye kudretli olsun, sahîhdır. İmâm Şâfiî (Rh.A.) ikisinde de ayrı görüştedir. Çünkü İmâm Şâfiî (Rh.A.), hür Müslüman için, kitâbiyye olan câriyeyi tezevvüç etmeyi câiz görmez. Câriye Müslüman olursa, hür kadın ile evlenmeye gücü olmamak şartı ile cevâz verir.

Hür kadına gücü yetmek demek, mehrini ve nafakasını vermeye gücü yetmekle hür kadının nikâhına kâdir olmaktadır.

Câriye üzerine hür kadının nikâhi sahîhdır. Fakat hür kadın üzerine câriyenin nikâhi, her ne kadar câriyenin nikâhi hür kadının iddetinde olsa da, akde mâni olan nikâhin eseri bâki kaldığı için, sahîh değildir.

Hür erkek için, hür kadınlardan ve câriyelerden ancak dört kadının nikâhi sahîhdır. Yani hür erkeğin dörtten fazla kadını nikâhında bulundurması câiz olmaz. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

فَإِنْجُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِّنَ النِّسَاءِ مُثْنَى وَثُلَاثَ وَرِبَاعَ

«Hoşunuza giden kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz.» (6) âyet-i kerîmesinde açıklanmıştır. Şu hâlde aded üzerine tahsis, o adam için daha fazlayı meneder. İmâm Şâfiî (Rh.A.) yâ göre, o kimse ancak bir câriye daha tezevvüç edebilir.

Köle için hür kadınlardan ve câriyelerden dördün yarısı câizdir.

Zinâdan hâmile olan kadının, nikâhi câizdir. Yani onunla evlenmek câizdir. Çünkü Allah Teâlâ' (C.C.) nin:

وَاحِلْ لَكُمْ مَا وَرَأَتِ ذِكْرُكُمْ

«Bunlardan başkası size helâl kılındı.» (7) kavl-i şerîfi altma girer. Lâkin o kadının çocuğunu doğurmazdan önce cimâ olunması câiz değildir. Çünkü bu, o kadını cimâ eden kimseyin menisi ile başkasının

(6) Bk. Nisâ sûresi (4); âyet : 3

(7) Bk. Nisâ sûresi; âyet : 24

ekimi sulanmasın diyedir. Yoksa zânnin menîsine saygı için değildir. Bu huküm, kadını tezevvüç eden kimse zânidен başkası olduğu vakkıtedir. Eğer o kadını tezevvüç eden kimse zânnin kendisi olsa, hep sine göre, nikâh sahîh olur. Hepsine göre, o kadın nafakaya müstehak olur. **Bütün Fukahâya göre, o kadınla cinsî münâsebette bulunmak o erkeğe helâl olur. Nihâye'de böyle zikredilmiştir.**

Mülkü yemîn ile cimâ olunmuş câriyenin efendisi onu cimâ etmekte nikâhi câiz olur. Musannîfîn, «mülkü yemîn ile cimâ olunmuş câriyenin nikâhi» sözüne ümmü veled de dâhil olur. Ümmü veledin hamli belli olmadıkça nikâh câiz olur. Çünkü câriyenin döşegi zayıftır. Bunun için câriyenin çocuğu efendisinin sâdece inkârı ile reddedilmiş olur. Efendinin kendi suyunu (menîsini) koruması için o câriyeyi istibrâ etmesi (temize çıkarması) müstehabdır. Zinâ ile cimâ edilinish olan kadının nikâhi câizdir. Hattâ bir erkek bir kadını zinâ eder görse de onu kendisi tezevvüç etse câiz olur. İmdi o erkeğin o kadını cimâ etmesi câizdir. İmâmî Muhammed (Rh.A.) ayrı görüştedir. «Yâni o adamın o kadını cimâ etmesi câiz değildir.»

Nikâhi harâm kılınmış olan kadına (muharreme) eklenmiş kadının nikâhi da câiz olur. Bir erkek şayet, kendisi için harâm kılınmış olmakla veya koca sâhibi veya putperest olmakla ikisinden birinin nikâhi helâl olmayan iki kadın ile evlense, o erkek için diğer kadın nikâhi helâl olur. Helâl olan kadın nikâhi sahîh olur ve diğerinin nikâhi bâtil olur. Çünkü iptâl eden şey ikisinden birindedir. Şu halde diğer kadın kalır.

Satış (bey') bunun aksinedir. Çünkü satılmış olan şeyden başkası şayet satılmış olan şeye (mebf'a) eklenece, satılmış olandan başkasının kabûlü satılmış olanın kabûlü için şart olur. Şu halde şart fâsiddir. Halbuki fâsid şart ile satış fâsid olur. Nikâh bunun aksidir.

Mehrden tesmiye olunan şeyin hepsi o eklenen kadın içindir. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ), «İkisinin mehr-i misli üzere taksîm edilir,» demişlerdir. Şu halde katılana isâbet edeni ona vermek gerekir, diğerine isâbet edeni vermek gerekmez.

Efendinin câriyesini ve kölenin hanımefendisini nikâh etmesi câiz olmaz. Yani efendinin kendi câriyesini nikâh etmesi sahîh olmaz. Gerek o câriye müdebbere, ümmü veled, mükâtebe veya ortak olsun sahîh olmaz. Kölenin de hanım-efendisini nikâh etmesi, ikisinin butlânı üzere icmâ' bulunduğu için sahîh olmaz.

Mecûsiyyenin ve putperestin nikâhi da sahîh olmaz. Çünkü mecû-

siyye veya putperest kadın müşriklerdir. Şüphesiz ki Allah Teâlâ (C.C.) :

وَلَا تَنْجُونَ الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَ

«İnanmalarına kadar, Allah'a eş koşan kadınlarla evlenmeyin.» (8) buyurmuştur.

Kîtâbi olmayan ve yıldızı ibâdet eden sâbieyi de nikâh etmek sahîh olmaz. Sâbie'nin açıklamasında meşâiyih ihtilâf etmişlerdir. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, sâbie puta taşanlardır. Onlar yıldızlara ibâdet ederler. İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye göre, onlar putlara tapıcı degillerdir. Çünkü onların yıldızlara ta'zîm etmeleri ancak Müslümanın Ka'be'ye ta'zîmi gibidir. Eğer Sâbie İmâm A'zam' (Rh.A.) in tefsîr ettiği gibi ise, bi'l-icmâ nikâhi sahîh olur. Çünkü İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, Sâbie ehl-i kitâbdır. Bu takdirde yukarıda geçen şeye dâhil olur. Eğer İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) in tefsîr ettiği gibi ise, bi'l-icmâ nikâhları sahîh olmaz. Çünkü İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, onlar müşriklerdir. Bundan dolayı zikredilen şey burada kayd olunmuştur. Kezâ zikredilen mecûsiyye, ve senîyye (putperest) ve sâbie'nin mülkü yemin ile cimâları da câiz olmaz. Çünkü nikâh onların cimâları üzere mahmûldür. Veya biz deriz ki, nikâh nefy yerinde vâkîdir. Şu halde cimâa şâmil olur. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Hür erkek için dördüncü kadının iddeti içinde beşinci kadını ve köle olan erkek için ikinci kadının iddeti içinde üçüncü kadını nikâh etmek câiz olmaz. Yani eğer hür erkek, nikâhında olan dört kadının birini bâyin talâk ile boşasa, o boşadığı kadının iddeti bitinceye kadar; diğer dördüncü kadını tezevvüc etmek o hür erkek için câiz olmaz. Bunda İmâm Şâfiî (Rh.A.) ayrı görüştedir. Bunun benzeri, bir kız kardeşin iddeti içinde diğer kız kardeşin nikâhının cevâzıdır.

Karnındaki çocuğun nesibi zevcinden sabit olan bir hâmile harbiyye kadının nikâhi câiz olmaz. Dâr-ı harbde hâmile iken esîr edilen harbiyye gibi. Yani kocasından dâr-ı harbde hamlinin nesibi sabit olan bir hâmile harbiyye kadın esîr edilse, esîr eden kimsenin o harbiyyeyi, çocuğu doğurmadıkça tezevvüc etmesi câiz olmaz. İmdi o harbiyyenin hamlinin nesibi dâr-ı harbde sabit olmuştur. Nitekim bizim ülkemde sabit olduğu gibi. Şu halde bu ibâre kâilin «esîr eden kimsenin hâmili gibi» sözünden daha güzeldir. Çünkü bu ibâreden akla gelen, esîr

(8) Bk. Bakara sûresi (2); âyet : 221

edildikden sonra hamilin husûlüdür. Bu ise bâtildir. Çünkü bu takdirde neseb sâbit olmaz. Veya hamlinin nesibi efendisinden sâbit olan bir hâmile câriyenin nikâhı, o efendi bu câriyenin hamli bendedir diye, iddiâ etmekle câiz olmaz. Veya hamlinin nesibi efendisinin tezvîc eylediği başka kimseden sâbit olan bir hâmile câriyenin nikâhı da câiz olmaz. Şüphesiz bu hamlin efendide olduğu gibi nesibi sâbittir.

Mut'a nikâhı da câiz değildir. (9) **Mut'a nikâhı : Bir erkeğin bir kadın için, maldan şu kadar söyle şu kadar müddette ben senden faydalananım, demesidir.**

Muvakkat nikâh da câiz olmaz. Yani bu muvakkat nikâh, bir erkeğin bir kadını iki şâhidin şehâdetiyle o güne dek tezvvüç eylemesi gibidir. (10)

Bir kadın bir erkeğin kendisini tezvvüç ettiğini iddiâ edip ve iki şâhid de o erkeğin o kadını tezvvüç ettiğine şâhidlik edip ve karısı olduğuna hükmedilse, halbuki o erkek o kadını tezvvüç etmemiş olsa, o erkeğin o kadını cimâ etmesi helâl olur. O kadın için bu meselenin aksinde nefsin temkin dahî vardır. İmdi bu «aksinde» sözü İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) un ilk sözü de bu

(9) **Mut'a nikâhının ebediyen neshedildiğine icmâ-i sahâbe vardır.**

Mut'a nikâhına altı yerde ruhsat verilmiş; sonra tekrar neshedilmiştir. Bu yerler: **Hayber Vak'ası, Umra-i Kaza, Mekke'nin Fethi, Evtâs Gazâsı, Tebük Gazâsı, Hacca-tü'l-Vedâ'dır.** Yalnız bunların bazısının sübütü ihtilâflıdır.

CÂHİLİYYE DEVRİ NIKÂHLARI:

Câhiliyye Devrinde 4 çeşit nikâh vardı.

a) Bir erkeğin bir kadını veyâ kızı veli veyâ babasından istemesi; onun da bunu kabûl edip, nikâhlamasıyla yapıldı.

b) Koca olacak adam; karısının aybaşı hâli kesildikten sonra, asıl bir adamın dölnü almak gâyesiyle, karısına; «Filâna git, onunla yat!» der ve ondan ayrı durur, karısının hâmile olduğu belli oluncaya kadar onunla cinsî temâsda bulunmazdı. Bu nikâha **İstibâ Nikâhi** denirdi.

c) 10'dan az erkek, bir kadınla düşer, kalkar ve bu cinsî münâsebetler sonucunda, kadın hâmile kalıp, doğurduğunda, münâsebette bulunduğu erkekler arasından hoşuna gidene «Bu senin çocuğundur,» der, adam da o çocuğu aldı.

d) Fâhişe, evinin kapısına bir bayrak asardı. Sayısız erkeklerle cinsî münâsebette bulunur; çocuk doğurduğu zaman da bir Kaif (iz, şekil ve kıyâfetten anlayan adam) çağırır, çocuğun tipinden kimin dölu olduğunu ta'yin ettirir, çocuk da benzediği adama mâl edilirdi.

/ İmâm Buhâri (Sahîh), Ebû Dâvûd (Sünen) /

(10) **Mut'a nikâhi ile muvakkat nikâh arasında fark lâfzi gibi görünüyor.** Bununla beraber muvakkat nikâhda şâhid bulundurmak ve müddetin muayyen olması şarttır. Mut'a'da bunlar şart değildir.

Mut'a ile muvakkat nikâhin ikisi de bâtildir.

(Selâmet Yolları, Ahmed Davudoğlu C. 3)

dur. Ebû Yûsuf' (Rh.A.) un ikinci kavline göre ki, İmâmı Muhammed' (Rh.A.) in kavlı de budur, o erkek için cimâa cevâz yoktur. Bu söz İmâmı Şâfiî' (Rh.A.) nin de sözüdür. Çünkü kâdî hüccette yanılmıştır. Zirâ şâhidler yalancıdır. Nitekim şâhidlerin köle veya kâfir olduğu belli olsa, hüküm budur.

İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) nin delili şu rivâyettir: Bir adam bir kadın üzerine delil getirip Hz. Ali' (R.A.) nin(Allah Teâlâ (C.C.) onun yüzünü ağartsın) huzûrunda, bu kadın o adamın karısıdır, diye iki kişi şâhidlik ettiler. Hz. Ali (R.A.) de şâhidlerin şahâdetiyle hüküm verdi. O kadın Hz. Ali' (R.A.) ye; «Eğer bu adamdan benim için kurtuluş yok ise, beni ona tezvîc edin (evlendirin),» dedi. Hz. Ali (R.A.) de «Senin iki şâhidin seni evlendirdiler (tezvîc ettiler).» dedi. Eğer nikâh kıymış olmasaydı, o kadının istediği şeyi Hz. Ali (R.A.) yapardı.

Şart ile nikâhin bağlanması sahîh olmaz. Yani bir adam kızı için : «Eğer sen şu eve girersen, ben seni fûlân kimseye tezvîc ettim (evlendirdim).» deyip ve fûlân da, «Ben de o kızı tezvîc ettim» demesi gibi. Çünkü, her ne kadar nikâh sahîh olursa da, ta'lîk sahîh olmaz. Nitekim tekârrur etti ki, şart ile bağlamak (ta'lîk) sîrf ıskatlara mahsusdur, talâk ve itâk gibi bunlarla yemin edilir. Iskatlar bunlardan öteye geçmez. Nikâh bunlardan değildir.

Nikâhi gelecekte bir emre izâfe etmek sahîh olmaz. Meselâ bir adamın Muharrem ayında; ben onu Saferde fûlâna tezvîc ettim, deyip ve fûlân da ben onu kabûl ettim, demesi gibi ki, nikâh sahîh olmaz. Yani şart bâtil olur, nikâh bâtil olmaz. Ancak o şart mevcutsa bâtil olmaz.

Mecmûu'n-Nevâzil adlı kitâbdan İmâdiyye'de nakledilmiş ki : Simdi ma'lûm olan bir şart ile nikâhi bağlamak câiz olur, ve bu ta'lîk değil, hakîki nikâh olur. O bağlama, bir kimsenin diğer bir kimseye, sen kızınızı bana tezvîc eyle demesiyle olur. Diğer de, ben o kızı fûlân kimseye bundan önce tezvîc ettim, der, kızı isteyen de o sözü tasdik etmezse, imdi kızın babası, eğer ben bu kızı bundan önce fûlân kimseye tezvîc etmedim ise ben bu kızı sana tezvîc ettim, demesi ve o kimsenin de kabûl ettim, demesiyle olur. Halbuki o babanın bundan önce o kızı tezvîc etmediği anlaşılsa, bu nikâh kıymış olur. Çünkü mevcut şartta nikâhi bağlamak, gerçekleştirmektir. O nikâh tamamlanmış olur. Bunun tâhkîki «Büyük Büyümük» nün sonunda gelecektir.

بَابُ الْوَلِيِّ وَالْكُفْعَ

VELİ VE KÜFÜV BÂBI

VELİ'NİN HÜKÜMLERİ :

Velî lûgat yönünden sâhib ma'nâsına nadır. Örfen velî yani velâyet; küçük çocukda, delide ve kölede nikâhin sihhatinin şartıdır. Çünkü bunların velîye ihtiyâçının sebebi aczdir. Küçük çocuk, deli (mecnûn) ve kölede ise acz mevcûddur. Velînin, küçük çocukda ve benzerinde nikâhin sihhatinin şartı olması ve bunların zâtlarının nikâhinin mün'akid olmasının sihhatinde velînin şart kılınmaması bilinince, musannif bunun üzerine; âkile ve bâliğa olan «mükellef hür kadının nikâhi velisiz mün'akid olur.» sözüyle açıklama yaptı. Gerek o bâliğa, bâkire veya dul olsun, velisiz nikâhi kıyalır. Mükellef olan hür kadın kendisini velînin izni olmadan tezvîc etse, İmâm Ebû Hanîfe (Rh.A.) ve Ebû Xûsuf' (Rh.A.) a göre, geçerli olur. Yine Ebû Xûsuf' (Rh.A.) dan bir rivâyette geçerli olmaz. Ancak velînin izni ile geçerli olur. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, velînin icâzetine bağlı olarak geçerli olur. İmâm Mâlik (Rh.A.) ve İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre,aslâ geçerli olmaz. Yani velî için küfü'ün gayrinde (kızâ denk olmayan erkek hakkında) itirâz hakkı vardır. Eğer velî dilerse fesheder ve dilerse icâzet verir. O mükellef olan hür kadın küfü'ü (dengi) olmayan kocadan çocuk doğurmadıkça velî için itirâz hakkı vardır. Fakat o mükellef olan hür kadın o kocadan çocuk doğurursa, çocuk zâyi olmasın diye velîler için fesh hakkı yoktur. Çünkü o çocuğun mürebbisi olmamakla zâyi' olur. Hâniye ve Hulâsa'da böyle zikredilmiştir. Fakat Şeyhu'l-İslâm'ın Mebsût'unda denilmiştir ki : Mükellef olan hür bâliğa kadın kendisini dengi olmayana tezvîc etse, velî nikâhi bilip o kadın bir kaç çocuk doğuruncaya kadar sükût etse, ondan sonra o velî, o koca için da'va açsa, velînin o koca ile karının arasını ayırmak hakkı vardır. Çünkü sükût nikâh hakkında rızâ sayılmaz. Ancak nassan bâkire hakkında rızâ sayılır. Kiyâs böyle değildir. Nihâye'de böyle zikredilmiştir.

Mükellef olan hür ve bâliğa kadının, velînin izni olmadan kendisini denginden başkasına tezvîcde velî için itirâzın câiz olmadığı da rivâyet edilmiştir. Bunu İmâm A'zam'dan, İmâm Hasan (Rh.Aleyhîmâ) rivâyet etmiştir. Zirâ çok şey vardır ki, vukûundan sonra onun kaldırılması mümkün olmaz. İmdi bunda da velî için itirâz câiz değildir. Zamanın fesâdından dolayı fetvâ da bununladır.

Velilerin bazısının rızâsı, tamamının rızâsı gibidir. Şâyet velilerden biri akd yapsa - eğer o velîler derecede eşit olurlarsa - geri kalanlar akdi bozamazlar. Eğer velîlerden bazısı âkidden daha yakın olsa, daha yakın olan için akdi bozma hakkı vardır.

Velînin mehri ve mehrin benzeri eşyayı alması - ki kızın techizi ve velîme (düğün) hazırlıklarına başlaması gibi şeyler bunlardandır - rızâdır. Çünkü almak, akdin hükmünü kabullenmektir. Eğer velî mehr ve nafakada koca ile çekişse, kıyawâsa göre rızâ olmaz, istihsânda rızâ olur. Bunu Kâdîhân zikretmiştir.

Velînin sükûtu rızâ değildir. Çünkü velînin mütâlebeden (da'vâ ve iddiâdan) sükûtu muhtemeldir. İmdi sükût ancak özel yerlerde rızâ sayılmıştır ki bu, o özel yerlerden değildir.

Bâliğa olan bâkire, nikâh için zorlanmaz. Yani bâliğa olan bâkire kadın rızâsız nikâh edilmez. Yalnız küçük kız, dul da olsa, bize göre, zorlanır. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, bâkire kadın, bâliğa da olsa zorlanır. Şu halde bâkire olan küçük kız ittifâkla zorlanır. Bâliğa olan dul kadın ittifâkla zorlanmaz. Bundan sonra, bize göre, her velî için zorlama (cebr) hakkı vardır. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre zorlama yoktur. Ancak baba ve babanın babası yâni dede için zorlama hakkı vardır. Eğer velî kendisi, o bâliğadan nikâha izin istese veya velînin vekili veya velînin elçisi veya velî kendisi tezvîc etse, imdi o bâliğa kendisine tezvîc haberinin ulaştığını bilip de sussa veya müstehzî olmamak şartıyla gülse - zirâ o bâliğa alaylı güllerse rızâ olmaz - şâyet gülümsese, gülümsemek rızâdır. Sahîh kavl budur. Nihâye'de böyle zikredilmiştir. - Veya sessiz ağlasa, kocasının kim olduğunu bilmek şartıyla bunların hepsi izin olur. Yani o bâliğanın sükûtu ve sükût üzerine atf olan şeyler, izin olur, ancak eğer o bâliğa kocası kim olduğunu bilseniz izin olur. Tâ ki o bâliğa kadının kocayı istediği veya istemediği ortaya çıksın. Hattâ velî bâliğaya; «Ben seni bir erkekle evlendirmek isterim» deyip de o bâliğa sussa, rızâ olmaz. Çünkü o evleneceği erkeğin kim olduğunu bilmiyor. Eğer velî bâliğaya; «Ben seni fulân yahut fulân kimse ile evlendireyim» deyip bir cemâat zikretse de bâliğa sussa bu rızâdır. Velî her hangisini dilerse onunla evlendirir. Zeylâi (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

O bâliğanın mehrini bilmesi şart değildir. Çünkü mehrsiz nikâh sahîhdir. Eğer tebliğ eden kimse fuzûlî (kendiliğinden giderse) aded veya adâlet, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, şart kılınmıştır. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ) ayrı görüştedir. Kezâ bunda da şüphesiz bâliğe olan bâkire kadının sükûtu, zikredildiği gibi, izindir.

Şâyet bâliğe olan bâkire kadını velî onun yanında evlendirip o bâliğâ sussa, esah kavlde izin sayılır. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Eğer velî yakın akrabâdan başkası, yani yabancı veya uzakdan velî olup o bâliğadan izin istese, onun izni sükût ile olmaz, belki söz ile olur. Çünkü bu susmak, yabancının sözüne iltifât az olduğu içindir. Şu halde rızâ üzerine delâlet etmez. Fakat elçi bunun aksıdır. Çünkü elçi velî yerine geçer. Nitekim dul kadının rızâsı da söz ile olur. Çünkü Resûlül-

İah (S.A.V.): (**الثبّت شاور**) «Dul kadına

danışılır.» buyurmuştur. Çünkü dul kadının konuşması ayıp sayılmaz. Zirâ alışıklıkla hayâ azalır. Şu halde dul kadının konuşmasına engel yoktur, demektir.

Kâffî'de zikredilmiştir ki, eğer rızâya delâlet eden fiil bulunursa, o fiil söz gibidir. Meselâ nefşini teslim veya mehrini ve nafakasını istemek gibi. Çünkü delâlet, sarâhatın gördüğü işi görür.

Muhît'te de zikredilmiştir ki : Eğer o bâliğe kadın kocanın hediyesini kabûl etse veya kocaya hizmet etse veya yemeğinden yese rızâ olmaz.

Yakın olan velîden başkasının izin istemesinde mehri ve kocayı bildirmek şart kılınmıştır. Denilmiştir ki : Babanın ve dedenin ve bu ikisinden başka kimsenin nikâha izin istemekte mutlaka mehri söylemesi gereklidir. Çünkü bâliğanın rağbeti mehrin azlığına ve çokluğuna göre değişir. **Sahîh olan şudur ki,** eğer evlendiren kimse, baba veya dede olur da, yalnız kocayı zikrederse yeter. Çünkü baba mehrden, ancak daha çoğunu elde etmek için eksiltir.

Eğer evlendiren kimse, baba ile dededen başkası olsa, kadına mutlaka evleneceği kocayı ve mehri belirtmesi gereklidir. Nitekim Kâffî'de böyle zikredilmiştir.

Bâliğe kadının bekâreti, sıçramakla veya hayatı fazla olmakla veya bir yara ile veya ta'nîs ile yok olsa - ta'nîs bâliğanın âilesi yanında bâliğe oldukça sonra, bâkire sayılmaktan (yani bâkireler sırasından) çıkışincaya kadar uzun müddet kalmasıdır - veya zinâ ile yok olsa, o bâli-

ğa kadın hükmen bâkiredir. Yani susmasının rızâ sayılmasında bâkire hükmüne tâbidir. Eğer koca ile bâliğa olan bâkire kadın, susmada anlaşamasalar, söz bâliğa olan bâkire kadına âiddir. Kadının sözü kabûl edilir. Yani koca bâkire bâliğaya; «Sana nikâhi (evlenmeyi) tebliğ ettim, sen sustun» dese ve o da; «Ben reddettim,» dese, bu takdirde söz bâliğanındır. Çünkü koca akdin lüzümunu ve bu'zın (cîmâ hakkının) temellükünü iddiâ ediyor, kadınsa bunu reddediyor.

Kadının sustuğuna dâir kocanın delil göstermesi kabûl edilir. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, delil bulunmadığında kadına yemin ettirilmez. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, nikâhda yemin ettirme bulunmadığı için yemin ettirilmez. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) bunda ayrı görüştedir.

Velî için, küçük oğlunu ve küçük kızı, gerekse o küçük kız dul olsun, evlendirmek hakkı vardır. İmâm Şâfiî (Rh.A.), bunda ayrı görüştedir. Nitekim daha önce geçti.

Gabn-ı fâhiş ile nikâh etmesi câizdir. Gabn-ı fâhiş : İnsanların aldanmadığı şeydir. Bu, babanın küçük kızını evlendirmekle ve mehrinden aşırı şekilde eksiltmekle olur.

Veya denginden (küfü'den) başkasına nikâh etmesi câizdir. Bu, babanın küçük kızını köle ile veya küçük oğlunu bir câriye ile evlendirmesidir. Eğer velî, baba veya dede, yani babanın babası olursa bu câizdir. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) bunda ayrı görüştedir.

Fukahâ demişlerdir ki : Hîlâf, baba ayık olduğu vakitteidir. Eğer baba sarhoş olursa, nikâhlama ittifakla sahîh olmaz. Kezâ, eğer baba veya dedenin, açgözlülüğünden veya sefîh olduğundan dolayı kötü bir seçme yaptığı bilinse, nikâhlama ittifakla sahîh olmaz. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) in delili şudur : Şüphesiz onların velâyetleri nazarıdır. (Fayda gözetmeye mebnîdir) Eğer zararı kapsarsa câiz olmaz. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili ise şudur : Şüphesiz baba ile dedenin şefkâtleri çoktur. Şu halde bu zarar başka faydalar karşılığında yok olur. Meselâ, kocanın güzel huy sâhibi olmasından, ülfet sâhibi olmasından, nafakası geniş olmasından ve iffetli olmasından dolayı yok olur. İmdi zâhir olan; baba ve dede, o kızı evlendirmekle bunları kasd etmişlerdir. Binâenâ-leyh zarar yoktur.

Eğer velî, baba veya dede olmazsa, gabn-ı fâhişle nikâh etmek veya denginden başkasına nikâh etmek ittifakla sahîh olmaz. Çünkü baba ile dededen başkasında illet-i velâyette sıhhat yoktur.

Velîlerden baba ve dedenin akdinde, yani baba ve dede şâyet küçük oğlunu ve kızı evlendirse, eğer mehr-i misli ile veya dengi ile evlendirse

o akd yürürlükte olur. Şu halde bülüğden sonra ikisinden biri için muhayyerlik yoktur.

Velilerden baba ve dededen başkasının akdinde, bülüğ ile veya bülüğden sonra nikâhi bilmekle feshetme muhayyerliği vardır. Yani, eğer küçük oğlan ve küçük kız bülüğden önce akdi bilse, ikisinden her biri için bülüğe eriştiğinde feshetme muhayyerliği vardır. Eğer dilerlerse nikâh üzere kâim olurlar ve dilerlerse nikâhi bozarlar. Bu İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Muhammed' (Rh.Aleyhimâ) e göredir. Eğer ikisi de bülüğden önce akdi bilmezlerse, her biri bülüğden sonra akdi öğrenince, feshetme muhayyerliğine mâliktir.

Musannifin, «*baba ve dededen başkası*» demesi, kâdiye ve anaya şâmil olur. Hattâ kâdî ile anadan biri küçük kızı evlendirse, muhayyerlik sâbit olur. Sahîh olan budur. Fetvâ da bunun üzerinedir. Kâfi'de de böyle zikredilmiştir.

Bu feshetme muhayyerliği kâdînin kazâsı şartıyladır. Yani küçük oğlan veya kız bülüğden sonra ayrılmayı seçseler, ikisi arasında olan nikâhi kâdî feshetmedikce ayrılma sâbit olmaz. Itk (âzâd olma) muhayyerliği bunun aksinedir. Çünkü itk muhayyerliğinde hükmeye muhtâc olmaz. Muhayyer olan kadının serbestliği de bunun aksinedir. Çünkü muhayyer kadın şâyet kendini seçse hükümsüz ayrılma vâki olur.

Küçük oğlan ve küçük kız kâdînin hükmünden önce ölse, biri diğerine vâris olur. Yani ayrılma hükmeye şart kılındığı sûrette, hükmünden önce küçük oğlan ve kızın biri ölse, gerek o küçük oğlan ve kız bâlig olsun, gerekse olmasın diğerine vâris olur. Çünkü hükmünden önce nikâh bâkîdir.

Bâkirenin burada susması rizâdir. Yani bâkirenin bülüğü sırasında veya bülüğden sonra nikâhi bildiği vakitte susması rizâdir. **Bâkirenin muhayyerliği her ne kadar muhayyerliği bilmese de meclisin (bulunduğu vaziyetin) sonuna uzamaz.** Çünkü bâkire şâyet kendisi için muhayyerlik olduğunu bilmediğine binâen burada sussa muhayyerliği bâtil olur. **Bâkirenin muhayyerliğini bilmemesi özür sayılmaz.** İmdi uygun olan kendi nefşini, bülüğe ermekle o meclisde ihtiyâr (seçmek) etmesidir. Eğer bâkire kanı gecede görse, diliyle nefşini ihtiyâr eder, ve «ben nikâhim feshettim», deyip ve sabah oldukda şâhid getirir, ve ben simdi kanı gördüm, der. Eğer o bâkire hayz gördüğü anda «Elhamdülillâh, ben nefsimi ihtiyâr ettim.» dese, muhayyerliği üzeredir. Eğer hayz gördüğü anda hizmetcisini gönderip şâhidleri çağırırsa, o da şâhidleri bulasma, halbuki o bâkire ayrı bir yerde olsa, ona nikâh lâzım gelir. Bu özür olmaz. Eğer bülüğü sırasında kocasının adını veya tesmiye olunan mehrini sorsa veya şâhidlere selâm verse, o bâkirenin muhayyerliği

bâtil olur. Eğer bülûğunu sırasında nefsini seçip şâhid de gösterse, iki aya kadar kâdiye gitmese muhayyerliği üzeredir. Ayb muhayyerliği gibi. Zeylâî (Rh.A.) böyle zikretmiştir. Mu'takka (Âzâd edilmiş kadın) bunun aksinedir. Yani bir câriye âzâd olur da kocası bulunursa, her ne kadar o câriye kendisi için mûhayyerlik olduğunu bilmese de onu için ıtk (âzâd olma) muhayyerliği sâbit olur. Bilmemesi özürdür. Çünkü efendisine hizmeti, öğrenmeye engel olur. Hürler bunun aksinedir. Çünkü ilim öğrenmek erkek ve kadın her Müslüman'a farzdır. Küçük oğlan ve kız gelince; Şâyet ikisi de mûrâhik (bülûğ'a yaklaşmış) olsalar, imânı ve imânın ahkâmını öğrenmek ikisine de vâcib olur. Veya o mûrâhik ve mûrâhikanın velileri üzerine öğretmek vâcib olur. Mûrâhik ile mûrâhikayı kendi keyiflerine bırakmak doğru değildir. Çünkü Resûlüllâh (S.A.V.) :

مَرْوِا صَبَيَا نَكْمَةٍ بِالصَّلَاةِ إِذَا بَلَغُوا سِعْيَا وَاضْرِبُوهُمْ
إِذَا بَلَغُوا عَشْرًا.

«Çocuklarınız yedi yaşına varlığı zaman onlara namazı emredin, on yaşına vardıkları zaman (kılmasızlarsa) onları dövün.» buyurmuştur.

Küçük oğlan ve dul kadın için meclisin muhayyerliği, onlar bülûğ'a erince sarâhaten veya delâleten rızâ bulunmaksızın bâtil olmaz. Sarâhaten rızâ «râzi oldum veya kabûl ettim» demekle olur. Delâleten ise; öpmek, dokunmak, oğlanın mehri vermesi, dul kadının mehri kabul etmesi gibi râzi olduğunu gösteren bir şey yapmakla olur. Yine küçük oğlanın ve dul kadının meclisden kalkması ile de muhayyerliği bâtil olmaz. Çünkü bülûğun muhayyerliği rızânın yokluğu ile sâbit olur. Rızânın yokluğu ile sâbit olan şey rızâ ile bâtil olur. Ancak bâkirenin susması rizâdır. Binâenaleyh, fazlası söyle dursun meclisin sonuna kadar bile devam etmez. Oğlan çocuğun susması ise rızâ değildir. Şu halde susmayı gerektiren ayağa kalkma (kîyâm) ile oğlanın muhayyerliği bâtil olmaz. Dul kadının meclisden kalkmasıyla muhayyerliğinin bâtil olmamasına gelince; Çünkü dul kadının bülûğunu muhayyerliği konanın isbâti ile sâbit olmamıştır. Bu zâhirdir. Onun ispatıyla sâbit olmayan şey, meclise münhasır değildir. Üzerine inhisâr edilecek şey tefvîz (boşanmayı karısına havâle) dir. Nitekim yakında yerinde açıklaması gelecektir. İnşâallâhu Teâlâ.

Nikâhda velî, küçük oğlanın malında tasarruf etmekde değildir. Zirâ küçük oğlanın malında tasarruf, önce babaya âiddir. Bun-

dan sonra onun babasına sonra her ikisinin vasilerine âiddir. Bu, böyiece devam eder. Binefsihî asabe olanındır. Binefsihî asabe, araya kadın girmeksizin ölüye bitişen erkekdir. Musannîf «binefsihî asabe» sözü ile asabe bi'l-gayrdan ihtirâz eylemiştir. Kız evlâd gibi ki, şayet kız evlâd oğul ile asabe olsa, asabe bi'l-gayr olur. Kızı deli olan annesi velî olamaz. Yine musannîf, bu sözle kızla beraber kız kardeş gibi gayr ile beraber olan asabe olan kimseden ihtirâz eylemiştir. Çünkü kız için deli olan kızkardeşine velî olma hakkı yoktur.

Velî, mîrâs tertîbi üzere asabe olandır. Yani nikâhda velî olan erkek evlâd, ne kadar aşağıda olsa da takdîm edilir. Ondan sonra asıl takdîm edilir. O da babadır ve dede - ki babanınbabasıdır - ne kadar yukarı çıksa da dede takdîm edilir. Ondan sonra ana - baba bir erkek kardeş, bundan sonra baba bir erkek kardeş, bundan sonra baba bir ana bir erkek kardeş oğlu, bundan sonra baba bir erkek kardeş oğlu, bundan sonra ana - baba bir amca, bundan sonra baba bir amca, bundan sonra baba bir ana bir amca oğlu, bundan sonra baba bir amca oğlu, bundan sonra mu'tak (azâd edilmiş olan) takdîm edilir. Artık bunda erkek - kadın müsâvî olur. Ondan sonra mevlânîn asabesi, ondan sonra mecnûnenin velîsi, babanın bulunmasıyle beraber erkek evlâddır.

Velî, hacb (yâni hakkını menetmek) tertîbi üzere de olur. Yani nikâhda uzak olan velî, hür olmak ve mükellef olmak şartıyla, yakın velî ile mahcûbdur.

Kölenin, küçük oğlanın ve mecnûnun kendilerinden başkası üzere velâyetleri yoktur. Çünkü başkası üzerine velâyet kendi nefsi üzere velâyetin fer'îdir. İmdi kendileri üzerine velâyetleri olmayan köle, küçük oğlan ve mecnûnun başkaları üzerine de velâyetleri yoktur.

Evlenmek isteyen Müslüman kadın hakkında velînin Müslüman olması şarttır. Müslüman çocuğu hakkında da velînin Müslüman olması şarttır. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ كُفَّارِنَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

«Allah kâfîrlere, mü'minler üzerineaslâ fîrsat vermeyecektir.» buyurmuştur. (1) Kezâ Müslüman için kâfir kadın üzerine velâyet yoktur. Musannîfa uygun olan; «meğer ki o Müslüman velî bir kâfir cari- yenin efendisi veya sultânı ola» demek idi. Bunu Zeylâî zikretmiştir.

(1) BK. Nisâ süresi (4); ayet : 141.

Nikâhda velî, asabe binefsihiden sonra anadır. Ondan sonra ana - baba bir kız kardeşir. Ondan sonra baba bir kız kardeşir. Ondan sonra ana bir kız kardeşir. Ondan sonra mahrem olan zi-rahmdir. Dâima en yakın olan tercîh edilir. Ondan sonra mevlel muvâlâtır. Mevlel muvâlât : **Vârisi olmayan kimsedir ki başkasıyla ben bir cinâyet işlersem, diyeti sen ödeyeceksin, ölürem mirâsim senin olacak diye, veli tutunur.**

Bundan sonra nikâhda velî Sultândır. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

السُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَّ لَهُ

«Sultân, velisi olmayan kimsenin velisidir.» buyurmuştur.

Bundan sonra nikâhda velî kâdidir. Öyle kâdi ki Sultân tarafından verilen fermânında, velisi olmayan kimseyi evlendir, diye yazılmıştır.

Uzak olan velinin, küçük kızı, gaybet-i münkatıa ile gâib olan yakın velinin bulunmamasıyla evlendirmek yetkisi vardır. Fukahâdan bazıları; «Gaybet-i munkatıayı : Yakın velinin, ancak yılda bir kere kâfile ulaşan bir beldede bulunmasıdır.» diye tefsir etmişlerdir. **Bu tefsir Kudûri'nin seçtiği**dir. **Bazıları da;** «Yakın velî, sefer müddetinin en yakınında, yani kasr mesâfesinde olursa uzak velinin evlendirmesi câizdir» demiştir. Çünkü sefer müddetinin uzağı için sınır yoktur. Böyle olunca yakın itibâra alınmıştır. **Bu, Kâdi Ebû Ali en-Nesefî ile Sa'd b. Muâz el-Mervezî, Sadru'l-İslâm el-Pezdevî ve Sadru's-Şehid'** (Rh.Aleyhim) in de ihtiyârlarıdır. **Fetvâ da bunun üzerindedir. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.**

Bazıları demiştir ki : Yakın velî kızı isteyen kûfû' (denk), ondan haber bekleyemeyecek kadar uzakta ise, uzak velinin evlendirmesi câiz olur. **Bunu İmâm Şemsü'l-Eimme es-Serahsi (R).A.) ihtiyâr eylemiştir.** Nitekim o şöyle demiştir : İşin doğrusu, o yakın velî öyle bir yerde olmalıdır ki, onun gelmesi beklense veya reyi öğrenilmek istense hazır olan kızın dengi tâlib kaçırılmış olur, işte bu gaybet-i munkatıadır. Aksi takdirde bu gaybet-i munkatıa değildir. Çünkü yakın velinin velâyeti nazarîdir (faydaya dayanır). Bu takdirde onun velâyetinin ibkâsında (kalmasında) fayda yoktur.

Uzak velî için velâyet sâbit olduktan sonra, şayet o uzak velî o kızı evlendirse, ondan sonra yakın velî gelse, o yakın velinin nikâhi feshetme yetkisi yoktur. Yani fesh câiz olmaz. Çünkü âkd, velâyet-i tâni-

me ile akd olunmuştur. Halbuki halef ile maksûd hâsil olduktan sonra asl üzere kudret hâsil olmuştur.

Bir küçük oğlanın velisi veya bir küçük kızın velisi veya bir adının vekili veya bir kadının vekili veya bir kölenin efendisi, her biri nikâhı ikrâr etse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, bunlardan hiç birinin ikrârı tasdik edilmez. Başkası üzerine ikrâr olduğu için tasdik edilmez. Ancak şâhidler nikâh üzerine şehâdet ederler; veya küçük oğlan ve kız âkîl bâliğ olup da tasdik ederlerse, veya müvekkil yahut köle tasdik ederlerse, kabul edilirler. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, şehâdetsiz ve tasdiksiz velî tasdik edilir. Bunun sekli şöyledir : Bir adam kâdî huzûrunda bir küçük kızın babası üzerine iddiâ edip bu adam küçük kızı bana verdi, dese, baba da o nikâhı kâdî yanında ikrâr etse, kâdî zevcin iddiâ ettiği nikâh üzerine beyyine getirmedikce nikâh ile hüküm veremez. Kâdî de küçük kız tarafından bir kimseyi vasî ta'yin edip hattâ o vasî nikâhı inkâr eder ve o adam o vasî üzerine delîl getirirse veya küçük kız nikâhı âkîl bâliğ adamı ve babasını tasdik ederse bu takdirde kâdî o adama nikâh ile hükmeder. Câriye bunun hîlâfinadır. Çünkü Üç İmâm icmâ eylemişlerdir ki; şâyet bir adam bir câriyenin efendisinden o câriyenin nikâhını iddiâ ettikden sonra o efendi câriyenin nikâhını ikrâr etse, delâlsiz ve tasdiksiz câriyenin nikâhiyle hüküm verilir. Çünkü efendi kendi aleyhinde ikrârda bulunmuştur. Zirâ efendi o câriyenin kendine ve ferçine (bud'una) mâlik olur. Köle bunun hîlâfinadır. Çünkü Efendi kölenin ancak nefsine mâlik olur.

KÜFÜV'ÜN HÜKÜMLERİ :

Musannif, velinin hükümlerini açıklamayı bitirince, küfüv (denk) ile ilgili olan hükümleri açıklamaya başlayıp demiştir ki : Kefâet, lûgat yönünden bir şeyin diğerine benzer olmasıdır. Kefâet nikâhın lüzumu için erkekler ile kadınlar arasında nikâhda itibâr olunur. İmâm Mâlik (Rh.A.) bunda ayrı görüştedir.

Arabda neseb yönünden itibâr olunur. Çünkü Arap olmayanlar nesblerini yitirmişlerdir. Kureyş kabilesi birbiri için küfüv olur. Kureyş'in gayri olan Arablar da, birbirlerine kabile kabileye küfüv'dürler. Gayri olan Arablarda, birbirilerine kabile kabileye küfüv'dürler. Ama, Kureyş'e küfüv (denk) değildir.

Mevâlı, yâni Arab olmayanlar — bunlara mevâlı denilmesi; ehl-i harb ile savaşda Araba yardım ettikleri içindir. Yardım ediciye de mevlâ adı verilir. Allah Teâlâ (C.C.) :

وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ

«Kâfirlerin mevlâsı (yardımcısı) yoktur.» (2) buyurmuştur. — bir-birlerine küfü' (denk) dürler.

Acemler birbirilerine küfü'dürler. Yani, onların nesbi itibâra alınmaz. Onlar Araba denk (küfüv) olmazlar.

Kefâet (3) neseb yönünden itibâr olunduğu gibi, İslâm yönünden de itibâr olunur.

Kendisi binefsihî Müslüman olan kimse, İslâm'da bir tek baba sâhibi olan kimseye denk olmaz. İslâm'da iki baba sâhibi olan kimse Müslüman babaları olan kimse gibidir. Yani İslâm'da ebevân sâhibi olan kimse, yani baba ve dedesi Müslüman olan kimse İslâm'da baba ve dedelere sâhib olan kimseye denk olur. Çünkü ta'rîf ebeveyn lafzi ile vâkî olur. Fazlası itibâra alınmaz.

Kefâet neseb ve İslâm yönünden itibâr olunduğu gibi, hürriyet yönünden de itibâr olunur. Şu halde bir köle veya azâd edilmiş köle, aslı hür olan kadın için küfüv olmaz. Babası azadlı olan kimse de hür ebeveyn sâhibi olan kimse için denk olmaz.

Kefâet, hürriyet yönünden itibâr olunduğu gibi, diyânet yönünden de itibâr olunur. Şu halde fâsık erkek sâliha kadın için ve sâlih adamın kızı için denk olmaz.

Kefâet, mal yönünden de itibâr olunur. Mal yönünden itibâr, erkeğin mehre ve nafakaya mâlik olmasıyla olur. Zâhir rivâyette mu'tebber olan budur.

Mehr-i muaccelden ve nafakadan âciz olan kimse, fakir kadın için denk olmaz. Mehr-i muaccelden âciz oldukda denk olmamasına gelince; çünkü mehr kadından cimâ istifâdesine karşılık kılınmıştır. Şu

(2) Bk. Muhammed sûresi (47); âyet : 11

(3) **Kefâet :** Müsâvat ve denklik, demektir. Dinde kefâet mu'teberdir. Binâenâleyh Müslüman bir kadının bir kâfirle evlenmesi icmâ'en harâmdir. Müslüman kadınların kâfirlere harâm kılınması 6. Hicrî yılında (M. 627) Hudeybiye'de vuku' bulmuştur.

Kefâet mes'elesinde neye i'tibâr edileceği Ulemâ arasında çok ihtilâflıdır. Maamâfih, kefâet mu'teberdir, ve bazı ictihâd farkları ile; Dinde, takvâda, san'atta, hürriyette, malda ve sâirede aranır. Bu hak kadınlardır. Binâenâleyh aranacak şeyler erkekte aranacak; bu sûretle onun kadına denk olup olmadığı anlaşılacaktır.

(Selâmet Yolları, Ahmed Davudoğlu, C. 3)

halde mehr-i muaceli teslim etmek gereklidir. Çünkü mehr ile murâd tâcili âdet olan miktarıdır. Zirâ bundan ötesi örf yönünden mehr-i müetceldir.

Nafakadan âciz olmakla küfüv yâni denk olmaması ise, evliliğin kîvâmi ve devâmi nafaka ile olduğu içindir.

Esah kavilde, zenginlik yönünden denk olmaya (kefâete) itibâr olunmaz. Şemsû'l-Eimme es-Serahsî (Rh.A.) ve Zahîre sâhibi demiştir ki : Esah olan şudur ki, zenginlik yönünden kefâet itibâra alınmaz. Çünkü malın çokluğu esah kavle göre makbul degildir. Resûlüllâh (S.-A.V.) :

هَلْكَ الْمَكْثُرُونَ إِلَّا مَنْ قَالَ بِمَا لَهُ هَكَذَا وَهَكَذَا
أَيْ يَتَصَرَّفُ بِهِ

«Malı çok olanlar helâk oldu. Ancak malı için şu mal şuna, şu da şuna diyen, yani o malı tasadduk eden helâk olmadı.» buyurmuştur.

Şu halde mehr ile nafakaya kådir olan kimse, çok mal sâhibi olan kimse için küfüv olur. Çünkü zenginlik itibâra alınmaz.

Kefâet, mal yönünden olduğu gibi sanat yönünden de itibâra alınır. Çünkü insanlar san'at ile övünürler. Meselâ dokumacı attâra (güzel kokular satan kimse) küfüv degildir. Demirci, ayakkabıcı da öyledir. Bezzâz (manifaturacı) attâra küfüv'dür. Âlim olan Acemî (yâni Arapdan başka millet) câhil olan Arabî için denk olur. Çünkü ilim şerefi neseb şerefine karşılık olur.

Fakîr âlim de, yani zengin olmayan âlim de, - çünkü mehr-i muacel ve nafaka üzerine kådir olmak vâcibdir - ve Hz. Ali (R.A) soyundan olana; câhil olan zengine denk olur. Zirâ bilirsin ki, zenginlik mu'teber degildir. Ve ilim şerefi, zenginlik şerefini karşılar.

Köylü, şehirli için denk yâni küfüv olur.

Bir kadın kendisini bir adama mehr-i mislinden eksigi ile tezvîc etse, velî için mehr-i mislini tamamlatmak veya ikisi arasını ayırmak hakkı vardır. Çünkü kadının eksik mehr ile evlenmesi ar (utanç) vericidir. Zirâ velîler mehr-i misl ile övünürler ve eksik ile utanç duyarlar. Şu halde velîler için itirâz hakkı vardır.

Bir adam bir şahsa bir kadın tezvîc etmemeyi emretse, o şahıs da bir câriye tezvîc etse, câiz olur. Çünkü bu söz mutlak sadır olmuştur. Töh-

met yerinden başkasında itlâki üzere càri olur. Nitekim o şahis kendi càriyesini tezvîc ederse töhmet olur (yâni càiz olmaz).

Bir engel olmamalıdır. Nitekim o adamın nikâhi altında hür bir kadın olsa engel olur. Şâyet emredilen şahis bir akd ile iki kadını tezvîc etse càiz olmaz. Çünkü iki kadını birden iltizâmına vech yoktur. Zira âmirin emrine aykırıdır. Oncelik bulunmadığı için o iki kadının ikisinden birine ta'yîni iltizâma da vech yoktur. O iki kadından birine ta'yinsiz iltizâma da vech yoktur. Çünkü o şahis nikâhdan maksûd olan şeyi kesin bildirdiği için nikâhin mechûl kadına izâfeti muhtemel olmaz. O maksûd olan şey cimâdır. Çünkü belli kadından başmasını cimâ imkânsızdır.

Bir kadın kendisini bir gâib erkek için şâhidlerin huzûrunda; «Siz şâhid olun ki ben kendimi fûlân kimseye tezvîc ettim.» demekle tezvîc etse, o gâib kişi de kendisine nikâhin haberî erişmekle tezvîce «Olur» dese, eğer o meclisde gâib kimse tarafından kabûl eder bir kimse olsa, gerek o kimse fuzûli olsun veya vekîl olsun, nikâh càizdir. Eğer o meclisde gâib tarafından kabûl eder bir kimse olmazsa, nikâh càiz olmaz. Çünkü kadından sâdir olan şey akdin yarısıdır. Yarısı ise gâib olan nikâh sâhibinin kabulüne bağlı değildir. Bilâkis o meclisde kabûle bağlıdır. Gerekse o kimse fuzûlidен olsun. Çünkü fuzûlide akdin sûreti tahakkuk eder. Bu akdin tamâmi gâib olan nâkîh (nikâh sâhibi) in iznine bağlı olur. Bir adam, bir taraftan fuzûli olmamak şartıyla nikâhin iki tarafına, yâni icâb ve kabûle velî olur. İcâb ve kabûlu söylemesi şart değildir. Belki bir adam iki tarafın vekîli olunca, o kızı o oglana tezvîc ettim, derse kâfi gelir.

Nikâha velî olan kimse için bir kaç kısım vardır: Ya asîl ve velîdir. Nitekim amca oğlu amcasının küçük kızını kendisine nikâhlaması gibi. Veya, asîl ve vekîldir. Nitekim bir kadın bir erkeği kendisine tezvîce vekîl etmek gibi.

Veyâ iki tarafdan velîdir veyâ iki taraftan vekîldir veyâ bir tarafdan velî ve diğer tarafdan vekîldir. Fuzûli olmak càiz olmaz. Nitekim fuzûli ile beraber asîl olmak càiz olmadığı gibi. Veya bir tarafdan velî ve diğer tarafdan fuzûli veya bir tarafdan vekîl ve diğer tarafdan fuzûli veya iki tarafdan fuzûli olmak càiz olmadığı gibi.

Bir kadın bir erkek için kendisini tezvîc etmeye izin verip o erkek o kadını kendisi için iki şâhid yanında tezvîc etse, nikâh càiz olur. Çünkü o kimse o sûrette iki tarafı, bir yönden fuzûlinin gayri olduğu için tevelli edince «Tezvîc ettim» sözü iki tarafı kapsar ve kabûle hâcet kalmaz. Kezâ amca oğlu amcasının kızını kendisine nikâh etse, bu

nikâh da sahîh olur. Çünkü bir taraftan fuzûlî velî değildir. Eğer bir kadın bir erkeği kendisini tezvîce vekîl etse, o erkek o kadını kendisine nikâh etse, câiz olmaz. Çünkü kadın o erkeği müzevvic (evlendirici) ta'yîn etmiş, mütezevvic (evlenici) ta'yîn etmemiştir.



بَابُ الْمَهْرٍ

M E H R B Â B I

Mehri (1) belirtmeksizin ve mehri kaldırmak şartıyla nikâh sahîhdir. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

وَأُحِلَّ لَكُم مَا وَرَاءَ ذِكْرِكُمْ أَن تَتَبَغُوا بِاِمْوَالِكُمْ

«Bunlardan başkasını mallarınızla istemeniz size helâl kılındı.» (2) buyurmuştur.

Süphesiz (بِاِمْوَالِكُمْ) de olan (Bâ) özel bir lâfız-

dır. Ma'nâsı, ilsâk (bitiştirmek) dir. Şu halde; istemenin maldan ayrılmاسının imkânsız olduğuna kesinlikle delâlet eder. İstemek de sahîh akiddir.

Eğer denilirse ki : Allah Teâlâ' (C.C.) in;

فَانْجُحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ

«Hoşunuza giden kadınlarla evlenin» (3) kavli şerîfinde, istemek (ib-

(1) MEHİR : Nikâhin, hükümlerindendir; ve kadının şerefini meydana çıkarmak için meşrû' olmuştur.

Mehrîn; sadâk, nihle, atiyye, ukr, ecir ve ferîza gibi bir çok isimleri vardır.

(2) Bk. Nisâ sûresi (4); âyet : 24

(3) Bk. Nisâ sûresi (4); âyet : 3

tiğâ) mal ile ilsâkdan mutlak olarak vârid olmuştur. Mutlak bize göre, mukayyed üzere haml olunmaz ve bir de istidlâlin hulâsası şudur : Şüphesiz Allah Teâlâ (C.C.) sahîh ibtigâyı yani istemeyi mala bitişik olarak helâl kılmıştır. Bunun gereği, maldan ayrılmış olan istemenin sahîh olmamasıdır. Yoksa sahîh ve nefyedilen yâhûd susulan mehrin sâbit olmasını gerektirmek değildir.

Biz birinciye cevâb olmak üzere deriz ki; (yani istemek mal ile birlikde olduğu halde birleştirmek «ilsâk» den mutlak vârid oldu, sözünden murâd); şâyet hâdise ile beraber hüküm birleşmiş olsa ve mukayyed ile mutlak müsbat hüküm üzerine dâhil olsa, şüphesiz mutlak, bize göre de, mukayyed üzerine haml olunur. Nitekim usûlde takrîr olunduğu gibi. Burada da böyledir.

İkinciye cevâb olmak üzere deriz ki; (yani istemek «ibtiğâ» mal ile sahîh olur, sözünden murâd); şüphesiz Allah Teâlâ' (C.C.) nın :

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ الْمِنْسَاءَ حَمَّا مَمْسُوْهُنَّ
أُوْتَفَرِضُوكُمْ فَرِصَّةٌ

«Kadınlara el sürmeden ve mehrlerini biçmeden onları boşarsanız size sorumluluk yoktur.» (4) kavli şerîfi önceden mehr konmaksızın talâkin gerçekleşmesi üzerine delâlet eder. Halbuki boşamak (talâk) ancak şer'i nikâh üzerine terettüb eder.

Mehr konulmaksızın nikâh sahîh olunca, bizim hamlettiğimiz şey üzerine mezkûr âyetin hamledilmesi vâcib olur.

Mehrin en azı, her on dirhem yedi miskâl olmak üzere, gümüş olarak on dirhem miktarıdır. (5) Gerek on dirhem basılmış gümüş olsun veya basılmamış gümüş olsun ve gerekse basılmış olan on dirhem külçenin değeri az olsun, müsâvidir. **Şerikat (hırsızlık) nisâbı bunun hilâfînadir. Bunu Zeylai (Rh.A.) zikretmiştir.**

(4) Bk. Bakara sûresi (2); âyet : 236

(5) 10 dirhem gümüş **28,05** gramdır. Değeri; gümüşün râyic fiyatı ile çarpılarak bulunur. Meselâ gümüşün gramı 100.-TL. ise; mehr miktarı $100 \times 28.05 = 2805$.-TL. dir.

Akîd esnasında mehrî zikretmek icâbeder. Çünkü mehrî zikretmek nîza'a meydân bırakmaz. Maamâsih mehrî zikredilmeden nikâh kıylısa akîd yine sahîhdır, zîfâftan sonra kadına mehr-i misil verilir.

Şâyet nikâhda on dirhemden az mehr konsa, kadına on dirhem mehr vacib olur. Eğer on dirhemden fazla konulsa, konulan fazlalık kadına cinsî münâsebet sırasında yahut sahîh halvet (yalnız başlarına bir arada bulunmak) de vâcib olur. Sahîh halvetin açıklaması yakında gelecektir.

Veya mehr ikisinden birinin ölmesiyle vâcib olur. Şüphesizki ölüm, boşamak gibi mehri sağlamlaştırıcıdır.

Cimâ'dan ve sahîh halvetten önce boşamakla mehr-i müsemâmânın (kararlaştırılmış mehr) yarısı vâcib olur. Cimâ'dan, sahîh halvetten ve ölümden biriyle mehr-i misil (6) vâcib olur.

Şigâr (değiş - tokuş) da mehr-i misil vâcibdir. **Şigâr :** İki adamdan her biri kızını veya kız kardeşini diğeriley evlendirip ve diğerî de kızını veya kızkardeşini ona tezvîc ederek her iki kadının cimâ istifâdesini öteki kadınınki kadar yapmakla olur. **Şigâr, bize göre sahîhdır ve kadınlardan her biri için mehr-i misil vardır.** **Şigâr diye adlandırılmasının sebebi şudur :** Çünkü suçur lûgat bakımından kaldırmak ve hâli (boş) bırakmaktır. Sanki tarafeyn, bu şartla mehri kaldırırmak ve cimâ istifâdesini ondan hâli bırakmışlardır.

Şigârda mehr-i misl vâcib olduğu gibi, şâyet koca ile karı belli bir şey üzerine rızâlaşmasa, mehr tesmiye olunmayan veya mehr kaldırılan nikâhda yine mehr-i misl vâcib olur. **Şâyet belli bir şey üzerine rızâlaşsalar o şey vâcib olur.**

Nikâhda şarâb veya domuz tesmiye olunsa veya şu sirke diye tesmiye olunup şarab çıksa veya şu köle diye tesmiye olunup, hür olsa veya cinsleri açıklanmayan giysi veya hayvan tesmiye olunsa veya Kur'ân öğretmek üzere tesmiye olunsa veya hür olan kocanın kadına bir yıl hizmet etmesi tesmiye olunsa, bunlarda mehr-i misl vâcib olur. Çünkü meşrû olan, mâl-i mütekavvimi (kıymeti olan mal) istemektir. Halbuki ta'lîm (öğretmek) kıymeti olmak şöyle dursun mal bile değildir. Kezâ menfaatler de bizim kâidemize göre böyledir. Eğer kadını bir başka hür erkeğin hizmet etmesi şartıyla alsa bazıları «Hizmete müstehak olmaz» demişlerdir. **Sahîh olan kavle göre, kadın hizmete müstehak olur, hizmetin kıymetini kocadan alır.** Eğer kadını davar gütmeye veya ekmeğe karşılık nikâh etse, «Asl» in rivâyetine göre câiz olmaz. **Doğrusu: Kadın için bunun bil-ittifâk câiz olmasıdır.** Delili: Hz. Mûsâ (A.S.) ve

(6) **Mehr-i misil :** Kadının misli olan diğer bir kadının meselâ ablasının veya kızkardeşinin mehridir. Onun mehri ne ise, bunun da o olur. Nikâhtan önce verilen yüzük, kupe ve sâire gibi şeyler de mehirden sayılır. Mehrin peşin verilen kısmına «Mehr-i müeccele» veresiye kalan kısmına da «Mehr-i müeccel» derler.

Mehrin hepsinin peşin verilmesi müstehâbdır.

Hz. Şuayb' (A.S.) in kıssalarıdır. Çünkü bizden öncekilerin şeriatını Allah Teâlâ (C.C.) ve O'nun Resûlü (S.A.V.) inkâr etmeksiz anlattıysa, bizim için de şeriatdır. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Eğer koca köle olsa vâcib olan hizmettir. Kölenin hizmeti, o köle rakabesinin teslimini kapsadığı için mal ile taleb sayılır. Hür böyle değildir.

Mehr-i misl vâcib olduğu gibi, müfevviza kadın için mut'ada vâcib olur. Müfevviza, «vâv» in kesriyle, kendisini mehr zikretmeksiz veya kendisi için mehr olmamak üzere tezvîc eden kadındır. Öyle müfevviza kadın ki, cimâ'dan önce boşanılsa mut'a vâcib olur. Mut'a, bir gömlek, bir başörtüsü ve bir de çarşaptır. Koca zengin de olsa, mehr-i mislin yanından fazla olmaz. Koca fakîr de olsa beş dirhemden eksik olmaz.

Mut'a kocanın durumuna göre olur, karının durumuna göre olmaz. Hidâye sâhibi, nass-i kerîm ile amel ederek sahîh olan budur demiştir. Nass-i kerîm, Allah Teâlâ' (C.C.) nın şu kavî-i şerîfidir;

عَلَى الْمُؤْسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتَرِقَدَرُهُ

«Zengin olanınız kudretince, darda bulunannız da hâlince (verir).» (7)

Bazısı; Mut'ada karı ile kocanın hâline itibâr edilir» demiştir. Bu-nu el-Bedâi sâhibi hikâyeye etmiştir. Âyet-i kerîmede buna işâret vardır.

O da Allah Teâlâ' (C.C.) nın **بِالْمَعْرُوفِ** «Uygun bir şekilde» kavî-i

şerîfidir. Şu halde bu söz Fîkha daha uygundur (eşbehdir). Nitekim na-faka konusunda söylediğimiz gibi. Çünkü nafaka yalnız kocanın durumu ile itibâr edilse idi, bir mut'ada yüksek tabaka ile alçak tabakadaki kadını eşit tutmamız gereklidir. Halbuki bu insanlar arasında ma'rûf değildir. Belki bu beğenilmez (münkerdir). Bunu Zeylâî (Rh.A.) zikretmiştir.

Müfevviza kadından başkası cima'dan önce boşanılsa, mut'a müs-tehab olur. Ancak mehr tesmiye olunup cima'dan önce boşanılsa, o kadın için mut'a müstehab olmaz. İstisnâdan sonra geri kalan: Cimâ olunmuş fakat mehri tesmiye edilmemiş boşanan kadın ile, cimâ olun-

(7) Bk. Bakara sûresi (2), âyet : 236

muş mehri de konmuş boşanan kadındır. Şu halde anlaşılıyor ki, mutalakât (boşanmış kadınlar) dört çeşittir.

Birincisi: Boşanmış olup cimâ edilmeyen ve mehri de konmayan kadındır. Onun için mut'a vâcib olur.

İkincisi : Boşanmış bir kadın cimâ olunmayıp onun için mehri konmuş olsa onun için mut'a müstehab olmaz.

Üçüncüsü : Boşanmış, cimâ olunmuş, ve fakat mehri konmamış olanıdır.

Dördüncüsü : Boşanmış cimâ olunmuş, mehri de konulmuş olanıdır. Bu son ikisine mut'a müstehabdır. İmdi hâsl olan şudur ki; koca şayet kadını cimâ etse, o kadın için mut'a müstehab olur. Gerek o kadın için mehr konulsun, gerekse konulmasın müsâvidir. Çünkü koca, üzerine akd yapılmış şeyi - ki o fercedir - kendisine teslim ettikden sonra, talâk (boşama) ile o kadını yalnız bırakmıştır.. Şu halde kocaya müstehab olan, o kadına vâcib olandan fazla bir şey vermektir. O vâcib mehr konulduğu sûrette mehr-i müsemmâdır. Konulmadığı sûrette o kadın cimâ ~~edilse bile~~, mehr-i misldir. Şu halde mehr konulduğu sûrette ferci teslim etmeksizin müsemmânın yarısını alır. Kadın için bir şey müstehab olmaz. Kadına mehr konulmadığı sûrette de mut'a vermek vâcib olur. Çünkü kadın bir şey almamıştır, ve ferçin taleb edilmesi maldan ayrılmaz.

(C)ne

Akdden sonra konulan veya ziyâde edilen şey yarıya bölünmez. Yani bir adam evlense de kadına mehr koymasa veya mehr olmayacak dese, bundan sonra koca ile karı mehr koymak için rızâlaşsalar ve akdden sonra kadına mehr koysa yahut kadını mehr-i müsemmâ üzere alsa ondan sonra müsemmâ üzerine ziyâde etse, ondan sonra, duhûlden önce koca o kadını boşasa, akdden sonra müsemminâ yarıya bölünmez. Akdden sonra müsemmâ üzerine ziyâde edilen de yarıya bölünmez. Belki birincide mut'a vâcib olur. İkincide, akd sırasında olan müsemmânın yarısı vâcib olur.

Cimâdan önce boşamakla ziyâde düşer. Ziyâdenin yarıya bölünmesine sebeb şudur: Çünkü ziyâde, akd ile vâcib için ta'yındır ve o vâcib mehr-i misldir.. İmdi bu vâcib yarıya bölünmez. Onun yerini tutan da bölümmez. Ziyâdenin düşmesine sebeb, boşama duhûlden önce olduğu içindir. Zirâ akd ile beraber konuimanın mehrin hepsi duhûlden önce boşamakla bâtil olur. Hattâ boşamâ duhûlden sonra olsa, müsemmâ ile beraber ziyâde vâcib olur.

Kadının, kocanın zimmetinde olan mehr-i mislden indirim yap-

ması sahîhdır. Çünkü mehr, sonuç itibariyle (bakâen) mehr kadının hakkının hakkıdır. İndirim, sonuç hâline rastlamaktadır.

Halvet, koca ile karının bir araya gelmeleridir. Şöyled ki : Koca ile karının izni olmadan hiç kimse onların durumlarını bilemeyeceği bir yerde onlar ile beraber bir âkîlin bulunmaması veya karanlıktan dolayı koca ile karının hallerine bir kimsenin müttali olmamasıdır. Kocanın da, o kadının zevcesi olduğunu bilmesidir.

Öyle halvet ki, hissen veya tab'an veya şer'an cimâa bir engel bulunmamalıdır. Birincisi, yani hissen engel olan, meselâ koca ile karıdan birinin cimâını meneden hastalık gibi bir engel bulunmamalıdır. İkinci, yani tab'an engel olan, meselâ cimâı meneden hayz ve nifâs gibi bir engel bulunmamalıdır. Bu hayz ve nifâs tab'an olduğu gibi, şer'an da engel olmaya aykırı değildir. Üçüncüsü, yani şer'an engel olan meselâ, cimâı meneden, farz veya nâfile için ihrâmlı olmak gibi, engel olmamalıdır. Ve farz olan oruç - ki o Ramazan orucudur - gibi bir engel bulunmamalıdır. **Sahîh halvet, mehr için müekked olmadada cimâ gibidir.** Her ne kadar koca mecbûb (erkeklik organı kesik) veya hasiy (husyelesi çıkarılıp erkekliği giderilmiş) veya innîn (cinsî münâsebetten âciz) olsa da veya koca esah kavlde farz orucun kazâsını tutsa da veya koca bir rivâyette adak orucu tutsa da halvet, cimâ gibidir.

Namaz, farz ve nâfile yönünden oruç gibidir. Yani halvet farz oruçla sahîh olmadığı gibi, farz namazla da beraber sahîh olmaz. Halvet nâfile oruçta sahîh olduğu gibi, nâfile namaz ile beraber sahîh olur.

Sahîh halvetin hepsinde, kadına iddet vâcib olur. Yani halvetin zikredilen kısımlarından hepsinde, gerek sahîh halvet, gerekse fâsid olsun, kadının rahmi mecbûnun suyu ile meşgûl olur kuşkusundan dolayı ihtiyâten kadına iddet vâcib olur.

Bir kadın bin akça mehrini alıp, o bin akçayı kocasma hibe etse ve koca o kadını cimâ'dan önce boşasa, koca o bin akçanın yarısını kadına geri verir. Yani bir kimse bin akça üzerine bir kadın ile evlenip o kadın bin akçayı alsa ve o bin akçayı kadın kocasına hibe etse, ondan sonra koca duhûlden önce o kadını boşasa, koca kadına binin yarısı olan beşyüüzü geri verir. Çünkü kocaya, duhûlden önce boşamakla icâb eden şeyin ayn'ı ulaşmaz. Zirâ koca o şey sebebiyle mehrin yarısına müstehak olur. Halbuki alınmış olan mehr değildir. Belki ondan bedeldir. Çünkü mehr zimmette borçtur. Halbuki alınmış olan ayn'dır. Şu halde alınmış olanın hibesi, başka bir malın hibesi gibidir. Kocanın hakkı ise mehrin yarısının teslimindedir. Halbuki teslim yoktur. Şu halde erkek mehrin yarısını geri verir.

Kezâ konulan mehr ölçülmüş veya tartılmış zimmette diğer bir şey olsa, koca kadına mehrin yarısını geri verir. Çünkü bu, ölçülmüş ve tartılmış mehr gibi, ayn'ın gayrı deyin'dir.

Eğer kadın mehrini alıp veya mehrin yarısını alıp, hepsini veya al-lığından geri kalanı kocasına hibe etse veya mehr malını almazdan önce ve aldıkdan sonra kocasına hibe etse, bu takdirde kocanın geri vermesi gerekmez. Yani kadın mehrden bir şey almazdan önce hepsini kocasına hibe edip ondan sonra koca karayı duhûlden önce boşasa koca kadına mehrden bir şey geri vermez. Çünkü zevc için, duhûlden önce boşamakla müstehak olduğu şeyin aynı sâlim olmuştur. Kadına başka bir şey gerekmez. Bunun gâyesi şudur ki : Bu selâmet, boşamadan başka bir sebeble hâsîl olmuştur. Maksad hâsîl olunca sebeblerin muhtelif olmasına önem verilmez. Kezâ, eğer kadın mehrin yarısı olan beş yüzü alsa, ondan sonra alınan ve alınmayan binin hepsini hibe etse veya kadın kocanın zimmetinde olan geri kalanı hibe etse, ondan sonra koca duhûlden önce kadını boşasa koca, geçen gibi, kadına mehrden bir şey geri vermez. Çünkü kocaya müstehak olduğu şeyin ayn'ı ulaşmıştır. Nitekim daha önce geçti. **Eğer kadın bin akça mehrinin yarısından çoğunu — meselâ altiyüzünü — alsâ ve kocanın zimmetinde kalanı kadın hibe etse, ondan sonra koca duhûlden önce o kadını boşasa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, koca yüzü kadına geri verir. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, üçyüzerde geri verir. Eğer kadın mehrin yarısından daha azını alsa — meselâ ikiyüz gibi — İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, koca kadına bir şey geri vermez. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, yüzü geri verir.** Kezâ, eğer koca kadını ta'yîn ile belli olan bir şey üzerine tezvvüc etse — meselâ kumaş gibi — kadın o kumaşın yarısını veya hepsini hibe etse, gerek o kumaşı kadın alsın, gerekse almasın, ondan sonra koca o kadını duhûlden önce boşasa, koca kadına bir şey vermez. Zirâ kocanın hakkı duhûlden önce boşamakla kadın yönünden bedelsiz alınmış olanın yarısının selâmetidir. Halbuki koca ona ulaşmıştır. Çünkü kumaş belli olan şeydendir. Verilmiş olan mehrin ayn'ıdır. Her hal ile kocanın maksâdi olmuştur. Şu halde koca bir şeyle geri dönmez.

Bir kimse bir kadını kendi oturduğu yerden çıkarmamak üzere bin akça ile veya o kadın üzerine evlenmemek şartıyla nikâh etse veya koca o kadın ile beraber ikâmet ederse bin akça üzerine ve eğer oturduğu yerden çıkarırsa ikibin akça üzerine nikâh etse, eğer koca bu şarta uyarسا, yâni oturduğu yerden çıkarmamak veya üzerine başka kadın tezvvüc etmemek üzere nikâh ettiği kadında vefâ etse, eğer koca kadın ile ikâmet ederse, bin akçaya ve eğer çıkarırsa ikibin akçaya nikâh ettiği kadın ile ikâmet ederse, o kadının o bin akçayı alma hakkı vardır.

Eğer koca şarta vefâ etmeyeip ve kadın ile ikâmet etmezse, o kadın

için mehr-i misl vardır. Vefâ sûretinde bin akça ve vefâsızlık sûretinde mehr-i misl olmasının sebebine gelince; Çünkü müsemmâ mehr için sâlihtir, halbuki vefâ sebebiyle kadının rızâsı tamâm olmuştur. Vefâsızlıkda mehr-i misl olmasının sebebi ise şudur: Zirâ koca kadına fayda bulunan şeyle mehr tesmiye eylemiştir. O şeyin yok olmasıyle kadının bin akçaya rızâsı yok olmuştur. Binâenaleyh kadının mehr-i misli tamamlanır. Bu İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye göredir. Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye göre, birinci şart sahîhdir, ikinci şart değildir. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, şartın ikisi de sahîhdir. İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre, şartın ikisi de fâsiddir. Fakat sonuncu mes'elede mehr-i müsemmâdan fazla olmaz. O sonuncu mesele, musannîfîn «eğer ikâmet ederse bin vardır.» sözüdür. Şâyet koca, kadını oturduğu yerden çıkarsa, mehr-i misl vâcib olur. Lâkin o mehr-i misl, şâyet ikibinden daha çok olsa, fazlası vâcib olmaz. Eğer mehr-i misl bin akçadan daha az olsa, bin akça vâcib olur. İki ittifâk ettiği için o binden bir şey noksân olmaz. Çünkü mehr iki binden fazla olmaz.

Bir adam bir kadını, şu köle ile veya şu köle ile diye nikâh etse, halbuki o iki kölenin birisi eksik olsa, yani birisi kıymet bakımından diğer köleden daha az olsa, mehr-i misl hakem yapılır. Eğer mehr-i misl, o iki kölenin kıymeti eksik olanından daha az olsa, o kadın için kıymeti eksik olan köle gereklidir. Eğer mehr-i misl o iki kölenin kıymeti yüksek olanından daha çok olsa, o kadın için, kıymeti yüksek olan köle gereklidir. Eğer mehr-i misl değeri az olan köle ile değeri yüksek olan köle arasında olsa, o kadın için mehr-i misl vardır. Bu İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye göredir. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, o kadın için o mes'elelerin hepsinde değeri az olan gereklidir. Şâyet o adam kadını cimâdan önce boşasa, değeri daha az olanın yarısı lâzım gelir. Yani o kadın için bil'icmâ bu mes'elelerin hepsinde değeri daha az olan kölenin yarısı lâzım gelir. Bir kimse bir kadını nikâh edip ve o kadına iki köleyi mehr kâlsa, halbuki iki kölenin birisi hür olsa, eğer kölenin değeri on dirhemde eşit olursa, kadının mehri köledir. Eğer kölenin değeri on dirhemde eşit olmazsa o kadın için on dirhem tamamlanır. Bunu Zeylâi (Rh.A.) zikretmiştir:

Bir kimse bir kadın nikâh edip bekâreti şart kâlsa, halbuki o kimse o kadını dul bulsa, mehrin hepsini vermek gereklidir ve şartta itibâr yoktur.

At cinsini ve herevî cinsinden olan giysiyi mehr kâlmak, her ne kadar niteliği bildirilmese de sahîh olur. Cinsi açıklanıp niteliği açıklanmayan, ölçülen ve tartılan şeyi mehr kâlmak sahîh olur. Ölçülen ve tartılan şeyin orta olanı (vasatı) lâzım gelir veyâ vasatın değeri lâzım

gelir. Eğer cinsi açıklandığı gibi, niteliği açıklansa, niteliği açıklanan lâzım gelir.

Kadına fâsid nikâhda cimâ ile mehr-i misl vâcib olur. Sahih halvet ile mehr-i misl vâcib olmaz. Yani fâsid nikâhda mehr-i misl ancak cimâ ile vâcib olur. Çünkü mehr ancak cimâ'da fercin menfaatlerini tamamiyle almakla vâcib olur. Yalnız akd ile vâcib olmaz. Sîhhatine engel bulunduğu için halvet ile de vâcib olmaz. O engel de hürmettir. Zirâ, halvet, cimâ yerine geçmez. Ancak cimâ'ya imkân verdiği için onun yerine tutulur. Halbuki hürmet ile beraber temekkün olmaz. Bundan dolayı halvet ile musâhera hürmeti vâcib olmaz. İddet de vâcib olmaz. Koca ile karîdan her biri için, birisi hâzır olmaksızın fâsid nikâhi fesh etmek hakkı vardır. **Bazıları;** «Koca ile karîdan birisi duhûlden sonra fesh yoktur. Ancak o birisinin hâzır olmasında vardır.» demişlerdir. Nitekim, teslim aldıkdan sonra fâsid satışda olduğu gibi ki, teslim aldıkdan sonra iki âkidden biri diğerî hâzır olmadıkça akdi bozamaz.

Mehr-i müsemmâ üzere ziyâde olmaz. Yani fâsid nikâhda eğer kadının mehr-i misli müsemmâdan çok olsa, kadın o ziyâdenin aşağısına râzi olduğu için, müsemmâ üzere olan ziyâdeye itibâr edilmez. Şâyet mehr-i misl müsemmâdan daha az olsa, tesmiyenin şühatti bulunmadığı için, mehr-i misl vâcib olur. Satış (bey') bunun aksinedir. Çünkü satış kendi kendine mâl-i mütekavvimdir. O satışın bedeli kıymetiyle takdir edilir. **Eğer fâsid nikâhda mehr tesmiye olunmazsa veya mechûlen tesmiye olunsa, «bâliğan mâ beleğâ» (ne kadara varırsa varsın) ittifakla mehr-i misl vâcib olur.** Bunu Zeylai (Rh.A.) zikretmiştir.

Fâsid nikâhda iddet, ihtiyât yerinde akd şüphesinden dolayı hâkikaten ilhâk yönünden vâcib olur. Nescb şüphesinden sakınarak da vâcib olur. **O iddetin başlangıcı, tefrik vaktindendir.** Cimâ'ların sonundan değildir. **Sahîh kavl budur.** Çünkü iddet nikâhin şüphesi itibâriyle vâcib olur ve o şüphenin kaldırılması ayırma iledir.

Fâsid nikâhda neseb sâbit olur. Çünkü neseb çocuğu ihyâ bakımından isbâttâ ihtiyât olunan şeydir. Nesebin sübûtu, bir vechden sâbit olan üzerine terettüb eder.

Nesebin müddeti, cimâ vaktinden itibâr olunur. Eğer cimâ vaktinden doğurma vaktine kadar altı ay olsa, neseb sâbit olur. Şâyet altı aydan az olsa neseb sâbit olmaz. Bu söz İmâm Muhanîmed' (Rh.A.) e göredir. **Fetvâ bununla verilir.** İmâm Ebû Hanîfe (Rh.A.) ile İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.Aleyhimâ) a göre, neseb nikâh vaktinden itibâr olunur. Nitekim sahîh nikâhda olduğu gibi.

Fukahânın istilâhında kadının mehr-i misli, babasının kavminden o kadına benzeyen bir kadının mehridir. Çünkü insan babasının kavmi cinsindendir. Bir şeyin değeri de ancak cinsinin değerine bakmakla bilinir. Kadının anası ile itibâr edilmez. Ancak o kadının anası babasının kavminden olup amcasının kızı olmakla itibâr edilir.

Musannif, bunda olan benzerliği şu sözü ile açıklamıştır : O kadın, yaş, güzellik, mal, akıl, diyânet yönünden ve koca ile karının ikisi bir beldeden olmakla belde yönünden benzer olmaktadır. Asr (zaman) yönünden, bekâret, dulluk ve iffet yönünden de benzer olmaktadır. Bu dört ibâre Hidâye'de zikredilmiştir. İlim, edeb. ve güzel ahlâk yönünden de benzer olmaktadır. Bu üç ibâreyi Zeylâî (Rh.A.) zikretmiştir.

El-Müntekâ'da zikredilmiştir ki : Mehr-i misli ihmâr edenlerin iki erkek veya bir erkek ile iki kadın olması şart kılmıştır. Şehâdet lafzi da şarttır. Eğer şâhidler bulunmazsa söz yemîn ile kocanındır. Eğer babasının kabilesinden o kadına benzer olan kimse bulunmazsa, yabançılardan o kadının babasının kabilesinin benzeri olan bir kabiledeki kadının mehr-i misliyle itibâr edilir. Kadının mehrine velinin kefil olması sahihdir. Çünkü velî ehl-i iltizâmdandır, yani kabûl edicidir. Şâyet kefâleti kabûl ettiği şeye izâfe etse sahîh olur. Her ne kadar nikâh olunan kadın küçük kız olsa da sahîhdir. Çünkü velî kendisini kefil kılmıştır. Kefîl ise ödeyicidir. Musannifin «Her ne kadar küçük kız olsa da» demesine sebeb, aklın tevehhümünü savmak içindir ki kadın şâyet küçük kız olsa, mehrin mütâlibi olmaz, ancak küçük kızın velisi olur. Bir kişinin hem mütâlib (tafeb eden) ve hem mütâleb (tafeb edilen) olması lâzım gelir. Lâkin bu vephâ itibâr olunmaz. Çünkü akdin hukuku burada asile, yani kadına râcidir. Velî elçidir. Satış bunun aksine dir. Baba şâyet küçük çocuğun malını satsa, değerini ödemesi câiz olmaz. Çünkü hukûk âkide râcidir. Diğer kefâletlerde olduğu gibi, kadın mehrini kocasından ve veliden her hangisinden dilerse ister. Şâyet velî mehri ödese, eğer koca velîye mehri ödemeyi emretti ise o velî mehri kocadan alır. Nitekim, kefâletlerde de âdet budur.

Koca o kadını rızası ile cimâ edip veya kadın ile halvette bulunduktan sonra, kadının kocasını, cimâ'dan ve kendisi ile beraber seferden menetmesi câiz olur. Bu söz şu soruyu savmak içindir : Kadın şâyet cimâ'a veya halvete râzi olsa, o kadın için menetme hakkı bâki kalmaz. Çünkü ma'kûdün aleyh (üzerine akid yapılan şey) olan ferci teslîm etmiştir. Onun için geri alma hakkı olmaz. Savmanın vechi şudur : Her bir cimâ ma'kûdün aleyhdir. Onu teslîm etmekle geri kalanını teslîm vâcib olmaz. Mehrden kısmen veya tamamen ta'cili beyân olunan şeyi almak için kadının kocasını cimâ'dan ve kendisi ile beraber seferden

menetmesi câiz olur. Veya o kadının misli için, dörtte bir ile veya beşte bir ile mukadder olmayan mehr-i mislinden örfen takdir edilen miktarı almak için kocasını cima dan ve kendisiyle yolculuk etmekten menetmesi, eğer mehrin hepsi müecel kılınmadı ise câiz olur. Eğer mehrin hepsi müecel veya muaccel kılındı ise bu sûrette mehr şart olunduğu vech üzere olur. Hattâ mehrin hepsi muaccel kılındı ise, kadının mehrin hepsini alıncaya kadar nefsini habs etme hakkı vardır. Lâkin mehrin hepsi müecel kılındığı sûrette kadın nefsini habs edemez. Çünkü tasrih delâletten daha kuvvetlidir.

Kadın mehrini almadıkça, kocasını, cimâ ve seferden menetmesi câiz olur. Menettikten sonra nafakasını alması ve kocasının evinden çıkip ihtiyâc için yolculuk etmesi ve kocasının izni olmadan kendi ailesini ziyaret etmesi câiz olur. Çünkü habsetme hakkı hakedilen şeyin alınması içindir. Halbuki ifâdan önce koca için istifâ hakkı yoktur.

Koca mehri ödedikden sonra kadının rızası olmadan onunla beraber yolculuk edebilir. Yani ta'cili belirtilen mehrin veya mislinin peşin miktarını ödedikden sonra kadın ile yolculuk yapması câiz olur. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

أَسْكُنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنُتُمْ

«Onları (kadınlarınızı) kendi oturduğunuz yerde oturtun.» (8) buyurmuştur.

Bazları demiştir ki; koca, kadını memleketinden başka bir memlekete götüremez. Çünkü garîb, yolculuk ile incinip sıkılır. Fetvâ buna göredir. Fakih Ebû'l-Leys (Rh.A.) bununla fetvâ vermiştir. Ebû'l-Kâsim Saffâr (Rh.A.) da bunu seçmiş ve ondan sonra gelen sukahâ da bunu kabûl etmişlerdir.

Kocanın kadını sefer müddetinden azına nakletmesi ittifakla câiz olur. Çünkü şehire yakın köylerde yabancılık meydana gelmez.

Bilinmelidir ki, burada zikredilen mehr, ta'cili âdet olan mehridir. Hattâ zenginlik vaktine veya ölüme veya boşamaya (talâka) kadar er-telenmesi âdet olan mehrde kadın nefsini habsedemez. Çünkü âdet olan, şart kılınmış olan gibidir. Bu âdet (teârif), memleketlere, zamanlara ve şahislara göre değişir. Bu, ta'cîl ve te'cîl üzere ta'yin olunmayan mehrdedir. Şâyet mehrin hepsinin ta'cili veya te'cili ta'yin edilirse

(8) Bk. Talâk sûresi (65), âyet : 6

bu sûrette şart kıldıkları şekilde olur, Bunu Zeylai (Rh.A.) zikretmiştir.

Karı - koca mehrde ihtilâf ederlerse, aslında ihtilâf ettikleri zaman mehr-i misl vâcib olur. Yâni, kari - kocadan biri, mehr konmadı, der ve diğerî de, kondu, diye iddiâ ederse, beyyîne (delîl) getirdiği takdirde kabûl edilir. Eğer delîl gösteremezse, inkâr edene yemin ettirilir ve eğer yeminden çekinirse tesmiye da'vâsı sâbit olur. **Eğer inkâr eden yemin ederse, mehr-i misl vâcib olur.**

Sadru's-Şerîa (Rh.A.) demiştir ki : Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye göre, uygun olan yemin ettirilmemesidir. Çünkü, o nikâhda yemin ettirmez. Şu halde mehr-i misl vâcib olur.

Ben derim ki: Bu mes'ele söz götürür. Çünkü bu mes'ele nikâh mes'elesi değildir. Belki mehr mes'elesidir ve bi'l-icmâ bu mes'elede yemin vardır. Tuhaftır ki, musannîf «Da'vâ Bölümü» nün başlarında, «şâyet kadın mehrini iddiâ ederse nikâhda böyledir.» demiştir. Şârih orada : «Yani kadın nikâh iddiâ edip mehr ve nafaka gibi mal istese ve koca inkâr etse, yemin ettirilir. Eğer çekinirse mal lâzım gelir.» demiştir. Eğer o söz sahîh ise, burada zikredilen sahîh olmaz.

Şâyet kari - kocanın ihtilâfi mehrin miktârında olursa, yani koca bin akça mehr ile tezvvüç iddiâ etse ve kadın ikibin akça mehr iddiâ etse, bu takdirde mehr-i misl hakem ta'yin edilir. O zaman nikâh varsa söz, yemîniyle berâber mehr-i mislin şâhid olduğu tarafındır. Yani mehr-i misl kocanın iddiâ ettiği miktâra eşit olursa veya mehr-i misl iddiâsına dâha az olursa söz yemîniyle kocanındır. Eğer mehr-i misl kadının iddiâ ettiği miktâra eşit veya iddiâsına dâha çok olursa, söz yemîniyle kadınındır. Mehr-i misl gerek kocanın iddiâsına uygun olsun, gerekse kadının iddiâsına uygun olsun müsâvidir. Her hangisi delîl getirirse kabûl edilir. İster mehr-i misl kadına şâhid olsun ister erkeğe; çünkü kadın fazla olduğunu iddiâ ediyor. Delîl getirirse kabûl edilir, eğer delîli koca gösterirse, yine kabûl edilir. Çünkü delîl yemîni red için kabûl edilir. Nitekim emânet bırakılan kimse emâneti mâlikine geri verdim, diye delîl gösterse kabûl edildiği gibi. **Şâyet kari - kocanın ikisi de delîl gösterirlerse, mehr-i misl hangisine şâhid olmasa onun delili kabûl edilir.** Yâni mehr-i misl kadının iddiâsına uygun olursa, kocanın delili makbul olur. Mehr-i misl erkeğe şâhid olursa kadının delili makbul olur. Çünkü deliller (beyyine) zâhirin hilâfini isbât için meşrû olmuştur. Yemin ise aslın ibkâsı içindir. Nikâhda asıl olan ise mehr-i misldir. **Binâenaleyh mehr-i mislin aksini iddiâ edenin delili evlâ olur.** Eğer mehr-i misl ikisinin iddiâ ettikleri miktârin arasında olursa, her biri diğerinin iddiâsına üzerine yemin verir. Eğer ikisi de yemîn ederler veya delîl getirirlerse, mehr-i misl ile hükm olunur. Eğer

ikisinden biri delil getirirse kabûl edilir. Eğer koca kadını cimâ'dan önce boşasa, benzerinin mut'ası hakem kılınır. Yani benzerinin müt'ası erkeğin iddiâ ettiği mehrin yarısına eşit olursa veya ondan daha az olursa, söz erkeğindir. Eğer kadınının iddiâ ettiği mehrin yarısına eşit veya daha çok olursa, söz kadınındır. Her hangisi delil gösterirse kabûl edilir. Eğer ikisi de delil getirirlerse, mehr kocanın iddiâsına uygun olursa kadınının delili; kadınının iddiâsına uygun olursa, kocanın delili kabûl edilir.

Eğer mut'a-ı misl ikisinin iddiâsının arasında olursa, birbirlerine yemîn verirler. Karşılıklı yemîn ettiğden sonra mut'a-ı misl vâcib olur. İkisinden birinin ölümü hükmen hayatı gibidir. Yani ölümde cevâb; nikâhın kiyâmi hâlinde asilda ve iddette, hayatı hâlindeki cevâb gibidir. Çünkü mehr-i misl itibârı ikisinden birinin ölmesiyle düşmez. Görülmezmi ki, müfevviza için ikisinden biri ölükle mehr-i misl vardır. İkisinden birinin ölmesinden sonra, mikdarda ihtilaf edilirse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, söz erkeğin vârislerinindir ve mehr-i misl tahkim olunmaz. Çünkü mehr-i mislin itibârı düşer. Bu söz, ikisinin ölümünden sonradır. İhtilâf aslında olursa İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, söz mehr konduğunu inkâr edenindir. Mehr-i müsemmâ üzerine delil getirilmedikce bir şeyle hüküm verilmez. Çünkü İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, ikisinin ölümünden sonra mehr-i misl için hüküm yoktur. Nitekim daha önce geçti. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, hâl-i hayatında olduğu gibi, mehr-i misl ile hükmolunur. Fetvâ da bununladır.

* Bizim Meşâyihimiz demişlerdir ki : Bütün bunlar, kadın nefsin teslim etmediğine göredir. Eğer kadın nefsin teslim edip ondan sonra hayatı veya hayatından sonra ihtilâf vâki olursa, mehr-i misl tahkim olunmaz. Belki kadına : «Ya aldığı şeyi ikrâr edersin, ya da aksi halde aleyhine muacelde âdete göre hükmederiz» denir. Ondan sonra geri kalanda bizim zikrettiğimiz gibi amel edilir. Çünkü kadın nefsin ancak âdeten mehrden bir şey aldıktan sonra teslim eder. Bunu Zeylâi (Rh.A.) zikretmiştir.

Erkek, kadına bir şey gönderse, bundan sonra ihtilâf edip, kadın «hediyyedir» koca «mehrdir» dese, eğer kadınının delili yoksa, söz yemîn ile beraber kocanındır. Çünkü koca mülkü edindirendir. Ne süretle mülk edindiğini o daha iyi bilir. Nitekim aslen temlîki inkâr etse ve kezâ bu şeyi, «Ben sana emânet verdim»; kadın da, «Hayır bana hibe ettin» dese söz erkeğindir. Bir de zâhir (görünür hâl) erkeğe şâhiddir. Çünkü mehrin edâsı vâcibdir. Hediye etmek ise teberrudur. Hâlin zâhiri delâlet eder ki koca gönderdiği şeyi, zimmetinden vâcibi düşürmek için göndermiştir. Ancak, o gönderilen şey yemek için hazırlan-

mış olursa mehrden sayılmaz. Çünkü pişirilmiş yemek ve kızartılmış et gibi yemek için hazırlanmış olan şeyler hâliyle mehr olmaz. Çünkü hâlin zâhiri koçayı yalanlar. Bunda söz kadınındır. Fakat diğer mallar bazan mehrden olur ve bazan da hediyye olur. Binâenaleyh açıklamak kocaya düşer.

Bir kimse bir adamın kızını isteyip kîza bir miktâr şey gönderse ve kızın babası onu o tâlibe tezvîc etmese, mehr için gönderdiği o şeyin ayn'ı elde bulunuyorsa, her ne kadar o şey kullanmakla değişse de geri alınır. Çünkü o şeye mâlik tarafından musallat edilmiştir. Binâenaleyh kullanmakla ondan eksilen karşılığında bir şey lâzım gelmez. Veya o şey yitirilmişse kıymeti geri verilir. Çünkü o şey karşılıklı alış veriştir. Ama tamam olmamıştır. Şu halde geri almak câiz olur. Kezâ gönderilen her hediyyenin ayn'ı durursa geri alınır. Fakat yok olan veya tüketilen hediyye geri alınmaz. Çünkü onda hibe ma'nâsı vardır.

Bir adam kızını bir kimseye tezvîc edip ve kızına cehiz teslîm etse, kız olse. Kızın babası kızı için verdiği cehizin emânet olduğunu söylese ve kızına hibe etmeyip, ancak iğreti verdiği iddiâ etse; söz kocanındır. Delîl getirmek kızın babasına düşer. Çünkü hâlin zâhiri koca için şâhiddir. Çünkü zâhire göre; Baba kızını evlendirdiği zaman ona cehizi temlîk yoluyla verir. Bunda sahîh delîl şudur: Kızına cehizi teslîmi vaktinde, ben bu cehizi kızıma iğreti verdim, diye şâhid gösterir. Yâhut ma'lûm bir nüsha yazar. Kızı ikrârı için iki şâhid çağrıır, «Bu nüsha içinde olan eşyânın hepsi babamın mülkü olup benim elimde iğretidir» der. Lâkin bu söz hükme uygun olur, fakat ihtiyâta uygun olmaz. Câiz ki, kızın babası o eşyâyı kızının küçüklüğünde satın almış ola. Bu ikrârla o eşya, baba ile Hazret-i Allah (C.C.) arasında babanın olmaz. İhtiyât şudur; Baba bu nüsha içinde olan eşyâyı belli bir bedel ile satın alıp sonra kız da bedelinden babasının zimmetini ibrâ eder. İmâdiyye de böyle zikredilmiştir.

Bir zimmî erkek bir zimmî kadını veya bir harbi bir harbiyyeyi dâr-ı harbde bir meyte, dem veya bunların benzeri bir şeyle veya mehrsiz nikâh etse - bu mehrsiz olmak mehri nefye de muhtemel olur, mehr den sükûta da muhtemel olur - her birinde onların itikâdlarına rücû edilir. Bu sûretlerde onlara göre nikâh câiz ise: O zimmî erkek zimmî kadını veya harbi erkek harbi kadını cimâ ettiği veya cimâdan önce boşadığı veya koca öldüğü takdirde; kadına mehr yoktur. Yani nikâh sahîh olur, mehr vâcib olmaz. Bu söz İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. İki harbi hakkında İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) in kavli de budur. Fakat iki zimmîde kadın cimâ edilmiş veya kocası ölmüşse kendisine mehr-i misl vardır. Cimâdan önce boşamışsa mut'a vermesi icâbeder. İmâm Şâfiî'

(Rh.A.) nin kavlı de böyledir. İmâm Züfer (Rh.A.) demiştir ki : İki harbîde dahî zimmiyyede olduğu gibi, kadına mehr-i misl vâcib olur. Çünkü hitâb umûmidir, nikâh malsız meşrû olmamıştır» İmâmeyn (Rh.-Aleyhimâ) in delili şudur : Ehl-i harb, İslâm'ın hükümleri ile bağlı değillerdir ve iki ülke zıt ve ayrı olduğu için velâyet-i ilzâm kesilmişdir. (Onları mecbur edemeyiz) Ehl-i zimmet onların hilâfi üzeredir ki İslâm'ın hükümleri onlara uygulanır. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur : Şüphesiz mehr hakk'ullâh'dır. Kâfir bununla muhâtab değildir. Diğer hükümler bunun aksinedir. Şu halde nikâh sahîh olur. Çünkü biz onları dinleriyle terk etmekle emrolunduk. Bizim zikrettiğimiz şeyden dolayı mehr vâcib değildir.

Eğer zimmî zimmiyyeyi, muayyen domuz veya şarâb ile nikâh etse ve ikisi de İslâm'a girse veya ikisinden biri İslâm'a girse, zimmî kadın için o muayyen olan şey vardır. Muayyen olmayanda, şarâbda şarâbin kıymeti vardır. Yani mehr-i müsemmâ şarab olursa şarabın kıymeti lâzım gelir. Domuzda zimmî kadın için mehr-i misl vardır. Çünkü şarâb onlara göre mislidir. Bize göre sirke misli olduğu gibi. Şarabın alınması helâl olmaz. Kıymetin vâcib olması şarâbdan yüz çevirmek içindir. Fakat domuz onlara göre kıymeti olan şeylerdendir. Bize göre koynun zevât-ı kıymetten olduğu gibi. Binaenâleyh kıymetin vâcib olması ondan yüz çevirmek için olmaz. Şu halde domuzdan yüz çevirmek için mehr-i misl vâcib olur.



بَابُ نِكَاحِ الرَّقِيقِ وَالْكَافِرِ

KÖLENİN VE KÂFİRİN NİKÂHI BÂBI

Kinn’ın (1) nikâhi mevkûfdur. (Yâni, sâhibinin iznine bağlıdır)
Kinn; rakîk (2) demektir. Rakîk, tamâmi veya bir kısmı memlûk olan köledir. Kinn ise tamâmi memlûk olandır.

KÖLENİN NİKÂHI :

Mükâtebin, müdebberin, câriyenin ve ümmü veledin nikâhları efen-disinin iznine bağlıdır. Bu ibâre «Kenz» in ibâresinden daha güzeldir. Kenz kölenin nikâhını câiz görmemiştir. Kölenin nikâhi câizdir. Lâkin mevkûfdur. Eğer velî izin verirse, nikâh geçerli olur. Eğer velî reddederse, o mevkûf (3) nikâh bâtil olur.

(1) **Kinn :** Bir çeşit köledir. İslâm şeriatında terim olarak ma’nâsı, mükâteb ve müdebber olmayan köledir. Fukahâ; erkek köle için **kinn**, kadın köle için **kînna** kelimesini kullanmışlardır. (Keşşâf, C. 2)

(2) **Rakîk :** Rîkk, şerîatta, bir şahıs için sürekli olarak hükmî acz, demektir. Başlangıçta aslı kâfir olan köle, cezâ olarak rîkk olur ve mülk sayılır. Böyle köleye rakîk denir. Rîkk, köleliğin en ağır şeklidir. Çünkü abd denen Müslüman köle bazan hür insandan daha güçlü olur.

Sözün kisâsi, rîkk hükmî bir’aczdır. Şu ma’nâda ki; Şâri’, rakîk denen köleyi şehâdet, kazâ ve velâyet (yani nefş, mal, evlâd, evlenmek ve evlendirmek üzere velâyet) gibi hür insanın mâlik olduğu şeylerden bir çoğu için ehil kılmamıştır.

Rîkk, yani kâfir olan bir insanın köle yapılması, ilkin Allah Teâlâ’ (C.C.) nın hakkıdır. Çünkü rîkk küfrün cezası olarak vâki olmuştur. Zirâ kâfirler Allah Teâlâ’ (C.C.) a kulluk etmekden ar duyup kaçınmışlardır. Allah’ (C.C.) in birliğini kabûl etmediler. Âyetleri hakkında düşünmediler. Böyle yapmakla kendilerini hayvanlar mertebesine düşürdüler. Bundan dolayı Allah (C.C.) da onları kollarının kolları yapmakla cezalandırdı. Buna binâen rîkk, Müslüman için ibtidâen sâbit değildir. R. k. kâfir olan köle için sürekli olarak kalır. Hatta sonradan Müslüman olsa da yine rakîk olarak kalır. (Keşşâf-u İstilâhât’il-Fünûn, C : 1)-

(3) **Mevkûf :** Bir hüküm ifâde etmesi, başkasının izni ve icâzetine muhtac olan bir fiil veya akiddir.

Eğer bu zikredilenler velinin izni ile nikâh edilirlerse, mehr ve nafakayı kınn ve diğerleri vermesi gerekir. Onların ölümleri ile alınacak yer yok olduğu için mehr ve nafaka düşer.

Eğer nikâh velîden izinsiz oldu ise mehri, kınnın âzâd edildikden sonra vermesi gerekir. Eğer kınn'ın nikâhi velînin izni ile oldu ise, nikâh edilen kadının zararını gidermek için mehr kınnın rakabesine yüklenir. Çünkü kınnın zimmeti zayıftır. Eğer kınnın rakabesine yüklenmese nikâh edilen kadın zarar görür. Şu şey bunun aksinedir : Şâyet kınn efendisinden izinsiz evlenip ve kadına cimâ yapsa, o vakit kınn bu sebeple satılmaz, belki kadının mehri âzâd edildikden sonra istenir. Nitekim ikrârı ile borç yaptıkda âzâd edildikden sonra istediği gibi.

Velisinin izni ile evlenen kınn'dan karısı mehrini istedikde, o kınn bir kere satılır. Eğer kıymeti borcuna yetmedi ise, ikinci kez satılmaz. Belki âzâd edildikden sonra istenir. Çünkü bu satış o mehrin hepsi içindir. Nafakada defalarca satılır. Çünkü nafaka saat be saat vâcib olur. Satış nafakanın hepsi için vâki olmaz. Bu söz, köle yabancı kadınla evlendiği vakittedir. Eğer efendi kölesini câriyesi ile evlendirse, bunda Meşâiyih ihtilâf etmişlerdir. Bazıları : «Mehr vâcib olur, sonra düşer. Çünkü mehrin vâcib olması şeriatın hakkıdır.» Bazıları da : «Efendi için, köle üzere mehrin vâcib olması imkânsızdır, köleye mehr vâcib olmaz. Çünkü efendi için hem lehinde hem aleyhinde vücûb iktizâ eder.» demişlerdir.

Ben derim ki : İkinci söz te'yid eder ki : Mehrin vücûbunu ifâde eden âyet köleyi kapsamaz. O âyet Allah Teâlâ' (C.C.) nın şu kavli şerîfidir.

وَأَحَلَّ لَكُمْ مَا وَرَأَءَ ذِلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ

«Bunlardan başkasını mallarınızla istemeniz size helâl kılındı.» (4)

Bu âyet-i kerîme, mal sâhiplerine hitâbdır. Köle ise mala mâlik değildir. Şu halde mehr vâcib olmaz.

Mükâteb ile müdebber mehr ve nafakayı çalışıp kazanırlar. Çünkü bunlar kitâbet ve tedbîrin kalmasıyle beraber bir mülken bir mülke nakle muhtemel olmazlar. Kazancı ticâret borcundan fazla kaldıkdan

(4) Bk. Nisâ sûresi (4), âyet : 24

sonra. Çünkü ticâret borcu, mehr efendinin ikrâriyle sâbit olursa, mehr borcundan önce gelir. Eğer mehr delîl ile sâbit olursa, o vakit kadın borçlularla mehrinde eşit olur. **Tuhfe'de** böyle zikredilmiştir.

Efendi, izni olmadan evlenen kölesine, karını talâk-ı ric'î ile boşâ diye emretse, nikâha izindir. Çünkü ric'î talâk ancak sahîh nikâhda olur. Şu halde bu, izin olur.

Efendinin, izinsiz evlenen kölesine, karını boşâ veya ayrıl demesi izin olmaz. Çünkü efendinin bu sözünde red ihtimâli vardır. Zirâ bu akdin reddi ve terk edilmesi, boşama ve ayrılma diye adlandırılır. Bu, âsî kölenin hâline daha uygundur, veya daha aşağıdır. Şu halde daha aşağı olanına hamletmek evlâdır.

Köle için, evlenmeye izin sahîhi kapsadığı gibi, fâsid nikâhı da kapsar. Bu söz, İmâm A'zam' (Rh.A.) in sözüdür. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ); fâsid nikâhı kapsamaz, demişlerdir. **Hilâfin semeresi** iki durumda görülür.

Musannif birinci durumu şu sözyle zikretmiştir: **Şâyet köle bir kadınla fâsid nikâh ile evlense ve kadını cimâ etse, İmâm A'zam'** (Rh.A.) a göre, **fi'l-hâl** (derhal) akd lâzım gelir, ve köle kadının mehri için satılır. **İmâmeyn** (Rh.Aleyhimâ) e göre, köleden mehr istenmez. Ancak âzâd edildikden sonra istenir.

Musannif ikinci durumu şu sözyle zikretmiştir: **Şâyet köle fâsid nikâh ile bir kadınla evlense ve kadını cimâ etse, İmâm A'zam'** (Rh.A.) a göre, izin bitmiş olur. **Hattâ o köle kadını ikinci kez nikâh etse veya o birinci kadından sonra, diğer bir kadın nikâh etse, İmâmeyn'** (Rh.Aleyhimâ) e göre sahîh olur. **İmâm A'zam'** (Rh.A.) a göre sahîh olmaz. Belki izne bağlı olur.

Bir kimse ticârete izin verdiği izinli borçlu kölesini bir kadınla evlendirse, nikâh sahîh olur ve kadın mehr-i mislinde kölenin alacakları ile berâber olur. Nikâhın sahîh olmasının sebebi ise nikâhın kölenin mülkü üzere kurulmuş olmasıdır.

Köleyi zinâdan korumak için nikâh câizdir. Kadının mehr-i misilde alacaklılar ile eşit olması ise, mehrin bir sebeble hükmen lâzım gelmesi içindir ki, o sebeb reddedilmez. O sebeb nikâhın sıhhatidir. Çünkü bu gibi sûrette nikâh mehrsiz meşrû değildir.

Eğer kölenin efendisi mehr-i misilden daha çoğu üzere onu evlendirse mehr-i misilden fazlası hastalık borcu ile beraber sıhhat borcu gibi alacaklıların alacağını almalarından sonra istenir.

Bir kimse câriyesini başkasıyla evlendirse, o kimsenin, câriyesi ile kocası arasından çekiliп hizmette kullanmaması gerekmez. Yani efendinin o câriyeyi kocasının evinde oturtması ve ikisi arası tahliye etmesi gerekmez. Şâyet efendi o koca için ev hazırlamamış da olsa, câriyeye sâhib olduğu için tebvie (5) efendiye isnâd edilir.

Efendinin câriyeye ev hazırlayıp oturtması gerekmez. Şu halde câriye efendisine hizmet eder. Tebvienin vâcib olmamasının sebebi, efendinin hakkı kocanın hakkından daha kuvvetli olduğu içindir. Çünkü efendi câriyenin hem zâtına ve hem menfaatlerine mâliktir. Koca efendinin aksinedir. Eğer tebvie efendiye vâcib olsa, efendinin hizmette kullanmada hakkı bâtil olurdu. Kocanın hakkı da câriyenin efendisine hizmeti ile bâtil olmaz: Çünkü koca câriyeyi elde ettikde cimâ eder. Lâkin tebvie ile nafaka ve mesken kocaya vâcib olur. Çünkü nafaka ve mesken ihtibâsin (kendisini kocası için habsetmesi) karşılığıdır.

Efendinin tebvieden sonra geri dönmesi sahîhdir. Yani efendi o câriyenin istihdâmını dilese tebvieden dönmesi sahîh olur. Çünkü efendinin hakkı tebvie ile düşmüş olmaz. Nitekim nikâh ile sâkit olmadığı gibi.

Nafaka tebvieden dönmekle sâkit olur. Nitekim sebebi yukarıda geçmişti ki o, ihtibâsin karşılığıdır. Efendi tebvieden döndüğü zaman nafaka kocadan sâkit olur. Eğer câriye tebvieden sonra efendisinin istihdâmı olmaksızın efendisine hizmet etse, kocadan nafaka düşmez.

Efendinin, kölesini ve câriyesini evlenmeye zorlaması câizdir. Burada zorlamanın ma'nâsı, köle ve câriyenin rızâları olmaksızın efendinin nikâhının geçerli olmasıdır. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, kölede zorlama yoktur. Bu İmâm A'zam ve Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) dan da bir rivâyettir. Cevâza sebeb şudur ki : Köle efendinin rakabe yönünden ve mâlikiyet yönünden memlûküdür. Şu halde mülkünü korumak bakımından onda külli tasarruf ile köleye mâlik olur.

Efendinin, başkası ile evlendirdiği câriyesini kocası ile cinsî ilişkide bulunmazdan önce öldürmesiyle mehr düşer. Bu söz İmâm A'zam' (Rh. A.) in sözüdür. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ) eceli ile ölümüne itibâr ederek, mehr düşmez demişlerdir. Çünkü maktûl eceli ile ölmüştür. İmâm A'zam' (Rh. A.) in delili şudur : Efendi, üzerine akd yapılmış şeye koca kavuşmak sûretyile tekarrür etmezden önce o şeyi itlâf etmiştir. Binâ-enaleyh kocaya, efendinin alması için bir şey vâcib olmaz. Nitekim efendi câriyesini satsa ve alıcı câriye ile berâber şehirden gitse veya cinsî ilişkide bulunmazdan önce âzâd etse, o câriye ayrılığı seçse veya

(5) **Tebvie :** Câriyenin efendisi veya efendisinin ehl ve iyâli tarafından istihdâm edilmeyip kocası hânesine teslim edilmesi, demektir.

efendi o câriyeyi kocasının ona kavuşması mümkün olmayan bir yere gizlese, kocaya efendi için bir şey lâzım gelmediği gibi. Öldürmek dünyâ ahkâmı hakkında itlâf (yok etme) sayılmıştır. Hattâ kısâs, diyet ve mirâsdan mahrûm etmek vâcib olmuştur. **Hidâye'de, Kâfi'de** ve başkasında böyle zikredilmiştir.

Sadru's-Şerîa (Rh.A.) demiştir ki : Efendi öldürmekle mehri almayı acele etmiştir. Böyle olunca mahrûmiyet ile cezâlandırılır. **Ben derim ki:** Bu itiraz götürür. Çünkü mehrin düşmesinin sebebi; eğer efendi kâtil olmakla mirâsdan mahrûm olmuş kalmaksa, duhûlden sonra câriyeyi öldürmesinde de mehri almaması gereklidir. Halbuki **Sadru's-Şerîa (Rh.A.) söyle demiştir :** Musannîfin cimâ'dan önce demesi şundandır : Çünkü cimâ'dan sonra iki sûrette de vâcibdir. Cimâ'dan önce hür kadın kendisini öldürse mehr düşmez. **İmâm Züfer (Rh.A.) buna muhaliftir;** söyle demiştir : O hürre, mübdeli teslim etmezden önce yok etmiştir. İmdi bedel de yok olur, mehr düşer. Efendinin câriyesini öldürmesi gibi olur.

Bizim delîlimiz şudur : **Kişinin kendisine cinâyeti dünyâ ahkâmında aslâ mu'teber değildir.** Bundan dolayı bir kimse kendisini öldürse, yıkanır ve üzerine namaz kılınır.

Efendinin kocaya azl için izin vermek hakkı vardır. Câriyeye izin vermeye hakkı yoktur. Çünkü azl çocuk meydana gelmesinden menetmek içindir. Bu ise efendinin hakkıdır.

Âzâd olunan câriye ve mükâtebe, nikâhi bozmada muhayyer kılınmıştır. Kezâ müdebbere ve ümmü veled de âzâd edildiklerinde muhayyer kılınmışlardır. Gerek bu zikredilen kadınlar hür erkeğin nikâhi altında olsunlar, gerekse nikâh rızâları ile olsun, gerekse olmasın müşâvidir. Eğer onlardan her biri kölenin nikâhi altında olurlarsa ârı defetmek için ittifakla nikâhi bozma muhayyer kılınmışlardır. Ardan imurâd hür kadının köleye hanım olmasıdır. Eğer hür erkeğin nikâhi altında olursa, bunda **İmâm Şâfiî (Rh.A.)** ayrı görüştedir.

Bir köle efendisinden izinsiz bir kadın nikâh etse, efendi onu âzâd ettikde, o nikâh geçerli olur. Kezâ o köleyi efendisi sattıkda alıcı ona izin verse, o nikâh geçerli olur. Nihâye'de böyle zikredilmiştir.

Kezâ bir câriye efendisinden izinsiz kendisini bir kimseye nikâh lasa ve efendisi onu âzâd etse, nikâh geçerli olur. Çünkü câriye ehl-i ibâreden (söz sahibi) dir. Nikâhin geçerli olmayışı ise efendinin hakkıdır. Halbuki o ortadan kalkmıştır. O câriye için muhayyerlik de yoktur. Çünkü nikâh âzâddan sonra geçerli olmuştur. Nikâhin geçerli olmasından sonra câriye üzere mülk ziyâde olmamıştır. Binâenaleyh, mu-

hayyerlik sebebi bulunmamıştır. Şu halde feshetme muhayyerliği de bulunmaz. Nitekim âzâddan sonra evlendikte olduğu gibi.

Eğer koca câriyeyi âzâdından önce cimâ etti ise, her ne kadar o müsemmâ mehr-i mislden çok olsa da, efendi için mehrden müsemînâ lâzım gelir. Eğer koca câriyeyi âzâd edildikten sonra cimâ etse mehr-i müsemmâ câriye için lâzım gelir. Yani bir câriye efendisinden izinsiz bin akça mehr ile bir kimseye kendisini nikâhlaşa ve onun mehr-i misli yüz akça olsa, koca câriyeye dâhil olmadan sonra efendisi onu âzâd etse, o bin akça mehr-i müsemmâ efendinin olur. Çünkü koca, efendinin olan mülk edinilmiş menfaati almıştır. Şu halde bedeli efendi alır. Eğer koca o câriye ile âzâd edilinceye kadar cinsî ilişkide bulunmadı ise mehr câriyenin olur. Çünkü koca câriye için memlûke olan menfaati almıştır, bu durumda bedel câriye için vâcib olur.

Ma'lûm ola ki, kölenin âzâdına mâlik olmayan kimse onu evlendirmeye de mâlik olmaz. Fakat câriye bunun hilâfînadir. Baba, dede, velî, vasî, kâdî, mükâteb ve işini teslim ettiği ortağı, câriyeyi evlendirilebilirler, köleyi evlendiremezler. İzin verilmiş köle, izin verilmiş küçük çocuk ve şirket-i inân ile ortak olan kimse, zikredilenler gibi câriyeyi evlendiremezler.

Bir kimse oğlunun câriyesi ile cimâ yapsa ve câriye ondan bir çocuk doğurdukda o kimse çocuk bendendir diye iddiâ etse, çocuğun nesibi sâbit olur ve câriye o kimsenin ümmü veledi olur. Câriyenin kıymetini vermesi gereklidir. Mehrini vermesi gerekmez. Yani ukr (cimâ edilen kadına verilen mehr) lâzım gelmez. Çocuğun kıymeti de lâzım gelmez. Gerek baba şüphe iddiâ etsin, gerekse etmesin. Oğlu da bunda babasını gerek tasdîk etsin, gerekse etmesin. Nesebde ancak câriye ulûk vaktinden da'vâ vaktine varıncaya kadar oğulun mülkünde olursa sâbit olur. Çünkü mülk ulûk vaktine istinâd yoluyla sâbit olur. Birâ-enaleyh temellük velâyetinin ulûk vaktinden da'vâ vaktine varıncaya kadar mevcûd olmasını gerektirir. Bunun açıklaması şöyledir: Çünkü baba için kendisini korumaya ihtiyâc olduğunda oğulun malını temellük velâyeti vardır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

أَنْتَ وَمَا لَكَ لَا بِكَ

«Sen ve senin malın baban içindir» buyurmuştur.

Babanın menisi oğulun cüz'üdür. Şu halde oğulun malıyla o cüz'ün zâyi' olmakdan korunması gereklidir. Doğurtma işi sahîh olsun diye bu, oğulun câriyesini temellük ile olur. Bir de; Mülkdelen hâli kalsa neseb

ortadan kalkar. Baba câriyeyi temellük etse oğula câriyenin kıymetini öder. Çünkü babanın ihtiyacı tam değildir. Çünkü o ihtiyacı bekâ zarûretlerinden değildir. Bundan dolayı oğul, babasına çocuk doğurtmak için câriye vermekle zorlanmaz. İhtiyâc bulunduğu için babaya temellükü ve zarûret bulunmadığı için oğulun malını korumak câriyenin kıymetini vâcib kıldık. Ukr vâcib olmadı. Çünkü cimâ babanın mülkünde vâki olmuştur. Çocuğun kıymetini de ödemez. Çünkü çocuk, doğurmanın öncesine dayanmakla müteallik hür oldu. Kezâ zikredilen ahkâmda babanın ölümünden sonra dede baba gibidir.

Eğer oğul câriyesini babasıyle evlendirse ve o câriye oğulun babasından bir çocuk doğursa, babanın ümmü veledi olmaz. Çünkü o câriyenin babanın mülküne geçmesi, babanın menisini korumak için idi. Halbuki babanın menisi onsuz korunmuş olup ona hâcet yoktur. Babaya mehr, nikâh ile iltizâm ettiği için vâcib olur. Câriyenin kıymetini ödemesi gerekmez. Çünkü rakabesine mâlik değildir. Câriyenin çocuğu hûrdür. Çünkü o çocuğa kardeşi mâlik olmuştur. Onun nâmına âzâd olur.

Hür bir kadın kocasının sâhibine; kocam olan köleni benim nâmîma bin akça ile âzâd eyle dedikde, o da âzâd etse, nikâh fâsid olur. Kezâ bir adam nikâhı altında olan câriye için, câriyenin efendisine, benden bin akça ile benim nikâhlım olan câriyeni âzâd eyle dedikde, o da âzâd etse, câriye âzâd olur, nikâh da fâsid olur. Birinci meselenede, kadının kölesi üzererine mehrin vücûdu muhâl olduğu için mehr düşer. İkinci meselenede mehr düşmez. İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre, mülk yok olduğu için nikâh fâsid olmaz. **Bu hilâfin tahkîki şudur :** Şâyet bedel zikredilse, bize göre iktizâ ile mülk sâbit olur. Nitekim eğer kadın, kocam olan köleni şu mikdâra bana sat, ondan sonra benim nâmîma âzâd eyle demiş gibi olur. Efendinin, âzâd ettim demesi, sana sattım ve senin için âzâd ettim demek olur. Mülk iktizâ yoluyla sâbit olunca nikâh fâsid olur. İmâm Züfer (Rh.A.), iktizâ ile mülk sâbit olur, demez. **Ona göre, mülk sâbit olmayınca, nikâh da fâsid olmaz.** Bu meselenin tahkîkinin tamâmi Usûl Kitaplarında zikredilmiştir. O kölenin velâsı (velî olma hakkı) o hûrre kadın için olur. Eğer keffâret için niyet ederse o hûr kadının keffâreti için vâki olur. Çünkü o köle hûr kadının âzâdlısıdır.

Eğer kocanın efendisine, benden âzâd eyle dediği vakitte bedeli terk etse, yâni bin akça ile âzâd eyle demese, mülk olmadığı için nikâh fâsid olmaz. O kölenin velâsı da velisi için olur. Çünkü bu sûrette âzâd eden velidir. Bu İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Muhammed' (Rh.Aleyhimâ) e göredir.

KÂFİRİN NİKÂHI :

Musannif, kölenin nikâhını açıklamayı bitirince, kâfirin nikâhını açıklamaya başlayıp dedi ki : **Şâhidsiz evlenmiş olan kâfir karı - koca, ikisi birden Müslüman olsa veya bir kâfirin iddetinde olup dinlerinde iddete inanan kâfir karı - koca Müslüman olsa, o nikâh üzere bırakılır-**lar. Eğer kâfir karı - koca birbirlerine harâm kılınmış (mahrem) olsa veya iki mahremin biri İslâm dinine girse veya hâl-i küfürlerindeki durumlarını bize arz etse, mahremiyet için mahalliyet bulunmadığından dolayı araları ayrılır. Mahalle râci olan şeyde ibtidâen ve bekâen olur. Fakat geçen mesele bunun aksinedir.

İkisinden birinin durumunu arz etmesiyle ayrılmaz. Çünkü ikisinden birinin hâlini arz etmesiyle diğerinin hakkı, İslâm'ın ahkâmını iltizâm eylemediği için bâtil olmaz. Arkadaşı için iltizâm velâyeti de yoktur. Fakat ikisinden biri İslâm dinine girse zikredilenin hilâfidür, ayrılır. Çünkü İslâm yücedir onun üzerine geçilmez.

Çocuk ana - babanın din yönünden hayrlısına tâbi olur. Eğer ikisinden biri Müslüman olursa çocuk da Müslümandır. Veya biri **Kitâbî** ve diğerî **Mecûsî** olursa çocuk **kitâbî** olur. Çünkü **kitâbî**, çocuk için daha uygundur. Bu söz, ülke ayrı olmayıp ikisi de İslâm ülkesinde; veya ikisi de dâr-ı harbde; veya küçük çocuk İslâm ülkesinde ve babaşı dâr-ı harbde Müslüman olduğuna göredir. Çünkü çocuk hükmene İslâm ülkesi halkındandır. Fakat, çocuk dâr-ı harbde ve baba dâr-ı İslâm'da olup İslâm dinine girse, çocuk ona tâbi olmaz, ve Müslüman da olmuş olmaz. Çünkü çocuğun babasını dâr-ı harb ehlinden saymak mümkün değildir. Fakat aksi bunun hilâfinadır. **Bunu Zeylâi (Rh.A.) zikretmiştir.**

Mecûsî ve onun benzeri, yani Putperest olanlar ve diğer müşrikler Kitâbiden daha kötüdür. Çünkü Kitâbinin semâvi din da'vâsı vardır. Bundan dolayı boğazladığı hayvan yenir ve Müslümanlara kadınlarını nikâh etmek câiz olur. Mecûsî daha kötüdür. Hattâ Kitâbî ile Mecûsînin evlenmesinden çocuk meydana gelse, o çocuk teb'an (tâbi olarak) Kitâbî olur.

Mecûsî olan karı - kocadan biri veya Kitâbinin karısı Müslüman olsa, diğerine İslâm arz edilir. Eğer o diğerî İslâmî kabûl ederse kadın onun olur ve eğer kabûl etmez ise dayattıktan sonra araları ayrılır. Bu söz **Kenz'in** : «**Şâyet karı - kocadan biri İslâm dinine girse diğerine İslâm arz edilir.**» sözünden daha güzeldir. Çünkü bizim sözümüz Mecûsî karı - kocaya uyar. Zirâ mutlaka ikisinden birinin İslâm olmasıyla, dayattıktan sonra mutlak surette araları ayrılır. Fakat, ikisi de Kitâbî

olsalar, eğer kadın İslâm dînine girse kocasına İslâm arz edilir. Eğer koca da İslâm'ı kabûl ederse, Müslüman için ibtidâen tezevvüc câiz olduğu için karısına taarruz edilmez. Kezâ kadın Kitâbiyye ve koca Mecûsi olduğu sûrette koca İslâm'a gelse zikredilen gibi olur. Yani ayrılmaz. Kocanın İslâm'dan yüz çevirmesi talâktır. Fakat kadının yüz çevirmesi talâk değildir. Yani kâdî aralarını ayırdıkda, İslâm'dan yüz çevirmek erkek tarafından olursa ayırmak talâk olur. Eğer yüz çevirmek kadın tarafından olursa nikâh fesh olur. Talâk olmaz. Çünkü talâk erkekler tarafından olur, kadınlar tarafından olmaz. Bu kadının İslâm'dan yüz çevirmesiyle nikâhın feshinde mehr yoktur. Ancak eğer cimâ edilmiş olursa vardır. Çünkü cimâ edilmiş olmayan kadın mübdeli yani ferci bedelin (yani mehrin) sağlamlaşmasından önce kaybetmiştir. Böylece Riddete (yani İslâm'dan dönmeye) ve mutâvaata benzemiştir. Yani kocanın oğlu ile beraber oynamış gibi olmuştur. Kocanın İslâm'dan yüz çevirmesi sûretinde ise, eğer kadın cimâ edilmiş ise onun için mehrin tamâmi lâzım gelir. Eğer cimâ edilmiş değil ise mehrin yarısı lâzım gelir. Çünkü burada cimâdan önce ayırmak talâktır.

Eğer Mecûsi karı - kocadan birinin veya Kitâbî karı - kocadan karının Müslüman olması dâr-i harbde olursa, diğerinin Müslüman olmasından önce üç defa hâiz olmayınca, o kadın bâin olmaz. Çünkü İslâm, ayılma sebebi değildir. Arz-ı İslâm velâyetin kusuru için imkânsızdır. Şu halde fesâdi savmak için ayrılık mutlaka lâzımdır. İmdi şart - ki hayzın geçmesidir - sebeb yerine konulmuştur. Nitekim kuyu kazmada olduğu gibi. **Bizim, Kitâbinin karısı dememize sebeb şudur :** Çünkü Müslüman, koca olsa ve kadın Kitâbiyye olsa onların ikisi de nikâhları üzere kalırlar. Kitâbi kadının kocası İslâm dînine girse Kitâbî kadın bâin olmaz. Çünkü koca için o kadın ile başlangıçta evlenmek câiz idi, bekâ itibâriyle câiz olması evleviyette kalır.

Koca ile karının memleketlerinin ayrılığı, ayılma sebebidir. Esirlik ayılma sebebi değildir. Hattâ ikisinden biri bizim ülkemize Müslüman veya Zimmî olduğu halde çıkışa veya bizim ülkemizde İslâm'ı kabûl etse veya bizim ülkemizde zimmet akdini kabûl etseveyâ dâr-i harbeden esir edilip dâr-i İslâm'a sokulsa, ikisi arasında ayrılık vâki olur. Fakat ikisi beraber esir edilse, ayrılık vâki olmaz. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) yegöre, ayılma sebebi esirliktir. İki ülkenin ayrılığı değildir.

Hâmile olmayan kadın dâr-i harbden bizim ülkemize Müslüman veya zimmiyye olduğu halde hicret etse, iddetsiz nikâh edilir. Fakat hâmile bunun hilâfidir. Çocuğunu doğurmazdan önce nikâh edilmez. Nikâhın câiz olmasının vechi Allah Teâlâ' (C.C.) nîn :

وَلَا جَنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنكِحُوهُنَّ

«Onlarla evlenmenizde bir engel yoktur.» (6) âyetidir ki, muhâcire olan kadının nikâhını mutlak olarak mubâh kılmıştır. İddetten sonra olan nikâhlâ kayıtlanması, nass üzere ziyâdedir. Halbuki o ziyâde neshdir. Nitekim Usûlde anlatılmıştır.

Karı - kocadan birinin - Allah Teâlâ (C.C.) korusun - mürted olmasının nikâh için âcil feshdir. Hüküm üzere mevkûf değildir. Fesh olmasının faydasına gelince, talâk sayısı bununla azalmaz. Bu söz İmâm A'zam ile Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) a göredir. İmâm Muhammed (Rh. A.) ise: «Eğer riddet (yâni İslâm dininden dönme) kadından olursa zikredilen gibidir. Eğer kocadan olursa talâktır» denmiştir.

Eğer kadın cimâ edilmiş ise, riddet gerek kocadan ve gerek kadından olsun, mehrin hepsi cimâ edilmiş kadına verilmesi gereklidir. Çünkü koca kadınla cimâ etmekle mehri sağlamlaştırmıştır. Şu halde mehrin düşmesi düşünülemez. Cimâ edilmemiş kadında, eğer koca mürted olursa mehrin yarısını vermesi gereklidir. Çünkü ayrılma, cimâdan önce koca yönünden olmuştur, ve mehrin yarısı vâcib olur. Eğer riddet kadından olursa, cimâ edilmişin gayrîde mehrden bir şey yoktur. Çünkü ayrılma cimâdan önce kadın tarafından mehrin düşmesini gerektiren suç nedîniyle vâki olmuştur.

İslâm'dan yüz çevirme, irtidâdin yani İslâm dininden çıkışmanın benzeridir. Hattâ cimâdan sonra yüz çevirse, bu hangisinden olursa olsun mehrin hepsi vâcib olur. Eğer cimâdan önce yüz çevirme kocadan olursa mehrin yarısı vâcib olur. Eğer yüz çevirme kadından olursa bir şey vâcib olmaz.

Eğer karı - koca ikisi beraber mürted olsalar da ikisi beraber İslâm'a gelseler, kadın bâin olmaz. Eğer biribirî ardînca İslâm dinine girseler kadın bâin olur. Çünkü ikisinden birinin İslâm'ı önce olsa diğerî riddeti üzere kalır. Bu sûretle de ihtilâf tahakkuk etmiş olur.

★ ★

(6) Bk. Mümtahîne sûresi (60), âyet : 10

كتاب التقسيم

K A S M B A B I

Kasm : Kâf'ın fethiyle ve sînin sükûniyle masdardır.

قسم القاسم المال بين الشركاء

«Bölüştürücü, malı ortaklar arasında böülüştürdü (taksim etti)» denilir. Ortakların arasında paylaştırdı ve paylarını ta'yin etti, demektir.

Kadınlar arasında kasm da bu ma'nâdadır. Yani kadınların arasında, onların yanında sohbet ve eğlensmek için gecelemekde haklarını vermek ma'nâsındadır, cimâda değil. Çünkü cimâ isteğe dayanır. Ko-ca, muhabbettte olduğu gibi, cimâda da eşit muâmele edemez.

Kasmde, giyilen giyside ve yenilen yemekde adâlet vâcib olur. Bunu-ların hiç birinde tercîh câiz değildir.

Bâkire, yeni kadın ve Müslüman kadın kasmde zıtları gibidir. Yani kasmde, giyilende ve yenilende bâkire dul gibi ve yeni kadın eski olan gibi ve Müslüman kadın Kitâbiyye gibidir.

Hür kadın m hakkı; nikâh edilmiş olan câriyenin, mükâtebenin, müdebberenin ve ümmü veledin haklarının iki mislidir. Bu, hürrenin şerefini göstermek içindir.

Kadınlardan dilediği ile yolculuk eder. Yani yolculukda kasm olmaz. Hattâ kocanın yolculukda onlardan her hangi birini yanına alması câiz olur. Zevcelerin gönüllerini hoş etmek için kur'a çekmek daha iyidir.

Eğer kadın kasmini diğer kadına terketmiş olsa, o kadının vazgeçmesi câiz olur. Çünkü o kadın henüz vâcib olmayan bir hakkı iskât

etmiştir. Şu halde o hak düşmez. Çünkü düşürmek ancak kâim (mevcüt) de olur. Binâenaleyh dönmek âriyet gibi kaçınmak ma'nâsına gelir. Şöyleki: Ödünç veren kimse dilediği vakitte, bizim zikrettiğimiz şeyden dolayı, ödünçten vazgeçebilir. **Kadının hastalığı sebebiyle kasımdüşmez. Allah Teâlâ (C.C.) daha iyi bilir.** (Allâhu a'lem).



كتاب الرضاع

SÜT EMME BÖLÜMÜ (RADÂ')

Radâ', lûgatta mutlak sûrette memeyi emmektir. Şeriatta, süt emen çocuğun bir kadının memesinden emmesidir. (1) Kadın kaydı, koyun ve koyunun benzeri hayvanın memesinden ihtarazdır. Çünkü süt emen iki çocuk şayet bir koyunun ve koyunun benzeri bir hayvanın memesinden emse, onun üzerine süt kardeşliği hükmü verilmez. Nitelikim yakında zikredilecektir.

Vakt-i mahsûsda emmesidir. O vakt-i mahsûs, İmâm A'zam' (Rh.-A.) a göre, iki buçuk yıldır. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, ancak iki yıldır. Bütün müctehidler ittifâk etmişlerdir ki : Kadın boşanırsa, süt ücreti babaya iki yıl bittikten sonra vâcib değildir. Sonra, süt emme müddeti geçse, ondan sonra emmeye harâm hükmü taalluk etmez. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

لارضاع بعده الفصال

-
- (1) Bir çocuk bir kadından emdimi artık dinen o kadın onun süt annesi, kadının sütüne sebeb olan kocası sütbabası, o kadından emenler de süt kardeşi olurlar. Bu süretle doğumdan gayrı bir akrabalık teessüs eder; ve artık bu sayılanlar arasında nikâh harâm olur.

Süt emme meselesi dinen pek mühimdir. Zamanla unutulmaya maruz bulunan bu meselede Müslümanların çok uyanık davranışları içâb eder. Doğan çocuğu ya hiç süt anneye vermemeli, yâhut vermek mecbûriyeti varsa meseleyi ciddî bir şekilde ele alarak bir yere yazmalı, bellemeli, hisim ve akrabaya, konuya komşuya onu duyurmalıdır. Aksi takdirde unutulur da günün birinde iki süt kardeşi evlendirmek gibi pek büyük bir vebâl altında kalınabilir.

(Selâmet Yolları, Ahmed Davudoğlu, C. 3)

«Çocuğu sütten kestikden sonra süt kardeşliği olmaz.» buyurmuştur.

Müddetin tamâm olmasından önce sütten kesilmeye, yani (fitâm'-a) itibâr edilmez. Ancak İmâm A'zam' (Rh.A.) dan bir rivâyette itibâr edilir. Şâyet çocuk süt emmekden istiğnâ hâsil ederse. Hassaf' (Rh.A.) in beyânına göre : Müddet geçmezden önce çocuk sütten kesilse ve yemek ile sütten müstağnî olsa, radâ' olmaz. Eğer istiğnâ etmezse onunla hürmet sâbit olur. Bu söz de İmâm A'zam' (Rh.A.) dan rivâyet edilmiştir. Fetvâ bu söz üzeredir. Bunu Zeylai (Rh.A.) zikretmiştir.

Emzirme, hilâf üzere olan vakt-i mahsûsdan sonra mubâh olmaz. Zirâ süt emzirmenin mubâh görülmesi zarûridir. Çünkü o âdemînin cüz'üdür. Şu halde zarûret miktâriyle takdîr edilir.

Süt emzirmekle, her ne kadar az olsa da, emzirenin, süt emen için analığı sâbit olur. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre tahrîm sâbit olmaz. Ancak beş defada ve her defada çocuğa yetecek kadar emzirmekle sâbit olur.

Süt emen için emziren kadının kocasının baba olması da sâbit olur. Emziren kadının sütü o kocadan olmak şartıyla babası olur. Yani sütü emen için emziren kadının ana olması ve kocasının baba olması emziren kadının sütü o kocadan olursadır. Çünkü sütü o kocadan olmazsa, bir emzikli kadını bir erkek tezvvüc etmekle o süt ile kadın bir çocuk emzirse sütü emen, o süt sâhibi olmayan kocanın süt bakımından çocuğu olmaz. Belki radâ'dan üvey çocuğu olur. Hattâ süt emen çocuk için, ikinci kocanın başka kadından olan çocukları ile ve kardeşleriyle evlenmek nesebe olduğu gibi câiz olur. Süt emen çocuk, emziren kadın ikinci kocadan çocuk doğurmadıkça, kadının birinci kocasının süt çocuğu olur. Şâyet ikinci kocadan çocuk doğursa ve bir çocuk emzirse o çocuk ittifakla ikinci kocanın süt çocuğu olur. Çünkü süt ikinci kocadandır. Bundan sonra bu kaydın müntefî olması babalığın ortadan kalkmasını gerektirir. Sonra bu kaydın bulunmaması babalığın bulunmamasını iktizâ eder. Lâkin bundan ikinci kocanın arası ile o cimâ edilmiş emziren kadının arası ayrıldıktan sonra süt emen kızın ikinci kocaya nikâhin câiz olması lâzım gelmez. Zirâ anaların cimâî, gerek süt emme yönünden olsun, kız çocukların harâm eder. Nitekim daha önce geçti.

Neseble harâm olan kimse, süt emmekle de harâm olur. Ancak kız kardeşinin ve erkek kardeşinin neseben anası harâm olmaz. Zirâ nesbeden kız kardeş ve erkek kardeşin anası, ya anadır veya babanm ci-

mâ ettiği kadındır.' Bunların ikisi de harâmdir. Halbuki radâ'dan harâm degildir. Bu mesele üç şekilde olur.

Birinci şekil şudur: Neseben kız kardeş veya erkek kardeşin süt anası. Meselâ : Bir adamın neseben kız kardeşi olup ve o kız kardeşin radâen anası olsa, o adam için radâen kız kardeşinin anasıyle evlenmek câiz olur.

İkinci şekil şudur : Süt kız kardeşinin veya erkek kardeşinin neseben anası. Meselâ : Bir erkeğin radâen kızkardeşinin neseben anası olsa, o erkek için süt kız kardeşinin neseben anası ile evlenmek câiz olur.

Üçüncü şekil şudur: Süt kardeşinin veya süt kız kardeşinin süt annesi. Meselâ : yabancı (ecnebi) olan erkek çocuk ile kız çocuk bir yabancı kadın memesinden emseler ve o kız çocuğun radâen bir başka anası olsa, o erkek çocuk için süt kız kardeşinin anası ile evlenmek câiz olur.

Oğlunun kız kardeşi de müstesnâdır. Çünkü neseben oğulun kız kardeşi, ya kendi kızıdır, yâhut üvey kızıdır ki, onun anasını cimâ etmiştir. Amma süt cihetinden böyle değildir.

Oğlunun ninesi (büyük annesi) de müstesnâdır. Zirâ oğlunun neseben ninesi mevtûasmin (cimâ ettiği kadınının) anasıdır. Veya kendi anasıdır. Radâen böyle değildir.

Amcasının ve halasının anası da müstesnâdır. Dayısının ve teyzenin anası da müstesnâdır. Çünkü amcası ile halasının annesi neseben sahîh dedenin cimâ ettiği karısıdır. Hala ile teyzenin anneleri de fâsid ceddin karısıdır. Radâen böyle değildir. Eğer radâen olursa, zikredilen kadınların hiç biri erkek için harâm olmaz.

Erkek kardeşin kız kardeşi mutlak sûrette helâl olur. Yani erkeğin, süt erkek kardeşinin kız kardeşiyle evlenmesi helâl olur. Nitekim neseben erkek kardeşinin kız kardeşiyle evlenmesi câiz olduğu gibi. Baba bir erkek kardeşi gibi ki, o erkek kardeşin ana bir kız kardeşi olsa, baba bu erkek kardeşi için onunla evlenmek câiz olur.

Bir kadından süt emen iki çocuğun evlenmeleri helâl değildir. Çünkü onlar radâen iki kardeşler. Gerek o kadın onları bir zamanda emzirmış olsun ve gerekse ayrı zamanlarda emzirsin ve gerekse bir memeden emzirsin ve gerekse birini bir memeden ve diğerini diğerinden emzirsin müsâvidir.

Koyun ve koyunun benzeri bunun aksinedir. Koyunun sütü üzere süt kardeşliği hükmü yoktur. Çünkü hürmet, ancak kerâmet yoluyla cüz'iyet şüphesi vâsîtasıyla sabit olur. Burada asıl olan, süt emziren

kadındır, sonra başkasına geçer. İnsan ile hayvanlar arasında doğum itibâriyle cüz'iyet yoktur. Süt itibâriyle de yoktur. Binâenaleyh başkasına geçmez.

Süt emen ile süt emziren kadının çocuğu arasında da helâllik yoktur. Çünkü onlar da kardeşir. **Süt emziren kadının çocuğunun çocuğu arasında da helâllik yoktur.** Çünkü o çocuk kız kardeşinin çocuğuudur.

Bâkirenin sütü harâm olmayı icâb eder. Çünkü o süt büyüp gelişmeye sebebtir. Bu sebeble, diğer kadınların sütü gibi, bununla cüz'iyet şüphesi sâbit olur.

Ölü olan kadının sütü de harâmlığı icâb eder. Çünkü ölü kadının sütü de hakikaten süttür. Kezâ kadının su veya ilâc ile yâhut başka kadının sütü ile karıştırılmış olan sütü de harâmlığı icâb eder. Ya da koyun sütü ile karıştırılmış olan kadın sütü de koyun sütüne gâlib olursa harâmlığı icâb eder. Çünkü bu sütte et bitirip, kemiği geliştirmek özelliği vardır. Yani süt, etin bitmesine ve kemiğin toplanma ve terkîbine sebebdir. Bu, et bitirip büyütme bu bâbda mu'teberdir.

Yemekle karıştırılmış olan süt harâmlığı icâb etmez. Bu söz îtlâk üzere İmâm A'zam' (Rh.A.) in sözüdür. Çünkü, o galebeyi şart kılmaz. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) : «Şâyet süt yemeğe gâlib olsa ve süte ateş degmese yani pişirilmese, ona tâhrîm taalluk eder.» demişlerdir. Kudûri (Rh.A.), İmâm A'zam' (Rh.A.) in sözü üzere, yemeğin tirit gibi belli olmasını şart kılmıştır. Bazıları : «Bu şart, eğer kaşık ile yemek kalktığı vakitte süt damlamazsa harâm olmaz. Çünkü sütün kaşıktan damlaması ile hürmet sâbit olur»; bazıları da : Hiç bir hâlde hürmet sâbit olmaz, demişlerdir. İmâm Şemsü'd-dîn es-Serahî (Rh.A.) bu söze meyletmiştir. Sahîh olan bu sözdür. Zeylai (Rh.A.) böylece zikretmiştir.

Erkeğin veya kadının sütü ile küçük çocuğa ihtikân (şırınga) yapılısa hürmet icâb etmez. Erkeğin sütünün tâhrîm icâb etmediğine sebeb şudur : Çünkü erkeğin sütü gerçekten süt değildir. Zirâ süt, doğurması olabilen kimseden tasaranabilir. Kadının sütü ile ihtikân (şırınga) a gelince: Çünkü; onda büyütüp geliştirme özelliği yoktur. Tâhrîm ise geliştirme itibâriyledir. Geliştirme gıdâ ile olur. Gidâ ise yukarıdan olur, aşağıdan olmaz.

Bir kadın ortağını emzirse, ikisi de kocalarına harâm olurlar. Yani bir erkeğin nikâhi altında bir küçük kız ve bir büyük kadın olsa, o büyük kadın küçük kızı emzirse, erkeğe ikisi de harâm olurlar. Çünkü erkek radâen ana ile kızını bir nikâh altına almış olur. Eğer o büyük kadın cimâ edilmedi ise, onun için mehr yoktur. Çünkü ayrılma cimâ'dan önce, onun tarafından gelmiştir. Hattâ ayrılma eğer onun tara-

fından gelmese; meselâ : zorlanmakla veya uyurken küçük kız onun sütünü emmekle olsa yâhûd bir adam o kadının sütünü alıp küçük kızı içirmekle veya büyük kadın delî olmakla ayrılık hârichten gelse, o kadın için mehrin yarısı vardır. Çünkü ayrılık o kadına izâfe edilmez. Küçük kız için de yarım mehr vardır. Zirâ cimâdan önce ayrılma onun tarafından değildir. O küçük kızın süt emmesine itibâr yoktur.

Eğer kadın fesâdlık edip küçük kızı emzirdi ise, koca o küçük kızın mehrini emziren kadından alır. Eğer fesâd kasdetmedi ise koca emziren kadından bir şey alamaz.

**Bir emzikli kadın boşanıp, iddetten sonra başkasıyla evlendirildik-
de başkasından hâmile olsa ve hamilden sonra ondan süt inse ve o
sütle bir küçük çocuğu emzirse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, çocuğu
doğuruncaya kadar sütün hükmü birinci kocadan olur. O kadın çocuğu
doğurduğu zaman süt ikinci kocadan olur. Çünkü o süt yakînen bi-
rinci kocadan idi. İkinci kocadan olduğunda şüphe etmişlik. İmdi ya-
kın şüphe ile zâil olmaz.**

**Bir erkeğin süt emen iki karısı olup bunların ikisini de bir yabancı
kadın peşipeşine emzirse, o erkeğe ikisi de harâm olurlar. Çünkü onlar
radâen iki kız kardeş olmuşlardır. İki kız kardeşin arasını nikâhen
cem'etmek harâmdir.**

**Bir erkek bir kadına işaret edip; «Bu kadın benim süt kızımdır»,
dedikden sonra sözünden dönse, dönmesinde tasdîk edilir. Çünkü yan-
lışlık bulunabilen bir şeyle ikrârda bulunmuştur. Öyleyse ma'zûrdur.**

**Bazan bir erkek ile fûlan kadın arasında süt kardeşliği vâki olur.
Sonra o kimseye bu haber verilir de o kimse işin gerçeğini iyice ara-
ştırır ve o sözde yanlışlık olduğunu anlar. Şayet bunda yanlışlık oldu-
gunu haber verirse sözü tasdîk edilir.**

**Kezâ bir kimse bir kadın için işaret edip : Bu benim süt karde-
şimdir veya annemdir veya kızımdır, dese, sonra o işaret ettiği kadınl-
la evlenmek isteyip ben önceki sözümde yanıldım veya öyle sandım ve-
ya unuttum dese, o kadın da o adamı tasdîk etse, her ikisinin söyledik-
leri tasdîk olunur, ve o adamın o kadın ile evlenmesi câiz olur.**

**Eğer adam, sözünde durup bu söz haktır, dedığım gibidir, dedik-
den sonra o kadın ile evlense, araları ayrılır.**

**Eğer kadın süt emdiğini ikrâr etse, erkek de inkâr etse, sonra ken-
dini yalanlayıp, ben yanlışdım, diye o süt kardeşliğini ikrâr ettiği
erkek ile evlense câiz olur. Kadın kendini yalanlamazdan önce evlense
câiz olur. Her ikisi süt kardeşliği ikrâr ederler de sonra kendilerini ya-**

lanlar ve biz hatâ etmişiz diyerek evlenirlerse câiz olur. **Kezâ nesebde dahî böyledir.** Ona ancak ısrâr ettiği şey lâzım gelir. Hattâ, bu kadın benim kız kardeşimdir veya anamdır, dese ve kadının belli nesebi olmasa, ondan sonra ben öyle sandım, dese tasdîk edilir. **Eğer birinci söz üzerinde ısrâr ederse araları ayrılır.** Kâfi'de böyle zikredilmiştir. Radâ' (süt emme) mülkü isbât eden beyyine ve birbirini tasdîk gibi şeylerle sâbit olur. Yani iki erkeğin veya bir erkek ile iki kadının şehâdetleri ile sâbit olur. Birbirlerini tasdîk etmekle sâbit olması : Birbirlerini yalanlamak (tekâzüb) ile hükmünün kalkmasına aykırı değildir. Nitekim bunu gördün!



كتاب الطلاق

BOŞAMA BÖLÜMÜ (TALÂK)

Talâk, lûgat yönünden mutlak sûrette kaydı (bağı) kaldırırmak ma'nâsına nadır. «Atı saldı.» ve «Esiri saldı.» denilir. Lâkin nikâhda kullanılması, selâm ve serâh lâfızlarının teslim ve tesrîh ma'nâsına kullanıldıkları gibi «tef'îl» ölçüsü ile «tatlîk - kadını boşamak» ma'nâsına nadır.

Allah Teâlâ' (C.C.) nm

الطلاق مرتان

«Boşama iki

def'adır.» (1) kavî-i şerîfinde olan «talâk» lâfzî da bu kabildendir. Yani «tatlîk» ma'nâsına nadır. Bundan başkasında «if'âl» ölçüsü ile «itlâk - salivermek» ma'nâsına kullanılır. Bundan dolayı, bir adam karısına

آنٹ مطلقة

•Sen boşsun.» dese «lâm» in teşîhi ile, niyete

îhtiyâc olmaz. «Lâm» in tâhîfi ile

مطلقة

dese, talâka niyet

etmeyé muhtactır. Bunu Zeylâî (Rh.A.) zikretmiştir.

Talâk istilahan; şer'an sâbit olan kaydın kaldırılmasıdır. Şer'an demekle hissen sâbit olan kayd hâric kalmıştır. Bağın çözülmesi gibi. Yani nikâh ile şer'an sâbit olan kayd (bağ) in kaldırılması ma'nâsına nadır. Nikâh lâfzî ile itk (âzâd olma) hâric kalmıştır. Çünkü itk şer'an sâbit olan kaydı kaldırmaktadır. Lâkin bu kayd nikâh ile sâbit degildir. Kenz'de böyle zikredilmiştir.

Ben derim ki: Bu, ta'rîf başkalarının girmesine mâni değildir. Çünkü buna fesh girer. Bundan dolayı ben: «Bu kaldırma birden üçe kadar-

(1) Bk. Bakara Sûresi (2), âyet: 229

dır.» sözünü ekledim. Bu ziyâde ile fesh de hâric kalır. Çünkü feshde aded yoktur.

Ma'lûmdur ki, talâk üç çeşittir: Birincisi: **Ahsen**, ikincisi: **Hasen**, üçüncüsü: **Bidîdir**. (2)

Musannif birinci çeşidi; «Kadının tuhru hâlinde cimâ'dan önce boşamak ahsendir.» sözüyle zikretmiştir. Yani, talâkın ahseni (en güzel) kadının, cimâ bulunmayan tuhrunda (hayzdan temiz hâlinde) bir talâk ile boşamak ve kadının iddeti bitinceye kadar kocanın onu terk etmesidir. Çünkü rivâyet edilmiştir ki, Resûlüllah (S.A.V.) in Ashâbı böyle yaparlardı. Zirâ böyle yapmak tedâriki mümkün olmakla (hatâyı düzeltmek mümkün olmakla) pişmanlıklardan daha uzak olur.

Musannif, ikinci çeşidi şu sözü ile zikretmiştir: «Cimâ edilmemiş hayz gören kadının bir defa boşanılması, velev ki o boşama hayzda olsun ve kezâ cimâ edilmişin, içinde cimâ olmayan üç tuhrda ayrı ayrı üç talâkla boşanılması, âyise (yani hayz âdeti kesilmiş kadın), küçük kız ve hâmile kadınların üç ayda boşanılması hasendir ve sünni talâktır.»

İmâm Mâlik (Rh.A.); «Talâk-ı selâse bid'attır.» demiştir. Çünkü talâk mahzûrdur, yâni harâmdir. Ancak kurtulma ihtiyacı için mubâh olur. Bu ise bir talâk ile savulmuş olur.

Bizim için delil; Resûlüllah' (S.A.V.) in Hz. Ömer' (R.A.) e:

مَرْأَبْنَكَ فَلَيْرَاجِعَهَا ثُمَّ يَدْعُهَا حَتَّى تَحْضُرَ
 وَتَطْهِرَ شَمَّ يُطْلِقُهَا ثُمَّ تَحْضُرَ وَتَطْهِرَ شَمَّ
 يُطْلِقُهَا إِنْ أَحْبَ

(2) Boşamanın sebebi: Karı ile kocanın ahlâkı birbirine uymadığı zaman hissedilen ayrılma ihtiyacı ve Allah' (C.C.) in emirlerini ifaya engel olacak darginliğin ârız olmasıdır.

Boşama aslı i'tibâriyle mubâh değil, memnu'dur. Çünkü boşama, nikâh denilen büyük ni'mete karşı bir küfrân-i ni'mettir. Ancak zarûrete binâen bazen mubâh olur.

Boşama bâbindaki âyet ve hadislerin mutlak oluşlarına bakarak, boşamaya «mubahîr» diyenler de olmuştur.

Hulâsa: Boşama, mubâhların, Allah (C.C.) indinde en sevimsizidir.

(Selâmet Yolları, C. 3, Ahmed Davudoğlu)

«Oğluna emret karısına mürâcaat etsin, ondan sonra hâiz olup temizleninceye kadar onu terketsin, ondan sonra boşasın ve yine hâiz olup temiz oluncaya kadar terketsin, ondan sonra dilerse boşasın.» buyurduğu hadisidir.

Yine Resûlüllah (S.A.V.), İbni Ömer' (Rh. Anhümâ) e:

إِنَّكَ أَخْطَأْتَ السُّنَّةَ مَا هَكَنَا أَمْرَكَ اللَّهُ تَعَالَى
إِنَّمِنَ السُّنَّةِ أَنْ تَسْتَقِبِلَ الظَّهَرَ اسْتِقْبَالًا
وَتُطْلِقَ لِكُلِّ قُرْبَىٰ وَاحِدَةً فَتَلَكَ الْعِدَّةُ الَّتِي
أَمْرَكَ اللَّهُ تَعَالَى أَنْ تُطْلِقَ لَهَا النِّسَاءَ

«Sen sünnette yanıldın. Allah Teâlâ' (C.C.) nın sana emrettiği böyle değildi. Şüphesiz sünnetten olan, senin tuhra yönelp beklemen ve her hayz için bir defa boşamandır. Allah Teâlâ' (C.C.) nın kadınların boşanması için emrettiği iddet budur.» buyurmuş ve Hak Teâlâ' (C.C.) nın:

فَطَلِقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ

«Kadınları iddetleri içinde boşayın.» (3)

kavl-i şerîfini murâd eylemiştir. Bu sözü ile talâkın sünni diye adlandırılmasının nedeni anlaşılmış olur.

Âyise, sagîre (küçük kız) ve hâmileyi, cimâ'ın ardında boşamak hîlîdir. Çünkü kerâhet, yüklü olması tevehhümü ile hayz sâhibi kadınlardır. Bu ise, zikredilen kadınarda bulunmaz.

(3) Bk. Talâk sûresi (65), âyet: 1

Musannif talâk'ın üçüncü çeşidini: «İçinde ric'at (dönüş) olmayan bir temizlik devresinde kadını bir veya iki defâda üç talâkla yâhud iki talâkla boşamak yahud temizlik hâlinde cimâ edilmiş olan kadını bir kerede veya hayzda, cimâ edilmiş olan kadını bir kerede boşamak bid'i-dir.» sözüyle zikretmiştir. Çünkü bu talâk hasen talâka ve ahsen talâka aykırıdır. Şu halde bid'i olanın çirkin olması gereklidir. Esah olan söz, sonuncuda yani hayz hâlinde boşanılan kadında —emrin hakikati ile amel edip, mümkün olduğu kadar iddetin eserini kaldırırmakla masiyeti savmak için— ric'atin vâcib olmasıdır. Bizim Meşâyihimizin bazılara göre, ric'at müstehabdır. Hayzlı kadın ric'attan sonra temizlendiği zaman, koca onu dilerse boşar ve dilerse tutar.

Cimâ edilmiş hayz gören karısına, kocası niyetsiz; «Sen sünnet için üç talâk ile boşsun.» dese veya her bir temizlikde bir talâk vâki olmaya niyet etse, her bir temizlikde bir talâk vâki olur. Çünkü kocanın sözü mutlaktır, kâmili kapsar. «Hayz gören kadın» demeye sebeb şudur: Çünkü kadın zevâlü'l-eşhürden (aylarla iddet bekleyenlerden) olursa, hemen bir talâk ve bir aydan sonra bir talâk bir ay sonra bir talâk daha, vâki olur. Kezâ niyetli veya niyetsiz olursa hâl yine böyledir. Eğer cimâ edilmemiş ise, hemen bir talâk vâki olur. Ondan sonra o kadın üzerine, evlenmezden önce bir şey vâki olmaz. Çünkü bu sözün takdiri şudur: Sünnet vaktine kadar sen üç talâk boşsun, demektir. Halbuki iddet olmadığını için onun hakkında sünnet vakti yoktur. Ancak el'an küllün vâki olmasına veya her bir ayda bir talâka niyet etmiş ise, bu takdirde niyet ettiği şey vâki olur. Çünkü sözünün muhtemelidir. Zirâ niyet ettiği talâk vükûan sünnidir. Çünkü üçün toptan vukûu sünnet ile ma'lûmdur. Yoksa ikâ'ı sünnetle ma'lûm değildir. Binâenaleyh kocanın mutlak olan sözü buna şâmil değildir. Çünkü, kocanın sözü kâmile munsarîf olur. Nitekim daha önce geçti. O ki vukûan ve ikâen sünni talâktır.

Hür olsun, köle olsun âkil ve bâliğ olan her kocanın talâkı vâkidir.
Çünkü Resûlüllâh (S.A.V.):

لَا يَمْلِكُ الْعَبْدُ وَلَا الْمُكَاتَبُ إِلَّا الطَّلاقُ

«Köle ve mükâteb, talâkdan başka bir şeye mâlik olmaz.» buyurmuştur.

Velev ki talâk zorla yaptırılmış olsun. Çünkü onun boşaması sahihdir. Lâkin talâk ile ikrârı sahîh değildir. Ya da o koca şaka edici olsun. Hâzil (şaka edici); sözünün hakikatini kasdetmeyen kimse dir. Ve-

ya sefih yani akı zayıf olsun veya akı gitmiş derecede sarhoş olsun, çünkü onun talâkı vâkidir. Kezâ hul'u ve âzâd etmesi de vâkidir. Gerdekse o koca dilsiz olsun.

El Yenâbi'de zikredilmiştir ki: Bu dilsizin talâkının vâki olması, dilsiz doğduğu veya sonradan ârız olup devamlı dilsiz kaldığı sûrettedir. Eğer devamlı olmazsa talâkı vâki olmaz. Dilsizin bilinen işaretiyile vâki olur. Çünkü onun nikâhında ve talâkında, satışında ve satın alışında bilinen belli işaret olsa, o işaret istihsânen konuşanın ifâdesi gibidir. **Kâfi'de böyle zikredilmiştir.**

Ya da o koca yanilsa, yine talâk vâki olur. Meselâ «Sübhânellah» demek isteyip diline «Sen boşsun» sözü gelse, talâk vâki olur. Çünkü söz açıktır, niyete hâcet yoktur.

Efendi, kölesinin karısını boşamakla talâk vâki olmaz. Çünkü efenâdi koca değildir.

Mecnûnun ve küçük çocuğun talâkı vâki olmaz. Çünkü Resûlullah (S.A.V.):

كُلْ طَلَاقٍ جَائِزٌ إِلَّا طَلَاقُ الصَّبَّيِّ وَالْمَجْنُونِ

«Her talâk câizdir, ancak sabî ve mecnûnun talâkı câiz değildir.» buyurmuştur.

Mübersem (zâtülcembe tutulmuş adam) in talâkı da câiz değildir. Mübersem (bâ)ının kesriyle «birsâm» dandır. Bu da delilik (cünûn) gibi, ma'lûm bir illettir.

Bayılmış kimseyin, bunamışın ve uykuda olan kimseyin talâkı vâki değildir. Bunaklı; akılda bir bozukluk olup kimi sözü akillîya kimi de deliye benzer. Bunların talâkının vâki olmadığını sebeb, onlarda temyîz ve akl olmadığı içindir.

Şayet karı - kocanın biri diğerinin bütününe veya bir kısmına mâlik olsa, nikâh bâtil olur. Çünkü mâlik olmak ibtidâen nikâha aykırıdır, bekâsını da meneder. Eğer kadın mâlik olduğu kocasını, mâlik olduğu vakitte hür kıldıkda, koca o kadını iddette boşasa veya kadın dâr-ı harbden Müslüman olduğu halde dâr-ı İslâm'a çıksa, ondan sonra kocası da Müslüman olduğu halde dâr-ı harbden dâr-ı İslâm'a çıksa, o koca da onu iddet içinde boşasa, İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.), bu iki meselede talâkı lâgv etmiştir. yani «Talâk vâki olmaz» demiştir. İmâm Muhammed (Rh.A.), «İkisinde de talâk vâki olur.» demiştir. Talâkın itibâ-

rı ki, murâd sayısıdır. — Kadınlara göredir. — Kocası gerek hür ve gerek köle olsun hür kadının talâkının hepsi üçtür. Câriyeye itibâr ile — kocası gerek hür ve gerek köle olsun — câriyenin talâkı ikidir.

Talâk, itk (yani âzâd) lâfzı ile vâki olur. Aksi, yâni talâk lâfzı ile itk vâki olmaz. Yani koca karısına, «Seni âzâd ettim.» dese, eğer talâka niyet etti ise veyâ hâl talâka delâlet ederse talâk vâki olur. Şâyet efen-di câriyesine, «Seni boşadım.» dese, o câriye âzâd edilmiş olmaz. Çünkü mülkün yok edilmesi kayddan daha kuvvetlidir ve birinci ikinci için lâzım değildir. İkincinin istiâresi birinci için sahîh olmaz. Fakat aksi sahîh olur. Yani birincinin istiâresi ikinci için lâzım olur.



بَابُ اِيقَاعِ الطَّلَاقِ

BOŞAMANIN YAPILMASI BÂBI

Talâk iki çeşittir: Sarıhdır ve kinâyedir. Sarıh söz, usûluyyûn'a göre, kendisinden murâd açıkça anlaşılan sözdür. Hattâ murâd o kadar açık olur ki, söz; gerek hakîkat, gerek mecâz olsun, yalnız işitmekle anlaşılıverir.

Talâkin sârihi (açık ve besbelli olanı), ancak boşamada kullanılan lâfızdır. Meselâ «Ben seni boşadım (tatlik ettim)», «Sen tâliksin (boşsun)», «Sen mutallâka (boşanmış) sun» ve «Sen talâksın» demek gibi.

Bir şâir:

فَانْتَ طَالِقٌ وَالظَّلَاقُ عَزِيزٌ

«Sen tâliksin, talâk ise azimettir.» demiştir. Çünkü bu lâfızlar ancak talâkda kullanılmıştır.

Bu sarıh ile, ric'i bir talâk vâki olur. Kocanın karısına; «Sen boşsun» demesine gelince: Hidâye'de söylenen şu sözden dolayı boş düşer. Bu söz ferdin sıfatıdır. Hattâ iki zevce için «Tâlikan», üç zevce için «Tavâlik» denir. İmdi adede muhtemel olmaz. Çünkü ferd adedin zdiddidir ve «Talâk»ı söylemek kadının sıfatı olan talâkı söylemektir. Yoksas talâkin sıfatı olan boşamayı söylemek değildir. Talâkla birlikte söylenen sayı mahzûf masdarın sıfatıdır. Ma'nâsı, «Üç talâk» demektir. Bunu açıklaması, Tavzîh sâhibinin dediği gibidir. Şüphesiz kocanın «Sen boşsun» sözü, lûgat yönünden kadının sıfatı olan talâk üzere delâlet eder ve iktizâ yönünden erkeğin sıfatı olan tatlik üzere de delâlet eder. Kadının sıfatı olan talâkda üç talâk niyeti sahîh olmaz. Çünkü

o şey haddi zâtında müteaddid değildir. Teaddüd ancak gerçekten boşamada olur. Boşamanın teaddüdüne göre, o boşamanın lâzımı da teaddüd eder, yâni kadının sıfatı da teaddüd eder. İmdi kadının sıfatı olan talâkda üçün niyeti sahîh olmaz. Erkeğin sıfatı olan tatlikde dahi üçe niyet etmek sahîh değildir. Çünkü bu iktizâen sâbittir. **Et-Telvîh sâhibi**, bunu lâzım olduğu gibi açıklamıştır. Bundan anlaşılır ki: **Zeylaî** (Rh.A.) nin: «*Hidâye sâhibinin; tatlik lâfzı ferdin sıfatıdır, sözü doğru değildir. Çünkü söz talâkdadır. Kadında değildir.*» demesi doğru değildir. İmdi sen bu mahalli düşün. Geri kalanlarında ise, meselâ «*Sen talâksın*», «*Sen tâlik'ut-talâksın*» ve «*Sen bir talâk tâliksin*» lâfızları gibi. Bunlar lûgat bakımından ihbâr için olup şâri' onları inşâya nakletmiştir. Lâkin ihbâr ma'nâsını tamâmen ortadan kaldırılmamıştır. Çünkü bütün vaziyetlerinde lûgat ma'nâlarına itibâr etmiştir. Hattâ inşâ için mâzi sigaları seçmiştir ki bunlar hâlde ma'nâlarının sâbit olduğuna delâlet ederler. Koca, «*Seni tatlik ettim*» dese, bu lâfız lûgatta ihbâr için olmakla kadının hâlde talâkla mevsûfe olması vâcib olur. İmdi şeriat, konuşan tarafından bu söz sahîh olmak için iktizâen ikâi (oldurmayı) sâbit kılar. İmdi talâk iktizâen sâbit olur. Bunda üçün niyeti sahîh olmaz. Çünkü muktezânın umûmu yoktur. Bir de üçe niyet etmek ancak mecâz yoluyla sahîh olur. Zirâ üç, i'tibâri bir'dir. Mecâz niyeti ise ancak lâfzin kendisinde olur. Niyyete tahsis gibi.

Talâk ric'i olur. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

الْطَّلَاقُ مَرْتَابٌ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيْحٌ بِإِحْسَانٍ

«Boşama iki def'adır. Ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salmaktır.»
(1) buyurmuştur.

Fukahâ demişlerdir ki: «İyilikle tutmak» dan murâd ric'attır. Mutlakâ, yâni gerek bâin olan bire niyet etsin ve gerekse ondan daha çoga ve gerekse bir şeye niyet etmesin, talâk ric'i olur. Çünkü sözün murâdi besbellidir. Hüküm sözün aynına müteallik olur ve onun ma'nâsının yerine geçer ve niyete ihtiyâc kalmaz. Talâk-ı bâin yapmak niyyeti ile Şâriin iddetin geçmesine bağlılığı şeyi hemen geçerli kılmak istemiş olur ki, bu kasdı hükümsüz kalır. Nitekim namaz kılan kimse üzerinde sehv secdesi var iken namazdan çıkmak için selâm verse bu selâm hükümsüz kalır. Kezâ üçe niyet de lâfzin muktezâsını değiştirmedir. Yâkında açıklaması gelecektir. Şu halde lağv olur.

(1) Bk. Bakara sûresi (2). âyet: 229

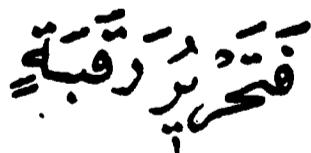
Ric'i talâk kadının vâris olmasını aslâ menetmez. Yâni ne sîhhatte ve ne hastalıkda menetmez. Söyleyen kimse (kocası), vesâk niyetinde diyâneten tasdîk edilir. Yâni kocası «Sen boşsun.» deyip bu lâfız ile vesâkden (ipten) boşanmasını niyet ederse, mahkemece tasdîk edilmez. Çünkü görünürün hilâfinadır. Kadın hâkim gibidir. Şâyet kocadan bu sözü işitse veya bu söze şâhid olan âdil bir kimse o kadın yanında şâhidlik etse, o kadının kendini kocasına teslim etmesi helâl olmaz. Lâkin kocasının niyeti kendisiyle Allah (C.C.) arasında mûteberdir.

Eğer bunu açıklarsa, yâni «Sen ipten boşsun.» derse mutlakâ tasdîk edilir. Yâni kazâen dahî bir şey vâki olmaz. Çünkü bunu söyleyen kimse lâfzin muhtemel olduğu ma'nayı açıklamıştır. Şu halde diyâneten ve kazâen tasdîk edilir. Amel niyetinde ne diyâneten ve ne de kazâen tasdîk edilmez. Çünkü talâk, kaydı kaldırmak içindir. Kadın ise amel ile mukayyed değildir. Kezâ, talâk vâki olan sûretlerde olduğu gibi, kocanın karısına, «Sen talâksın», «Sen tâliku't-talâksın», «Sen talâkan tâliksin» veya «tatlikaten tâliksin» demesi yukarıda zikredilenler gibidir. Lâkin bu sûretlerde, eğer niyet etmedi ise veya bire niyet etti ise, bir ric'i talâk vâki olur. Çünkü yukarıda geçtiği gibi sözden murâd açıkdır.

Ya da ikiye niyet etti ise iki talâk vâki olur. Çünkü sebebi anlatıldığı gibi, isneteyn (iki) lâfzi aded-i mahzdir, müfrede şâmil olmaz.

Eğer talâk adedinin tamâmına niyet etti ise, yâni hür kadında üç ve câriyede ikiye niyet etti ise talâk sahîh olur. Nitekim usûlde takarrur etmiştir ki, masdar lâfzi müfreddir, adede delâlet etmez. Üç (selâs) ise itibârî bir (vâhid) dir. Çünkü cinsin tamâmıdır. Kezâ iki (isnetânî), câriye hakkında cinsin tamâmıdır. Fakat hür kadın hakkında aded-i mahzdir. Binâenaleyh onu niyet sahîh olmaz. Eğer talâkı kadına müzâf kılarsa sahîh olur. Meselâ «Sen tâliksin» der. Veya bütünü ifâde eden rakabe (boyun) gibi bir cüzüne izâfe etmesidir. Çünkü Allah

Teâlâ' (C.C.



«Bir boyun (köle) âzâd etmektedir.» (2)

kavl-i şerîfînde rakabe ile bütün vücûd ifâde edilmiştir. Kezâ, unuk da böyledir. Çünkü Allah Teâlâ' (C.C.)

(2) Bk. Nisâ sûresi (4). âyet: 92

«Qna boyunları harâm oldu.» (3) buyurmuştur.

فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ

Rûha da böyledir: «Rûhu helâk oldu.» derler. Beden, cesed ve fercler de bütün vücûd ifâde edilir. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

لَعْنَ اللَّهِ الْفُرُوجُ عَلَى السُّرُوجِ

«Eyerler üzerindeki ferclere Allah lâ'net etti.» buyurmuştur.

Yüz de böyledir: «Ey! Arabın yüzü.» denir. Başa (re'se) da izâfe edilir. «Fûlân kavmin başıdır» denir. Veya kadının yarısı veya üçtebirî gibi yaygın cüz'üne izâfe ederse, talâk vâki olur. Çünkü yaygın cüz, satış ve satışın gayri gibi diğer tasarruflar için mahaldır. Binâenaleyh talâk için de mahaldır. Lâkin talâk hakkında parçalanmayı kabûl etmez. Zarûret hasebiyle tümde sâbit olur.

Eğer koca talâkı kadının eline, ayağına, sırtına, karnına veya kalbine izâfe ederse talâk vâki olmaz. Çünkü bu uzuvlar tümü ifâde etmez.

Eğer sorulsa ki, el ve kalb ile tüm ifâde edilmişdir, nitekim Allah

Teâlâ (C.C.): بَثَثْ يَدَكَ أَبِي لَهَبٍ «Ebû Leheb'in elleri kurusun,

yok olsun!» (4) buyurmuştur.

Resûlullah (S.A.V.) de: عَلَى الْيَدِ مَا حَذَّتْ «Aldığı şeyi yerine ver-

mek elin borcudur.» buyurmuştur.

Yine Allah Teâlâ (C.C.): فَإِنَّهُ أَشَمُّ قَلْبَهُ

«Şüphesiz ki

onun kalbi günâhkârdır.» (5) buyurmuştur.

(3) Bk. Şuarâ sûresi (26), âyet: 4

(4) Bk. Leheb sûresi (111), âyet: 1

Yine Allah Teâlâ (C.C.) : **مَا أَفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ** «Sen onların kalb-

lerini uzlaştıramazdın.» (6) buyurmuştur. Yâni **بَيْنَهُمْ** «Onların arasını» diye tefsir edilmiştir.

Bundan dolayıdır ki Allah Teâlâ (C.C.) :

وَلِكَنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ

«Fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı.» (7) buyurmuştur. Bunlarda el (yed) ve kalb ile tüm (kül) ifâde edilmiştir. Bu soruya şöyle cevâb verilmiştir: Bunların devâm üzere kullanıldığı, ne lûgaten, ne de örfen ma'lûm değildir, ancak nâdiren kullanılmışlardır. Hattâ bir kavme göre; bunlarla tümü ifâde etmek, örfen sâbit ise talâk vâkî olur. Zikredilen hangi uzuv olursa olsun fark etmez. Bunu Zeylai (Rh.A.) zikretmiştir.

Şâyet koca karısını talâkin yarısı veya üçtebiri ile boşasa, yâni sen «Yarım talâk ile boşsun.» veya «Üçtebir talâk ile boşsun» dese, bir talâk vâkî olur. Kezâ her şâyi' cüz'e izâfe ile bir talâk vâkî olur. Çünkü bölünme kabûl etmeyen şeyin cüz'ünü zikretmek tamâmini zikretmek gibidir. Yine «Birden ikiye kadar» veya «Bir ile iki arasında boşsun.» dese, bir talâk vâkî olur. «Birden üçe kadar sen boşsun» dese, iki talâk vâkî olur. Bu, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. Çünkü İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, birinci gâye mugayyada (sınırlanan şeyde) dâhil olur, ikinci gâye dâhil olmaz. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, gâyenin ikisi de mugayyada dâhildir, hattâ birinci gâyede iki talâk vâkî olur. İkinci gâyede üç talâk vâkî olur. İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre iki gâye mugayyâda dâhil olmaz. Hattâ birinci gâyede bir şey vâkî olmaz. İkinci gâyede bir talâk vâkî olur. İki talâkanın üç yarısına izâfe etse, üç talâk vâkî olur. Çünkü iki talâkanın yarısı bir talâkdir. İmdi üç yarım toplansa, bizzârûre üç tatlıka olur. Bir talâkin üç yarımına izâfe etse, iki talâka vâkî olur. Çünkü bir talâkanın üç yarımı bir buçuk talâk olur. İmdi yarım tamamlanıp iki talâk meydana gelir.

(5) Bk. Bakara sûresi (2), âyet: 283

(6) Bk. Enfâl sûresi (8), âyet: 63

(7) Bk. Enfâl sûresi (8), âyet: 63.

Bazları «Üç talâk meydana gelir» demişlerdir. Çünkü her bir yarım tamamlanıp üç talâk meydana gelir.

Kocanın karısına bir lâfzını ta'yîn etmesiyle, yâni «Sen iki içeri-sinde bir defa boşsun» demesiyle, eğer bir şeye niyet etmedi ise, lâfız açık olduğu için bir talâk vâki olur. Ya da çarpmaya niyet etti ise yine bir talâk vâki olur. Çünkü madrûbda (çarpılan şeyde) bir şey ziyâde etmez. Eğer bir ile ikiye niyet etti ise üç olur. Çünkü üç, lâfzin muhtemelidir. Bu bizim zikrettiğimiz, cimâ edilmiş kadın hakkındadır. Cimâ edilmemiş kadında bir talâk vâki olur. Yâni, cimâ edilmemiş kadına «Sen ikide bir defa boşsun» dese de ikiye niyyet etse bir talâk vâki olur. Nitekim, bir ve iki boşsun, dese, hüküm yine budur. Yâni, cimâ etmediği karısına; «Sen bir ve iki talâk boşsun» dese, bir talâk vâki olur. İkiye yer kalmaz. Ama, birle berâber iki talâka niyyet ederse, üç vâki olur. Çünkü bu da lâfzin muhtemelidir.

Çarpma niyyetiyle; «Sen ikide iki boşsun.» dese, iki talâk vâki olur. Çünkü bilirsın ki, niyeti yoksa madrûbda (çarpılanda) bir şey ziyâde olmaz. Eğer, ikiyle beraber ikiye yâhûd iki ve ikiye niyet ederse, o kadın cimâ edilmiş ise, üç talâk vâki olur. Çünkü, sebebi yukarıda geçtiği gibi, üç lâfzinin muhtemelidir.

Kocanın, «Buradan Şam'a varincaya kadar boşsun» demesiyle bir ric'i talâk vâki olur İmâm Züfer (Rh.A.), «Bâin talâk vâki olur. Çünkü koca talâkı uzunluk ile nitelemekle sanki o, «Uzun boşsun» demiş olur. Eğer böyle dese bâin olurdu. Bunda da bâin olur.» demiştir.

Biz deriz ki: Hayır, uzunluk ile değil, kısalık ile nitelemiştir. Çünkü talâk vâki olduğu vakit, mekânların hepsinde vâki olur. Talâkin kendisi kısaltmaya (kasra) muhtemel olmaz. Çünkü cism değişildir. Talâk hükmünün kısalığı ise; ric'i olmaktadır.

Kocanın karısına; «Sen Mekke'de yahûd evde boşsun.» demesi, o anda talâkı yapmaktadır. Çünkü talâk bir yere mahsûs değildir. Eğer onunla ta'lîk murâd ederse, diyânet yönünden tasdîk edilir, ama kazâen tasdîk edilmez. Çünkü izmar zâhirin hilâfidir. (Yani, kapalı konuşmak açık konuşmak gibi değildir). **Kezâ;** «Sen filân elbisenin içinde boşsun.» dese, kadın derhal boş olur. Bununla ta'lîka niyyet etse, kazâen tasdîk edilmez. **Kezâ;** «Sen gölgede veya güneşde boşsun.» demesinde de hü-küm zikredilen gibidir.

Kocanın karısına, «Mekke'ye girdiğin zaman veya eve girdiğin za-man sen boşsun» demesi ta'lîkdir. Birincinin sebebi, koca talâkı Mekke'ye girmeye bağlılığı içindir. İKİNCİYE SEBEP, (fi) lâfzi zarf için kul-lanıldığındandır. Ve fiil hakikaten zarfiyyet için uygun olmaz. İKİSİ

arasında münâsebet olduğu için ikisinden her biri cem' için olmakla şart ma'nâsı üzere haml edilir. Çünkü mazrûf zarfı cemeder. Kezâ meşrût da şartı cemeder ve şartsız meşrût bulunmaz. Şart meşrût üzere geçer. Kezâ zarf da mazrûf üzere geçer. Birbirlerine yakınlaşmış olurlar. Şu halde istiâre câiz olur.

Kocanın karısına, «Sen yarın boşsun.» veya «Sen yanında boşsun.» demesiyle kendisine bağlanılan şey bulunduğu için tâlâk sabah vaktinde vâki olur.

«Yarında boşsun» demekle ikindiyi niyyet etmek de sahîhdir. Yâni gündüzün sonu niyyeti sahîh olur. Musannîfın murâdı kazâen sahîh olmaktadır. Amma İmâm A'zam' (RhA.) a göre, diyâneten ikisinde de tasdîk edilir. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre ise, ikisinde de kazâen tasdîk edilmez ve diyâneten ikisinde de tasdîk edilir.

«Sen bugün, yarın boşsun veya yarın, bugün boşsun» sözünde «Bugün, yarın boşsun.» da bugüne itibâr edilir ve ikincisi hükümsüz olur. Yâni birinci sûrette o gün kadın boş olur ve «yarın» sözü hükümsüz olur. İkinci sûrette talâk (yarında) vâki olur. (Bugün) sözü hükümsüz olur. Çünkü talâk zikredilince hükmü; ta'lîkan veya tencîzen sâbit olur. İkinci zîr ile ta'bîr muhîtemel olmaz. Çünkü muallâk tencîzi, tencîz ta'lîki kabûl etmez. Şu söz buna muhâliftir: Şâyet, «Yarınki gün geldikde sen bu gün boşsun» dese, o vakit yarınki günden önce talâk vâki olmaz. Çünkü mütekellim talâkı yarınki günün gelmesine bağlamıştır. Yarınki günden önce talâk vâki olmaz. Gün'ün (yevm) zikri ta'lîk vakitini açıklamak içindir.

Koca karısına «Sen bir talâk boşsun veya değilsin»; «Sen behîm ölüümle beraber boşsun», veya «Sen, senin ölümünle beraber boşsun» dese, hükümsüzdür. Birincinin hükümsüz olması, vasif her ne zaman adede bitişik olsa da talâkin vukûu adedin zikri ile olur. Nitekim açıklaması gelecektir. İmdi şüphe ikâ'a (talâkı yapmaya) dâhil olur, bu yönden talâk vâki olmaz. İkincide yani «ölümümle beraber» dediği sûrette boş düşmemesi talâkı ona zıt (münâfi) bir hâle izâfe ettiği içinidir. Çünkü kocanın ölümü ikâ'in ehliyetine zittir. Kadının ölümü ise talâkin vukûunun mahalliyetine aykırıdır. Halbuki bunların ikisi de (hem ehliyet hem mahalliyet) mutlaka lâzımdır.

Kezâ, «Ben seninle evlenmezden önce boşsun» veya «sen dünkü gün boşsun» dese de, halbuki onunla bugün evlense, kocanın sözü yine hükümsüz olur. Çünkü, talâkı kadına mâlik olmadığı vakte izâfe etmiştir. Şu halde hükümsüz olur. Nitekim, «Ben yaratılmadan önce sen boşsun»; «Sen yaratılmadan önce boşsun», «Ben seni küçük çocuk

i̇ken boşadım», veya «Ben seni uyuduğum halde boşadım» dese hükümsüz olur ve talâk vâki olmaz. Fakat efendi kölesine «Ben satın almazdan önce sen hûrsün» veya «Dünkü gün sen hûrsün» dese, halbuki köleyi o konuştuğu gün satın almış olsa, köle âzâd edilmiş olur. Çünkü mâlik olmazdan önce kölenin hürriyetini ikrâr etmiştir. Görülmez mi ki, bir kimse başkasının kölesi için «Bunu efendisi âzâd eyledi.» deyip ondan sonra satın alsa, o kimse hesabına âzâd edilmiş olur. Nitekim sebebini yukarıda zikrettik. Bunu Zeylai (Rh.A.) zikretmiştir. Eğer dünkü günden önce nikâh etti ise «Dünkü gün sen boşsun», demekle, o anda talâk vâki olur. Çünkü talâka aykırı olan duruma isnâd etmemiştir. Ve kendisinin yahûd başkasının talâkından haber verme sûreTİyle tashîhi de mümkün olmaz. Çünkü bunların ikisi de yoktur. İmdi inşâ müteayyin olup o an talâk vâki olur.

Erkek karısına; «Sen, benim ölümümden iki ay önce iki aydan daha çok öncede boşsun.» dese ve iki ay geçmezden önce ölse, şart bulunmadığı için, boşanmış olmaz. Eğer o iki ay geçtikden sonra ölse, şart bulunduğu için boşanmış olur. Amma kadına mirâs yoktur. Çünkü iddet iki ayda üç hayzla bitmiştir. Câmiu'l-Kebîr şerhi «Tahrîr» de böyle zikredilmiştir.

Eğer erkek, karısına; «Ben seni boşamadıkça sen boşsun» veya «Ben seni ne zaman boşamazsam, o vakit boşsun» dese veya «Her ne zaman ki ben seni boşamazsam boşsun.» dedikten sonra sussa, kadın boşanmış olur. Çünkü adam talâkı boşamakdan hâli olan zamana izâfe etmiştir. Talâk da sustuğu vakitte þulunmuştur. Çünkü «Her ne zaman» ma'nâsına gelen (metâ) lâfzı, zaman zarflarından olduğu için vakitte açiktır. Kezâ (mâ) lâfzı da vakitte kullanılır.

«Eğer ben seni boşamadım ise sen boşsun» dese, susmasıyle kadın boşanmış olmaz, belki nikâh devâm eder. Hattâ ikisinden biri, boşanmadan önce, ölünceye kadar nikâh devâm eder. Talâk ölümden az önce vâki olur. Çünkü şart o vakitte gerçekleşmiş olur.

«izâ, izâmâ» lâfızları İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, niyetsiz «in» lâfzı gibidir ve İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, «metâ» lâfzı gibidir. Onların hükümleri yukarıda zikredildi. Hattâ «Ben seni boşamazsam, boşsun» veya «Ben seni boşamadığım zaman boşsun.» dese, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, hayatın son cüzdende kadın boşanmış olur. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre «metâ» gibidir. Yâni sükûtu mahallinde talâk vâki olur. Eğer erkek vakte veya şartta niyet etse, niyeti gibi vâki olur. Çünkü lâfzin ikisinden her birine ihtimâli vardır.

Erkeğin «Sen boşsun, ben seni boşamadıkça sen boşsun» sözünde,

sonuncu defâda dediği «Sen boşsun» sözü ile boşanmış olur. Bunun manâsı, şayet erkek bu sözü mevsûlen dediyse olur. Kiyâs şudur ki: Eğer kadın ile cinsi münâsebette bulunmuş ise iki talâk vâki olmalıdır. Bu, İmâm Züfer' (Rh.A.) in sözüdür. Çünkü erkek, talâkı boşamakdan hâli bir zamana izâfe etmiştir. Halbuki az da olsa bu zaman mevcûddur. O da, talâkla meşgûl olduğu zamandır.

İstihsânın vechi şudur ki, yemîninde durma zamanı yemîne dâhil değildir. Halbuki maksûdunbih odur. Onun tâhkîki mümkün olmaz. Ancak yemînden o miktarı çıkarmakla olur. Hîlâfin aslı, elbiseyi giymış iken «Ben elbiseyi giymem.» diye yemîn eden kimsede görülür. Bunun benzerinin açıklaması inşâallah yakında gelecektir.

Erkek karısına «Seninle evlendiğim gün boşsun.» der de, o kadını gece nikâh ederse, yemînini bozmuş olur. Emir bil.-yed (emrin elinde olsun sözü) bunun aksinedir.

Ma'lûmun olsun ki; «yevm (gün)» lâfzi sürekli bir işe bitişik olsa, onunla gündüz (nehâr) murâd edilir. Eğer sürekli olmayana bitişik (yakın) olursa, mutlak vakit murâd edilir. Çünkü zaman zarfı, şayet (fî = de) lâfzi olmadan bir fiile bağlı olsa, onun için ölçü (mi'yâr) olur. Meselâ, «Ben yılı oruç tuttum» sözü gibi. «Ben yılın içinde oruç tuttum.» sözü bunun aksinedir. Şayet emr bi'l-yed gibi, fiil sürekli olsa, ölçü de sürekli olur. Şu halde gün ile gündüz murâd edilir. Şayet fiil sürekli olmasa, talâkm yukûu gibi ölçüde sürekli olmaz. Şu halde gün ile mutlak vakit murâd edilir. Bunun tam araştırması Telvîh'dedir. Biz onu Telvîh hâsiyelerinde açıkladık.

«Sen efendinin âzâd etmesiyle beraber iki kere boşsun» dese, efen-di de âzâd etse, onun için ric'at vardır. Yâni bir adam başkasının câriyesiyle evlenip ona bu sözü söylese, sâhibi de âzâd etse, o câriye iki talâk ile boşanmış olur. Zâhir olan, o kocanın ric'ate mâlik olmamasıdır. Çünkü câriye hakkında iki talâk, üç talâk gibidir. Lâkin o koca ric'ate mâlik olur. Çünkü sâhibinin âzâd etmesi boşamak için şarttır. «Beraber» lâfzi ona aykırı değildir. Çünkü «beraber» lâfzi «sonra» manâsında kullanılır. Meselâ, Allah Teâlâ' (C.C.) nın:

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرٌ

«Demek ki zorlukla beraber (yâni sonra) bir kolaylık var.» (8) kavli

(8) Bk. İnpîrah sûresi, Ayet: 5

şerifinde olduğu gibi. Binâenaleyh, âzâd etmek, talâkdan önce olur. Talâk vâki oldukça câriye hür bulunur. Talâkin tamâmi iki olmaz, belki diğer hür kadınlar gibi üç olur. İmdi o erkek iki talâkdan sonra ric'ate mâlik olur. Eğer mezkûr mes'elede câriyenin âzâdi ve iki defâ boşanması yarının gelmesine bağlanırsa, yâni efendi câriyesine, «Yarınki gün geldikde sen hûrsün» dese, ve kocası; «Yarınki gün geldikde sen iki talâk ile boşsun.» dese, yarınki gün gelince o koca için ric'at hakkı yoktur. Çünkü talâkin vükûu câriyenin âzâd edilmesinin vukûu ile beraberdir. O câriye için iki talâk vâki olur. Câriye olması bakımından kocası için ric'at yoktur. Fakat birinci mes'ele bunun aksinedir. Çünkü bilirsin ki o anda âzâd etme, rütbe bakımından öncedir. İmâm Muhammad' (Rh.A.) e göre, koca ric'ate mâlik olur. Çünkü âzâd etme aslı duruma geri dönme olduğu için vukûu daha çabuktur. Bu ise müstahsen (güzel) bir iştir. Boşamak âzâd etmenin aksinedir. Çünkü boşamak (talâk), mubâhların en sevilmeyenidir. Belki o câriye, bi'l-ittifâk ihtiyât için, hür kadın gibi iddet çeker.

Kocanın karısına «Ben senden bâînim» demesiyle kadın boşanmış olur. Veya koca karısına, talâka niyetle «Ben şana harânum» demesiyle bâîn talâk ile boşanmış olur. «Ben senden boşum» demesiyle, gerek talâka niyet etsin ve gerekse etmesin kadın boşanmış olmaz. Çünkü talâk, kaydi izâle içindir. Halbuki kayd kadındadır, kocada değildir. Eğer mülkü izâle için olsa mülk kadının üzerindedir. Çünkü kadın kocanın memlûkesidir ve koca mâliktir. Kocanın «Ben senden boşum.» demesi hükümsüz olur. İbâne bunun aksinedir. Çünkü ibâne vuslatı izâle içindir. Vuslat ise koca ile karı arasında müsterektir. Tahrîm de ibâne gibi hilâf üzeredir. Çünkü tahrîm helâlliği yok etmek içindir. Bu da ibâne gibi karı - koca arasında müsterektir. Şu halde ibâne ile tahrîmin koca ile kariya izâfesi sahîh olur. Fakat talâkin izâfesi ancak kadına sahîh olur. Vikâye'deki: «Karî - kocadan biri diğerinin bütününe veya bir cüz'üne mâlik olduktan sonra boşama yoktur.» sözünü zikretmemesine sebeb, talâkin ikâ'ı bâbından önce zikredilen; «Karî - kocadan biri diğerine mâlik olursa nikâh bâtil olur» sözüyle yetinildiği içindir. Çünkü nikâh bâtil olunca vukûa ihtimâl kalmaz. Yâni Vikâye'nin «Karî - kocadan biri diğerine mâlik veya bir parçasına mâlik olduktan sonra talâk vâki olmaz.» sözünü burada zikretmemesine sebeb, bâîn talâkin ikâ'ından önce, «Karî - kocadan biri diğerine mâlik olsa nikâh bâtil olur.» sözü ile yetinildiği içindir. Çünkü nikâh bâtil olunca, vukûa ihtimâl kalmaz.

Kocanın karısına, parmağının içine işaretle, sen şöyle boşsun, dese;
GURER C. 2/F — 12

dikili parmakların sayısınca boş düşer. Parmakların sırtına işaretle söylese yumulan parmakların sayısınca boş düşer. Zirâ açık parmakla işaret ederse, âdeten avucun içi muhâtab tarafında olur ve açık parmakların sayısına itibâr olunur. Parmağı yumarsa, avuç içi, eli yumanın tarafına bakar ve ora halkın örflerine göre yumulan parmakların sayısına itibâr olunur.

Koca hür olan karısına «Sen tâliksin, bâinsin.»; «En şiddetli talâk ile boşsun» veya «Talâkin en fâhişi ile veya en kötüsü ile veya şeytânın talâkı ile veya bid'at talâkı ile veya dağ gibi talâk ile veya bin gibi talâk ile veya ev dolusu talâk ile veya şiddetli boşamakla veya uzun talâk ile ve geniş ile boşsun» dese, üç talâka niyetsiz bir talâk-ı bâin vâki olur. — Bu «üç talâka niyetsiz sözü, hiç adet niyet etmediği yâhûd bir veya ikiyi niyet ettiği sûretlere şâmildir: Bu hür kadın hakkındadır. Fakat câriyede ikiye niyet üç menzîlesindedir. Daha önce defâlarca geçtiği için, musannîf bunu tekrar zikretmemiştir. — İmdi bu zikredilen sözlerin hepsinde hür kadında bir bâin talâk vâki olur. Yâni koca talâkı ziyâdeden veya şiddetten bir çeşitle nitelese, bâin talâk vâki olur. Çünkü koca talâkı muhtemel olduğu şey ile nitelemiştir. Bu nitelik iki muhtemelin birini ta'yin içindir.

Üçe niyet etmekle üç talâk vâki olur. Daha önce geçtiği gibi; üç cinsin tamâmıdır. Lâfız ona ihtimâlidir. İmdi niyet ile üçe yorumlanır.

Koca mevtuası (cimâ etmediği nikâhlısına) olmayan nikâhlısına «Sen üç talâk ile boşsun..» dese, üç talâk vâki olur. **Hasan Başrı** (R.A.); «Şâyet koca cinsi münasebette bulunmadığı karısına «Sen üç talâk ile boşsun» dese, bir talâk vâki olur. Şâyet «Ben senin üzerine üç boşama vâki kıldım.» dese, üç boşama vâki olur» demiştir. Çünkü kocanın «Sen boşsun» sözü ile kadın iddete hâcet kalmaksızın boş olur ve üç sözü kadın yabancı olmadan sonra söylemişdir. Nitekim atfla söylemiş olsa hükküm yine böyledir. Kocanın «Ben senin üzerine üç boşama vâki kıldım» demesi, bunun aksinedir. **Bizim delilimiz şudur:** Ne zaman aded zikredilirse talâkin vukûu aded ile olur. Yakında açıklaması gelecektir. Atf böyle değildir. Bu ibâre Kenz'in ve Vikâye'nin ibâresinden daha güzeldir. Çünkü onda Kenz ve Vikâye'nin aksine mezkûr hilâfa işaret vardır. Nitekim onlara bakıp inceleyen kimseye bu gizli değildir. İmdi gerisini sen düşün!

Eğer koca, cimâ edilmemiş kadın için talâkı ayrı söylese, meselâ: «Sen, bir defa ve bir defa boşsun.», «Sen boşsun, boşsun.» veya «Sen boşsun, sen boşsun» demekle ayırsa, iddete hâcet olmaksızın birinci talâk ile bâin olur. Çünkü kadın henüz cimâ olunmamıştır. Mahal bulunmadığı için ikinci talâk vâki olmaz. Talâk bitişik olduğu sayı ile vâki

olur, talâk sözü ile vâki olmaz. Yani koca «Sen bir defa boşsun.» dese, talâk bir lâfzı ile vâki olur, yoksa «Sen boşsun» lâfzı ile vâki olmaz. Çünkü sözün başlangıcı sayı zikrine bağlıdır. Sayı zikrinden önce hü-küm ifâde etmez. Nitekim usûlde anlatılmıştır.

Eğer koca «Sen boşsun.» dedikde, sayı zikretmeden önce kadın olse, kocanın «sen boşsun» sözü hükümsüz olur. Talâk vâki olmaz. Mu-sannîfîn, ölümü kadının ölümü ile kayd etmesine sebep şudur: Çünkü sayı zikrinden önce kocanın ölümü ile bir talâk vâki olur. Çünkü ko-ca kadın öldüğü sûrette talâk lâfzını sayıya eklemiş ve sayı zikri kadın-nın ölümünden sonra hâsil olmuştur. Kocanın ölümünde ise; talâk lâfzı söylemiş, ona aded eklenmemiş, sadece «Sen boşsun» sözü kalmıştır. Bu söz, talâk vâki olmak için bizzat amel eder. Görülmüyor mu ki: **Koca karısına** «Sen boşsun» deyip bununla (uç) demek istese ve (uç) lâfzını zikretmeden önce bir kimse onun ağını tutsa ve talâkın zikrinden son-ra bir şey söyleymese bir talâk vâki olur. Çünkü talâkın vukûu kocanın lâfzı iledir. Yoksa kasdı ile değildir. Mi'râcu'd-Dirâye'de böyle zikredil-miştir.

Kocanın cimâ etmediği karısına «Sen bir ve bir (defa) boşsun»; «Sen birden önce bir (defa) boşsun.» veya «Sen birden sonra bir (de-fa) boşsun» demesiyle bir talâk vâki olur.

«Sen bir ve bir (defa) boşsun» sözü ile bir talâk olmasının sebebi açık-tır. Geri kalanlarına gelince: Birinci talâk onlarda öncelikle **yasfe-dildiği** içindir. Çünkü o talâk vâki olunca, ikinciye mahal kalmaz.

Kocanın karısına «Sen birden önce bir (defa) boşsun»; «Sen birden sonra bir (defa) boşsun», «Sen bir ile beraber bir (defa) boşsun», «Sen bir ile beraber bir (defa) boşsun» demesiyle iki talâk vâki olur. Birin-cide iki talâk olmasının sebebi şudur: Öncelik kinâye harfine bitişik ol-duğu için ikinci birin sıfatıdır. Bu da; o talâkın ikâ'ının geçmişte yapıldığını ve birinci talâkın da şimdi vûku bulduğunu gerektirir. Lâkin geçmişde yapmak şimdi yapmakla olur. Binâenaleyh ikisi de beraberce vâki olurlar. İkinci sebeb ise; sonralık birinci bir talâkın sıfatı olduğu için bir talâkın ikâ'ı şimdi; diğerinin ikâ'ı bundan önce olması gerekir. Binâenaleyh ikisi berâber olurlar.

Üçüncü ve dördüncüye gelince: «maa» lâfzı berâber ma'nâsına ol-duğu içindir.

Koca karmaşa «Eğer eve girersen sen bir talâk ile ve bir ile boşsun» dese, eğer kadın eve girerse bir talâk vâki olur. Çünkü şartla bağlı olan söz şart zamanında söylemiş gibidir. Şartsız söylemiş olsa bir

talâk vâki olur. Çünkü ikinci ile üçüncü için mahal kalmaz. Burada da onun gibidir.

Eğer koca şartı te'hîr ederse, iki talâk vâki olur. Yani koca cimâ edilmeyen karısına «Eğer eve girersen sen boşsun ve boşsun» dese, iki talâk vâki olur. Çünkü iki cüz şartta bir defada bağlanmışlardır. İmdi iki talâk vâki olur. Cimâ edilmiş kadında zikredilen kelimelerin hepsinde iki talâk vâki olur. Çünkü iddet mevcûd olmakla nikâhın eseri bâki kalmıştır. Bu ibârenin yeri burasıdır. Vîkâye'de ibâre yerini bulmuştur.

İki veya üç karısı olan bir erkek «Benim karım boştur.» dese, birisi boşanmış olur. O adam için ta'yîn etme muhayyerliği vardır. Sahîh söz budur. «Sahîh söz budur» demekle o kadınların her biri için talâk vardır, denilen sözden sakınılmıştır. Sahîh söz birinci sözdür. Bunu Zeylâî (Rh.A.) «Bâbu'l-îlâ» in sonunda zikretmiştir.

Bir kimse karısını cimâ etmeden önce üç talâkla boşasa, üç talâk (talâk-ı selâse) vâki olur. Çünkü kocanın «sen üç (talâk) boşsun» sözü, mahzûf masdarı söylemektir. Sözün takdiri «Üç talâk» demektir. Şu halde üç talâk topdan vâki olur. Kocanın «Sen boşsun» sözü yalnız başına îkâ' değildir. El-İhtiyâr'da da böyle zikredilmiştir.

Denilemez ki; nass, medhûlün bihâ (cimâ edilen hakkında) vâriddir. Şöyleden ki: Allah Teâlâ (C.C.):

حَتَّىٰ تَنْجُكَ زَوْجًا غَيْرَهُ

«Kadın ondan başka bir ere nikâhlanıp varincaya kadar...» (9) buyurmuştur.

Çünkü biz buna şöyle cevap veririz: Usûlde takarrur etmiştir ki, itibâr lâfzin umûmîliginedir, sebebin özelliğine değildir. Nass-ı kerîmde ilk kocanın cimâ ettiğine delâlet yoktur.

Koca, dört karısına «Sizin aranızda bir boşama vardır.» dese, her biri bir talâk ile boşanmış olur. Kezâ, dört karısına «Sizin aranızda iki boşama vardır.», «Üç boşama vardır.» veya «Dört boşama vardır» dese, her biri bir talâkla boşanmış olur. Ancak o koca onların arasında her sözü taksîme niyet etmiş ise, o zaman her bir kadına üç talâk vâki olur.

Eğer koca karılarına «Sizin aranızda beş boşama vardır.» dese, her

(9) Bakara sûresi (2), âyet: 230.

biri için iki talâk vâki olur. Sekiz boşalmaya varıncaya kadar böylece iki talâk vâki olur. Eğer koca sekizden fazla söylerse her biri üçer talâk ile boşanmış olur. Hâniye'de böyle zikredilmiştir.



فَصْلٌ

TALÂKIN KİNÂYELERİ FASLI

Kinâye, Usûl Ulemâsına görc, murâdî gizli olan şeydir. (1) O gizlik gerek hakikaten, gerekse mecâzen olsun. **Kinâye, burada talâk içîr konulmayıp talâka ve ta'lâkdân başkasına muhtemel olan sözdür.** Bununla talâk vâki olmaz. Ancak niyet ile vâki olur. Ya da hâlin delâletiyile vâki olur. Çünkü kinâye, talâk için konulmayan söz olup, talâka ve ta'lâkdân başkasına muhtemel olunca niyet veya delâletle ta'yîn vâcibdir. Talâk hakkında konuşma hâli ve öfke hâli gibi.

Bu, talâk için konulmayan şey üç kısımdır. Musannîf birinci kısmını: «Ya yalnız kadının talâkı sormasına cevâb için vâki olur» sözü ile zikretmiştir. Yani kadının sözünü red yâhud ona sövmek, sitem etmek için değildir. Karısına «Sen iddetini say.» demesi gibi. Çünkü «iddetini say» lâfzi ile «Allah Teâlâ'nın nimetlerini veya benim nimetlerimi say» demek ihtimâli murâd olabilir. Ya da «Nikâhdan iddet doldur (i'tidâd eyle)» demek olur. Şâyet nikâhdan i'tidâda niyet etti ise, kapalılık ortadan kalkar. Bununla cimâdan sonra iktizâen talâk vâcib olur. Sanki koca karısına «Ben seni boşadım veya sen boşsun onun için iddetini say» demiş gibi olur. Cimâdan önce bu söz boşamakdan istiâre edilmişdir. Çünkü filcümle yâni kısmen sebebidir. Velev ki burada sebeb olmasın. Sebeb hükmeye muhtas olursa, hükmü sebeb için istiâre etmek câiz olur. Nitekim usûlde anlatılmıştır.

Karısına «Sen rahmini istibrâ eyle.» demesi de bu nevidendir. Bununla talâk vâki olmaz. Zirâ istibrâ i'tidâd (iddet beklemek) ma'nâsına kullanılır. Çünkü istibrâ iddet ile maksûd olan şeyin açıklamasıdır. İmdi istibrâ i'tidâd menzilesinde olmuştur. Bu istibrâ kadının rahmindede

(1) Talâk üç kısımdır:

- a) Ahsen-i talâk: Kadını cimâ etmediği bir temizlik devresinde bir defâ boşayarak iddeti geçinceye kadar terketmektir.
- b) Hasen-i talâk: İçinde cimâ bulunmayan üç temizlik devresinde birer defâ boşanmaktadır.
- c) Bidî'î talâk: Bir defâda üç sayı ile boşamak. yâhud hayatı hâlinde boşanmaktadır.
Talâk vuku'u i'tibâriyle de ric'i ve bâin olmak üzere iki nevidir.
Talâk-i ric'i: Talâkta kullanılan açık sözlerle yapılan talâktır.
Bâin talâk ise; kinâye sözlerle yapılan talâktır.

çocuk yokken boşamak için de muhtemeldir. Yani, «Seni boşamam için sen rahminde bir şey var mı, yok mu, bil!» demiş olur.

Şu da bu nevidendir: Karısına, «Sen bir tanesin» dese, yani «sen kavminin içinde bir tânesin veya benim yanımdayı bırsın. Benim için senin ile beraber başkası yoktur» dese, talâk vâki olmaz. Ancak niyet ile veya hâlin delâleti ile olur. Bu «Sen bırsın» lâfzı hazfedilmiş masdarın sıfatı olmaya da muhtemel olur. Yani sen bir talâkla boşsun, demek olur.

Âmme-i Meşâyihe göre, vâhid kelimesinin i'râbına bakılmaz. Çünkü Arapların avâm tabakası i'râbin vechlerini ayırd etmezler. Niyet ile mübhîmlik zâil olunca sarîh üzere delâlet olur. Mucebi ile amel etmiş olmaz. Sarîh sözün arkasından ric'i talâk gelir. Burada talâk sorusuna cevâb olmak ihtimâli de vardır, red ve sebeb ihtimâli yoktur.

Şu da bu nevidendir: Karısına «Emrin senin elindedir» dese, niyet-siz talâk vâki olmaz. Yani işin senin elindedir ma'nâsındadır. Nitekim

Allah Teâlâ' (C.C.) nın

وَمَا أَصْرُ فِرْعَوْنَ بِرَسْلِهِ =

«Fir'avn'ın emri (isi) hiç de salâhiyetli ve dürüst değildi.» (2) kavl-i şerifinde emr (iş, amel) bu ma'nâyadır. «Emrin elindedir» sözü, boşamak husûsunda da söylenmiş olabilir. Nitekim ileride gelecektir.

Şu da bu nevidendir. Karısına, «Nefsini seç» dese; «Sen nefsini nikâhdan ayırmakla seç» demektir. Bu iki lâfız, red ve sövmeye uygun olmazlar. Binâenaleyh, talâk isteğine cevâb olurlar. Bu lâfızların, hangi dilden olursa olsun müterâdifleri de, aynı hükümdedir. Son iki lâfızda, yani «Nefsini seç» ve «Sen nefsini nikâhdan ayrılmakla seç» lâfızlarının da kadın kendisini boşmadıkça, boşanmış olmaz. Bu bâbı ta'kîb eden bâbda açıklaması gelecektir.

Musannîf kinâye lâfızlarının ikinci kısmını «Ya kadının talâkı istemesine hem cevâb hem red için uygun olur» sözü ile zikretmiştir. «Çık!» lâfzı gibi ki, «Benim yanımdan çıkış, çünkü ben seni boşadım» demektir. Ya da «Benim yanımdan çıkış ve talâk isteme» demektir. Kezâ «Benim yanımdan git ve benim yanımdan kalk.» kelimeleri de böyledir.

«Peçelen!» sözüne gelince: Bu lâfız ya (kinâ) dan alınmadır ki, başörtüsü ma'nâsındadır. Yani «Kendini örtü ile ört, çünkü ben seni bo-

şadım.» demek olur. Ya da (kanâat) dandır. «Allah'ın sana benim tara-
fımdan verdiği rızika kanâat et, talâk isteme.» demektir.

Kezâ; «Başını ört ve örtün!» kelimeleri de böyledir.

Ugrubi lâfzı ise (gurbet) tendir. Yani «Gurbeti seç, çünkü ben se-
ni boşadım.» demektir. Ya da «Var git âilene ziyâret et.» demektir. Ba-
zi âlimler demiştir ki: Bu kelime u'zubîdir. Bu lâfz, ya uzûbettendir ki
kocadan ayrı bekâr olmak veya uzaklaşmak ma'nâsına gelir. Yani, «Sen
bekârlığı seç veya benden uzak ol. Çünkü ben seni boşadım.» demektir.
Ya da «Âilene ziyâret için benden uzak ol ve talâk isteme.» demektir.

«Evlen, kendine zevc ara!» sözleri de böyledir.

«Var git âilene katıl!» demek lâfzı gibi. Yani «Var git ehlîne ka-
til. Çünkü ben seni boşadım!» demektir. Veya «Sen var git ehlîne (âile-
ne) katıl, çünkü ben sana izin verdim, talâk isteme!» demektir.

«İpin gâribindedir.» demek gibi. (Gârib) devenin hörgücü ile boy-
nu arasına derler. Yani «Senin ipin boynundadır!» demektir. Yani «Var
dilediğin yere git, çünkü ben seni boşadım!» veya «Talâkı istememek
için dilediğin yere git.»; «İpin gâribindedir!» lâfzinin ma'nâsında (sa-
liverdim) ma'nâsı vardır. Bu bakımdan musannif bu lâfzı ayrıca zik-
retmemiştir.

Karısına, «Senin üzerine bana yol yoktur ve seninle benim aram-
da nikâh yoktur. Ve benim senin üzerinde mülküm yoktur.» demek gi-
bi. Bu lâfızların talâka ihtimâli açıktır. Amma redd-i cevâb ihtimâli,
bunlardan her birinde nikâh için inkâr olmakla talâk vâki olmaz. Belki
yalan olur. Yakında açıklaması gelecektir. İmdi en olumlu şekilde red-
de hamletmek vâcib olur. Hangi dilde olursa olsun, bu zikredilen lâ-
fızların eşanınlamlılarında hükmü, zikredilen lâfızların hükmü gibidir.

Musannif, kinâye lâfızların üçüncü kısmını «Yâhûd kadının talâkı
istemesine cevâb ve sövmek için uygun olur.» sözü ile zikretmiştir.

Hâliyye, beriyye, bedle, bette ve bâin sözleri gibi. Hâliyye, boş; be-
riyye, berî; bedle, bette, bâin ayrılmış ma'nâlarına gelirler. «Senden ayı-
dım.» lâfzı da bu ma'nâdadır. Bunun için, onu ayrıca zikretmemiştir.
«Harâm» lâfzı gibi ki, «Sen harâmsın!» demektir. Bu lâfızların ta-
lâka ihtimâli besbellidir.

Sövmek (şetm) ihtimâline ȝelince; kocanın karısına «hâliyye» lâf-
zı ile «Sen hayırdan uzaksın.», «Sende hayâ yoktur» veya «Sen tâatlar
ve iyi huylardan berfisin» demeyi murâd etmesi câizdir. Bedle, bette,
bâin lâfızlarının hepsi ayrılmış ma'nâsına nadır. Yani «Sen her doğru yol-
da olmakdan ve güzel ahlâkdan ayrılmışın (kesilmişsin)» veya, «Ben

seni ayrılma şekilleriyle ayırdım, senin ile sohbet ve beraberlik (dostluk) harâmdır.» demeyi murâd etmesi câiz olduğu içindir.

Sonra; haller de üç kısımdır. Birincisi, rızâ hâli, ikincisi müzâkere-i talâk hâlidir. Bu ya kadın talâkını istemekle yâhûd yabancı birinin o kadını boşamasını istemekle olur. Üçüncüsü de öfke hâlidir.

İmdi, rızâ hâlinde bu lâfızlardan birinden bir şey ile talâk vâki olmaz. Ancak ihtimâlden dolayı talâka niyet ile vâki olur. Niyetin yokluğunda söz, yemîni ile kocanındır. Talâk müzâkere hâlinde, kadının talâkı istemesinden, cevâb ve red için elverişli olan ikinci kısımda niyetle talâk vâki olur. Çünkü talâkı konuşma hâli, cevâb ve redi muhtemel olunca, niyetsiz en aşağısı sâbit olur. O da reddir. Çünkü red, olanı olduğu şey üzere bırakmaktır. Niyet bulununca, cevâb belli olur. Geri kalan iki şeye, — ki bunlar kadının talâkı istemesine cevâb olan birinci kısım ile, cevâb ve sövmek için uygun olan üçüncü kısımdır.— niyetsiz talâk vâki olur. Birinci kısımda sebeb şudur: Çünkü hâl, cevâb hâlidir ve hâlin delâletiyle cevâba hamledilir ve talâk vâki olmuştur. Üçüncü kısım da böyledir. Çünkü hâl; sövmek için uygun değildir. Binâenaleyh cevâb ma'nâsına teayyun eder, (belli olur). **Öfke hâlinde talâk yalnız cevâba elverişli olan kinâyelerle niyetsiz olarak vâki olur.** Çünkü hâl, üzerine öfkenin delâlet ettiği talâk için uygun olur. Red ve sövme için uygun olmaz. Geri kalan ikisi ile öfke hâlinde talâk vâki olur. Geri kalan ikisi, cevâb ve red için uygun olan ikinci kısım ile cevâb ve sövme için uygun olan üçüncü kısımdır.

Niyet ile talâk vâki olur. Çünkü öfke hâli cevâba ve cevâbdan başkasına muhtemel olunca, cevâbı tercih ettirecek bir şeye yani niyete muhtâc olur.

İlk üçü ile yani «İddetini doldur!», «Rahmini temizle!» ve «Sen bırsın!» lâfızları ile kadın bir ric'i talâk ile boşanmış olur. «İddetini doldur!» lâfzında bir ric'i talâk ile boşanmış olmasına sebeb; işin gerçeği hesâb ile olduğu içindir. «İddetini doldur!» lâfzi ile «Allâh Teâlâ» (C.C.)nın ni'metlerini veya benim senin üzerine olan ni'metlerimi sıyıp dök veya nikâhdan iddetini say» ma'nâlarına da ihtimâli vardır.

Şâyet sonuncuyu, yâni «Nikâhdan iddetini say (i'tidâd eyle).» ma'nâsını niyet etti ise, kapalılık ortadan kalkar. Bununla cimâdan sonra iktizâen talâk vâki olur. Sanki koca karısına «Sen boşsun, iddetini bekle.» demiş gibi olur. Cimâdan önce talâkdan i'tidâd müstaar (ödünç alınmış) kılınmıştır. Çünkü talâk i'tidâdin sebebidir. Şâyet hükm sebebe has olsa, hükmün sebeb için ödünç alınması câiz olur. Nitelikim Usûlde böyle anlatılmıştır. Talâk, ardından geri dönmemeyi (ric'atı) getirir. İstibrâ ise iddet beklemek ma'nâsına gelir. Çünkü iddetten

maksad olan şeyi açıklamaktır. Binâenaleyh bu istibrâ, iddeti doldurma (i'tidâd) menzîlesinde olmuştur. Bu istibrâ kadını rahminde çocuk olmadığını bilerek boşamak için de olabilir. Yâni «Seni boşamam için rahminin boş olduğunu bil!» demiş gibi olur.

«Sen bırsin!» sözüne gelince, bu lâfız şu ma'nâlara muhtemel olur: «Sen kavminin yanında biriciksin!» veya «Benim yanında teksin. Benim için seninle beraber başkası yoktur.» İşte bunlara benzer sözler demek istemiş olabilir.

Bu «Sen bırsin!» lâfzı, mahzûf masdarın sıfatı da olabilir. Yâni «Sen bîr talâk ile boşsun!» demek olur. Daha önce geçti ki Âmme-i Meşâyihe göre, bir i'râba itibâr yoktur. Çünkü Arapların avâm tabâkası i'râbin vechlerini ayırd edemezler. Niyet ile kapalılık ortadan kaldırınca, açık ve besbelli olan üzerine delâlet olur. O delâletin gereği ile amel edici olmaz. Açık ve besbelli olan sözün ardından ric'at gelir.

Bu üç lâfızda, üç talâka niyet sahîh olmaz. Çünkü «Sen boşsun!» sözü, «İddetini say, rahmini istibrâ et!» sözlerinde iktizâen sâbittir. «Sen bırsin!» sözünde ise muzmar (zamirli) dır. Eğer «Sen boşsun!» sözü açıklanmış olsa, onunla ancak bir talâk vâki olur. Bu lâfızlarda muktezâ veya muzmar olunca ancak bir talâk vâki olması evleviyette kalır. Eğer, masdar «Sen bırsin» sözünde zamirli olunca onda üçe niyet sahîh olmak vâcib olur, denilirse; cevâbında biz deriz ki: Vâhidc (bir) diye nassan beyânda bulunmak üçü niyete aykırı olur. Kâff'de böyle zikredilmiştir.

Sair kinâye lâfızları ile bir bâin talâk vâki olur. Velev ki koca iki-ve niyet etmiş olsun. Bâin olmasının sebebine gelince; çünkü bâinlik valniz talâkdan kinâye olmayıp belki bâin olarak talâkân kinâyedir. İkiyi kasdetmenin mümkün olmamasına gelince; Usûlde anlatılan sebebdir ki, talâk lâfzı masdârdır, sîrf sayıya muhtemel olmaz.

Kinâye lâfızlarından bu üç lâfızdan başkasında üç talâka niyet sahîh olur. Ancak «Seç!» lâfzında üçe niyet sahîh olmaz. Bunun açıklaması, bu bâbı izleyen bâbda gelecektir ki seçmek muhtelif olmaz. Bu istisnâ mutlaka lâzımdır. Kenz'de istisnâ yapılmamıştır.

Koca karısına üç kere «İddetini bekle!» dese ve birinci ile talâka niyet ettiğini söyleyip, geri kalanlarla hayatı kasdettiğini söylese, kazâen tasdîk edilir. Çünkü sözünün hâkîkatini niyet etmiştir. Eğer geri kalan ile bir şeye niyet etmediğini söylese, üç talâk vâki olur. Çünkü birinci ile talâka niyet edince, talâk müzâkere hâli olmuştur. Şu halde, geri kalan ikisinin talâk için olduğu bellidir. Niyetim yoktu, demesinde tasdîk edilmez.

Şu da kinâye lâfızlardandır: Karışına «Sen benim karım değilsin!» kezâ «Ben senin kocan değilim!» demesi, eğer koca talâka niyet etti ise bâin talâktır. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ): «Kocanın bu sözleri ile talâk olmaz. Çünkü bu söz, nikâhı inkâr etmektir. Halbuki nikâhı inkâr etmek talâk olmaz. Belki kararı - kocalık hâli bilinmekle yalan olur. Şu halde, sanki kocanın karısına «Ben senin ile evlenmedim» demesi gibi olur. Veya kocaya, «Senin karın var mıdır?» diye soruldukda, kocanın «Yoktur!» deyip de talâkı niyet etmesi gibi olur. Bu söz ile talâka niyet etse de vâki olmaz. Burada da böyledir.» demişlerdir. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Bu lâfızlar hem kocanın nikâhı inkârı için elverişli hem de, talâkı inşâ için elverişlidir. Görülmeye mi ki; koca karısı için; «O benim karım değildir. Çünkü ben onu boşadım!» demesi câiz olur. Nitekim koca karısı için «O benim karım değildir, çünkü ben onunla evlenmedim!» demesi câiz olduğu gibi.

Şâyet koca bununla talâka niyet etse, lâfzin muhtemeline niyet etmiş olur. İmdi niyet sahîh olur. Nitekim karısına «Senin ile benim aramda nikâh yoktur» dese, niyet sahîh olduğu gibi.

Koca karısını bir talâk ile boşasa, peşi sıra «O talâkı üç yaptım» dese, o talâk üç olur. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ): «Bu talâk ancak bir olur, çünkü birin üç olması düşünülemez.» demişlerdir. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Bire iki eklenmesiyle üç olur. İmdi kocanın sözünü doğrulamak için buna yorumlanır.

Koca karısını ric'iyyen boşayıp o koca, ric'atten önce «O talâkı bâin kıldım» dese, ric'i bâin olur. İmâm Muhammed (Rh.A.), «Bâin olmaz. Çünkü koca meşrû olanı değiştirmeyi kasdetmiştir. O değiştirme ric'atin sübütündan sonra ric'at velâyetini ibtâldir. Şu halde hükümsüz olur.» demiştir. İmâm A'zam ile Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) un dellileri şudur: Koca ilkin ayrılmak vasıfla boşamaya mâliktir. Çünkü o niteliğe ihtiyâc vardır. Şu halde bu niteliği talâka katmak, kocanın tasarrufunu doğrulamak ve gâyesini elde etmek için sahîh olur.

Musannifin, ric'atten önce demesinin sebebi; Muhît'te «Bu ric'atten önce ise» denildiği içindir. Çünkü erkek, kadına mürâcaat etse, bundan sonra «Ben kadını bâine kıldım» dese, ittifakla sahîh olmaz. Çünkü o adam talâk işini ric'at ile ibtâl etmiştir. İmdi bununla talâkı bâin yapmak imkânsız olur.

Sârih sarihe katılır. Yâni karısına, «Sen boşsun, sen boşsun!» veya «Sen boşsun ve boşsun!» dese, iki talâk ile boşanmış olur. Bu bessellidir.

Sârih bâine de katılır. Yâni karısını talâk-ı bâinle boşadıktan son-

ra; «Sen boşsun!» dese, talâk vâki olur. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.):

فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَفْتَدَتْ بِهِ

«Kadının fidye yermesinde ikisine de günâh yoktur.» (3) buyurmuştur. Bu âyet-i kerîmede anlatılmak istenen hul'dur. Bundan sonra Allah Teâlâ (C.C.):

فَإِنْ طَلَقَهَا فَلَا تَحْلِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَقِيقَتِنَجْزِيَّةِ زَوْجِهِ

«Erkek, karısını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın başka bir ere nikâhlanıp varincaya kadar ona (birinci kocaya) helâl olmaz.» (4) buyurmuştur. Âyetteki «fe» vasl ile beraber ta'kîbe delâlet eder. İmdi bu söz, bâin talâk olan hul'dan sonra üçünün vukûuna *nass* (delil) dır. Bu konu Telvîh'de araştırılmıştır. Telvîh hâsiyele-rinde onu biz de açıkladık. Bu konuyu araştırmak ve incelemek isteyen kimse o hâsiyeye başvurusun.

Bâin, sârihe (açık olana) de katılır. Yâni koca cimâ edilmiş olan karısına, «Sen boşsun!» der de sonra, «Sen bâinsin!» derse, bâin talâk vâki olur.

Bâin bâine katılmaz (yâni eklenmez.) Ancak muallâk olursa o başka. Meselâ koca karısına, «Eve girersen sen bâinsin» demekle bir şartta bağlar da, ondan sonra «Sen bâinsin» derse, kadın iddet içinde eve girdiği takdirde boş olur. Bâinin açık olana (sârihe) eklenmesi bellidir. Çünkü hükmî kayd iddetin kalmasıyle bâkîdir. Bâinin bâinc eklenmemesinin sebebi ise, kocanın ikinci bâini birinciden haber yapması mümkün olduğu içindir. Halbuki o bu sözünde doğrudur. Kocanın onu inşâ yapmasına hâcet yoktur. Çünkü bu iktizâen zarûridir. Hattâ koca «İkinci bâin ile beynûnet-i galiza (5) veya hürmet-i galiza kas-

(3) Bk. Bakara sûresi (2), âyet: 229

(4) Bk. Bakara sûresi (2), âyet: 230

(5) **Hürmet-i galiza**: Hür kadında üç, câriye hakkında iki talâk ile husûle gelen hürmettir ki, buna (hürmet-i kübrâ), (beynûnet-i kübrâ), (beynûnet-i mugallaza) da denir.

* **Hürmet-i hafife**: Bir veya iki talâk ile husûle gelen hürmettir ki, buna (hürmet-i sugrâ), (beynûnet-i sugrâ) da denir.

* **Beynûnet-i kübrâ**: Ale'lîtlâk üç talâk ile meydana gelen ayrılıktır. Buna (beynûnet-i kat'îyye) de denir.

* **Beynûnet-i sugrâ**: Bir veya iki bâin talâk ile meydana gelen ayrılıktır.

dettim» dese, itibâra alınması gerekir ve onunla hürmet-i galiza sâbit olur. Çünkü hürmet-i galiza, mahalde sâbit değildir. Şu halde kocanın onu sâbitten ihbâr kilması mümkün olmaz. Binâenaleyh zarûreten inşâ yapılır. Bundan dolayıdır ki muallâk vâki olur. Nitekim anlatılmıştır. Çünkü bunu haber yapmak mümkün değildir. Zirâ ta'lîk daha önce sahîh olmuştur. Şart bulunduğuunda kadın, talâka mahaldır. Şu halde talâk vâki olur. Kâfi'de ve başkasında böyle zikredilmiştir.

Ben derim ki: Kâfi'nin ve başkasının «**Ben bununla hürmet-i galizayı kasdettim demiş olsa... ilâhr**» sözleri, kesinlikle şu ma'nâya delâlet eder: **Şayet koca karısını ibâne etse, ondan sonra iddet içinde sen üç kez boşsun, dese, üç talâk vâki olur.** Çünkü hürmet-i galiza, mahalde sübûtu bulunmadığı için üç sözü söylemeneden yalnız niyet ile sâbit olursa, üç sözü açıklandığı vaktte sâbit olması evleviyette kalır. Buna şu da delâlet eder: (Sarîh) bâine eklenir. Çünkü kocanın karısına «**Sen üç kez boşsun!**» demesi, şüphesiz sarîhtir. Kâfi'nin ve başkasının: «**Sen üç kere boşsun**» sözlerinin ma'nâsı beynûnet-i galizayı ifâde eder. Çünkü bu söz hürmet-i galiza ve tam ayrılığı ifâde eder. Kînâyelerden alınan beynûneti ifâde etmez.

Koca karısını cimâdan önce üç kez boşasa, üç talâk vâki olur. Çünkü karısına «**Sen üç kez boşsun!**» deimesi, mahzûf masdarı söylemektedir. Bûnun takdîri «**üç talâk**» demektir. İmdî üç talâk toptan vâki olur. Kocanın «**Sen boşsun!**» demesi, yalnız başına boşamak sayılmaz. El-İhdiyyâr'da böyle zikredilmiştir. **Ben derim ki:** Bu mesele ile zâhir olur ki: **Koca karısını cinsi ilişkiden önce üç kez boşasa, üç talâk vâki olmaz.** Çünkü âyet-i kerîme cimâ edilmiş kadın hakkında nâzil olmuştur, diye El-Müsâkilât'tan nakledilen söz bâtilidir. Bu, Usûlde yerleşmiş olan kâideyi bilmemekten meydana gelmiştir. Kâide sudur: **Sebeb-i nüzûlün husûsi olması; bize göre, mu'teber değildir.** İmâm Şâfiî (Rh.A.) buna muhâliftir.



بَابُ التَّفْوِضِ

TEFVİZ BÂBI

(BOŞAMAYI KADINA DEVRETMEK)

Kocası karısına «Kendini boş!», yâhûd «Emrin senin elindedir!», veya «Kendini ihtiyâr eyle.» dese, bu ikisi ile talâka niyet etse, dönmesi sahîh olmaz — Musannîfin «Bu ikisi ile talâka niyet etse» lâfzını kayd etmesinin sebebi; çünkü bu son iki söz, yâni «Emrin senin elindedir» ve «Kendini ihtiyâr eyle» sözleri talâkın kinâyelerindendir, niyet olmadan bunlarla amel etmezler. — Yâni koca karısını azle mâlik olmaz. Çünkü bu sözler temlîkdir, tevkîl değildir. Zirâ kadının kendisi hakkında tevkîl imkânsızdır. Tevfîz kadının öğrendiği meclisle kayıtlanmıştır. İmdi kadın kocanın sözünü işidirse, o işittiği meclis itibâra alınır. Eğer kadın işitmedi ise, haber aldığı meclis itibâr olunur. Eğer o meclisde kadın kendisini boşarsa sahîh olur. Eğer o meclisde kendisini boşamazsa sahîh olmaz. Çünkü muhayyer olan kadın için, her ne kadar meclis uzasa da, meclis muhayyerliği vardır. Bu Sahâbe' (R. Anhüm) nin içmâî ile sâbittir. Bunun açıklaması yakında gelecektir.

Ancak, kocası «Kendini boş!» ve emsâli sözler üzerine; «Ne zaman dilersen»; «Her ne zaman dilersen», «Dilediğinde!» yâhûd «Dilediğin vakit» tâbirlerini ziyâde ederse, meclisle mukayyed olmaz. Buradaki istisnâ musannîfin; «Kadın öğrendiği meclisle mukayyeddir.» sözünden istisnâdır. «Ne zaman dilersen», «Her ne zaman dilersen», «Dilediğin vakit.» yâhûd «Her ne vakit dilersen» sözlerini «Kendini boş!» ve kardeşleri eklese; kadının öğrenmesi meclisine bağlanmış olmaz. «Ne zaman» ve «Her ne zaman sözlerinin eklenmesiyle meclisin öğrenme ile kaydedilmemesine sebeb şudur: Çünkü, «Ne zaman» ve «Her ne zaman» bütün vakitler içindir. Sanki koca karısına, her ne vakitte dilersen boş demiş gibi olur ve meclise münhasır kalmaz. «Vakitte» ve «Her ne

vakit» eklenmesiyle meclisin öğrenme ile mukayyed olmasına sebeb ise şudur: «Vakitte» ve «Her ne vakit»; İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre «metâ» ya eşittir. Fakat İmâm Â'zam' (Rh.A.) a göre; «Vakitte» ve «Her ne vakit» zarf için kullanıldıkları gibi şart için de kullanılırlar. Lâkin iş kadının eline geçmiştir. Şüphe ile elinden çıkmaz. Kocanın karısına, «Sen ortağını boş». veya bir yabanciya «Benim karımı boş.» demesi, bu üç meş'elenin aksıdır. Yâni karısına «Sen ortağını boş.» ve yâ bir yabanciya «Benim karımı boş» dese, geri dönmesi (rucûu) sahîh olur. Çünkü bu tefvîz hâlis tevkildir. Tevkile temlik karıştırılmıştır. Meclis ilim meclisi ile de mukayyed değildir. Nitekim tevkîlin hükmü de böyledir.

Ancak koca bunu meşiet (istemek ve dilemek) ile kayd etse, bu takdirde rucûu (geri dönmesi) sahîh olmaz ve meclise iktisâr eder. İmâm Züfer (Rh.A.) demiştir ki: Bu meşiet kaydı ile, önceki meşietsiz «Benim karımı boş» sözü müsâvidir. Çünkü bu meşiet kaydı bîrincisi gibi tevkildir ve başkası için âmildir. Meşiet zikriyle kendisi için âmil olmaz ve mâlik de olmaz. Çünkü vekîl meşiet ile tasarruf eder. Gerek müvekkil meşieti zikretsin, gerekse etmesin müsâvidir. Müvekkilin vekile; «Eğer dilersen sen onu sat» demesi gibi olur. Bizim için delil şudur: Memûr hem vekîl hem mâlik olabilir. Çünkü vekîl başkasının re'yi ile tasarruf eden kimsedir. Mâlik ise kendi re'yi ile tasarruf eden kimsedir. Gerek kendisi, gerekse başkası için tasarruf etsin müsâvidir. İmdî koca memûra, «Eğer dilersen kadını boş» dese, bu temlik olur. Çünkü emri memûrun re'yine tefvîz eylemiştir. Mâlik kendi isteği ile tasarruf eden kimsedir. Vekilden ise dilesin, dilemesin fiil istenir. İmâm Züfer (Rh.A.) in, «Zirâ vekîl kendi dileği ile tasarruf eder...» sözüne karşı biz deriz ki: Meşiet ile murâd «Dilersen» sigası ile sâbit olan meşiettir. İmâm Züfer' (Rh.A.) in zikrettiği meşiet böyle değildir. O ancak müvekkili ilzâma kudret bulunmamaktan meydana gelmiştir. Halbuki bizim sözümüz sîga gereğindir.

Şâyet koca karısına «Sen kendini boş» dedikde, koca bir şeye niyet etmezse veya bire niyet ederse, kadın da o meclisde kendisini boşarsa ric'i bir talâk vâki olur. Çünkü koca sarîh talâkî kadına bırakmıştır. Eğer koca üçe niyet etse, kadın da üç talâk boşasa, üç talâk vâki olur. Çünkü koca boşamayı lûgat yönünden emretmiştir. Şu halde ism-i cins olan bir masdar iktizâ eder. Diğer cins isimler gibi külle (bütlüne) ihtiyâlliyle beraber en aşağı (ednâ) sîna vâki olur.

Kocanın karısına «Kendini seç!» demesinde, eğer kadın «Ben kendimi seçtim!» demekle kendisini seçse, kadın bir talâk ile bâin olur. Kiyâsa göre; her ne kadar koca talâka niyet etse de bununla bir şey vâki

olmamalıydı. Çünkü koca bu lâfız ile talâk îkâ'ına mâlik değildir. Hattâ karısına, «Ben nefsimden seni seçtim», yâhut «Nefsimi senden seçtim» dese, bir şey vâki olmaz. Lâkin Fukahâ, Sahâbe' (R. Anhüm) nin icmâından dolayı talâk îkâını istihsânen câiz görmüşlerdir. Bâin vukû-unun vechi şudur: Kadının nefsinı seçmesi ancak kadının kendisine ihtisâsin sâbit olması ile olur. Bu ise bâin talâkdir. Çünkü ric'i talâkda koca kadının rızası olmadan kadına dönmeye kådır olur. Veya kadın «Ben nefsimi seçerim.» dese, kiyâsa göre bir şey vâki olmaz. Çünkü sade va'ddir. Veyâ vukûa muhtemel olur. Çünkü «Seçerim» demenin ma'nâsı, hâl ile istikbâl arasında müsterektir. Şu halde şüphe ile boşanılmış olmaz. Nitekim karısına, «Sen kendini boş!» dedikde, kadın «Ben kendimi boşarım» derse, boşanmış olmadığı gibi.

Istihsânın vechi şudur: Bu sîga, yâni muzâri' (geniş zaman) sîgasının, hâlde kullanılması gâlibdir. Nitekim kelime-i şehâdette: «Eşhedü en lâ ilâhe illâllah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve Resûlüh» denildiği ve şâhidlik yaparken, şâhidin «şehâdet ederim» dediği gibi. İmdi şehâdeti kalbde seçmesinden hikâye olur.

Kadının «Ben kendimi boşarım!» demesi zikredilenden ayrıdır. Çünkü o durumda boşamakdan hikâye kılmak mümkün olmaz. Zirâ dilin fiiliidir, o da mevcûd değildir.

Her ne kadar koca niyet etse de, üç talâka niyet sahîh değildir. Yâni üç kez boş olmaz. Çünkü ihtiyâr (seçmek) muhtelif olmaz. Zirâ hulûs ma'nâsına nadır ve hulûs, talâk gibi gîlzet (ağırlık) ve hiffet (hafiflik) çeşitlerine ayrılmaz. Beynûnet bunun aksinedir.

Karısına «Sen hangi vakitte dilerSEN boşsun.» demesinde ve bu sözün benzerinde, yâni «Ne zaman dilerSEN boşsun.» veya «Dilediğin vakit boşsun» veya «Her dilediğinde boşsun.» sözlerinde kadın meclis ile mukayyed değildir. Koca sözünden dönmez ve emr kadının redi ile de reddedilmiş olmaz. Belki kadın her ne vakit dilerse kendisini boşar. Fakat önceki iki sözde, dönme olmaması yukarıda geçtiği içindir. Üçüncü ise; kadına dilediği zaman tasarruf etmek üzere temlîk ettiği için dir. İmdi dilemezden (meşîetten) önce temlîk yoktur ki red ile reddedilsin. Şu halde kadın kendisini boşamaz. Ancak bir talâk ile boşar. Çünkü kadının dilemesi zamanları kapsar, fiilleri kapsamaz. İmdi kadın her zamanda boşamaya mâlik olur. Yoksa arka arkaya boşamaya mâlik olmaz.

Karisma, «Her ne vakit dilerSEN kendini boş!» yâhûd «Her ne vakit dilerSEN boşsun!» sözünde kadın kendisini üce kadar boşar. Ayrı

ayrı boşar. Çünkü «Her ne vakit» lâfzi umûm fiilleri teker teker ifâde eder, toplu olarak ifâde etmez.

Kadın başka bir kocadan sonra kendisini boşayamaz. Yâni kadın kendisini boşayıp başka kocaya vardıkdan sonra yine birinci kocasına vardıkda kocanın birinci sözü ile kendisini boşayamaz. Çünkü tâlik mevcûd olan mülke âiddir, diğer kocadan sonra meydana gelecek mülke şâmil değildir.

Karısına «Sen dilediğin yerde boşsun!» sözünde, kadın dilemedikçe boşanmış olmaz. Meclis ile mukayyed olur. Çünkü »Haysü ve «Eyne» kelimeleri yer isimleridir. Talâk ise yere bağlı değildir. Hattâ koca «Sen Şam'da boşsun!» dese, şimdi boşanmış olur. Yerin zikredilmesi geçersiz olur. Mutlak olan dileme bâki kalır. İmdi meclise munhasır olur. Zaman bunun hilâfinadır. Çünkü zamanın talâka bağlanması vardır. Hattâ bir zamanda vâki olur, bir zamanda da vâki olmaz. Binâenaleyh koca «Dilersen sen yarındaki gün boşsun!» dese, husûs yönünden zamanın itibârı vâcib olur. Ya da «Sen hangi vakitte dilersen boşsun!» dese, umûmîlik bakımından itibârı vâcib olur.

Kocanın karısına «Sen nasıl dilersen boşsun!» sözünde, dilemezden önce ric'i talâk vâki olur. Çünkü bu hüküm lâfzin muktazâsidir. Eğer kadın dilerse, yâni «Ben talâkı bâin diledim» veya «Üç diledim» der ve koca da «Ben de ona niyet ettim» derse, kadının dilediği ile kocanın irâdesi arasında uygunluk bulunduğu için, üç vâki olur. Eğer ikisinin niyetleri ayrı ayrı olur, meselâ; kadın üç talâkı murâd eder ve koca da bir talâkı murâd ederse veya koca üçü isteyip kadın biri dilerse, ric'i talâk vâki olur. Çünkü kadının tasarrufu muvâfakat olmadığı için geçersizdir. Kocanın ikâi bâkîdir. Eğer koca niyet etmedi ise, kadının dilediği vâki olur. Tahyîr mu'cibince hüküm câri olması için kadının dilemesine itibâr edilir.

Kocanın karısına «Sen ne kadar dilersen boşsun.» veya «Sen ne şey dilersen boşsun.» sözünde, o meclisde kadın dilediği mikdâr ile boşayabilir. Çünkü bu iki kelime (min ve mâ) sayı için kullanılırlar. Koca kadına dilediği sayıyı vermiştir. Eğer karı o meclisden kalkarsa geçersiz olur. Çünkü bu emir birdir ve halde hitâbdır, imdi cevâb da hâl içinde gerekir. Eğer kadın kocanın sözünü reddederse söz red olur. Çünkü kocanın sözü temlîkdir. Raddi kabûl eder.

Kocanın karısına «Sen üçden dilediğin kadar boşsun.» demesinde, üçün aşağısı ile boşanmış olur. Yâni bir veya iki talâk ile boşanmış olur. Üç talâk ile boşanmış olmaz. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, ka-

din dilerse üç ile de boşanabilir. Çünkü «mâ» lâfzı umûmda tahkim olunur ve «min» lâfzı bazan temyîz için kullanılır. İmdi cinsin temyizi üzere yorumlanır. Nitekim koca, «Benim yemeğimden dilediğini ye!» veya «Benim kadınlarımdan dilediğini boşa» dese, cinsin temyizine yorumlandığı gibi. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: «min» lâfzı hâkikaten teb'izde ve «mâ» lâfzı ta'mîmde kullanılır. İmdi ikisi ile de amel edilir. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) in şâhid getirdiği şeyleerde cömertliği göstermek için teb'izi terk vardır. Yâni «Benim yemeğimden dilediğin şeyi ye!» sözü cömertliği göstermeye delâlet etsin diye, veya sıfatın umûmu için teb'iz terk edilmiştir. O da dilemek (meşiet) tir. Hattâ koca «Dilediğini» dese, hilâf üzere olur.

Bundan sonra, musanûf meclisi zikredince, meclisle değişeni ve değişimeyeni açıklamak isteyip şöyle demiştir: Meclis ancak karının, eğer oturma halinde ise kalkmasıyle değişmiş olur. Veya ayakta ise yürümesi ile değişmiş olur. Veyâ karının talâkî vermek ile ilgili olmayan bir söyle veyâ bir işe bağlamasıyle değişmiş olur. Ayakta iken oturması, otururken dayanması, dayanırken oturması, babasını danışmak için çağrıması, şâhidlik etmeleri için şâhidler çağrıması ve bindiği hayvanın durması meclisi ayırmaz. Yâni kadının muhayyerliğini ortadan kaldırılmaz. Çünkü bunlardan her biri re'yi toplamak içindir. Şu halde geçen söyle bağlı olur. Yüz çevirmek ve kaçınmak üzere delil olmaz. Sarf (para değiştirmek) ve selem (bir nevi alış-veriş) bunun aksinedir. Çünkü burada ibtâl eden teslim olmaksızın ayrılmaktır. Yüz çevirmek değildir. Kadının gemisi evi gibidir. Binek hayvanının yürümesi kendisinin yürümesi gibidir. Geminin yürümesi ile meclis değişmiş olmaz. Binek hayvanının yürümesi ile meclis değişmiş olmaz. Çünkü binek hayvanının yürümesi ve durması binicisine izâfe edilir. Geminin yürümesi ve durması binicisine muzâf değildir. Şu halde binek hayvanının yürümesi ile geminin yürümesi ayrı şeylelerdir.

Talâk vukûunda karı ile kocadan birinin nefs kelimesini zikretmesi şarttır. Çünkü talâkin vukûu Sahâbe' (R. Anhüm) nin icmâî ile bilinmiştir. Bu vukû hangisi nefsi zikrederek tefsîr yaptıysa onun sözü iledir.

Koca karısına «Seç!» dedikde, kadın «Seçtim!» dese, bâtil olur. Şart bulunmadığı için bunun ile talâk vâki olmaz. Ancak kadının nefsini seçiklerine dâir birbirlerini tasdîk ederlerse, bu takdirde talâk vâki olur. Hidâye şerhinde Tâcu's-Şerîa (Rh.A.) söyle demiştir: Ma'lûm olsun ki; nefsi zikretmenin şart kılınması, kadının nefsini ihtiyâr ettiğini kocası tasdîk etmediği vakittedir. Eğer koca, kadının nefsini ihtiyâr ettiğini doğrularsa, her ne kadar söz onlardan mücîmel olmuş olsa da

ikisinin birbirlerini doğrulamaları ile talâk vâki olur. Ya da karısına «Bir ihtiyâr etmekle ihtiyâr eyle» dese ve kadın da «İhtiyâr ettim (seçtim)» dese, talâk vâki olur. Çünkü ihtiyârin zikredilmesi, nefsi zîkr gibidir. Zirâ vahdetin «tâ»sı ittihâd (birlik) bildirir. Bazan birleşip bazan müteaddid olan kadının nefşini seçmesidir. Meselâ karısına «Dileđigin şey ile veya üç talâk ile kendini seç.» der. Eğer koca ihtiyâr eyle (seç) lâfzını üç kere tekrar etse, kadın da «Bir seçtim.» veya «Birinciyi seçtim», yâhûd «İkinciyi veya sonuncuyu seçtim» dese, üç talâk vâki olur. Birincide üç talâk vâki olması İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ), «Bir talâk vâki olur.» demişlerdir. Çünkü birincinin ve benzerlerinin zikri, eğer tertîb yönünden müfid (faydalı) olmazsa, ifrâd yönü ile faydalı olur. Onun için faydalı olduğu yerde itibâr olunur. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Birincinin zikri, geçersiz niteliktir. Çünkü mülkde toplanan şeyde tertîb yoktur. Mekânda toplanan gibi. Sözümüz tertîbdedir. İfrâd (teklif) onun zerûretlerinden dir. Tertîb, asıl hakkında geçersiz olunca, binâ hakkında dahi geçersiz olur. Şu halde «Ben seçtim» sözü bâki kalır. İmdi üç talâk vâki olur. Şu da var ki: Bizim zikrettiğimiz şey, hâlin delâletini teyid etmektedir. Çünkü «Seçtim (ihtiyâr ettim)» lâfzi kadına verilen şeyin hepsinde cevâb olur. Tekrâr üçe delâlet ettiği için kocadan niyetsiz üç talâk vâki olur. Çünkü seçme, talâk hakkında tekrâr edilen şeydir. Eğer kocanın üç kere «İhtiyâr et (seç)» demesine cevâb olarak kadın «Ben kendimi boşadım» veya «Ben kendimi bir kez boşamakla seçtim» dese, bir talâk ile bâin olur. Çünkü onda âmil kocanın muhayyer kılmasıdır. Üç talâk yapması değildir. Mebsût'ta, Câmiu'l-Kebîr'de ve Ziyâdât'ta, Kâdi-hân' (Rh.A.) in Câmiu's-Sagîr şerhinde ve Cevâmiu'l-Fîkh'da böyle zikredilmiştir. Bundan dolayı Hidâye'nin; «O bir kere boşamaktır, koca ric'ate mâlik olur.» sözüne, bu yanlıştır, yazan (kâtib) hatâ etmiş, diye itirâz edilmiştir. Doğru olan, kocanın ric'ate mâlik olmamasıdır. Çünkü kadın ancak tefvîz hükmünce tasarrufta bulunmaktadır. Tefvîz ise bir bâin talâk ile olur. Çünkü «İhtiyâr et» lâfzi kinâyelerindendir. Şu halde kadın ibâneye (ayırıcı talâka) mâlik olur, başkasına değil.

Denilmiştir ki: Bunda iki rivâyet vardır: Birisi bir ric'i talâkın vukûudur. Çünkü lâfzi açıktır. Bunu Câmiu's-Sagîr'de Sadru'l-Îslâm (Rh. A.) zikretmiştir. Birisi de, bâin talâk vukûudur. Bu bâin talâk vukûu daha sahîhdır.

Kocanın kadına «Senin emrin bir boşamada elinde olsun!» veya «Sen bir boşama seç!» sözü ile, kadın kendisini seçse, ric'i talâk vâki olur. Çünkü koca seçmeyi kadına vermiştir. Lâkin bir talâkla seçmeyi vermiştir. Bu talâk ardından ric'ati (dönmeyi) getirir.

Eğer kocanın «Emrin elindedir!» veya «Seç!» sözü beynûnet ifâde eder, ondan başkasına kullanmak câiz olmaz, denilirse, buna şöyle cevâb veririz: Koca sözünü sarîhle berâber söyleince, ric'i talâkı murâd ettiği belli olur. Nitekim sarîh sözü bâinle birlikte söylerse, meselâ; «Sen boşsun, bâinsin» dese, o vakit bâin vâki olur.

Koca karısına «Senin emrin elindedir!» deyip ve bununla üç talâka niyet etse, kadın da; «Ben kendimi, bir veya bir kere ile seçtim!» dese, üç talâk vâki olur. Çünkü ihtiyâr (seçmek), «Emrin elindedir!» sözüne cevâb için uygun olur. Çünkü emr bi'l-yed temlîkdir, muhayyer kılmak gibidir. Sanki kadın «Ben kendimi bir kerede seçtim!» demiştir. Bununla ise, üç talâk vâki olur. Ya da kadın kocanın «Emrin elindedir!» sözünün cevâbinda, «Ben kendimi bir defâ boşadım» veya «Ben kendimi bir talâk ile seçtim» dese, bâin talâk vâki olur. Nitekim sebebi yukarıda geçti ki, mu'teber olan kocanın tefvîzidir. Talâkı yapması değildir. İmdi tefvîzde mezkûr sıfat, uygunluk zarûretinden dolayı cevâbda da mezkûrdür. Kocanın «Bugün ve yarınki günden sonra emrin elindedir!» sözünde gece dâhil değildir. Yâni karısına «Senin emrin bugün ve yarından sonra elindedir!» dese, bu sözde gece dâhil değildir. Hattâ kadın için gecede muhayyerlik olmaz. Çünkü iki günün her biri tek başına zikredilmiştir. Tek başına zikredilen gün geceye şâmil değildir.

Kadının kocayı seçip günün emrini reddetmesi ile o günün emri reddedilmiş olur. Yarından sonra olan emr, önceden reddedilmez. Yâni kadın emri gününde reddetse, emr o günde bâtil olur ve yarından sonra olan emr kadının elinde olur. Yâni yarından sonra tefvîz olunan emr, kadının elinde bâki kalır, bâtil olmaz. Çünkü sâbit olmuştur ki; kocanın iki sözü, vakitleri ayrı olduğu için, iki emrdir. İki vaktin her birinde kesinlikle muhayyerlik sâbit olmuştur. İmdi birinin reddi ile diğerî reddedilmez.

Kocanın karısına «Emrin bugün ve yarın elindedir!» sözünde, gece dâhil olur. Çünkü iki vaktin arasına, yâni bugün ile yarın arasına, ikisinin cinsinden emri kapsamayan bir vakit girmeyince emr, bir olur. Gecenin araya girmesi ise, iki vaktin arasını ayırmaz. Çünkü kavm danışma için otururlar, gece olur, danışmaları (meşveretleri) ve meclisleri kesilmez.

Kadının kocayı seçip günün emrini reddetmesiyle yarının emri de reddedilir. Hattâ kadın için yarınki günde muhayyerlik kalmaz. Nitekim sebebi daha önce geçti ki, ikisi bir tek emrdir, reddeden sonra muhayyerlik bâki kalmaz. Nitekim koca karısına «Senin emrin bugün elindedir» dedikde kadın o emri, günün evvelinde reddetse, günün sonunda onun için muhayyerlik kalmaz.

Koca karısına «Kendini boşa!» dedikde, kadın üç talâk boşasa, eğer koca üçe niyet etti ise, üç talâk vâki olur. Eğer koca üç talâka niyet etmedi ise, gerek hiç niyet etmesin veya bir talâka niyet etsin müsâvidir, bir ric'i talâk vâki olur. İki talâka niyeti hükümsüz kalır. Çünkü kocanın «Sen boş!» sözünün ma'nâsı, «Sen talâk yap!» demektir. Talâk tek lâfızzdır. İtibâri birliğe ihtimâli vardır; o da üçtür. Çünkü üç, cinsin tamâmıdır. Nitekim daha önce geçmiştî. Sırf sayı değildir. Sırf sayıdan murâd, ikidir.

Kocanın ikiye niyeti hükümsüz olduğu gibi, karısına «Sen kendini boş!» sözünün cevâbında kadının «Ben kendimi seçtim!» sözü de, hükümsüzdür. Talâk vâki olmadığından dolayı geçersizdir. Çünkü «Ben kendimi seçtim» sözü, talâk lâfızlarından değildir.

Kocanın karısına «Sen kendini boş!» demesine cevâb olarak kadının «Ben kendimi bâin kıldım!» demesi bir talâk-i ric'ıdır. Çünkü o sözü kocasının «Sen kendini boş!» sözüne cevâb olarak söylemiştir. Halbuki kadın için bâin ikâ'ı yoktur. Belki mutlak talâk hakkı vardır. Binâenaleyh kadının «Ben kendimi bâin kıldım!» dediği sözünde, ibâne bâtil olup mutlak talâk bâki kalır ki, o da ric'i talaktır.

Kadın üç talâk ile emrolunsa, yâni koca karısına «Sen kendini üç talâk ile boş!» diye emretse, kadın da bir talâk ile boşasa, bir talâk vâki olur. Çünkü kadın üçün ikâ'ına mâlik olmuştur. İmdi bizzarûre birin ikâ'ına da mâlikdir. Çünkü bir şeyin bütününe mâlik olan, o şeyin cüzlerine de mâlikdir. Bunun aksi geçersizdir. Yâni koca karısına «Sen kendini bir bâin talâk ile boş!» dedikde, kadın üç defa boşarsa, İniâm A'zam' (Rh.A.) a göre hiçbir şey vâki olmaz. İmâmeyn' (R. Aleyhimâ) e göre bir talâk vâki olur. Kadına kendini bâin veya ric'i bir talâkla boşaması emredilse de aksini yapsa, yâni kocası «Kendini bir bâin talâkla boş!» dedikde kadîm «Ben kendimi bir ric'i talâk ile boşadım!» dese veya koca «Bir ric'i talâk ile boş!» dedikde, kadın «Bir bâin talâk ile boşadım» dese, kocanın emrettiği şey vâki olur. Kadının nitelediği geçersiz olur. Çünkü koca kadına talâkin zâtını vasfi ile beraber havâle etmiştir. Kadın ise kocanın ona verdiği şeyin zâtını yapıp vasıfda muhâlefet etmiştir. İmdi kadın, asilda uygunluk, vasıfta muhâlefet etmiş tir. Vasıfla aslı ortadan kaldırılmak ise câiz olmaz. Şu halde aslı vâki olur ve kocasının zikrettiği vasfi da arkasından getirir.

Kocanın karısına «Sen eğer dilerSEN kendini üç talâk boş!» sözünde, eğer kadın bir kere boşarsa, talâk vâki olmaz. Aksi ile de olmaz. Yâni koca «Sen kendini bir kere boş!» sözünde, eğer kadın üç kere boşarsa, zikredilen gibi talâk vâki olmaz. Birincinin sebebi şudur: Kocanın sözü-

nün ma'nâsı: «Sen eğer üçü dileersen!» demektir. Kadının üçü dilemesi talâkın vukûu için şart kılınmıştır. Çünkü bu gibi sözden anlaşılan, hükmü geçen söze binâ etmektir. Geçen söz üzerine binâ edilince, anlaşılır ki şart üçü dilemektedir. Dilemek ise bir talâkta olmuştur. Şartın cüzleri meşrûtun cüzlerine taksim edilmez. Şu halde bir şey vâki olmaz. Mesele-i mürsele bunun aksinedir. Yâni önceki mesele, ki musannif onu «Üç talâk ile emrolundu!» sözü ile zikretmiştir. «Sen kendini üç kere boş!» dedikde, koca kariyi üçe mâlik kılmıştır ve üçün vukûunu üç talâkı dilemeye bağlamıştır. Kadının mâlik olduğu şeyin bazısını yapmaya hakkı vardır. Kadın eğer bu meselede ben bir, bir ve bir diledim dese, eğer bu sözler birbirine ekli ise, o kadına cimâ etmiş olsun ve yâ olmasın, üç kez boşanmış olur. Çünkü üç talâkı dilemek bulunmuştur. Talâk ancak üçü dilemek ile vâki olur. Kadının dilemesi ise ancak tümden ayrıldıktan sonra bulunmuştur. İmdi kadın kocanın nikâhında iken üç talâkı dilemek vardır. Binâenaleyh kadın üç talâk ile toptan bâin olur. Eğer birlerin bazısı bazısından ayrı olursa; meselâ birinci birde veya ikinciye susup ondan sonra geri kalanı dilemekle bir şey vâki olmaz. Çünkü sükût-u fâsila olduğu için üç talâkı dilemek bulunmamıştır. İkinci mes'eleye gelince: Kocanın kadına «Sen kendini eğer dileersen bir talâk ile boş!» sözünde burada zikredilen, yâni kocanın emri üzere vâki olmak, İmâm A'zam' (Rh.A.) in sözüne göredir. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre bir talâk vâki olur. Bu önce geçen söze binâ edilmiştir. Yâni İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, üç talâkin yapılması bir talâkdir. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre değildir.

Koca karısına «Eğer dileksen sen boşsun!» dese, kadın da «Eğer sen dileksen ben de diledim!» dedikde, koca da talâka niyet eder olduğu halde «Diledim!» dese, o vakit emr bâtil olur ve talâk vâki olmaz. Çünkü koca kadının talâkını meşiet-i mürseleye, yâni hoşamaya bağlamış, kadın ise muallâk talâkı yapmıştır. Binâenaleyh şart bulunmamıştır, kadının muallâk talâkı yapması kendisini ilgilendirmeyen şey ile uğraşmaktadır. İmdi bu kadının elinden emrin çıkışmasını gerektirir. Kocanın diledim demesi ile, her ne kadar niyet etti ise de talâk vâki olmaz. Çünkü kadının sözünde talâk zikredilmemiştir ki koca kadının talâkını dileyici olsun. Niyet mezkûrden başkasında amel etmez. Hattâ koca «Senin talâkını diledim!» dese niyet ettiği vakitte talâk vâki olur. Çünkü bu söz yeni bir talâktır. Zirâ meşiet (dilemek) varlığı bildirir. Bunu Kâdi Beyzâvî (Rh.A.), tefsirinde tâhkîk etmiştir. Fakat kocanın «Ben senin talâkını istedim!» demesi bunun aksinedir. Yâni varlığı bildirmez. Kezâ, her olmayan şeye ta'lîk böyledir. Nitekim karının, «Eğer babam dilerse diledim» veya «Eğer iş böyle ise diledim!» demesi de böyledir. Talâk vâki olmaz ve emr bâtil olur. Var olan bir şeye bağlanan bunun

aksinedir. Kadın «Eğer iş böyle ise diledim!» dese, o iş de geçmiş ve yapılmış olsa, kadın boşanmış olur. Çünkü mevcûd şarta bağlamak (ta'lîk) talâkı şartsız yapmak, demektir.



بَابُ التَّعْلِيقِ

TA'LİK BABI

Ta'lîkin sîhhatinin şartı mülktür. (1) Meselâ kocanın karısına; «Eğer sen gidersen, boşsun.» demesi gibi. Veya mülke izâfettir: «Eğer ben seni tezevvüç edersem, boşsun» demek gibi. Çünkü tezevvüç (evlenmek) mülk değildir. Lâkin mülke sebeb olduğu için mülk yerine konulmuştur. Bu ikiden birinin şart kılınmasına sebeb: Çünkü cezânın —yeminin ma'nâsının gerçekleşmiş olması için— korkutucu olması lâzımdır. Korkutucu olmak nefsi men üzere takviyedir. İmdi hâlen mülk veya mülke izâfe olmasa yeminden istenen fayda nasıl hâsil olurdu. Çünkü hâlen mülkde cezâ yoktur ki şarttan sakınsın. Mülke izâfe de yoktur ki mülkü tahsilden sakınsın. Yemin, faydasını ifâde edemeyince,aslâ mün'akid olmaz. İkincide yâni mülke izâfette İmâm Şâfiî (Rh.A.) ayrı görüştedir. Binâenaleyh yabancı bir kadın boşanmış olmaz. Bir kimse yabancı bir kadına; «Eğer seninle konuşursam, boşsun.» dese, arkasından da o kadını nikâh edip konussa, mülk ve mülke izâfe olmadığı için boşanmış olmaz. Şarttan sonra kadın boşanmış olur. Yâni koca karısına «Eğer seninle konuşursam, boşsun» dese, ondan sonra konuşsa, ta'lîk vaktinde mülk bulunduğu için boşanmış olur. Veyâ bir yabancı kadına «Ben seni nikâh edersem boşsun.» dese ve nikâh etse, mülke izâfe bulunduğu için boşanmış olur.

Ta'lîki helâllığın ortadan kalkması ibtâl eder, mülkün ortadan kalkması ibtâl etmez. Üç talâkın tencizi (hemen yürürlüğe konulması) ta'lîkini ibtâl eder. Üçden aşagısının tencizi ta'lîki ibtâl etmez. Yâni «Eğer sen eve girersen üç kez boşsun.» dese ve önce üç kez boşasa, ondan son-

(1) **Ta'lîk:** Bir cümleinin ma'nâsının meydana gelmesini; diğer bir cümleinin ma'nâsının meydana gelmesine şart edatı ile bağlamaktır.

Bir şeye bağlı gösterme, geciktirme, asıntıda bırakma, askıda bırakılma, ma'nâlarında kullanılır.

ra o kadın başka koca ile evlenip ve o koca ile cimâ etse, sonra birinci kocaya geri dönse ve eve girse bir şey vâki olmaz. Çünkü cezâ bu mülkün boşamalarıdır. Zirâ bu boşamalar, mülk için engeldir. Çünkü zâhir olan sonradan meydana gelen şeyin yok olmasıdır. Yemin isbâttâ men için akd olur. Nefy de haml için akd olur. Cezâ bizim zikrettiğimiz olunca, mahalliyeti mubtil (bozan) olan üçün yerine getirilmesi ile elden gitmiştir. İmdi yemin bâki kalmaz. Şâyet koca kadını bâin kılsa, zikredilenin aksinedir. Çünkü cezânın yeri bâki olmakla cezâ da bâkipdir. Bununla ma'lûm olur ki: Vîkâye'nin, «tenciz ta'lîkî ibtâl eder. ilâh» sözü itlâki üzere müsâmahadan hâli değildir.

Şart lâfızları: «Eğer, vakitte, her» kelimeleridir. Bu «her» lâfzı hâkîkaten şart değildir. Çünkü bu «Her» lâfzını ta'kib eden isimdir. Şart ise cezânın bağlandığı şeydir. Cezâlar fiillere bağlıdır. Lâkin bu «Her» lâfzı, fiiliin «Her» i ta'kib eden isme teallûku olduğu için şartta katılmıştır. Senin; «Evlendiğim her kadın şöyle olsun.» demen gibi.

«Her - dîkça», «ne zaman» ve «her ne zaman» da şart lâfızlarıdır. Bu (Her - dîkça) lâfzında yemin çözülür, yâni ta'lîkin bâtil olmasıyle yemin, üç talâkin vukûundan sonra bâtil olur. Yâni koca mevtûa (cimâ ettiği karısına) sına «Her ne zaman eve girersen sen boşsun.» dese, kadın da iddette iken üç kere eve girse, üç kez boşanmış olur. Koca o kadını diğer kocadan sonra nikâh etse, o kadın eve girmekle yemin bâtil olduğu için talâk vâki olmaz. Ancak «Her - dîkça» anlamına gelen lâfz tezeyvüce girse, talâk vâki olur. Yâni koca kadına «Seni her aldıkça, boşsun.» demekle talâk vâki olur. O kadın şâyet üç kez boşanmış olsa ve diğer kocadan sonra yine birinci koca onunla evlense, bu sûrcle yine boşanmış olur. Çünkü «Her - dîkça» lâfzı fiillerin umûmunu ifâde eder. Nitekim «Her» lâfzı isimlerin umûmunu ifâde ettiği gibi. Bundan madâsi şâyet şart mülkde bulunursa yemin, cezâ ile neticelenmek üzere bozulur. Yâni yemin bâtil olur ve üzerine cezâ gerekmış olur. Şâyet şart mülkden başkasında bulunsa, yemin münhâll olur (bozulmuş olur). Lâkin cezâya münhâll olmaz. Yâni yemin bâtil olur ve üzerine cezâ gerektmez. Eğer koca karısına «Sen eve girersen üç kez boşsun» dese ve kadının eve girmesini fakat üç talâkin olmamasını istese, bunun hilesi şudur: Koca o kadını bir kere boşar, iddeti biter, kadın eve girer, nihâyet yemin bâtil olur ve üç talâk vâki olmaz. Ondan sonra yine evlenir. Eğer kadın eve girerse yemin bâtil olduğu için bir şey vâki olmaz. «İddet bitikten sonra» dememizin sebebi, çünkü kadın iddet içinde girerse üç talâk vâki olur.

Koca ile karı şartın varlığında ihtilâf etseler, söz kocanındır. An-
cak kadın şâhit getirip isbât ederse söz kocanın olmaz. Çünkü koca as-

la dayanmıştır. O da şartın yokluğuudur. Bir de koca talâkın vukûunu ve mülkün zevâlini inkâr etmekte, kadınsa bunu iddiâ etmektedir.

Ancak kadın tarafından bilinen bir şart ile meselâ; «Eğer sen hayız olursan, boşsun ve fûlân kadın dahi, yâni kuman da.» dese ve kadın da «Hayız oldum.» dese, o kadın yalnız kendi hakkında tasdîk edilir, kuması hakkında tasdîk edilmez. Kiyâs, kuması gibi, kadının kendisi hakkında da tasdîk edilmemesi idi. Çünkü şarttır. Kadın şartta tasdîk edilmez. Nitekim duhûlde tasdîk edilmediği gibi. İstihşânın vechi şudur: Kadın kendisi hakkında güvenilirdir. Çünkü hayzın görünmesi ancak onun tarafından bilinir. Binâenaleyh onun sözü kabûl edilir. Nitekim talâkda iddet ve cimâda hull hakkında sözü kabûl edildiği gibi. Lâkin kadın kuması hakkında şâhiddir. Hattâ kadın töhmet altındadır, kuması hakkında sözü kabûl edilmez Nihâye'de Tahâvî şerhinden nakledilmiştir ki: Bu söz umûm üzere değildir. Belki, kocası onu «Ben hayız oldum» sözünde yalanladığı vakitte dir. Ama koca onu doğrularsa, her ikisinin de üzerine talâk vâki olur. Hayz kanının başlangıcından üç günden sonra talâk ile hükm verilir. Yâni kadın hayz kanını görse, üç gün devâm etmedikçe talâk olmaz. Çünkü üç günden eksikde kesilmiş olan kan hayz olmaz. Üç gün tamâm olunca, hâyiz olduğu vakitten itibâren talâk ile hükmederiz. Çünkü kan gelme vakti uzamakla onun rahimden olduğu kesinlikle bilinir. İmdi başlangıçtan itibâren hayz olur.

Şâyet koca karısına «Eğer sen bir hayza görürsen, boşsun» dese, kadın temiz olduğu vakitte boşanmış olur. Çünkü «hayza» kelimesi kâmil hayz ma'nâsına nadır. Hayzın kemâli ise sona ermese iledir. Bu da temizlenme ile olur.

Koca karısına «Eğer bir gün oruç tutarsan, boşsun!» dese, kadın oruç tuttuğu günde güneş battıkda boşanmış olur. Çünkü yukarıda geçtiği vechile gün kelimesi uzayan bir fiil ile birlikte söylenilirse onunla gündüz kasdedilir. Eğer sen oruç tutarsan deyip (bir gün) demese, zikredilenin aksi olur. (Yâni günün evvelinde boş düşer.) Çünkü koca ölçü ile takdir etmemiştir. Halbuki oruç rüknü ile bulunmuştur, o da imsâk'tır. Şartı ile de bulunmuştur, o da gündüz ve niyettir.

Koca karısına «Eğer oğlan doğurursan, bir talâk ile boşsun ve eğer kız doğurursan iki talâk ile boşsun.» dese, kadın da biri oğlan ve biri kız olmak üzere ikiz doğursa ve hangisini önce doğurduğu bilinmese, kazâen bir talâk ve ihtiyâten iki talâk ile boşanmış olur. İddet sonuncu çocukla bitmiş olur. Çünkü kadın oğlunu önce doğurdu ise bir talâk vâki olur. Kadının iddeti kızın doğması ile bitmiş olur. Bundan sonra diğer talâk vâki olmaz. Çünkü kızın doğması iddetin bitmesi hâ-

lindedir. Kadın kızı önce doğurdu ise iki talâk vâki olur ve kadının iddeti oğlanın doğması ile bitmiş olur. Bundan sonra diğer talâk vâki olmaz. Çünkü sebebi az önce geçti ki, kız çocuğun doğması iddetin bitmesi halindedir. Bu takdirde, bir halde bir talâk vâki olur. Bir halde de iki talâk vâki olur. İkinci, şüphe ile vâki olmaz. İmdi uygun olan ihtiyâten iki talâk ile amel etmektir. Hattâ koca kadını yeminden önce bir kez boşasa ve kadın başka kocaya varmadan önce onunla evlenmek isterse, ihtiyât olan onunla evlenmemektir. Çünkü kızın doğumunun önce olması câizdir.

Koca üç talâkı iki şeye bağlasa; İkincisi mülkde bulunursa, üç talâk vâki olur. Bu söz, iki şeyin veya yalnız ikincinin mülkde bulunmasına şâmildir. Meselâ; karısına «Sen Zeyd ile konuşursan ve Bekir ile konuşursan üç kez boşsun!» demekle kadın bâin olup iddeti de bittikde Zeyd ile konuşsa, ondan sonra kocası onun ile yine evlendikde Bekir ile de konuşsa, o kadın üç kez boştur. Eğer kocanın üç talâkı bağladığı iki şey mülkde bulunmazsa veya birinci şey bulunup ikinci şey bulunmazsa üç talâk vâki olmaz. Bunun sebebi: Sözün sahîh olması konuşanın ehliyetine göredir. Lâkin ta'lîk hâlinde mülk şart kılınmıştır. Tâ ki istishâb kâidesi (2) ile cezânın vukûu ağır bassın. Binâenaleyh yemin sahîh olur. Cezâ gelebilme için şartın tamâmında da mülk şarttır. Çünkü cezâ ancak mülkte iken gelir. Bu aradaki hâl yeminin bekâ hâlidir. Binaenaleyh mülkün bulunmasına hâcet yoktur. Çünkü onun bekâsı mahalliyle kâimdir. O da zimmettir.

Kadının kocası üç talâkı veya câriyenin efendisi âzâdi cimâa bağlasa, yâni koca karısına «Eğer seni cimâ edersem üç kez boşsun.» dese veya câriyenin efendisi «Eğer seni cimâ edersem, hûrsün.» dese, sünnet yerini sokup iki sünnet yeri birbirine kavuşursa, şart bulunduğu için kadın boşanılmış ve câriye âzâd olur.

Erkek cinsiyet organını kadına idhâlden sonra bir müddet egleşse ve üç talâk vâki olduktan sonra çıkarmasa, kocaya ve câriyenin efendisine ukr lâzım gelmez. Ukr, mehr-i misldir. Bâzları demiştir ki: Zînânin helâl olması mümkün olsa, ukr cimâ ücretinin miktâridir. Koca egleşip durmakla ric'i talâkda geri dönmüş olmaz. Çünkü cimâ, zekeri ferce sokmaktadır. Bu ise talâkdan sonra ve âzâdden sonra bulunmamıştır. Çünkü idhâl için devâm yoktur ki devâmi için ibtidâ hükmü olsun. Bundan dolayı eğer bir kimse binek hayvanını ahıra sokmamaya yemin

(2) **İstishâb kâidesi:** Bilinen bir hâli bilinmeyen hale şahid tutarak hüküm vermeye «istishâb kâidesi» denir. Meselâ, bir adam kaybolur da bir sene kendisinden haber almazsa, eski hâline bakarak, onun sağlığını hükmederdir.

etse, halbuki hayvanı o ahırda olsa, o kimse hayvanı o ahırda tutmakla yeminini bozmuş olmaz. Belki birincide, yâni üç talâk ile kocaya ükr (mehr) vâcib olur. İkincide, ikinci defâ idhâliyle, geri dönmüş olur. Çünkü ikincide, kadına cinsî organını idhâl ile harâmlık sâbit olduktan sonra gerçekden onda cimâ bulunduğu içindir. Lâkin meclisin bir olmasına bakarak had vâcib olmaz. Maksûd şehveti kazâ etmektedir. Şüpheden dolayı had vurmak mümkün olmayınca, mehr vâcib olmuştur. Çünkü mehr şüphe ile de vâcib olur.

Koca karısına «İnşâellâh» sözcüğünü ekleyerek «Sen boşsun, inşâellâh» dese veya şartı söylemezden önce kadın olse, talâk vâki olmaz. Birincinin sebebi, varlığı bilinmeyen şartta bağlamak (ta'lik), sözün başını değiştirdiği içindir. Bundan dolayı değiştirenin bitişik olması şart kılınmıştır. İkincisinin sebebi, söz istisnâ ile icâb olmadan çıktıığı için ve kadının ölümü mücibe aykırıdır. İbtâl edene aykırı değildir. Eğer koca şarttan önce olse, yâni «Sen boşsun!» dedikten sonra «İnşâellâh!» demeden olse, talâk vâki olur. Zirâ kocanın sözüne şart eklenmemiştir.

Koca karısına «Üç kez boşsun ve üç kez inşâellâh» dese veya kölesine «Sen hürsün ve hürsün inşâellâh» dese, kadın üç kez boşannmış olur ve köle âzâd olur. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ), «Kadın boşanmış olmaz.» demişlerdir. Çünkü insanların konuşmalarında tekrar yaygındır. Binâenaleyh bu da kocanın sözünü düzeltmek için tekrara hamledilir. Şartın eklenmesi geçersiz olmaz. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: İkinci lâfız geçersizdir. Çünkü birincinin ifâde ettiğinden fazla bir manâ ifâde etmez. (Vâv) ile ayırdığından dolayı ikinci lâfzin te'kîd olması için de imkân yoktur. İmdi ma'tûf yâni ikinci lâfız, şartın birinci lâfza eklenmesini meneder. Şu halde birinci lâfız vâki olur.

Kezâ kocanın karısına «İnşâellâh sen boşsun!» demesinde de hükmü zikredilen gibidir. Çünkü bu söz İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâmî Muhammed' (Rh.A.) e göre boşamaktır. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, ta'likdir. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) un delili şudur: Mubtil (bozan) yâni «inşâellâh» sözcüğü icâba bitisiktir. Şu halde icâbin hükmünü geçersiz kılar. Nitekim ertelenmiş olsa, geçersiz kaldığı gibi. Bu durumda talâk vâki olmaz. İmâm A'zam ile İmâmî Muhammed' (Rh. Aleyhimâ) in delilleri ise şudur: İki cümlenin bağlanması için konulan râbita edatı (fâ) dir. (Fâ) bulunmayınca bağlantı da bulunmaz. Şu halde «Sen boşsun.» sözü müneccez yâni derhal geçerlidir. Şartın sonraya bırakılması bunun aksinedir. Çünkü bu takdirde değiştirici olur, sözün başı ona bağlıdır.

Kocanın karısına «Sen, Allah Teâlâ'nın dilemesiyle veya irâdesiyle

veya sevgisiyle veya rızâsiyle boşsun.» dese, kadın boşanmış olmaz. Çünkü söz, bilinemeyen şeye ta'lîk edilmiştir. Meselâ, «İnşaellâh» sözü gibi. Çünkü «İnşâellâh» da olan (be) ilsâk yâni yapıştırmak içindir. Ta'lîkda da cezayı şartta yapıştırmak vardır.

Bu dilemek (meşiet) sözcüğü ve dilemekden başka zikredilen lâfızların kula izâfesi, ona temlikdir. Meselâ, «Fûlân dilerse!» demek gibi. Ya da «Fûlân murâd ederse veya fûlân severse veya fûlân râzi olursa!» demek gibi. İmdi meclis üzere iktisâr olunur. Eğer kul onu meclisde bilip ve dilerse talâk vâki olur.

Koca karısına «Allah'ın emriyle boşsun», **yâhûd** «Allah'ın hükmü veya kazâsı ile veya izni veya ilmi ile veya kudreti ile boşsun» dese, söz tenciz yâni derhal geçerli olur. Bununla talâk hemen vâki olur. İster Allah' (C.C.) a ister kula izâfe etsin müsâvidir. Çünkü bu gibi sözlerle örfen tenciz murâd edilir. Meselâ «Sen kêdînin hükmü ile boşsun!» demek gibi.

Eğer koca karısına «lâm» harfi ile —ki «için» demektir— «Allah'ın dilemesi için boşsun» veya «emri için veya hükmü için»... ilâh. dese, on şeclin hepsinde talâk vâki olur. İster Allah'a ister kula izâfe olsun müsâvidir. Çünkü «lâm» harfi, ta'lîl içindir. Sanki koca talâkı yapmış ve talâkin nedenini belirtmiştir. Meselâ: «Eve girdiğin için boşsun» demek gibi.

Koca karısına «de» ma'nâsına gelen (fî) ile; yâni «Sen, Allah'ın dilemesinde boşsun» veya «Allah'ın emrinde ve hükmünde»... ilâh. dese, koca, Allah' (C.C.) a izâfe ederse bu şekillerin hepsinde talâk vâki olmaz. Çünkü «fî» sözcüğü, şart ma'nâsına nadır. Binâenaleyh bilinemeyen şeye ta'lîk olur ve talâk vâki olmaz. Ancak «Sen, Allah'ın ilminde boşsun!» sözünde talâk vâki olur. Çünkü ilim zikredilir ve onunla bilinen şey murâd edilir. Bilinen (ma'lûm) ise vâkidir. Bir de İlmin Allah' (C.C.) dan nefyedilmesi hiçbir sûretle sahîh olmaz. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) olanı ve olmayanı biliyor. İmdi emir var olana bağlanır ve kudrete soru yöneltmek gerekmek. Çünkü burada murâd takdirdir. Allah (C.C.) bazan bir şeyi takdir eder ve başka bir şeyi takdir etmez. Hattâ takdir ile irâdeye uygun olarak te'sir eden bir sıfat murâd ederse, derhâl talâk vâki olur. Şâyet kula muzâf kılsa, temlik yönünden ilk dördünde sahîh olur ve meclise münhasır kalır. Nitekim yukarıda geçti. Başkaları ta'lîk olur. Onlar da geri kalan altıdır. Sözün kısası, on sözcükden dördü temlik içindir. Onlar da: Dilemek (meşiet), irâde, seymek (muhabet) ve rızâ'dır. Geri kalan altısı, temlik için değildir. Onlar da: Emr, hükm, kazâ, izin, ilim ve kudret'tir. Bunların hepsi iki vech üz-

redir: Ya Allah Teâlâ' (C.C.) ya, ya da kula muzâf olurlar. Her vech dahi üçer vech üzeredir. Ya «bâ» ile veya «lâm» ile veyâ (fî) iledir.

Kocanın karısına «Sen üç kez boşsun, ancak iki değil!» demesiyle bir talâk vâki olur. «Sen üç kez boşsun, ancak bir değil!» demesiyle iki talâk vâki olur. «Sen üç kez boşsun, ancak üç değil (müstesnâ)» demesiyle de üç talâk vâki olur. Çünkü çıkarmadan sonra istisnâ yapmak, geri kalanı söylemektedir. İmdi istisnânın sıhhatinin şartı, müstesnânın arkasında, onu söylemek için bir şey kalmaktır. Hattâ: «Sen üç kez boşsun, ancak üçü değil (müstesnâ)!» dese, üç talâk ile boşanmış olur. Çünkü söylediği şeyin hepsini istisnâ edip istisnâdan sonra bir şey geri bırakmamıştır ki söylesin.

Koca karısına «Eğer ben senin üzerine filâncayı nikâh edersem, o nikâh ettiğim boş olsun!» deyip o kadın üzerine bâînin iddetinde bir kadın nikâh etse yeni kadın boşanmış olmaz. Yani bir kimse, nikâhi altında olan karısına «Eğer senin üzerine kadın nikâh edersem o nikâh ettiğim kadın boştur!» dese, kendisi ile beraber olanı boşayıp o kadın iddette iken bir başka kadın ile evlense, o yeni kadın boşanmış olmaz. Çünkü şart bulunmamıştır. Zirâ birinci kadının üzerine evlenmek, yatak hakkında onun ile çekişip ve taksimde (nöbette) onun ile rekabet eden kimsenin, üzerine girmesidir. Bu ise bulunmamıştır.

Kadın talâkı ister de kocası, «Sen elli talâk boşsun!» der; kadın da «Bana üçü yeter!» derse, koca «Üçü senin için ve geri kalanı kadın arkadaşların, yani kumaların içindir!» dedikde, kocanın, konuştuğu kadından başka üç karısı daha olsa, konuştuğu karısı üç talâk ile boşanmış olur. Ondan başkası aslâ boşanmış olmaz. Vâkiât-ı Sadru's-Şehîd'de böyle zikredilmiştir.



بَابُ طَلْدِقِ الْفَارَّ

FÂRR'IN TALÂKİ BÂBI

(MİRÂSTAN KAÇIRANIN BOŞAMASI)

Evinin dışında işlerini görmekden âciz olan hasta gibi, hâli daha ziyâde helâk olacağını gösteren kimse talâk kaçırındır. Evinin dışında işlerini görüp de şikâyeti bulunan kimse ise fârr (1) olmaz. Çünkü insan böyle şikâyetten pek az kurtulur. Doğru olan söz budur.

Savaşda bir adam ile savaşan kimse veya kîsâs ile veyâ recm ile öldürmek için takdîm edilen kimse talâk kaçırıcıdır. — Meşâyihdan bazıı, «Kîsâs için takdîm edilse fârr olmaz. Çünkü afv mendûbdur. Fakat recm böyle değildir, demişlerdir. — İtimâd birinci sözedir. Bunu Zeylâî (Rh.A.) zikretmiştir. Veyâ bindiği gemi parçalanıp bir kalas üzerinde kalan kimse; veyâ yırtıcı hayvan alıp hayvanın ağızında kalan kimse, kötürum ve felçli olan kimse, felci ve kötürumluğu fazla olduğu müddetçe hasta gibidir. Eğer eski olup artmadı ise talâkda ve başkasında o kimse sağlam ve sağlam gibidir.

Kadın da, anlatılan bu şeylerin hepsinde erkek gibidir. Hattâ ayılma sebebi kadından gelse; bülûğ muhayyerliği, âzâd olma muhayyerliği ve kocanın ogluna temkîni (zinâ imkânı vermesi) ve irtidâd gibi ki mezkür hastalık ve diğer şeyler başına geldikten sonra, fârre (kaçırıcı) olduğu için koca kadına vâris olur. Bunu Zeylâî (Rh.A.) zikretmiştir.

Hâmile olan kadın sağlam ve sağlam gibidir. Eğer onu doğum san-

(1) **Fârr :** Fâikh'lere göre; bir kadının ölüm hastalığına (maraz-i mevt'e) yâni ölüme götürün hastalığa yakalanmış, gâlib-i hâli helâk olan kocasının, kadını bu hastalık hâlinde boşamasıdır. Bu kadına fârrın karısı denilir.

Maraz-i mevt'e kadını boşamak, onu mîrâstan mahrûm etmeye muhtemel olduğunu bununla ilgili bir takım ahkâm mevcûddur. (Keşfâs, C, 2)

cısı tutsa, hasta gibidir. Çünkü onun ömesi, doğum sancısı tutmadıkça gâlib olmaz. **Kâfi**'de böyle zikredilmiştir.

İmdi zikredilen kimselerden her biri bâin talâkı kaçırıcıdır. Böylesinin bağışı (teberruu) ancak malının üçtebirinden sahî olur. Eğer koca karısını rızâsı yok iken bir bâin talâk ile boşasa —kadın da bâinen boşanmaya râzi olsa, koca talâk kaçırıcı sayılmaz— ve koca olse, her ne kadar koca hastalıktan, savaştan ve bu ikisinin benzeri başka şeyden olse veya öldürülse bile kadın iddeti içinde vâris olur. Bu, bâin talâk ile kadın boşanmış olduğu zamandır. Ric'i talâkda ise kocasına mutlak sûrette vâris olur. Şâyet koca kadının iddetinde öürse, ikisi arasında karı - kocalık bâki olduğu için vâris olur. Çünkü karı - kocalık, kocanın ölüm hastalığında vâris olmasına sebebdır. Zirâ koca mirâsin ibtâlini kasdetmiştir. Binâenaleyh kasdı kendi aleyhine çevrilmiştir. Bu da kadından zararı def etmek için boşamanın amelini iddetin bitmesine kadar geciktirmekle olmuştur. Bundan dolayı, kadın öürse koca da kadına vâris olur. Fakat bâin talâk böyle değildir. Çünkü sebeb —ki nikâhdır— bâin talâk ile yok olmuştur.

Kezâ ric'i talâkı isteyen kadın üç kez boşansa vâris olur. Çünkü talâk nikâhi yok etmez. Bundan dolayı koca için cimâ helâl olur ve kadın ric'i talâk ile mirâsdan mahrûm olmaz. Kocasından ric'i talâk istemekle hakkının bâtil olmasına râzi olmuş değildir.

Yine koca karısını bir bâin talâk ile boşasa, hüküm anlatılan gibidir. Kezâ bâin ile boşanmış olan kadın kocasının oğlunu öpse, yine kocasına vâris olur. Yâni hasta bir adam, karısını bâin talâk ile boşasa, o kadın kocasının oğlunu öpse, onun öpmesi vâris olmayı menetmez. Çünkü beynûnet (kat'i talâk) kocanın bâin boşaması ile vâki olmuştur. Kadının öpmesi ile vâki olmamıştır. Öpülmekle bâin olan kadın böyle değildir. Çünkü öpülmekle bâin olan kadın kocasına vâris olmaz. Kezâ hastalık hâlinde mülâane olunan kadın veya îlâ olunan kadın da vâris olur. Birinci, yâni mülâane olunan kadının vâris olmasına gelince; koca karısına sağlamken kazf etse, ondan sonra hastalığı hâlinde mülâane etse, kadîm vâris olur. Kezâ hastahlığı hâlinde karısına kazf etse vâris olur. Çünkü liân, talâkin ta'lîkîna eklenmiştir. Bir fiil ile ki kadına o fiil lâzımdır. Nitekim yakında açıklaması gelecektir. Çünkü kadının kendisinden ârı kaldırırmak için da'vâci olması gereklidir.

İkinciye yâni îlâ ile vâris olmasına gelince; koca, ölümüne sebeb olan hastalığında, dört ay kadına yaklaşmamaya yemîn etse, o kadına müddet geçinceye kadar yaklaşmaya ve beynûnet vâki olsa, sonra olse, kadın vâris olur.

Şâyet koca sîhhatinde îlâ etse ve kadın îlâ ile kocanın hastalığında bâin olsa; karısı vâris olmaz. Îlâ da hastalığında ise vâris olur. Çünkü îlâ cimâdan hâli dört ayın geçmesiyle talâkı ta'lîk anlamınaadır. İmdi îlâ vaktin geçmesiyle ta'lîka katılırlar. Yakında açıklaması gelecektir.

Savaş alanında olan veya hummaya tutulan kimse veya kîsâs veya recm için habs edilen veya kuşatılan kimseler anlatılanın aksıdır. Çünkü bu takdirde boşanılmış kadın vâris olmaz. Zirâ bunlarda ölmek gâlib değildir.

Kezâ kocanın hastalığında hull' olmuş olan kadın ve yine muhayyer olan kadın — ki kocasının hastalığında kendisini seçmiştir. — vâris olmaz. Karısını karısının emri ile boşayan kimse, bundan sonra kadın iddette iken olse, o kadın da vâris olmaz. Çünkü bu kadın hakkının bâtil olmasına râzi olmuştur. Te'hîr onun hakkı içindi. Ya da koca kadının emri olmadan hastalığında üç talâk boşayıp ondan sonra hastalığından iyileşip sonra koca iddette olse, o kadın da vâris olmaz. Çünkü o koca fârr olmaz. Çünkü koca hastalıkdan iyileşince hastalığın ölüm hastalığı olmadığı belli olmuştur. Bundan dolayı onun bağışı malının hepsinden itibâr edilir. Kezâ, koca borcu olduğunu söylese, sağlıklı hâlindeki alacaklıları hastalık hâlindeki alacaklılarından önce gelmez. Yâni sağlıklı hâlindeki alacaklılarına öncelik tanınmaz.

Koca ile karı sîhhat hallerinde üç talâk hakkında ve iddetin geçtiği husûsunda birbirlerini tasdik etseler veya koca kadının emri ile kadını bâin talâk ile boşayıp o kadın için mal ikrâr etse veya koca vasiyet etse, o kadın için o ikrâr ettiğinin ve mîrâşın en azı vardır. Yâni koca hastalığı hâlinde karısına «Ben seni sîhhatim hâlinde boşadım, iddetin de bitti!» dedikde, kadın da kocasını doğrulasa, ondan sonra kadın için mal ikrâr etse veya kadına mal vasiyet etse veya kadının emri ile kendi hastalığında onu bâin talâkla boşasa, sonra ona mal ikrâr etse veya vasiyet edip ondan sonra olse, o kadın için ikrâr etiği maldan ve mîrâşdan en azı vardır.

Şâyet koca karısının talâkını bir yabancının fiiline veya bir vaktin gelmesine bağłasa, ta'lîk ve şart o kocanın hastalığında olsa veya kendisinin fiiline bağłasa, ta'lîk ve şartın ikisi de hastalığında olsa veya yalnız şart hastalığında olsa veya kadınım yapması gereken; yemek, içmek, ana-babası ile konuşmak, borcunu ödemek ve alacağını almak gibi kadının bir kaçınılmaz fiiline bağłasa ve ta'lîk ve şartın ikisi de hastalığı hâlinde olsa veya yalnız şart hastalığında olsa, koca fârr olduğu için o kadın vâris olur. Bu anlatılan sûretlerden başkasında ka-

dîn vâris olmaz. Bu ta'lîk ve şart bütün vechlerde sîhhatte olduğu vakittedir. Veya ta'lîk sîhhatte olup onu yabancının fiiline veya vaktin gelmesine bağıladığı vakittedir. Ya da nasıl olursa olsun, kadın için ona lâzım olan fiiline ta'lîk ettiği vakittedir. Bu sûretlerde kadın vâris olmaz.

Ma'lûm olsun ki bu mescle dört vech üzeredir: Ya talâkî zamanın gelmesine veya bir yabancının fiiline yâhûd kendisinin fiiline yâhûd kadının fiiline bağlamaktır.

Bu dört vechden her biri de iki vech üzeredir: Ya ta'lîk sîhhatte ve şart hastalıkda veya ta'lîk ve şart ikisi de hastalıkda olmakladır.

İlk iki vechde; yâni talâkî zamanın gelmesine veya yabancının fiiline bağıladığı zaman, eğer ta'lîk ve şart ikisi de hastalıkda olursa koca fârr olduğu için kadın vâris olur. Eğer ta'lîk sîhhatte ve şart hastalıkda olursa, kadın vâris olmaz.

Üçüncü vech ise şudur: Koca kendi fiiline ta'lîk ettiği zaman kadın vâris olur. Şart hastalıkda bulunduğu zaman nasıl olursa olsun vâris olur. Ta'lîk gerek sîhhatte, gerek hastalıkda olsun ve gerek fiil mutlaka lâzım olsun, gerekse olmasın müsâvîdir. Çünkü koca kadının hakkını ta'lîk ve şartla veya yalnız şart ile ibtâle kasd etmiştir. Çünkü şartın illete benzerliği vardır. Zirâ muallâkin varlığı şart katındadır. Koca, kadının hakkının korunması yönünden bir bakıma zulmedicidir. Kocanın muhtac ve mecbûr olması başkasının hakkını ibtâl etmez. Nitikim ıztırâr hâlinde veya uyku hâlinde başkasının malını yok etmek gibi.

Dördüncü vech ise şudur: Talâkî kadının fiiline bağlaması, eğer o bağlanan fiil kadın için mutlakâ lâzım değilse, mutlakâ vâris olmaz. Gerek ta'lîk ve şart hastalıkda ve gerek ta'lîk sîhhatte ve şart hastalıkda olsun müsâvîdir. Çünkü kadın şartta râzi olmuştur. Şarta rizâ meşrûta da rizâ olur.

Koca cimâ etiği karısını hastalığı hâlinde bâin talâk ile boşasa, ve koca hastalıkdan iyileşikden sonra ölse veya koca kadını ibâne ettikden sonra kadın mürted olsa, kadın İslâm dinine girdikde koca ölse, o kadın vâris olmaz.

Birincinin sebebi; sîhhatin talâk ile ölüm arasında girmesinden anlaşıldı ki, koca fârr değildir. İkincinin sebebi ise, kadın mürted olduğu için mirâsa yeterliliğini ibtâl etmiştir. Çünkü mürted hiçbir kimseye vâris olamaz. Şâyet kadın ondan sonra İslâm'a gelse, sebebin geri dönmesi mümkün olmaz.

Koca karısına «Eğer ben hasta olursam, sen üç kez boşsun!» dese, koca fârr olur. Hattâ koca hasta olup o hastalıkda ölse kadın vâris olur.

Kadın hasta olan kocasına «Beni boş!» dedikde, koca onu üç talâk boşasa, kadın vâris olur. Çünkü beni boş demenin medlülü ric'i talâkın istenmesidir ve ric'i talâka rızâdan üç talâka rızâ lazımlı gelmez. Koca talâkı üç yapınca, fârr olur ve kadın vâris olur.

Bir kimse «Son evlendiğim kadın üç kez boştur!» deyip bir kadın ile evlenip ondan sonra bir diğer kadınla da evlense, ondan sonra koca ölse, sonraki kadın evlenirken boşanmış olur, koca fârr olmaz ve kadın ona vâris olmaz. Bu İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, kocanın ölümü sırasında boşanmış olur. Koca fârr olup kadın ona vâris olur. Çünkü sonralık ancak bu kadından sonra bundan başka kadın ile evlenmekle gerçekleşir. Bu ise ancak kocanın ölümü ile gerçekleşir. Binâenaleyh şart ölüm sırasında gerçekleşmiş olur ve ona iktisâr edilir. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Ölüm bildiricidir ve sonunculuk ile bitişik olması şartın vaktindendir. Şu halde müstenid olarak sabit olur.

★ ★ e) Jemâmetle

بَابُ الرِّجْمَةِ

R İ C ' A T B Â B I

Ric'at, mevcûd akdin iddet içinde devâminı istemektir (1) Yâni kadın iddette bulunduğu müddetçe nikâhın olduğu vech üzere bırakılmasıdır. Zirâ nikâh iddette kâimdir Çünkü Allah Teâlâ (C.C.):

فَامْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ

«Onları (kendilerine ric'at ile) iyilikle tutun» (2) buyurmuştur.

Çünkü imsâk (tutmak), kâim olan nikâhın dâim olmasını istemekten ibârettir. Sona erenin iâdesinden ibâret değildir. İmdi ric'atin şer'iyyeti ve iddetin kalışının şartiyeti üzere delâlet eder. Zirâ devâm ettirmek istemek ancak iddet kalıcı olduğu müddetçe gerçekleşir. Çünkü mülk iddette bâkîdir, iddetin bitmesinden sonra yok olur.

Daha önce geçtiği üzere: «Ben sana mürâaat ettim» demekle, veya kadın ile cimâ etmek ve daha başka müsâheret hürmeti icâb eden

(1) Ric'at : Lûgatta; geri dönmek, gerilemek; Şeriatte ise; nikâh mülkünü devam ettirmek istemektir. Yâni, kocanın, boşadığı karısına tekrar dönerek aralarındaki eski nikâhi devam ettirmek istemektir. Burada nikâh tazelemeğe lüzüm yoktur.

Ric'atın şartları :

- a) Talâkî sarîh yâhûd kinâye lâfızlarının bazıları ile yapmak,
- b) Mal mukâbilinde boşamamak,
- c) Üç talâkî tamamlamamış olmak,
- d) Kadının cimâ edilmiş olması, ric'atin iddet içinde yapılmasıdır.

Ric'at kavâlî ve fiili olmak üzere iki kısımdır :

Kavâlî ric'at : «Sana ric'at ettim.» gibi sözlerle yapılmalıdır.

Fiili ric'at; oimâ gibi bir fiille olur. (Selâmet Yolları, Ahmed Davudoğlu C. 3)

(2) Bk. Bakara sûresi (2), âyet : 231.

bir şey ile; yâni inzâlsız şehvetle dokunmakla ve bunun benzeri, mese-lâ öpmek ve fercinin dâhiline bakmak gibi şeyler ile ric'at edilmiş olur. Bunu İmâm Şâfiî (Rh.A.) benimsemiştir. Çünkü Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, ric'at ancak söz ile olur. Ona göre, söz ile ric'atten önce cimâ câiz olmaz.

Ric'at, üçten azında bir talâkda ve iki talâkda sahîh olur. Bu hür kadındadır. Câriyede iki, hür kadında üç gibidir. Bu konu daha önce defalarca geçmiştir.

Her ne kadar kadın ric'attan yüz çevirse de ric'at sahîh olur. Çünkü kadını tutmak ile emir mutlaktır. Bütün takdirleri kapsar. Yâni itâati ve itâatsizliği içine alır.

Kocanın kadına ric'atı bildirmesi mendûbdur. Çünkü koca ric'atı kadına bildirmezse, çok defa kadın günâha girebilir. Zirâ kadın kocası kendisine mûrâcaat etmedi zanni ile evlenmiş olur. İddeti de bitmiştir. İkinci koca onunla cimâ etmiş ve kadın âsî olmuştur. Kadına ric'atı bildirmeyi terketmekle onu günâha sokan kocası da günâhkâr olur. Lâkin bununla berâber ric'atı bildirmese de ric'at sahîh olur. Çünkü ric'at kâimi dâim kılmak istemektir. İnsâ değildir. Koca ric'atıyla kendi hâlis hakkında tasarruf etmiş olur. İnsanın kendi hakkındaki tasarrufu başkasının bilmesine bağlı değildir.

Eğer, «Kadın ric'atı bilmeyince nasıl âsî olur?» diye sorulacak olursa, cevâben denir ki: **Şâyet kadın sormaksızın evlense, tedbirli davranışını terk etmiş olur. Şu halde suç işlemiştir.** Çünkü kusur kadın tarafından gelmiştir.

Ric'ata şâhid göstermek de, ric'atı kadına bildirmek gibi mendûbdur. **Şâhid göstermekle erkek suçlanmadan kurtulur.** Çünkü insanlar o kadını mutlak olarak boşanmış bilirler. Erkeğin kadın ile beraber bir arada oturması ile itham olunur. Eğer şâhid gösterilmese de ric'at sahîhdır.

Eğer ric'atı kasd etmezse, kadından izinsiz, onun yanına girmemesi de mendûbdur. Yâni kadının yanına girmesini, kadın hazırlansın diye seslenmekle, öksürmekle veya pabuç sesi ile bildirir. Tâ ki bakması helâl olmayan yere gözü ilişmiş olmasın. Çünkü kadın bir nevi boşanmıştır.

Koca iddetten sonra, iddet içinde ric'at iddiâ etse, eğer kadın kocayı tasdik ederse ric'at sahîh olur. Çünkü nikâh karı - kocanın birbirlerini tasdikleri ile sâbit olur. Şu halde ric'atla haydi haydi sâbit olur.

Eğer kocanın ric'at iddiâsını kadın yalanlarsa ric'at olmaz. Çünkü koca da'vâcidir. Onun beyyinesi de yoktur. O anda nikâh yapmaya da

mâlik değildir. Zirâ kadın inkârcıdır. İmdi söz inkârcının sözüdür. Kadının yemin etmesi de gerekmez. Nitekim Kitâbu'd-Da'vâ'da gelecektir ki, ric'at yemin istenmeyen şeylerdendir. Nitekim «Ben sana mürâaat ettim» sözünde ric'at olmadığı gibi. Yâni «Ben sana mürâaat ettim» deyip bununla inşâ murâd ederse, kadın kocasına cevâb vererek «Benim iddetim geçti» derse, ric'at sahîh olmaz. Çünkü bu ric'at iddetin bitmesi hâline tesâdûf etmiştir.

Şu vâkidir ki, kadın ihbârda güvenilir kişidir. Sözünün kabûl edilmesi gerekir. Kadın haber verince, bu haber iddetin geçtiğine delâlet eder. İddetin bitme ahvâlinin en yakını kocanın «Ben sana mürâaat ettim» sözünün hâlidir. İmdi söz iddetin bitmesine yakın olup ric'at sahîh olmaz. Fakat kadın sussa, ondan sonra iddetin bittiğini haber verse, bu birincinin aksinedir. Çünkü onda ahvâlin en yakını susma hâlidir. Şu halde susmaya dönülür.

Bir câriyenin kocasında olduğu gibi ki o câriyenin kocası iddet bitikten sonra kadına ric'at ettiğini bildirdikde câriyenin efendisi o kocayı tasdîk edip câriye yalansala, şüphesiz söz câriyenindir. Çünkü ric'atin sihhati akdin kıyâmı üzere binâ edilmiştir. İddette ise söz bekâ ve bitme yönünden karinindır. İmdi üzerine binâ edilen şey de onun gibidir.

Veya câriye «Benim iddetim geçti.» dedikde kocası ve câriyenin efendisi inkâr etseler, şüphesiz söz câriyeye âiddir. Çünkü câriye kendi durumunu daha iyi bilir.

Şâyet kadın iddette, üçüncü hayzdan on günde temizlense, iddet bitmiş olur. Her ne kadar kadın gusl etmese de, hattâ hayz kesildikden sonra, yıkanmak mümkün olup ve namaz için tahrîme edecek kadar vakit kalsa, o kadar zaman geçince kadının temizliğine hükmedilir. Çünkü hayz on günden fazla olmaz. Binâenaleyh sadece kan kesilmekle kadının hayzdan çıktığına kesinlikle hükmederiz. İddet geçmiştir ve ric'at de kesilmiştir.

On günden daha az zamanda hayzdan temizlense, iddet son bulmuş olmaz. Kadın gusl etmedikçe veya bir namaz vakti geçmedikçe veya teyemmüm ile bir farz veya nâfile namaz kılmadıkça, iddet sona ermiş olmaz. Çünkü hayz on günden daha az zamanda kesilecek olsa, kadının dönmesi muhtemel olur. Kadının hayzdan çıktığına kesin bilgi hâsil olmaz. Bu durumda o kadın hayzlı sayılır. Çünkü on günden az olursa, yıkanma müddeti hayzdandır. Yıkanma kanın kesilmesini te'kid eder. Namaz vaktinin geçmesi de böyledir. Çünkü namazın vaktinin geçmesi

ile namaz zimmetinde borç olur. Bu ise temiz kadınların hükümlerindendir. Zirâ namaz ancak hayzdan temizlenen kadına borç olur. Şayet temiz olduktan sonra suya kâdir olmasa ve günleri de on günden az olsa, bu sebeple teyemmüm edip namaz kilsa, bu durumda ric'at sona ermiş olur. Çünkü namazını teyemmüm ile càiz görmekle biz onun temizliğine hükmetmiş oluruz.

Kadın, el ve ayak gibi tam bir uzuvunu yıkamayı unutsa, koca mürâcaatçı olur. Meselâ parmak gibi bir tam uzuvdan azını unutsa, koca mürâcaat edemez. Bu istihsândır. Tam uzuvda kıyâs ric'atın kalmamasıdır. Çünkü kadın bedeninin çوغunu yıkamıştır. Bir tam uzuvdan azında kıyâs, ric'at hakkı bâki kalmakdır. Çünkü cünubluk ve hayzin hükmü bölünme kabûl etmeyen şeylerdendir. İstihsânın vechi şudur, fark da odur: Bir tam uzuvdan aşağısı az olduğu için su ona ulaştıktan sonra çabucak kurur. Bu nedenle suyun ona ulaşmadığı kesinlikle bilinmez. Bundan dolayı ric'at sona erer. Ric'at ve evlenmede ihtiyâti ele almak bakımından tezvvîc helâl olmaz, dedik. Tam uzuv böyle değildir. Çünkü tam bir uzuv çabucak kuruyamaz ve âdeten ondan gâfil olunmaz. Böylelikle bu ikisi birbirinden ayrırlar.

Bir kimsenin hâmile karısı olup onu cimâ ettiğini inkâr ederek boşasa, ardından o kadına mürâcaat etse, kadın hâmilelik müddetinin en azında veya çوغunda bir çocuk doğursa, ric'at sahîh olur. Yâni bir erkek hâmile karısını boşayıp ve kadın ile cimâyi inkâr etse, ondan sonra o kadına mürâcaat etse, sonra nikâh vaktinden itibâren hâmilelik müddetinden daha azında o kadın çocuk doğursa, adamın ric'ati sahîh olur. Onun cimâyi inkârına itibâr edilmez. Çünkü şeriat çocuğu nikâhtan kabûl etmekle, adamı yalanlamıştır. Bu ibâre Vikâye ve Kenz'in ibâresinden daha güzeldir. Çünkü müsâmahadan hâlidir. Bunu Sadru's-Şerîa (Rh.A.) zikretmiştir.

Bir adamın karısı haml müddetinden daha az veya çok zamanda çocuk doğurup ve talâkdan önce, kadınla cimâını inkâr ederek boşasa, o adanın ric'ata hakkı vardır. Yâni haml müddetinin azında doğuran karısını cimâ ettiğini inkârda bulunarak boşasa, mürâcaat etmesi càiz olur. İnkârına itibar yoktur. Çünkü, yukarıda geçtiği vechle şeriat onu yalanlamıştır.

Eğer o adam o kadınla sahîh halvet ile başbaşa kalıp cimâyi inkâr ederse, o kadına ric'atı sahîh olmaz. Çünkü, o cimâ ettiğini inkâr etmiş, fakat şeriat onu yalanlamamıştır. Bu durumda o inkârı kendi üzerine hüccet olur.

Eğer koca kadınla berâber sahîh halvet yapıp, onunla cimâ ettiğini

īnkâr ettiğinden sonra boşarsa; bakılır, şâyet boşar da mürâcaat eder ve kadın iki yıldan daha az zamanda çocuk doğursa, ric'at sahîh olur. Çünkü kadın talâk vaktinden itibâren iki yıldan daha az zamanda çocuk doğurursa, o çocuğun nesibi sâbit olur. Çünkü kadın iddetin bittiğini ikrar etmemiştir. Çocuk kadının karnında bu müddet zarfında kalabilir. Şu halde kocayı talâkdan önce cimâ etmiş saymak gereklidir. Yoksa talâkdan sonra değil. Çünkü kocası eğer talâkdan önce cimâ etmiş olmasa, talâkin kendisi ile mülk zâil olup talâkdan sonra cimâ harâm olur. İmdi Müslümanın fiilini harâmdan korumak gereklidir. Şâyet talâkdan önce cimâ etmiş sayılırsa, ric'at sahîh olur.

Bir kimse karısına «Çocuk doğurduğun zaman boşsun» dese, o da bir çocuk doğurup sonra başka batından bir çocuk doğursa bu ric'attır. İki batın ile murâd: İki doğumun arasında altı ay veya daha çok zaman olmasıdır. Eğer altı aydan daha az olursa bir batından olur.

Ric'atin sübütuna sebeb; çünkü kadın birinci doğum ile boşanmıştır. Bundan sonra ikinci doğum kocanın ric'atine delâlet eder. Tâ ki cimâ helâl olsun. Ama iki doğum bir batından olursa, ric'at sâbit olmaz. Çünkü ikinci çocuğun ulûku (ana rahminde kalması) birinci doğumdan öncedir.

Koca karısına «Sen her doğurdukça boşsun» dese de, kadın da üç batında üç çocuk doğursa, üç talâk vâki olur. İkinci ve üçüncü çocuk ric'attır. Çünkü kadın birinci çocuk ile boşanmış ve iddet sâhibi olmuştur. İkinci çocuk ile koca birinci talâk için mürâcaatçı olur. Çünkü Müslümanın işini iyiye ve doğruluğa haml etmek için iddette vukû bulan bir cimâdan ulûk hâsıl olduğu kabûl edilir.

Kadın ikinci çocuk ile ikinci kez boşanmış olur. Çünkü yemin, «her - dîkça» sözcüğü ile akd edilmiş ve üçüncü çocuk ile koca ikinci talâkda mürâcaatçı olmuştur. Nitekim sebebi daha önce geçti. Kadın üçüncü çocuk ile üç talâkla boşanmış olur. Kadın iddetini hayzlarla bekler. Çünkü kadın hayz görenlerden olmakla talâk vaktinden itibâren hâmile değildir.

Boşama çeşitlerinden biri olan ric'i talâk, nikâhin aslı kaldığı için cimâ harâm kılmaz. Nitekim daha önce geçti. Hattâ koca kadın ile cimâ etse, ukr (yâni mehr) a borçlu olmaz. Ukr, şüphe ile olan cimâın ücretidir. İmâm Şâfiî (Rh.A.); «Kadının cimâî harâmdir, ukru öder» demiştir.

Ric'i talâk ile boşanmış olan kadın, koca ona ric'ate isteklensin di-

ye süslenir. Koca kadına ric'at ettiğine dâir şâhid göstermedikçe kadın ile beraber yolculuk yapamaz. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.):

لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ

«Onları evlerinden çıkarmayın» (3) buyurmuştur. Bu âyet-i kerîme, Allah Teâlâ' (C.C.) nim:

إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ

«Kadınları boşadığınız zaman...» (4) kâvl-i şerîsinin gelişî (şiyâkı) nden dolayı, ric'i talâkdan iddet dolduran kadınlar hakkında nâzil olmuştur.

Talâkin sarîh (açık) olanı bi'l-icmâ' ric'idir. Koca üç talâksız bâinen boşadığı karısını iddette ve iddetten sonra nikâh eder. Çünkü mahalliyetin helâlliği bakıdır. Zirâ helâlliğin ortadan kalkması üç talâka bağlıdır. Helâlliğin zevâli üç talâkdan önce yok olur. İddette başkasının menedilmesi, nesebe şüphe karışacağındandır. Halbuki kocanın hakkında nesebe şüphesi yoktur.

Koca, eğer kadın hür ise, üç talâk ile boşanmış olanı iddette nikâh edemez. Eğer kadın câriye ise iki talâk ile boşanmış oldukça iddet içinde nikâh edemez. Hattâ hür olsun, câriye olsun kocadan başkası onu nikâh edip cimâ etmedikçe evlenemez. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.):

فَإِنْ طَلَقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَقِيقَةِ زَوْجِكَ غَيْرُهُ

«Eğer erkek, karısını (üçüncü defa) boşarsa ondan sonra kadın başka bir ere nikâhlanıp varincaya kadar ona (birinci kocasına) helâl olmaz.» (5) buyurmuştur. Bu âyet-i kerîmedeki talâkdan murâd, üç kez boşamaktır.

Câriyede iki talâk, hür kadında üç gibidir. Çünkü kölelik, mahalliyetin helâlliğini yarıya bölündür. Âyette olan nikâh, akde hamledil-

(3) Bk. Talâk sûresi (65), âyet: 1

(4) Bk. Talâk sûresi (65), âyet: 1

(5) Bk. Bakara sûresi (2), âyet: 230

miştir. Cimâ'ın lüzumu meşhûr hadîs ile sâbittir. Kitâb üzere ziyâde bu hadîs ile câiz olur. O da useyle (balçık) hadîşidir. (6) Bu konu usûl kitablarında tâhkîk olunmuştur. Allah Teâlâ' (C.C.) nîn yardımî ve O'nun başarılı kîlmâsiyle Mirkât Şerhinde ve Telvîh hâsiyelerinde biz bunu fazlaşıyle açıkladık.

Velev ki o cimâ eden başka erkek, mürâhik (bulûğ'a yaklaşan oğlan) olsun, yâni bâliğ olmasın. Çünkü mürâhik tahlilde (helâl yapmakta) bâliğ gibidir. Zirâ şart olan erkeklik organının ferce girmesidir, inzâl değildir. Girdirmek ise mürâhikde vardır. Sahîh nikâhla cimâ etmedikçe ve ikinci kocanın iddeti geçmedikçe, birinciye dönemez. Efendisinin câriyesini cimâ muhallil (helâl yapıcı) değildir. Yâni efendisi câriyesini cimâ ederse hulle (7) yapmış olmaz. Çünkü, nikâh mülkü

(6) Âîşe (R. Anhâ) dan rivâyet edilmiştir. Demiştir ki :

«Bir adam karısını üç defa boşadı da, o kadını başka bir adam aldı; sonra onu cimâ etmeden boşadı. Bunun üzerine kadını ilk kocası almak istedi. Derken mes'ele Resûllah (S.A.V.)a soruldu.

— Hayır ikinci kocası, onun balcağızından birincisinin tattığı gibi tatmadıkça olmaz.» buyurdular.

Hadis müttefekun aleyh'dir. Lâfîz Müslîm'indir.

Hadis-i şerîsteki «balcağız» ta'bîri cimâdan kinâyedir. Maamâfîh murâdını ne olduğu yine ihtilâflıdır. Bazlarına göre maksad, «Meninin inmesidir. Hulle ancak bununla olur.»

Cumhûra göre ise; erkeğin tenâsûl organından sünnet edilen miktarı kadının ferçine girerse kâfidir.

Ezherî; «Doğrusu balcağızın ma'nâsı; sünnet mahallinin kaybolması ile husûlcı gelen cimâ lezzetidir» diyor.

Ebû Ubeyd; «Balcağız, cimâ lezzetidir. Araplar lezzetli bulduğu her şeye bal diler.» demektedir.

(Selâmet Yolları, Ahmed Davudoğlu, C. 3, S. 276)

(7) **Hulle :** İslâm Hukûkuna göre; hür bir kadın üç defâ, câriye ise iki defâ boşanırsa, başka bir kocaya varmadıkça ilk kocasıyla evlenemez. Çünkü şeriatın erkeğe verdiği boşayıp alma hakkı bitmiştir. Binâenaleyh; bir adam hür karısını ister bir defâda üç, isterse ayrı ayrı zamanlarda üç defâ boşadı mı, artık o kadın başka bir kocaya varmadan evlenemez. Başka bir kocaya varır da, günün birinde ondan da boşanır, veya o karısı ölüse iddet denilen şer'i müddeti bekledikten sonra tekrar ilk kocasına nikâh edilebilir. İşte, bu ikinci kocaya varma işine hulle derler.

Hulle, Hanefîlere gör'e mekrûhdur.

Hulle; şer'an aslâ şakası olmayan boşama işini tekrarlıya tekrarlıya âdetâ oyuncak hâline getiren şîmarık, düşüncesiz ve şaşkın erkeklerle şeriat tarafından verilen bir ibret dersidir.

Hulle'nin hilesi : Üç talâkla boşanan kadını pazarlık ederek birisiyle evlendirmek, ve bir akşam kari-koca hayatı yaşadıktan sonra ertesi günü boşaltılarak tekrar ilk kocasına vermektir. İşte, bu yola başvuran kimse, hadîs-i şerîfde kirâlik tekeye benzeten mel'un hullecidir.

(Selâmet Yolları, Ahmed Davudoğlu, C. 3, S. 274, 275)

nassan ta'yin edilmiştir. Hulle yapmak şartıyla ikinci kocaya nikâhla-
mak mekrûhdur. Velev ki kadın, ilk kocaya bununla helâl olsun.

İkinci koca kadına «Ben senin ile hulle etmek için evlendim.», veya
kadın veya kadının vekili «Ben sana hulle olmak için vardım.» demekle
nikâhlanmak mekrûhdur. Fakat eğer ikinci koca ve kadın kalblerinde
hulleyi gizleseler, Âmme-i Meşâyihe göre mekrûh olmaz.

İkinci koca üç talâkin aşaçısını ibtâl eder. Nitekim bir talâk ve iki
talâk, üçün hükmünü ibtâl ettiği gibi. Yâni hür bir kadın bir boşama
ile veya iki boşama ile boşanmış olsa ve iddeti de geçmiş olsa ve başka
koca ile evlenip ondan sonra birinci kocasına gelse üç boşama ile geri
döner. İkinci koca hürmet-i hafifeden üçden aşaçısının hükmünü ib-
tâl eder. Nitekim hürmet-i galîzadan üçün hükmünü ibtâl ettiği gibi.
Bu İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göredir. İmâm
Muhammed (Rh.A.), İmâm Züfer (Rh.A.) ve İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye
göre, ikinci koca üçten aşaçısını ibtâl etmez. Bu konu dahî adı geçen
iki kitâbda yeteri kadar anlatılmıştır.

**Üç talâk ile boşanmış olan kadın birinci kocadan ve ikinci kocadan
iki iddetin geçtiğini haber verse; müddet de iki iddetin geçmesine yete-
cek kadar olsa;** —yakında iddetin geçmesinin açıklaması iddet bâbının
sonunda gelecektir ki, iddetin geçmesi hayzla olursa ve tasdik edilenin
en azi İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre iki ay ve İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e
göre otuz dokuz gün olacaktır— birinci koca eğer kadının doğru söyle-
digiini zannederse, onu tasdik etmesi câiz olur. Çünkü, bu ya muâmelât-
tandır zirâ cimâ sırasında bud' kıymeti hâizdir. Veyâ helâllik teallûk et-
tiği için diyânattandır. Bunların ikisinde de (gerek muâmelâtta ge-
rekse diyânatta) bir kişinin sözü makbûldür.

بَأْبُلْدُو

İ L A B A B I

(KARISINA YAKLAŞMAMAK YEMİNİ)

İlâ lûgat yönünden mutlak yemin anlamundadır. Şer'an; ilâ müddetinde kadın ile cinsî münâsebette bulunmamaya yemîndir. (1) Bu ilânın hükmü —eğer koca yeminini yerine getirirse— bir bâîn talâktır ve eğer yeminini bozarsa keffâret ve cezâdır.

(1) Resûlüllah' (S.A.V.)'ın ilâ'sına sebeb teşkil eden hâdise ile harâm kıldığı şey husûsun-daki rivâyetler muhtelifdir. Bunları söyle hulâsa edebiliriz:

1 — Bu ilâ'ya sebeb Hz. Hafsa' (R. Anhâ)ının Peygamber (S.A.V.) tarafından kendisine tevdî' edilen bir sırrı ifşâ etmesidir.

Bir rivâyette; Resûlüllah (S.A.V.) in câriyesi Mariyye'yi kendisine harâm etmesi mes'elesidir. Peygamber (S.A.V.) bu sırrı Hafsa' (R. Anhâ) ya söylemiş O da, onu Hz. Âîşe' (R. Anhâ) ya haber vermiştir.

Diğer rivâyette; Hafsa' (R. Anhâ) ya söylediğî sırrı bal yemeği kendisine harâm etmesidir.

Başka bir kavle göre; Hafsa' (R. Anhâ) ya tevdî' buyurulan sırrı, babasının Hz. Ebû Bekir (R.A.) den sonra halife olacağıdır.

2 — İlâ'nın sebebi: Resûlüllah (S.A.V.)'ın gelen bir hediyeyi kadınları arasında taksim etmesi; fakat Zeyneb binti Cahş' (R. Anhâ) in kendi hissesine râzi olmamasıdır.

3 — Kadınların Peygamber (S.A.V.) den nafaka istemeleridir.

Hâsilî Resûl-ü Ekrem (S.A.V.)'in İlâsına sebeb; üç şeyden biridir.

a) Ya Hz. Hafsa (R. Anhâ)ının sırrı ifşâ etmesi,

b) Ya hediye tevziî,

c) Yâhûd da nafaka talebidir.

Hz. Hafsa (R. Anhâ) ya tevdî' buyurulan sırrı dahî;

a) Ya Mariyye'yi kendisine harâm etmesi,

b) Ya bal mes'elesi,

c) Yâhûd hediye tevziinden dolayı canının sıkılmasıdır.

(Selâmet Yolları, Ahmed Davudoğlu, C. 3, S. 391, 392)

Fahr-i Kainat (S.A.V.) Efendimizin İlâ'sının 29 gün devam ettiği husûsunda ittifak vardır.

(Asr-ı Saâdet, Mevlânâ Şiblî, C. 1, S. 365)

İlâ'nın en az müddeti hür kadın için dört aydır. Câriye için iki aydır. En çok müddetinde sınır yoktur. Koca iki ay müddetin daha azına yemin etse, ilâ yoktur. Yâni koca karısına «Vallahi ben sana iki ay veya üç ay yaklaşmam» demekle ilâ olmaz.

Eğer koca, «Vallahi ben sana yaklaşmam» veya «Ben sana dört ay yaklaşmam» dese, birinci yemin sürekli ve ikinci muvakkat yâni sürekli değildir. Veya koca «Eğer ben sana yakınık edersem bana haccetmek borç olsun.» veya buna benzer bir şey söylese: Meselâ: «Oruç tutmak veya sadaka vermek bana borç olsun.» veya «Eğer ben sana yaklaşısam sen boşsun» veya «Eğer ben sana yakın olursam kölem hür olsun» dese, eğer ilâ müddetinde kadına yaklaşırsa, yâni kadınla cinsî münâsebette bulunursa yeminini bozmuş olur. Şâyet Allah' (C.C.) in adı ile yaptığı yeminde, yeminini bozarsa keffâret vâcib olur. Allah' (C.C.) dan başkasında yaptığı yeminde cezâ vâcib olur ve ilâ da düşer. Eğer kadına yaklaşmazsa bir talâk ile bâin olur. Ve muvakkat yemin düşer. Çünkü yemin dört ay süreli olursa ve kadına da yaklaşmazsa bir talâk ile bâin olur; yemin de düşer. Hattâ koca onu nikâh eylese de bundan sonra dört ay yaklaşmasa kadın bâin olmaz.

Müebbed olan yemin düşmez. Musannif bunu açıklayıp; «Eğer koca müebbed yeminde kadını ikinci ve üçüncü kez nikâh etse ve müddetleri de cimâsız geçirse, son ikisi ile kadın bâin olur.» demiştir. Yâni müebbed yemin düşmez.

Şâyet koca kadını ikinci kez nikâh etse ve dört ay kadına yaklaşmasa (yâni cinsî münâsebette bulunmama) kadın ikinci kez bâin olur. Ondan sonra yine nikâh edip dört ay yaklaşmasa üçüncü kez bâin olur.

Eğer koca o kadını diğer kocadan sonra yine nikâh etse, kadın boş olmaz. Çünkü ilâ kalmamıştır. Şâyet koca o kadın ile cimâ etse, eğer yemin kadınının talâkından başka şey ile yapılmışsa, yemin bâkî olmakla keffâret verir. Eğer talâkı ile yapılmış ise yemin bâkî kalmaz. Nitekim bilirsin ki, üçün tencizi ta'lîki ibtâl eder.

Kocanın kadına «Vallahi, ben sana iki ay yaklaşmam ve bu iki aydan sonra iki ay daha yaklaşmam.» demesi ilâdir. Çünkü koca iki sözünü arasını toplamayı bildiren harfle cem' etmiştir ve sözünü çoğul lâfzı ile cem' etmiş gibi olmuştur. İmdi müddet gerçekleşmiştir.

Kocanın karısına bir gün sonra; «Vallahi, ben sana iki ay yaklaşmam ve bu iki aydan sonra iki ay daha yaklaşmam.» demesi ile ilâ olmaz. Çünkü koca ilk iki ay ile son iki ayın arasını böyle ayırınca ilâ müddeti tamâm olmuş olmaz. O da dört aydır. Kezâ kocanın karısına;

«Vallahi ben sana bir yılda ancak bir gün yaklaşırım.» demesi ile ilâ olmaz. Çünkü müstesnâ belirsiz bir gündür. Yemin eden kocanın hangi gün dilerse o günü müstesnâ kılmak hakkı vardır. Kocanın yılın günlerinden geçen her günü müstesnâ kılmaga hakkı vardır. Kezâ; «Vallâh ben sana bu yılda yaklaşmam, ancak bir gün sana yaklaşırım.» demesi ile ilâ etmiş olmaz. Çünkü kadına yaklaşacağı günlerin hepsini istisnâ etmiştir. Binâenaleyh ilelebed kadının yasaklanmış olması tasavvur edilmez. Eğer koca kadına bir gün yaklaştıkda yıldan dört ay veya daha fazla geri kalsa, istisnâ düşüp müddet bâki kaldığı için ilâ etmiş olur. Çünkü istisnâ edilen gün geçince yemin edene kadın ile cimâ etmek ancak keffâret ile mümkün olur.

Kezâ, yemin eden kimse Basra'da iken karısı Kûfe'de olduğu halde, «Vallahi ben Kûfe'ye girmem.» demesi ilâ olmaz. Çünkü, bir şey lâzım gelmeksızın kadını Kûfe'den çıkarıp cimâ etmesi mümkündür.

Ric'i talâk ile boşanmış olan kadın ilâ hakkında, ikisi arasında kari - kocalık bulunduğu için zevce gibidir. Nitekim daha önce geçti.

Bâîn talâk ile boşanmış olan kadın ilâ hakkında zevce gibi değildir. İlâdan sonra nikâh ettiği yabancı kadın da ilâ hakkında zevce gibi değildir. Çünkü ilâ bu ikisi hakkında tasavvur olunmaz. Zirâ ilânın mahalli nass-i kerîm ile o kocanın kadınlarıdır. Mubâne veya yabancı olan kadın ise onlardan değildir. Binâenaleyh, talâk icâb eden ilâ mün'akid olmaz. Hattâ koca ilâdan sonra mübâne veya yabancı ile evlense ilâ etmiş olmaz. Bunun tâhkîki şudur: İlâ, talâk zamanın geçmesine ta'lîk menzîlesindedir. Şu halde ancak mülkde veyâ mülke müzâf olarak sahîh olur. Nitekim daha önce geçmişti ki; «Eğer ben senin ile evlenirsem, vallahi sana yaklaşmam.» sözünde olduğu gibi. Halbuki mülk bulunmamıştır. Eğer yemin eden kimse o kadın ile nikâhdan sonra cimâ etse, yemininden dolayı keffâret verir. Çünkü yemin, onu bozdukda keffâretin vücûbu hakkında mün'akiddir.

İlâ yapan kimse kendisinin veya kadının hastalığından dolayı veya kadının küçük olmasından yâhûd ferçinin bitişik olmasından veya ikisi arasında dört aylık mesâfe olmasından dolayı cimâdan âciz olsa, kocanın ilâdan dönmesi, «Ben ilâdan kadına döndüm» demesi ile olur. Koca âciz iken, eğer ilânın müddeti geçse, bu sözden sonra kadın boşanmış olmaz.

Eğer koca ilâ müddetinde cimâa kâdir olursa onun ilâdan dönmesi cimâ etmektir. Çünkü dil ile ilâdan dönmek cimâ ile dönmenin halefidir. Şayet bedel ile amaç hâsil olmazdan önce asl üzere kâdir olsa,

bedel bâtil olur. Meselâ; teyemmümlü olan kimsenin suyu gördükde teyeminümü bâtil olduğu gibi.

Kocanın karısına «Sen bana harâmsın» demesi, eğer tahrîmi niyet ederse veya bir şeye niyet etmezse ilâdir. Çünkü bu söz mücmel (kısa) dir. Mücmeli açıklamak mücmel söyleyene düşer. Eğer koca «Ben bu söz ile kadını harâm kılmayı niyet ettim.» veya «Bunu ile ben bir şey murâd eylemedim.» derse, yemin olur ve bu söz ile ilâ etmiş olur. Çünkü helâlin harâm kılınması yemindir. Eğer zihâra niyet ederse zihâr olur. Çünkü zihârda hurmet vardır. Eğer zihâra niyet etti ise zihâr sahîh olur. Çünkü kocanın sözü ona da muhtemeldir. İmâmi Muhammed' (Rh.A.) e göre, zihârin rüknü bulunmadığı için zihâr olmaz. O rükn helâl kılınmış olanı harâm kılınmış olana benzettiktir. Eğer yalana yemin etti ise geçersiz olur. Çünkü koca helâl kılınmış olanı harâm kılınan ile nitelemiştir. İmdi gerçekten yalan olur. Şâyet koca yalana niyet etse, tasdik edilir. Koca talâka niyet etse, boşama bâindir. Üç talâka niyet etti ise talâk üçtür. Bu mes'ele kinâyeler konusunda geçmiştii. Fetvâ; her ne kadar niyet etmedi ise de, talâk olmasıdır. O adam örfen niyet etmiş sayılır. Bundan dolayı bu söz ile, yâni, «Sen bana harâmsın!» sözü ile ancak erkeklerle yemin ettirilir. Fukahâ bunun için demişlerdir ki; eğer talâkdan başkasına niyet etse kazâen tasdik edilmez. Şâyet bir adamın dört karısı olsa, mesele yine bunun gibi olsa, dörtten her birinin üzerine bir bâin talâk vâki olur.

Bazları demiştir ki: Dört kadından biri boşanmış olur. Kocanın, hangisini kasdettiğini açıklaması gereklidir. Bu söz daha açık ve Fıkha daha lâyiktir. Bunu Zeylâi (Rh.A.) zikretmiştir.

Yine, bir kimsenin «Her helâl olan bana harâmdır!» veya «Sağ elimde her ne varsa bana harâmdır!» demesi de böyledir. Yâni her ne kadar o kimse talâka niyet etmedi ise de, fetvâya göre bu talâktır. Eğer, «Benim sol elimde her ne varsa!» dese, talâk vâki olmaz. Çünkü bu söz insanların âdeti değildir. Eğer «Her ne ki elimde tutarım, harâmdır!» dese, talâk olur. Nihâye'de böyle zikredilmiştir.

بَابُ الْخُلْجَ

H U L ' B Â B I

Hul' (hı)ının ötüresiyle ve üstünüyle lûgat yönünden mutlak sûrette izâle (gidermek) anlamınaadır. (Hı)ının ötüresiyle şer'an, izâle-i mahsûsa (yâni bir çeşit giderme) demektir. (1)

Hul', ekseriyetle (hul') sözcüğü ile mal vererek nikâhdan ayrılmaktır. «Ekseriyetle hul' sözcüğü ile» denmesinin sebebi; çünkü hul' ba'zan alış - veriş ve emsâli ile de yapılır. Nitekim yakında açıklaması gelecektir.

İhtiyâç duyulduğunda, mehr için elverişli olan şeyle bu hul'u yapmakda mahzûr yoktur. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.):

فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا فَدَّتُمْ بِهِ

«Kadının (serbest boşanması için) fidye vermesinde ikisine de gûnâh yoktur.» (2) buyurmuştur. Bir de; kıymeti olan bir mala karşılık

(1) Hul': Lûgatte; çıkarmak ve gidermek ma'nâlarınıadır.

Seriattte ise; mal karşılığında, kadının kocasından boşanmasıdır.

Geçimsizlik ve Allah' (C.C.)ın emirlerini yerine getirememek korkusu bulunduğunda kadının, mal karşılığında, kocasından ayrılmasında bir mahzur yoktur.

(2) Bk. Bakara sûresi (2), Ayet : 229

teşkil eden şeyin kıymetsiz bir şeye bedel olması evleviyette kahr. Lakin hul' bedeli için elverişli olan şeyin, nikâhda mehr olması vacib değildir. On dirhemden aşagısı gibi. (Çünkü on dirhemden aşagısı hul' bedeline elverişli olur, mehre elverişli olmaz.)

Bu hul' diğer akdler gibi icâb ve kabûle muhtac olur. Hul' koca tarafından yemindir. Çünkü hul' kadının malı kabûlü şartı ile talâkın talîkîdir. Hattâ kocanın dönmesi karının kabûlünden önce sahîh olmaz. Nitekim yeminden dönmesi sahîh olmadığı gibi.

Karının kabûlünden önce kocanın meclisden kalkmasıyle hul' bâtil olmaz. Nitekim yeminde kocanın kalkmasıyle bâtil olmadığı gibi. Belki kadın meclisden sonra kabûl etse de hul' sahîh olur.

Hul' kadının o meclisinde hazır olmasına bağlı değildir. Nitekim yemin kadın meclisde hazır olmasına bağlı olmadığı gibi. Belki hul' kadının bilmesine bağlı olur. Şayet kadına hul' haberi yetişse, kendi meclisinde onun için kabûl hakkı vardır.

Hul'un bir şarta veya bir vakte bağlanması câizdir. Nitekim yeminde câiz olduğu gibi.

Koca için muhayyerlik şartı câiz değildir. Nitekim yeminde câiz olmadığı gibi. Hul' kadın tarafında satış gibidir. Çünkü hul' değişim-tokuş (muâvaza) tur. Çünkü karı nefsin teslim almak için mal verir. Hattâ ahkâm tersine dönmüştür. Yani kocanın hul'u kabûlünden önce kadının geri dönmesi câizdir ve kadının öğrendiği meclisden kalkması ile hul' bâtil olur ve kocanın hul'u şarta ve vakte bağlaması câiz değildir. Kadın için muhayyerlik şartı câizdir. Nitekim muâvaza ahkâmında olduğu gibi.

Azâd husûsunda köle tarafı, talâk husûsunda kadının tarafı gibi dir. Binâenâlehî, atâk, köle tarafından muâvaza ve efendi tarafından yemin olur. O azâd olmayı kölenin kabûlü şartına ta'llîk (bağlamak) etmektir. Binâenâlehî muâvaza ahkâmı köle tarafında müterettib olur, efendi tarafında olmaz.

Hul' bazan alış-veriş, talâk ve mübâreec sözleri ile olur. Mubâreec, kendi hakkında berî olmak anlamındadır. Yani koca kadına, «Ben seni bin akçaya hul' ettim!», «Seni bin akçaya sattım!», «Talâkını bin akçaya sattım.» der, yâhûd kadın; «Ben kendimi bin akçaya satın aldım!», yâhûd «Talâkımı senden bin akçaya satın aldım!» demekle olur. Veya kocanın kadına, «Ben seni bin akçaya boşadım!» veya «Se-

ni bin akçaya mubâraat (senden ayrıldım) eyledim!» demesiyle, kadının da «Kabûl ettim!» sözüyle olur.

Bazan hul' Farsça söz ile de olur. Nitekim erkek karısına; «Kendini benden satın aldın mı?» dedikde, kadın da «Satın aldım!» dese, koca da, «Sattım!» dese, kadın bâin talâk ile boş olur. Yâni kadına bir bâin talâk vâki olur. **Bunu Kâdihân (Rh.A.) zikretmiştir.**

Hul' ile ve mal karşılığı talâk ile bâin bir talâk meydana gelir. Mal karşılığı talâk «Ben seni şu kadar mala karşılık boşadım!» veya «Şu kadar mal ile sen boşsun!» demesidir. Veyâ kadının kocasına; «Beni şu kadar mala karşılık boş!» dedikde, koca da «O kadar mala karşılık seni boşadım!» demesidir. İkisi arasında fark şudur: Mala karşılık boşamak, ahkâmda hul' menzilesindedir. Ancak şu kadar fark var ki: Hul' bedeli bâtil olsa, talâk bâin olarak kalır. Talâkin bedeli bâtil olsa, talâk ric'i kalır. Muhît'de böyle zikredilmiştir. Yakında metinde gelecektir.

Hul' ve mal karşılığı talâk ile bir talâk-ı bâin meydana gelir, demişti. Çünkü kadın malı ancak kendisini kurtarmak için teslim eder. Bu ise ayrılmak (beynûnet) ile olur.

Hul'un talâka ve talâkdan başka şeye ihtimâli olduğu için, hul' kinâye sözleridendir. Kinâyelerde mu'teber olan şeye hul'da da itibâr edilir ve kinâyelerde itibâr edilen karîneler talâk tarafını tercih eder. Şâyet koca; «Ben bu söz ile talâka niyet etmedim.» deyip de bedel zikrederse, dört sûretten hiç birinde talâkı inkâri tasdik edilmez. Belki talâka yorumlanır. Bedel zikretmek niyete hâcet bırakmaz.

Eğer bedel zikretmezse, hul' ve mubâreede tasdik edilir, Yâni hul' mubâree yâhûd hul' sözleriyle yapılursa tasdik olunur. Çünkü bu iki sözcük kinâyeleridendir. Şu halde, niyet veya niyet yerine geçen bir şey lazımdır. O da bedel zikretmektir. Halbuki niyet ve bedel zikri yoktur.

Satış ve talâk sözcüğünde ikisi de sarîh olduğu için koca tasdik edilmez. Kâff'de de böyle zikredilmiştir. «Satış sözcüğü talâkda sarîh değildir» diye buna itirâz edilmiştir. Bu itirâz zâhirdir.

Ben derim ki: Satış sözcüğünün zâhir (yâni açık ve besbelli) olması ile murâd kesinlikle talâka delâlet ettiği içindir. Öyle ki: Talâk aslâ ondan ayrılmaz. Bunun sebebi şudur: Satış, yemin mülkünün zevâlini icâb eder. Yemin mülkünün zevâli de kesinlikle mut'a mülkü'nün zevâlini gerektirir. Bundan dolayı itk sözcüğü ile talâk vâki olur. Talâk sözcüğü ile itk vâki olmaz. Nitekim daha önce geçti. İmdi sen bunu düşün! Çünkü bu konu incedir ve kabûle lâyiktir.

Kocanın kadından hul'da bedel alması, eğer geçimsizlik kocadan gelmişse mekruhdur. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.):

وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَسْتِبْدَلَ زَوْجَ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ
إِحْدَى هُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا

«Bir eşin (zevcenin) yerine başka bir eşि almak isterseniz, birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın.» (3) buyurmuştur.

Bir de; koca, karayı değiştirmekle onu yalnızlığa ve üzüntüye soktuğu için, malı almakla üzüntüsünü arttırmamalıdır. Eğer kadın geçimsizlik eder de ayrılmak isterse kadına verdiği mehrden fazlasını almak mekruhdur. El-Câmiu's-Sagîr'in rivâyetine göre, mekrûh olmaz. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) mutlak olarak:

فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا أَفْدَتْ بِهِ

«Kadının (serbest boşanması için) fidye vermesinde ikisine de günâh yoktur.» (4) buyurmuştur.

Koca karısını hul' için zorlasa, mal lâzım gelmeksizin kadın boşanmış olur. Çünkü zorlayanın talâkı vâkidir.

Eğer kadının kocasında alacak malı yoksa, mal lâzım gelmeksizin boş olur. Belki kurtulmak için kocasına mal vermeyi iltizâm etmiştir. Ya da kadının kocasından mehr ve benzeri gibi alacağı mal varsa, kadın o mal düşmeksizin boşanmış olur. Yakında açıklaması gelecektir ki, malın lâzım gelmesinde ve düşmesinde rızâ şarttır, zorlamak ise rizâyî yok etmez.

Hul' bedeli kadının elinde helâk olsa, yâni kadın kocası ile mal üzerine muhâlaa edip, malı kocasına vermezden önce mal helâk olsa yâhûd istihkâk edilse; eğer kıymeti olan şeylerden ise, kadının o malın kıymetini vermesi gereklidir. Veya o mal misliyyâtta ise mislini vermesi gereklidir ve hul' bâtil olmaz. Çünkü hul' fesh kabûl etmez. Belki muâvazayı gerçekleştirmek için kadının ödemesi vâcib olur.

Koca karısını şarab, domuz, meyte (lâşe) ile veya emsâli mal ol-

(3) Bk. Nisâ sûresi (4), âyet : 20

(4) Bk. Bakara sûresi (2), âyet : 229

mayan şey ile hul' etse veya boşasa, hul'da bâîn bir talâk vâki olur. Başkasında meccânen, yâni bir şeysiz ric'i bir talâk vâki olur. Çünkü vâki olma kabûle bağlıdır. Bu da mevcuddur. Bu durumda hul'da bâîn bir talâk; talâkda ise ric'i bir talâk vâki olur. Nitekim lâfzin gereği de budur. **Biz bunu Muh't'den naklettik.** Kadına bir şey vâcib olmaz. Çünkü kadın kıymeti hâiz bir mal söylemedi ki erkeği aldatmış olsun. Yine İslâm Dîni mâni olduğu için, tesmiye olunan şeyin vâcib olmasına imkân yoktur. Tesmiye olunandan başkasının vâcib olmasına da imkân yoktur. Çünkü iltizâm etmemiştir. Bu durumda kadın aldatmış olmaz. Elinde bir şeyi olmadığı halde, «Beni şu elimdekine hul' eyle!» demesi gibi. Yâni talâk bir şeysiz (meccânen) vâki olur. Çünkü kadın mâl-i mütekavvîm tesmiye etmeyince, o adamı aldatmış olmamıştır. Dönmek ise aldatma ile olur. Burada el (yed) den maksat; hissî eldir. **Şâyet kadın elinde olana karşılık «Beni hul' eyle!» sözünün üzerine «Şu kadar mala veya şu kadar dirheme» sözlerini ziyâde ederse, (yâni kadın elimde olan mal ile veya elimde olan dirhemlerle hul' eyle deyip) halbuki elinde bir şey olmasa, birincide kocasından aldığı mehri geri verir. Veya ikincide kocasına üç dirhem verir ve eğer kadının elinde iki dirhem var ise üç dirhem tamamlaması emredilir. Eğer kadının elinde üç dirhemden fazla var ise bu paralar kocasının olur. Nihâye'de de böyle zikredilmiştir.**

Birincide kadının aldığı malı geri vermesinin sebebine gelince; çünkü kadın mal tesmiye ettiğinde koca mülkünün zevâline râzi olmamış, ancak bir bedel ile râzi olmuştur. Müsemmânın ve kıymetinin vâcib olmasına imkân yoktur. Çünkü meçhuldür. Bud'un kıymetinin vâcib olmasına da imkân yoktur. —O da mehr-i misldir.— Çünkü mehr-i misl çıkış hâlinde kıymeti hâiz değildir. Bu durumda kocaya bud'un kendisiyle kâim olduğu şeyin vâcib olması, kocadan zararını def için muayyen olmuştur. İkincide üç dirhemin geri verilmesine sebeb ise; kadının çoğul lâfzı ile tesmiye etmesidir. Çoğulun (cem'in) en azı ise üçtür. Şu halde yakînen bilindiği için kadına o üç dirhem vâcib olur. Nitekim dirhemler ile ikrâr veya vasiyyette olduğu gibi.

Kadın bir kaçak kölesinin borçundan kurtulmak üzere muhâlaa etse, yâni köle bulunmazsa kadına bir şey lâzım gelmemek üzere hul'u kabûl etse, kadın o borçdan kurtulmuş olmaz. Belki, eğer teslîm etmeye kådir olursa, kadının kaçak kölesinin ayn'ını teslîm etmesi gerekir. Eğer köleyi bulmakdan âciz olursa kölenin kıymetini ödemesi gerekir. Çünkü hul' değiş-tokuş (muâvaza) akdididir. Şu halde bedelin selâmetini gerektirir. O kölenin borçundan kurtulmasının şart kılınması fâsid şarttır. İmdi o şart bâtil olur, hul' bâtil olmaz. Çünkü hul' fâsid şartlarla bâtil olmaz.

Kadın kocasına, «Beni bin akçayla üç talâk ile boş!» diye istekde bulunsa, veya «Bin akça karşılığında üç talâk boş!» dese, koca da kadını bir talâk ile boşasa, birinci sûrette bin akçanın üçtebiri ile bâin talâk vâki olur. İkinci sûrette bir şeysiz ric'i talâk vâki olur. Çünkü kadın «Beni bin akçayla boş!» deyince, o bin akça üç talâk için bedel kılınır. İmdi koca kadını bir talâk ile boşayınca bin akçanın üçtebiri vâcib olur. Çünkü bedelin parçaları bedel kılınan şeyin parçalarına ayrıılır. Ama kadın, «Beni bin akçaya karşılık (veyâ akça ile) üç talâk ile boş!» dese, bu durumda (alâ) lâfzı İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, şart için kılınır ve talâkin şarta ta'lîki sahîhdir. Şartın cüzleri meşrûtun cüzlerine taksim edilmez. Bu durumda bir şeysiz ric'i bir talâk vâki olur. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, bin akçanın üçtebiri ile bâin bir talâk vâki olur. Çünkü İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ) (alâ) lâfzını (bâ) anlamına karşılık alırlar. Nitekim kölenin satıcısı, «Ben köleyi bin akça ile sattım!» veya «Ben köleyi bin akçaya karşılık sattım!» dedikde (alâ) nın (bâ) anlamına geldiği gibi.

İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Satış'ın şartta bağlanması sahîh olmaz. Binâenaleyh, bizzarûre bedel üzere yorumlanır. Talâkda ise şartta ta'lîki sahîh olduğu için zarûret yoktur.

Koca karısına; «Kendini bin akça ile veya bin akçaya karşılık üç talâk boş!» dedikde kadın kendisini bir talâk ile boşasa, bir şey vâki olmaz. Çünkü koca kadından ayrılmaya ancak bin akçanın tamâmi kendisine teslim edilmek şartıyla râzi olmuştur. Fakat kadının kocasına «Beni bin akça ile üç talâk boş!» demesi bunun gibi değildir. Çünkü kadın ayrılmak için bin akçayı vermeye râzi olunca, bin akçanın bir kısmını vermeye râzi olması evlîviyyette kalır.

Kocanın karısına «Sen bin akça ile boşsun!» veya «bin akçaya karşılık boşsun!» demesiyle kadın da kabûl etse, kadın bâin bir talâk ile boş olur ve kadına bin akça lâzım gelir. Çünkü mubâdeledir veya ta'lîkdir. İmdi iki bedelin selâmetini veya şartın bulunmasını gerektirir.

Koca karısına «Sen boşsun ve üzerinde bin akça vardır!» veya adam kölesine «Sen hürsün ve üzerinde bin akça vardır!» dese, kadın boşanmış ve köle de hür olur. Meccânen yâni bir şey vermeksizin vâki olur. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, kadın ve köle gerek kabûl etsinler ve gerekse kabûl etmesinler müsâvidir. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ) demişlerdir ki; kadınla kölenin her birine kabûl ettikleri sûrette bin akçayı vermek lâzım gelir. Boşama ve âzâd olma kabûlsüz vâki olmaz. Çünkü bu söz değişim - tokuş (muâvaza) için kullanılır. «Sen bu metâi götür, senin için bende bin dirhem vardır.» derler. Bu söz Arabin (dirgötür, senin için bende bin dirhem vardır.)

hemle) sözü yerinedir. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: «Sende (veya senin üzerinde) bin vardır.» sözü tam cümledir ve kendinden öncesine bağlantısı yoktur. Ancak hâlin delâleti ile bağlanır. Çünkü onda asl olan bağımsızlıktır. Burada delâlet de yoktur. Çünkü talâk ve atâk maldan ayrırlar. Satış ve kirâ böyle değildir. Çünkü bunlar malsız olmazlar.

Koca karısına; «Ben seni dünkü gün bin akça üzerine (bin akça-ya karşılık) boşadım, kabûl etmedin!» dedikde, kadın «Kabûl ettim!» dese, söz kocanındır. Bir kimse bir başka kimseye «Ben sana dünkü gün bu köleyi bin akça ile sattım, kabûl etmedin!» dedikde alıcı da «Kabûl ettim!» dese, söz alicınınındır. Bu iki sûretin arasında fark şudur: Şüphesiz mal ile boşama koca tarafından yemindir ve kabûl, yemini bozmanın şartıdır. İmdi yemin, kadın kabûl etmeksizin tamâm olur. Yemini ikrâr hânis olmak şartını ikrâr değildir. Çünkü şartsız yemin sahîhdır. İmdi söz kocanın sözü olmuştur. Çünkü, karı - koca şartın varlığında ihtilâf etseler, söz kocanındır. Zirâ koca inkârcıdır. Satış ise icâb ve kabûldür. İkisinden biri diğerini olmaksızın sahîh olamaz. Satışı ikrâr satışı tamâmlayan şeyi ikrâr sayılır. Onu inkâr edince ikrâr ettiği şeyden dönmüş olur ve tasdîk edilmez. Hul' ve mübâree, — mübâree hemzenin fethiyle karı - kocadan her birinin, diğerinin zimmetini, üzerine da'vâdan berî kılması anlamınaadır. — karı - kocadan her birinin diğerini üzerinde nikâha müteallik olan her hakkını düşürür. Mehr misâli gibi ki, gerek teslim alınmış; gerekse alınmamış olsun, gerek cimâ'dan önce, gerek sonra olsun müsâvidir. Geçmiş nafaka da böyledir. İddet nafakası ise ancak zikredilirse sâkit olur. Musannîfin, «nikâh» ile kaydına sebeb; çünkü nikâha müteallik olmayan hak hul' ve mubâree ile düşmez. Meselâ, karz ve kocasından satın aldığı şeyin bedeli ve bunların benzerleri gibi.

Baba, küçük kızını, onun mah veya mehri ile hul' etse, o kız boşanmış olur. Ona mal lâzım gelmez ve mehri de sâkit olmaz. Talâkin vukûu, esah olan kavle göre, babanın kabûlüne bağlılığı içindir. İmdi, diğer fiillerine bağlanması gibidir. Üzerine mal vâcib olmaması ise hul' bedeli teberru' olup, sabîn'in malî teberru' kabûl etmediği içindir.

Küçük kızın babası hul' bedelini garanti ederek hul' etse, sahîh olur. Garanti kelimesi ile küçük kızı kefil olmak kasdedilmemiştir. Çünkü mal ödemek küçük kızı lâzım değildir. Belki garanti ile murâd malî ibtidâen iltizâm etmektir. (yâni üzerine almaktır.) Evet, hul' sahîh olur ve malî da babasının vermesi gereklidir. Çünkü hul' bedelinin yabancılardan şart kılınması sahîhdır. Babaya şart koşulması evleviyet-

le sahib olur. Mehr düşmez. Çünkü mehr babaşın velâyeti altına girmemiştir.

Şâyet koça hul' bedelinin kefaletini küçük kız üzere şart kilsa, eğer küçük kız o şartı kabûl eder ve kendisi de kabûl ehlinden (aklı eriyorsa) olursa şart bulunduğu için bir şeysiz boşanmış olur. Çünkü küçük kız, üzerine borç yüklenmeye ehl (ehl-i garâmet) değildir. (Garâmet ödenmesi vâcib olan şeye derler.)

Koca karısına «Ben seni hul' ettim!» deyip mal zikretmese, kadın da kabûl etse, icâb ve kabûl bulunduğu için, boşanmış olur. Kocanın üzerinde mehr-i müeccele var ise ondan kurtulmuş olur. Eğer kocanın üzerinde mehr-i müeccelden alacağı yok ise mehr-i muaccelden o kadına gönderilen şeyi kadın kocaya geri verir. Çünkü, o hul'u kabûl edince — hul'un kadın hakkında muâvaza olduğu sabit olmuştur — bedelini üzerine almıştır. Binâenaleyh, imkân ölçüsünde bedelin itibâri vâcibdir.

Hasta olan kadının hul'u malın üçtebirinden itibâr olunur. Zirâ hul' teberrûdur. Çünkü cimâ hakkı kadının elden çıkıştı hâlinde kuymeti, hâiz bir şey değildir.



بَابُ الظَّهَارِ

ZIHÂR BÂBI

Zihâr, lûgat yönünden sırt sırtı vermek ma'nâsına nadır. (1) Çünkü iki şahsnı arasında düşmanlık olsa, ikisinden her biri sırtını (zahrını) diğerinin sırtına çevirir.

Şer'an, nikâhlı karısından talâkın izâfe edildiği bir yeri gerek nesb gerekse süt cihetinden mahremi olan bir kadının bakılması harâm olan yerine benzetmekdir. Talâkın izâfe edildiği yerden murâd; menkûhanın bütünüdür veya kendisi ile bütün (kül) ifâde edilen cüzdür. Ya da nikâhlı kadın (menkûha) dan yarım, üçtebir veya dörttebir gibi bir yaygın cüzdür.

Erkeğin, câriyesine zihârı sahîh olmaz. Emrini almadan nikâh ettiği, sonra kendisine zihâr yaptığı, sonra iznini aldığı kadına zihârı da sahîh olmaz.

Zihârin hükmü, nikâhlı karısının cimâ'ının, dokunmak ve öpüş-

(1) **Zihâr**: Lûgatte (zahr) yani sırt kelimesinden alınan bir masdardır. Dargin olan iki kişinin birbirine sırtlarını çevirmelerini ifâde eder.

Seriatte: Kocamın karısını veya onun bütün bedeninden kinâye olabilecek bir cüz'ünü yâhûd yarı, çeyrek gibi şâyi' cüz'ünü (annesi gibi) nikâhı kendisine ebediyen harâm olan bir kadının, bakılması ebediyen harâm bir yerine benzetmekdir.

Şartı: Kadının kendi karısı olması; erkeğin de keffâret ehlinden bulunmasıdır.

Zihâr'ın meşru'iyyetine sebeb; Havle (yâhûd Huveyle) bint-i Mâlik b. Sa'lebe kâtasidur.

(Selâmet Yolları, Ahmed Davudoğlu, C. 3, S. 396)

İslâmda ilk zihârı yapan Evs b. Sâmit'tir. Amcasının kızı Havle bint-i Sâlebe ile evli idi.

Evs (R.A.) birgün Havle (R. Anhâ) den bir istekte bulunur, Havle, onun bu istekini yerine getirmeyince, Evs kızar. Akıl başından gider.

Havle (R. Anhâ) ye «Sen, bana anamın sırtı gibi ol!» der. Evden çıkar gider.

(İslâm Tarihi, M. Âsim Köksal, C. 6, S. 267)

mek gibi cimâ sebeplerinin zihâr ve bir de cimâa azmî diye tefsir edilen dönmek için, keffâret verinceye kadar harâm olmasıdır. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.):

وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَاءِهِمْ لَا يَعُودُنَّ إِلَيْكُمْ
قَالُوا فَخَرَجُوا رَقَبَةً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَّاسُوكَ.

«Kadınlarından zihâr ile ayrılmak isteyip de sonra dediklerini geri alacaklar (için), birbiriyle temâz etmezden önce, bir köle âzâd etmek gerekir.» (2) buyurmuştur.

Keffâretin vâcib olmasının sebebi zihâr ve dönmek (avd) dir. Çünkü keffâret ukûbet ile ibâdet arasında döner ve keffâretin sebebi de harâm ile mubâh arasında döner. Hattâ ukûbet harâma, ibâdet mubâha taallûk eder.

Keffâretin dönmekden önce câiz olmasına sebeb şudur: Çünkü keffâret kadının zâtında sâbit olan hürmetin kaldırılması için vâcibdir. Binâenaleyh bu hürmet sâbit olduktan sonra keffâretle kaldırırmak için câiz olmuştur. Nitekim «Tahâret Bölümü» nde zikretmiştik ki, tahâret, namazı murâd etmezden önce câiz olur. Halbuki tahâret namazın sebebidir. Çünkü tahâret hadesin kaldırılması için meşrû kılınmıştır. Binâenaleyh hadesin varlığından sonra câiz olmuştur. Bundan dolayı koca, kariyi bâin bir talâkla boşadıkdan veya irtidâd ile veya irtidâddan başkası ile akd bozuldukdan sonra keffâret câiz olur. Çünkü bu zihâr hürmeti keffâretten başka, helâl olmak sebeplerinden, mülkü yemin ve ikinci kocanın cimâî gibi şeyler ile yok olmaz.

Kadının, kocasından cimâ istemek hakkı vardır ve keffâret verinceye kadar kocayı kendisinden faydalananmadan, men etmesi gerekir. Kâdi'nin de, kadından zararı savmak için kocayı keffârete zorlamak yetkisi vardır. Bunu Zeylai (Rh.A.) zikretmiştir.

Şâyet koca keffâret vermezden önce zihâr ettiği karısı ile cinsi münâsebette bulunsa, Allah' (C.C.) a istigfâr eder ve zihâr için yalnız keffâret verir. Yâni kocaya birinci keffâretten başka keffâret vâcib olmaz. Saïd b. Cübeyr (R.A.), «Kocaya iki keffâret lâzım gelir.» demiştir.

Zihâr; «Sen bana annemin sırtı gibisin!» veya «Senin başın benim annemin sırtı gibidir!» demekle, veya bunların benzeri, meselâ; «Senin

(2) Bk. Mücâdele sûresi (58), âyet : 3

boynun!», veya «Senin girtlağın!» gibi bütün bedeni ifâdeye yarayan sözlerle veya «Senin yarın benim anımin sırtı gibidir!» ve şâyi' cüzden üçtebir, dörttebir gibi sözlerle; veya «Senin yarın veyâ şâyi' cüz'ünden bir cüz'ün benim annemin karnı gibidir veya uyluğu gibidir!» demekle veya «Kızkardeşimin sırtı gibidir!» veya «Halamin sırtı gibidir!» veya «Karnı gibidir!» veya «Uyluğu gibidir!» demekle olur. Bu zikredilen sûretler ve bunların benzerleri, her ne kadar koca, zihâra niyet etmedi ise de zihârdır. Çünkü bu sûretlerde benzetilen şey, ya kendisine benzetilenin tamâmıdır veya tamâmi ifâde eden uzuvdur. Ya da o külden şâyi' cüzdür. Bu, kadın hakkında şarttır. Mahrem tarafından olan şart, kendisine benzetilenin bakılması câiz olmayan uzuv olmasıdır. Nitekim daha önce zikredildi. Bunların ikisi de mevcûddur.

Her ne kadar koca talâka niyet etse de zihâr talâk değildir, ilâ da değildir. Çünkü lâfz bunların ikisine de muhtemel değildir.

Kocanın karısına «Sen bana karşı annem gibisin!» veya «Annemin mislisin!» sözünde, kerâmetten veya zihârdan veya talâkdan kocanın niyet ettiği şey vâki olur. Çünkü lâfz zikredilenlerin her birine muhtemel olur. İmdi niyetle tercih edilen taayyün eder. Eğer koca bir şeye niyet etmedi ise sözü hükümsüz olur. Çünkü ma'nâlar çelişkili dir, tercih edecek bir sebeb de yoktur.

Kocanın karısına, «Sen bana annem gibi harâmsın!» demesinde, kocanın zihârdan veya talâkdan niyet ettiği şey vâki olur. Çünkü lâfz, zihâr ve talâka muhtemel olur. Niyet ile tercih edilen muayyen olarak vâki olur. «Sen bana, annemin sırtı gibi harâmsın!» demesi, her ne kadar talâka veya ilâya niyet etse de, zihârdır. Çünkü sırtı zikretmek, zihâr tarafını tercih ettirir.

Koca, kadınlara; «Siz bana annemin sırtı gibiniz!» demesiyle kadınlarının hepsine zihâr etmiş olur. Çünkü koca zihâri kadınlara muzâf kılmıştır. Nitekim talâkı kadınlara muzâf kıldıka her biri için vâki olduğu gibi. Bu takdirde kadınlardan her biri için keffâret vermesi vâcib olur. Keffâret bir köle âzâd etmektir. Eğer köle âzâd etmeye kådir değil ise; iki ay ard arda oruç tutmaktadır. Eğer buna da kådir değil ise, altmış fakîrin karnını doyurmaktır. Çünkü bu konuda nass vardır. Musannîf bu nassı «O, köleyi hür kılmaktır.» sözü ile açıklamıştır. Yâni, keffâret, gerek mü'min ve gerek kâfir olsun; gerek erkek ve gerek dişi olsun, gerek küçük ve gerek büyük olsun, kendisinden istifâde tamâmen tükenmemiş bir köleyi hür kılmaktır. Yâni, istifâde edilememek keffârete mânidir. Ama kölenin menfaati karışık olsa mâni olmaz. Hattâ gözleri şası, ve benzeri köleden keffâret câiz

olduğu gibi, sağırdan da câiz olur. **Kiyâsa göre; câiz olmamak gerekir.** Çünkü menfaat cinsi kalmamıştır. **Lâkin Fukahâ câiz olmasını istihşân etmişlerdir.** Çünkü menfaatin aslı bâkidir. Zirâ, sağıra bağırlısa işidir. Hattâ anadan sağır doğmak gibi hiçbir sùretle ișitmezse — ki o aynı zamanda dilsizdir — keffâret câiz olmaz. Her ne kadar bu köle âzâdî keffâret niyeti ile yakınıni satın almak sùretyile olsa da mâni olmaz. **Musannif menfaat cinsinin yok olmasını «a'mâ gibi» demekle açıklamıştır.** Tek gözlü bunun hilâfinadır.

Akli başına gelmeyen deli de a'mâ gibidir. Çünkü uzuvlarla intifâ ancak akilla olur. Şu halde akli gelmeyen delinin faydası yoktur. Bâzan deli olup bazan akli başına gelen köle câiz olur. Çünkü akılda karışıklık ve düzensizlik mâni değildir.

İki eli yâhûd iki başparmağı kesilmiş olan dahî a'mâ gibidir. Çünkü elli kesilmiş olan köle bir şey tutamaz. İki baş parmağı kesilmiş olan da böyledir. Çünkü tutmanın kuvveti baş parmakları ile olur. Onların yok olmaları ile tutmak menfaati yok olur.

Veya iki ayağı kesilmiş köle de a'mâ gibidir. Çünkü bunda da yürümek menfaati yoktur. **Veya bir tarafından bir eli ile bir ayağı kesilmiş olan gibi ki bu da zikredilen gibi yürümek menfaatinden mahrumdur.** Çünkü bunun yürümesi imkânsızdır. **Bir eli bir tarafından ve bir ayağı diğer tarafından kesilmiş olan ise, zikredilenin aksi olup menfaat cinsi yok olmamıştır.**

Keffâret olan köle, müdebber veya ümmü veled de olmamalıdır. Çünkü bunlar hürriyete bir cihetle istihkâkları olmakla kölelikleri noksandır. **Veya bedelinin bir kısmını ödeyen mükâteb de olmamalıdır.** Çünkü bunun hür kılınması bedel ile hür kılmaktır. Bunun ile keffâret hâsil olmaz. Çünkü keffâret ibâdettir. Şu halde sîrf Allah (C.C.) için olması gerekdir. Eğer bir bedel ile olursa hâlis (sîrf) olmaz. Çünkü bir bedel ile olursa ticâret olur. Eğer bedelinden bir şey vermeyen mükâteb olursa, keffâret câiz olur.

Veya ortak olduğu kölenin yarısını zihârî için âzâd eden zengin, sonra yarısını da ödedikden sonra âzâd etse zihâr için keffâret olmaz. Çünkü âzâd İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre bölünme kabûl eder. Nitekim yakında açıklaması gelecektir. Kölenin ikinci yarısında noksantık yer etmiştir. Çünkü o yarında köleliği devam ettirmek imkânsızdır. Bu noksantık ortağının mülkünde iken olmuştur. Ondan sonra ödemekle ona nâkîs olarak intikâl etmiştir. Binâenaleyh keffâretten sayılması câiz olmaz. Veyâ keffâret için yarısını âzâd ettiği kölenin, kalan yarısını zihâr yaptığı karısıyla cîmâ ettikten sonra âzâd ederse köleden kef-

fâret câiz olmaz. Çünkü âzâd etme (i'tâk) İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre bölünme kabûl eder. Me'mûrun bih, yâni âzâd olma (itk)ının şartı ise cimâdan önceki itkdır. İmdi bu yoktur. Çünkü itkin yarısı cimâdan sonra vâki olmuştur.

Eğer, zîhâr keffâreti lâzım gelen kimse köle âzâd etmekden âciz olursa, içinde Ramazan ve oruç yasak edilmiş günler bulunmayan iki ay ard arda oruç tutar. Vilâ, ard arda demektir. Bu da nass ile sâbittir. Ramazanın orucu ise Ramazandan başkası nâmına tutulamaz. Şu halde Ramazan orucu ile keffâret olmaz. Yasak günlerde oruç tutmakdan nehy olunmuştur. Binâenaleyh o günlerde oruç tutmak nâkîs olur. İmdi o eksik oruç ile kâmil vâcib hâsîl olmaz.

Eğer o zîhâr eden kimse, iki ayın içinde bir gün orucunu terk etse, velev ki hastalık ve yolculuk gibi özür ile olsun veya zîhâr yaptığı karısı ile iki ay içinde geceleyin kasden yâhûd gündüzün unutarak cinsî münâsebette bulunursa, oruca yeniden başlar. Orucu terk ederse yeniden başlamasının sebebine gelince, iftâr yâni orucu yemekle günlerin ard arda olması kesilmiş olduğu içindir. Bu sakınılmazı mümkün olan bir özürdür. Çünkü ikisinde de özür bulunmayan iki ay bulunabilir.

Cinsî münâsebette bulunursa oruca yeniden başlamasına sebeb ise, zîhâr eden kimseye vâcib olan, orucun cimâdan önce ard arda iki ay olmasıdır. O iki ayın temasdan önce olması zarûri olduğu için, cimâdan hâli olması şarttır. Eğer zîhâr eden kimse, zîhâr ettiği kadından başka karısı ile unutarak cimâ etse, zarar vermez. Nihâye'de böyle zikredilmiştir.

Zîhâr yapan kimse, zîhâr yaptığı karısı ile keffâret için yoksula yeniek yedirdiği sırada cimâ etse, yemek yedirmeye (itâma) yeniden başlamak gerekmeyez. Çünkü nass-ı kerîm, yemek yedirmek (itâm) hakkında mutlaktır. Temâstan öncesi ile kaydlı değildir. Halbuki temâstan önce olmak, köle âzâd etme ve oruçda ta'yîn edilmiştir.

Eğer oruç ile keffâret veren müzâhir (zîhârcı) iki aydan sonuncu günün sonunda âzâd etmeye kådir olsa, yâni ikinci ayın son gününde güneşin batmasından önce âzâd etmeye kådir olsa, ona âzâd lâzım gelir, oruç ile keffâreti sahîh olmaz. Tuttuğu oruç nâfile olur. Efdal olan sonuncu günün orucunu tamamlamaktır. Ama sonuncu günü iftâr ederse üzerine kazâ lâzım gelmez. Bunu Zeylai (Rh.A.) zikretmiştir.

Eğer zîhâr keffâreti yapan kimse oruçtan da âciz olursa, zîhâr için ya kendisi veya vekili almış yoksulu doyurur. Yâni zîhâr yapan kim-

se bir başka kimseye «Benim nâmîma zihâr için it'âm ediver!» diye emredip, o da yemek yediriverse câiz görülür.

Bilmiş ol ki: İt'âm veya taâm lâfzı ile başlanılan şeyde temlik ve ibâha câiz olur. İtâ ve edâ lâfzı ile başlanılarda temlik şart kılınır. İmdi musannif temlik sûretini, «Zihâr için kendisi veya vekili altmış yoksula yemek yedirir.» sözü ile zikretmiştir.

Altmış yoksulun hepsine, yâni her birine fitre miktârı yiyecek, yâhûd onun kıymetini verir. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre fitre miktârinin kıymetini vermek hadiste bildirilmeyen şeylerden câiz olmaz. Hadiste bildirilen şeyler: Buğday, buğday unu, kavutu, kuru üzüm, hurma ve arpa gibi şeylerdir. Bunlardan başka pirinç, mercimek, dari ve benzerleri gibi yiyeceklerdir. Çünkü hurmadan bir sa'ın dörttebir şâyet buğdaydan yarılm sa'a veya arpadan bir sa'a kıymette eşit olsa verilmesi câiz olmaz. Meselâ pirinç bunun hilâfinadır. Zirâ pirinçten çeyrek sa' buğdaydan yarılm sa'a, yâhûd arpadan bir sa'a kıymetce denk gelirse vermesi câizdir. Bu, Câmiu'l-Kebîrin şerhlerinde anlatılan kâideye mebnidir ki, mensûs diğer mensûsa vekil olamaz.

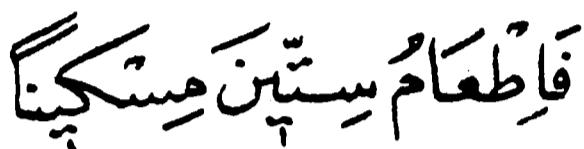
Ya da bir yoksulu altmış gün doyurmaktır. Yâni yemeğin hepsini bir yoksula altmış günde yedirir. Bu bize göre câizdir. Çünkü gâye yoksulun ihtiyâcını gidermek ve fakîrin karnını doyurmaktır. Bu ise günlerin yenilenmesi ile yenilenir. İkinci günde o fakîr istihkâk sebebinin yenilenmesi ile başka bir yoksul gibi olur.

İki ayın yemek yedirme (it'âm) miktârını bir kişiye bir günde vermek câiz olmaz. Ancak her fitre miktârı it'âmu bir kişiye bir günde vermek câizdir. Gerek o iki aylık it'âmu bir kişiye bir defada, gerekse bir kaç defada versin müsâvidir. Çünkü bir kişi bir günde altmış yoksulun it'âmini tamâmiyle alamaz. İmdi hâcet yenilemediği için hakikaten ve hükmen farz olan sayı bulunmaz.

Musannif ibâha sûretini; «Altmış yoksulu doyursa» sözü ile zikretmiştir. Yâni yedikleri her ne kadar az olsa bile gadâ (kahvaltı) ile — ki o gündüzün yarısından önce olan yemektir — ve aşâ (akşam yemeği) ile — ki o gündüzün yarısından sonra olan yemektir — doyursa veya iki kahvaltı yâhûd iki akşam yemeği vermek sûretiyle doyursa, yâhûd bir kahvaltı bir akşam yemeği verse câiz olur.

Fahru'l-İslâm (Rh.A.) demiştir ki: İbâhat yemeği, her yoksul için biri sabah diğeri akşam olmak üzere iki yemektir. İki sabah yemeği câiz olur ve iki akşam yemeği ve bir akşam yemeği ile bir sahur yemeği de böyledir. Doyurmanın en uygun ve en adâletli olanı gündüzün yarısının

dan önce bir defa ve yarısından sonra bir defa olmasıdır. İbâhat itâmında mu'teber olan doymaktır, miktar değildir. Temlîkde mu'teber olan mikdardır, doymak değildir. Sahur bazan almaya uygun olur. Onun için sabah yemeği yerine geçer. İki yemeğe itibâra sebeb, Allah Teâlâ' (C.C.) nın:



«Altmış yoksulu doyurmaktır.» (3) kavî-i şerîfidir.

Doyurmakta vâcib olan miktar ortadır ki, o da iki öğün yemektir. Çünkü âdette çok sayılan üç kere, yâni üç öğün yemektir. En azı bir keredir. Ortası iki kere, yâni iki öğün yemektir. Gâyetu'l-Beyân'da böyle zikredilmiştir.

Doyurmak; ya sadece buğday ekmeği ile yâhûd katık bulunmak şartı ile arpa ekmeği ile olur. Çünkü yoksul arpa ekmeğinden hâcetini ancak katık ile görür. Buğday ekmeği arpa gibi değildir. Yâni katiksız yenir.

Ya da altmış yoksulun her birini doyurmak yerine; dörttebir sa' (4) buğday, yarım sa' arpa veya yarım sa' hurma veya bir batman buğday ve iki batman hurma veya bir batman arpa vermek câizdir. Çünkü buğdaydan dörttebir sa' ve arpadan veya hurmadan yarım sa', ölçü ile buğdaydan yarım sa'a veya arpadan veya hurmadan bir sa'a ulaşır. Bu zikredilen eşyânın cinsleri bir olunca câiz olur. Çünkü yemek yönünden bir cinsdir. İkisinden biri ile diğerini tamamlamak câizdir. Kîymet böyle değildir. Nitekim bunu bilirsin.

Fakat kölenin yarısını âzâd edip ve bir ay oruç tutmakla tamamlamak, ikisi arasında ma'nen ihtilâf olmakla ikisinden birini diğerî ile tamamlamak imkânsız olduğu için câiz olmaz. Çünkü âzâd köleyi kurtarmak için meşrûdur. Oruç ise nefsi açıktırmak için meşrûdur.

(3) Bk. Mücâdele sûresi (58), âyet : 4

(4) Sa' : 1040 dirhem buğday ve arpa alan ölçekdir.

Küsurlar dikkate alınmazsa; 1040 dirhem-i şer'i 2.917 kilogram, 1040 dirhem-i örfî de 3. 333 kilogram eder.

O halde; 1 Sa' dirhem-i şer'i olarak 2. 917, dirhem-i örfî olarak da 3. 333 kilogramdır.

(*) Batman : 1 Batman 6 kıyye'dir. Yâni 1 Batman; 7 kilogram, 697 gram, 670 miligram'a eşittir.

(Hukûk-ı İslâmiyye ve İstilâhat-ı Fîkhîyye Kâmûsu. Ö. Nâsûhi Bilmen, C. 4)

Kıymeti, bugdayın yarım sa' kadar olan yarımlı sa' hurma ile doyurmak zikredilenin aksinedir. Çünkü bilirsin ki, nassan bildirilen şeyleden biri kıymet itibârı ile Şeriatın takdir ettiğinden daha az olursa, onu vermek câiz degildir. Velev ki, diğer nassan bildirilenden kıymetçe daha çok veya onun kadar olsun.

Altmış yoksuldan her birini iki zihâr için birer sa' bugday ile doyurmak sahîh degildir. Ancak iki zihârin biri için sahîh olur. Eğer altmış yoksulun her birini birer sa' bugday ile Ramazandan bir günün iftârı için ve bir zihârdan doyurursa her ikisi için sahîh olur. Çünkü niyet, iftâr ve zihâr gibi iki cins ayrı olunca amel eder. İkisi de bir cins olursa amel etmez. Niyet geçersiz olunca bir sa' bir keffâret için uygun olur. Çünkü yarım sa' miktarların en aşağısıdır. Edâ olunan bir sa' bir keffârettir. İmdi onu iki zihâr için kılmaya elverişli olmaz. Belki bir zihâr için uygun olur. Şâyet verirken ayırsa bunun hilâfinadır. Çünkü bir yoksul ikinci veriște başka bir yoksul hükmündedir.

Meselâ iki zihârdan dolayı dört ay oruç tutmak, veya yüzyirmi yoksulu doyurmak veya iki köleyi âzâd etmek gibi. Her ne kadar birer birer ta'yîn etmiş olmasa da sahîhdır. Çünkü cins iki zihârda birleşmiştir. Şu halde tâyîn vâcib olmaz.

Zihâr eden kimsenin bir köleyi iki zihârdan dolayı âzâd etmekde veya iki ay oruç tutmakda iki zihârdan hangisini dilerse ta'yîn etmek hakkı vardır. Şâyet bir köleyi katlden ve zihârdan dolayı âzâd etse bîrinden câiz olmaz. Çünkü bir olan cinsde ta'yînin niyeti hükümsüzdür, ayrı olanda faydalıdır. Niyetin ta'yîni hükümsüz olunca, mutlak niyet bâkî kalır. İmdi zihâr eden kimsenin hangisini dilerse onu ta'yîn etmesi gereklidir. Nitekim başlangıçta âzâdını mutlak yapsa, ta'yîn lâzım geldiği gibi. Bunun izâhi şudur: Keffâret eden kimse, şâyet Ramazan-dan iki günün kazâsına niyet etse, bir gün için câiz görülür. Eğer kazâ ve nezir için veya kazâ ve keffâret için niyet etse, ikisinden biri için câiz görülmez.

Bir köle zihâr etmiş olsa, ancak oruç ile keffâret eder. Yâni iki ay oruç tutar. Onun malî ve mülkü olmadığı için mal ile keffâret vermeyez.

İmâm Nehâî (Rh.A.); «Cezâya itibâr ile bir ay oruç ile keffâret eder.» demiştir. Çünkü keffâret cezâlar gibi men etmek için meşrû olmuştur. Kölenin efendisi, kölenin zihârinden dolayı malla keffâret veremez. Yâni kölenin zihârinden dolayı âzâd etmek veyâ yoksulları

doyurması câiz değildir. Çünkü köle ehl-i mülkden değildir. Efendi-sinin temliği ile ona mâlik olmaz. Keffâret ibâdettir. Başkasının fiili onun fiili olmaz.



بَابُ الْلِعْكَانِ

LIÂN BABI

(KARI - KOCA LÂNETLEŞMESİ)

Liân, lûgat yönünden (la'n) dendir. La'n, kovmak ve uzaklaştırmak anlamınaadır. (1) Liân denmesine sebeb, erkeğin beşinciye kendişini lâ'netlediği ve kadının da lâ'netlemeyi gerektiren Allah' (C.C.) in gadabını üzerine kabûl ettiği içindir. Liân şeriatta, erkeğin namusu karısına zinâ isnâd etmesidir.

Liân şer'an; kocanın hakkında hadd-i kazf (2) yerine geçen la'n ile bir arada yeminlerle te'kid edilmiş şehâdetlerdir. Şöyled ki: Karı koca lâ'netleşseler, kocadan hadd-i kazf düşer Karı hakkında zinâ haddi yerine geçer. Şöyled ki: Karı - koca birbirlerine li'an yapsalar karidan zinâ haddi düşer.

Kocanın hakkında hadd-i kazf yerine geçmesine delîl şudur: Hîlâl b. Ümeyye (R.A.), Resûlüllah' (S.A.V.) a geldi ve dedi ki: Karımdan iki yıl uzak kaldım. Geri döndüğümde Şerîk'i karının karnı üzerinde zinâ ederken buldum.

(1) **Liân**: Hayırdañ uzaklaştırmak, lânet etmek ma'nâsınaadır.

Şeriatte: Husûsî bir sebeb ve husûsî bir sıfatla karı - koca arasında cereyân eden lânetleşmedir.

Şartı: Nikâhin mevcûd olmasıdır.

Sebebi: Kocanın karısını hadd icâb edecek bir sözle suçlamasıdır

Hükümü: Liân yapıldıktan sonra kadının harâm olmasıdır.

(2) **Hadd-i kazf (Hadd-i kazif)**: Nâmuslu bir kadına «fâhiç» diye isâdâda bulunan kişi seye vurulan 80 dayaktır.

doyurması câiz değildir. Çünkü köle ehl-i mülkden değildir. Efendisinin temliki ile ona mâlik olmaz. Keffâret ibâdettir. Başkasının fiili onun fiili olmaz.



doyurması câiz değildir. Çünkü köle ehl-i mülkden değildir. Efendisinin temliği ile ona mâlik olmaz. Keffâret ibâdettir, Başkasının fiili onun fiili olmaz.



بَابُ الْلِعْكَانِ

LÎÂN BÂBI

(KARI - KOCA LÂNETLEŞMESİ)

Liân, lûgat yönünden (la'n) dendir. La'n, kovmak ve uzaklaştır- mak anlamınaadır. (1) Liân denmesine sebeb, erkeğin beşincide kendisi- ni lâ'netlediği ve kadının da lâ'netlemeyi gerektiren Allah' (C.C.) in gadabını üzerine kabûl ettiği içindir. Liân şerîatta, erkeğin namuslu karısına zinâ isnâd etmesidir.

Liân şer'an; kocanın hakkında hadd-i kazf (2) yerine geçen la'n ile bir arada yeminlerle te'kid edilmiş şehâdetlerdir. Şöyle ki: Karı koca lâ'netleşseler, kocadan hadd-i kazf düşer Karı hakkında zinâ haddi yerine geçer. Şöyle ki: Karı - koca birbirlerine li'ân yapsalar karidan zinâ haddi düşer.

Kocanın hakkında hadd-i kazf yerine geçmesine delil şudur: Hî- lâl b. Ümeyye (R.A.), Resûlüllah' (S.A.V.) a geldi ve dedi ki: Karımdan iki yıl uzak kaldım. Geri döndüğümde Şerîk'i karımın karnı üzerinde zinâ ederken buldum.

(1) **Liân**: Hayırdañ uzaklaştırmak, lânet etmek ma'nâsınaadır.

Şerîatte: Husûsi bir sebeb ve husûsi bir sıfatla karı - koca arasında cereyân eden lânetleşmedir.

Şartı: Nikâhin mevcûd olmasıdır.

Sebebi: Kocanın karısını hadd icâb edecek bir söyle suçlamasıdır.

Hükümü: Liân yapıldıktan sonra kadının harâm olmasıdır.

(2) **Hadd-i kazf (Hadd-i kazif)**: Nâmuslu bir kadına «fâhiç» diye isnadda bulunan kin - seye vurulan 80 dayaktır.

Resûlullah (S.A.V.) :

— Var git dört şâhid getir, yoksa senin sırtına dayak (had) vururum, buyurdu.

Hilâl (R.A.) :

— Gözüm ile gördüm yâ Resûlallah, dedi ve bu sözü tekrar etti. Ondan sonra, ben Allah Teâlâ' (C.C.) dan benim için bir çıkar yol halk etmesini dilerim, dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ (C.C.) şu âyetleri indirdi:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شَهَادَةٌ
إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَتَهَادُوا هُمْ أَحَدُهُمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ

«Karılarına zinâ isnâd edip de kendilerinden başka şâhidleri olmayanların şâhidliği, kendisinin doğru sözlülerden olduğuna Allah'ı dört defa şâhid tutmasıyle olur.» (3)

İmdi bu gösterir ki: Liân koca tarafından hadd-i kazf yerine geçer. Çünkü Hilâl' (R.A.) e kazfinden dolayı had vurulmamıştır. Bundan sonra kadın tarafından zinâ haddi yerine geçtiğine delil şudur: Hilâl (R.A.) karısını Şerîk İbn Sahmâ (R.A.) ile gördüğünde, «Karımın karnının üzerinde Şerîk'i zinâ ederken buldum.» deyince; Resûlullah (S.A.V.) buyurmuştur ki:

«Eğer kadın şöyle bir nitelikde kızıl çocuk doğurursa, o çocuk Hilâl'e âiddir. Eğer kadın kara ve kıvırcık saçlı ve deve gibi iri yarınlı çocuk doğurursa o Şerîk'e âiddir.»

Çocuk çirkin vasıfla doğdu. Bunun üzerine Resûlullah (S.A.V.):

«Eğer yeminler sebkat (4) etmeyeydi benim bu kadınlâ görülecek işimvardı.» buyurdu.

Bu hadîs-i şerîf kadın tarafından liânın zinâ haddi yerine geçtiği-ne işârettir. Mebsût'ta da böyle zikredilmiştir.

Liânın, lânetleşmekden sonraki hükmü; tam ayrılma hâsil olduğu için, kadından cimâ ve faydalananmanın harâm olmasıdır.

(3) Bk. Nûr sûresi (24), âyet : 6

(4) Sebkat : Geçmek.

Liânın şartı; karı - kocalığın kâim olmasıdır. Hattâ koca karayı bâin talâkla veya üç kez boşasa, liân düşer ve had vâcib olmaz. Açıklaması, inşaallah bâbin sonunda gelecektir.

Yine liânın şartı; nikâhın sahîh olmasıdır. Bir kimse nâmusu olan karısına, yâni zinâdan berî olup zinâ ile ithâm edilmeyen karısına zinâ isnâd etse, ithâm edilen kadının yanında babası belli olmayan bir çocuğu olsa ve karı - kocanın ikisi de Müslüman'a şahidlik yapabilecek kimselerden olsalar — hattâ iki kâfir arasında liân cereyân etmediği gibi; bir Müslümanla bir kâfir arasında da cereyân etmez. Velev ki; birbirlerine şahîdlik etmeye elverişli olsunlar. Nitekim yakında açıklaması gelecektir. — veya nâmuslu kadının çocuğunu reddetse — «çocuğunu» sözü, hamlini reddetmekten sakınmadır. Nitekim yakında açıklaması gelecektir. — kadın da kazfin mu'cebini isterse, liân yapılır. Kazfin mu'cebi haddir, çünkü hadd kadının hakkıdır. Diğer hakları gibi kadının onu istemesi lâzımdır. Bir de; istemek liânın şartındandır. Şâyet, kadın nâmuslu olmasa da'vâ etme hakkı yoktur. Çünkü, şartı yok olmuştur. O da iffettir.

Eğer koca liândan kaçmırsa lânetleşinceye kadar hapsedilir, veya kendisini yalanlar. Bu takdirde hadd uygulanır. Çünkü liân haddin halefidir. Eğer halefi yapmaya aslı yapması vâcib olur. Eğer koca lânetleşirse, karı da lânetleşir. Lâkin lânete kocadan başlanır. Çünkü koca mûddeîdir, önce ondan delîl istenir. Eğer kadın da lânetleşmekten çekinirse, lânetleşinceye kadar hapsedilir, yâhûd kocasını tasdik eder. Zeylâî (Rh.A.) demiştir ki; Kudûrî'nin bazı nûshâalarında; «Veyâ kadın kocasını doğrulayıp hadd vurulur.» denilmiştir ki, bu yanlıstır. Bir kere ikrâr etmekle hadd cezâsı vâcib olmaz. Şu halde bir kere tasdik ile nasıl vâcib olabilir? Halbuki; hadd dört kere tasdik ile vâcib olmaz. Çünkü tasdik kasden ikrâr değildir. Binâenaleyh haddin vâcib olması hakkında itibâr olunmaz ama haddin def'i hakkında itibâr olunur. İmdi o ikrâr ile liân def' edilip hadd vâcib olmaz. Eğer kadın kocasını çocuğu red husûsunda tasdik etse, bunda hadd ve liân yoktur. O red ve inkâr edilen çocuk, onların çocuğuudur. Çünkü neseb liânla ancak hükmen kesilir. O da bulunmamıştır ve neseb çocuğun hakkıdır. Onun ibtâlinde ikisi de tasdik edilmezler. Bununla anlaşıılır ki, Sadru's-Şerîa' (Rh.A.) nin; «Kadının çocuğunun nesibi kocadan nefy edilir.» sözü doğru değildir.

Koca kâfir, veya köle veya hadd-i kazîf ile cezâlandırmış olduğu için şehâdete elverişli değilse, kadın şehâdete ehil olduğu takdirde ko-

caya hadd vurulur. Çünkü liân ma'nen koca tarafından imkânsız olmustur. Şu halde aslı mûcibe gidilir. O da Allah Teâlâ' (C.C.) nûn:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْسَنَاتِ ...

«İffetli kadınlara zinâ isnâd edenler...» (5) âyet-i kerîmesidir.

Koca kâfir olup karının Müslüman olması tasavvur edilemez. Ancak kari - koca ikisi de kâfir olup kadın İslâm'a geldikde, kâfir olan kocaya İslâm arz edilmezden önce, İslâm dinini kabûl eden karısına kazf etse, ve eğer koca şehâdete elverişli olup, kadın elverişli olmasa; meselâ, câriye, kâfir, kazf sebebiyle cezâlandırmış, çocuk veyâ deli olursa, yâhûd zâniye olmak sûretyile kendisine zinâ isnad edene hadd vurulmazsa, kocaya hadd lâzım gelmez. Nitekim o kadını yabancı kazf ettikde hadd lâzım gelmediği gibi. Kocaya liân da lâzım gelmez. Çünkü liân haddin halefidir.

Liân, Kur'ân-ı Kerîm'in anlattığı biçimde yapılır. Sözün kısası, koca önce dört kere: «Eşhedü billâhi, ben bu kadına isnad ettiğim zinâ husûsunda doğru söylüyorum.» demesidir. Beşincide; «Eğer bu kadına isnad ettiğim zinâ husûsunda yalancı isem Allah'ın lâ'neti benim üzerrime olsun.» der ve hepsinde kadına işaret ederek söyler. Ondan sonra kadın da, dört defa; «Eşhedü billâhi (ben şahâdet ederim ki) bu adam bana isnad ettiği zinâ husûsunda yalancıdır.» demesidir. Beşincide; «Eğer bana isnad ettiği zinâda doğru söylüyorsa, Allah'ın gadabı benim üzerrime olsun.» der.

Çünkü kadınlar lâ'neti sözlerinde çok kullanırlar. Nitekim bu konuda hadîs-i şerîf vârid olmuş ve:

إنكُنْ شَكِّرْنَ اللَّعْنَ وَتَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ

«Şüphesiz siz kadınlar çok lâ'net yaparsınız ve kocaya (aşire) kûfrederiniz.» buyurulmuştur.

Kadınların gözlerinde lâ'netin hürmeti küçüktür. Umulur ki lâ'neti ihtiyâr edip de gadabı ihtiyâr etmezler.

Kari - koca birbirleri ile lânetleş dikde, kâdî aralarını ayırrı.

(5) Bk. Nûr sûresi (24), âyet: 4

mazdan önce ayrılmış olmaz. Hattâ ikisinden biri kâdî ayırmazdan önce ölürse, diğeri ona vâris olur. Şâyet bu durumda liâna ehliyet yok olsa, kendisini yalanlamakla veya bir insana kazf edip kendisiine had vurulmakla veya bunların benzeri bir şeyle liâna ehliyet yok olsa, araları ayrılmaz.

Eğer koca karısına kazf etti ise, kâdî çocuğun nesebini reddeder ve o çocuğu anasına ilhâk (verir) eder ve kadın bir talâk ile bâin olur.

Red ve inkârin şartı; çocuğun rahimde kalması, aralarında liân cereyân ederken çocuğun ana rahminde mevcût olmasıdır. Hattâ çocuk câriyenin, kâfir bir kadının rahminde kalsa, ondan sonra câriye âzâd edilse veya kâfir kadın İslâm dinine girse reddedilmez ve liân da yapılmaz. Çünkü çocuğun nesibi kesilmesi mümkün olmayacak şekilde sâbit olmuştur. Ondan sonra değiştirilmez.

Eğer koca kendisini yalanlasa, kendisine haddin vâcib olduğunu ikrâr ettiği için hadd-i kazf ile cezâlandırılır. Koca had ile cezâlandırdıktan sonra, o kadınıla evlenmesi câiz olur. Resûlullah' (S.A.V.) in:

الْمُتَّدِعُونَ لَا يَجْتَمِعُانَ أَبَدًا

«Lâ'netleşenler ebediyyen bir araya gelemezler.» hadisinin ma'nâsı: Karı - koca lâ'netleşikleri müddetçe bir araya gelemezler, demektir. Nitekim «Namaz kılan konuşmaz.» denilir ki, bu namazda olduğu müddetçe ma'nâsına nadır.

Eğer koca lâ'netleşikden sonra karısından başkasını kazf etse ve kadına had vurulsa veya kadın zinâ etse, kocanın o lâ'netleştiği kadın ile evlenmesi câiz olur. Çünkü kocanın hadd-i kazf ile liâna ehliyeti kalmamıştır. Kezâ, kadının da zinâdan sonra liâna ehliyeti kalmamıştır. Şu halde onunla evlenmesi câizdir.

Musannîfin «veya zinâ etse» dedikden sonra kadına had cezası uygulanır dememesinin sebebi: — Nitekim Hidâye'de ve başkasında öyle denilmiştir. — Çünkü kadının sâdece zinâsı, muhsine (evli, nikâhlı) olmasını ortadan kaldırır. Şu halde, haddi zikretmeye hâcet kalmamıştır. Kazf bunun aksinedir. Çünkü had vuruluncaya kadar kazf ile ihsân (evlilik yâhûd nikâhlılık) düşmez.

Fakîh-i Mekki' (Rh.A.) den rivâyet edilmiştir ki: O şöyle dermiş: Nûn'un teşhidi ile (Zennet) başkasını zinâya nisbet etti anlamınadır ve o nisbet kâzfdır. Bu izâha göre; haddi zikretmek şart olur. Nitekim bu zikredilmiştir. Artık işkal kalmamıştır.

Dilsizin kazfi ile liân olmaz. Çünkü liân hadd-i kazf yerine geçer. Dilsizin kazfi ise şüpheden ârî olmaz ve hadler (yâni şer'i cezâlar) şüphe ile def edilirler. **Her ne kadar kadın, çocuğu en az müddette doğursa da, kadının hamlini red ile liân olmaz.** Çünkü hamlin varlığı haml sırasında bilinmez. Zirâ; hamlin şışkinlik olması ihtimâli vardır. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ); «Şâyet kadın çocuğu en az müddet içinde doğursa, karı - koca (Sen zinâ ettin ve bu haml o zinâdandır) demekle lâ'netleşseler, kocanın hamli red etmesiyle liân vâcib olur.» demişlerdir. Çünkü, koca «Sen zinâ ettin.» demesiyle açıkça kazf etmiştir.

Kâdî hamli red etmez. Yâni hamlin nesebini kâzfedenden reddetmez. Çünkü, karı - kocanın lâ'netleşmeleri kocanın «Sen zinâ ettin.» sözü sebebiyle idi. Hamli reddetmesiyle değildi.

Tehnie (doğum tebriki) sırasında çocuğun reddi — tehnie'nin müddeti âdet yönünden yedi gündür. Nihâye'de de böyle zikredilmiştir. — veya doğum âletinin satın alınması sırasında red sahîhdir. Tehnieden sonra veya doğum âletinin satın alınmasından sonra red sahîh değildir. Çünkü, kocanın tebriki kabûl etmesi veya tebrik sırasında susması; doğum âletini satın alması veya kocanın bu vaktin geçmesi sırasında reddetmemeyip susması ikrârdır. Zirâ çocuk ondan olmasa, doğumdan sonra çocuğu reddetmemeyip susması helâl olmazdı. Şu halde, sükûttan sonra red sahîh olmaz. Nitekim, açıkça ikrâr bulunduğuunda red sahîh olmadığı gibi.

İki sûrette lâ'netleşir. Yâni hem red sahîh olduğu hem de sahîh olmadığı zaman liân yapılır. Çünkü; çocuğu reddetmekle kazf mevcûdudur.

Koca ikiz olan iki çocuğun önce doğanını red edip sonra doğanını kabûl etse, kocaya had cezası uygulanır. Çünkü ikinci çocuğun da'vâsı ile kendisini yalanlamıştır. **İkiz çocuktan murâd; doğumlari arasında altı aydan az zaman bulunanlardır.** Aksini yaparsa; yâni; birinciyi kabûl edip ikinciyi red ederse, lâ'netleşir. Çünkü, ikinci çocuğu reddetmekle kazf etmiş ve ondan geri dönmemiştir. İffetine ikrâr etmek kazfden önce gelir. Sanki, kadının iffetini ikrâr etmiş, ondan sonra zinâ isnâdında bulunmuştur. **Mes'elenin ikisinde de, ikiz çocukların nesbeleri sahîhdir.** Çünkü, onların ikisi de bir tek meniden yaradılmışlardır. İkisinden birinin nesbinin sâbit olmasıyla diğerinin nesbinin sâbit olması gereklidir.

Karı - kocada liân şartları bir araya gelse, ondan sonra koca kadını bir talâk-ı bâin ile veya üç kere boşasa, liân düşer ve had da vâcib

olmaz. Nitekim bilirsin ki: Liânın şartı karı - kocalığın mevcûd olmasıdır. Karı - kocalık yok olsa liân da yok olur. Kezâ, ondan sonra evlene se, liân ye had gerekmez. Çünkü düşen geri dönmez. Eğer koca, kadını ric'i talâk ile boşarsa liân düşmez. Çünkü bilirsin ki, karı - kocalığın aslı bâkidir.



بَابُ الْعَنْبَرِ وَغَيْرِهِ

CİMĀA KÂDİR OLMAYAN (INNİN) VE BENZERİ KİMSELER BÂBI

Bu bâb, innin (yâni cinsi münâsebete gücü olmayan, iktidarsız) ve benzeri ile mecbûb (yâni erkeklik organı kesik) ve hasiyy (yâni husyeleri çıkarılmış, hadim) gibilerin hükümleri hakkındadır.

Innin, mutlaka cimâa gücü yetmeyen kimsedir. Veya dulla cinsi münâsebette bulunup bekârla bulunamayan kimsedir. Veya muayyen bir kadınla cinsi münâsebette bulunamayandır.

Innin, anne fiilinden alınmıştır. «Unne» de habs olundu, demektir. «Unne» deve ağuluna derler. (1)

Kadın, kocasını mecbûb (2) bulsa — mecbûb; erkeklik organı ve husyeler kesilmiş olan kimsedir — eğer kadın ayrılmayı isterse, kâdi aralarını hemen ayırır. Çünkü ayrılma kadının hakkıdır. Te'cilde, yâni mühlet vermekde fayda yoktur. Fakat innin bunun aksıdır. Yakında açıklaması gelecektir.

Bu şunu gösterir ki: mecbûb, kadınla cimâa ettikten sonra mecbûb olsa, kadın için muhayyerlik olmaz. Nitekim cimâdan sonra innin olsa

(1) INNİN (İktidarsızlık): Tıp dilinde Empotans denir. Erkeğin cinsi münâsebette bulunamaması hâlidir. Sebebi: Organik veya psikolojikdir. Devamlı veya geçici olur.

Organik sebepler: Tiroid bezi veya hipofizi ilgilendiren iç salgı bozuklukları veya husyelerdeki bozukluklardır.

Ayrıca; merkez sinir sistemi hastalıkları, tedâvi edilmeyen diabet (şeker), ihtiyarlık ve kronik alkolizm de iktidarsızlık sebebi olabilir.

Psikolojik sebepler: Aşırı yorgunluk, elle istimnâ, endişe ve aşırı istek, utanmak ve homoseksüellik iktidarsızlık sebepleridir.

(2) Mecbûb: Erkeklik uzu ile berâber husyelerinin kesilmiş olması hâlidir. Buna cülb de denir. Yalnız, erkeklik uzu kesilmiş olan veya tenâsül âleti düğme gibi pek ufak bulunan şahıs da mecbûb sayılır.

muhayyer olmadığı gibi. Bu husûsta; kocanın hasta veya küçük olmasının arasında fark yoktur. Innîn bunun aksinedir ki, küçük çocuğun bülüğuna ve hastanın sıhhatine kadar kadın bekler. Çünkü, geçip gitme ihtimâli vardır. Nitekim, kadın küçük oldukça kocanın beklediği gibi. Şöyle ki: Koca mecbûb veya innîn olsun, küçük kadının o hâle râzı olması ihtimâli olduğu için kadının bülüğuna kadar bekler. Ya da kadın kocasını innîn veya yalnız husyeleri kesilmiş bulsa, yâni kocasını innîn veya hadım buldukdan sonra, koca karısına cimâ edemediğini ikrâr etse, koca ertelenir. Yâni, kâdî onu te'cîl eder. Kadın gerek bâkire olsun, gerekse dul olsun sahîh kavle göre, bir Kamerî yıl ertelenir, yâni mühlet verilir.

Bir kamerî yıl oniki aydır. Oniki ayın müddeti; 354 gün ve bir gününe üçtebiri ve bir günün ondabirinin üçtebiri kadardır. İmâmî Hasan' (Rh.A.) in İmâm A'zam' (Rh.A.) dan rivâyetinde, koca bir Şemsî yıl ertelenir. Onun müddeti (Şemsî yıl) güneşin o gün burçtan ayrıldığı noktadan yine o noktaya ulaşincaya kadar olan zamandır. Bu zaman 365 gün ve günün dörttebiridir. Çünkü hastalık bu kadar zamanında ekseriyetle yok olur. Zirâ hastalık, ya soğugun, ya sicağın, ya kuru havanın veya rutûbetin gâlib olmasıyledir. Yılın mevsimleri bunlara şâmildir. Meselâ; İlkbahar mevsimi sıcak ve rutûbetli, Yaz mevsimi sıçak ve kurudur. Sonbahar mevsimi soğuk ve kuru, Kış mevsimi ise soğuk ve rutûbetlidir. Şâyet yıl geçip de hastalık geçmezse, hastalığın yaradılışdan olduğu ve geçmeyeceği anlaşıılır.

Kocanın ve karının hastalıkları seneye dâhil değildir. Ramazan-ı şerif ve hayz günleri bunun aksinedir. Çünkü onlar seneye dâhildir.

Eğer kadının ferci doğuştan kapalı değil ise ertelenir. Kapalı ise, ertelemek fayda vermez. (3) Nitekim kocanın organı kesik (mecbûb) olmasında fayda vermediği gibi.

Eğer koca erteleme müddetinde cimâ ederse evlilik devâm eder. Eğer cimâ edemezse ve kadın da ayrılmak isterse, kâdînin ikisi arasını ayırması ile bâin olur, ve kâdînin ayırması bâin talâk olur. Çünkü mak-sad — ki zulmü kadından gidermektir — ric'i talâk ile hâsil olmaz. Zirâ ayrılmak kadının hakkıdır. Eğer koca halvet (başbaşa kalmak) etti ise, ayrılan kadına mehrin hepsini vermesi gereklidir. Çünkü innîn'in halveti sahîhdür. İhtiyât için kadına iddet beklemek de vâcib olur. Eğer

(3) Ferdi doğuştan kapalı olan kadına RETKA denir. Bu kadının, tenâsûl organının cimâ mahalli bir et parçasıyla kapalıdır. Bu et parçasına retak; ferdin bitişikliğine de RATK denir.

Bazı kadınların tenâsûl organının dışında cimâ'a mâni olan bir bez vardır ki, buna Afel denir. Böyle kadına da Afla denir.

بَابُ الْعَنِينَ وَغَيْرِهِ

CİMAA KÂDİR OLMAYAN (INNİN) VE BENZERİ KİMSELER BÂBI

Bu bâb, innîn (yâni cinsi münâsebete gücü olmayan, iktidarsız) ve benzeri ile mecbûb (yâni erkeklik organı kesik) ve hasiyy (yâni husyeleri çıkarılmış, hadim) gibilerin hükümleri hakkındadır.

Innîn, mutlaka cimâa gücü yetmeyen kimsedir. Veya nulla cinsi münâsebette bulunup bekârla bulunamayan kimsedir. Veya muayyen bir kadınla cinsi münâsebette bulunamayandır.

Innîn, anne sıilinden alınmıştır. «Unne» de habs olundu, demektir. «Unne» deve ağısına derler. (1)

Kadın, kocasını mecbûb (2) bulsa — mecbûb; erkeklik organı ve husyeler kesilmiş olan kimsedir — eğer kadın ayrılmayı isterse, kâdî aralarını hemen ayırır. Çünkü ayrılma kadının hakkıdır. Te'cîde, yâni mühlet vermekde fayda yoktur. Fakat innîn bunun aksıdır. Yakında açıklaması gelecektir.

Bu şunu gösterir ki: mecbûb, kadınla cimâ ettikten sonra mecbûb olsa, kadın için muhayyerlik olmaz. Nitekim cimâdan sonra innîn olsa

(1) INNİN (İktidarsızlık): Tıp dilinde Empotans denir. Erkeğin cinsi münâsebette bulunamaması hâlidir. Sebebi: Organik veya psikolojikdir. Devamlı veya geçici olur.

Organik sebepler: Tiroid bezi veya hipofizi ilgilendiren iç salgı bozuklukları veya husyelerdeki bozukluklardır.

Ayrıca; merkez sinir sistemi hastalıkları, tedâvi edilmeyen diabet (şeker), ihtiyarlık ve kronik alkolizm de iktidarsızlık sebebi olabilir.

Psikolojik sebepler: Aşırı yorgunluk, elle istimnâ, endişe ve aşırı istek, utanmak ve homoseksüellik iktidarsızlık sebepleridir.

(2) Mecbûb: Erkeklik uzu ile berâber husyelerinin kesilmiş olması hâlidir. Buna cüb de denir. Yalnız, erkeklik uzu kesilmiş olan veya tenâsûl aleti düğme gibi pek ufak bulunan şahıs da mecbûb sayılır.

muhayyer olmadığı gibi. Bu husûsta; kocanın hasta veya küçük olmasının arasında fark yoktur. Innîn bunun aksinedir ki, küçük çocuğun bülüğuna ve hastanın sıhhâtine kadar kadın bekler. Çünkü, geçip gitme ihtimâli vardır. Nitekim, kadın küçük oldukça kocanın beklediği gibi. Şöyle ki: Koca mecbûb veya innîn olsun, küçük kadının o hâle râzı olması ihtimâli olduğu için kadının bülüğuna kadar bekler. Ya da kadın kocasını innîn veya yalnız husyeleri kesilmiş bulsa, yâni kocasını innîn veya hadîm buldukdan sonra, koca karısına cimâ edemediğini ikrâr etse, koca ertelenir. Yâni, kâdî onu te'cîl eder. Kadın gerek bâkire olsun, gerekse dul olsun sahîh kavle göre, bir Kamerî yıl ertelenir, yâni mühlet verilir.

Bir kamerî yıl oniki aydır. Oniki ayın müddeti; 354 gün ve bir günüün üçtebiri ve bir günüün ondabirinin üçtebiri kadardır. İmâni Hasan' (Rh.A.) in İmâm A'zam' (Rh.A.) dan rivâyetinde, koca bir Şemsî yıl ertelenir. Onun müddeti (Şemsî yıl) güneşin o gün burçtan ayrıldığı noktadan yine o noktaya ulaşincaya kadar olan zamandır. Bu zaman 365 gün ve günüün dörttebiridir. Çünkü hastalık bu kadar zaman da ekseriyetle yok olur. Zirâ hastalık, ya soğugun, ya sığağın, ya kuru havanın veya rutûbetin gâlib olmasıyledir. Yihîn mevsimleri bunlara şâmildir. Meselâ; İlkbahar mevsimi sıcak ve rutûbetli, Yaz mevsimi sıcak ve kurudur. Sonbahar mevsimi soğuk ve kuru, Kış mevsimi ise soğuk ve rutûbetlidir. Şâyet yıl geçip de hastalık geçmezse, hastalığın yaratılışdan olduğu ve geçmeyeceği anlaşılır.

Kocanın ve karının hastalıkları seneye dâhil değildir. Ramazan-ı serif ve hâyz günleri bunun aksinedir. Çünkü onlar seneye dâhildir.

Eğer kadının ferci doğuştan kapalı değil ise ertelenir. Kapalı ise, ertelemek fayda vermez. (3) Nitekim kocanın organı kesik (mecbûb) olmasında fayda vermediği gibi.

Eğer koca erteleme müddetinde cimâ ederse evlilik devâm eder. Eğer cimâ edemezse ve kadın da ayrılmak isterse, kâdînin ikisi arasını ayırması ile bâîn olur, ve kâdînin ayırması bâîn talâk olur. Çünkü mak-sad — ki zulmü kadından gidermektir — ric'i talâk ile hâsil olmaz. Zirâ ayrılmak kadının hakkıdır. Eğer koca halvet (başbaşa kalmak) etti ise, ayrılan kadına mehrin hepsini vermesi gereklidir. Çünkü innîn'in halveti sahîhdür. İhtiyât için kadına iddet beklemek de vâcîb olur. Eğer

(3) Ferdi doğuştan kapalı olan kadına RETKA denir. Bu kadının, tenâsûl organının cimâ mahalli bir et parçasıyla kapalıdır. Bu et parçasına retak; ferdi bitişikliğine de RATK denir.

Bazı kadınların tenâsûl organının dışında cimâ'a mâni olan bir bez vardır ki, bu na Afel denir. Böyle kadına da Afla denir.

karı - koca anlaşmazlığa düşüp kadın cimâ olmadığını iddia eder, koca inkâr ederse, kadın dul olsun veya bâkire olsun, kadınlar ona bakıp araştırdıkta, duldur derler ise, kocaya yemin ettirilir. Zirâ, dulluk kadınların sözleri ile sabit olur. Kocanın cimâî dullüğün sabit olması zarûretinden değildir. Çünkü başka bir şey ile bekâretin zâil olması ihtiyâmî vardır. Şu halde kocaya yemin ettirilir. Bekâret bunun aksinedir. Çünkü bekâretin sabit olması bizzarûre cimâî nefyeder. İmdi kadınların sözleri ile kadın muhayyer olur. Yâni, kadınlar, bâkiredir, dediklerinde kadın fi'l-hâl, kalmak ile ayrılmak arasında muhayyer olur. Eğer koca yemin ederse kadının ayrılma hakkı düşer ve o kocanın karısı olur. Nitekim kadın nikâh kıyalırken yâhûd nikâhtan sonra kocasını seçtiği zaman hakkı düştüğü gibi. Çünkü kadın kocasını seçince ayrılma isteğinde hakkı bâtil olur. Zirâ, iki şeyin arasında muhayyer olan kimse için ancak iki şeyin biri olur. Eğer koca yeminden çekinirse, veya kadınlar, kadın bâkiredir, derlerse koca bir yıl ertelenir. Eğer bir yıl ertelendikten sonra karde - koca ihtilâfa düşerler de, kadın cimâ olmadığını iddiâ edip, kocası bunu inkâr ederse, hüküm yukarıda zikredilen gibidir. Yâni, eğer koca kadını tasdik ederse, kadın muhayyer olur. Eğer inkâr ederse kadınlar o kadına bakarlar, bâkiredir, derlerse kadın muhayyer olur. Duldur derlerse, söz yemin ile kocanındır. Eğer yemin ederse kadın onun zevcesidir. Lâkin kadın burada muhayyer bırakılır. Çünkü zevc orada te'cîl edilmiş Zirâ orada ertelemekten makkad, kadının tâhyîri için unnet (yâni cinsî münâsebetten âcizlik) hakkında bilgi hâsil olması idi. Halbuki burada unnet hakkında bilgi hâsil olmuştur. Binâenaleyh, kadın muhayyer kılınır. Bundan sonra şâyet kadın meclisinden kalksa veya bir şey seçmezden önce kâdının yardımçıları onu kaldırırsa, kadın muhayyerliği bâtil olur. Çünkü bu kocanın muhayyerlik vermesi mesâbesindedir. Meclisin ötesine bağlı olmaz. Belki ayağa kalkmakla bâtil olur. Eğer kadın ayrılmak isterse, kâdi kocaya «Bâin talâk ile boşâ» diye emir verir. Eğer koca boşamakdan kaçınırsa kâdi aralarını ayırrı. Bâzları demiştir ki: İkisi arasında ayrılık bizzât kadının ihtiyârı ile vâki olur. Âzâd olma muhayyerliği gibi kâdinin hükmüne hâcet olmaz. Eğer araları ayrılsa ve koca kadın ile ikinci defa evlense, kocanın hâline râzi olduğu için, artık o kadına muhayyerlik yoktur. Eğer koca bir başka kadın ile evlense, birinci kadın kocanın hâlini bilse el-Asl'da zikredildiğine göre: Kocanın cinsî münâsebetten âcizliğini bildiğinden dolayı kadına muhayyerlik yoktur. Hassâf (Rh.A.) «Kadın için muhayyerlik vardır.» demiştir. Çünkü, o kadınla cinsî münâsebette bulunmakdan acz, ondan başka kadın ile cinsî münâsebetten acze delâlet etmez. Fetvâ birinci kavle göredir.

Karde - kocadan biri diğerinin aybî ile muhayyer olmaz. Beş ayibda

İmâm Şâfiî (Rh.A.) bundan ayrı görüştedir. Bunlar delilik, cüzzâm, baraş (alaca illeti) ve karndır. Karn; zekerin ferce girmesine mâni olur. Bu şey, ya kalın gudde veya kabarmış ettir, ya da kemiktir. Beşincisi de ratkdir. Ratk, fercin bitişikliğidir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, eğer kocada delilik, cüzzâm veya baras olursa, kadın muhayyerdir. Eğer sözü geçen hastalıklar kadında olursa, koca muhayyer olmaz. Çünkü kocanın kendisinden zararı savması boşamakla mümkün olur.

Bir câriyenin kocasının innin olduğu meydana çıksa, muhayyerlik câriyenin efendisi içindir. Çünkü hak onundur. Nitekim azlde (meniyi dışarıı çıkarmak) olduğu gibi.



بَابُ الْعِدَّةِ

İ D D E T B Â B I

İddet lûgat yönünden ihsâ (saymak) ma'nâsına nadır. O şeyi saydım ma'nâsına (Adettü şey'e) derler. Şer'an iddet; kadına lâzım gelen bir bekleme ve duraklamadır. Yakında müddetin açıklaması gelecektir.

Ölüm veya duhûl ile, velev hükmən olsun, sağlamlaştırılmış olan nikâh mülkünün ortadan kalkmasıyla lâzım gelir. Duhûl ile murâd sahîh halvettir. Veya mu'teber firâş (cimâ) in ortadan kalkmasıyla gereken belli müddettir. «Mu'teber» sözü cimâ edilmiş olup çocuk doğurmayan câriyenin firâşından sakınmadır. Zirâ onun için iddet yoktur. Amma, efendisi vefât eden veya âzâd edilen ümmü veled bunun aksinedir, ki yakında açıklaması gelecektir. Bu kayd mutlaka lâzımdır. Fukahâ bunu zikretmemişlerdir.

Ve bir de; nikâh şüphesiyle cimâ etmekle lâzım gelen belli müddettir. Yakında açıklaması gelecektir. Duhûlden önce vâki olan talâk ile nikâh mülkünün sağlamlaşması bulunmadığı için iddet lâzım gelmez.

İDDETİN HÜKÜMLERİNDEN BAZILARI ŞUNLARDIR :

Kocasından başkası ile evlenmenin câiz olmaması, iddet bekleyen kadının kızkardeşinin nikâhının câiz olmaması, ve kendinden başka dört kadının nikâhının câiz olmasıdır. Nitekim sebebi daha önce geçti. Çünkü nikâhın aslı bâkîdir.

İddette talâkın sahîh olması iddetin ahkâmındandır. Bunun vechi daha önce geçti.

Hayz gören hür kadın için talâk ve nikâhi fesh iddeti, üç tam hayz müddetidir. Nikâhi feshetmek, bülûğ muhayyerliği ile ve dengi olma-

makla ve karı - kocadan biri diğerinin mülkü olmakla ve kadının ko-
casının oğlunu şehvetle öpmesiyle ve karı - kocadan birinin irtidâd et-
mesiyle olur. Bunlar ile nikâhi feshetme süretinde hür kadın için iddet
üç tam hayzdır. Hattâ kadın hayzda boşansa dördüncü hayzin bir kış-
mıyla tamamlamak vâcib olur. Çünkü hayz bölünme kabûl etmeyince
tamamına itibâr edilir. Nitekim Usûl kitaplarında anlatılmıştır.

Bu iddetin üç hayz ile vâcib olmasına sebeb, Allah Teâlâ' (C.C.) nın:

وَالْمُطَلَّقَاتِ يَرَبْصُنْ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةٌ قَوْمٌ

«Boşanan kadınlar, kendi kendilerine üç aybaşı hâli beklerler.» (1)
kavli şerifidir.

Nikâhi fesh, talâk ma'nâsınaadır. Çünkü iddet, nikâha âriz olan ay-
rılıkda rahmin çocuktan hâli olduğunu bilmek için vâcib olmuştur. İm-
di, bu talâk ve feshde gerçekleşmiş olur. Kezâ efendisi ölen veya âzâd
edilen ümmü veled hakkında da iddet üç hayzdır. Çünkü bunların da
iddeti hür kadın gibi, eğer hayz görenlerden ise, üç tam hayzdır. Kezâ,
şüphe ile cimâ edilen kadında da iddet üç tam hayzdır. Nitekim bir
kimse karısından başka kadın ile zîfâf edilse, halbuki o kimse o kadını
bilmeyip kendi karısı zannederek cimâ etse, şüphe ile cimâ etmiş olur.
Muvakkat nikâh gibi fâsid olan nikâhda cimâ edilen kadında iddet;
ölümde ve ayrılıkda yine üç hayzdır. Koca gerek ölsün ve gerekse ikisi
arasında ayrılık vâki olsun.

Küçüklükten veya yaşılıktan dolayı hayz görmeyen veya bülüğü-
na yaşı ile hükmedilip hayz görmeyen hür kadın hakkında talâkda id-
det üç aydır. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.):

وَالَّتِي يَئِسَنْ مِنَ الْمَحْضِ مِنْ نِسَاءِكُمْ إِنْ أُرْتَبِمُ فَعِدَّهُنَّ
ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَالَّتِي لَمْ يَحْضُنْ

«Kadınlarınız içinde ay hâli görmekten kesilenler ile henüz ay hâli
görmemiş olanlarda eğer şüphe ederseniz, onların iddet beklemeleri üç
aydır.» (2) buyurmuştur.

(1) Bakara sûresi (2), Âyet: 228

(2) Talâk sûresi (65), Âyet: 4

Eğer kadın cimâ edildi ise, üç ay iddet bekler. Çünkü yukarıda geçtiği vechle cimâdan önce boşanırsa iddet yoktur.

Bu zikredilen hür kadınlar hakkında ölüm için iddet, mutlaka dört ay ve on gündür. Yâni gerek cimâ edilmiş olsun, gerekse olmasın müsâvidir. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

وَالَّذِينَ يَتَوَفَّونَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَرْبَصُنَ
بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا

«İçinizden ölenlerin bırakmış olduğu karılar kendi kendilerine dört ay on gün beklerler.» (3) buyurmuştur.

Hayz gören câriyenin talâk ve fesh için iddeti iki hayzdır. Çünkü Resûl-i Ekrem (S.A.V.) :

طَلَاقُ الْأَمَةِ تَطْلِيقَتَانِ وَعِدَّتَهَا حَيْضَتَانِ

«Câriyenin talâkı ikidir. İddeti de iki hayzdır.» buyurmuştur.

Bir de; kölelik yarılayıcı olup; hayz da bölünme kabûl etmediği için hayz tamamlanıp iki hayz olmuştur.

Hayz görmeyen câriyede talâk ve fesh için iddet birbuçuk aydır ve ölüm için iki ay beş gündür. Nitekim bilirsin ki, kölelik yarılayıcıdır.

Hâmile olan hür kadında veya câriyede iddet, her ne kadar ölen kocası sabi olsa da, hâmilenin çocuğunu doğurmasıdır. Çünkü Allah Teâlâ' (C.C.) nın:

وَأُولَئِكَ الْأَحْمَالُ أَجَاهُنَّ أَنْ يَضْعَنَ حَمَاهُنَّ

«Gebe olanların iddeti, doğurmaları ile tamamlanır.» (4) kavli şerîfi mutlak olarak zikredilmiştir.

Sabi olan kocasının ölümünden sonra hâmile olan kadında iddet,

(3) Bakara sûresi (2), âyet : 234.

(4) Talâk sûresi (65), âyet : 4

ölüm iddetidir. Çünkü o kadın, sabı olan kocasının ölümü vaktinde hâmile olmadığı ise de, ölüm iddeti teâyyün etmiştir. Sabının ölümünden önce ve ondan sonra hâmile olan kadının çocuğunda neseb yoktur. Çünkü sabının menisi yoktur. Şu halde ondan ulûk (gebe bırakmak) tasavvur olunmaz. Nikâh, tasavvur edilebilen yerde meninin yerine geçer.

Talâk-ı bâin ile boşanan fârr’ın (mirâs kaçırıcının) karısı için iddet; talâk iddeti ile ölüm iddetinin en uzun olanıdır. Şâyet talâk iddeti bitse — ki o meselâ üç hayz olsa — ve ölüm iddeti bitmese, ölüm iddeti bitinceye kadar mutlaka beklemek ve durmak lâzımdır. Eğer ölüm iddeti sona erip talâk iddeti sona ermese, talâk iddeti bitinceye kadar beklemek gerekir.

Ric’i talâk için, ölüm iddeti vardır. Çünkü ric’i talâk ile boşanılmış olan kadın vâris olunca nikâh vefâta kadar hükmen devâm etmiş sayılır. Çünkü ona mîrâs ancak nikâh ile vardır. Kezâ iddet hakkında da öyledir. Hattâ evlâdır. Çünkü iddet şüphe ile vâcib olur. Mîrâs şüphe ile vâcib olmaz. İmdi o kadın ric’i talâkla boşanmış gibi olur. Ric’i iddette âzâd edilen câriye hakkında iddet hür kadının iddeti gibidir. Çünkü ric’i talâkda nikâh bâkîdir. Onun iddetinin hür kadınların iddetine intikâl etmesi vâcibdir. Bâin talâk iddetinde veya ölüm iddetinde, âzâd edilen câriye hakkında iddet câriye iddeti gibidir. Çünkü eksik mûlkde boşama hür kadınların iddetini gerektirmez. Şu halde onun iddeti intikâl etmez.

Hayzdan kesilmiş bir kadın aylarla iddet bekledikten sonra kan görse, iddetine hayzla yeniden başlar. Yâni, kadın hayzdan kesilir de aylarla iddet bekler, sonra eski âdetine göre hayz görürse, geçirdiği iddeti bozulur. İddete yeniden hayzla başlaması icâb eder. Çünkü kanın dönmesi hayzdan kesilmenin hükmünü ibtâl eder. Sahîh olan kavî budur. Bundan anlaşılır ki; hayzdan kesilmek halef olmamıştır. Zirâ halef olmanın şartı hayzdan kesilmenin gerçekleşmesidir. Bu ise şeyh-i fânî hakkında fidye gibi ölüme kadar aczin devâm etmesiyle olur. Bu izâhtan anlaşılır ki: Sadru’s-Şeria’ (Rh.A.)ının ibâresinde olan, «Aylarla bitmezden önce» sözü kitâbin kopyasını çikaranın yaptığı yanlışlıktır. Doğrusu «Aylarla iddet bittikten sonra» dır.

Nitekim, bir hayz görüp sonra hayzdan kesilen kadın hayzını yeni baştan aylarla bekler. Yâni mu’tedde olan bir kadın bir veya iki hayz görüp ondan sonra kesilse, yâni kanı kesilmiş olsa, ve o kadın hayzdan kesilme yaşında olsa, bedel ile mübdelin bir araya gelmesinden kaçınmak için aylarla iddet bekler. **Hidâye’de böyle zikredilmiştir.** Çünkü ay-

larla iddet beklemek hayzla iddetten bedeldir. Eğer o kadının hayzdan kesilmezden önce gördüğü hayz iddetten sayılmış olsun diye vakte şâmil kılınırsa, memnû olan cem' lâzım gelir.

Sadru's-Şerîa' (Rh.A.) ya şasılır ki: **Hidâye'nin ibâresi bizim naklettiğimiz gibi vâki olmuş iken nasıl olmuş da «Yeniden başlaması müşkildir»** diyebilmiştir. Çünkü o, o kadının iddeti boşama vaktinden itibâren aylarla olduğu meydana çıkarsa, hayzdan kesilmezden önce gördüğü hayz da vakte şâmildir. İmdi vakt olması bakımından iddetten sayılmış olması vâcib olur. Boşanmakla iddet bekleyen kadın şüphe ile cimâ olunsa — bunun açıklaması geçti — o kadın için diğer bir iddet lâzım gelir. Çünkü sebeb yenilenmiştir.

İki iddet birbiri içine girer ve kadının gördüğü her iki iddetten olur. Yâni, iki iddet birbiri içine girince, şüphe ile cimâdan sonra kadının gördüğü hayz her iki iddetten sayılır. Birinci iddet tamam olup ikinci iddet tamamlanmasa ve ikinci iddetin bir kısmı bitse, kadının onu tamamlaması gereklidir. Eğer kadına iki iddet vâcib olursa ya bunların ikisi de iki adamdandır, yâhûd bir adamdandır. Bir adamdan olursa, meselâ; karısını üç kere boşayıp «Ben onu benim için helâl sandım.» dese veya kadını kinâye lâfzlarla boşayıp iddeti içinde cimâ etse, şüphesiz iki iddet birbiri içine girer. Eğer iddetler iki erkekden ve iki cinsden olurlarsa; meselâ, kocası ölmüş olan kadının şüphe ile cimâ olunması gibi. Nitekim yakında açıklaması gelecektir. Ya da ikisi bir cinsden olursa; meselâ, boşanılmış kadının, iddet içinde evlenip ikinci kocanın cinsî münâsebette bulunması gibi, ki araları ayrıldığında bize göre, iki iddet birbiri içine girer. Kadının gördüğü hayz her ikisinden sayılır. Şâyet birinci iddet bitip ikinci iddet tamâm olmasa, o kadının ikinci iddeti tamamlaması gereklidir. Bunun sûreti şudur: İkinci cimâ kadın bir hayz gördükten sonra olursa, ikinci cimâdan sonra onun üç hayz görmesi gereklidir. Birinci hayz birinci iddettendir. Ondan sonra olan iki hayz her iki iddetten olur. Birinci iddet tamâm olur. İkinci iddetin tamâm olması için dördüncü bir hayz vâcib olur. Eğer cimâ, kadın hayz görmezden önce olursa kadına yalnız üç hayzdan başka bir şey lâzım gelmez. Bu üç hayz altı hayz yerine geçer.

Kocasının ölümünden dolayı iddet bekleyen kadın şüphe ile cimâ edilse, aylarla iddet bekler ve o aylar esnâsında gördüğü hayzı da hesâba katar. Mebsût'ta denilmiştir ki: Eğer kadın vefât iddetinde evlenip ikinci koca ile cinsî münâsebette bulunsa, araları ayrılır. Birinci kocadan beklediği iddeti dört ay on gün olarak tamamlaması icâb eder. O kadının diğer koca için de üç hayz beklemesi lâzımdır. Ayrıldıkta sonra gördüğü hayz mümkün olduğu kadar birbiri içine girmeyi ta-

hakkuk ettirmek için vefât iddetinden de sayılır. İddetin bu şekli, Vi-kâye ve Kenz'de zikredilmemiştir.

Kadın boşandığını ve ölümü bilmese bile bu iddetler geçer. Hattâ koca gâib olsa ve kocasının boşadığı haberi üç hayz gördükden sonra ulaşsa veya ölüm haberi dört ay on gün geçikden sonra ulaşsa; iddeti bitmiş olur. İddetin başlangıcı boşamanın ve ölümün ardından olur. Boşama ve ölümü öğrenmenin ardından olmaz. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.), boşanmış ve kocası ölmüş olan kadına iddeti vâcib kılmıştır. Bu kadınlar boşama ve ölümün ardından iddetle vasıflanırlar. Fâsid nikâhin iddetinin başlangıcı kâdının ayırmasının peşisiradır. Ya da cimâ terketmeye kocanın azmetmesinin ardisıradır. Azm, kocanın «Ben seni terkettim» veya «Yolunu serbest bıraktım» gibi sözleri ile olur. Yoksa sadece azm ile olmaz. Bunu Zeylâî (Rh.A.) zikretmiştir. Karı, «Benim iddetim geçti.» dedikde, koca onu yalanlasa, kadına yemin ettirilir. Çünkü yeminî ile söz karındır. Zirâ kadın haber verdiği seyde emindir. Tahkîki «Ric'at Bâbi»nın sonunda geçmiştî.

Bir kimse talâk-ı bâinden iddet bekleyen karısını nikâh etse, yâni karısını üç talâkdan aşağı bâinle boşayıp sonra iddet içinde tekrar alsa ve cimâdan önce boşasa tam mehir vermesi vâcib olur, kadının da yeni iddet beklemesi gereklidir. Çünkü o kadın ilk cimâ ile elinde sayılır. Bunun eseri kalmıştır. O da iddettir. Kadın elinde olduğu hâlde nikâh yenilenince, bu elinde olma keyfiyyetli nikâhla vâcib olan teslim alma yerini tutar. Misâli, kendi elindeki gasbedileni satın alan gâsîb gibi. İmdi o gâsîb yalnız akd ile teslim almış olur. Şu halde o talâk cimâdan sonra talâk olur.

İki ülkenin dinen birbirine zid olması sebebiyle kocasından ayrılan esir kadına iddet yoktur. Çünkü iddet vâcib olmasının bakımından ancak kul hakkı olarak vâcib olur. Harbi ise cemâd' (cansız şeyle) a ve hayvanlara mülhaktır. Hattâ temellük için mahal olmuştur. Onun sıfâsına (nikâhına) hürmet yoktur. Ancak hâmileyeye iddet vardır. Çünkü karnında nesibi sâbit çocuk vardır.

Zimmînin boşadığı zimmî kadın için de, şayet iddetin yokluğununa inanırlarsa, iddet yoktur. Çünkü iddet şeriatın hakkı için vâcib olamaz. Zirâ o kadın şeriatın hukûku ile muhâtab değildir. Kocanın hakkı için de vâcib olamaz. Çünkü kocanın inancına aykırıdır. İmdi biz onları dinleri ile başbaşa bırakmakla me'mûruz.

Bizim ülkemize Müslüman olduğu halde çikan harbiyye veya zim-

miyye yâhûd müste'mene sondañ İslâmî kabûl eder veya zimmîyye olursa yine iddet yoktur. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) kayıtsız şartsız:

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنكِحُوهُنَّ

«Onlarla evlenmenizde size bir günâh yoktur.» (5) buyurmuştur.

Yine bilirsin ki, harbi cansızlara ve hayvanlara katılmıştır. Onun fırâşına hürmet yoktur. Ancak hâmile olursa iddet bekler. Çünkü bilirsin ki, kadının karnında nesibi sâbit çocuk vardır.

★ ★

(5) Mümtahine sûresi (60), âyet : 10

فَصْلُ فِي الْأَخْدَادِ

YAS TUTMA (İhdâd) HAKKINDA

BİR FASIL

İhdâd, süslenmeyi ve kokulanmayı terk etmektir. Had ise men' ma'nâsına nadır.

Bâinen boşanmış veya kocası ölmüş olan kadın, korunmasına ve rızkının kifâyetine sebeb olan nikâh ni'metinin elinden gittiğine üzüldüğünü göstermek için süslenmeyi terk eder ve güzel kokular sürünmeyez. Bundan dolayı ric'iyyen boşanmış kadın süsü terk etmez. Çünkü nikâh ni'meti yok olmamıştır ve nikâh bâkîdir. Onun için, cimâ da he'lâl olur. Onun üzerine nikâhlı kadınlar hükmü cereyân eder. Yası büyük olan Müslüman kadınlar tutar. Çünkü yaşı küçük ve kâfir kadın fer'i mes'elelerle muhâtab değildir.

Her ne kadar büyük ve Müslüman olan kadın, câriye olsa da, yas tutar. Çünkü o, efendisinin hakkı ibtâl edilmeyen yerde Hukûkullah ile muhâtabdır. Dışarı çıkmak (hurûc) dan men etmek bunun aksinedir. Çünkü onda efendisinin hakkını ibtâl vardır. Kulun hakkı Allah (C.C.) hakkından ileri tutulur. Çünkü kul muhtacdır. Yas zineti terk etmekle tutulur. Za'ferân ve usfûr ile boyanmış elbise giymek terk edilir. Çünkü bunlardan güzel koku yayılır. Kına yakmak, güzel koku ve yağ sürünmek ve gözlerine sürme çekmek dahi terk edilir. Ancak özürle olursa terkedilmez. Çünkü zarûretler harâm olan şeyleri mubâh kılar. Azâd olduğu için iddet bekleyen ümmü veled ile nikâh-ı fâsidden iddet bekleyen kadın yas tutmazlar. Çünkü yas tutmak nikâh ni'metinin elden gittiği için üzüntüsünü göstermek içindir. Bu iki nevi kadından nikâh ni'meti gitmiş değildir.

İddet bekleyen kadına evlenme teklif edilmez. Ancak üstü kapalı söylenebilir. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَضْتُمُوهُ مِنْ خُطُبَةِ النِّسَاءِ

«Boyle kadınlara kapalı bir şekilde evlenme teklif etmenizde size sorumluluk yoktur.» (1) buyurarak;

وَلَكِنْ لَا تَوَاعِدُوهُنَّ إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُولاً

«Lâkin — meşrû sözler dışında — onlarla gizlice sözleşmeyin.» (2) âyet-i kerîmesine kadar beyânatta bulunmuştur. Fakihler demişlerdir ki: Üstü kapalı söyleme (ta'rîz) : «Ben evlenmek istiyorum, sen güzelsin, sen sâlihasın» gibi sözler söylemektedir ki, bunlar onunla evlenmek istediği delâlet eder. Kavî-i ma'rûf: «Ben seni arzuluyorum, ben seninle bir araya gelmek isterim» gibi sözler söylemektedir.

Talâkdan iddet bekleyen kadın gerek bâîn olsun, gerek ric'i talâkdan olsun gece ve gündüz evinden çıkmaz.

Ölümden dolayı iddet bekleyen kadın gündüzün evinden çıkar, gecenin de bir kısmında çıkar ve evinde geceler. Çünkü ölümden dolayı iddet bekleyen kadının nafakası kendi üzerinedir. Kazanç için gündüzleyin çıkmaya muhtaç olur ve bazan işi gece karanlığına kadar uzar. Boşanmış kadın, nafakası kocasının malından olduğu için böyle degildir.

Gerek talâk mu'teddesi gerek ölüm mu'teddesi, içinde iddet vâcib olduğu evde iddet beklerler. Yâni ayrılık ve ölüm vâki olduğu anda oturdukları evde iddet beklerler. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

لَا يُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ

«Onları evlerinden çıkarmayın.» (3) buyurmuştur. Yâni «oturdukları evlerden» demektir. Ancak özür zâhir olmakla çıkar. Meselâ: Ölenin evinden nasibi ona yetmemekle ve mirâscılar onun payını nasibe-

(1) Bakara sûresi (2), âyet: 235

(2) Bakara (2), âyet: 235

(3) Talâk sûresi, âyet: 1

rinden çıkarmakla veya kadın malının telef olmasından korkmakla veya ev yıkılmakla veya evin kirâsını bulamamakla çıkar.

Kadının iddet beklediği evinde, bâin talâkda kocası ile kendisi arasında bir perde (sütre) çekmek mutlaka lâzımdır. Tâ ki yabancı ile halvet vâki olmuş sayılmasın. Sütre bulundukdan sonra bir evde olmalarında mahzûr yoktur. Çünkü koca o kadının harâm olduğunu itirâf etmektedir. Zâhir olan şudur ki: Koca kadını görmezse harâma yönelmez.

Eğer ev, kocaya ve iddet bekleyen kadına dar gelse, veya koca fâsık olsa, her ne kadar kadının çıkışması câiz ise de evlâ olan kocanın evden çıkışmasıdır.

İkisi arasına ihtiyâten, araya girmeye kådir güvenilir bir kadın koymak mendüb olur. Bir kadın bâin talâkla boşanır yâhûd seferde kocası ölürlük ve o kadın ile şehri arası üç günden eksik olursa, kendi şehrine döner. Çünkü sefer ibtidâen çıkmak değildir. Belki binâdir. Eğer kadın ile şehri arasındaki mesafe üç günlük ise gitmek ile dönmek arasında muhayyer kalır. Gerek yanında velisi olsun gereksiz olmasın müsâvidir. Kocanın evinde iddet beklemek için geri dönmek mendûbdur. Bu şayet gideceği yere dahi üç günlük kadar inesâfe olursadır. Eğer gidilecek olan yer üç günlüğünden daha az olursa, gideceği yere geçer gider. Daha önceki sözden anlaşılmış olmasına dayanarakdan bu şikki musannîf metinde zikretmemiştir.

Anlaşılan şudur: Kocanın evi ile gidilecek yerin eşit mesafede olması süretinde hüküm, kadının muhayyer olmasıdır. İki tarafдан biri daha az olması süretinde az olana gitmek taayyün eder.

Kadının kocası o kadını şehirlerden bir şehirde bâinen boşarsa veya ölürsse, kadın o şehirden çıkmaz. Belki o şehirde iddetini bekler. Eğer mahremi var ise mahremiyle çıkar. Hiç hayz görmeyen kadın aylar ile iddet bekler. Kezâ bir gün kan görüp bir daha görmemek süreıyla bir sene geçse, aylar ile iddet bekler. Çünkü bu da hiç hayz görmeyen kadın hükmündedir. İddette aylara itibâr günler iledir. Hilâller ile değildir. Fetâvâyı Suğrâ'da da böyle zikredilmiştir.

Koca karısını boşayıp iddet nafakasını aylara göre vermek için anlaşsalar câiz olur. Çünkü aylar muayyendir. Eğer hayz ile anlaşsalar, hayz mechûl olduğu için câiz olmaz.

İddet bekleyen kadın hem, birinci kocasının iddetinin ve hem de muhallil kocasının iddetinin geçtiğini haber verse, birinci kocanın zannı kadının doğru söylediğini kabûl etse ve müddet de kadının haber

verdiği mikdâra muhtemel olsa, birincisiyle onu nikâh etmesi câizdir. Yâni kadın hayz görenlerdense iddeti geçmesiyle onu nikâh etmesi câiz olur.

Kadının tasdîk edildiği müddetin en azı, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre iki aydır. Talâkın birinci hayzdan önce olmak ihtimâli olduğu için, İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre otuzdokuz gündür. Buna göre onun birinci hayzının müddeti üç gündür. Ondan sonra onbeş gün temiz olur. Ondan sonra üç gün hâiz olur ve onbeş gün de temiz (tâhir) olur. Ondan sonra üç gün hâiz olur. Böylece iddet tamamlanmış olur. Şeyhu'l-İslâm (Rh.A.), yıkanma zamanı hayzdan olmasına binâen, üç saat de yıkanmak için eklemiştir.

İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Kadının bu şekilde kan görmesi nâdirdir. Binâenaleyh onun üzerine şer'i hüküm binâ edilmez. Belki en umûmî ve kuvvetli olan üzerine binâ edilir. Şu halde hayz müddetinin en çoğu ve temizlik müddetinin en azına itibâr edilir. Tâ ki ortaları bulunmuş ola. İmdi üç hayz onar günden bir ay olur ve üç hayzin aralarında olan temizlik de onbeşer günden bir ay olur.



بَابُ ثُبُوتِ النَّسَبِ

NESEBİN SÜBÜTU BÂBI

Hamî müddetinin en çoğu iki yıldır. Çünkü Hz. Âîse (R. Anhâ) :

الْوَلْدُ لَا يَبْقَى فِي الْبَطْنِ أَكْثَرُهُ مِنْ سَنِينٍ وَلَوْ بِفَلْكَةٍ
مَغْزِلٌ

«Çocuk el iğinin dairesi kadar bile olsa ana karnında iki yıldan daha fazla kalmaz. demiştir.

Hamîlin müddetinin en azı altı aydır. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ شَلْوُنَ شَهْرًا

«Onun ana karnında taşınması ve sütten kesilmesi otuz ay sürer.»

(1) buyurmuştur. Bundan sonra Hak Teâlâ (C.C.):

وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ

«Çocuğun sütten kesilmesi iki yıl içinde olur.» (2) buyurmuştur.

İmdi hamî için altı ay kahr. Ric'i talâkdan iddet bekleyen kadının nesibi sâbit olur. Velev ki iki yıldan daha fazlada doğurmuş olsun.

(1) Ahkâf sûresi (46), Ayet : 15

(2) Lokman sûresi (31), Ayet : 14

Elverir ki iddetinin geçtiğini ikrâr etmesin. Çünkü kadının iddet hâlinde gebe kalma ihtimâli vardır, temizlik müddeti uzamiş olabilir. Da-ha azda bâin olur. Yâni çocuğu iki yıldan daha azda doğursa, iddet bittiği için kocasından bâin talâk ile boş olur. Nikâhda veya iddette gebe kaldığı için çocuğun nesibi sâbit olur ve koca da dönmiş sayılmaz. Çünkü çocuk talâkdan önce de sonra da ana rahminde kalmış olabilir. Şu halde koca şüphe ile mürâaatçı olamaz.

Koca daha çokda mürâaatçı olur. Yâni kadın çocuğu iki yıldan daha çok zamanda doğursa, dönmiş sayılır. Çünkü gebelik talâkdan sonradır. Zâhir olan şudur ki, kadından zinâ müntefî olduğu için çocuk ondandır. Şu halde koca dönmiş olur.

Kezâ bâin talâk ile boşanmış olan kadın, çocuğu iki yıldan daha az zamanda doğursa nesibi sâbit olur. Da'vâya da hâcet yoktur. Çünkü boşama vaktinde çocuğun kâim olması muhtemeldir. Nikâhin ortadan kalktığı yüzde yüz bilinemez. İhtiyâten nesib sâbit olur. Eğer kadın çocuğu ayılma vaktinden iki yılın tamamında doğursa, o çocuğun nesibi sâbit olmaz. Çünkü hamî talâkdan sonra meydana gelmiştir. Cimâ harâm olduğu için çocuk o kocadan değildir. Ancak, eğer koca çocuğun nesibini iddiâ ederse, nesibi sâbit olur. Çünkü koca çocuğu kabûl etmiştir. Bir de; kocanın kadınla iddette şüpheyle cinsi münâsebette bulunması muhtemeldir. Kezâ yaşı dokuz veya daha fazla olup bülûğ belirtisi görülmeyen küçük kız dokuz aydan daha azda doğursa, çocuğu nesibi sâbit olur. Talâk bâin olsun, ric'i olsun fark etmez. Çünkü gebelik bu takdirde iddette olmuş olur. Mürâhik olan kadın çocuğu dokuz ayda doğursa, çocuğun nesibi sâbit olmaz. Çünkü gebelik bu takdirde iddetin dışında olur. Şu sebeble ki; mürâhika yakinen küçüktür. Yakın ise ihtimâl ile yok olmaz. Küçüklük hâmilelige aykırıdır. Küçüklük vasfi o kadında bâki kalınca üç ayla iddetinin geçmesine hükmedilir ve hâmileliğin sonradan meydana geldiğine hamledilir. Şu halde nesib sâbit olmaz. Görmez misin ki, mürâhika, iddetin geçtiğini ikrâr etse, ondan sonra altı ayda çocuk doğursa, iddetin bitliğinin delili bulunduğu için nesib sâbit olmaz. Delil de onun ikrâridir. Burada da öyledir. Hattâ daha evlâdır. Çünkü onun ikrârı yalana muhtemeldir. Şeriatın iddet bitti diye verdiği hükümde ise tereddüd yoktur. Kezâ, boşanmış olup iddet bekleyen kadın iddetin geçtiğini söylese ve ikrâr vaktinden yarım yıldan daha az zamanda çocuk doğursa hüküm yine böyledir. Bu «İkrâr vaktinden» sözü Hidâye'de ve Kenz'de ve başkalarında yazılmıştır. Ta'lile uygun ve doğru olan budur. Sadru's-Şerî'a'da; «İkrâr vaktinden» yerine «Boşama vaktinden» denilmiştir. Gâlibâ bu ilk nâsihin hatası olacaktır. O kadının çocuğunun nesibi sâbit

olur. Nitekim sebebi yukarıda geçti ki, yakinen kadının yalanı zâhir olduğu için gebelik bu takdirde iddette olur. Çünkü iddeti bittiğini inkâr etmiştir. Halbuki rahmi menî ile meşgûl idi. O kadın çocuğu yılın yarısında doğursa, çocuğunun nesibi sâbit olmaz. Nitekim sebebi geçti ki: Bu takdirde gebelik iddetin dışında olmuştur.

Talâkdan iddet bekleyen kadının gebeliği belli olsa veya koca o gebeliğin kendisinden olduğunu ikrâr etse, çocuğunun nesibi sâbit olur. Yâni kadın çocuğunun doğumunu iddiâ edip, kocası inkâr etse, halbuki doğumdan önce kadının gebeliği belli olsa veya koca o gebeliği ikrâr etse, çocuğun nesibi sâbit olur.

Kadının gebeliği belli olmayıp ve koca gebeliği ikrâr etmezse, eğer kadının doğumunu tam delîl ile sâbit olursa neseb sâbit olur. Yâni iki erkeğinveyâ bir erkek ile iki kadının şehâdetiyle doğum sâbit olur. Meselâ kadın bir eve girer ve gerek kadının yanında, gerekse evde kimse bulunmaz. Kadın çocuk doğurduğu vakitte o iki adam kapıda olurlar. Kadının çocuk doğurduğunu görmekle veya çocuğun sesini işitmekle bilirler. **Musannîfîn** «tam delîl» ile kaydına sebeb şudur: *Zirâ doğuma bir kadının şehâdet etmesiyle neseb sâbit olmaz.* Bu konuda İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) ayrı görüştedir. Sözün kısası şudur ki: *İddet bekleyen kadın çocuk doğursa, İmâm A'zam'* (Rh.A.) a göre, onun nesibi sâbit olmaz. Meğer ki iki erkek veya bir erkek ile iki kadın onun doğum yaptığına şehâdet edeler. Ancak gebelik belli olur veya koca yönünden itirâf olursa, bu takdirde şehâdetsiz neseb sâbit olur. *İmâmeyn'* (Rh. Aleyhimâ) e göre, hepsinde; Müslüman, hür, âdil bir kadının şehâdeti ile neseb sâbit olur. *Kâfi'de* de böyle zikredilmiştir.

Kezâ ölümden dolayı iddet bekleyen kadın iki yıldan daha az zamanدا çocuk doğursa nesibi sâbit olur. Bu mes'ele Hidâye'de; «Kocası ölmüş olan mu'tedde kadının çocuğunun nesibi sâbit olur... ilâh.» sözüyle yazılmıştır. Yâni, vefâtta dolayı iddet bekleyen kadının çocuğunun nesibi, kocanın ölümü ile çocuğunun arası iki yıldan daha az olursa sâbit olur. *İmâm Züfer* (Rh.A.) «*Kadın ölüm iddetinin bitmesinden altı ayda çocuk doğursa neseb sâbit olmaz.* Çünkü şeriat, iddet yönü belli olduğu için, o kadının iddetinin bitmiş olmasına aylar ile hükmetmiştir. İmdi iddetin bittiğini ikrâr ettiği zamanki gibi olur. Nitekim küçük kız mes'elesinde beyân edildi» demiştir.

Bizim delîlimiz şudur: O kadının iddetinin bitmiş olması için diğer bir cihet vardır. O da çocuğu doğurmaktır. Küçük kız bunun aksinedir. Çünkü küçük kız (sagîre) da asl olan, hâmile olmamasıdır. Zirâ bulûğdan önce hamle mahal değildir. Bülûğda şüphe vardır ve küçüklüğü ise yakinen sâbittir. Şu halde şüphe ile yakın zâil olmaz.

Ya da iddet içinde çocuk doğurup mîrâscılar da doğurmayı ikrâr ederlerse, doğuma bir kişi dahî şehâdet etmese, çocuk ittifakla ölen adamın oğludur. Bu, mîrâs hakkında çocuğun vâris olması için zâhirdir. Çünkü mîrâscıların hâlis haklarıdır. Şu halde mîrâscıların tasdikleri kabûl edilir. Amma neseb hakkında, tasdikleri başkaları hakkında sâbit olur mu, olmaz mı?

Bu mes'ele dahî *Hidâye*'de; sâniyen: «Mîrâscılar kadını tasdîk etserdi, ölümden dolayı iddet bekleyen kadının çocuğunun nesbi sâbit olur.» sözü ile zikredilmiştir.

Fakihler demişlerdir ki: Şâyet mîrâscılar, kadını tasdîk etmekde, iki erkek veya bir erkek ile iki kadın gibi ehl-i şehâdetten olsalar, hûcûcet kâim olduğu için neseb sâbit olur. Bundan dolayı,bazısı; «Şehâdet lâfzı şart kılınır.» demiş, bazısı da, «Şart kılınmaz.» demiştir. Çünkü başkası hakkında sübût, ikrârları ile kendi haklarındaki sübûta tâbidir. Tâbi olarak sübût bulan şeyde aslin şartlarına riâyet edilmez. İkâmet hakkında, efendisi ile beraber köle ve sultan ile beraber askerin durumu gibi. Sahîh olan budur. Kâfi'de de böyle zikredilmiştir.

Kezâ nikâh edilmiş bir kadın, çocuğu altı ayda doğursa, çocuğun nesbi sâbit olur. Yâni, bir adam bir kadın ile evlenip, kadın altı ayda ve daha fazlada çocuk doğursa, o çocuğun nesbi o adamdan sâbit olur. Gerek koca ikrâr etsin ve gerek sussun müsâvîdir. Çünkü nikâh mevcûddur ve müddet de tamdır. Eğer koca, kadının çocuk doğurduğunu inkâr etse, bir kadının şehâdeti ile doğum sâbit olur. Eğer o adam çocuğu inkâr ederse lâ'netleşirler. Çünkü nesb mevcûd nikâhla sâbit olur. Liân ancak kazf ile vâcib olur. O burada mevcûddur. Çünkü kocanın «Benden değildir.» demesi, kadına zinâ isnâdıdır ve kazf çocuğun varlığını gerektirmez.

Ebenin şehâdeti ile sâbit olan çocuğa, ebenin şehâdeti ile liân lâzım gelmesin diye itibâr edilmez. Belki liân, çocukdan tecrid edilmiş olduğu halde kazfe izâfe edilir.

Ben derim ki; bunun zâhirine itirâz edilebilir. Biz kabûl ediyoruz ki, mutlak kazf çocuğun varlığını gerektirmez, lâkin çocuk ile kazf çocuğun varlığını gerektirmemi teslim etmiyoruz.. Halbuki söz çocuk ile kazfededir. Bu i'tirâzin def'i şöyledir: Fukahânın, varlık (vücûd) ile murâdi dış varlıktır.. Çocuk ile kazf, ibârede varlığı gerektirir, hâricde değil. Meselâ koca karısının bir çocuk doğurduğunu işitse, «O çocuk benden değildir.» dese, zinâ ile kazf etmiş olur. Çünkü, «Sen zinâ ettin de çocuk ondan oldu.» demiş gibidir.. Velev ki hâricde çocuk mevcûd olmasın.

Eğer kadın altı aydan daha az zamanda çocuk doğursa, gebelik nikâhdan önce olduğu için, çocuğun nesibi sâbit olmaz. Eğer kadın çocuk doğurup ondan sonra ihtilâf etseler ve kadın nikâhını o güne gelinceye kadar altı ay oldu diye iddiâ etse ve koca da altı aydan daha azdır diye iddiâ etse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, kadın yemînsiz tasdik edilir. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ) bunu benimsememişlerdir. Nitekim yakında zikredilecektir.

Bir kimse «Eğer ben filân kadını nikâh ettim ise o kadın boştur.» dese, ondan sonra nikâh etse ve kadın nikâhtan itibâren yarım yılda çocuk doğursa, o çocuğun nesibi kocaya lâzım gelir. Gebelik iddet içinde olduğu için, kadının mehri de kocaya lâzım gelir. Koca karısının talâkını doğurmasına bağlasa, yâni, karısına «Eğer bir çocuk doğurursan, boşsun.» dese, kadının çocuk doğurduğuna da yalnız bir kadın şehâdet etse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre talâk vâki olmaz. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, vâki olur. Çünkü doğurmak yalnız bir kadının şehâdeti ile sâbit olur. Ondan sonra talâk ötekine bağlı olarak sâbit olur. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Doğurmak zarûreten sâbit olur. İmdi zaruret mikdârı ile takdir edilir, talâka geçmez. Talâk doğuma tâbi değildir. Çünkü boşamak ile doğurmaktan her biri diğerî olmaksızın bulunur. Hidâye şârihlerinin bazıı itiraz edip demişlerdir ki: Bize sözümüz doğurmaya bağlanan boşamadadır ve bir şeye bağlanmış olan o şeyin gereklerindendir. Halbuki doğum yalnız bir kadının şehâdeti ile sâbit olur ve bir şey şâyet sâbit olsa, bütün gerekleri ile sâbit olur. Ben derim ki: Bir şey sâbit olunca bütün gerekleri ile sâbit olur, sözü itlâki üzere değildir. Belki o söz bir yerededir ki lâzım ile melzûmun arasında birbirlerinden ayrılmak tasavvur olunmaz. Nitekim akli lütûmda olduğu gibi.

Hidâye sâhibi bunâ: «Talâk doğurmaktan ayrılır.» sözü ile işaret etmiştir. Usûl kitablarında iktizâ konusunda takarrür etmiştir ki; bir kimse bir kimseye «Sen köleni benden bin akçaya âzâd eyle.» dediği vakitte, âzâdin sahîh olması zarûretinden dolayı satışı iktizâ eder. Sanki o sözü söyleyen kimse «Sen köleni bana bin akçaya sat ve benim tarafımdan âzâd etmeye vekîlim ol.» demiş gibi olur. Böylece zarûret mikdârı ile satış sâbit olur. Hattâ erkân ve şerâitten bir şey sâbit olmaz, ancak aslen sukutu muhtemel olmayan şey sâbit olur.

Eğer koca kadının gebe olduğunu ikrâr ettikden sonra kadının talâkını doğurmasına bağlasa, kadın «Çocuk doğurdum.» dedikde, onu yalanlasa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, ebenin şehâdeti olmaksızın talâk vâki olur. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, ebenin şehâdeti şarttır. Çünkü kadın, kocanın hânîs olduğunu iddiâ etmektedir. Şu halde

delil gerekir. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: **Kocanın gebeliği ikrarı, gebeliğe vardıran şeyi de ikrarıdır. O da doğurmaktır.**

Bir kimse bir câriye nikâh edip boşadıktan sonra, onu satın alsa, satın aldığı günden itibaren altı aydan daha az zamanda çocuk doğursa, çocuğun nesibi o kimseden olması gereklidir. Eğer altı ayda ve altı aydan fazlada çocuk doğursa, nesibi ondan olması gerekmeyez. Çünkü birinci vecihde çocuk iddet bekleyen kadının çocuğuudur. Zirâ gebelik satın almadan öncedir. İkinci vecinde çocuk memlûke çocuğuudur. Çünkü hâdis olan şey, en yakın vaktine muzâf kılınır. Şu halde mutlaka da'vâ gereklidir.

Bir kimse câriyesine «Eğer senin karnındaki oglansa bendendir.» dese, bir kadın da o câriye, kocanın ikrâr ettiği günden itibâren altı aydan daha az zamanda çocuk doğurduğuna şâhâdet etse, o kimsenin ümmü veledi olur. Çünkü nesbin sübütunun sebebi — ki da'vâdır — efendisi tarafından «O çocuk bendendir.» demesiyle mevcûddur. Ancak çocuğun ta'yinine hâcet kalır. Ta'yin de ebenin bîlîtfâk şâhâdeti ile sâbit olur.

Musannîf, ikrâr ettiği günden itibâren altı aydan daha az zamanında demiştir. Zirâ o çocuk altı ayda veya altı aydan fazlada doğsa, nesib sâbit olmaz. Efendisinin sözünden sonra câriyenin gebe olması muhtemel olduğu için nesib sâbit olmaz. Efendi bu çocuğu iddiâ etmiş sayılmaz. Fakat efendi, «Çocuk bendendir.» dediği vakitte, câriyenin karısında çocuğun bulunması kesin bilindiği için birinci vech bunun aksinedir. Bu durumda da'vâ sahîh olur. Ya da bir kimse bir ma'sûm için: «Bu benim oğlumdur.» dese ve o kimse ölse, çocuğun anası da «Bu çocuk o ikrâr eden kimsedendir ve ben de o kimsenin karısıyım.» dese, ikisi de o kimseye vâris olurlar. Çünkü mes'ele kadının hürriyet ilç ma'rûf ve çocuğun anası olduğuna göredir. O çocuğun, ikrâr eden adamın oğlu olması, ancak anasını sahîh nikâhla mümkündür. Zirâ helâlliği ifâde için konulan şey nikâhtır.

Eğer ölen kimsenin vârisi o kadına «Sen ölenin ümmü veledisin.» dese ve o kadın da kendisinin hür olduğunu bilmese vâris olmaz. Çünkü hürriyetin zâhir olması köleliği kaldırırmakda belde itibâriyle hüccettir. Mîrâsa istihkâk için hüccet değildir. Bir kimse câriyesini kölesi ile evlendirse, o câriye de bir çocuk doğursa ve efendi «O çocuk benimdir.» diye iddiâ etse; onun nesibi sâbit olmaz. Çünkü çocuğun nesibinin sâbit olması nikâhin feshini gerektirir. Sâbit oldu ki, nikâh sahîh olundan sonra feshi kabûl etmez. Satış bunun aksinedir. Çünkü, efendi şâyet câriyesini satsa ve o câriye müsteri yanında çocuk doğursa, bundan sonra satıcı o çocuk bendendir diye iddiâ etse, nesibi ondan

sâbit olur ve satış fesh olur, çocuk da àzâd edilmiş olur. Çünkü efen-dinin mülküdür. O da oğlu olduğunu ikrâr etmiştir. Her ne kadar mel-zûm sâbit olmasa da, çocuğun hürriyeti sâbit olur. Nitekim nesibi bel-li olan kölesinin kendi oğlu olduğunu ikrâr etse hüküm yine böyle-dir. O çocuk bendendir, diye ikrâr etmesiyle, câriye de satanın ümmü veledi olur.

Bir kimseının cimâ ettiği câriyesi bir çocuk doğursa, o kimse bu çocuk bendendir demedikçe çocuğun nesibi sâbit olmaz. Çünkü cimâ-dan istifâde hakkı üç mertebedir:

Birincisi kavîdir. O nikâhlı kadının firâşıdır. Onun hükmü, da'vetsiz yâni bu çocuk bendendir demeksizin, neseb sâbit olmaktadır. Sadece benden değildir, demekle ilgisi kesilmiş olmaz. Belki sahîh nikâhda, liânla ilgisi kesilmiş olur. Çünkü fâsid nikâhda liân olmaz. Nitekim da-ha önce geçti.

İkincisi zayıf firâşdır. O da câriyenin firâşıdır. Bunun hükmü zayıf olduğu için bununla neseb sâbit olmayıp, ancak bu çocuk bendendir, demekle sâbit olmaktadır.

Üçüncüsü: İkisi ortası olan firâstır. O da ümmü veledin firâşıdır. Bunun hükmü; da'vetsiz neseb sâbit olmak, mücerret «Benden değil-dir.» demekle ilgisi kesilmektir. Lâkin da'vetsiz nesbin subûtu; ancak ümmü veledin cimâî efendisine helâl olduğu sûrette olur. Şâyet cimâî ona helâl olmazsa da'vetsiz neseb sâbit olmaz. Efendisinin mükâtebe eylediği ümmü veled ve iki kimse arasında ortaklaşa olan câriye gi-bi ki, o kimselerin ikisi de o câriyeyi ümmü veled yapar da sonra, bir çocuk doğurursa, da'vetsiz onun nesibi sâbit olmaz. **Hızânetu'l-Müs-tîn'de böyle zikredilmiştir.**



باب الحصانة

HİDÂNE BÂBI

(ÇOCUK BAKIMI)

Hidâne «Hadâne't-tâiru beydatehu» dendir. Kuş yumurtasını kanatları altına alıp bağıra bastığı zaman, kuş yumurtasını hadn etti derler. Bunun gibi kadın da çocuğunu hadn etti, yâni bağıra bastı denir. (1)

Her ne kadar talâkdan sonra bile olsa, çocuğun anası çocuğa mahrem olmayan başka kocaya varmadıkça hidâne çocuğun anasına aididir. (2) Nitekim yakında açıklaması gelecektir. Zirâ, bunun üzerine ümmetin icmâî vardır. Çünkü anne başkasından şefkatlidir. Ancak, çocuğun annesi fâcire veya mürtedde olursa, o İslâm'dan dönen kadın habsedilir ve dövülür ve hidâne için vakit bulamaz. Kâfi'de de böyle zikredilmiştir. Eğer kaçınır veyâ istemezse, hidâneden âciz olması ihti-

(1) **Hidâne (Hızâne):** Lûgatta kucağa almak, besleyip büyütmek üzere yanında bulundurmak, kuşun yumurtaları kanatları altına alarak, üzerlerine basması anlamına gelir.

Fıkhi terim olarak anlamı: «Çocuğu, selâhiyetdar olan kimsenin belli müddeti içinde imsâk ve terbiye etmesi» demektir.

Mecnûn, ma'tûh gibi çocuk hükmünde bulunan âciz kimseleri yetkili kişilerin korumaları ve terbiye etmeleri, bunların yiyeceklerine, içeceklerine bakmaları, temizliklerini, istirâhatlerini te'mine çalışmaları, kendilerini zararlı şeylerden korumaları da hidâne demektir.

(Bk. İstilâhâti Fikhîye kamusu, C. 2)

(2) Abdullah b. Amr' (R. Anhümâ) den rivâyet olunduguna göre bir kadın :

— Yâ Resûlullah şüphesiz ki su oğlum için karnım bir kap, memem su tulumu, sinem de mahsaza idi. Şimdi babası beni boşadı ve beni ondan çekip almak istedi; demiş. Bunun üzerine Resûlullah (S.A.V.):

«Sen kocaya varmadıkça çocuğu almağa daha haklisin» buyurmuşlardır.

Bu hadisi Ahmed ile Ebû Dâvûd (Rh. Aleyhimâ) rivâyet etmişlerdir. Hâkim (Rh. A.) sahîhlemiştir.

mâli bulunduğu için, o anaya çocuğu alması için zorlanmaz. Ancak çocuk anasından başkasının memesini olmadığı bilinirse veya anasından başka zî rahm mahremi (yakın akrabası) olmassa o vakit hîdâne için zorlanır. Çünkü yabancıının o çocuğa şefkati olmaz.

Bundan sonra, hîdâne, ne kadar yukarı gitse de çocuğun anasının anasına âiddir. Çünkü bu velâyet analar tarafından gelir. Ondan sonra, hîdâne hakkı ne kadar yukarı gitse de çocuğun babasının anasına âiddir. Çünkü bunlar da analardandır. Bundan dolayı anaların mîrâsı olan altıtabiri kazanırlar. Bir de; babanın anasının, velâdetten dolayı şefkati boldur. Ondan sonra çocuğun ana - baba bir kızkardeşine âiddir. Çünkü daha şefkatlidir. Ondan sonra, hîdâne hakkı ana bir kızkardeş içindir. Zirâ o bu işde ana - baba bir kızkardeşe yakındır. Ondan sonra, çocuğun baba bir kızkardeşine âiddir. Çünkü ana - baba kızlarıecdâd kızlarından evlâdır. Ondan sonra hîdâne hakkı çocuğun teyzesine âiddir. Çünkü bu işde anaya yakınlık tercih edilir.

Ana - baba bir olan, ana bir olandan evlâdır. Ondan sonra, ana bir olan, baba bir olandan evlâdır. Ondan sonra, baba bir olana âiddir. Teyze, erkek kardeş kızlarından evlâdır. Çünkü teyze anaya mensûbdur. Erkek kardeş kızları kardeşe mensûb olurlar. Ondan sonra, hîdâne hakkı, zikredilen tertîb üzere çocuğun halasına âiddir. Hala ve teyze kızlarına hîdâne hakkı yoktur. Çünkü onlar mahrem degillerdir. Zikredilen kadınların hür olmaları şarttır. Çünkü köle, efendisinin hizmeti ile uğraştığından hîdânededen âcizdir. Bir de, hîdâne hakkı velâyetten bir çeşittir. Kölenin ise kendisine velâyeti yoktur. Şu halde başkasına velâyete nasıl kâdir olur?

Câriye ve ümmü veled için, bunlar âzâd olmazdan önce hîdâne hakkı yoktur. Eğer küçük çocuk köle ise belki hak efendiye âiddir. Eğer küçük çocuk ile anası efendinin mülkünde ise ikisinin arası ayrılmaz. «Büyü — Alış - veriş» konusunda açıklaması gelecektir. Eğer küçük çocuk hür ise hîdâne hakkı hür olan akrâbasına âiddir. Şayet câriye ve ümmü veled âzâd edilse, hür olan çocuklarında hîdâne hakkı onlara âiddir. Çünkü onlar ve çocukları hakanın sâbit olması hâlinde hürdürler.

Zimmiyye, çocuk dîne akıl erdirinceye kadar Müslüman kadın gibidir. Yâni, Müslüman olan çocuğuna bakmaya daha haklıdır. Çünkü hîdâne şefkate dayanır. Ana ise çocuğuna daha şefkatlidir. Çocuk dîne akıl erdirmediği müddetce anasına vermek çocuk için en uygun olıdır. Şayet dîne akıl erdirip anlarsa, zarar ihtimâli olduğu için anasından ayırilır, veya çocuğun küfre alışmasından korkulursa ayırilır. Çünkü küfre almak bazan akl erdirmezden önce olur. İmdi, bun-

dan korkulursa çocuk anasından ayılır. **Ana olsun, nine gibi başkası olsun, çocuğun mahreminden başka birine nikâh edilmekle hîdâne hakkı düşer.** Çünkü şefkat azalır. **Şâyet mahremine nikâh edilse hîdâne hakkı düşmez.** Çocuğun anası amcasına ve ninenin dedeye nikâh edildiği gibi.

Mahrem olmayandan ayrılmakla hîdâne hakkı geri döner. Çünkü mânî' zâil olduğu zaman memnû avdet eder.

Çocuğun anası süt emzirmek için ücret istese, eğer nikâhda olduğu halde veya ric'i talâk iddetinde isterse ücrete müstehâk olmaz. Çünkü ananın çocuğunu emzirmesi, her ne kadar dinen emredilmiş değil ise de, diyânet yoluyla lâzımdır. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ

«Anneler çocuklarını emzirirler...» (3) buyurmuştur. Lâkin analar âciz olmaları ihtimâlinden dolayı özürlü oldular. Çocuğun annesi ücretle emzirmeye kalkışırsa, buna gücü olduğu belli olup bu işi yapması kendisine vâcib olur. Bu durumda emzirmeye karşılık ücret alması câiz olmaz.

Kadın iddetten sonra veya iddeti içinde kocasının başka karısından olan oğlu için süt emzirmeye karşılık ücret istese, ücrete müstehâk olur. **Birinci şebe sebeb:** Yâni iddetten sonra müstehâk olması, nikâh tamamiyle yok olup yabancı gibi olduğu içindir. **İkincide ise sebeb:** Yâni iddet içinde kocasının başka kadından olan oğlu için ücrete müstehâk olması, onun üzerine emzirmek lâzım olmadığı içindir.

Ma'lûm olsun ki, ana, iddeti bittiğten sonra, yabancı kadının ücretinden fazla ücret istemedikçe çocuğu emzirmek için evlâdîr. Çünkü ana çocuğu için daha şefkatli ve daha faydalıdır. Çocuğu anadan almakla çocuğa zarar vermek vardır. Eğer ana yabancı kadının ücretinden fazla ücret almak için kêdiya başvurusu, babadan zararı savmak için o fazla ücreti ödemeye baba zorlanmaz. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

لَا تَضَارَ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مُوْلُودُهُ بِوَلَدِهِ

«Ana çocuğundan, çocuk kendisinin olan baba da çocuğundan dolayı zarara sokulmasın.» (4) buyurmuştur.

(3) Bakara sûresi, âyet : 233

(4) Bakara sûresi, âyet : 233

Yâni anadan çocuğu almakla ona zarar vermemeli. Baba da yabancı kadının ücretinden daha çok ücret vermekle zarara sokulmamalı. Eğer yabancı kadın ücretsiz çocuğu emzirmeye râzi olursa veya ecr-i mislden daha aza râzi olup ana da ecr-i misle râzi olursa bu durumda yabancı kadın, bizim söylediğimiz şeyden dolayı evlâdir. Bunu Zeylaî (Rh.A.) zikretmiştir.

Bâin talâk ile boşanmış olan kadında iki rivâyet vardır: Bir rivâyette; onu ücretle tutmak câizdir. Çünkü nikâh yok olmuş ve kadın yabancılara katılmıştır. Diğer rivâyette; câiz değildir. Zirâ iddet nikâhin ahkâmındandır. Bundan dolayı iddette nafaka ve mesken vâcib olmuştur. Ona kocanın zekât vermesi ve onun için şehâdet etmesi de câiz olmaz.

Çocuğun anası iddetten sonra «Ben bu çocuğu emzirmem, ancak ücret ile emziririm.» dediği vakitte baba «Ben ücretsiz emzirecek kadın bulurum.» dese veya ana «Ben bu çocuğu emzirmem, ancak şu kadar ücret ile emziririm.» dedikde, baba «Ben senin istediğin ücretten daha azı ile emzirecek kadın bulurum.» dese, o ana çocuğun babasını men edemez. Lâkin kadın başkası ile evlenmedikçe, iki tarafa riâyet için, süt ana çocuğu ananın evinde emzirir. Küçük kız, fesâd ihtimâli bulunduğu için, çocuğun anasının erkek kardeşi gibi asabe (erkek mirâşçılar) olmayan mahreminin bulunmasıyla berâber, amca oğlu gibi mahrem olmayan asabeye verilmez. Çünkü dayiya vermekde fesâd ihtimâli yoktur.

Yine küçük kız çocuğu, utanmaz olan fâsık kimseye verilmez. Utanmaz fâsık, işlediği çirkin işe aldırmış etmeyen kimsedir. Çünkü böyle olan kimse fesâddan korunmaz. Her ne kadar temyîze kâdir bile olsa, küçük çocuk babası ile anası arasında muhayyer bırakılmaz. İmâm Şâfiî (Rh.A.) «Eğer temyîz yaşına erişti ise muhayyer bırakılır ve seçtiği kimseye teslim edilir.» demiştir.

Ana ile nine küçük çocuk için; yemek, içmek; giyinip kuşanmak ve yalnız başına tahâretlenmekte başkasına ihtiyâci kalmayincaya kadar babadan daha lâyiktir. Çünkü başkasından müstağnî olunca artık te'dibe ve erkeklerin ahlâkını almaya muhtâc olur. Baba ise buna daha muktedirdir.

Çocuğun müstağnî olması (başkasına ihtiyâci kalmaması) yedi yıl ile takdîr edilmiştir. Yedi yılı Hassâf takdîr etmiştir. Fetvâ da bunuladır. Kâffî'de böylece zikredilmiştir.

dan korkulursa çocuk anasından ayılır. Ana olsun, nine gibi başkası olsun, çocuğun mahreminden başka birine nikâh edilmekle hîdâne hakkı düşer. Çünkü şefkat azalır. Şâyet mahremine nikâh edilse hîdâne hakkı düşmez. Çocuğun anası amcasına ve ninenin dedeye nikâh edildiği gibi.

Mahrem olmayandan ayrılmakla hîdâne hakkı geri döner. Çünkü mânî' zâil olduğu zaman memnû avdet eder.

Çocuğun anası süt emzirmek için ücret istese, eğer nikâhda olduğu halde veya ric'i talâk iddetinde isterse ücrete müstehâk olmaz. Çünkü ananın çocuğunu emzirmesi, her ne kadar dînen emredilmiş değil ise de, diyânet yoluyla lâzımdır. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أُولَادَهُنَّ

«Anneler çocuklarını emzirirler...» (3) buyurmuştur. Lâkin analar âciz olmaları ihtimâlinden dolayı özürlü oldular. Çocuğun annesi üçretle emzirmeye kalkışırsa, buna gücü olduğu belli olup bu işi yapması kendisine vâcib olur. Bu durumda emzirmeye karşılık ücret alması câiz olmaz.

Kadın iddetten sonra veya iddeti içinde kocasının başka karısından olan oğlu için süt emzirmeye karşılık ücret istese, ücrete müstehâk olur. Birinci şeke sebeb: Yâni iddetten sonra müstehâk olması, nikâh tamamıyla yok olup yabancı gibi olduğu içindir. İkincide ise sebeb: Yâni iddet içinde kocasının başka kadından olan oğlu için ücrete müstehâk olması, onun üzerine emzirmek lâzım olmadığı içindir.

Ma'lûm olsun ki, ana, iddeti bittikten sonra, yabancı kadının üçretinden fazla ücret istemedikçe çocuğu emzirmek için evlâdır. Çünkü ana çocuğu için daha şefkatli ve daha faydalıdır. Çocuğu anadan almakla çocuğu zarar vermek vardır. Eğer ana yabancı kadının ücretinden fazla ücret almak için kâdiya başvurursa, babadan zararı savmak için o fazla ücreti ödemeye baba zorlanmaz. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

لَا تُضَارَّ وَالَّذِي بُولَدِهَا وَلَا سُولُودُهُ بُولَدِهِ

«Ana çocuğundan, çocuk kendisinin olan baba da çocuğundan dolayı zarara sokulmasın.» (4) buyurmuştur.

(3) Bakara sûresi, âyet : 233

(4) Bakara sûresi, âyet : 233

Yâni anadan çocuğu almakla ona zarar vermemeli. Baba da yabancılardan ücretinden daha çok ücret vermekle zarara sokulmalı. Eğer yabancı kadın ücretsiz çocuğu emzirmeye râzi olursa veya ecr-i mislden daha aza râzi olup ana da ecr-i misle râzi olursa bu durumda yabancı kadın, bizim söylediğimiz seyden dolayı evlâdır. Bunu Zeylai (Rh.A.) zikretmiştir.

Bâin talâk ile boşanmış olan kadında iki rivâyet vardır: Bir rivâyette; onu ücretle tutmak câizdir. Çünkü nikâh yok olmuş ve kadın yabancılara katılmıştır. Diğer rivâyette; câiz değildir. Zirâ iddet nikâhin ahkâmındandır. Bundan dolayı iddette nafaka ve mesken vâcib olmuştur. Ona kocanın zekât vermesi ve onun için şehâdet etmesi de câiz olmaz.

Çocuğun anası iddetten sonra «Ben bu çocuğu emzirmem, ancak ücret ile emziririm.» dediği vakitte baba «Ben ücretsiz emzirecek kadın bulurum.» dese veya ana «Ben bu çocuğu emzirmem, ancak şu kadar ücret ile emziririm.» dedikde, baba «Ben senin istediğin ücretten daha azı ile emzirecek kadın bulurum.» dese, o ana çocuğun babasını men edemez. Lâkin kadın başkası ile evlenmedikçe, iki tarafa riâyet için, süt ana çocuğu ananın evinde emzirir. Küçük kız, fesâd ihtimâli bulunduğu için, çocuğun anasının erkek kardeşi gibi asabe (erkek mirâşçılar) olmayan mahreminin bulunmasıyle berâber, amca oğlu gibi mahrem olmayan asabeye verilmez. Çünkü dayıyla vermekde fesâd ihtimâli yoktur.

Yine küçük kız çocuğu, utanmaz olan fâsık kimseye verilmez. Utanmaz fâsık, işlediği çirkin işe aldırmış etmeyen kimsedir. Çünkü böyle olan kimse fesâddan korunmaz. Her ne kadar temyîze kâdir bile olsa, küçük çocuk babası ile anası arasında muhayyer bırakılmaz. İmâm Şâfiî (Rh.A.) «Eğer temyîz yaşına erişti ise muhayyer bırakılır ve seçtiği kimseye teslim edilir.» demiştir.

Ana ile nine küçük çocuk için; yemek, içmek; giyinip kuşanmak ve yalnız başına tahâretlenmekte başkasına ihtiyâci kalmayincaya kadar babadan daha lâyiktir. Çünkü başkasından müstağnî olunca artık te'dibe ve erkeklerin ahlâkını almaya muhtâc olur. Baba ise buna daha muktedirdir.

Çocuğun müstağnî olması (başkasına ihtiyâci kalmaması) yedi yıl ile takdîr edilmiştir. Yedi yılı Hassâf takdîr etmiştir. Fetvâ da bununladır. Kâfi'de böylece zikredilmiştir.

Ana ile nine küçük kız çocuğu için, hayz görünceye kadar baba-dan daha lâyiktir. Çünkü küçük kız çocuğu istığnâdan sonra kadın-ların edeblerini bilmeye muhtâcdır. Kadın ise buna daha muktedirdir. Bâliğa olduktan sonra iffetinin korunmasına ve muhâfazaya muhtâc olur. Bu husûsda ise baba daha kâdirdir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivâyet edilmiştir ki: «Küçük kız çocuğu. müştehât mertebesine varıncaya kadar anasına veyâ ninesine verilir.» Yâni, küçük kız, şehvet haddine eriği zaman babasına verilir. Çünkü korunmaya ihtiyâci o zaman tahakkuk eder. Zamanın fesâdından dolayı bu kavil daha ihti-yattır.

Ana ile nineden başka küçük kızın mahremlerinden dadılık yapan kadın, kîza şehvet haddine varıncaya kadar, baba ile dededen daha lâ-yiktır. Çünkü çocuğu dadi yanında bırakmak, bir nevî hizmetçi yap-maktır. Ana ile nineden başka kadın ise onun istihdamına kâdir olmaz. Bir de; maksûd olan, kadınların edeblerini öğretmektir. Öğretme ise istihdam ile hâsıl olur. Ana ile nineden başkası istihdamâ mâlik ol-maz. Bundan dolayı küçük kız çocuğu hizmet için kirâlanmaz ve mak-sûd hâsıl olmaz. Ana ile nine bunun aksinedir. Çünkü şer'an istihdam hakları vardır.

Boşanmış olan kadın, yolculukda çocuğu zarar geleceği için, çocu-ğun babasından izinsiz çocukla beraber yolculuğa çıkamaz. Ancak, eğer o kadının nikâh edildiği vatanına yolculuk ederse olur. Hattâ evlenmek kadının vatanı olmayan bir beldede olsa, o kadın çocuğu o beldeye nak-ledemez. Vatanına da nakledemez. Çünkü her birinde iki şeyden biri yoktur. **Bu Kitâbu't-Talâk'da rivâyet edilmiştir.** O da en doğru rivâyettir. Bu zikredilen mes'ele, eğer iki yerin arasında fark olursadır. Şâyet iki belde birbirlerine yakın olsalar, şöyle ki: Bir günde çocuğuna gelip kavuşup yine gece olmadan önce ehline geri dönmesi mümkün olursa, o kadın için çocuğu o kadar yere nakletmek câiz olur. Bu da mutlaka İslâm ülkesinde câiz olur.

O naklettiği beldede evlenmenin vukûu ve vatan şart kılınmamıştır. Ancak şehrden köye nakletmemesi şarttır. Çünkü yakına intikâl bir beldede bir mahalleden bir mahalleye intikâl gibidir. Lâkin şehrden köye intikâlde çocuk için zarar vardır. Çünkü çocuk köylü ahlâkiyle ahlâklanır. Kadın bu nakle ancak, kadının vatanı olup nikâh da ora-da olursa mâlik olur. **Esah kavl budur.** Nitekim biz sebebelerini açıkla-dık.

Bu zikredilen sefer anaya mahsûstur. Anadan başkasına, hattâ ni-nesine çocuğu nakl, babasının izni olmaksızın câiz değildir.

Bir küçük kızın zengin halası olup baba fakir olsa ve halası çocuğu bir şeysiz (meccânen) bakmak istese, çocuğu anasından da menetmese, halbuki ana hîdâneden kaçınsa, ve babadan ücret ile çocuğun nafakasını istese, sahîh olan kavle göre: «Anaya, ya meccânen çocuğu elinde tutarsın veya halasına yerirsin.» denilir. Hulâsa'da da böyle zikredilmiştir.



بَابُ الْنَفَقَةِ

NAFAKA BÂBI

Nafaka, infâk ma'nâsında isimdir. (1) **Hişâm** (Rh.A.) demiştir ki: «Ben İmâm Muhammed'e nafakadan sordum. Nafaka, yiyecek, giyecek ve meskendir.» dedi. Hulâsa'da böyle zikredilmiştir.

Nafaka bir kaç sebeb ile vâcib olur.

Karı - kocalık o sebeblerdendir.

Neseb ve mülk de o sebeblerden biridir.

Musannif karı - kocalığı öne almıştır. Çünkü karı - kocalık nesbin aşlıdır. Neseb de mülkden daha kuvvetlidir.

Gerek koca küçük olup cimâa kâdir olmasın veya fakîr olup nafaka sayılacak bir şeyi olmasın, karısının nafakası ona vâcibdir. O karı gerek Müslüman olsun ve gerek kâfir olsun ve gerek büyük olsun veya cimâa elverişli yaşı küçük kadın olsun müsâvidir. (2) Hattâ böyle olmazsa engel karı tarafından olup ferci teslim bulunmaz. Bu takdirde nafaka vâcib olmaz. Fakat koca küçük olup cimâa kâdir olmadığı sürette bunun aksinedir. Çünkü engel kocanın tarafındandır. Eğer koca ve karı ikisi de küçük olup cimâa kâdir olmasalar, karı için nafaka yoktur. Çünkü engel ma'nen karı tarafından gelmiştir. Bu bâbda yapılacek son iş; kocanın tarafından olan engeli yok saymaktır. Karının ta-

(1) **NAFAKA** : Lûgatte; çıkmak, gitmek, sarf etmek ma'nâlarını ifâde eder. Ve bir insanın iyâline sarf ve infak ettiği şeye denir.

Fîkîh istilahunca; taam, kisve, sükna ile bunlara tâbi olan şeylerden ibârettir. Örfen; yalnız taama itlak olunur. (Hukûk-u İslâmiyye Kâmûsu, Ö, Nasûhî Bilmen, C. 2)

(2) Müslüman olsunveyâ olmasın kadının nafakası kocasına âiddir. Kadın, kocasının evine girip, kendini teslim edince kocası onun nafakasını, giyimini ve meskenini te'mîn etmekle yükümlüdür. (Kudûri.)

rafından olan engel kâimdir. Karının tarafından olan engelin kâim olmasıyla beraber nafakaya müstehâk olmaz. Nihâye'de böyle zikredilmiştir.

Nitekim, koca küçük olup cimâa kâdir olmasa da, karının yaşı büyük olursa, o karı gerek fakir olsun, gerek zengin olsun; gerek cimâ edilmiş olsun ve gerek olmasın nafakaya müstehâk olur. Çünkü kadının zenginliği kocası üzerindeki nafaka hakkını iptâl etmez.

Nafaka koca ile karının hallerine göre vâcib olur. Bu Hassâf' (Rh.A.) in tercihidir ve fetvâ da buna göredir. Musannîf bunu şu sözü ile beyân etmiştir: Karı ve kocanın ikisi de zengin oldukda, zengin nafakası vardır. İkisi de fakir oldukda fakir nafakası verilir. İkisinden biri zengin ve diğerî fakir olursa — ki bu iki sûrete şâmildir. Biri; karı fakir ve koca zengin olmaktadır. Diğerî; karı zengin ve koca fakir olmaktadır. — nafaka iki hâlin ortası ile takdîr edilir. Yâni, zenginlerin nafakasından aşağı ve fakirlerin nafakasından fazlaca olur. İmâm Kerhî (Rh.A.) «Kocanın hâline itibâr edilir» demiştir. Şâfiî' (Rh.A.) nin kavli de budur. Bedâyi' sâhibi, sahîh kavî budur; demiştir. Mebsût sâhibi ise; «Zenginlikde ve fakirlikde müteber olan — zâhir rivâyette — kocanın hâlidir.» demiştir.

Her ne kadar karı babasının evinde olsa da nafaka lâzımdır. Hidâye'de denmiştir ki: «Şâyet karı kendisini kocanın evine teslim etse, nafakasını kocası vermesi gerekir.» Nihâye'de de denmiştir ki: «Bu şart zâhir rivâyete göre lâzım değildir. Çünkü Mebsût'ta şöyle denilmiştir: Zâhir rivâyette bildirildiğine göre akdin sıhhatinden sonra, her ne kadar kocanın evine nakletmese de, karı için nafaka vâcibdir.» Ondan sonra denilmiştir ki: Belh İmâmlarının sonra gelenlerinden bir kısmi karı - kocanın evinde zifâf edilmekçe nafakaya müstehak olmaz.» Fetvâ Kitâb'ın cevâbi üzeredir. O da kocanın evinde zifâf edilmese bile nafakanın vâcib olmasıdır.

Veyâ karı, kocanın evinde hasta olursa, onun için nafaka lâzım gelir. Kiyâs, şâyet karının hastalığı cimâî menetse nafaka verilmemek iktizâ ederdi. Çünkü erkeğin istifâdesi için kadın tarafından kendini habbetmek yoktur. İstihsânen nafaka lâzım gelmesinin vechi; ihtibâsin mevcûd olmasıdır. Çünkü koca o hasta olan kadın ile ünsiyet eder. Onu okşar ve kadın onun evini korur. Engel ârizidir, hayza benzer. Bu yön den istihsânen nafaka lâzım gelir. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan rivâyet edilmiştir ki: «Karî şâyet nefsini teslim ettikten sonra hasta olsa, teslim tahakkuk ettiği için nafaka vâcib olur.» Eğer teslimden önce hasta olup nefsini ondan sonra teslim ederse nafaka vâcib olmaz. Çünkü teslim sahîh olmaz. Bunu Hidâye sâhibi makbûl bulmuştur.

Nâşize olan kadın için nafaka vâcib olmaz. Musannîf, nâşizeyi: «Nâşize kadın: Kocasının evinden haksızca çıkıp gidendir. Kocasının evine geri dönünceye kadar nâşizedir.» sözü ile açıklamıştır. Çünkü ihtibâsının (kendini kocası için habs etmenin) yok olması karının kendisindendir. Döndüğü zaman ihtibâs yerine gelir ve nafaka vâcib olur. Fakat kocağın evinde temkinden kaçınan kadın zikredilenin aksinedir. Çünkü ihtibâs kâimdir. Koca onun ile zorla cimâa kâdirdir. Musannîfin «haksızca» sözü «haklıca» çıkmakdan sakınmadır. Nitekim koca ona mehr-i muâccelini (peşin mehr) vermediği için kocanın evinden çıkışması gibi.

Borc sebebiyle habsedilen kadının da nafakası kocasına vâcib olmaz. Çünkü borcunu ödemeyip oyalanmak sûretyile kendini teslimden kaçınmak onun tarafından gelmiştir. Onun tarafından gelmese bile erkek tarafından da kaçınma kadından olmayıp kadın âciz olduğu için olsa da suç değildir.

Kocasının evine gitmemiş olan hasta kadın için de kocasına nafaka lâzım gelmez. Nafaka lâzım gelmemesinin sebebi, koca karısından faydalananamadığı ve ihtibâs bulunmadığı içindir.

Gasbedilmiş kadın için de kocasına nafaka vâcib olmaz. Yâni, kaçırılmış (gasbedilmiş) kadın, bir adamın zorla alıp götürdüğü kadındır. Çünkü nafaka kocanın evinde ihtibâsının karşılığıdır. Halbuki ihtibâs ortadan kalkmıştır.

Mahremi ile berâber bile olsa, kocası olmaksızın Hacca giden kadın için de nafaka vâcib olmaz. Çünkü ihtibâsının ortadan kalkması karının tarafındanandır. Eğer kadın kocası ile beraber yolculuk ederse, onun nafakası hazzada olan nafakadır. Yâni, vâcib olan hazar nafakâsıdır. Çünkü kocanın karı üzere kâim olması için ihtibâs vardır. Başka şey gerekmez. Yâni sefer nafakası gerekmez. Yolculuk için kocanın kirâ vermesi de gerekmez.

Eğer koca zengin ise, karısı için ve karısının bir hizmetçisi için nafaka vermesi gerekir. Çünkü karının ihtiyâcını gidermek kocaya vâcibdir. Bu ise ihtiyâci gidermenin tamâmındandır. Eğer koca fakîr olursa esah olan kavle göre, hizmetçi için nafaka vermesi gerekmez.

Kocanın nafakadan âciz olması sebebiyle koca ile karının araları ayırmaz. Koca karısının hakkını, koca gâib olduğu halde ifâ etmemekle de araları ayırmaz. Velev ki, koca zengin olsun.

Ma'lûm olsun ki: Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, feshi tecvîz eden iki durum vardır. Birisi kocanın fakîrligidir. Bunun yolu kâdi katında kocanın fakîrligi sâbit olmaktadır. Kâdi ona üç gün mehil verir. Dördüncü

günün sabahında karıyı ondan ayırr. **Gâyet'ul-Kusvâ'da** böyle zikredilmiştir.

İkinci durum, gâib olan kocanın nafakadan karının hakkını zengin de olsa ifâ etmemesidir. **Gâyet'ul-Kusvâ'nın** şerhinde denmiştir ki: Eğer koca nafakayı edâya kâdîr olduğu halde gâib olsa ve lâkin karının hakkını ifâ etmese, iki vechin en açık olanına göre onda fesh yoktur. Lâkin eğer o gâib kocanın yeri biliniyorsa, kâdî kocanın olduğu belde kâdisine onu çağırmak için adam gönderir. **İki vechin ikincisi feshin sâbit olmasıdır.** Bizim Ashâbımızın bir kısmı buna meyletmışlardır. Maslahattan dolayı bununla fetvâ vermişlerdir.

Hâvî şerhinde denmiştir ki: Bu kavî Kâdî Taberî (Rh.A.) ve İbnu's-Sabbâg' (Rh.A.) in seçtiği idir. Rûyânî'den ve kardeşinin oğlu el-Udde adlı kitâbin sahibinden rivâyet edilmiştir ki, maslahat ve fetvâ bununladır. Musannif birinci hilâfa; «Ondan acziyle» demekle işaret etmiştir. İkinci hilâfa; «Onu ifâ etmemekle değil ilâh.» sözü ile işaret etmiştir.

Ben derim ki: Güvenilir Şâfiî kitaplarından nakledilmekle anlaşılmıştır ki; Şâfiî' (Rh.A.) göre, nafakadan acz ile hîküm hâzîra bakanaktır. Gâibe bakarak hîküm ise infâk etmemektir. Acz ile infâk etmemenin her biri bizzarûre ma'lûmdur. İmdi zikredilen şeyden dolayı Hîdâye şerhlerinde ve başka yerlerde, Şâfiî' (Rh.A.) yi red için söylenen şu sözlere vech yoktur: «Nafakadan acz, ancak koca mevcûd olduğu zaman kendini gösterir. Ama koca gaybet-i münkatia ile gâib olursa, acz bilinmez. Çünkü kocanın kâdir olması câizdir. Bu infâk terk olur, yoksa infâkdan acz olmaz. Bu da'vâ başka kâdiya sunulsa ve o kâdînin hîkmünü câiz görse; sahîh olan şudur ki, bu hîküm geçerli olmaz. Çünkü bu hîküm ictihad götürür bir mes'ele de değildir. Zirâ biz zikrettik ki, acz sâbit değildir.» Evet Şâfiî'lerden mezhebini bilmeyip infâkdan acz ile gâib üzere hîkmeden kimseye bu i'tirâz vârid olur. Şâfiî' (Rh.A.) ye bu i'tirâz vârid olmaz. Şâfiî Mezhebi ile amel eden kimseye de vârid olmaz. İmdi ötesini sen düşün!

Kâdî o kadına, kocan adına borç al diye, emreder. Yâni, parasını kocanın malından ödemek üzere veresiye yiyecek satın al, der. Koca ve karı fakîr oldukları için fakîr nafakası takdir edilir de, koca zenginleşirse karı istediği takdirde ona zenginliğinin nafakasını tamamlar. Çünkü nafaka zenginlik ve fakîrlîğe göre değişir. Hükmolunan nafaka henüz vacib olmayan nafakanın takdiridir. Çünkü nafaka azar azar vacib olur. Kocanın durumu değişince karı için hakkının tamamını istemek vardır. O da zengin kadınların nafakasının aşağısı ve fakîr kadınların nafakasının üstüdür.

Geçmişin nafakası düşer. Meğer ki kâdi takdir etmiş veya bir şey üzere suh olmuş olalar. Çünkü nafaka sıldır, ivaz değildir. Ancak kâdînin hükmü ile kuvvet bulur. Hibe gibi ki, hibe ancak bir te'kîd edici şey ile mülk icâb eder. O da hibenin teslim alınmasıdır. Sulh kazâ gibidir. Çünkü kocanın kendisi üzere velâyeti kâdînin velâyetinden daha kuvvetlidir. Fakat mehr bunun aksinedir. Çünkü mehr mülkden ivazdır.

Karı - kocadan birinin ölmesiyle veya kararı boşanmış olmakla takdir olunan nafaka düşer. Yâni, koca üzere nafaka takdir edildikden sonra ikisinden biri ölse, lâkin kâdi kariya borç almakla emretmiş olmasa ve bir kaç ay geçmiş olup kararı nafakasını almasa, takdir olunan nafaka düşer. Nitekim, daha önce geçti ki, nafaka sıldır. Sılar ise, hibenin ölüm ile düştüğü gibi, almazdan önce ölmekle düşer. Ancak kararı kâdînin emri ile borç alırsa o başka. Çünkü bu takdirde nafaka kuvvet bulur. Nitekim daha önce geçti.

Eğer kararı bir yıllık nafakasını peşinen alsa, ondan sonra kararı - kocanın ikisinden biri yıl tamamlanmadan önce ölse, karıdan bir şey geri alınmaz. Çünkü nafaka sıldır ve o sılaya kabz (teslim almak) bitişmiştir. Sılarla ölümden sonra geri dönmek yoktur. Çünkü hükümleri sona erer. Nitekim hibede olduğu gibi.

Nikâh ile me'zûn olan köle, karısının nafakası için satılır. Çünkü nafaka bedeli borçtur. O borç kölenin zimmetinde vâcibdir. Zirâ borcun sebebi, ki kararı - kocalıktır, mevcûddur. Borcun vâcib olması kölenin sâhibi hakkında zâhirdir. Çünkü sebeb kölenin sâhibinin izni ile hâsil olmuştur. Borç kölenin boynuna bağlı olur. Tâcir köledeki ticâret borcu gibi. Kölenin sâhibi için fidye vermek vardır. Çünkü karının hakkı nafakadadır. Rakâbenin ayn'ında değildir.

Köle tekrar tekrar satılır. Meselâ, bir köle sahibinin izni ile evlense de kâdi o köle üzere karısı için nafaka takdir etse ve o kölenin zimmetinde bin akça toplansa, o köle kıymeti olan beşyüz akçaya satılır. Müşteri de onun üzerinde nafaka borcu olduğunu bilse, tekrar yine satılır. Şâyet o köle üzerinde olan bin akça borç bir başka sebeb ile olsa, kıymeti olan beşyüz akçaya bir kere satılır. Bir kere daha satılmaz.

Kölenin ölmesi ile nafaka düşer. O kölenin öldürülmesi ile de düşer. O kölenin efendisinden, alacak yeri bulunmadığı için, bir şey istenmez.

Nafakadan başka borcda bir kere satılır. Eğer kölenin kıymeti ala-

caklılarına yeterse ne a'lâ, yetmezse hür oldukdan sonra istenir. Fark şudur ki: Nafaka borcu her zamanda yenilenir. Satışdan sonra başka borç olarak ortaya çıkar. Diğer borçlar bunun aksinedir. Eğer o köle müdebber veya mükâteb yâhûd ümmü veled olursa nafaka için satılmaz. Çünkü satışın câiz olması yok olmuştur. Lâkin mükâteb şâyet kitabetten âciz olsa satılır. Çünkü aczden sonra ondan nakli kabûl eder.

Nikâh edilmiş câriyenin nafakası ancak sâhibinin hazırlaması ile kocasına vâcib olur. Yâni bir kimse başkasının câriyesi ile evlense, ona nafaka, ancak câriyenin sâhibi câriyeyi hazırladığı zaman vâcib olur. Hazırlamaktan murâd: Câriye ile kocasının arasını tahliye edip kendi hizmetinde kullanmamasıdır. Çünkü ihtibâs ancak hazırlamakla ve hizmetinde kullanmamakla gerçekleşir. Zirâ, câriyenin nafakayı hak etmesi husûsunda mûteber olan, kocasının işlerinde onu serbest bırakmaktadır. Bu işe, söylediklerimizle olur. O câriyeyi sâhibi, kocası ile câriyenin arasını tahliyeden sonra hizmetinde kullansa vâcib olan nafaka düşer. Çünkü nafaka icâb eden şey ortadan kalkmıştır. Eğer o câriye bazan sâhibine çağrımdan hizmet ederse, nafaka düşmez. Çünkü sâhibi onu hizmet için çağrılmayınca geri almış olmaz. Bu husûsta; kocanın hür olması ile köle, müdebber veya mükâteb olması arasında fark yoktur. Zirâ nafaka icâb eden ma'nâ câriyeyi teslime hazırlamaktır. Binâenaleyh, kocaların değişmesiyle değişmez. Kezâ müdebber ve ümmü veled, câriye gibidir. Hattâ bu ikisinin de nafakaları ancak sâhibinin teslime hazırlamasıyla vâcib olur. Mükâtebe câriye, müdebber ve ümmü veled gibi değildir. Şâyet müdebber sâhibinin izni ile evlense, teslime hazırlamadan önce nafakası hür kadında olduğu gibi kocaya vâcib olur. Çünkü sâhibinin onu istihdâm etmek hakkı yoktur. Zirâ mükâtebe nefrine ve menfaatlerine daha hak sâhibidir.

Kocaya karısı için oturacak bir ev temini etmek vâcibdir. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وَجْدِكُمْ

«O kadınları gücünüz nisbetinde, kendi oturduğunuz yerde oturtun.» (3) buyurmuştur.

Karı - kocanın, ailesinden hâli bir evde oturması gereklidir. (4) Çünkü

(3) Talâk sûresi (65), âyet : 6

(4) Koca, karısını kendi ailesinden hiç bir kimsenin bulunmadığı bir evde oturtmaya yükümlüdür. Ancak, kadın kabûl ederse oturtabilir. Eğer, kocanın başka kadından çocuğu varsa onu karısıyla berâber oturtmaya hakkı yoktur. (Kudûri.)

kü karı - koca başka insanlar ile bir arada oturmakda zarara uğrarlar. Zirâ mal ve eşyalarından emin olmazlar. İnsanlar onların birbirlerinden faydalananmasına ve muâşeretine mâni' olurlar. Ancak, eğer karı - koca onları kabûl ederlerse olur. Çünkü hak onlara âiddir. Binâenaleyh ehli ile birlikde oturup bu husûsta anlaşabilirler.

Karının ehli, yâni mahremi diledikleri vakit ona bakar ve onunla konuşabilirler. Koca bundan onları menedemez. Çünkü menetmekde rahmi ayırmak (akraba ile ilişkiyi kesmek) vardır. Kocaya bunda zarar da yoktur. Fakat kocanın izni yok iken onun yanına giremezler. Bu câiz değildir. Zirâ ev kocanın mülküdür. Koca için oraya girmekden menetmek hakkı vardır. (5)

Sahîh olan kavî, kocanın karısını ana - babasına gitmekten men edememesidir. Her hafta karının ana - babasının onun yanına gelmelerini de menedemez. Her yıl ana - babasından başka mahreminin gelip görüşmesini de menedemez. Musannîfîn, «sahîh olan» demesi, Muhammed b. Mukâtil' (Rh.A.) in sözünden kaçınmadır. Çünkü o, «Kocanın, her ayda karısının mahremlerini ziyâretten menetmesi câiz olmaz.» der.

Gâib olan kimsenin karısı, çocuğu, anası ve babası için, gâibin majândan onların hakları cinsinden yâni akça ve altın veya yemek yâhûd elbise takdir edilir. Fakat hakları cinsinden olmazsa bunun hilâfinadır. Çünkü satışa muhtac olur. Gâibin malı ise infâk için bilişfak satılmaz.

Eğer yanında mal bulunan kimse, yâni, ortağı yâhûd emânetçi veya borçlu kendisinde mal bulunduğu; karı - kocalığı ve karısının ondan çocuk doğurduğunu ikrâr ederse veya kâdi bunu yâni malı, karı - kocalığı ve doğumu bilir de; yanında mal olan kimse malı itirâf etmezse, nafaka ve giyim takdir edilir. Kâdi gâibin karısına, kocası ona nafaka vermediğine dâir yemin ettirir ve ondan kefîl alır. Çünkü insanlardan bazıları kefîl verir yemin etmez. Bazıları da aksini yapar. Kâdi ihtiyâten gâibin menfaatına ikisinin arasını cemeder.

Nafaka nikâha beyyîne getirmekle takdir edilmeli gibi gâib olan zevc mal bırakmadı ise kadın nafaka takdiri ve borçlanma emri almak için beyyîne getirdiği takdirde gâib aleyhine nafaka takdir edilmez. Çünkü onda gâib aleyhine hüküm vardır. Nikâhlı olduğuna da hükmedilmez. Çünkü zikredilen gibi bu da gâib aleyhine hükümdür. İmâm Züfer (Rh.A.) «Gâib aleyhine nafaka ile hükmolunur, nikâh ile

(5) Koca; kaynanası, kayınpederi veya kadının başka erkekden olan çocuğunun ve yâ ailesinden birinin zevcesinin yanına girmelerine mâni' olabilir. Ancak, diledikleri zaman zevcesini görmelerine ve konuşmalarına mâni' olamaz. (Kudûri.)

olunmaz.» demiştir. Çünkü nafaka ile hâkimde karı için nazar yâni, merhâmet vardır.

Gâib olan kocaya zarar yoktur. Çünkü koca hâzır olsa ve karayı tasdîk etse, karı hakkını alır. Eğer inkâr ederse yemin ettirilir. Yeminden kaçınırsa karayı tasdîk etmiş olur. Eğer karı delîl getirirse hakkı sâbit olur. Eğer delîlden âciz olursa ya kefîl veya karı öder. Nafakaya ihtiyâç olduğu için İmâm Züfer' (Rh.A.) in kavli ile amel edilir. Nikâhda amel edilmez.

Biline ki, kâdî, gâibin malından nafakaya ancak zikredilen kimseler için hâküm verir. Çünkü gâib olan kimse aleyhine hâküm câiz olmaz. Zikredilen kimselerin nafakası hâkümdeñ önce vâcibdir. Bundan dolayı onlar için, hâkümdeñ önce kocanın rızâsı olmadan nafaka almak vardır. Onlar hakkında hâküm kâdiden yardım ve fetvâdır. Fakat zikredilenlerden başka akrabâ bunların aksinedir. Çünkü bunlardan başkasının nafakaları hâkümdeñ önce vâcib değildir. Bundan dolayı onlar gâibin malından, hâkümdeñ önce bir şey bulurlarsa alamazlar. Onların hakkında hâküm yeni icâb olur. Bu ise gâib aleyhine câiz değildir.

Boşanmış olup iddette olan kadın için de, talâk gerek ric'i talâk olsun ve gerek bâîn talâk olsun nafaka vâcib olur.

Âzâd ve bülûğ muhayyerliği gibi, suç ile olmayan ayırma ile mu'tedde olan kadın için nafaka vâcib olur. Ya da küfüvü (dengi) olmadığı için ayrılip iddet bekleyen kadın için de nafaka ve mesken vâcib olur.

Ric'i talâkda vâcib olmasına sebeb; zirâ nikâh özellikle bizim mezhebimizde ric'i talâkdan sonra kâimdir. Çünkü koca için cinsî münâsebet helâl olur. **Bâîn talâkda vâcib olmasına sebeb; nafaka ihtibâsının (yâni, kadını kapayıp alikoymayan) karşılığı olduğu içindir.** Nitekim daha önce anlatıldı. Halbuki ihtibâs nikâh ile maksûd olan hâküm hakkında kâimdir. O hâküm de çocuktur. Zirâ, iddet çocuğu korumak için vâcibdir. **Şu halde nafaka vâcib olur.** Bundan dolayı iddet bekleyen kadın için bi'l-icmâ mesken vâcibdir.

Kocanın ölümüyle mu'tedde olan kadın ve ma'siyet sebebiyle ayırmadan mu'tedde olan kadın için nafaka vâcib olmaz. Ma'siyet sebebiyle olan ayırma, meselâ karının mürtedde olması (yâni, İslâmi Dininden çıkışması) gibi ve kocanın oğlunu şehvetle öpmesi gibi.

Birincisine, yâni ölümde nafaka vâcib olmamasına sebeb; zirâ, nafaka kocanın malından azar azar vâcib olur. Ölümdeñ sonra onun ma-

lı yoktur ve vârislerin malından da nafakanın vâcib olması mümkün değildir.

İkincide, yâni ma'siyette nafaka vâcib olmamaya sebeb; karı irtidâdi ile haksız olarak kendisini habsedici olmuştur. Bu durumda kadın nâşize (îtáatsız) gibi olur.

Üç talâk ile boşanmış olan mu'tedde kadının mürtedde olmasıyla nafaka düşer. Kocanın oğluna temkinle (yâni zinâ imkânı vermekle) nafaka düşmez. Çünkü ayrılık üç talâk ile sâbit olmuştur. Onda riddet ve temkin amel etmez. Ancak İslâmi'dan dönen kadın tövbe edinceye kadar habsedilir. Habsedilen kadın için de nafaka yoktur. Mümekkine (yâni kocasının oğluna zinâ imkânı veren) habsedilmez. Binâenaleyh ona nafaka vardır.

Nafakanın vâcib olması sebeblerinden biri de nesebdır. Babaya hâsseten nafaka vâcib olur. Babaya o nafakada bir kimse ortak olmaz. Nittekim ana - babasının ve karısının nafakasında kimse ortak olmadığı gibi. Gerekse baba fakir olsun. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

وَعَلَى الْمَوْلَدِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ

«Anaların yiyecek ve giyeceğini sağlamak, çocuk sahibi olan baba ya borçtur.» (6) buyurmuştur.

Yukarıdaki âyette geçen «mevlûdün leh» babadır.

Babaya fakir çocuğu için nafaka vermek vâcib olur. Çocugun küçük olması şarttır. Hattâ küçük çocuk zengin olsa nafakası kendi malından verilir. Ya da çocuk büyük olup kazanmakdan âciz olursa, yine babaya nafaka vâcib olur. Hattâ kazanmakdan âciz olmasa nafakası babaya vâcib olmaz.

Hulâsa'da zikredilmiştir ki: Şâyet büyük çocuk soylu kişilerin oğullarından olup halk kendisini ücretle tutmazlarsa âciz sayılır. Yine böylece ilim öğrenenlerden olup şâyet kazanç yolu bulamazsa, onların nafakası babalarından düşmez.

Nafaka zengin olan babaya vâcib olur. Çünkü, baba fakir ise âciz olur. Âciz olan kimseye nafaka gerekmez. Fakat karı ile küçük çocuklar bunun a'sıdır. Çünkü koca nikâh akdi ile nafakayı iltizâm etmiştir. Bunların nafakası kocanın fakir olmasıyla düşmez.

(6) Bakara sûresi (2), âyet : 233.

Zenginlik konusunda Fakihler ihtilâf etmişlerdir. Fetvâ, sadaka alamayacak kadar nisâba mâlik olmakla, yâni fitre zenginliği ile takdir edilmiştir.

Fakîr olanın usûlü için; yâni anası, baba, dedeleri ve nineleri için nafaka vâcib olur. Baba ve ana hakkında vâcib olması; Allah Teâlâ (C.C.) :

وَصَاحِبُهُمَا كَفِي الدُّنْيَا مَعْرُوفٌ

«Onlarla dünyâda iyi geçin.» (7) buyurduğu içindir.

Bu âyet-i kerîmeyi Nebî Aleyhisselâm iyi geçinme «Hüsn-i muâşeret» ile tefsir etmiştir. Ana - baba şâyet aç iseler onları doyuracak, çiplaksa giydirecektir. Bu âyet-i kerîme, üst tarafından anlaşıldığına göre, kâfir olan ana - baba hakkında nâzil olmuş ve ibâresi ile nafakanın kâfir hakkında vâcib olmasını ifâde etmiştir. Müslüman hakkında ise evleviyet yolu ile ifâde eder.

Dedeler ve nineler hakkında nafaka vâcib olmasına gelince; çünkü onlar babalardan ve analardan sayılırlar. Bundan dolayı dede, babanın yokluğunda baba yerine geçer.

«Fakîr olan» diye kaydetmesi; zengin oldukları takdirde nafakaları kendi mallarından vâcib olduğu içindir. Velev ki, fakîrlerden olan usûl, kazanmaya kådir olsunlar. Nafakaları yine vâcibdir. Çünkü onlar çalışmaktan zarar görürler. Halbuki evlâd onlardan zararı uzaklaştırmaya me'mûrdur. Zâhir rivâyette evlâdin erkekleri ve dişileri arasında fark yoktur. Sahîh olan kavî budur. Çünkü ana ve babanın nafakaya istihkâkları ancak çocuğun malında mülk hakkı ile olur. Nitekim Resûlullah (S.A.V.):

أَنْتَ وَمَالُكَ لِابْنِكَ

«Sen ve malin baban içindir.» buyurmuştur. Bu ma'nâ evlâddan erkek ve dişilere şâmildir.

Bundan dolayı bu istihkâk — her ne kadar vâris olmak yok ise de — din ihtilâfiyle beraber ana baba için sâbit olur.

(7) Lokmân sûresi (31), Ayet : 15

Nafakanın vâcib olmasında yakınlık ve cüz'iyete bakılır, mîrâsa bakılmaz. Kızı ve oğlunun oğlu olan kimsenin nafakaşı kızına vâcib olur. Halbuki ikisi arasında mîrâs yarıdır.

Kızının çocuğu ve kendi erkek kardeşi olan kimsenin nafakası kızının çocuğuna vâcib olur. Halbuki mîrâsin hepsi kardeşinindir. Kızın çocuğuna mîrâs yoktur. Çünkü o zevî'l-erhâm' (uzak akraba) dandır.

Her zî rahmi mahrem (yakın akraba) için nafaka vâcibdir.

Zî rahm ile mahrem arasında fark: Umûm ve husûs min vechindir. Çünkü bu iki kelime kıza ve kızkardeşe itlak edilebilir. **Kız, amca kızına da şâmildir.** Fakat kızkardeş ona şâmil değildir. Çünkü amca kızının nikâhi sahibidir. **Kızkardeş nikâhi sahib olmadığı için zevcenin kızkardeşine (baldız) şâmildir.** Fakat kız kelimesi şâmil değildir.

Küçük oğlan veya bâliga kadın veya âciz erkek, meselâ kazanmaya kådır olamayan kötürum; a'mâ veya mecmûn zî rahm-i mahrem, bunların hepsinin fakîr olmak şartıyla nafakaları verilir. Hattâ zengin olsalar, nafakaları başkalarına vâcib olmaz. Onların nafakalarının vâcib olmasına sebeb; çünkü yakın akrabalıkta sîla vâcib olur. Uzak akrabalıkta vâcib olmaz.

Bunları ayıran fasıl zî rahm-i mahrem olmaktadır. Allah Teâlâ (C.C.):

وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ

«Mîrâsciya da aynı şeyi yapmak borçtur.» (8) buyurmuştur. (Yâni, baba ölmüşse, yerine vâris olan onun sorumluluklarını yüklenir, demektir.)

Ibn Mes'ûd' (R.A.) un kırâatinde :

وَعَلَى الْوَارِثِ ذِي الْوَرْحَمِ مِثْلُ ذَالِكَ

«Zî rahm-i mahrem olan mîrâsciya da bunun misli vardır.» şeklindedir.

Onun kırâati meşhûrdur. Şu halde meşhûr haber değerindedir. Nitelikim bu usûl ilminden bilinir. Bununla Kitâb'ın mutlakını takyîd etmek câizdir.

(8) Bakara sûresi (2), âyet : 233

Nafakanın vâcib olmasında yakınlık ve cüz'iyyete bakılır, mîrâsa bakılmaz. Kızı ve oğlunun oğlu olan kimsenin nafakaşı kızına vâcib olur. Halbuki ikisi arasında mirâs yarıdır.

Kızının çocuğu ve kendi erkek kardeşi olan kimsenin nafakaşı kızının çocuğuna vâcib olur. Halbuki mîrâsin hepsi kardeşinindir. Kızın çocuğuna mirâs yoktur. Çünkü o zevî'l-erhâm' (uzak akraba) dandır.

Her zî rahmi mahrem (yakın akraba) için nafaka vâcibdir.

Zî rahm ile mahrem arasında fark: Umûm ve husûs min vechindir. Çünkü bu iki kelime kıza ve kızkardeşe itlak edilebilir. Kız, amca kızına da şâmildir. Fakat kızkardeş ona şâmil değildir. Çünkü amca kızının nikâhi sahihdir. Kızkardeş nikâhi sahih olmadığı için zevcenin kızkardeşine (baldız) şâmildir. Fakat kız kelimesi şâmil değildir.

Küçük oğlan veya bâliga kadın veya âciz erkek, meselâ kazanmaya kådır olamayan kötürum; a'mâ veya mecnûn zî rahm-i mahrem, bunların hepsinin fakîr olmak şartıyla nafakaları verilir. Hattâ zengin olsalar, nafakaları başkalarına vâcib olmaz. Onların nafakalarının vâcib olmasına sebeb; çünkü yakın akrabalıkta sîla vâcib olur. Uzak akrabalıkta vâcib olmaz.

Bunları ayıran fasıl zî rahm-i mahrem olmaktadır. Allah Teâlâ (C.C.):

وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ

«Mîrâsciya da aynı şeyi yapmak borçtur.» (8) buyurmuştur. (Yâni, baba ölmüşse, yerine vâris olan onun sorumluluklarını yüklenir, demektir.)

İbn Mes'ûd' (R.A.) un kırâatinde :

وَعَلَى الْوَارِثِ ذِي الرَّحْمَمِ مِثْلُ ذَالِكَ

«Zî rahm-i mahrem olan mîrâsciya da bunun misli vardır.» şeklindedir.

Onun kırâati meşhûrdur. Şu halde meşhûr haber değerindedir. Nitelikim bu usûl ilminden bilinir. Bununla Kitâb'ın mutlakını takyîd etmek câizdir.

(8) Bakara sûresi (2), âyet : 233

Sonra mutlaka hâcet lâzımdır. Küçüklük, dişilik, kötürumluk ve a'mâlik, acz gerçekleştiği için hâcet belirtilerindendir. Çünkü kazanca kâdir olan kazancıyla zengindir. Fakat ana - baba bunun aksinedir. Nitikim daha önce geçti. Zikredilen kimse için nafaka mîrâs mikdârı vâcib olur.

Mîrâsin mikdârı ancak, *Hak Teâlâ'* (C.C.) nin :

وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ

«Mîrâşçıya da bunun misli vardır.» (9) âyet-i kerimesi mucibince i'tibâr edilmiştir. Çünkü hükmün vasfa terettüb etmesi, o vasfin illet olduğunu bildirir. Bir de; mes'uliyyet menfaate göredir.

Zikredilen kimselerin nafakaları üzerine vâcib olan kimse hak edenlerin hakkını vermesi için infâka zorlanır. Binâenaleyh bâliğa olan kızın ve kötürum olan bâliğ oğlanın nafakası babaları ve anaları üzerine üçtebir hesâbiyla vâcib olur. Babaya üçteiki ve anaya üçtebir vâcib olur. Çünkü onlar için mîrâs bu kadardır. Zâhir rivâyette, nafakanın hepsi babayadır. Çünkü *Hak Teâlâ* (C.C.) :

وَعَلَى الْمُولُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ

«Anaların yiyecek ve giyeceklerini sağlamak, çocuk sâhibi babaya borçtur.» (10) buyurmuştur.

Ana - babadan başkasında tek rivâyet ile mîrâs mikdârına itibâr edilir.

Musannif bunun üzerine; «Muhtelif dereceden zengin kızkardeşleri olan fâkîrin nafakası, o kızkardeşleri üzerine, mîrâsı gibi beştebir hesâbiyla vâcib olur.» sözünü tefri' etmiştir. Üç tâne beştebir, baba bir ana bir kızkardeşedir. Bir beştebir baba bir kızkardeşinedir. Bir beştebir de ana bir kızkardeşine mîrâsları mikdârı vâcib olur.

Mahrem olan zî rahmde, mahrûm olmamak üzere, mîrâs ehliyetine itibâr edilir. Mîrâsı ihrâz etmesiyle onun hakikatina itibâr edilmez. Çünkü mîrâsi ihrâz etmesi ancak ölümden sonra bilinir.

Musannif bunun üzerine, «Zengin dayısı ve amcası oğlu olan fâki-

(9) Bakara sûresi (2), âyet : 233

(10) Bakara sûresi (2), âyet : 233

rin nafakası dayısına vâcib olur.» sözünü tefsri etmiştir. Çünkü amca oğlunun ölüp mirâsin dayıya kalması mümkün değildir. Zirâ, amca oğlu mahrem değildir. Onun üzerine nafaka da yoktur. Dayı mahremdir. Nafakayı onun vermesi gereklidir.

Dinleri ayrı olursa nafaka lâzım gelmez. Çünkü istihkâk ancak vârisin adı ile sâbit olur. Dînin ayrı olması ise vâris olmayı meneder. Şu halde Hıristiyana (Nasrâniye) Müslüman kardeşî için nafaka vâcib olmaz. Müslüman'a da Hıristiyan olan kardeşî için nafaka vâcib olmaz. Ancak, Müslüman'ın Hıristiyan olan karısı için nafaka vâcib olur. Çünkü bunun nafakası nikâh akdi ile müstehak olan ihtibâriyle vâcib olur. Bu, akdin sıhhatine dayanır. Yoksa milletin bir olmasına dayanmaz. Hattâ, nafaka fâsid nikâh ile vâcib olmaz. Şüphe ile cinsî münâsebette bulunmakla da vâcib olmaz.

· Usûl içim yâni ana - baba, dedeler ve nineler için nafaka vâcib olur. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفٌ

«Onlarla dünyâda iyi geçin (güzel davranış)» (11) buyurmuştur.

Bu âyet-i kerîmeyi Resûlüllah (S.A.V.) :

حُسْنُ الْعِشَّةِ

«İyi geçinmek ve güzel davranış yapmak» diye tefsir etmiştir. Nitekim daha önce geçti.

Dedeler ve nineler, ana - baba gibidir. Nitekim bu da daha önce geçti.

Müslüman, harbi olan ana - babasına infâk için zorlanmaz. Harbi de Müslüman veya zîmîni olan babasına infâk için zorlanmaz. Çünkü istihkâk sila yoluyladır. Harbi ise silaya müstehak olmaz. Çünkü Hak Teâlâ' (C.C.)'nın :

إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الدِّينِ قَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ

(11) Lokman sûresi, âyet : 15

«Allah, ancak sizinle din uğrunda savaşanları (dost edinmenizi) yasak eder.» (12) kavli şerîfiyle onlara iyilikden menetmiştir. Bundan dolayı bizim ülkemizde olan kimse ile onların arasında, her ne kadar milletleri mütehid olsa da, mîrâs cârî olmaz.

Fürû' için de nafaka vâcib olur. Çünkü fürû' aslin cüz'üdür. Şu halde cüz'ün nafakası küfür ile, kendisinin nafakası gibi menedilmez.

Zimmî olan usûl ve fürû' için nafaka vâcib olur. Bu kayda sebeb harbiyen ve müste'menden ihtirâzdır. Birincisine, yâni harbiye gelince; çünkü bizimle savaşanlar hakkında iyilikden nehyolunduk. Nitekim daha önce geçti. İkincisi, yâni müste'men ise dâr-ı harbe iltihâk etmek amacında olduğu içindir.

Baba oğlunun metâını, nafaka için satar, akârını satamaz. Yâni, babanın, nafakası için çocuğun metâını satması câizdir Zirâ baba için, gâib olan çocuğunun malî hakkında korumak velâyeti vardır. Çünkü vâsi için korumak velâyeti vardır. Babanın şefkatî çok olduğundan dolayı baba için velâyet-i hîfz evleviyetle sâbittir.

Menkûlün satışı korumak bâbindandır. Çünkü menkûlün telef olmasından korkulur. Akâr böyle değildir. Zirâ akâr kendiliğinden korunmuştur. Yakın akrabâdan, babadan başkası babanın aksinedir. Zirâ onların küçük çocuğun malında tasarrufda aslâ velâyetleri yoktur ki, bülûğdan sonra o tasarrufun eseri bâki kalsın. Büyüdüden sonra korumakda da velâyetleri yoktur. Baba böyle değildir. Menkûlün satışı câiz olunca satılanın değeri hakkı cinsindendir. O hak da nafakadır. Binâenaleyh, baba için ondan almak câizdir. Babanın kendi nafakasından başka, üzerinde olan borcu için oğlunun metâını satması câiz olmaz. Bu İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre ise zikredilenlerin hepsinin satılması câiz olmaz. **Kiyâs da budur.** Çünkü baba için velâyet, bülûğ ile kesildiği için yoktur. Bundan dolayı, oğlunun hazır olduğu halde malina mâlik olmaz. **Nafakadan başka borçda satışa da mâlik olmaz.** İstihânânin vechi bizim zikrettiğimizdir. Zeylaî (Rh.A.) der ki: «Mes'elege bir nevi işkâl vardır. İşkâl şudur: Denilebilir ki; baba için oğlu yokken biliitifak koruma velâyeti olunca, İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, baba için nafaka sebebiyle satışa veya hepsinin katında borç sebebiyle satışa mâni' nedir?»

Ben derim ki: Bunda aslâ işkâl yoktur. Çünkü burada iki mukadime vardır. **Biri şudur:** Baba için, oğlunun yokluğu hâlinde korumak velâyeti vardır.

(12) Mümtehine sûresi (60), âyet: 9

İkinci şudur: Menkülün satılması korumak bâbindandır. Birincinin icmâiyye olmasından ikincinin de icmâiyye olması gerekmez.

O halde İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, nafaka sebebiyle satılmaya engel korumaya zıt olmasıdır. Borç sebebiyle satışa mâni' ise, borcun sübütunun hükmeye muhtâc olmasıdır. Doğum nafakası bunun aksinedir. Nitekim daha önce geçti. Bu tamamen açık olduğu halde fâzileti ile tanınmış olan kimseye nasıl gizli kaldığına şaşılır.

Sadru's-Şerîa (Rh.A.) söyle demiştir: Fukahâ demişlerdir ki, babanın, oğlunun malını koruma velâyeti vardır. Menkûlâtın satılması korumak bâbindandır. Akârın satılması korumak bâbindan değildir. Çünkü akâr kendiliğinden korunmuştur. Baba oğlunun menkûlünü sattığı zaman, değer de hakkının cinsinden olsa — ki o nafakadır — o değeri nafakaya harcar. Ondan sonra demiştir ki: Ben derim ki, babaya nafakadan dolayı eşyayı satmak helâl olur mu? Söz buradadır. Yoksa korumak için satmakda, sonra malın değerinden infâkda değildir. Şu da var ki: İllet bu olmuş olsa nafakadan başka borç için bu delîlin ayn'ı ile satış câiz olurdu.»

Ben derim ki: Fukahâ'nın korumak için satmanın câiz olduğunu söylemeleri, nafaka husûsunda satmanın câiz olduğunu isbât içindir. Çünkü onların sözünün ma'nâsı şudur: Menkûlâtın satılması nafaka için câiz olur. Çünkü korumak için satmak câiz olur. Bunun delili, korumak için vasının satabilmesidir. Öyle olunca babanın satması evleviyetle câiz olur. Çünkü vasi velâyeti babadan elde eder. Babanın satması malı korumak için câiz olur da, satarsa nafaka cinsinden mal hâsil olur. Babanın o malı nafakasına harcaması câiz olur. Fakat Sadru's-Şerîa'nın; «Şu da var ki, illet eğer malı korumak olsa, nafakadan başka borç için satmak câiz olurdu.» sözü tamâmiyle bâtildir. Çünkü bilirsin ki, borç sebebiyle satmaya mâni' şudur, borcun sübûtu gâib aleyhine hükmeye muhtâctır. Bu ise câiz değildir. Çocukların nafakası bunun aksinedir. Şu halde birincinin câiz olmasından ikincinin câiz olması gerekmez.

Ana, oğlunun malını kendisinin nafakası için satamaz. Çünkü ana için oğlunun küçüklüğü hâlinde tasarrufda ve büyüdükdenden sonra korumakda velâyet yoktur.

Daha önce geçti ki, ana için baba gibi oğlunun malında, hadîs-i şerîfe göre, temellük hakkı vardır, bu, ananın baba gibi nafaka için çocuğunun malını satması câiz olmasını iktizâ eder denilirse, **biz deriz ki:** Satmanın câiz olmasının medâri temellük hakkı değildir. Belki çocuğun malında tasarruf hakkıdır. Binâenaleyh kimin malda tasarruf

velâyeti varsa onun satması câiz olur. Malda velâyeti olmayan kimse için satmak câiz değildir.

Oğlunun emânet koyduğu kimse, şayet emâneti kâdinin emri olmadan ana - babasına infâk etse, inâbetsiz ve velâyetsiz başkasının malında tasarrufda bulunduğu için öder. Eğer kâdî onun satılmasını emretmiş ise ödemez. Çünkü kâdî mülzimdir. (İlzâm edendir.) Ana - babası gaib olan çocukların malını kendilerine infâk etseler, eğer nafaka cinsinden olursa ödemeler. Çünkü ana - babanın nafakaları kâdîn kazasından önce oğula vacibdir. Şu halde ana - baba haklarını alırlar.

Karîdan başkasının, yâni usûl, fûrû' ve yakınlara nafaka ile hükm olunsa ve müddet geçip onlara o müddet içinde nafaka ulaşmasa, nafaka düşer. Çünkü zikredilen kimselerin nafakası hâcete göredir. Müddet geçince hâcet yok olur.

Karîdan başkası denmesinin sebebi şudur: Çünkü kâdî şayet karînin nafakası için hükm etse, müddet geçmekle düşmez. Çünkü nafaka ihtiyâs karşılığıdır. İhtiyâc için değildir. Nitekim daha önce geçti. Bundan dolayı karînin nafakası zengin de olsa kocaya vâcib olur. Geçmişte ihtiyaçsızlık hâsil olmakla düşmez.

Ancak usûl, fûrû' ve yakınlar, kâdîn izni ile ödünç alırlarsa, yâni kâdî onlara borç almaya izin vermiş de onlar da gaib nâmına borçlanmışlarsa, bu takdirde onların da nafakaları düşmez. Nitekim karînin nafakası sadece kâdîn takdiri ile, her ne kadar müddet geçse de, düşmediği gibi.

Mülk dahî nafakanın vâcib olması sebeplerindendir. Şu halde sahibine, mâlik olduğu kölesi için nafaka vâcib olur. Sâhib kölesine infâk etmekden kaçınırsa, o köle eğer kazanmaya kâdir ise çalışıp kazanır ve kendisine infâk eder. Eğer çalışmaya kâdir değil ise, kâdî sahibine o köleyi satmasını emreder.

Müdebber ve ümmü veledde infâkdan kaçınırsa, sahibi infâk etmeye zorlanır. Çünkü bunlarda satış imkânsızdır. Mala karşılık mükâteb olan çalışıp kazanır. Çünkü mükâteb, her ne kadar rakabe yönünden memlük ise de yed'en mâliktir. (Yâni çalışmakta serbesttir.) «Mala karşılık mükâteb» sözüyle musannif hizmete karşılık mükâtebden sakınmıştır. Zirâ hizmete karşılık mükâteb, rakik (köle) gibidir. Çünkü onun için aslâ mâlikiyet yoktur.

Bir adam kölesinin nafakasını vermezse, köle çalışıp kazanmaya muktedir olduğu takdirde sahibinin rizâsı olmaksızın onun malından

yiyemez. Aksi takdirde yâni o köle kazanmaya kâdir değil ise, sâhibinin malını onun rızâsı olmadan yemesi câiz olur. Zirâ çâresiz kalmıştır. Kezâ sâhibi köleye kazanıp yemeyi menederse, onun rızâsı olmaksızın yemesi yine câizdir.

Bir şahîs bir köleyi zorla alsa, gasbedilen köle mâlikine geri verilinceye kadar, nafakası gasbeden üzerinedir. Eğer gasbeden, kâdiden nafaka emri isterse, yâni zorla alan kimse köleye infâk etmeye veya o gasbedilen köleyi satmaya kâdiden izin isterse, kâdi ona içâbet etmez ve sözünü de kabûl etmez. Ancak eğer kölenin zâyi' olmasından korkulursa gasbedilen köleyi gâsîb değil kâdi satar ve o kölenin kıymetini mâliki için alıkor.

Bir şahîs Zeyd'in yanına bir köleyi emânet bırakıp, bırakılan şahîs gâsîb olsa, emânetçi Zeyd de, kâdiden o köle için nafaka emri istese, kâdi bu emri vermez. Çünkü kölenin kıymeti bütün nafakayı kaplamak ihtimâlinde dolayı kölenin sâhibi bundan zarar görür. Belki kâdi o köleyi kirâya verip ücretinden, o köleye infâk eder. Ya da onu satıp kıymetini köle sâhibinden zarârı defetmek için, onun nâmüna saklar.



كتاب العتاق

AZÂD BÖLÜMÜ

(KÖLELİKTEN KURTULMA)

I'tk ve atâk, lûgat yönünden mutlak olarak kuvvettir. İstilâhi (şer'i) ma'nâsı, kendinden başkalarının hakkının kesilmesiyle insanın hakkında zâhir olan hükmî bir kuvvettir.

I'tâk ise, lûgat yönünden mutlak olarak kuvvet ve istilâhen, şer'i kuvvetin isbât edilmesidir. Azâd edilen kimse, bu şer'i kuvvetle şehâdetler ve velâyetler için ehil, başkaları hakkında tasarrufa ve kendisinden, başkalarının tasarrufunu savmaya kådir olur. (1) Bu tasarruf mutlak değildir. Belki hükümen zayıflık olan köleliğin izâlesiyledir. Meselâ hakîki zayıflık — ki o hastaliktır — ortadan kalkmakla bedende hâsil olan hakîki kuvvet gibi. Veyâ I'tâk, köleliği mutlak sûrette gidermektedir. Yâni mülkü olmasına bağlı değildir.

Sözün kısası, memlûkun başka bir kimse için köle olmamasını sağlamaktır. Bununla satış ve bağış hâric kalır. Çünkü bunlarda memlûkünü başkasına memlûk yapmak vardır. Buna şer'i kuvvetin isbâtı gereklidir. İnşâallahu Teâlâ yakında açıklaması gelecektir.

(1) Köle ve căriye âzâdi bazan ibâdet bazan mühâh, bazan da harâm olur.

Keffâret veyâ sırf Allah rızâsı için yapılrsa ibâdetdir.

Hiç bir niyyetsiz veyâ bir kimse için olursa mübâhdır.

Put ve yâ Şeytan için olursa harâmdir.

Köle âzâdi; Kitap, Sünnet ve İcmâ-i Ümmet'le sâbittir.

Ulemâdan bazıları; Peygamber (S.A.V.) Efendimizin 63, Âîc (R. Anhâ.) nin 67, Ebû Bekir' (R.A.) in bir çok, Abbas' (R.A.) nin 70, Osman (R.A.) in muhâsarada iken 20, Hâkim b. Hizâm' (R. A.) in 100, Abdullâh b. Ömer' (R.A.) in 1000, Abdurrahman b. Avf. (R.A.) in 30.000 kişiyi hürriyete kavuşturduklarını rivâyet etmişlerdir.

(Selâmet Yolları, C. 4, Ahmed Davudoğlu)

Köle âzâd etmek (i'tâk), mükl ehil olduğu için hür olan kimseden sahib olur. Çünkü memlûk olan, her ne kadar temlîk olunursa da mâlik olmaz.

Âzâd olma (i'tk) ise ancak mülkde olur. Bu hür kimse mükellef, yâni âkil ve bâliğ olmalıdır. Birincisi yâni âkil olması, deliliğin tasarrufa ehil olmasına aykırı olduğu içindir. Bundan dolayı âkil ve bâliğ olan kimse «Ben sabî iken yâhûd deli iken köle âzâd ettim.» dese cinneti de açıkça belli olsa, söz onundur. Çünkü tasarrufu münâfi bir hâle dayanmaktadır. İkincisi, yâni bâliğ olmasına gelince; çünkü köle âzâd etmek besbelli bir zarardır. Bundan dolayı vasî ve velî köle âzâd etmeye (i'tâka) mâlik olmazlar. Küçük çocuk (sabî) da, sîrf zararlı olan şeye ehil değildir. Sîrf faydalı olanla ikisinin arasında olanlar bunun hilâfinadır. Şöyleden ki, birinci için sabî, izinden önce; ikinci için izinden sonra ehil olur.

Hür ve mükellef olan kimsenin mülkünde olan köleyi âzâd etmesi sahibdir. Bunun şart kılınması Resûlüllah (S.A.V.) :

لَا عِنْقَ فِي لَأَيْلَكْهُ إِبْنُ أَدَمَ

«İnsanoğlunun mâlik olmadığında âzâd etme (hakki) yoktur.» bu yurduğu içindir.

Âzâd etmeyi mülke izâfe etse de sahib olur. Yâni i'tâkı mülke izâfetle de olsa sahib olur. Meselâ başkasının kölesi için; «Eğer ben ona mâlik olursam o hürdür.» demek gibi. Şâyet ona mâlik olsa o köle âzâd edilmiş olur. Bunun benzeri talâk bâbında geçti.

Köle âzâdında, hem konuluşu hem de şer'i yönü itibâriyle sarîh olan lâfız kullanmakla i'tâk sahîh olur. Niyet gerekmez. Çünkü niyetin şart kılınması söyleyenin mürâdi şüpheli olduğu zamandadır. Şüphe olmayınca niyet de şart değildir.

Sarîh sözlere misâl: «Sen hürsün», «Sen âzâd edilmişsin», «Sen hür kılınmışsun», «Ben seni hür kıldım», «Ben seni âzâd ettim» veya «Sen hürden başka bir şey değilisin.» demek gibi. Burada: «Sen hürden başka bir şey değilisin.» sözü, olumsuz ile olumlu kapsamaktadır. Bu söz mücerret isbâttan daha kuvvetlidir. Kelime-i şehâdet buna delildir.

Yalnız hürriyetle vasiflendirilmakla da köle âzâd edilmiş olur. O vasfi te'kid edince, âzâd edilmiş olması evleviyette kalır.

Ya da: «Bu benim mevlâmdır» veya «Ey benim mevlâm» demekle

de köle âzâd edilmiş olur. Çünkü, köle lâfzı müsterektir. Ma'nâlarından biri de âzâd olunan köledir ve köle hakkında lâyik olan ancak bu ma'nâdır. Şu halde bu lâfızla niyetsiz âzâd edilmiş olur.

Ya da: «Ey hür» veya «Ey âzâd edilen kişi» demekle de âzâd edilmiş olur. Çünkü ihbâr lâfzı şer'i tasarrufâtta ihtiyâci gidermek için inşâ kabûl edilmiştir. Nitekim nikâh, talâk, satış ve bunların benzerinde olduğu gibi. Çünkü imkân nisbetinde akıllı insanın sözünü sahîh ma'nâya hamletmek gereklidir. Bunun gerçekleşmesi için ise; âzâdlığım ve benzerinin mahalde önceden sabit olmasından başka bir çare yoktur. Tâ ki bu ihbar hakikat olsun. Eğer: «Yalâni murâd eyledim.» veya «İşden serbest kalmasını murâd eyledim.» dese, kazâen değil de, ihtimâl bulunduğu için diyâneten tasdîk edilir. Çünkü çağrımak çağrılanı getirmek içindir. Köleyi insâsına mâlik olduğu vasıfla çağrırmaca, o çağrıma bu vasfi gerçekleştirmek olur. Ancak eğer köleye «Hür» veya «Atîk» diye ad koydu ise bu takdirde köle âzâd edilmiş olmaz. Çünkü onun bundan murâdi, kölesini özel adı ile çağrırmaktır ki bu onun lâkabıdır. Bundan sonra, yâni köleye «Hür» adını verdikten sonra yabancı bir kelime ile çağrırsa da, «Ey âzâd» dese, halbuki ona «Hür» adını vermiş idi, veya «Âzâd» adını verdikten sonra «Ey hür» diye çağrırsa, o köle âzâd edilmiş olur. Çünkü bu çağrırmak, adı ile çağrırmak değildir. Şu halde bu, vasıfdan ihbâr sayılır.

Kezâ «Senin başın hürdür.» demesiyle ve buna benzer, yâni bedeni ifâde eden uzuvlar ile meselâ; «Senin yüzün hürdür», «Senin boynun (rakaben) hürdür» demesiyle veya câriyesine «Senin fercin hürdür» demesiyle âzâd edilmiş olur. Çünkü bu sözler bedeni ifâde eden lâfızlardır. Nitekim talâkda geçti.

Eğer i'tâkı, yarım, üçtebir ve bu ikisi gibi kölenin yaygın bir cüz'üne izâfe ederse âzâd o cüzde vâki olur. Bundan sonraki bâbda, bunların arasında olan hilâfin açıklaması gelecektir.

Sâhibinin, kölesine: «Ben sana nefsini hibe ettim.» veya «Nefsinı sana sattım.» demesiyle köle âzâd edilmiş olur. Her ne kadar köle, satışı ve hibeyi kabûl etmese ve sâhibi de âzâd etmeye (i'tâka) niyet etmese, yine de köle âzâd edilmiş sayılır. Çünkü kölenin nefsini ona satmak, âzâd etmek demektir. Kölenin nefsini ona hibe etmek de âzâd sayılır. Eğer sâhib: «Ben sana nefsini şu kadara sattım» diye sözüne ziyyâde eklerse, köle kabûl etmedikçe âzâd edilmiş olmaz. El-Fusûl ü'l-Îmâdiyye'de böyle zikredilmiştir.

Sâhibinin i'tâkı kinâye sözlerle yapması hâlinde, eğer şüphe ve ihtimâli gidermek için âzâda niyet etti ise köle âzâd edilmiş olur. Meselâ:

«Benim senin üzerinde mülküm yoktur», «Senin üzerinde kölelik yoktur», «Sana yol yoktur», «Sen benim mülkümden çıktı» veya «Ben senin yolunu tahliye ettim.» demek gibi. Çünkü bu zikredilen şeylerin nefiyî, satış veya kitâbet sûretiyle yâhûd âzâd etmek sûretiyle olmak ihtimâli vardır. Âzâdi niyet edince, o taayyün eder.

Eğer sâhibi kölesine: «Var dilediğin yere git.» veya «Allahu Teâlâ'nın beldelerinden dilediğin yere git.» dese, her ne kadar âzâda niyet etmiş olsa da köle âzâd edilmiş olmaz. Çünkü bu söz mâlikiyetin zevâlini ifâde etmez. Binâenaleyh âzâda da delâlet etmez. Nitekim mükâtabde olduğu gibi. **Gâyetü'l-Beyân'da** böyle zikredilmiştir.

Yine sâhibinin câriyesine: «Ben seni itlâk eyledim (saliverdim)» demesi gibi ki i'tâk niyetiyle söylerse âzâd olur. Çünkü bir adamı saliverdikleri zaman: «Onu zindândan saliverdi» denilir. Şu halde bu söz; «Yolunu tahliye ettim» demesi gibidir.

«Ben seni boşadım» veya **«Sen boşsun»** demekle câriye âzâd edilmiş olmaz. Nitekim Kitâbu't-Talâk'ın baş taraflarında; boşama (talâk), âzâd (ıtk) lâfzi ile vâki olur, aksi ile olmaz, diye geçmiştî. Çünkü rakabenin mülküün izâlesi, mut'anın izâlesini gerektirir, aksi olmaz. Her ne kadar âzâda niyet etse de, talâkin kinâyeleri ile de âzâd edilmiş olmaz. Yine sâhibinin: «Ey benim oğlum», «Ey oğul», «Ey benim oğulcuğum», «Ey benim kızcağızım», «Ey benim kardeşim», «Benim efenâdim» ve yâ «Ey benim mâlikim» demekle de âzâd edilmiş olmaz. Çünkü çağrırmak (nidâ), bildiğin gibi, çağrılanı getirmek içindir. Eğer hürriyet gibi inşâsına mâlik olduğu vasıfla köleye seslenmiş olsa, o vasfi gerçekleştirmek olur. Eğer inşâsına mâlik değilse yalnız bildirmek (i'lâm) için olur. Vasfi gerçekleştirmek için olmaz. Çünkü vasfi gerçekleştirmek imkânsızdır. İmdi, zikredilen vasıflar bu kabildendir.

Yine «Benim senin üzerinde sultân (hüccet) im yoktur.» sözüyle, **her ne kadar âzâda niyet etse de, âzâd edilmiş olmaz.** Çünkü sultân, hüccettir Nitekim Allah Teâlâ (C.C.) :

... ﴿۰۱﴾ سُلْطَانٌ مُبِينٌ

«Veya bana mutlaka apaçık bir hüccet (sultân) getirir...» (2) bu-
yurmuştur.

Bu âyetteki (sultân) kelimesi (hüccet) diye tefsîr edilmiştir. Sul-

(2) Nemî sâresi (27), âyet : 21

tân lâfzı zikredilip onunla mâlikiyet ve istilâ da murâd edilir. İstilâ ve mâlikiyeti kâim olduğu için sultâna da bu ad verilir. Şu hâlde sâhibi sanki: «Senin üzerinde benim için hüccet yoktur.» demiş gibi olur. Eğer açıkca böyle demiş olsa, âzâda niyet etse bile köle âzâd edilmiş olmaz. Kezâ: «Benim için sultân yoktur.» demekle de köle âzâd edilmiş olmaz.

Yine kölesine: «Sen hürrün misli (benzeri) sin» demesiyle de köle âzâd edilmiş olmaz. Çünkü misl, örfen evsâfin bazısında ortaklık (müşâreket) için kullanılır. Şu halde hürriyette sek vâki olup sek ile de hürriyet sâbit olmaz.

Şu söz bunun hîlâfinadır. Şâyet, yașça kendinden daha büyük için veya nesibi sâbit olan kendinden küçük için: «Bu benim oğlumdur.» dese, niyetsiz, köle âzâd edilmiş olur. Çünkü birincide büyüklük ve ikinçide nesebin sübûtu gerçek ma'nânın murâdını menederler. O gerçek ma'nâ oğulluğun sâbit olmasıdır. Şu halde mecâza yorumlanır ve oğulluğun gereği olan hürriyetin sâbit olması murâd edilir. Bunda İmâ-meyn' (Rh. Aleyhimâ) in ve Şâfiî' (Rh.A.) nin ayrı görüşü vardır.

Vatan-ı aslısında nesibi sâbit olmayaña, yâni nesibi bilinmeyene gelince; — burada nesibi bilinmeyenin tefsirinde ayrı görüş bulunduğu işaret vardır. El-Kunye'de denmiştir ki: Kitablarda zikredilen nesibi mechûl kimse, bulunduğu beldede, nesibi bilinmeyen kişidir. Hidâye Şârihlerinden muhakkikinin ve başkalarının kabûl ettiklerine göre, nesibi mechûl kişi, doğduğu beldede nesibi bilinmeyen kimsedir. Buna delîl; esir düşen gebe kadının çocuğunun nesibi bilittifak sâbit olmaktadır. Dâr-ı harbden çıkan hamlin nesibi zinâdan olmayıp nikâh-dan olmak itibâriyle sâbit olunca, dâr-ı harbden çıkan şahsin nesibi-nin sâbit olması evleviyette kalır.

Esir edilip celbedilen kimsenin nesibi ancak doğduğu yerde ve vatan-ı aslısında bilinmezse, o zaman mechûl olur. — Vatan-ı aslısında nesibi bilinmeyen kimse, celîb, yâni dâr-ı harbden getirilmiş olduğu halde veya dâr-ı İslâm'da doğmuş olduğu halde âzâd olur ve nesibi sübût bulur.

Kâfi'de denmiştir ki: Dâr-ı harbden getirilmiş olınakla dâr-ı İslâm'da doğmuş olmak arasında fark yoktur. Çünkü sâhibinin iddiâsının sahîh olması mülk itibâriyle, bir de memlûkun nesebe ihtiyâci itibâriyedir.

Kifâye'de denmiştir ki: Celîb sözü, ancak celîb (yakalama p. getirilen) doğduğu yerde nesibi sâbit olmayan bir kişi olursa sahîh olur. Eğer

doğduyu yerde nesibi sâbit olursa, onun nesibi sâhibinden sâbit olmaz. Bundan dolayı ben burada «Doğduyu yerde nesibi sâbit olmayan» dedim.

Eğer kölesine: «Bu benim kızımdır.» veya câriyesine: «Bu benim oglumdur.» dese,bazısı; bu söz zikredilen hilâf üzeredir, demiş, bazısı da; bi'l-icmâ' âzâd edilmiş olmaz demişlerdir. Çünkü işaret edilen kimse müsemmâ cinsinden değildir.

Kezâ; yâni «Bu benim oglumdur» sözü ile hilâf üzere köle âzâd edilmiş olduğu gibi, «Bu benim babamdır» veya «Bu benim anamdır» demesiyle de mecâz yoluyla âzâd edilmiş olur. Nitekim daha önce zikredildi.

«Bu benim kardeşimdir.» demesiyle zâhir rivâyette âzâd edilmiş olmaz. Yâni babalık ve analık mülkde bulunsa, babalık ve analık ikisi de vâsıtâsız âzâd gerektirler. Hürriyet ikisine de lâzım olur. İmdi mecâz vâsita zikretmeksiz sahîl olur. Kardeşlik bunun aksinedir. Zirâ kardeşlik ancak baba veya ana vâsîtasiyle olur. Çünkü kardeşlik sulbde veya rahmde berâberlikten ibârettir. Bu vâsita zikredilmiş değildir ve mülkde bu kelime için bu vâsita olmaksızın mu'cib yoktur. Yâni zikredilen için vâsıtâsız hüküm yoktur. Vâsita zikredilmeyince mecâzin sahîl olmadığı için söz geçersiz olur.

Ancak eğer: «Bu benim neseb yönünden,veyâ baba bir veya ana bir kardeşimdir.» dedi ise köle âzâd edilmiş olur. Mebsût'ta denmiştir ki: Kardeşde iki rivâyetin ihtilâfi ancak «Bu benim kardeşimdir» diye mutlak zikredildiği zamandır. Eğer «Bu benim babamdan veya anamdan kardeşimdir.» demekle mukayyed zikrederse, tereddüsüz âzâd edilmiş olur. Çünkü mutlak kardeşlik müsterektir. Bazan onunla dinde kardeşlik murâd edilir. Nitekim Allah Teâlâ (C.C.) :

اَنَّا لِلنُّورٍ مِّنْ نَّوْرٍ

«Mü'minler ancak kardeşirler.» (3) buyurmuştur. Müsterek hüccet olmaz. Eğer zikri geçen söz ile kaydederse murâd taayyün ede .

Eğer, oğulluk da kardeşlik gibi neseb ile sütkardeşliği arasında müşterektir, binâenâleyh «Bu benim oglumdur.» deyip mutlak zikrettikde nasıl köle âzâd edilmiş olur, diye sorulursa, cevâbında biz deriz ki: Böyle mecâz hakîkata muâriz olamaz. Şâyet hakîkat inümtenî olursa, hakîkat

(3) Hucurât sûresi (49), âyet : 10

ile kendi arasında ilgi olan bir mecâza gidilir ki, o da «Bu hürdür» demektir. Çünkü hür olmak oğulluğun lâzımıdır. İmdi bu melzûmdan lâzıma intikâl olur. «Bu benim dedemdir.» demek de, «Bu benim kardeşimdir.» demesi gibidir. Yâni köle âzâd edilmiş olmaz. Ancak eğer, «Babamın babasıdır.» derse âzâd edilmiş olur. Çünkü «Bu benim dedemdir.» dediği söz âzâdi ancak vâsita ile ifâde eder. Zirâ onun için mülkde ancak bununla mücib vardır. Nitekim daha önce geçti.

Sonra musannîf; bir kimsenin kendi ihtiyâriyle hâsil olan âzâdlığı anlattıktan sonra, gayri ihtiyâri hâsil olan âzâdlık mes'elelerini bildirmek isteyerek şöyle dedi:

Bir kimse zî-rahûn-i mahrem (4) akrabasına mâlik olsa, o köle, o kimse ondan sonra zikredilen kimseler nâmına âzâd edilmiş olur. Rahm, aslında çocuğun anası karnındaki kılıfıdır. Doğum yönünden yakınlığa rahm adı verilir. Zu'rahm dahi bundan alınmadır. İki mahrem iki kişidir ki birisi erkek diğerî dişi farzedilse birbirlerine nikâh câiz olmaz. Bunda asıl olan Resûlüllah' (S.A.V.) in:

مَنْ مَلَكَ ذَارَحْمٍ حُرْمَنْهُ فَهُوَ حَرْمٌ

«Bir kimse kendisine mahrem olan bir yakınına (rahm sahibine) mâlik olsa, o hürdür.» kavlidir. Lâfz umûmu ile mahremiyetle te'kid edilen her akrâbalığa şâmildir. Gerek doğurmak yönünden olsun ve gerçkse başka yönden olsun.

Dâr-ı İslâm'da Mâlikin Müslüman olmasıyla kâfir olması arasında fark yoktur. Çünkü illet umumiidir. Şâyet mükâteb, kardeşini satın alsa, kardeşine kitâbet yapamaz. Çünkü onun tam mülkü olmadığı için âzâd etmeye kudreti yoktur. Lüzüm ise kudrete bağlıdır. Velev ki mâlik sabî veya mecnûn olsun, bu ikisinin mâlik olduğu yakını âzâd edilir. Çünkü âzâd etmeye (i'tâka) kul hakkı teallûk etmiş ve nafakaya benzemiştir.

Ya da mâlik, kölesini, Allah Teâlâ' (C.C.)ının vechi için âzâd etse veya şeytan için yâhûd put için kölesini âzâd etse, zikredilen gibi yine âzâd edilmiş olur. Çünkü i'tâkin rüknü ehlinden südûr edip mahalline rastlamıştır. Birinci sözde kurbet vasfi yâni «Allah'ın vechi için» de-

(4) Zîrahm: Lûgatta mutlaka yakınlık sahibi, demektir. Çoğu: Zevîl-erhâm'dır ve ana (kadın) tarafından akrabâ demektir.

Istîlahda: «Terikeden, sülüs, rubu' gibi muayyen sehmi olmayan ve terikeyi, asa-beden olmak sıfatıyla ihrâz etmeyen herhangi yakını kimse» demektir.

nilmesi fazlalıktır. Son iki sözde kurbet vasfının bulunmayışı azâda zarar vermez, belki azâd eden âsi olur. Zirâ şeytan ve put için köle azâd etmek kâfirlerin ve putlara tapanların işidir.

Ya da mâlik zorlandığı veya sarhos olduğu halde kölesini azâd etse, bu ikisinin azâdi sahihdir. Çünkü itâk, mahalline muzâf olduğu halde ehlinden sâdir olmuştur. Hak ıskâtlarında rizâ şart kılınmamıştır. Halbuki ikrâh ile rizâ yok olur. Yâni hükmün bulunmamasında rizâ yokluğunun te'siri yoktur. Nitekim Resûlüllâh (S.A.V.) bu konuda şöyle buyurmuştur:

شَدُّوْثٌ حَدْهُقْ جَدْ وَهَرْخَنْ جَدْ : الْنِكَاحُ وَالظَّلَاقُ
وَالْعِتَاقُ

«Üç şey vardır ki, bunların ciddisi de ciddi şakası da ciddidir: Nikâh, talâk ve itâk.»

Şaka eden (hâzil) hükmeye râzi değildir. Ya da mâlik, kolenin azâdını şarta bağlayıp şart da bulunursa, meselâ: «Eğer sen eve girersen hürsün.» dese, o da girse, o mâlikin kölesi azâd edilmiş olur. Yine meselâ harbinin kölesi bizim ülkemize Müslüman olduğu halde çıksa, bu köle de azâd edilmiş olur. Nitekim Tâlîf'in köleleri Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) e Müslüman oldukları halde çıkışip geldiklerinde;

Resûlüllâh (S.A.V.):

هُمْ عَبْرَاءُ اللَّهِ

«Onlar Allah'ın azâdlarıdır.» buyurmuştur. Bir de; o kölc Müslüman olup kendisini korumuştur. Müslüman ise ibtidâen köle yapılmaz.

Anası karnında olan çocuk, anasının azâd edilmesiyle azâd edilmiş olur. Anasına bağlı olduğu için anasına tebâiyetle azâd edilmiş sayılır. O hamlin satılması ve hibe edilmesi de sahîh olmaz. Çünkü hibede teslim şarttır. Satışda ise teslime kudret şarttır. Halbuki hamle izâsetle şart yoktur. Bu ikisinden birisi azâda şart değildir. Sonra azâd etme vaktinde hamlin kâim olması ancak hâmile kadın azâddan sonra altı aydan daha az zamanda çocuk doğurursa bilinir. Çünkü altı ay, gebelik müddetinin en azıdır. Nitekim daha önce geçti.

Biline ki, Fukahânın kitaplarında yazılmış olana göre; hamî, ana-

nın azad edilmesiyle mutlaka anasına tebâiyetle azad edilmiş olur. İmdi anası hâmile iken azad edilirse, meselâ; azad edilmesinden sonra altı aydan daha az müddette çocuk doğurursa, hamî azad edilmiş olur ve onun velâsi başkasına geçmez. Eğer câriye hâmileliği bilinmeyerek azad edilmişse; meselâ, altı aydan daha çok müddette çocuk doğurursa anasına tebaan azad edilmiş olur. Lâkin velâsi babasının sâhibine geçer. Nitekim daha önce geçti. Bundan anlaşılır ki, Sadru's-Serîa' (Rh. A.) nın «Ma'lûm olsun ki hamî, anasının azad edilmesiyle azad edilmiş olur, tebâiyet yoluyla değil, belki asâlet yoluyla azad edilmiş olur. Hattâ velâsi babasının sâhiblerine geçmez. Bu hâmile kadın azad edildikten sonra altı aydan daha az zamanda çocuk doğurduğuna göredir.» sözünde müsamaha vardır. Çünkü bu sözün zâhiri Fukahânın ibâresine aykırıdır. Şoyle ki: Fukahâ, «Eğer hâmile kadın azad edilse ona tebaan hamî de azad edilmiş olur.» demişlerdir. Yine Sadru's-Serîa' (Rh. A.) nın; «Şayet azad edildikten sonra altı aydan daha az müddette çocuk doğurursa» sözü, anasının azad edilmesiyle azad edilmiş olur, sözünün kaydı ve onu tamamlayıcısıdır. Halbuki bu sözü birinci sözden ayırmıştır. Belki ibârenin hakkı şöyle olmaktadır:

Ma'lûm ola ki, anası hâmile olduğu halde azad edilip altı aydan daha az zamanda çocuğunu doğurmasıyle çocuk da azad edilmiş olur. Hattâ onun velâsi babasının sâhibine geçer.

Sözün kusuru, hamî anasının azad edilmesiyle mutlak sûrette azad edilmiş olur. Azad hamîlin üzerine kasden vâki olursa altı aydan daha az zamanda çocuk doğurmakla azad edilmiş olur. Babasının efendisi nin mevlâalarına ebediyyen velâsi intikâl etmez. Eğer azad etme sadece anasına tebâiyetle vâki olursa, meselâ; altı aydan daha çok zamanda çocuk doğurursa yine zikredilen gibi azad edilmiş olur. Lâkin baba altı aydan sonra azad edilmiş olsa çocuğunun velâsini kendi mevlâalarına çeker. Bunun tâhkîkinin tamâmu, inşâellah «Velâ» konusunda gelecektir.

Aksi yoktur. Yani, karnındaki çocuğun (hamlin) azad edilmesiyle ana azad edilmiş olmaz. Belki yalnız hamî azad edilmiş olur. Çünkü anaya izâfe olmadığı için, ananın kasden azad edilmesine imkân yoktur. Çocuğa tebaan da azad olunamaz. Çünkü bunda mevzuu değiştirmek vardır.

Çocuk nesebde babaya tâbi olur. Çünkü bu ta'rîf içindir. Ana ise tanınmaz. Çocuk mülkde anaya tâbidir. Hattâ ana bir kimsenin mülkü olup ve bir çocuk doğursa çocuk dahî o kimsenin mülkü olur. Eğer

ana mâlik ile başkası arasında ortak mal olsa çocuk dahî ikisi arasında ortak olur.

Çocuk rikk olmakda da anaya tâbidir. Rikk ile mîlk arasında fark şudur: Rikk, tâatinden yüz çevirmelerinin cezası olarak Allah Teâlâ' (C.C.) nın bazı kulları üzerine koyduğu hakîrliktir. O cezâ va Allah' (C.C.) in ya ammenin hakkıdır. Bu husûsda hilâf vardır. Mîlk (veya mülk) şahsin o mülkde tasarruf imkânıdır ve o tasarruf onun hakkıdır. Bir insan ilk def'a esir alındıkda rikk ile nitelenir, mülk ile nitelenmez. Ancak dâr-i İslâm'a çıkarıldıkdan sonra mülk ile nitelenir. Mülk emâdda ve insandan başka hayvanda bulunur. Rikk ise ancak insanda bulunur. Satmak ile mâlikin mülkü yok olur. Rikk yok olmaz. Âzâd etmekle mâlikin mülkü kasden yok olur. Çünkü mülk âzâd edenin hakkıdır. Kulların haklarından feragâtın zarûreti sebebiyle rikk zîmnen zâil olur. İkisi arasında olan fark, kinnâ, ümmü veledde ve mükâtebde açıkça görülür. Çünkü rikk ve mülk, kinn olan rakîkde kâmildir, ümmü veledin ve müdebberin rikkı eksiktir. Hattâ keffâret için âzâd edilmesi câiz olmaz. Ümmü veled ile müdebberde mülk kâmildir. Mükâtebin ise rikkı kâmildir. Hattâ keffâret için âzâd edilmesi câiz olur ve mülkü eksiktir. Çünkü sâhibinin elinden çıkmıştır. Mükâteb, sâhibinin: «Benim her mâlik olduğum hür olsun.» sözünde dâhil değildir. Zeylâi (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

Yine çocuk âzâdda ve âzâdin tedbir, istilâd ve kitâbet gibi dallarında anaya tâbi olur. Bunun üzerinde icmâ vardır. Bir de babanın menisi ananın suyunda tükenip gittiği için ana tarafı tercih edilmiştir. Yine çocuğun ana tarafından olduğu kesin olduğu için, bundan dolayı veled-i zinânın ve veled-i mülâanenin nesibi anadan sâbit olur. Hattâ ana o çocuğa, çocuk da anasına vâris olur. Çünkü çocuk anadan ayrılmazdan önce hissen ve hükmen anadan bir uzuv gibidir. Hattâ çocuk anasının yediği gıdâ ile gıdâlanır ve anasının bir yerden bir yere geçmesiyle o da geçer. Satışda, âzâdda ve bu ikisinden başka tasarrufâtta anaya tebâan dâhil olur. Şu halde ana tarafı tercih edilir. Bundan dolayı ana tarafı insanda olduğu gibi hayvanlarda dahî mu'teberdir. Hattâ bir hayvan vahşî ile ehli arasında doğsa veya eti yenir hayvan ile eti yenmez hayvan arasında bunların çafflesmesinden doğsa, eğer anasının eti yenirse o dahî yenir. Bunu Zeylâi (Rh.A.) zikretmiştir.

Çocuk anası ile babasının dînde hayırlı olanına tâbi olur. Câriyenin kocasından olan çocuğu câriyenin sâhibinin mülküdür. Musannifin bu sözü, çocuğun mülkde anaya tâbi olmasına dâir fer'i bir mes'uledir. Eğer çocuk câriyenin sâhibinden olursa, hürdür. Çünkü onun menisinden yaratılmıştır. Şu halde onun nâmına âzâd

edilmiş olur. Anasının suyu babasına karşı olamaz. Çünkü anasının suyu sahibinin memlüküdür. Başkasının câriyesi bunun aksinedir. Çünkü başkasının câriyecinin suyu sahibinin memlüküdür. Şu halde birbirine karşı olurlar. İnidi bizim zikrettiğimiz şeyden dola-yı ana tarafı tercih edilir. Koca bunu bildiği için buna razı olur. Aldatılmış adamın (mağrûr'un) çocuğu kıymetiyle hürdür. Aldatılmış adam o kimsedir ki, bir câriyeyi satıcının mülkü olmak üzere satın alsa veya bir kadını hür diye nikâh etse, o câriye veya o kadın çocuk doğursa, sonra câriyenin satandan başkasının mülkü olduğu, ve kadının câriye olduğu anlaşılsa, bu durumda ikisinin de çocukları kıymetiyle hürdür. Hür olmasının sebebi, hür adamın menisinden yaratıldığı içindir. Babası da köle (rîkk) olmasına râzi değildir. Birinci sûrette râzıdır. Böyle olunca anaya tâbi olmaz. Kıymetiyle hür olmasına sebeb ise aslı tebâiyyet yönüne riâyet edilmesi içindir.



بَابُ عِنْقِ الْبَعْضِ

KÖLENİN BİR KİSMİNİN ÂZÂDI BÂBI

Sâhibi, kölenin bir kısmını âzâd etse, tamâmi âzâd edilmiş olmaz. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ) ile İmâm Şâfiî (Rh.A.); «Kolenin tamâmi âzâd edilmiş olur.» diyerek bu görüşe muhâlefet etmişlerdir.

Muhâlefetin özeti: Kölenin bir kısmını âzâd etmek, köleliğin tamâmının yerinden yok olmasını gerektirir mi, yoksa gerektirmez mi? İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, gerektirmez. Belki mahal köle (rakîk) olarak kalır. Fakat âzâd edilen kısmın miktârı mülk ortadan kalkar. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ) ile İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre ise, mülkün ortadan kalkmasını gerektirir. Onların delili: Köle âzâdı hükmî bir kuvvet olan âzâdin isbâtıdır. O kuvvetin isbâti âzâdin ziddi olan köleliğin (rîkkîn) izâlesidir. Bu ikisi, yâni âzâd (ıtk) ile kölelik (rîkk) ittifakla bölünme kabûl etmezler. Binâenaleyh köle âzâdı da bölünme kabûl etmez. Eğer bölünme kabûl etse ma'lûlün illetten ayrılması veya âzâdin bölünmesi gereklidir. Çünkü âzâd bölünmüş olursa, ya bir bölümün âzâdiyla tamâmin âzâdı sabit olur, ya da bir şey sabit olmaz. Veyâ bir kısmı sabit olur. İki öncekilerin her biri üzere ma'lûlün illetten ayrılığı gereklidir. Son duruma göre, köle âzâdının bölünmesi gereklidir. İmdi köle âzâdı bölünme kabûl etmemeye husûsunda talâk; kisasdan afv ve çocuk doğurmayı istemek gibi olmuştur.

İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili: Köle âzâdı ya mülkü ortadan kaldırarak âzâdı isbâttır. Veyâ ilk önce mülkü izâledir. Yoksa mülkün ziddini ki, köleliktir ortadan kaldırarak âzâdı isbât değildir. Bölünme lâzım gelmesi için köleliği ortadan kaldırırmak da değildir. Bunun açıklaması şudur: Çünkü köle âzâdı tasarruftur. Tasarruf sayılan her şey, tasarrufda bulunanın idâreciliğine geçmez. Tasarruf yapanın veiliği ancak hakkı olan şeyde olur. Mâlikin hakkı ise mülktür. Şu halde

veliliği ancak mülk üzere olur. Mülk ise bi'l-icmâ' bölünme kabûl eder. Fakat, ona bölünme kabûl etmeyen bir iş teallûk eder. O da âzâdlıktır. O bölünme kabûl etmeyen âzâdin teallûku ise mülkün bölünmesini gerektirmez. Namazın câiz olması gibi. Çünkü namazın câiz olması bölünme kabûl etmeyen bir iştir, ki bölünme kabûl édene teallûk etmiştir. O da namazın rükünleridir. İmdi, bu görüşler bu konuda Fukahâ'nın zikrettiği şeyin bir özetidir. Sen bilirsin ki, onların delillerine cevâb vermek, ancak İmâm A'zam' (Rh.A.) in murâdını araştırmakla faydalı olur. İmâm A'zam' (Rh.A.) in kavline göre bu konuda vârid olan güçlüklerin ortadan kaldırılması, âzâdin, köle âzâd etmeye uygun olmasıyla olur. Şu halde fiilin, yâni köle âzâd etmenin bölünme kabûl etmesi ve mutâviünün, yâni âzâdin bölünme kabûl etmemesi nasıl tasavvur edilebilir. İmdi sen maksâdin hakîkatini anlamak istersen, sana söyleyeceğim şu sözlere kulak ver:

Ben derim ki: (Başarı Allah' (C.C.) dandır ve tâhkîkin anahtarları O'nun yed'i kudretindedir.) **Âzâd etmenin (i'tâkin) gerçek ma'nâsı** — Fukahâ'nın dedikleri gibi — **şer'i kuvvet olan âzâd (ıtk) in isbâtıdır.** Âşikârdır ki; bu yönden onun isbâti insan gücünün dışındadır. Bu ancak Hâlik Teâlâ (C.C.) Hazretlerinin kudreti dâhilindedir. Gerçek ma'nâ imkânsız olunca, mecâzi ma'nâya geçmek vâcib olur. Nitekim bu mukarrer kâidedir.

Mecâzi ma'nâların gerçeğe en yakın olanı burada iki şeydir: **O iki şeyden biri mülkün ortadan kaldırılması ile şer'i kuvveti isbâttır.** Meselâ; kıldan sâdîr olan mülkün izâlesi olmakla kuvvetin sübûtu onun üzerine terettüb eder. Bunun benzeri kulların fiillerinde kazanmak ve yaratmaktadır. İmdi birincisi, yâni kulun kazanması onun kudreti dâhilindedir. Onun üzerine Allah' (C.C.) in kudreti dâhilinde olan terettüb eder. O da âzâd (ıtk) dir. **İkinci ma'nâ mülkün izâlesidir.** Bu açıktır. Bu nülla onların zikredilen delillerine cevâb verilmiş olur. Böylece meşhûr işkâl de ortadan kalkar. **Birincisine gelince;** biz, âzâd etmenin (i'tâkin), şer'i kuvvetin isbâti olduğunu kabûl etmeyiz, denilir. Çünkü onun kıldan sâdîr olması muhâldir. İsbâtin kula isnâdi hakîkâten nasıl sahîh olur? İmdi bu mukaddime bâtil olunca ona dayanan şey de bâtil olur.

İkincisine gelince; denilir ki, ıtkın i'tâk için mutâvi' olmasıyla itâkin gerçek ma'nâsına göre böyle olduğunu murâd ederseniz; biz bunu kabûl ederiz. Lâkin burada murâd bu ma'nâ değildir. Nitekim bilirsin. Belki onun mecâzi ma'nâsidir. Fiilin mutâviünün mecâzi ma'nâdan ayrılmaması câiz olur. Nitekim: «Kırdım, fakat kırılmadı» sözünde olduğu gibi. Çünkü bunun ma'nâsı: «Ben onun kırılmasını istedim, o kırılmamı-

di» demektir. Eğer siz; bu sözle buradaki murâd ma'nâya mutâvi' olduğunu kasdederseniz, biz bunu kabûl etmeyiz. Çünkü burada murâd olan ma'nâ; ya mülkün ortadan kaldırılmasıdır, ya da mülkün ortadan kaldırılmasının müsebbibidir. Açıktır ki, eğer mülkün izâlesi bölünme kabûl etse, âzâdin bölünmesini gerektirmez. Belki mülkün zevâlinin bölünmesini gerektirir. Halbuksi onda mahzûr yoktur. Belki iş zikredilen gibidir. **Sözün kısası şudur ki;** şâyet kölenin bir kısmı âzâd edilse, sâhibinin mülkünün bir kısmı yok olur. O da yed'in (mâlikiyetin) mülküdür. Rakabentin mülkü kalır. Bu durumda mükâteb gibi olur. Bundan dolayı musannîf bu mes'eleyi onu ta'kîb eden mes'ele ile izledi. İlâhi tevfîkin nûrlarından bana taşan bu tâhkîk ile **Bedâyi'** sâhibinin dediği şey yıkılmıştır. **Onun sözü şudur:** Fukahâdan çوغۇ; İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, bölünen i'tâk olup itkin bölümmediği görüşü üzeredir. Bu ise doğru değildir. Çünkü i'tâk bölümmeyle kabûl edince itk da bölünür. Şu bir zarûrettir ki, itk i'tâkin hükmüdür. Hüküm ise illet uyguluk olarak sâbit olur. Bir de; bu söz illetin tahsîsine kâil olmaktadır. Çünkü; âzâd etmek (i'tâk) yanında mevcûddur. Kölenin âzâd olması ise ödeme veya çalışma zamanına kadar gecikir. Bu, illet var, huküm yok demektir. Illetin tahsîsinin tefsiri budur. Bâzı **Hidâye** muhâssileri; «**Bedâyi'** sâhibinin izâhündan şu lâzım gelir ki: Âzâd olmak, parçalanmayı kabûl etmemekde, âzâd etmekten ayrılmaz. Çünkü âzâd etmek bölünme kabul etmez. Binâenaleyh Sâhibeyn'in (yâni İmâm Muhammed ise İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.Aleyhimâ) un) sözünün kuvveti meydan'a çıkar, demişlerse de, **Bedâyi'** sâhibinin sözünün yıkıldığı bizim söylediğimizi teemmülle ortaya çıkarır. İmdi gerisini sen düşün!

Sonra, âzâd etme mülkün bir kısmının ortadan kalkmasıyle bölünme kabûl edince, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, kölenin mâliyetinin bir kısmı habsedilip, o köleye çalışıp kazanmak vâcib olur. Köle, kıymetinin bir kısmından geri kalanında sâhibi için çalışıp kazanır. Çünkü çalışıp kazanan köle, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, mükâteb gibidir. Hattâ o kölenin dört kadını nikâh etmesi, yâni dört kadın ile evlenmesi câiz olmaz. Teberrulara da mâlik olmaz. Çünkü itkin bir kisma izâfesi kölenin nefsinin hepsine mâliyetinin sübûtunu gerektirir. Kölenin bir kısmında mülkün kalması hepsinde mâliyetin sübûtunu meneder. İmdi biz, iki delil ile köleyi mükâteb menzîlesine indiren kavl ile amel ettik. Çünkü efendi yed'en mâliktir. Rakabeten mâlik değildir. Çalışmak ise kitâbet bedeli gibidir. Şu halde sâhibi onu çalıştırabilir. Âzâd etmesi de câiz olur. Çünkü mükâteb âzâd edilebilir.

Eğer köle çalışmaktan âciz olursa kölelige (rîkka) geri çevrilmez. Yâni, ikisi arasındaki fark şudur: **Bir kısmı âzâd edilmiş olan köle şâ-**

yet edâdan âciz olsa rıCCA (kölelige) geri çevrilmez. Çünkü o hâlis iskâtır, feshi kabûl etmez. Maksûd olan kitâbet bunun hilâfidir. Çünkü maksûd kitâbet feshi kabûl eden bir akddir. Talâk ve kîsâsda ikisi ortası bir durum yoktur. İmdi biz onu hepsinde harâm tarafını tercih ederek isbât ettik.

Çocuk isteme (Doğurtma), İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, bölünme kabûl eder. Hattâ kendisi ile başkası arasında müdebber olan câriyenin kendi hissesine düşen kısmından bir çocuk doğurmak istese bununla yetinilir. Müdebber olmayan câriyede ifsâd etmek sebebiyle ortağının nasîbini ödese, ödemekle o nasîbe mâlik olur ve doğurmak kâmil olur.

Bir adam kendisi ile başkası arasında ortaklaşa olan köleden payını âzâd etse, ortağı için dahi âzâd etmek hakkı veya çalışırmak hakkı vardır. Velâ hakkı her ikisinde vardır. Çünkü ikisi de âzâd edicidirler. Yâhûd âzâd eden zenginse ortağınına hissesinin kıymetini ödetme hakkı vardır. Meselâ; şer'kinin hissesinin kıymeti kadar mala sahib ise ödettirir. Eğer fakîr ise ortağının ancak âzâd etmek veya çalışırmak hakkı vardır. Velâ birincide olduğu gibi ikisi için olur. Ödeyen âzâd edici ödediği şeyle köleye rüçû eder. Çünkü âzâd eden, susan yereine geçer. Çünkü sâkit için çalışma hakkı vardır. Âzâd eden için de öyledir.

Velâ ödeyene (zâmine) âiddir. Çünkü âzâdin hepsi onun tarafındandır. Zirâ kölenin tamâmına ödemekle mâlik olmuştur. İki ortakdan her biri diğerinin payının âzâdına şehâdet etse, köle ikisi için çalışır. Gerek o iki ortak zengin, gerekse fakîr olsunlar ve gerek biri zengin ve diğeri fakîr olsun. Bu İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, eğer ikisi de zengin olurlarsa köle çalışmaz. Eğer ikisi de fakîr olurlarsa, ikisi için de çalışır. Eğer biri zengin ve diğeri fakîr olursa, fakîr için çalışır, zengin için çalışmaz. Velâ hakkı ikisine âiddir. Çünkü her biri, benim ortağımın köle üzerinde payı onun âzâd etmesiyle âzâd edilmiş oldu ve o payının velâsı onun içindir. «Benim payım çalışmakla âzâd edilmiş oldu, payımın velâsı benim içindir.» der.

İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre: **Velâ zikredilenin hepsinde mevkûfdur.** Çünkü ikisinden her biri âzâdı ortağını havâle eder ve ortağı bunu kabûl etmez. İmdi velâ, ikisinden birinin i'tâkı üzerine ittifâk edinceye kadar mevkûfen kalır.

İki ortağın biri kölenin âzâdını yarıńki günde birinin fîiline bağla-sa ve; «Eğer fûlân köle bu eve yarıńki gün girerse hürdür.» dese ve or-**tak da:** «Eğer girmezse hürdür.» dese,imdi yarıńki gün geçip şartı da-**hi bilinmese,** yâni köle eve girdi mi, yoksa girmede mi bilinmese, o kö-

lenin yarısı âzâd edilmiş olur. Köle geri kalan yarısında ikisi için çalışıp kazanır. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, tamamında çalışıp kazanır. Çünkü çalışıp kazanmanın düşmesi ile üzerine hükmedilecek şey, ki kölenin eve girmesi veya girmemesi bilinmemektedir, bilinmeyen şey üzerine hüküm vermek ise mümkün olmaz. **İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) un delili şudur: Çalışıp kazanmanın yarısı kesinlikle düşmüştür. İki ortakdan her biri diğerine, geri kalan yarını benim payımdır ve düşen senin payındır, der.** Bu durumda kölenin çalışıp kazandığı ikisi arasında yarı yarıya bölünür.

İki kölede âzâd olmak yoktur. Yâni, bir adam: «Eğer fûlân kimse yarınıki gün eve girerse, benim kölem hûrdür.» deyip ve diğer adam da: «Eğer yarınıki gün fûlân eve girmezse benim kölem hûrdür» dese, ve gün geçerek, o adamın girip girmediği bilinmese, iki köleden her biri âzâd edilmiş olmaz. **Çünkü âzâd ile üzerine hüküm verilecek şey — ki eve girmektir ve âzâd ile hükmedilecek olan da iki kölenin biridir — bilinmemektedir.** Şu halde aşırı bilgisizlik vardır. Öyleyse iki köleden hiçbirini âzâd edilmiş olmaz.

İki kimse ikisinden birinin çocuğuna, satın almak, hibe veya väsiyyet ile mâlik olsalar veya o iki kimsenin biri oğlunun yarısını oğlunun sâhibinden satın alsa, yâhûd onun âzâd olmasını yarısının satın alınmasına bağlasa, meselâ Zeyd, Bekr'in kölesi: «Eğer ben senin yarını satın alırsam senin yarın hûrdür.» dese, ondan sonra o köleyi Zeyd ve bir başka adam ortaklaşa satın alsa, ilk iki sûrette hem onun hem babanın payı âzâd edilmiş olur. Çünkü baba yakınının yarısına mâlikdir. Onu satın alması ise âzâd etmektir. Nitekim daha önce geçti. Şart bulunduğu için, üçüncü sûrette yemîn edenin payı âzâd edilmiştir. **İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, teaddî bulunmadığı için baba ortağının payını ödemez. Gerek ortağının oğlu olduğunu bilsin, gerekse bilsin müsâvidir. Baba ortağının payını zikredilen üçüncü sûrette ödemez. Nitekim onu mîrâs yoluyla alsalar hüküm bu olurdu. Yâni, baba bu sûrette ortağının hissesini ödemez. Nitekim baba ile ortağı oğluna mîrâs yoluyla mâlik olsalar, baba ortağın hissesini ödemezdi.**

Bunun sûreti şudur: Bir kadın ölüp, bir kölesi kalsa, ki o köle, kocasının oğlu olsa ve kocasıyla erkek kardeşini mîrâşçı bırakrsa, baba oğlunun yarısına vâris olupbabası üzere âzâd edilmiş olur ve o kadının erkek kardeşinin payını ittifakla ödemez. Çünkü ırs baba için zarûridir. **ırsin sübûtunda baba için seçme hakkı yoktur.** Şu halde ortak köleyi ya âzâd eder veya çalıştırır. Yâni ortak için ödetme velâyeti olmayınca, ortak için iki durumdan biri kalır: Ya âzâd etmek veya çalıştırırmak.

İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ) demişlerdir ki: İrsden başkasında, baba zengin olduğu halde oğlunun kıymetinin yarısını öder. Fakir olduğu halde oğlu kıymetinin yarısını babasının ortağı için çalışır. Çünkü onu yakınından satın alması âzâd etmektir. Eğer satın alan zengin ise ödemek vâcib olur. Fakir ise, köle çalışıp kazanır. **İmâm A'zam** (Rh.A.) der ki: Ortak olan adam, payının ifsâdına râzidir. Bu durumda baba ödeyici olmaz. Nitekim payının âzâd edilmesine izin verse, âzâdin illetinde — ki o satın almaktır — babaya ortak olması bakımından, babanın ödeyici olmadığı gibi. Eğer baba ödeyici olmadığını bilmezse, bilmemek özür olmaz. Eğer kölenin yarısını bir yabancı satın alıp ondan sonra geri kalan yarısını da, zengin olduğu halde köleninbabası satın alsa, babanın ortağı olan yabancı payını babaya ödetir. Çünkü yabancı payını ifsâda râzi olmamıştır. Ya da oğlan babanın yanında mâliyetini habsettiği için kıymetinin yarısında çalışır. Bu **İmâm A'zam'** (Rh.A.) a göredir. Çünkü **İmâm A'zam'** (Rh.A.) a göre, âzâd edenin zenginliği çalışmayı menetmez. **İmâmeyn** (Rh. Aleyhimâ) ise; «Ortak için muhayyerlik yoktur. Baba oğlunun kıymetinin yarısını öder.» demişlerdir. Çünkü **İmâmeyn'** (Rh. Aleyhimâ) e göre, âzâd edenin zenginliği çalışmayı meneder. Eğer kölenin babası zengin olduğu halde oğlunun tamâmina mâlik olan kimseden yarısını satın alsa, baba mâlike ödemez. Çünkü mâlik köleyi babasına satması ile payının ifsâdına râzi olmuştur. Bir köleye ortak olan üç kimsenin biri köleyi müdebber etse ve diğerî âzâd etse ve her ikisi zengin olsa; biri de sükût etse, sükût eden ancak kölenin müdebberi olan ortağını payını ödetir. Âzâd edene ödetmez. Müdebber yapan da kölenin müdebber olarak üçtebir kıymetini âzâd edene ödetir. Kendi ödediğinin üçtebirini ödetemez. Yâni köle üç adamin arasında ortaklaşa olsa, birisi o köleyi müdebber edip ve diğerî âzâd etse ve bu ikisi de zengin olsa; üçüncü sükût etse, bu durumda sükût eden ve müdebber ödetmeyi murâd etseler, sükût eden için müdebbeire ödettirmek hakkı vardır. Âzâd edene ödettiremez. Müdebber için de âzâd edene kölenin müdebber olduğu halde kıymetinin üçtebirini ödettirmek hakkı vardır. Yoksa müdebberin ödediği üçtebiri ödettiremez. Bunun açıklaması şudur: Kölenin kıymeti meselâ yirmiyedi dinâr olsa, sükût eden, müdebbeire dokuz dinârı ödetir. Müdebber de âzâd edene altı dinâr ödetir. Çünkü müdebber kölenin kıymeti hâlis kölenin kıymetinin üçteikisidir. Nitekim bunun sebebi yakında gelecektir. İmdi tedbir sebebiyle müdebbirden dokuz dinâr yok olmuştur. Âzâd etmekle olan yok etme müdebberin kıymeti üzere vâkidir. O da hâlis köle (kinn) kıymetinin, — ki onsekiz dinârdır — üçteikisidir. Onsekizin üçtebiri altı dinârdır. İmdi müdebber âzâd edene ancak altı dinârı

ödetir. Susanın hissesi olan dokuz dinârı ödediği bu altı dinârla birlikte ödettiremez. Bu İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir.

İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ) demişlerdir ki: Köle müdebbire âiddir. Kölenin kıymetinin üçteikisini gerek müdebbir zengin ve gerekse fâkîr olsun, kölenin iki ortağma öder. Çünkü bu ödeme temellük ödemesidir. Zenginlik ve fakîrlik ile değişmez. Âzâd etme ödemesi bunun aksinedir. Çünkü o suç işlemekden meydana gelen borçtur.

Bir kimse bir câriye için; «Bu benim ortağımın ümmü veledidir.» deyip ve ortağı da inkâr etse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, o câriye inkâr eden ortağa bir gün hizmet eder ve bir gün durur. Çünkü ikrâr eden, o câriye üzerinde hakkı olmadığını söylemiştir. İkrârı ile muâhaze olunur. Inkâr eden, câriyenin eski hâlinde olduğunu söylemektedir. Binâenaleyh onun için câriyenin yarısında hak vardır. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, inkâr eden için, câriyeyi kıymetinin yarısı husûsunda çalıştırırmak hakkı vardır. Ondan sonra câriye hür olur. Çünkü inkâr eden arkadaşı, bunun ümmü veledidir, diye ikrâr eden ortağını doğrudanca ikrârı kendi aleyhine döner. Sanki ikrâr eden, câriyeye çocuk doğurtmuştur. İmdi câriye inkâr eden için çalışmakla âzâd edilmiş olur.

Ümmü veled için kıymet yoktur. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ): «Ümmü veled için kıymet vardır.» demişlerdir. Çünkü ümmü veled kazanılmış köle (memlûke) dir. Onunla cimâ, icâre ve istihdâm yönlerinden yararlanılır. Binâenaleyh müdebber gibi kıymetlendirilmiş olur. Bundan dolayı bir kimse: «Benim bir memlûküm âzâd olsun.» dese, ümmü veled ona dâhil olur. Cimâın mubâh kılınması mülke delildir. Çünkü cimâ ancak nikâh ile veya mülk-ü yemîn ile helâl olur. Birincisi yoktur. İkincisi taayyün etmiştir. Mülkün devâmi, mâliyetin ve kıymetin devâmine delilidir. Çünkü insanda memlûkiyyet, mâliyet ve tekavvûmden başka bir şey değildir. Hürriyet hakkı tekavvüme aykırı olmaz. Müdebber gibi. Bundan dolayı şâyet bir Nasrânının ümmü veledi İslâma gelse, çalışıp kazanır. Bu tekavvümün (kıymetliliğin) belirtisidir. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili, Resûlüllâh' (S.A.V.) in :

أَعْفُهَا وَلَدُهَا

«Ümmü veledi, çocuğu âzâd etti.» kavlidir. Bu hadîs-i şerîfî İbn-i Mâcî (Rh.A.) ve Dârekutnî (Rh.A.) rivâyet etmişlerdir.

Hürriyetin gereği tekavvümün ortadan kalkmasıdır. Lâkin hadîs-i

şerîf, muâriz geldiği için hürriyet ifâdesinde yeterli değildir. Hadîs-i şerîf Resûlullah' (S.A.V.) in şu kavlidir :

اَيُّمَا اُمْرَأٌ وَلَدَتْ مِنْ سَيِّدِهَا فَرِي مُعْنَفَةٌ عَنْ دُرْمَنَهُ

«Her hangi bir câriye sâhibinden doğurursa, o câriye sâhibinin ölümünden sonra âzâd olur.»

Bir rivâyette «Ondan sonra» buyurmuştur. Bu hadîs-i şerîfi İmâm Ahmed (Rh.A.) rivâyet etmiştir. Bu hadîs-i şerîf için tekavvümün ortadan kalkmasında muâriz yoktur. Şu halde tekavvüm sabit olur. Tekavvümün ortadan kalkması sabit olunca zengin olan kimse ümmü veledini kendisi ile başkası arasında ortaklaşa olduğu halde âzâd ederse, ödemez. Meselâ, çocuk doğurur da ikisi de çocuğu benimdir diye iddiâ ederse, ümmü veledin tekavvümü câiz olmadığına binâen, İmâm A'zam' (Rh.A.) e göre, ortağının payını ödemez. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, tekavvümü câiz olduğuna binâen öder.

Bir adamın üç kölesi olsa, sıhhâti hâlinde yanındaki iki köleye: «İkinizden biriniz hürdür.» dese, o iki kölenin biri dışarı çıkip üçüncü köle girdikde o sözü tekrâr etse; eğer o adam sağ ise, sözünü açıkla diye emredilir. Eğer adamın gâyesi bilinmediği hâlde öldü ise, yanında duran kölenin üç rub'u, yâni üç çeyreği ve diğer iki kölelerden her birinin yarısı âzâd edilmiş olur. Bu, İmâm A'zam ile Ebû Yûsuf'a (Allah ikisine de rahmet eylesin) göredir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, giren kölenin dörttebiri âzâd olur. Diğerî, İmâm A'zam ile Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) un dedikleri gibidir. Çünkü ilk icâb (yâni ilk söz), dışarı çıkan ile duran arasında deverân etmektedir. Şu halde ikisi arasında yarıya bölünür. Ondan sonra ikinci icâb, duran ile giren arasında döner. İmdi ikinci icâb ile durana isâbet eden yarı aralarında yarıya bölünür. Durana isâbet eden yarı hisse-i şâyialıdır. İlk icâbla âzâd edilen yarıya isâbet eden hükümsüz kalır. Boş kalan yarıya isâbet eden — ki o dörttebirdir — kalmıştır. Onun da üç çeyreği âzâd olur. İçeri girene gelince; İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, dörttebiri âzâd edilmiş olur. Çünkü bu icâb duranın dörttebirinin âzâd edilmesini gerektirince içeri girenden de dörttebirin âzâd edilmesini gerektirir. Zirâ ikisi arasında yarıya bölünmüştür. İmâm A'zam ile Ebû Yûsuf (Rh. Aleyhimâ): «Yarısının âzâdına mâni' olan şey durana âiddir. İçeri girene mâni' yoktur. Şu halde girenin yarısı âzâd edilmiş olur.» demişlerdir.

Eğer bu söz adamın hastalığı hâlinde olursa ve açıklamadan önce ölüp ve o kölelerin kıymetleri eşit olursa, üçtebirinden âzâd edilenin

miktârı çıkacak kadar malı kaldığı takdirde — ki İmâm A'zam ile Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) a göre, bir rakabe ve bir rakabenin üç çeyreğidir ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, rakabenin yarısıdır — veya bu miktar üçtebirden çıkmayıp ve lâkin vârisler izin verirlerse cevâb zikredilen gibidir. Eğer onun bu kölelerden başka malı yok ise ve vârisler dahî izin vermezlerse, q kölelerin arasında, bizim anlattığımız üzere üçtebir taksim edilir. Bunun açıklaması şudur: Dışarı çıkan kölenin hakkı yarımda ve yanında duran kölenin hakkı üç çeyrekde ve içeri girenin hakkı İmâm A'zam ile Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) a göre, dışarı çıkan köle gibi yarımadadır. İmdi yarımı ve dörttebiri olan bir mahrece (paydaya) muhtâc olunur. Bu paydanın en azı dört olup yediye avlader (döner). Şu halde dışarı çıkanın hakkı iki hissedir. İçeride duranın hakkı üç hissede ve içeri girenin hakkı iki hissededir. Bu sûretle âzâdin payları yediye ulaşır. Şu halde malın üçtebiri yedi kılınır. Çünkü âzâd hastalıkda vasiyyettir. Bunun geçer yeri (nefâz) malın üçtebirdir. Malın üçtebiri yedi olunca, üçteikisi ondört olur. Bu çalışmaın paylarıdır. Malın hepsi yirmibir olur. Ölen adamın malı ise üç köledir. Binâenaleyh her köle yedi pay olur. İmdi dışarı çıkan köleden iki pay âzâd edilmiş olur ve beşinde çalışır. İçeri giren köleden iki pay âzâd edilmiş olur ve beşinde çalışır. İçeride durandan üç pay âzâd edilmiş olur ve dördünde çalışır. İmdi vaşıyyetlerin payları yediye ulaşır ve çalışmanın payları ondört olur. Böylelikle üçtebir ve üçteiki doğru olur.

İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, içeri giren kölenin hakkı bir paydır. Ona göre âzâd payları altıdır. Her rakabe altı pay kılınır ve çalışma payları oniki olur. Malın hepsi onsekiz yapılır. İçeride durandan üç pay âzâd edilmiş olur ve üçünde çalışır. Dışarı çıkandan iki pay âzâd edilmiş olur, dördünde çalışır. İçeri giren köleden bir pay âzâd edilmiş olur, beşinde çalışır. Bu durumda üçtebir ve üçteiki doğru olur.

Ben derim ki: Bunun zâhirine şu soru yönelir: Ferâiz erbâbı, dörđün avl eylemediğini açıklamışlardır. Şu halde nasıl oluyor da; bunun en azı dörttür, yediye avl eder, demek doğru oluyor?

Bu sorunun cevâbı şudur: Onların sözlerini açıklayanların söylemeklerine göre bunun ma'nâsı; «**Bir mes'elede aslâ iki yarımla bir dörttebirin bir araya gelmesi düşünülemez.**» demektir. Bu söz terekenin taksiminden başkasında dörde avlin vâki olmasına engel değildir.

Eğer bir adam, cimâdan önce üç karısını bu şekilde boşasa; dışarı çıkan karının mehrinin dörttebiri, içerde duranın mehrinin sekizde-

üçü, içeri girenin de mehrinin sekizdebiri düşer. Yâni, bir adamın üç karısı olup mehrleri eşit olsa, yukarıda geçtiği şekilde, onlarla cinsi münâsebette bulunmazdan önce boşasa, birinci icâb ile birisinin mehrinin yarısı, dışarı çıkan ile evde duranın arasında yarıya bölündüğü halde, o yarım düşer. İmdi ikisinden her birinin mehrinin dörttebiri sâkit olur. Ondan sonra ikinci icâb ile dörttebir düşer. O da evde duran ile içeri giren arasında yarıya bölünür. Ve her birine sekizdebir isâbet eder. Böyle olunca içerde duranın mehrinin sekizdeğü iki icâb ile düşer. İçeri girenin mehrinin sekizdebiri düşer.

Bu mes'elenin talâkda cinsi münâsebetten önce farzolunmasına sebeb, birinci icâbin beynûneti mu'cib olması içindir. Birinci icâbin isâbet eylediği kadın ikinci icâba mahal kalmaz ve bu ma'nâda âzâd gibi olur.

Kadın ile cinsi münâsebette bulunmak ve ölüm, mübhêm talâk için açıklamadır. Yâni bir adam, iki karısına «İkinizden biriniz boşsunuz.» dese, ondan sonra ikisinden biri ile cinsi münâsebette bulunsa veya ikisinden biri ölse, cimâ ile ölümden her biri şunu beyândır ki: Boşamakla murâd diğer kadındır. Yâni, cinsi münâsebette bulunulan veya ölen kadının diğeridir.

Cinsi münâsebetin mübhêm talâk için açıklama olmasının sebebine gelince; çünkü nikâh cinsi münâsebetin helâl olması için konulmuş bir akddir. Talâk ise nikâh mülkünü ortadan kaldırma için konulmuştur. Yâni, ya hemen veya iddet bittikten sonra, cinsi münâsebetin helâl olmasını ortadan kaldırır.

Şu halde; cinsi münâsebet, o kimsenin talâk ile murâdının cimâ edilmiş olan kadın olmadığına delildir. Ölümün mübhêm talâk için açıklama olmasının sebebine gelince; çünkü ma'lûmdur ki, beyân bir bakımdan inşâdir. Yâni icâbdır. İmdi onun için bir mahâl gerekir. Mübhêm âzâdda olan satış, ölüm, tedbir, çocuk isteme ve teslim olunan hibe ile sadaka gibi. Yâni bir kimse iki kölesine; «İkinizden biriniz hürdür.» dedikden sonra, ikisinden birini satsaveyâ müdebber yapsa,veyâ biri ölseveyâ bu sözden sonra iki câriyesinin birisini doğurtsaveyâ ikisinden birini başkasına hibe edipveyâ sadaka edip teslim etse, bunların hepsi, murâdin başkası olduğunu beyân sayılır. Zirâ, kendisi için inşâ hâsil olan kimseaslâ ölümle âzâda mahal kalmaz. Satıcı yönünden de satmakla âzâda mahal kalmaz. Her vecihle, tedbir ve doğurmak, yâni ikisinden birini müdebber edipveyâ doğurtmakla âzâda mahal kalmaz. Binâenâleyh öteki aynen belli olur. Teslimle yapılan hibe ve sadaka satış menzîlesindedir. Çünkü temliktir.

Kapalı (mübhêm) âzâdda cimâ beyân olmaz. Yâni, bir kimse iki

câriyesine; «İkinizden biriniz hürdür.» dese, ondan sonra birisi ile cinsî ilişkide bulunsa. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre beyân olmaz. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre beyân olur. Çünkü cinsî ilişki ancak mülkde hâl olur. Cinsî ilişkiye yönelik de istibkânın delilidir. (Yâni onu elinde bırakmanın delilidir.)

İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Mülk câriyenin ikisinde de sâbittir. Bundan dolayı mâlik için ikisini de hizmette kullanmak hakkı vardır. Câriyelere cinâyet işlenirse diyeti, şüphe ile cinsî münâsebette bulunurlarsa, mehrleri mâlike âzâd olur. Çünkü mübhêm âzâd beyâna muallâktır. Şarta bağlanmış olan bir şey şarttan önce olmaz.

Mâlik câriyesine: «Senin doğuracağın çocukların ilki eğer oğlan olursa, hürsün.» dese, câriye de bir oğlan ve bir kız doğursa ama önce doğan hangisi olduğu bilinmese, ananın yarısı, kızın yarısı âzâd edilmiş olur ve oğlan köle kalır. Çünkü ana ile kızdan her biri bir halde âzâd olurlar. O da ilk defa oğlan doğurmaktadır. Ana şartla, kız da ona tâbi olarak hür olurlar. Bir halde de köle (rîkk) olurlar. O da önce kız doğurduğu vakittir. Bu da şart bulunmadığı içindir. Binâenaleyh, her birinin yarısı âzâd edilmiş olup diğer yanında çalışırlar. Oğlan ise iki halde de âzâd edilmiş olmaz. Yâni, oğlan gerek kızdan önce, gerek sonra doğsun âzâd edilmiş olmaz.

İki adam, Zeyd aleyhine iki memlûkünün birini âzâd ettiğine şâhidlik etse, memlûkler köle olsun ve gerekse câriye olsun, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, her iki sûrette de şehâdet geçersiz olur. Birinci sûrette, yâni, memlûkün ikisi de erkek köle olduğu sûrette, şehâdetin geçersiz olmasına sebeb; kölenin âzâdı aleyhine şehâdet, köle da'vâ etmeyince, İmâmî A'zam' (Rh.A.) a göre, kabûl edilmediğindendir. Burada köle tarafından da'vâ yoktur. Çünkü, meçhûldür. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, da'vâsız şehâdet kabûl edilip geçersiz olmaz. İkinci sûrette, yâni ikisi de câriye olduğu sûrette, her ne kadar da'vâ câriyede şart değil ise de, lâkin mübhêm âzâd aleyhine şâhitlik kabûl edilmez. İki kölenin birinde olduğu gibi. Ancak eğer şâhidlerin şehâdeti Zeyd'in vasiyyeti hakkında olursa, o zaman kabûl edilir.

Hidâye'de denmiştir ki: İki adam, Zeyd ölüm hastalığında iki kölenin birini âzâd etti diye şâhidlik etse veya sıhhatinde veya hastalığında müdebber ettiğine şâhidlik etse ve şâhidliği edâ dahî Zeyd'in ölüm hastalığında veya ölümünden sonra olsa, o şâhidlik istihsânen kabûl edilir. Çünkü tedbir, vâki olduğu vakitte vasiyyet olur. Âzâd etmek dahî ölüm hastalığında vasiyyettir. Vasiyyette hasim ise ancak

vasiyyet eden kimsedir. O ise bilinmekte dir, onun halefi de vardır ki, o da vâsi, vâris veya kâdîdir.

Ben derim ki: Hidâye sâhibinin murâdi, kıyâsın iktizâsı, bu şâhitliğin dahî geçersiz olmasıdır, demektir. Çünkü iddiâ edilen bilinmemektedir. Lâkin bu şehâdet istihsânen kabûl edilir. Çünkü da'vâci takdiren, da'vâlı da tâhkîken mevcûttur. Zirâ bu vasiyyettir ve vasiyyette hasım vasiyyet edendir. Çünkü, âzâdin faydası vasiyyet edene âiddir. Binâenâleyh takdiren da'vâci olur ve onun halefi vardır ki, da'vâlarda ve başka yerlerde yerine geçer. O halef vâsi veya vârisdir ve ikisinden her biri gerçekden da'vâlı olurlar. Şu halde; vasiyyet eden hakkını ikisinden birinden da'vâ eder ve iki şâhid ikâme eder Böylelikle, vasiyyet eden kimse bir bakımdan da'vâci, bir bakımdan da'vâlı olur.

Bu çözüm ile Sadru's-Şeria' (Rh.A.) nın sözü çöküp dağılır. O söyle demişti: «Birinci delil müşkildir. Çünkü üzerinde tartışılan şudur: Şâyet sâhibi iki kölesinden birinin tedbirini inkâr etse veyâ vâris bunu mûrisin ölümünden sonra inkâr etse ve o iki kölede tedbirin isbâtını isteseler, imdi da'vâcının, müsî veya onun nâibi olduğu nasıl söylenir?» Çünkü üzerinde tartışılan şey O'nun söylediğî değil, köle sâhibinin iki kölesinden birini müdebber yaptığıni inkâr etmesidir. İki kölenin bunun isbâtını istemeleri, ancak bu, iki adam sâhibinin sıhhâtinde iki kölenin birini âzâd ettiğine şâhidlik ettikleri vakittedir. Nasıl böyle olmasın? Hidâye'de: «Bütün bunlar o iki kişinin köle sâhibi iki kölesinden birini sıhhâti hâlinde âzâd ettiğine şehâdette bulunduklarına göredir.» denilmiştir. Bundan sonra, şâyet iki adam, Zeyd ölüm hastalığında iki kölesinin birini âzâd etti, diye şehâdet ederlerse, demistir. Kezâ Hidâye sâhibi, da'vâci müsîdir veya onun nâibidir, demistir. Belki müsîyi da'vâci ve nâibini da'vâlı yapmıştır. Nitekim biz onu açıkladık. **Gâyetü'l-Beyân**, şu sözüyle bizim zikrettiğimizi destekler: «Ölüm hastalığında âzâd veya tedbir, vasiyyet sayılınca, buna verilen hüküm ma'lûm olur. Çünkü vasiyyetin yerine getirilmesinde hasm müsîdir. O da bilinmekte dir. Onun halefi vardır. O da vâsi veya vârisdir. Şu halde şehâdet kabûl edilir. Hayat hâli bunun aksinedir. Çünkü şehâdet köle içindir, sâhib için değildir. Zirâ sâhibi iddiâ etmez. Kendisine şâhitlik yapılan köle de bilinmemektedir. Kâfi'de söylenen söz ise Sadru's-Şeria' (Rh.A.) nın sözünden daha hâyret vericidir. Zeyd (Rh.A.) de Kâfiye tâbi olmuştur. Onlar şöyle demişlerdir:

«İstihsânın vechi şudur: Ölüm hastalığında âzâd vasiyyettir. Hattâ üçtebirden itibâr olunur. Tedbir dahî vasiyyetur Gerek sıhhât'e olsun ve gerekse ölüm hastalığında olsun müsâvidir. Hasm, vasiyyetin yerine getirilmesinde müsîdir. Çünkü vasiyyetin yerine getirilmesinin

vâcîb olması vasının hakkı içindir. Faydası da kendisine âiddir. İnkârı merdûddur. Çünkü akılsızlıktır. Mûsî bellidir. Halefi de vardır. O da vasî veyâ vârisdir. İmdi vasının veya vârisinin her birinden da'vâ gerçekleşir.»

Kâffî'nin bu sözü doğru değildir. Önce doğru olmadığını sebeb; mâlikin inkârı bu sûrette olmayıp belki sîhhatinde şehâdet ettikleri vakittedir. Nitekim daha önce geçti. Doğru olmadığını ikinci sebebi ise; da'vânın vârisden bu sûrette tahakkukuaslâ ma'kûl olmadığı için- dir. Çünkü, vâris şâyet «Mûrisim iki kölesinin birini âzâd etti.» dese, ikrâr olur, da'vâ olmaz. Şu halde şâhîde muhtâc olmaz. İmdi sen, bu noktada düşün! Çünkü bu konu ayak kayacak yerlerdendir.

«Allah doğru yola hidâyet edicidir. Bize Allah kâfidir. O ne güzel vekildir.»

Ya da o iki adamın şehâdetleri mübhêm talâka olursa; meselâ: Bir kimse iki karısına «İkinizden biriniz boştur.» dese, buradaki şâhidlik da'vâsız kabûl edilir. Çünkü fercin harâm olmasını tazammun eder. Ve Allah Teâlâ' (C.C.) nîn hakkı olur. Bundan dolayı; burada da'vâ icmâen şart kılınmaz.



بَابُ الْحَلِفِ بِالْعِتْقِ

ÂZÂDA YEMİN ETMEK BÂBI

Bir kimse: «Ben bu eve girersem, girdiğim gün benim memlükümün hepsi hürdür.» dese, girme vaktinde onun memlükü olanın hepsi mutlaka âzâd edilmiş olur. Yâni, gerek o kimsenin mülkünde memlük olmayıp memlükü satın aldıkdan sonra gîrsin veya yemin ettiği günde mülkünde memlükü olup eve girince mülkünde kalsın müsâvîdir. Çünkü mu'teber olan girme vaktinde mülkü bulunmasıdır. Bu ise iki sûrette de vardır. Eğer yemin edenin sözünde «O gün» lâfzi yok ise, ancak yemin ettiği günde memlükü olan âzâd edilmiş olur. Yâni, eğer yemininde «O gün» demeyip belki, «Eğer ben eve girersem, benim memlüklerimin hepsi hürdür.» dese, yeminden sonra mâlik olduğu âzâd edilmiş olmaz. Zirâ onun «Benim her memlüküm» demesi hâl içindir. Cezâ memlükün hâlde hür olmasıdır. Ancak şu kadar fark var ki, şartın cezâ üzere girmesi sebebiyle şartın bulunmasına kadar ertelenmiştir. İmdi şartın bulunmasına kadar mülkünde kalırsa âzâd edilmiş olur. O şart eve girmektir. Mülke veya sebebine izâfet bulunmadığı için yeminden sonra satın aldığı kapsamaz.

Yine bir kimse: «Benim memlüklerimin hepsi veya benim mânâlik olduklarının hepsi yarınki günden sonra hürdür.» dese, bunu söyleyen için iki sûrette de memlük olsa ve başka birini satın alarak, yarından sonra gelse veya «Benim memlüklerimin hepsi veya benim mâlik olduklarının hepsi ölümümden sonra hürdür.» dese, elinde memlük olup başkasını da satın alsa, bu yemin âzâda ve tedbire yalnız yemin ettiği gün mâlik olduğunu kapsar. Yemin edenin yeminden sonra satın aldığı, yeminin ikisi de kapsamaz. Çünkü onun «Benim memlüklerimin hepsi» sözü hâl içindir. «Mâlik olduğum her memlük» sözü de yine hâl içindir. Bundan dolayı bu ma'nâda karînesiz kullanılır. Gelecekde, gelecek zamanı gösteren edatlar kullanılır. Mutlakî hâle verilir. İmdi cezâ, hâlde memlükün hürriyeti veya tedbîridir. Onun yeminden son-

ra satın aldığıni kapsamaz. Lâkin esendinin ölümüyle yeminden sonra ve yemininden önce mâlik olduğu köle malının üçtebirinden âzâd edilmiş olur. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.); «Yeminden sonra mâlik olduğu âzâd edilmiş olmaz.» demiştir. Çünkü lâfz hâlded hakîkattir. Nitekim daha önce geçti. Bu lâfz, ilerde mâlik olacağını kapsamaz ve köle âzâd edilmiş olmaz. Bundan dolayı yemin vaktinde mülkünde olan müdeber olur, mülkünde olmayan olmaz.

İmâm A'zam ile İmâm Muhammed' (Rh. Aleyhimâ) in delilleri şudur: Bu söz vasiyyet yoluyla âzâdin icâbıdır. Hattâ üçtebirden itibâr olunmuştur. Vasiyyet ise ancak ölümden sonra meydana gelir. Ondan maksûd olan ölüm hâlidir. Görülmez mi ki, şâyet bir kimse malının üçtebirini vasiyyet etse, halbuki malı olmasa veya malı olup o maldan başkasını da edinse, eğer mülkünde ölüme kadar kalırsa ikisini de kapsar.

Memlûk lâfzi hamli kapsamaz. Çünkü onun kapsadığı mutlak memlûktür. Hamî ise bir bakımdan anasına tebaan memlûktür. Bundan dolayı onun âzâdi yemin keffâretinden sahîh olmaz. Çünkü o bir bakımdan uzuvdur. Memlûk ismi nefisleri kapsar, uzuvları kapsamaz. İmdi «Benim bütün erkek memlûklerim hûrdür.» diyen kimsenin câriyesinin hamli âzâd edilmiş olmaz. Erkek ile kaydetmiştir. Çünkü erkekle kaydetmeyip mutlak söylese, ana câriye âzâd edilmekle tebaan onun hamli de âzâd edilmiş olur.

Memlûk sözü mükâtebi de kapsamaz. Çünkü mükâteb mutlak memlûk değildir. Zirâ sâhibi ona yed'en mâliktir:



بَابُ الْعِتْقِ عَلَى جَعْلٍ

ÜCRETE KARŞILIK ÂZÂD BÂBI

Cu'l, cîm'in ötüresi ile, insana yaptığı işe karşılık verilen şeydir (mükâfattır). Cîm'in esiresi ile, ciâle dahî böyledir.

Bîr kimse kölesini mal karşılığı veyâ mal ile âzâd etse; meselâ «Bin dirhemle hürsün.» veya «Sen bin dirhem karşılığında hürsün.» dese de köle de kabûl etse, âzâd edilmiş olur. Zirâ bu söz mal takasıdır. Velev ki maldan olmasın. Çünkü köle nefsine mâlik olamaz. Takasın gereği bedeli kabûl ile hükmün sübütudur. Nitekim satışda olduğu gibi. Şu halde, şayet köle kabûl ederse hür olur.

Sâhibinin şart kıldığı mal, hür üzerine borç olduğu için, âzâdlı köle üzerine sahîh borç olur. Hattâ o borca kefîl olunur. Borç sahîh olmasa, onunla kefâlet sahîh olmazdı.

Kitâbet bedeli bunun hilâfinadır. Çünkü o bedele kefâlet sahîh olmaz. Zirâ kitâbet bedeli karşıt (münâfi) ile beraber sâbittir. O karşıt köleliğin (rîkkîn) kâim olmasıdır. Nitekim yakında anlatılacaktır.

Mal; para, metâ' ve belli olmasa da hayvanı kapsar. Zirâ malın başka mal ile değişim tokusu câiz olunca nikâha, talâka ve kasden katlin sülhuna ve kezâ, eğer cinsi bilinirse yiyeceğe, ölçülen ve tartılan şeylere benzemiştir. Vasfı bilinmemek buna zarar vermez. Çünkü az bir şeydir.

Sâhibi: «Eğer bana bin dirhem ödersen, hürsün.» demekle âzâd edilmesi ödemesine bağlanmış olan köle çalışıp kazanmaya izinlidir. Yâni çalışıp kazanmaya izinli olan köle âzâd edilmiş olmaz. Ancak malı ödemekle âzâd edilmiş olur.

Âzâd edilmesi belli bedeli ödemeye bağlanmış olan köle çalışıp ka-

zanmaya izin verilmiş olur. Yoksa mükâteb olmuş olmaz. Çünkü sâhibinin âzâdı ödemeye bağlaması belli ve açiktır. **Bundan dolayı me'zûn olur.** Çünkü sâhibi ondan mal ödemeyi istemekle, ónu çalışıp kazanmaya teşvik eder. Sâhibinin amacı ticârettir, yoksa cercilik değildir. Şu halde köleye delâleten izin vermiş olur.

Azâd edilmesi mal ödemeye bağlanmış olan köle me'zûn olup mükâteb olmayıncá sâhibinin onu satması câizdir. Mükâtebin satılması ise câiz değildir.

O köle kazandığı mala da hak sâhibi olmaz. Hattâ sâhibi, o kazandığı malı kölenin rızâsı yok iken alabilir. Mükâtebin kazandığı malı alması câiz değildir. **O azâd etmeye bağlanmanın hükmü kölenin edâdan önce doğan çocuguna geçmez.** Amma mükâtebde geçer.

Köle malın hepsini ödemekle âzâd edilmiş olur. Çünkü âzâdin bağlandığı şey mevcûddur. Velev ki ödemesi tahliye ile olsun. Yâni köle şayet sâhibi alabilecek şekilde malı hazırlayıp, ilgisini kesse, sâhibi o malı gerek teslim alsın, gerekse almasın, kâdî onu zorlayıp aldırır ve kölenin âzâd edildigine hükmeder.

Azâdin bağlanıldığı şey bulunmadığı için köle malın bir kısmını ödemekle âzâd edilmiş olmaz. Cüz'ü kül itibâr ederek, sâhibi kabûle icbâr edilirse kölenin ödediği mal ta'lîkdan önce kazandığı maldan olduğunu takdirde, sâhibi o mal ile kölenin aleyhine döner. Çünkü o mal sâhibinin mülküdür. Eğer kölenin ödediği mal ta'lîkdan sonra kazandığı maldan ise sâhibi kölenin aleyhine dönemez. Zirâ köle, sâhibi tarafından, kazandığı maldan ödermeye me'zündür.

Köle iki durumunda da âzâd edilmiş olur. Yâni kazancından ödemesi hâlinde; gerek ta'lîkdan önce kazandığından olsun, gerek ta'lîkdan sonra kazandığından olsun, şart bulunduğu için âzâd edilmiş olur. Eğer sâhibi (eğer) lâfziyle ta'lîk ederse, meselâ: «*Eğer sen bin dirhem'i ödersen hürsün.*» dese, kölenin edâsı veya malın edâsı meclisle bağlanmış olur. Eğer o mecliste öderse köle âzâd edilmiş olur. Eğer orada ödemezse âzâd edilmiş olmaz. Çünkü bu ta'lîk muhayyer kılmaktır. Nitekim talâkda geçti.

Eğer «Vakitte» lâfzi ile ta'lîk ederse, meclise bağlı olmaz: Çünkü «vakitte» sözcüğü «her ne zaman» sözünde olduğu gibi zaman için kullanılır. Nitekim daha önce geçti.

Bir kimse kölesine: «*Sen benim ölümümden sonra bin dirhemle hürsün.*» dese, eğer köle sâhibinin ölümünden sonra kabûl ederse ve vâris de onu âzâd ederse, bin dirhem ile âzâd edilmiş olur. Aksi takdirde, yâni bin dirhem ile âzâd kabûl etmezse veya köle kabûl edip, vâris

onu âzâd etmezse, âzâd edilmiş olmaz. Yâni, o köle bin dirhemle âzâd edilmiş olmaz. Velev ki vâris bedâva âzâd ettiğinde âzâd olsun. **Kölenin ölümünden sonra kabûlüne itibâr edilir.** Çünkü âzâdin icâbi ölümün sonrasına muzâf olur. **Kabûlün bulunması icâbin bulunmasından önce mu'teber olmaz.** Binâenaleyh «Eğer dîlersen yarınki gün boşsun.» demek gibi olur, ki kadının tarafından önce dilemesi mu'teber olmaz. **Vârisin âzâd etmesi mu'teber olur.** Hattâ köle ölümünden sonra kabûl etse, vâris onu âzâd etmedikçe, âzâd edilmiş olmaz. Çünkü ölü, âzâd etmek için ehil değildir. Zirâ, âzâd ölüme bağlanmış değildir. Böyle yerlerde köle ancak vârisin âzâd etmesiyle âzâd edilmiş olur. Nitekim: «Sen benim ölümümden bir ay sonra hürsün.» dese, bu da ancak vârisin âzâd etmesiyle olur. Müdebber bunun hilâfinadır. Çünkü onun âzâdının ölümün kendisine bağlanmıştır. Bunda bir kimsenin âzâd etmesi şart kılınmamıştır.

Kölesini, kendisine bir yıl hizmet etmesine karşılık hür kılıp köle de kabûl etse, âzâd edilmiş olur. Çünkü bir şeye karşılık âzâd etmek, diğer akıdler gibi, kabûlün bulunmasını gerektirir, makbûlün bulunmasını gerektirmez. Bunun süreti: «Bana şu kadar sene hizmet etmek üzere seni âzâd ettim.» demektir. Ama kölesine: «Eğer şu kadar müddet hizmet edersen hürsün.» dese, hizmeti tamâm etmedikçe âzâd edilmiş olmaz. Çünkü bu söz şartta bağlıdır. Birinci söz değişim - tokus (muâvâza) dur.

Sâhibine kölenin hizmet etmesi gereklidir. Çünkü mübeddel kendisine teslim edilmiştir. Kölenin de bedeli teslim etmesi gereklidir ki, o da hizmettir. Eğer hizmetten önce köle veya sâhibi ölse, kölenin kıymeti üzerine vâcib olur. Eğer ölen köle ise, İmâm A'zam ve Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) a göre, kölenin terekesinden alınır. İmâm Muhammed' (Rh. A.) e göre; ölümde hizmetin kıymeti köleye vâcib olur.

Nasıl ki, köleyi kendisine bir malla satar da mal helâk olursa kölenin kıymeti vâcib olur. Yâni bu hilâf, diğer bir hilâfa dayanır. O hilâf şudur: Bir kimse kölesine: «Ben nefşimi sana bu malla sattım.» deyip o mal ise helâk olsa, İmâm A'zam ile İmâm Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) a göre, onun üzerine kendi kıymeti vâcib olur. İmâm Muhammed' (Rh. A.) e göre, malın kıymeti vâcib olur.

İmâm Muhammed' (Rh. A.) in delili şudur: Bu satış, malı maldan başka şey ile değişim - tokus yapmaktadır. Zirâ kölenin nefsi kendi hakkında mal değildir. Çünkü köle kendi nefsinde mâlik olmaz. Bu şuna benzer ki, bir kimse bir kadını bir köle karşılığında tezvvüç etse ve o köleye

bir kimse müstehik çıksa, o kadın kocasından o kölenin kıymetini alır, yoksa mehr-i misli olan fercin kıymetini isteyemez.

İmâm A'zam ile İmâm Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) un delilleri şudur: Bu satış malı mal ile değişim - tokuş (muâvaza) dur. Çünkü köle, sahibi hakkında maldır. Kezâ faydaları da, onlar üzerine anlaşma yapmakla mal olur. İmdi şundan gibi olur ki; bir kimse babasını bir câriye ile satın alıp o câriye teslim alınmadan önce ölüp veya bir kimse o câriyeye müstehik çıksa, satıcı alıcıdan babasının kıymetini alır. Yoksa ölen câriyenin kıymetini almaz.

Bir adam, bir câriyenin sahibine, «Bu câriyeni benimle evlendirmek şartıyla, bin akça ile âzâd eyle!» dese, o da âzâd etse, câriye de o kimse ile evlenmekden kaçınsa, o câriye âzâd edilmiş olur ve bunu söyleyen için bir şey lâzım gelmez. Çünkü bedelin yabancı şart kılınması boşamada câizdir. Âzâdda câiz degildir. Nitekim daha önce geçti:

Eğer «Benden» lâfzını eklerse, yâni, «Bu câriyeni benimle evlendirmek şartıyla benden bin dirhemle âzâd eyle.» o bin dirhem câriyeyenin kıymeti ve mehr-i misli üzere taksim edilir. İmdi kıymetin hissesi o söyleyene lâzım gelir ve mehr-i mislinin hissesi düşer. Çünkü söyleyen, «Benden» deyince, satın almayı iktizâ etmiştir. Nitekim kölenin nikâhi bâbının sonunda geçti. Durum böyle olunca, o bin dirhem rakâbe ile satın almaya ve ferc ile nikâha mukâbil olup ikisinin üzerine taksim edilmiştir. O kâil için teslim edilen şeyin yâni rakabenin hissesi vâcib olur. Kâil için teslim edilmeyen şeyin, yâni ferc (bud') in hissesi düşmüştür. Ama, nikâh şart kılınmakla satış bâtil olmamıştır. Çünkü satış o kâilden âzâdin sıhhatini gerektirir. Bu durumda satış âzâd içine sokulmuş olur. Binâenaleyh şartlarına riâyet edilmez. Bilâkis muktezânın yâni, âzâd olmanın şartlarına riâyet edilir. Nitekim usûlde takrir olunmuştur. Bundan dolayı tesmiye olunan bin dirhemden hissesi vâcib olmuştur. Eğer satış fâsid olaydı, kıymeti ödemesi vâcib olurdu.

Câriye kâilden yüz çevirmese, belki kâil ile evlense, mehri o bin dirhemden mehr-i mislidir. Yâni, bin dirhemin üçtebiridir.

«Benden» lâfzını eklemek ve terk etmek sûretinin ikisinde de durum böyledir.

Eğer bii kimse câriyesini kendisiyle evlenmek şartıyla âzâd edip, câriye de onunla evlense, mehri İmâm A'zam ve İmâm Muhammed' (Rh. Aleyhimâ) e göre mehr-i misli olur. Çünkü âzâd olmak mal değildir, mehr için uygun olmaz.

Ebû Yûsuf' (R.h.A.) a göre, câiz olur. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.), Safiyye'yi âzâd etti ve onunla evlendi. Onun âzâd edilmesini mehri saydı.

Biz deriz ki: Mehrsiz nikâh Resûlüllah' (S.A.V.) e mahsûstur. Eğer o câriye âzâddan sonra sâhibi ile evlenmekden kaçmırsa, İmâmların hepsine göre kıymetini ödemesi gereklidir. Kezâ bir kadın bir kölesini kendisi ile evlenmek üzere âzâd etse, o âzâdlı köle bunu yaparsa, o kadına mehr-i misil vardır. Eğer köle kadınla evlenmekten kaçınırsa kıymetini vermesi gereklidir.



بَابُ التَّدْبِيرِ

T E D B İ R B A B I

(KÖLENİN ÂZÂDINI ÖLÜME BAĞLAMA)

Tedbir; lûgat yönünden işin sonuna bakmaktadır. Sanki sâhibi işinin sonuna bakıp kölesini kendisinden sonra hürriyete çıkarmıştır. Şer'an; tedbir ve müdebber lâfızlarından her biri, mutlakda ve mukayyedde kullanılır. Zâhir olan şudur ki; bu lâfzin mutlak ile mukayyed arasında ortaklaşa olması mânevîdir. Çünkü lâfzî ortaklık, konuluşun teadüne muhtâc olur. Ayn lâfzî gibi. Bu ise zâhirin hilâfinadır. Şu halde delilsiz ona sarfedilmez. Halbuki burada delil yoktur. Burada ortak ma'nayı önce açıklayıp ondan sonra zikredilen iki kısma taksim ve her birinin hükümlerini açıklamak gereklidir. Nitekim burada da öyle yapılmıştır. Bu bakımından ben: «Tedbir; sâhibinin, kölesinin âzâdını ölümme bağlamasıdır» dedim. Gerek kendi ölümü olsun ve gerek başkanının ölümü olsun müsâvidir. Nitekim yakında, mukayyed müdebberde açıklaması gelecektir.

Ondan sonra o ta'lîki iki kısma ayırdım ve iki kısmin hükümlerini açıkladım. Tedbirin mutlak ile mukayyed arasında ortaklığının mânevî olmasını, İmâm Şemsu'l-Eimme' (Rh.A.) nin Mebsût'ta; «Tedbir, mâlikin ölümünden sonra kölede vâki olan âzâddan ibârettir.» demesi te'yid eder.

Bundan anlaşılır ki; Kenz'in «Tedbir, âzâdı, sâhibinin mutlak sûrette ölümüne bağlamaktır.» demesi ve şârihi Zeylaî' (Rh.A.) nin, «Efendinin ölümünün mutlakı ile» demekle mukayyed müdebberden sakındı, demesi ve Vîkâye'nin; «Bir kimsenin kölesini mutlaka kendinden sonra âzâd etmesi» demesi ve şârihi Sadru's-Şeria' (Rh.A.) nin; «mut-

laka» demeye sebeb, mukayyedden sakınmak içindir, demesi gerektiği gibi değildir.

Evet, yine Mebsüt'a şu soru yönelir: Onun «Mâlikin ölümünden sonra» demesi, gerektiği gibi değildir. Çünkü başkasının ölümüne bağlanmış olan mukayyedden hâriç kalmıştır. Ancak bunu şöyle açıklamak mümkündür: Mebsüt'un sözü, ekseriyetle meydâna gelen, olağan şeylere dayanır. Onun söylediğinin ise vukûu nâdirdir.

Tedbîr, ya mutlaktır. Meselâ; «Ben olduğum zaman sen hürsün», «Benim olduğum günde sen hürsün», «Benim ardımdan sen hürsün», «Sen müdebbersin», «Ben seni müdebber ettim.» veya «Eğer ben bu vakkitten yüz yıla kadar ölürem, sen hürsün.» deyip adamın ölümü yüz yıldan önce, meselâ seksen yaşında olması galib olmak gibi, ki bütün bu sûretlerde tedbir mukayyed ve ma'nâda mutlaktır. Çünkü bu müddetten önce ölmesi galibdir.

Bundan sonra musannîf mutlak tedbirin hükmünü şu sözü ile açıklamıştır: Müdebber rehin konulmaz, satmakla veya hibe ile ve bunların benzeri ile mülkden çıkarılmaz. Ancak âzâd etmekle veya kitâbetle çıkarılır. İmâm Şâfiî (Rh.A.) ye göre, bir mülkden başka bir mülke geçmesi câiz olur.

Müdebber olan köle, hizmette kullanılır ve kiralanır. Müdebbere olan câriye ise cîmâ edilir ve nikâh olunur. Sâhibî, müdebberin kazancına ve diyetine ve müdebbere olan câriyenin mehrine hak sâhibidir. Çünkü kısmen mülk bâkîdir. Sâhibî mal namına, müdebberden başka bir şey bırakmadı ise, ölümü ile müdebber üçtebirden âzâd edilmiş olur ve üçteikisinde çalışır. Bu hüküm; sâhibinin vârisi olup tedbiri câiz gormediği sürete mahsusdur: Hattâ sâhibinin vârisi olmasa veya vârisi olup lâkin tedbiri câiz görse, müdebberin tamâmi âzâd edilmiş olur. Çünkü tedbir vasiyyet hükmündedir. Vasiyyet ise Beyt'ül-mâlden önce gelir ve vârisin icâzetiyle câiz olur.

Eğer sâhibi borçlu olarak ölmüş ise müdebber köle kıymetinin hep içinde çalışır. Âzâdi bozmak mümkün olmaz. Şu halde müdebber için kıymetinin reddi vâcib olur. Sahâbenin icmâından dolayı müdebberenin çocuğu müdebberdir. Çünkü o anasına tâbidir.

Ya da tedbir mukayyed olur. Meselâ: «Ben bu seferimde ölürem, bu hastalığında ölürem, eğer fûlân ölürem, eğer bir yıla kadar ölürem, veya buna benzer, on yıla kadar ölürem» demek gibi. Ekseriyetle vâki olan şeyleri söylemek olur. Bu ibâre, Vikâye'nin «Çok kere mümkün olan şeyden» demesinden daha güzeldir.

Mukayyed müdebber satılır, hibe edilir ve rehin yapılır. Çünkü bu sıfatla ölüm zarûrı değildir. Öyleyse hâlen sebeb olamaz. Sebebiyyet; varlıkla yokluk arasında mütereddid olunca ma'nâsız kalır ve ta'lîk diğer ta'lîkler gibi hâli üzere kalır. Satışa ve benzerlerine mâni' olmaz.

Eğer şart bulunursa mukayyed müdebber üçtebirden âzâd edilmiş olur. Çünkü sıfat, hayatın son cüzünde belli olarak kalınca, ölüme izâfetin bulunması ve tereddüdün zâil olması sebebiyle mutlak müdebber hükmünü alır.

Sîhhâthî bir adam, kölesine: «Benim ölümümden bir ay önce sen hürsün.» deyip bir aydan sonra ölse, köle o adamın malının tamâmından âzâd edilmiş olur. Yâni sağlıklı bir adam, kölesine bu sözü söylese, ondan sonra bir ayın bitiminde ölse, Fukahânın bazıları, «Malının üçtebirinden», bazıları da, «Bütün malından âzâd edilmiş olur.» demişlerdir. Sahîh söz budur. Çünkü İmâm A'zam' (Rh.A.) in sözüne göre, âzâd ölümden önce vâki olan ayın evveline dayanır ve bu adam o vakitte sağlamdır. Hâniyye'de böyle zikredilmiştir.

Eğer adam bir aydan önce ölürse köle âzâd edilmiş olmaz. Çünkü o şarta bağlı (mukayyed) müdebberdir. Halbuki kayd yoktur. Bu sebebden dolayı âzâd edilmiş olmaz. Eğer adam kölesine: «Sen benim ölümümden bir ay sonra hürsün.» deyip, bir aydan sonra ölse, ölümle âzâd edilmiş olmaz. Çünkü ta'lîk edilen şeyin bulunduğu anda sâhibinin âzâd etmeye ehliyeti yoktur. Belki köleyi vasî, vâris veya kâdi âzâd eder. Çünkü velâyet onun ölümünden sonra bunlara intikâl etmiştir. Tuhfe'de böyle zikredilmiştir.

Mutlak müdebberin kıymeti, köle farzedilerek kıymetinin yarısıdır. Mukayyed müdebbere ise, köle olarak kıymet biçilir. Müdebberin kıymetinde fâkihler ihtilâf etmişlerdir. Bazıları; «Köle olmuş olsa, kıymetinin yarısıdır», bazıları da; «Köle farzedilse kıymetinin üçteikisidir» demişlerdir. Bazıları da; «Ömrü boyunca tahmin ve zan ile kaç paraya hizmette kullanılırsa kıymeti odur.» demişlerdir. Fâkih Ebû'l-Leys (Rh.A.); «Köle farzedildiğinde, kıymetinin yarısıdır.» demiştir. Şeyhu'l-İslâm Hâherzâde (Rh.A.) dahi böyle demiştir. Çünkü kölenin iki faydası vardır. Birisi satış ve ona benzer borç ile temlik, mehr vermek v.s.'dır. İkincisi, kirâlama ve hizmette kullanma faydasıdır. İmdi birinci menfaat ortadan kalkar, ikincisi kalır. Şu halde müdebberin kıymeti köle farzedildiği zamanki kıymetinin yarısı olur. Eğer tedbîr mukayyed ise, köle olarak kıymetlendirilir. Hâniyye'de böyle zikredilmiştir.

بَابُ الْإِسْتِلَادِ

İSTİLÂD BÂBI

(CÂRIYEYE ÇOCUK DOĞURTMAK)

İstilâd, lûgat yönünden çocuk istemektir. Şer'an, sahibinin căriyesinden cinsi münâsebetle çocuk istemesidir. (1)

Sâhibinden çocuk doğuran bir căriye, onun ikrârı ile yâni bu çocuk bendendir, demesiyle olursa, velev ki bu ikrâr căriye hâmile iken yapılmış olsun, meselâ; sâhibi bu căriyenin hamli bendendir desin, yâhûd căriye kocasından doğurup da o căriyeyi kocası satın almış olsun, mülk edinilemez. Yâni kısmen mülk bâki olsa da tam olarak mülk satılamaz. Çocuk doğuran căriyenin hükmü, müdebberenin hükmü gibidir. Bunun açıklaması daha önce geçti.

Lâkin ikisi arasında şu kadar fark vardır ki; çocuk doğurtulan căriye, velisinin ölümüyle onun bütün malından âzâd edilmiş olur. Müdebber ise üçtebirden âzâd edilmiş olur. Çocuk doğuran căriye, sahibinin borcu için çalışmaz. Müdebber ise çalışır.

Eğer căriye, diğer bir çocuk daha doğurursa, onun nesibi, sâhibi «Bendendir» demeksizin sâbit olur. Çünkü birinci çocuğu iddiâ etmekle o căriyeden maksad belli olmuştur. O căriye menkûha gibi firâş (cimâî helâl) olmuştur. Bundan dolayı ona âzâddan sonra üç hayz iddet beklemek gerekir. Lâkin sâhibinin inkâri ile çocuk reddedilmiş olur. Çünkü căriyenin firâşı zayıftır. Hattâ onu evlendirmekle sâhibi firâşın nakline mâlik olur. Nikâhlanmış olan căriye bunun aksıdır. Onda: Koca-

(1) **İstilâd :** Istilâd, lûgatta mutlaka çocuk istemektir. Şerîfatta ise, căriyeyi ümmü veled yapmaktadır. Bu da iki şey ile olur. Ya çocuğu iddiâ etmekle, yâni «căriyenin çocuğu bendendir» demekle olur, ya da căriyeyi temellük ile olur. (Keşşâf, C. II)

nın inkârı ile çocuk reddedilmiş olmaz. Firâşın sağlamlaşmasından dolayı ancak liân ile olur. Evlendirmekle firâşın ibtâline mâlik olmaz.

Musannifin bu zikrettiği şey mahkemenin hükmüdür. Diyânete gelince; eğer câriyesiyle cinsî münâsebette bulunur, onu korur ve azl yapmazsa sâhibine itirâf ve iddiâ gerekir. Çünkü hâlin zâhirine göre çocuk ondandır. Eğer ondan azl yaptıysa (menîyi dışarı attı ise) veya korumadı ise, çocuğu inkâr etmesi câiz olur. Çünkü bu zâhir, diğer bir zâhirle karşılaşır. Eğer sâhibi ümmü veledini başkasıyla evlendirse, o da kocasından bir çocuk doğursa, çocuk anasının hükmündedir. Çünkü hürriyet hakkı, tedbir gibi, çocuğa geçer ve çocuğun nesibi kadının kocasından sâbit olur. Zirâ firâş kocanındır. Eğer sâhibi, «O çocuk bendendir.» diye iddia etse, nesibi ondan sâbit olur ve çocuk âzâd edilmiş olur. Çocuğun anası onun ikrârından dolayı ümmü veledi olur. Şayet sâhibi ölse, o ümmü veled malin hepsinden âzâd edilmiş olur. Hidâye'de böyle zikredilmiştir.

Zimminin ümmü veledi, şayet İslâm'a gelse, ona İslâm arz edilir. İslâm'ı kabûl ederse, o ümmü veled onundur. Eğer İslâmı kabûl etmezse, ümmü veled kıymetinde çalışır. Çalışıkdan sonra âzâd edilmiş olur.

Ortak olan bir câriyenin çocuğunu iki ortağın biri «Bendendir.» diye iddiâ etse, nesibi iddiâ edenden sâbit olur. Çünkü nesib çocuk iddiâ edenin mülküne teşâdûf ettiği için, yarısı ondan sâbit olunca, çocuğun bölünme kabûl etmemeye zarûreti ile geri kalan yarımda dahi sâbit olur. Çünkü çocuğun sebebi — ki ulûk (gebe kalmak) tur — bölünme kabûl etmez. Zirâ bir çocuk iki meniden meydana gelmez.

Câriye, «Çocuk bendendir» diye iddiâ edenin ümmü veledi olur. Çünkü istilâd İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, bölünme kabûl etmez. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, onun hissesi ümmü veledi olur. Ondan sonra ortağının hissesine mâlik olur. Çünkü o temellük kabûl eder. Zirâ câriye için hürriyet sebeblerinden, tedbir ve başkası gibi bir şey hâsil olmamıştır. O, «Çocuk bendendir» diyen ortak, câriyenin kıymetinin yarısını öder. Zirâ iddiâçı ortağının hissesini istilâd tamamladığı vakitte temellük etmiştir. O câriyenin kıymeti gebe kaldığı gündünden itibâren olur. Çünkü çocuğun analığı o vakitte sâbit olur. Gerek o iddiâçı zengin olsun ve gerekse fakir olsun. Çünkü bu ödeme temellük ödemesidir. Âzâd ödemesi değildir. Nitekim yerinde anlatıldı. «Çocuk bendendir.» diyen ortak, câriyenin ukrunun yarısını öder. Ukr, şüphe ile cimâ edilen kadının mehridir. Onun yarısını öder. Zirâ ortak olan câriyeyi cimâ etmiştir. Çünkü onun mülkü istilâda hükmetmek için cinsî ilişkiden sonra sâbit olur. Ortağının hissesinde mülk cimâî ta'kîb eder. Baba bunun hilâfinadır ki şayet oğlun câriyesine çocuk doğurtsa, kendisine ukr vâcîb olmaz.

Câriyenin çocuğunun kıymetini ödemez. Zirâ o çocuk aslı hür olarak meydana gelmiştir. Çünkü neseb, ulûk vaktine dayandığı halde sâbit olur ve ödemek o vakitte vâcib olur. İmdi çocuk mülkünde meydana gelir. Ortağının mülküne ondan bir şey ta'lîk etmemiştir.

Eğer iki ortakdan her biri beraber, «O çocuk bendendir.» diye iddiâ ederlerse, çocuğun nesibi ikisinden de sâbit olur. Bunun ma'nâsı, şayet câriye ikisinin mülkünde gebe kalsa, yine şayet iki ortak gebe bir câriyeyi satın alsa, ikisinden nesebin sâbit olması hakkında ihtilâf edilmmez. Belki ukrun vâcib olması hakkında, velâda ve ümmü veledin kıymetini ödemede ihtilâf edilir. Hattâ her birinin üzerine ortağı için ukrun vâcib olmaz. Zirâ onun mülkünde cimâ yoktur. İmdi eğer iddiâçı birisi ise, ona çocuğun kıymetinin yarısı vâcib olur, ve her ikisi için de velâ sâbit olur. Zirâ yerinde görüldüğü vechle bu âzâd etmektir.

Çocuğun velâsının ikisine de âid olmasının sebebi, istihkâk sebebinde müsâvî oldukları içindir. Şu halde velâda da eşit olurlar. İkisinden her birinin çocukda olan hissesinde iddiâsı sahîh olduğu için, câriye iki ortağın ümmü veledi olur. İkisinden her birinin o câriyede olan hissesi çocuğuna tebaan onun ümmü veledi olur. İki ortakdan her birinin üzerine câriyenin ukrunun yarısı lâzım gelir. Her birinin diğer üzerinde olan hakkı sebebiyle kısâslaşırlar.

O oğul iki ortağın her birine tam oğul mîrâsı ile vâris olur. Zirâ babanın ikrârı oğulun mîrâsının hepsinedir. O ikrâr oğul hakkında hüccettir. O iki ortak, sebebde eşit oldukları için, oğula bir baba mîrâsı ile vâris olurlar. Nitekim şayet ikisi de oğulluk üzerine delil gösterseler sebebde eşit oldukları gibi.

Bir kimse mükâtebinin câriyesinin oğlunu iddiâ etse, yâni sâhibi, mükâtebin câriyesi ile cimâ edip câriye bir çocuk doğursa, o da «Bendendir.» diye iddiâ etse ve mükâteb de efendisini doğrulasâ, câriyenin ukru mükâtebin sâhibi üzerine lâzım gelir. Çünkü câriye ile, nikâhsız ve mülkü yemânsız cimâ etmiştir. Şüphe sebebiyle ondan had yâni şer'i cezâ düsür. Sâhibi ile mükâteb birbirlerini doğruladıkları için, çocuğun nesibi sâhibine lâzım gelir. Bu bir yabancının câriyesinin çocuğunun nesibini iddiâ ettikde, yabancının onu doğrulaması gibi olur. Çocuğun kıymeti de lâzım gelir. Zirâ delile itimâd etmesi bakımdan, sâhibi aldanmış ma'nâsındadır. Delil şudur: Çocuk sâhibinin kazancının kazancıdır. Sâhibi çocuğun köle olmasına râzi olmamıştır. İmdi çocuk, sâhibinden nesibi sâbit olduğu halde kıymetile hürdür. Nitekim aldanın delile itimâd evlediği gibi: O delil, her ne kadar hakikaten mülk değil ise de zâhiren mülk olmasıdır. Annelik lâzım gelmez. Yâni câriye

sâhibinin ümmü veledi olmaz. Zirâ hakikaten sâhibi için câriyede mülk yoktur. Onun hakkı çocuk istemenin sıhhati için kâfidir. İmdi nakle ve mülkün takdimine hâcet yoktur. Oğlunun câriyesi bunun hilâfînâdır. Çünkü baba için oğlunun câriyesinde mülkün hakikatı yoktur ve hakkı da yoktur. Ancak baba için temellük hakkı vardır. Bu ise istilâdîn sıhhati için kâfi değildir. İmdi biz istilâd sahîh olsun diye câriyeyi babanın mülküne nakle muhtâc olduk.

Eğer mükâteb sâhibini tasdik etmezse çocuğun nesibi ondan sâbit olmaz. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.), «Sâbit olur.» demiştir. Çünkü câriye, sâhibinin kazancının kazancıdır. Şu halde oğlunun câriyesi gibi olur, belki evlâdîr. Çünkü sâhibi için mükâtebde rakabe mülkü vardır. Oğul bunun aksinedir. Farkın vechi şudur: Babanın muhtâc olursa, oğlunun malını temellük etmesi câizdir. Bundan dolayı babaya, câriyenin ukru ve çocuğun kıymeti vâcib olmaz. Câriye onun ümmü veledi olur. Sâhibi için mükâtebinin malını temellük etmek hakkı yoktur. Çünkü kitâbet akdi ile kendisini alıkoyup yabanciya katmıştır. Bundan dolayı câriyenin ukru ve çocuğunun kıymeti vâcib olur; câriye ümmü veledi olmaz. Şu halde mükâtebin sâhibini tasdik etmesi şarttır. Eğer mükâtebe ettiği câriyesi ile cinsi ilişkide bulunup, mükâtebe çocuk doğursa ve sâhibi, «O çocuk bendendir.» derse, zikredilenin aksi olup, çocuğun nesibi sâbit olur. Mükâtebenin sâhibini doğrulaması şart değildir. Çünkü mükâtebenin rakabesi sâhibinin mülküdür. Meğerki sâhibi bir gün çocuğa mâlik ola. Yâni, mükâteb kitâbet bedelinden âciz olup kölelige geri çevrilmekle çocuğa mâlik olursa bu takdirde nesibi sâhibinden sâbit olur. Yine şayet sâhibi mükâtebe olan câriyeye de mâlik olursa, çocuğun anası ümmü veledi olur. Çünkü doğurtmak ile ikrâr geri kalmıştır. O da ümmü veled olmayı gerektirir. Mükâtebin hakkı ortadan kalkmıştır, o da mâni'dir.

Bir kimse karısının veya babasının veya dedesinin câriyesi ile cinsi ilişkide bulunsa ve o câriye çocuk doğurdukda, «Bu çocuk bendendir.» dese, nesib sâbit olmaz. Şüphe ile cimâ ettiği için ondan had da düşer. Eğer o kimse, «Câriyeyi sâhibi benim için helâl etti.» dese, nesib yine sâbit olmaz. Ancak, sâhibi çocuğun ondan olduğunu tasdik ederse nesib sâbit olur. Eğer, «Çocuk ondandır.» derse, iki sözün yalnız birinde tasdik etse bile, yâni sâhibi, «Yalnız bana helâl etti.» dediği sözünde veya yalnız, çocuk ondan olduğu sözünde tasdik ederse, nesib sâbit olmaz. Eğer câriyenin sâhibi o kimseyi yalanlayıp bir zaman sonra o kimse câriyeye mâlik olursa ikrâr bâki olmakla nesib sâbit olur. Nitelikim yukarıda geçti. Hâniyye'de de böyledir.

كتاب الكتابة

KITÂBET BÖLÜMÜ

Musanâf kitâbet bölümünü buraya koydu. Çünkü kitâbet; tedbir ve istilâd gibi âzâdin bölümlerindendir.

Kitâbet lûgat bakımından, eklemek ve toplamak ma'nâsına nadır. Bundan dolayı büyük asker bölüğüne **ketîbe** denir. Ketb ise yazda harfleri bir araya toplamaktır.

Şer'an (Dini hukûk terimi olarak): Gelecekte rakabenin hürriyetini hâlen yed'in hürriyetiyle beraber bir araya getirmektir. Çünkü müküteb yed bakımından mâliktir, rakabe bakımından memlûktur. Yakında açıklaması gelecektir.

Kitâbetin rüknü icâb ve kabûldür. Meselâ sâhibi kölesine; «Eğer bana bin dirhem ödersen, hürsün.» demesi gibi. Veyâ «Ben seni bin akçaya kitâbete kestim.» demesi, kölenin de kabûl etmesidir. Çünkü **kitâbet değiş - tokuş** (muâveze) dur. Şu halde **icâb ve kabûl** gerekir.

Kitâbetin şartı; kitâbet bedelinin, gerek mal olsun veya amel olsun belli olmasıdır. Fakat bedelin taksitle veya geri bırakılmış olması şart değildir. Hattâ kitâbet, hâl-i hazır ve taksitli mal üzere câiz olur. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, kitâbet ancak iki taksitle câiz olur.

Kitâbetin köle tarafında hükmü, alikoymayanın ortadan kalkması ve yed hakkında hürriyetin sâbit olması, rakabede sâbit olmamasıdır. Hattâ köle kendi faydalarına ve kazançlarına hak sâhibi olur. Çünkü kitâbetin amacı, sâhibinin kitâbet bedeline kavuşması, kölenin de bedeli ödemesiyle hürriyetine kavuşmasıdır. Hürriyete kavuşmak ise ancak bedelin ödenmesiyle gerçekleşmiş olur. **Kitâbetin sâhibi tarafında hükmü;** kölenin rakabesi sâhibinin mülkü üzere bâki olmasıdır ve dilediği vakitte kitâbet bedeli ile mutâlebe hakkının sâbit olmasıdır ve o köle kitâbetten âciz olduğunda efendinin onu mülküne geri almasıdır.

Bir kimse kölesini (kinn) mükâteb etse — gerekse o kimse alış - verişe aklı eren küçük çocuk olsun. Çünkü aklı eren küçük çocuk kabül ehlinden olur ve tasarruf kendi hakkında faydalı olur — hâl-i hazır mal ile veya bir yıl ya da iki yıl sonra verilecek mal ile mükâteb etse veya taksitli malla mükâteb etse, yâni belli zamanlarda ödenecek mal ile mükâteb etse, veya o kimse kölesine; «Ben senin üzerine taksitle bin akça ilzâm eyledim. O taksitlerin ilki fûlân zamandır ve sonucusu fûlân zamandır. Eğer o bin akçayı ödersen sen hürsün ve eğer ödemekten âciz olursan kölesin.» dedikde, köle de kabûl etse, kölenin kabûl etmesi şart kılınmıştır. Çünkü efendi malı ilzâm etmiştir, kölenin de iltizâmi gereklidir. Zikredilen icâb ve kabûl ile kitâbet akdi sahîh olur. Gerek kitâbet lâfzı ile ta'bîr etsin ve gerekse kitâbetin ma'nâsını ifâde eden edâ ile ta'bîr etsin müsâvidir. Çünkü kitâbet aktinin rüknü vardır. O da icâb ve kabûldür. Köle eğer bin akçanın hepsini öderse, her ne kadar sâhibi; «Bin akçayı ödediğin zaman hürsün.» demedi ise de, köle âzâd edilmiş olur. Çünkü kitâbetin gereği edâ sırasında âzâddır. Zirâ kitâbet, yed'in hürriyetini rakabenin hürriyetine edâ sırasında cem'den meydana gelir. Bunda Şâfiî' (Rh.A.) nin hîlâsı vardır.

O mükâteb efendinin mâlikiyetinden çıkar. Zirâ kitâbetin gereği mükâteb hakkında yed'in mâlikiyeti dir. Bundan dolayı efendi için mükâtebi çıkmaktan ve yolculukdan menetmek hakkı yoktur. Yoksa sâhibinin mülkünden çıkışmış olmaz. Çünkü kitâbet akdi, değişim - tokus (muâzeze) akdididir. İki akidci arasında eşitliği gerektirir. Kitâbet bedelinin aslı sâhibi için mükâtebin zimmetinde nefsi akidle vâcib olur. Lâkin o vücûb zayıftır. Sâhibinin mülkü o bedelde ancak teslim almakla tamâm olur. Çünkü bedel mükâtebin zimmetinde ziddıyla berâber sabit olur. Çünkü sâhibi kölesine borç yükleyemez. Bundan dolayı kitâbet bedeline kefâlet sahîh olmaz. İmdi köle için bedelin karşılığında zayıf mâlikiyet sabit olur. Zimmetinde ziddi ile beraber sabit olduğu gibi. Şâyet sâhibi için teslim almakla mülk tamâm olsa, köle için de mâlikiyet tamâm olur. Çünkü sâhibinin mülkü tamâmdir. Mâlikiyetin tamâm olması ise ancak hürriyetle olur. Şu halde mükâteb mâlikiyet zarûreTİyle âzâd edilmiş olur. Bu bakımından eşitlik başlangıçta ve sonunda gerçekleşmiştir. Eğer mükâtebi sâhibi âzâd ederse, bedâva âzâd edilmiş olur. Yâni, sâhibinin hakkı düşüğü için bedelsiz âzâd edilmiş olur.

Eğer sâhibi mükâtebesi ile cinsi münâsebette bulunursa, onun mehr-i misli kadar borçlu olur. Ya da sâhibi mükâtebeye veya mükâtebenin çocuğuna karşı suç işlete veya malın benzerini veya kıymetini telef etse, borçlu olur. Çünkü mükâtebe, kitâbet akdi ile sâhibinin elin-

den çıkışp yabancı gibi olmuştur. İmdi kendisine, çocuğuna ve malına hak sahibidir.

Şayet kölesini, kıymeti üzere mükâteb etse, meselâ «Eğer bana kıymetini ödersen hürsün.» veya «Ben seni kıymetine karşılık mükâteb ettim.», veya «Ben seni şu köleye karşılık mükâteb ettim.» demekle başkasının bir malına karşılık mükâteb etse, halbuki o köle de başkasının kölesi olsa — bu zâhir rivâyettir. İmâm A'zam' (Rh.A.) dan rivâyet edildi ki, «Bir eşyâya karşılık kitâbet sahîh olur. Hattâ mükâteb o mala mâlik olup ve teslim ederse âzâd edilmiş olur. Eğer âciz olursa kölelige geri çevrilir.» demiştir. — O mal ta'yin ile belli olmalıdır. Bu söz başkasının dirhemlerinden ve dinârlarından sakınmadır. Çünkü onlar üzerine kitâbet teavyünleri olmadığı için câizdir.

Ya da yüz dirheme veya yüz dinâra karşılık mükâteb edip, o mükâtebe bir hizmetci vermemi şart kilsa, kitâbet akdi fâsid olur. Gerek o hizmetci erkek köle veya câriye olsun müsâvidir. Hattâ belli bir köle veya belli bir câriye şart kilsa, kitâbet akdi sahîh olur.

Müslüman olan sâhibi, kölesini şarap veya domuza karşılık mükâteb etse, anılan süretlerde kitâbet akdi fâsid olur.

Birinci sürette kitâbet akdinin fâsid olması, kölenin kıymeti, mikâtâr, cins ve nitelik bakımından mechûl olduğu içindir. Şu halde kitâbet akdini aşırı bilmemezlik kaplamıştır:

İkinci sürette fâsid olması ise, başkasının mülkünü teslîmden âciz olduğu içindir.

Üçüncü sürette fâsid olmasına gelince; bu akd, satış ve kitâbeti kapsayan bir akd olduğu içindir. Çünkü yüz dirhemden sâhibinin red eylediği hizmetci arasında olan şey satıştır. Yüz dirhemden mükâtebin rakabesi arasında olan şey de kitâbettir. Şu halde akit içinde akit olmuştur. Bu yasaklandığı için câiz olmaz. Nitekim Zeylai (Rh.A.) demiştir ki: Bunun üzerine suâl vârid olur ki, sâhibinin bu sözü akdin sahîh olmamasını gerektirir. Şayet sâhibi köleye, belli bir köle veya belli bir câriye vermemi şart kilsa — halbuki Fukahâ aksini açıkladılar — doğrusu Kâfi'de olandır ki kitâbet bedelinin bu süretlerde mikâtârı bilinmemektedir. Şu halde sahîh olmaz. Nitekim sâhibi köleyi hizmetcinin kıymetine karşılık mükâteb ettiği gibi. Bunun sebebi şudur: Çünkü kölenin dinârlardan istisnâsı mümkün olmaz. Ancak kölenin kıymeti istisnâ edilebilir. Kıymet ise miktarca bilinmediği için kitâbet bedeli olmaz. Kezâ bedelin bedelinden de istisnâ edilmesi sahîh olmaz.

Dördüncü sürette kitâbet akdinin fâsid olmasına gelince; şarap ile

domuz, Müslüman hakkında mal olmadığı içindir. Şu halde değis - tokuş (muâvaza) hakkında bedel için uygun olmaz. Domuz ile şarabin ödenmesinde âzâd edilmiş olur. Çünkü şarap ile domuz aslında maldır. Onda akd ma'nâsının itibârı mümkün olur. O itibârin gereği şart kılınmış olan bedeli edâ anında akddir.

Belirtilen bedelin ödenmesiyle âzâd edildikden sonra, âzâdlı köle kendi kıymeti hakkında çalışır. İmâm Züfer (Rh.A.): «O köle ancak kendi kıymetini ödemekle âzâd edilmiş olur. Çünkü bedel olan kıymettir.» demiştir. **Kifâye'de ve Hidâye nushalarında o köle ancak şarabin kıymetini ödemekle âzâd edilmiş olur, denmiştir.** Bu söz cidden müşkildir. Umûmiyetle Fıkıh Kitaplarının rivâyetlerine aykırıdır. Çünkü o kitaplarda, köle ancak kendisinin kıymetini ödemekle âzâd edilir, denmiştir. O kıymetten eksiltmez, arttırılır. Bu mes'elenin kendinden öncesine bir çeşit bağlantısı vardır ki, o kendinden önceki şeye mahsûs değildir. Yâni fâsid kitâbette kıymet müsemmânın cinsinden olsa, eğer kıymet müsemmâdan eksik ise, ondan eksiltmez ve eğer kıymet fazla ise, müsemmâ artırılır. Çünkü köleye vâcib olan, kitâbet akdi fâsid olduğu için rakabesinin reddidir. Halbuki rakabenin reddi âzâd ile imkânsızlaşmıştır. Şu halde kıymetinin reddi kaça çıkarsa çıkışın vâcibdir. Çünkü sâhibi eksîge râzi olmaz, köle ise âzâdda hakkı bâtil olmasın diye fazlaya râzi olur. Şu halde kıymetinin geri verilmesi vâcib olur. Eğer kitâbet akdi, ölü ve benzerine karşılık olursa bâtil olur. Çünkü ölü mal değildir. Böyle olunca mükâteb üzerine bir şey lâzım gelmez.

Kitâbet aksi sadece cinsi zikredilen, yâni nev'i ve sıfatı zikredilmeyen hayvana karşılık sahîhdır. O hayvanın orta hallisi yâhûd kıymeti ödenir. Çünkü orta halli ve onun kıymetinden her biri bir bakımından asıldır. Orta hallinin asıl olduğu zâhirdir. Kıymetin asıl olmasına gelince; çünkü orta halli kıymetle bilinir. Şu halde kıymet de asıldır. İmdi kıymetin verilmesi edâ ma'nâsında kazâdır. Nitekim usûlde anlatılmıştır.

Kitâbet kâfirden sahîhdır. Kendisi gibi bir kâfir kölesini şu kadar şaraba mükâteb etse, bedelin ma'lûm olması için takdire itibâr edilir. Bu akdin sahîh olmasının sebebi şudur: Çünkü şarab kâfirlere göre maldır. Bize göre sirke menzilesindedir. Köle ile sâhibinden her hangisi Müslüman olursa şarabin kıymeti köleye lâzım gelir. Çünkü Müslüman şarabı temellükten ve başkasına temlikden menedilmiştir. Sâhibinin şarabı teslim alması ile köle âzâd edilmiş olur. Çünkü âzâd şarabin teslim alınmasına bağlanmıştır. Lâkin bunun biriyle kölenin üzerine kendisinin kıymeti vâcib olur. Nitekim daha önce geçti.

Sâhibi veya ondan başka bir kimseye bir ay hizmet etmek üzere

kitâbet etse veya bir kuyu kazmak veya bir ev yapmak üzere kitâbet akdi yapsa, şâyet nizâyı ortadan kaldırın şeyle yapılan işin miktarı ve ücreti açıklanırsa, bu zikredilenler sahîh olur. Çünkü rükn ve şart hâsil olmuştur.

Sâhibinin alacaklısına ödemek şartıyla bin akçaya ve bin akça ile bir hizmetci verip ödemek üzere ve bin akça ile kölenin bir yıl hizmeti üzere ve ebedî hizmeti üzere kitâbet akdi câiz olmaz. Çünkü akdin gereğine aykırıdır. Zirâ kitâbetten maksûd, gerekse bazı zamanlarda olsun, köle kitâbet akdinden sonra mutlaka mâlik olsun diye, memlükün yed'en mâlik olmasıdır. Nitekim bir yıl hizmete karşılık kitâbet yapmakta olduğu gibi. Bu ise ona zittir. Kitâbet şartla fâsid olmaz. Ancak, eğer şart akdin sulbünde olursa fâsid olur. Hidâye'de denmiştir ki: Kitâbet satışa benzer. Yâni sonu bakımından benzer. Çünkü kitâbet sonu bakımından malla malî değişim - tokustur ve başlangıcı bakımından nikâha benzer. Çünkü nikâh malî maldan başka olan ferç ile değişim - tokustur. İmdi biz kitâbeti, akdin sulbünde hâsil olan şartta satışa ilhâk ettik. Nitekim sâhibi, köleye belirsiz bir hizmet şart kıldıği vakitte olduğu gibi. Çünkü akd bedelde dir. Akdin sulbünde hâsil olmayan şartta nikâha ilhâk eyledik. Asl olan da budur.



فَصْلٌ فِي تَصْرِيفَاتِ الْمُكَاتِبِ

MÜKÂTEBİN TASARRUFLARI HAKKINDA BİR FASIL

Mükâtebin satması ve satın alması, gerekse muhâbâtla, yâni müsâmaha ile olsun, sahîhdir. Çünkü muhâbât tüccârin yaptıkları iştir. Zirâ tüccâr ba'zan, başka bir akitte fayda elde etmek için bir akitte müsâmaha eder.

Her ne kadar sâhibi yolculuğa çıkmayı terk etmesini şart koşsa da, mükâtebin yolculuğu sahîh olur. Çünkü, bu şart akdin gereğine muhâlifdir. Akdin gereği yed'en mâlik olmaktadır. Böyle bir şartla kitâbet bozulmaz. Çünkü bu şart akdin esâsında değildir. Mükâtebin câriyesini başkası ile evlendirmesi de sahîhdir. Çünkü evlendirmek mal ifâde eder, o da mehdîdir. Mükâtebin kölesini evlendirmesi sahîh olmaz. Çünkü köleyi evlendirmek köleyi eksik ve ayıplı kılmaktır, zimmetini de mehr ve nafaka ile meşgûl etmektir.

Mükâtebin kölesini mükâteb kılmasının sahîhdir. Çünkü bu akd mal için kazanma akdididir. Mükâteb bu akde mâlik olur. Câriyesini evlendirmek sahîh olduğu gibi. Eğer ikinci mükâteb birinci mükâtebin âzâd edilmesinden sonra öderse, ikinci mükâtebin velâsı birinci mükâtebin olur. Çünkü âkid velânın sübûtu ehlindendir. O da asıldır. Şu halde ona sâbit olur. Eğer birinci mükâtebin âzâd edilmesinden sonra ödemeyip belki âzâd edilmesinden önce öderse, birinci mükâtebin sâhibi içindir. Çünkü birinci mükâtebin sâhibi için bunda bir nevi mülk vardır. Âzâdının ona izâfesi kısmen sahîh olur. Ehliyeti olmadığı için, mübâşire izâfesi imkânsız olunca, sâhibine izâfe edilir. Nitekim izinli köle bir şey satın alıkda hüküm budur. Eğer iki mükâteb bedellerini hep beraber ödeseler, bunların velâları sâhiblerine âid olur. Bu da aslı tercîh içindir. Eğer birinci mükâteb bedeli ödemekten âciz olup kölelige geri çevriliyor ve ikinci mükâteb bedelini birinci mükâtebe ödemese, ikincisi mükâteb olarak kalır. Eğer bedeli sâhibine öderse, âzâd edilmiş olur. Eğer bedeli ödemekten âciz olursa birincisi gibi kölelige geri çevrilir.

Mükâtebin sâhibinden izinsiz evlenmesi sahîh olmaz. Câriye satın alıp ve o câriye ile cimâ bakımından faydalannası da sâhibinin izni ile bile olsa sahîh olmaz. İzinli köle ile müdebber dahi böyledir. Çünkü bunların evlenmeleri ve odalık edinmeleri sahîh olmaz. Zirâ odalık edinmenin dayanağı rakabenin mülkü üzeredir. Mut'a mülkü için değildir. 'Köle (rakîk), her ne kadar mükâteb olsun veya me'zûn olsun, ya da müdebber olsun mülk ahkâmından bir şeye mâlik olmaz. Çünkü her birinin rakabesi memlûktür. Şu halde sâhibinin izni fayda vermez.

Mükâtebin hîbesi de sahîh olmaz. Gerekse bedelle olsun. Tasadduku da sahîh olmaz. Ancak az bir şey ile olursa câizdir.

Yine mükâtebin başkasına kefîl olması, borç vermesi ve kölesini âzâd etmesi de sahîh olmaz. Gerekse mal karşılığında olsun.

Kölenin kendisini köleye satması sahîh olmaz. Zirâ bu zikredilen şeyle teberrudur. Mükâteb bunlara mâlik olmaz. Küçük çocuğun babası ve vasisi onun kölesinde mükâteb gibidir. Yani mükâtebin kölesinde mâlik olduğu her tasarrufa baba ile vasî de mâlikdirler. Onun mâlik olmadığında bunlar da değildir. Çünkü baba ile vasî bu husûsta küçüğün malında fayda hâsil olacak tasarrufa mâlikdirler. Mükâtebin mal kazanmaya mâlik olduğu gibi. Baba ile vasînin hükmü de mükâteb gibidir. Bunlar da küçük çocuğun kölesinin kitâbetine mâlik olurlar. Mala karşılık âzâdına mâlik olmazlar. Kölesini kendisine satmaya da mâlik olmazlar. Baba ile vasî küçük çocuğun câriyesini başkasıyla evlendirmeye mâlik olurlar. Mala karşılık âzâdına mâlik olmazlar. Mudârib ve ortak zikredilenlerden şeye mâlik olmazlar. Ortak gerek müfâveza ortaklıği olsun ve gerekse inân ortaklıği olsun. Çünkü mudârib ve ortak ancak ticârete mâlik olurlar. Evlendirmek ve kitâbet ikisi de bunlardan değildir.

Mükâtebin üzerine satın aldığı kimse — ki mükâteble o kimse arasında doğum bağı varsa — satın almakla mükâteb kılınır. Çünkü mükâteb mükâtebeye ehîldir. Velev ki âzâda ehil olmasın. Binâenaleyh aralarında doğum alâkası bulunanlardan imkân ölçüsünde sîla-yı râhamî gerçekleştirmek için onunla birlikte mükâteb kılınır. Bunların sırraya girme bakımından en kuvvetlisi kitâbeti sırasında doğan çocuktur. Sonra satın alınan çocuk, sonra babalar gelir. Bunun için ahkâmda birbirlerinden farkları vardır. Çünkü mükâtebin kitâbeti hâlinde doğan çocuğun hükmü, babasının hükmü gibidir. Hattâ babası ölüp yeter şey bırakmasa, babasının taksitlerine karşılık çalışır. Satın alınan çocuk kitâbet bedelini hâlen tamâmiyle öder. Eğer âciz olursa kö-

leliğe geri çevrilir. Mükâtebin satın aldığı anası ve babası mükâteb öldüğü zaman kölelige geri çevrilir. Nitekim ölmüş olsa hüküm buydu. Hâlen ve gelecekte kitâbet bedelini ödemezler. Böyle olmasının sebebi şudur: Çünkü mükâtebin kitâbeti hâlinde doğan çocuğun babasına uması mülkle ve ikisi arasında cüziyetle akd vaktinde hakikaten sâbittir. Satın alınan çocuğun tâbiliği ise mülkle ve hukmen aralarındaki cüziyyetle akid hakkında sâbittir. Kendi hakkında hakikat değildir. Çünkü, ayrıldıktan sonra aralarında hakikaten cüziyyet yoktur. Baba ile ana çocuğa mülk itibâriyle tâbi olurlar. Cüziyyet itibâriyle tâbi olmazlar. Çünkü baba ile ana çocuğun cüzü degillerdir. Bu bakımından ahkâm onlar için muhteliftir.

Mükâteb, doğum yönünden olan yakınıni satın almakla onun kitâbetinde dâhil olmaz. Gerekse kardeşi ve amcası gibi mahrem olsun. Bu, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ), «Mahrem dahî mükâtebin üzerine satın almakla mükâteb kılınır.» demişlerdir. Çünkü silanın, yâni şefkâtın vâcib olması mahrem olan akrabalığa şâmildir. Bundan dolayı hürrün üzerine mahrem olan zî rahmin hepsi âzâd edilmiş olur ve nafakaları vâcib olur. Onlara hibe ettiği şeyden dönemez. Onlardan bir şey çalsa eli kesilmez. Diğer ahkâm da böyledir.

İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Mükâteb için kazanmak hakkı vardır. Hakîki mülk yoktur. Çünkü ziddi olan kölelik vardır. Bundan dolayı, şâyet mükâteb karısını satın alsa, nikâhi bozulmuş olmaz. Mükâtebe bir kimse zekât verse, hazine bile bulsa câiz olur. Ancak doğum mes'elesinde mükâtebin kazancı sîla-i rahm için yeter. Görülmez mi ki kazanmaya kådir olan kimse ana - babasının ve çocuğunun nafakası ile muhâtab olur. Bu ikisinden başkasında yetmez. Hattâ kardeş kardeşin nafakası ile muhâtab olmaz. Ancak eğer zengin olursa olur. Kitâbete dâhil olmak sîla yoluyladır. Şu halde vûcûb sîla yerine mahsûstur. Hattâ mükâteb için, satın aldığı mahrem olan zî rahmini satmak câizdir. Çünkü mükâteb onlara mâlik olmadı ki, onların satılması imkânsız olsun. Zirâ mükâtebin kendisi memlûktür. Lâkin, şâyet mükâteb kitâbet bedelini ödese, âzâd edilmiş olurlar. Çünkü mükâtebin kazancı kitâbet bedelini ödeyip kazanç kendisi için tekarrur etmekle bedeli ödemekten âciz olup kazanç sâhibine tekarrur arasında mevkûftur. Burada kazanç mükâteb için belirlenmiş olup satın aldığı mahrem zî rahmleri onun üzerine âzâd edilmiş olurlar. Onlara çalışmak da gerekmekz. Zirâ mükemmel başlangıçta yakınıni satın almış gibi olur.

Mükâteb ümmü veledini satın alsa, eğer ananın çocuğu kendisi ile beraber ise, o ümmü veledin satılması câiz olmaz. Zirâ çocuk anasının kitâbetinde dâhil olunca, satılması imkânsız olur. Çünkü anasına tâbi-

dir. Anasının satılması da, çocuğuna tebâiyetle imkânsızdır. Zirâ Resûlullah (S.A.V.) :

أَعْتَقَهَا وَلَدُهَا

«Onu çocuğu âzâd etti.» buyurmuştur.

Eğer çocuğu kendisi ile beraber değil ise, o ananın satılması İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre câizdir. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre câiz degildir. Çünkü ümmü velcididir. Şu halde satılması câiz olmaz. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Kiyâs, her ne kadar çocuğu ile beraber olsa da ümmü veledin satılmasının câiz olmasıdır. Zirâ mukâtebin kazancı mevkûfdur. Feshe muhtemel olmayan ona taallük etmez. Ama çocuğu kendisi ile beraber olsa, bu takdirde, hadîs-i şerîfden dolayı çocuğa tebâiyetle satışı imkânsız olur. Şâyet çocuksuz sâbit olsa, ibtidâen sâbit olurdu. Kiyâs onu nefyetmiştir.

Mükâteb, câriyesini kölesi ile evlendirip ikisini de mükâteb ettikde câriye bir çocuk doğursa, o çocuk anasının kitâbetinde dâhil olur. Kazancı anasının olur. Zirâ anasına tebâiyeti daha tercihe şayandır. Bundan dolayı hürriyette ve kölelikte anasına tâbi olur. Nitekim daha önce geçti.

Bir mükâteb veya izinli köle sâhibinin izni ile hür kadınla evlene, ama gerçekde kadın hür olmayıp belki, «Ben hürüm.» demesiyle hür olduğunu sanıp nikâh etse ve o kadın bir çocuk doğursa, sonra ona bir kimse müstehak çıksa, İmâm A'zam ile Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) a göre, o çocuk köle olur. İmâm Muhammed (Rh.A.) ise; kıymetile hûrdür, demiştir. Zirâ mükâteb bu hakkın sâbit olması sebebinde hûrre ortak olmuştur. Bu ise aldatmadır. Çünkü mükâteb o kadının nikâhına ancak çocukların hürriyetini elde etmek için rağbet etmiştir.

İmâm A'zam ile İmâm Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) un delili şudur: O çocuk iki kölenin arasında doğmuştur. Şu halde köle olur. Def'alarca geçti ki, çocuk, kölelikde ve hürriyette anaya tâbi olur. Lâkin bu asıl Sahâbenin icmâî ile aldatılonda terk edildi. Bu ise aldatılan ma'nâsında değildir ki ona katılsın. Çünkü orada sâhibinin hakkı peşin kıymetle tamamlanmıştır. Burada ise âzâddan sonraya sonra gelen kıymet iledir. İmdi asıl üzere bâkî kalmış ve katılmamıştır.

Mükâteb fâsid satış ile satın aldığı câriyeyi cîmâ etse ve sâhibine geri çevrilse veya sahih satışla satın alıp bir kimse ona müstehak çıksa, mükâteb onun ukrunu hâlen, yâni kitâbeti hâlinde öder. Nitekim

ticârette izinli köle de böyledir. O da böyle yaparsa ukrunu hâlen öder. Mükâteb sâhibinden izinsiz bir kadın nikâh etse ve bir kimse ona müstehak çıksa, ukrunu mükâteb âzâdından sonra öder. Fark şudur: Birinci mes'elede borç sâhibi hakkında zâhirdir. Çünkü ticâret ve tâbileri kitâbet altında dâhildir. Bu ukr ise ticâret tâbilerindendir. Çünkü satın alma olmasa, had düşmez. Had düşmedikçe de ukr vâcib olmaz. İkinci mes'elede sâhibi hakkında zâhir değildir. Çünkü nikâh kazanmakdan değildir. Binâenaleyh, kitâbete dâhil olmaz.

Sadru's-Şeria (Rh.A.) demiştir ki: Bir kimse şöyle diyebilir: Ukr cinsi münâsebete izin değildir. Cinsi münâsebet hiçbir sûrette ticâret değildir. Şu halde sâhibi hakkında sabit olmaz. **Cevâbında ben derim ki:** Biz kabûl ediyoruz ki, ukr cinsi münâsebetle sabit olur. İbtidâen satın almakla olmaz. Lâkin cinsi münâsebet satın almaya dayanır. Zirâ satın alma olmasa, cinsi münâsebet şüphesiz harâm olurdu ve bununla ukr sabit olmayıp had vâcib olurdu. İmdi satın almaya izin cinsi münâsebete izin olur. Cinsi münâsebetin kendisi her ne kadar ticâretten değil ise de, lâkin satın alma ticârettendir. Şu halde ukr sâhibi hakkında sabit olur.

Sâhibinin, mükâtebi müdebber etmesi câiz olur. Eğer müdebber kılınan mükâteb bedelini ödemekten âciz olsa, müdebber olduğu halde kalır. Eğer müdebber mükâteb, kitâbet bedelini ödemeye âciz olmazsa kıymetinin üçteikisinde çalışır veya sâhibinin fakîr olarak ölümeyle kitâbet bedelinin üçteikisinde çalışır. Yâni mükâteb tedbirden sonra muhayyerdir. **Ya kendisi âciz kalır ve müdebber olur.** **Ya da kitâbet üzere yürüür.** Eğer kitâbet üzere devâm eder de sâhibi ölüür, mükâtebden başka malı da kalmazsa, mükâteb muhayyerdir. **Ya kıymetinin üçteikisinde çalışır, ya da kitâbet bedelinin üçteikisinde çalışır.** Fakîr olarak denmesine sebeb; zirâ sâhib, müdebber malının üçtebirinden çıkacak şekilde zengin olarak ölüürse, o mükâteb tedbir ile âzâd edilmiş olur ve ondan kitâbet bedeli düşer.

Sâhib, mükâtebe olan câriyesi ile cinsi münâsebette bulunup çocuk istese, o da çocuk doğursa ve sâhibi: «O çocuk bendendir.» diye iddiâ etse, onun ümmü veledi olur. **O mükâtebe kitâbet üzere devâm eder.** **Ya da kitâbetten âciz olup ümmü veled olur.** Yâni o mükâtebe, kitâbet üzere kalıp kitâbet bedelini ödeyip ve sâhibinin ölümünden önce âzâd edilmiş olup ve ondan ukrunu almakla kendisini kitâbetten âciz kılıp ve onun ölümünden sonra âzâd olmak arasında muhayyer olur.

Sâhibinin kendi ümmü veledini mükâteb yapması câizdir. Sâhibinin ölümüyle meccânen âzâd edilmiş olur. Zirâ âzâdı sâhibinin ölümüne bağlanmıştır ve ondan kitâbet bedeli düşer. Çünkü kitâbet be-

delinin vâcib olmasından maksat, bedeli ödediği vakitte âzâddır. Ölümünden önce âzâd edilmiş olunca, maksadı onun üzerine kurmak mümkün olmaz.

Sâhibinin müdebberini mükâteb etmesi câiz olur. O mükâteb sâhibi fakir olduğu halde ölüse ya kıymetinin üçteikisinde ya da bedelin hepsinde çalışır. Bu İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, hangisi azsa onda çalışır. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre kıymetin üçteikisinden daha azında veya bedelin üçteikisinden daha azında çalışır. Muhayyerlik ve muhayyersizlik bölünme ile bölünmemenin fer'idir. Nitekim daha önce geçti.

Sâhibin, mükâtebi ile meselâ bir yıla kadar va'deli ikibin dirhemden, bin dirhemî şimdiki hâlde olmak üzere anlaşması câiz olur. Kiyâs câiz olmamak idî. Zirâ bu anlaşma, va'deden hâle karşılık ve bedel almaktır. İstihsânın vechi şudur: Mükâteb hakkında va'de, bir bakımdan maldır. Zirâ mükâteb bedeli ödemeye ancak onunla imkân bulur. Kitâbet bedeli bir bakımdan mal değildir. Hattâ ona kefâlet sahîh olmaz. Böyle olunca denkleşirler.

Hastalığı hâlinde kölesini mükâteb kılan hasta, ölse ve köleden başka malî da olmasa, kölenin kıymetinin iki katı üzere, meselâ; kölenin kıymeti bin dirhem iken ikibin dirheme va'de (ecel) ile mükâteb kilsa ve o ölen hastanın vârisleri bu tasarrufu red etse, mükâteb kitâbet bedelinin üçteikisini hâlen öder, kalanını veresiye bırakır, ya da köleliği kabûl eder. Yâni köle bedelin üçteikisini hâlen ödemek ve kalanını veresiye bırakmak ile köleliği kabûl etmek arasında muhayyedir. Bu İmâm A'zam ile Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) a göredir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, bin dirhemin üçteikisini hâlen öder. Geri kalanını müddet tamamina kadar öder. Çünkü hasta için kıymetin üçteikisinde erteleme hakkı yoktur. Zirâ onun onda hakkı yoktur. Kıymetin üçteikisinden fazlasında terk sahîh olur. Şu halde erteleme sahîh olur.

İmâni A'zam ile Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) un delili şudur: Müssemmânın hepsi rakabenin bedelidir ve vârislerin hakkı bedele teallûk etmiştir. Binâenaleyh üçteikide erteleme câiz olmaz. Şâyet hasta, kölesini kıymetinin yarısına mükâteb etse, meselâ kölenin kıymeti ikibin dirhem iken bin dirheme mükâteb yapsa, köle iki durum arasında muhayyedir. Ya kıymetin üçteikisini hâlen öder ve geri kalanı kıymetten düşer ya da köleliği kabûl eder. Çünkü müsâmaha miktarda ve ertelemede olmuştur. Binâenaleyh üçtebir ile tenfîz olunur, üçteiki ile olmaz.

Hür bir kimse, bin dirheme bir köleyi mükâteb yapsa ve ödese, köle âzâd edilmiş olur. O hür olan kimse ödedikden sonra köleye rüçû edemez. Eğer köle, o kitâbeti kabûl ederse mükâteb olur. Bunun sûreti şudur: Kölenin sâhibine hür bir kimse; köleni benim için bin dirheme mükâteb eyle. Şu şart üzere ki, «Eğer ben sana bin dirhemi ödersem o hûrdür.» dese. Sâhibi de bu şartla mükâtebe yapsa, şartın hükmünce ödediği için, köle âzâd edilmiş olur. Eğer bu kitâbeti köle kabûl ederse, mükâteb olur. Zirâ kitâbet kölenin iznine bağlıdır. Kölenin kabûlü icâzettir. «Eğer ben sana bin dirhemi ödersem o köle hûrdür.» deyip, ödemese, kiyâsen âzâd edilmiş olmaz. Çünkü şart yoktur. Kitâbet akdi de mevkûftur. Hükmü yoktur. Ama istihsânen âzâd edilmiş olur. Zirâ oradâ olmayan köle için âzâdını, söyleyenin ödemesine bağlamakta zarar yoktur. Şu halde bu hükmün hakkında kitâbet akdi sahîh olur. Bin dirhemin köleye lâzım olmasına bağlı kalır. Eğer kitâbet bedelini hür öderse, köleye rüçû edemez. Zirâ teberru etmiş sayılır. Biri hâzır, biri gâib iki köle mükâteb yapılsa da hâzır olan kabûl etse, bedeli hangisi öderse sâhibi bunu cebren kabûl eder ve her ikisi âzâd olurlar. Sûreti şudur: Bir adamın iki kölesi olup ikisinden biri ona, «Beni nefsimden ve fûlândan bin akçaya mükâteb yap.» dese, o da yapsa, ve hâzır olan kabûl etse, kiyâsa göre, orada hazır olanın hissesinde kitâbet sahîh olmaz. Gâibin hissesinde de onun kabûlüne bağlı kalır. İstihsânın vechi şudur: Hâzır olan köle kitâbet akdini ilkin kendi nefsine izâfet etmekle kendi nefsini asîl ve gâibi tâbi kılmıştır. Nitekim bir câriye mükâtebe kılınırsa, tebaan çocukları da ona dâhil olur. Hattâ câriyenin bedeli ödemesiyle çocuklar âzâd edilmiş olup bedelden bir şey lâzım gelmez.

Kitâbet hâzirdan sahîh olunca, sâhibi bütün bedeli ondan alabilir. Çünkü o asildir. İmdi bedeli her hangisi öderse sâhibi onu kabûle mecbûr edilir. Hâzirdan kabûlü, bedel onun üzerine olduğu içindir. Gâibden kabûlü ise, her ne kadar bedel onun üzerine olmasa da o gâibin hürriyet şerefine nâil olmasından dolayıdır. Rehni emânet eden gibi ki, şâyet borcu ödese, rehn alan kimse kabûle zorlanır. Çünkü borcunu kurtarmaya ihtiyâci vardır. Velev ki hakikaten borçlu olmasın. Kölelerden hangisi öderse diğerinden alamaz. Zirâ arkadaşı hakkında bağışlayıcıdır. Gâib olan kölenin kabûlü geçersizdir. Bir şeyle muâheze edilmez. Çünkü akid hâzır olan üzerine geçerlidir. Eğer sâhibi gâib köleyi âzâd ederse, gâibin payı hâzırın ödediği bedelden düşer. Çünkü gâib maksûd olarak akidde dâhildir. Binâenaleyh bedel ikisine tâksîm edilir. Velev ki istenilmesin. Kitâbette doğan çocuk bunun aksinedir. Şöyle ki, çocuğun âzâdiyle câriyenin bedelinden bir şey düşmez. Çünkü o maksûd olarak akdde dâhil değildir ve akd gündünde mevcûd da

değildir. Kitâbette dâhil olması tebaandır. Câriyenin satın alınan çocuğu da böyledir.

Eğer mükâteb olan, sâhibi hâzır olan köleyi âzâd etse veya hâzır olan olse, hâzır olanın payı düşer ve gâib kendi payını hâlen öder. Eğer ödemezse kölelige geri çevrilir. Nitekim sebebi daha önce geçti ki, o gâib köle maksûd olarak akdde dâhildir. Kitâbette doğan çocuk bunun aksinedir. Onun babası ölürse, babasının taksitleri üzere kalır.

Bir câriye ve onun iki çocuğu mükâteb kılınsa ve o câriye bunu kabûl etse, her hangisi kitâbet bedelini öderse başkasından alamaz. Ve hepsi âzâd edilmiş olurlar. Nitekim bunun sebebi birinci mes'elede geçti.



بَابِ كِتابَةِ الْعَبْدِ الْمُشْرَكِ

ORTAK KÖLENİN KİTABETİ BABI

Bir köleye ortak olan iki kişinin biri diğerine payını bin dirheme kitâbet etmesi ve kitâbet bedelini alması için izin verse, o da bu şekilde köleyi hissesi için mükâteb edip kitâbet bedelinin bir kısmını alsa, eğer o mükâteb köle âciz olursa, o aldığı kısım onun olur. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ); «Köle iki ortak arasında mükâtebdır. Ödediği de iki-si arasında ortaklaşadır.» demişlerdir. Zirâ İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, kitâbet bölünme kabûl etmez. Ortağının payını kitâbet etmeye izin, tümün kitâbetine izindir. Alan bir kısmında asıldır ve bir kısmında vekildir. Alınan şey ikisi arasında ortaklaşadır. Aczdan sonra da böyle kalır. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, kitâbet bölünme kabûl eder. İzin ortağın payına münhasır kalır. İznin faydası şudur: Ortak, diğer ortağa izin vermese onun için feshetme hakkı vardır. İzinle fesh hakkı bâki kalmaz. Ortağına, almaya izin vermesi, kölenin bedeli ona ödemesine izindir. Alan üzerindeki hissesini teberrû etmiş olur. Şu halde alınan onun olur. Eğer bedelin hepsini alırsa, alanın payı âzâd edilmiş olur.

İki adamın bir mükâtebe câriyesi bir çocuk doğurup ikisinden birisi; çocuğu bendendir, diye iddiâ etse, ondan sonra diğer adam cinsi münâsebette bulunup o da ikinci çocuğu iddiâ etse, o mükâtebe câriye de kitâbetten âciz olsa, birinci adamın ümmü veledi olur. Zirâ iki adamdan biri «Çocuk bendendir.» diye iddiâ edince, mülkü kâim olduğu için iddiâsı sahîh olur. Onun payı ona ümmü veled olur. Çünkü mükâtebe câriye bir mülkden diğer mülke nakil kabûl etmez. Şu halde kendi hissesinde ümmü veled olmaya inhisâr eder. Ortak olan müdebberâ câriyede olduğu gibi.

İkinci adam, ikinci çocuğu bendendir, diye iddiâ etse, birinci adam gibi onun da, mülkü kâim olduğu için iddiâsı sahîh olur. Bundan

sonra şâyet mükâtebe câriye âciz olsa, onun kitâbeti olmamış gibi olur. Bütün câriyenin birinci adamın ümmü veledi olduğu meydana çıkar. Zirâ intikâle engel olan kitâbet ortadan kalkar. Birinci adamın cinsi münâsebeti daha öncedir. Birinci adam diğer adama câriyenin kıymetinin yarısını öder. Zirâ birinci adam istilâdi temlîk için diğerinin hissesini temellük eder. Ukrunun yarısını da öder. Çünkü birinci adam ortak olan câriye ile cinsi münâsebette bulunmuştur. Birinci adamın ortağı câriyenin ukrunu tamâmiyle öder. Zirâ o gerçekten başkasının ümmü veledi ile cinsi münâsebette bulunmuştur. Binâenaleyh câriyenin ukru tamâmen lâzım gelir. Oğlu olan ikinci çocuğun kıymetini de öder. Çünkü o aldatılmış menzîlesindedir. Zirâ cinsi münâsebette bulunduğu zaman mülkü meydandaydı. Aldatılmışın çocuğunun nesibi ondan sâbittir ve kıymetle hûrdür. Nitekim ma'lûm olmuş idi. Ukru o iki ortağın her hangisi verirse sahîh olur. Çünkü kitâbet bâki olduğu müddetçe onu almak hakkı câriyenindir. Zirâ kitâbet onun menfaatlerine ve bedellerine mahsûsdur. Kitâbetten âciz olunca, sâhibinin ihtisâsi zâhir olduğu için ona geri çevrilir. Eğer ikincisi müdebbere eder de cinsi münâsebette bulunmazsa, câriye âciz oldukda tedbir bâtil olur. Zirâ tedbir mülke tesâdûf etmemiştir. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, mülke tesâdûf etmediği meydandadır. Çünkü, çocuk doğurtan o câriyeyi aczden önce temellük etmiştir. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, mülke tesâdûf etmemiştir. Çünkü, onun aczi ile o çocuk doğurtan ortak hissesini cinsi münâsebette bulunma vaktinden itibâren temellük ettiği anlaşılmıştır. İmdi başkasının mülküne tesâdûf ettiği meydana çıkar. Tedbir mülke dayanır. Neseb bunun hilâfinadır. Çünkü o yukarıda geçtiği gibi gurûra dayanır.

O câriye birinci ortağın ümmü veledidir. Çünkü o ortağının payını temellük etmiştir ve istilâdi kâmil kilmiştir. Çocuk da onun olur. Nitekim sebebi daha önce geçti ki, musâhhîh kâim olduğu için onun idâası sahîhdir. Ortak olan câriyeyi cîmâ ettiğinden dolayı ortağını câriyenin ukrunun yarısını öder. Câriyenin kıymetinin yarısını da öder. Zirâ câriyenin yarısını çocuk doğurtmakla temellük etmiştir. O da kıymetle temellük edilir.

Eğer iki ortak, câriyeyi mükâteb kılıp ondan sonra ikisinden biri zengin olduğu halde âzâd etse, o câriye de kitâbetten âciz olsa, âzâd eden ortağını câriyenin kıymetinin yarısını öder ve ödeyen kıymetin yarısıyla câriyeye rûcû eder. Bu İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, rûcû edemez. Bu mes'ele daha önce geçen şu şeye dayanır: Susan ortak şâyet âzâd edene ödese, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, köleye rûcû eder. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, rûcû edemez.

İki adamın bir kölesi olup ikisinden biri müdebber edip ve diğerini zengin olduğu halde âzâd etse veya aksini yapsalar, yâni ikisinden biri zengin olduğu halde âzâd edip, diğerini müdebber etse, o köleyi müdebber eden âzâd eder ve iki sûrette köle çalışır. Yâhûd yalnız birincide ortağına ödettirir. Bu da ikisinden biri evvelâ müdebber ettiği sûretdir. Çünkü, ikisinden biri önce müdebber ettiğde ortağı için onu ödetmek veya payını âzâd etmek hakkı vardır. Veya kölenin çalışması gereklidir. Bu İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. Âzâd ettiği zaman, onun için ödetme velâyeti ve çalışma hakkı kalmaz. Müdebbebin payı âzâd etme sebebiyle fâsid olur. İmdi müdebbebir için de köleyi âzâd etmek hakkı vardır. Veyâ köleyi çalıştırır. Yâhûd müdebbebir olarak kıymetini ödetirir. Bundan murâd: Köle olarak kıymetinin yarısı, ya da üçteikisidir. Nitekim daha önce geçti.

Ödemekle köleye mâlik olmaz. Zirâ müdebber bir mülkden bir mülke geçmez. İkinci sûrette — ki aksıdır — şâyet birinci ortak âzâd etse, diğerini için, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, üç muhayyerlik vardır. İmdi eğer köleyi müdebber ederse, onun için ödetme velâyeti kalmaz. Belki âzâd etmek veya çalıştmak kalır. Çalıştmak ve âzâd etmek velâyeti iki sûrette de sâbittir. Ödetmek birinci sûrete mahsûsdur. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, ikisinden biri müdebber ettiğde diğerinin âzâdı bâtildir. Zirâ tedbir, İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, bölünme kabûl etmez. Tedbirle sahibinin hissesine mâlik olur ve köle olarak kıymetinin yarısını öder. Gerek zengin ve gerek fakîr olsun. Çünkü bu, temellük ödemesidir. Zenginlik ve fakîrlilik ile değişmez. Eğer ikisinden biri önce âzâd ederse, diğerinin müdebber etmesi bâtildir. Zirâ İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, âzâd bölünme kabûl etmez. Eğer zengin ise köle olarak kıymetinin yarısını öder. Fakîr ise köle çalışır. Çünkü bu ödeme âzâd ödemesidir. Zenginlik ve fakîrlilik ile değişir.



بِكُلِّ الْمَوْتِ وَالْعَرْجَنِ

ÖLÜM VE ACZ BÂBI

Bir mükâteb taksitlerinin bedelini ödemekten âciz olsa, eğer mükâtebin yakında eline geçecek malı var ise kâdî üç gün kadar, onun aczi ile hükmetmez.

Necm, doğan yıldızı derler. Ondan sonra necm ile vakit adlandırılmıştır. Çünkü vakit necm (yıldız) ile bilinir. Ondan sonra ikisi arasında ilgi bulunduğu için vakit ile o vakitte ödenen şeye (yâni takside) necm denildi.

Üç güne kadar aczine hükm edilmemesine sebeb iki tarafın faydasıdır. Çünkü üç gün, özürlerin meydana çıkarılması için konulan bir müddettir. Hasmin def'i ve hüküm için borçluya mühlet verilmesi gibi.

O mükâtebin yakında eline geçecek malı yoksa, kâdî onun aczine hükmeder. Bu İmâm A'zam ile İmâm Muhammed' (Rh. Aleyhimâ) e göredir. Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, iki vakit (yani taksit) geçmeli dikké, kâdî onun aczine hükmedemez.

Kâdî o kitâbeti mükâtebin aczinden sonra sâhibinin isteği ile fesh eder. Ya da mükâtebin sâhibi mükâtebin rızası ile fesh eder. Eğer köle feshe râzi olmazsa kâdînin hükmüyle fesh lâzımdır. Zirâ kitâbet akdi lâzım olan tam bir akddir. Bozulduğuna hükmedilmesi gereklidir. Veya rızâ ile bozulur. Nitekim hibeden geri dönmekde olduğu gibi. Bazı rivâyetlerde sâhibi tek başına bozar, mükâtebin rızası şart değildir, denmiştir. Nitekim, eğer alıcı malî teslîm almadan önce kusur bulsa, alıcı tek başına satışı bozabilir. Kâffî'de de böyle zikredilmiştir.

Şunu bil ki, fâsid kitâbetin hükmü, sâhibinin fesh hakkı ve kölenin rızası yok iken kölelige geri çevreme hakkı olmasıdır. Kölenin câiz ve fâsid olan kitâbette sâhibinin rızası yok iken akdi bozmaya hakkı vardır. İmâdiyye'de böyle zikredilmiştir.

Kitâbet bozulduğu için o mükâteb kölelige gerî döner. Kölenin elindeki kazancı, eğer o şey kölenin kazancı olduğu belli ise sâhibine âiddir. Eğer mükâteb, kitâbet bedeline yeten malî var iken ölüse, kitâbet bozulmaz. **Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, mahal ortadan kalktığı için kitâbet bozulur.** Biz deriz ki: **Azâd olmak ölümden önceye dayanır.**

Bedeli mükâtebin malından kazâ olunur ve hür olduğu halde öldüğüne hüküm verilir. Kalan malî mîrâs olur. **Oğullarının âzâd edildiğine de hükmedilir.** Gerek o çocuklar kitâbetinde doğsun ve gerekse kitâbetinde satın almış olsun müsâvîdir. Ya da mükâteb oğlu ile, gerek küçük ve gerekse büyük, bir tek kitâbet ile mükâteb edilmiş olsun müsâvîdir. Çünkü onların her biri kitâbette onun tâbileridir. Mükâtebin âzâdiyle âzâd edilmiş olurlar.

Eğer o ölen mükâteb yetecek mal bırakmadı ise kitâbetinde doğan çocuğu babasının taksitleri için çalışır. O çocuğun bedeli ödemesiyle babasının ölümünden önce âzâdına ve çocuğun âzâdına hükmedilir. Zirâ çocuk kitâbette dâhildir ve kazancı babasının kazancı gibidir. Ödemekde de babasına halef olur. İmdi yetecek kadar mal bırakmış gibi olur.

Mükâteb ölüp de kitâbetinde satın almış olduğu çocuğunu bıraksa, o çocuk bedeli hemen öder veyâ kölelige geri çevrilir. Bu **İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir.** **İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, va'desine kadar öder.** **Kitâbette doğurulmuş olana itibâr edilir.**

İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Va'de (ecel) akdde şart olarak sübüt bulmuştur. Şu halde akdde dâhil olan kimse nâmına dâhilidir. Satın alınan çocuk dâhil değildir. Çünkü akd ona muzâf olmamıştır. Akdin hükmü ayrılığından dolayı ona sirâyet etmemiştir. Kitâbette doğan çocuk bunun aksinedir. Çünkü kitâbette doğan çocuk kitâbet vaktinde akde bitişiktir. Şu halde hükm ona sirâyet eder. Akd kitâbetin hükmünde dâhil olunca, babasının taksitlerinin bedeli için çalışır.

Mükâteb ölüp hür kadından bir çocuk ve bedele yetecek kadar alacak bıraksa, çocuk da cinâyet işleyip ve anasının âkilesi (akrabâsı) üzere cinâyetin gereği ile hükm olunsa, bu, babası için acz sayılmaz. Zirâ bu hükm kitâbeti mukarrer kılar. Çünkü kitâbet, çocuğu anasının sâhiblerine ilhâkını gerektirir ve diyetin onlara icâbını gerektirir. Lâkin şu vecihle ki; âzâd edilmesi muhtemel olur ve velâsi babasının sâhiblerine aktarılır. Hükmü karar kılan bir şeye hükm vermek âciz bırakmak değildir.

Musannîfin «yetecek kadar alacak» demesine sebeb şudur: Çünkü

eğer ayn olsa, hâl-i hazırda ödeme mümkün olduğu için çocuğu anasının sâhiblerine katmakla hüküm hâsil olmazdı.

Eğer o çocuğun anasının ve babasının kavmi onun velâsında hûsûmet ederler de, anasının kavmine velâ ile hüküm olunursa, bu hükmü ta'cîzdir. Zirâ çocuğun velâsı ananın sâhiblerinedir, diye hüküm vermenin ma'nâsı; baba köle olduğu halde ölmüş ye kitâbet bozulmuştur, demektir. Binâenaleyh bu hüküm müctehedün fîh olup geçerli sayılır ve kitâbet bozulur.

Mükâtebin sâhibine ödediği sadaka, ona helâl olur. Mükâteb âciz olur. Yâni mükâtebin sâhibi, eğer sadaka için ehil değilse; gerek zekât olsun ve gerekse zekâttan başka sadaka olsun, meselâ mükâteb sadaka ya ehil olduğu için zekât alıp ve onu kitâbet bedeli için sâhibine öde se, ondan sonra mükâteb âciz olsa, sonra sâhibinin onu zengin olduğu halde aldığı anlaşılsa, yine o zekât sâhibi için helâl olur. Zirâ o malı aldığı zamanda âzâd etmeye karşılık olarak almıştır. Köle ise o malı sadaka olduğu halde almıştır. Şu kabûl edilmiş kâidelerden ki, mülkün değişmesi zâtın değişmesi yerine geçer. Bu esâs, Resûlüllâh' (S.A. V.) in Berîre adlı kadına:

هَلِكَ صَدَقَةٌ وَلَا هَدِيَّةٌ

«O senin için sadakadır, bizim için hediyedir.» hadisinden alınmıştır.

Mükâteb hatâen bir suç veya bir kaç suç işlesse, hâlen bunun karşılığı kazancında mükâtebin üzerinedir. Sâhibine lâzım gelmez. Çünkü mükâteb rakabeten ve zâten sâhibinin memlûküdür. Yed'en ve tasarrufen hürdür. Şu halde rakabeten memlûk olması itibâriyle suçunun cezâsı sâhibinedir. Kazanç bakımından hür olması itibâriyle suçunun cezâsı kendi üzerine olması vâcib olur. Sâhibinin üzerine olması vâcib olmaz. Böylece suçunun cezâsı kendi kazancına konmuştur, tâ ki suçunun gerektirdiği cezâ ikisinin üzerine olsun. Çünkü mükâtebin kazancında kendisi ile sâhibinin hakları vardır. Ama kitâbet sebebiyle onun hakkını verme imkânı bulamamıştı. Kitâbet ikisinin hakkıdır. Şu halde ikisinin malından kıymet vâcib olur.

Mükâteb hatâen suç işlesse, kıymetinden ve diyetinden en az olan lâzım gelir. Zirâ mükâteb köledir. Lâkin kitâbet sebebiyle köleyi vermek imkânsızdır. Eğer köleyi vermek mümkün olsa idi, her ne kadar diyet kölenin kıymetinden daha çok olsa da, sâhibi köleyi vermekle

kurtulurdu. Kölenin verilmesi imkânsız olunca, müdebberde olduğu gibi, kıymetini vermekle kurtulur. Suç hükümden önce tekerrür etse de, mükâteb üzerine bir kıymet lâzım gelir. Eğer mükâteb bir suç işleyip huküm verildikten sonra bir suç daha işlete, üzerine diğer bir kıymet hükmü verilir. Çünkü mükâtebin suçu ancak huküm ile; sulh ile veya vermekten ümidi kesmekle borç olur. Ümit kesilmek; âzâd etmek veya ölmekle olur. Şu halde kıymetin vâcib olması üç şeyin biri ile suçun te'kidine bağlıdır.

Mükâteb hatâen bir suçu işlediğini ikrâr etse, o suçun mu'cibi mükâtebin kazancında lâzım gelir. Yâni, eğer mükâteb hatâen bir suçla ikrârda bulunsa, o suç ona lâzım gelir. Suçu işlediğine hükmedilir. Çünkü mükâtebin suçu kazancında hakedilmiştir. Mükâteb kazançlarına hak sâhibidir. Şu halde ikrârı hür gibi geçerli olur. Eğer âciz oluncaya kadar üzerine hükmedilmezse, ikrârinin sıhhati bâtil olur. **El-Kâidiyye'de böyle zikredilmiştir.**

Bir köle suç işlete ve sâhibi onun suç işlediğini bilmeyerek mükâteb etse, o da âciz olsa, veya mükâteb suç işleyip suçun gereği ile huküm olunmasa, sonra âciz kalsa, sâhibi onu suçun velîsine verir veya fidye verir. Yâni köleyi vermekle suçunun diyetini ödemek arasında muhayyerdir. Zirâ fidye aslında kölenin suçunun mu'cibidir. Halbuki sâhibi suçu bilmedi ki fidye için muhtar olsun. Lâkin kitâbet kölenin verilmesi için engeldir. Engel ortadan kalkınca, aslı huküm geri döner.

Eğer mükâteb üzere suçun gereği ile mükâtele bliği hâlinde hukm olunsa, sonra mükâteb âciz kalsa, hak rakabesinden kıymetine intikâl ile hükmolunduğundan dolayı, mu'cibde satılır.

Kitâbet, kölenin sâhibinin ölümesiyle bozulmaz. Çünkü kitâbet hürriyetin sebebidir. İnsan hakkının sebebi de onun hakkıdır. Ölen mükâteb, kitâbet bedelini taksitleri üzere sâhibinin vârislerine öder. Zirâ mükâteb hürriyete bu şekilde müstehak olmuştur. Sebeb de o şekilde mün'akid olmuştur. İmdi bu vasif üzere kalıp değiştirilmez. Lâkin vârisleri hakkı almak husûsunda sâhibinin yerini tutarlar. Eğer vârislerin bir kısmı onu âzâd etse, âzâd edilmiş olmaz. Zirâ onlar ona mâlik olmamıştır. Çünkü mükâtebe mülk sebebelerinden bir sebeble mâlik olunmaz. Vâris olmak o sebebelerdir.

Eğer vârislerin hepsi âzâd ederlerse, bedâvâ âzâd edilmiş olur. Kiyâs âzâd edilmiş olimaması idî. İstihsânın vechi şudur: Âzâd kitâbet bedelinden ibrâ kılınır. Çünkü kitâbet bedeli vârislerin hakkıdır. O haka da mîrâs cârifidir. Şu halde onların âzâd etmesi iktizâ yoluyla ibrâdır, yâhûd ondan aldıklarını ikrârdır. Onun zimmeti ibrâ olunup âzâd edilmiş olur. Nitekim sâhibi onu kitâbet bedelinin hepsinden ibrâ etse,

âzâd edilmiş olduğu gibi. Vârislerin âzâd etmelerinin şartı bir tek meclisde âzâd etmeleridir. Hattâ ayrı ayrı yerlerde kölenin hepsini âzâd etseler, âzâd edilmiş olmaz. Bazıları; «**Birincisi dönmedikçe, geri kalanlarının âzâd etmesiyle hür olur.**» demişlerdir.

Mükâtebin nikâhı altında bir câriye olup o câriyeyi iki talâk ile boşasa, hürmet-i galîza hâsıl olur. Sonra o câriyeye mâlik olsa, ona, o câriye ile cinsi münâsebette bulunmak ve evlenmek câiz olmaz. Hattâ kadın kendisini başka bir kocaya nikâh etmedikçe mükâtebe helâl olmaz. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتٍّ شَنْكٌ زَوْجًا غَيْرَهُ

«Bundan sonra kadını boşarsa, kadın başka biriyle evlenmedikçe bir daha kendisine helâl olmaz.» (1) buyurmuştur. Çünkü burada nikâh sahîh akde mahmûldür. Duhûlün (girdirmenin) şart kılınması useyle (balcık) hadîs-i şerîfi ile sâbitdir. Nitekim yerinde anlatılmıştır.

★ ★

(1) Bakara sûresi, âyet : 230

كتاب الولاء

VELÂ BÖLÜMÜ

(ÂZÂD BAĞLILIĞI)

Velâ lûgat yönünden, yakınlık ma'nâsına ve ly'den alınmadır. Şer'an velâ, âzâddan meydana gelen hükmî bir yakınlıktır. Ya da muvalâtta hâsîl olan hükmî bir yakınlıktır.

Birincisi, yâni âzâddan meydana gelen velâ, harbi olmayan âzâdlı içindir. Yâni bir harbi dâr-i harbde kölesini âzâd etse, onun için köle üzerinde velâ hakkı yoktur. Hattâ ikisi de Müslüman oldukları halde bizim ülkemize gelse, o harbi o köleye vâris olmaz. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) bunun aksi görüstedir. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Zeylai (Rh.A.), «Zimmîler birbirlerine velâ ile, Müslümanlar gibi vâris olurlar. Zira velâ vâris olmanın sebebelerinden biridir.» demiştir. Gerekse o âzâd, müdebber veya mükâteb kılmakla veya câriyesini ümmü veled yapmakla olsun, veya yakınına mâlik olmakla olsun. Bunlardan her biri âzâddır. Bununla velâ sâbit olur. Çünkü Resûlüllah (S. A.V.) :

الولاء لمن أعتق

«Velâ âzâd eden kimse içindir.» buyurmuştur.

Her ne kadar âzâd eden vâris olmamayı şart etse de vâris olur. Yâni sahibi kölesini âzâd ettikde ona vâris olmamayı şart etse, o şart geçersiz olur. Çünkü şeriatın hükmüne aykırıdır. Şu halde vâris olur. Nitelikim nesibe vâris olmamayı şart etse, geçersiz olduğu gibi.

Bir soru sorulup dense ki: Tedbir veya istilâd ile sahibine velâ nasıl

sâbit olur? Halbuki ümmü veled ve müdebber ancak sâhibinin ölümünden sonra âzâd edilmiş olurlar. Buna şu cevâb verilmiştir: Bu mes'elenin sûreti şöyledir: Sâhibi mürted olup dâr-i harbe girse, hattâ müdebberinin ve ümmü veledinin âzâdına hükmedilse, ondan sonra Müslüman olup gelse, ve müdebberi ve ümmü veledi olse, velâ hakkı Müslüman olup gelen sâhibindir. En iyisi şöyle demektir: Murad sâhibinin asabesi için velânın sâbit olması ancak velânın onun için sübût bulması sebâbiyle olur. Zirâ ona velâ için evvelden müstehaktır. Çünkü âzâdin sebebi sâhibinden sâdir olmuştur. Ondan sonra asabesine geçmiştir.

Bir kimse kocası başkasının kölesi olan bir câriyeyi âzâd etse — bu ibâre Vikâye'nin «kocası köle olan câriye» şeklindeki ibâresinden daha güzeldir — o câriye bir yılın yarısından daha az zamanda çocuk doğurسا, o çocuğun velâsı, ondan nakletmeksızın câriyenin sâhibine âiddir. Yâni, bir adamın kölesi başkasının câriyesi ile evlendikde câriyenin sâhibi onu âzâd etse, halbuki câriye o köleteden gebe olsa, o câriye âzâd edilmiş olur ve hamli de âzâd edilmiş sayılır. Hamlin velâsı anasının sâhibine âid olur. Sâhibinden ebeden nakledilemez. Zirâ o hamli kasden anayı âzâd eden kimseyin nâmına âzâd olmuştur. Çünkü annesinin bir cüzdür ve kasden âzâdi kabûl eder. **Cenîn âzâd hükmünde başlı başına bir şahîs gibidir.** Şöyle ki: O cenîni ayrıca âzâd câiz olur ve onun velâsı, bizim rivâyet ettiğimiz şeyden dolayı âzâd edenden intikâl etmez. Bu söylediklerimiz; o câriye âzâd vaktinden altı aydan daha az zamanda çocuk doğurduğuna göredir.. **Âzâd vaktinde hamlin bulunduğu kesinlikle bilindiği için hüküm böyledir.** Kezâ o câriye iki çocuk doğurup birisi âzâd vaktinden altı aydan daha az zamanda, ikincişi daha çok zamanda olsa ve ikisinin arasında hamlin en az müddetinden daha az vakit olsa, yâni yarıyılından daha az olsa, — çünkü biz o vakit kesinlikle biliriz ki, çocuk âzâd vaktinde mevcûd idi. Yine kesinlikle biliriz ki, bu iki çocuk ikizdirler. İki arasında hamlin en az müddetinin girmesi bulunmadığı için bu ikisine birlikte hâmile olmuştur. — âzâd birinci çocuğu içine alınca, bundan dolayı diğer çocuğu da bizzarûre kapsar. **Şu halde sâhibi ikisini birden âzâd etmiş olur ve ikisinin de velâları ona âid olur.** Ondan ebediyyen intikâl etmez.

Eğer o câriye âzâdından altı aydan daha çok zamanda çocuk doğursa, çocuğun velâsı anasının sâhibine âiddir. Zirâ o çocuk anasına tebaan âzâd edilmiş olur. Çünkü anasının âzâd edilmesi vaktinde anasına bitişiktir. Çocuğu babasına tâbi kılmak imkânsızdır. Çünkü babanın köleliği vardır.

Eğer çocuğun babası âzâd edilse, çocuğun velâsını kavmine çeker. Çünkü velâ neseb menzilesindedir. Resûlullah (S.A.V.) :

الْوَلَاءُ حَمَّةٌ كَحْمَةِ النَّسْبِ لَا يُبَاعُ وَلَا يُوَهَّبُ
وَلَا يُورَثُ

«Velâ neseb argacı gibi argaçtır. Satılmaz, hibe edilmez ve mîrâs edilmez.» buyurmuştur.

Bundan sonra neseb babalara âiddir. Velâ da böyledir. Velânın, ananın sâhibine nisbet edilmesi babanın ehliyyeti olmadığı için zarûret bakımından idi. Baba ehil olunca, velâ babaya geri döner.

Bir A'cemînin (yâni Arap olmayan kimsenin) mevlel muvalâtı (anlaştığı) mevlâsı, âzâd edilmiş bir kadını nikâh etse — gerek o kadını âzâd eden Arapdan olsun, gerekse Araptan başkası olsun müsâvîdir. — o âzâdlı kadın bir çocuk doğursa, onun velâsı anasının sâhibine âiddir. Bu İmâm A'zam ile İmâm Muhammed' (Rh. Aleyhimâ) e göredir. Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, o çocuğun hükmü babasının hükmüdür. Zirâ neseb babaya âiddir. Nitekim baba Arap olukda hüküm babasının hükmü olduğu gibi. Şâyet baba köle olsa bunun aksinedir. Çünkü köle ma'nen helâk olandır.

İmâm A'zam ile İmâm Muhammed' (Rh. Aleyhimâ) in delili şudur: Âzâd edilenin velâsı kuvvetlidir. Ahkâm hakkında mu'teberdir. Hattâ onda kefâet (nikâhta denklik) itibâr olunur. (Yâni tacirin âzâdlısı olan kadın attârin âzâdlısı olan erkeğe denk olur, deri tabaklayan kimsenin âzâdlısı olan erkeğe denk olmaz.)

Neseblerini yitirdikleri için, neseb A'cem (yâni Arab olmayanlar) hakkında zayıftır. Bundan dolayı onların arasında nesebte kefâete itibâr edilmez. Zayıf ise kuvvetliye karşı duramaz. Babası Arap olan bunun aksinedir. Çünkü Arabın nesebleri kuvvetlidir. Kefâet ve âkilenin diyet ödemesi hükmünde mu'teberdir. Çünkü birbirlerine neseble yardım ederler. Binâenaleyh, nesebler velâya ihtiyâc bırakmamıştır. Şâyet çocuğun anası aslında köle olmamak ma'nâsına aslı hür olsa, o ananın çocuğu üzere velâsı olmaz. Çocuğun babası da şâyet aslında köle (rîkk) olmamak ma'nâsına aslı hür olsa, eğer o baba Arap ise o çocuk üzerine mutlak sûrette velâ olmaz. Gerekse o çocuğun anası âzâdlı câriye olsun, gerekse olmasın.

Eğer çocuğun babası hür A'cem (Arabın gayri) ise o çocuk üzerine babasının kavmi için velâ olmaz. Anasının âzâdlısı ve âzâdlısının asabesi vâris olur. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) aksi görüştedir.

Biline ki, aslı hür, Fukahâya göre, iki ma'nâda kullanılır. O ma'nânın biri şudur: Aslı hür, kendisi üzerine kölelik cârî olmayan kim-sedir. Belki o kimse bir âzâdlı kadından nikâh vaktinden ve ulûk vaktinden altı ay geçtikten sonra doğmuştur, veya aslında köle olan kim-seden doğmuştur.

İkinci ma'nâ şudur: Aslı hür, aslında aslâ köle olmayan kimsedir. Velâ, Hidâye sâhibinin ve başkasının açıkladıkları gibi mülkün ortadan kalkmasına dayanır. Bundan dolayı velâda birbirini işitmekle şehâdet makbûl olmaz, demişlerdir. Nitekim âzâdda makbûl olmadığı gibi. Mülkün ortadan kalkması sübütunun fer'îdir. Çocuk üzere mülkün sübûtu anası tarafından olur. Nitekim daha önce de anlatıldı ki: Çocuk kölelikde ve hürriyette anaya tâbi olur. Babanın köle olması çocuğa geçmez. Mülkün çocukdan zevâli ancak anasının âzâdlısı yönünden olur. Anasının âzâdlısının asabesi de âzâdlının hükmündedir. Anası tarafından kölelik olmayınca, çocuk üzerine velâ tasavvur olunmaz. Eğer lâfız bir ma'nâda kesin olsa, o lâfza ve başkasına muhtemel olan zâhiri ona yorumlamak vâcib olur. Mutlak, rivâyetlerde mukayyed üzere yorumlanır.

Sen bu mukaddemâtı bildikten sonra, şu da ma'lûmun olsun ki; Bedâyi' sâhibi Bedâyi'de zikretmiştir, anasının aslı hür olmaması velânin sübütunun şartlarındandır. Eğer ana aslı hür olursa, her ne ka-dar o çocuğun babası âzâdlı olsa da, onun çocuğu üzere bir kimse için velâ yoktur. Zirâ biz daha önce anlattık ki, çocuk kölelikde ve hürriyette anaya tâbi olur. Halbuki bir kimse için o çocuğun anası üzere velâ yoktur. Binâenaleyh çocuğu üzere de bir kimse için velâ yoktur.

Bedâyi' sâhibi aslı hürriyet ile; «Anası üzere bir kimse için velâ yoktur» sözünün karînesiyle ikinci ma'nâda olan aslı hürriyeti murâd etmiştir. Şüphesiz sen bilirsin ki, velâ mülkün ortadan kalkmasına dayanır ve bilvâsita mülkün ortadan kalkması ancak ana tarafından olur. Eğer ana bu ma'nâda aslı hür olsa çocuk üzere mülk sâbit olmaz. Binâenaleyh, ona velâ da sâbit olmaz.

Şeyh Reşîd'üd-Dîn Muhammed Nisâbûrî' (Rh.A.) nın «Tekmîle şerhi» ndeki sözü ve Muhît sâhibinin «Muhtasar Muhît» deki sözü ve Şeyh Ebû Muhammed Mes'ûd b. el-Huseyin' (Rh.A.) in «Mes'ûdi» diye meşhur olan muhtasarındaki sözü ve adı geçen Şeyhin 'erâiz hakkında tasnif ettiği ve «Kâfi» diye adlandırdığı kitâbindaki sözü Bedâyi' sâhibine uygundur.

El-Münye'deki şu söze gelince; çocuk her ne kadar aslı hür olarak ana rahminde kalmış ise de — meselâ anası aslı hür veya ârızî hür olursa — o çocuğun üzerine, babasının kavmi veya anasının kavmi için velâ sâbit olması câiz olur. Ondan sonra demiştir ki; eğer baba aslı hür olursa babanın kavmi için velâ yoktur. Kezâ, eğer ananın aslı hür olursa onun kavmi için velâ yoktur. Çünkü aslı hür olan üzerine âzâd câiz olmaz. Bu sözün zâhirinden çıkan ma'nâ şudur: Ana, eğer mutlaka aslı hür olsa, çocuğu üzere velâ sâbit olması câiz olur. Halbuki böyle değildir. Belki aslı hürriyet ile burada murâdı birinci ma'nâda olan aslı hürriyettir. Şu karîne ile ki: Münye sâhibi ârızî hür kadından — ki âzâd edilmiş câriyedir — doğmuş olan çocuğu aslı hür kılmıştır. Ondan sonra aslı hürriyeti ârızî hürriyetin karşısına koymuştur. İmdi bununla geçen hak arasında muhâlefet yoktur. Velânın babanın kavmi için olmasının sûreti şudur: Babanın nesebinde köle olup ve çocuk âzâdlı kadından doğduğu vakittedir. Ya da âzâdlı kadının çocuğundan doğduğu vakittedir. Velânın ananın kavmine âid olmasının sûreti ise şudur: Baba Nebti tâifesinden aslı hür olup bir insanın âzâdh câriyesiyle evlendiği, yâhûd baba âzâdlı câriyeden doğan kimse olduğu vakitte dir.

Birinci sûrette çocuğun velâsı ittifakla babasının kavmine âiddir. İkinci sûrette, İmâm A'zam ile İmâm Muhammed' (Rh. Aleyhimâ) e göre, çocuğun velâsı anasının kavmine âiddir. Sözün kısası, ana ve baba eğer ikisi de ikinci ma'nâda aslen hür olurlarsa, çocuğu velâları yoktur. İkisi de âzâdlı, yâhûd asıllarında âzâdlı bulunanlardan iseler, velâ babanın kavmine âiddir. Baba âzâdlı olur veya aslında âzâdlı bulunur, ana ise bu ma'nâda aslen hür olursa, ana Arap olsun olmasın babanın kavmi için çocuğu velâ yoktur. Eğer ana âzâdlı olup baba ikinci anlamda aslen hür olursa, baba Arap olduğu takdirde o çocuk üzere aha kavmi için velâ yoktur. Eğer baba Arapın gayri olursa, İmâm A'zam ile İmâni Muhammed' (Rh. Aleyhimâ) e göre, o çocuk üzere anâ kavmi için velâ vardır. Ebû Yûsuf (Rh.A.) aynı görüstedir.

Burada birçok faydalar vardır ki biz o faydalari velâ hakkındaki risâlemizde anlattık. Bu faydalari öğrenmek isteyen kimse o risâleye mürâcaat etsin.

Âzâdlı asabedir. Yâni, bir kişidir ki, farz sâhibinden geri kalanı alır. Farz sâhibi bulunmadığı vakitte malın hepsini alır.

Zikredilen asabe, nesbiyye olan asabeden geri bırakılmıştır. Asabe-i nesbiyye farâiz ilminde anlatıldığı üzere, ya asabe binefsihîdir. Yâni, kendisi için muayyen hisse farz olmayan bir erkektir. Öluye nis-

betinde araya kadın girmez. Ya da asabe bigayrihîdir. O erkeğin asabe kıldığı bir kadındır. Ya da asabe maa gayrihîdir. O ana baba bir veya baba bir kızkardeşir. Ölünün kızı ile asabe olur. Bunların hepsi âzâdlı- dan önce gelir.

Asabe zi rahm (sâir akraba) üzerine takdîm edilmiştir. Zi rahm, kendisi için muayyen hisse olmayıp, ölüye nisbetinde araya kadın giren kimsedir. Eğer sâhibi ölüp ondan sonra âzâdlı olse mîrâsı sâhibinin en yakın asabesine âid olur.

Bundan sonra neseben mîrâscısı olmayan âzâdlı gelir. Onun mî- râsı ma'lûm tertib üzere sâhibinin en yakın asabesine verilir.

- Bu velâ ile akl sâbit olur. Akl âkîledendir. Yakında Kitab'ul-Meâ- kîl'de bunun açıklaması gelecektir.

Nikâhın velâyeti de sâbit olur. Nitekim nikâh bölümünde geçti.

İki kişi bir ölümün velâsını iddiâ edip, her biri «Ben âzâd ettim.» diye delîl getirse, mîrâsla hükmolunur. Velâ da ikisine âiddir. Çünkü velâda ikisinin ortaklıgî câizdir. Nitekim mûlkde câiz olduğu gibi. Bu- nu el-Münye sâhibi zikretmiştir.

Kadınlar için velâ yoktur. Ancak kadınların âzâd eylediğinde var- dır. Nitekim hadîs-i şerîfde zikredilmiştir. Hadîs-i şerîf Resûlullah' (S. A.V.) in şu kavlidir:

لَيْسَ لِلنِّسَاءِ مِنَ الْوَلَادِ إِلَّا مَا أَعْنَقَنَّ أَوْ أَعْتَقَ
مِنْ أَعْنَقَنَّ أَوْ كَاتَبَنَ أَوْ كَاتَبَ مِنْ كَاتَبَنَ أَوْ دَرَّنَ
أَوْ دَرَّ مِنْ دَرَّنَ أَوْ جَرَّ قَلَاءِ مُعْتَقِهِنَّ أَوْ مُعْتَقِ
مُعْتَقِهِنَّ .

«Kadınlar için velâ yoktur. Ancak âzâd ettikleri kimsenin velâsı vardır. Ya da onların âzâd ettikleri kimsenin âzâdlısının velâsı vardır. Yâhûd mükâteb ettiklerinin veya mükâteb ettikleri kimsenin mükâte- binin velâsı vardır. Ya da müdebber kıldıklarının veya müdebber kıldık-

lari kimsenin müdebberinin velâsı vardır. Ya da kadınların âzâd ettiği kimsenin veya onların âzâd ettiği kimsenin âzâdlısının velâsını cer vardır.»

Müdebberin velâsına gelince; sen onun açıklamasını iki vecihle bilmış idin. Bundan dolayı velânın cerri mes'elesini de bilirsin.

İkincisi, yâni muvâlâtta hâsil olan velâ şudur: Bir hür mükellef, yâni âkil ve bâliğ olan kimsenin, nesbi mechûl biriyle muvâlât etmemesidir. — Musannîf, bir hür mükellef demiştir. Çünkü muvâlât akdi bir tasarruftur ki, fayda ile zarar arasında döner. Zirâ ondan mîrâsin vâcib olması ve diyetin iltizâmî vardır. Hür mükellef olmadıkça, ancak izinle sahîh olur. — Nitekim gelecektir. Nesbi mechûl diye kaydlanması şundandır: Çünkü nesbi bilinirse, başkasına muvâlât câiz olmaz. Nesbi mechûl olan Arap olmamalıdır. Bu kayda sebeb ise şudur: Çünkü Araplar, kabileleriyle birbirlerine yardım ederler. Bu ise velâya hâcet bırakmaz.

Ya da aklı eren küçük çocuğun babasının veya vasisinin izniyle muvâlât yapmasıdır. Aklı eren kaydına sebep; çünkü aklı ermezse tasarrufu mu'teber değildir.

Babasının veya vasisinin izni ile kaydı şundandır: Çünkü sabî kendisine atâk velâsı (âzâdlık velâsı) sabit olmaya ehil kimsedir. Eğer yakınına mâlik olmakla sebebi sabit olursa veyâ babası veyâ vasisi onun kölesini mükâteb eyleyip âzâd ederse, velâ hakkı sabînin olur. Şu halde o sabî için muvâlât velâsı sabit olması câiz olur. Bunun için o akdi izinle yapmış olması şarttır. Veya köle sâhibinin izniyle mîrâsci olmak ve diyetini vermek şartıyla muvâlât yapar. Çünkü muvâlât akdi için köle sâhibine vekil olabilir. Bu akidde aşağıda bulunan olse, yukarıda bulunan ona vâris olur. Aşağıdaki suç işlenecekti yukarıdakinin üzerine olur. O köle gerek yukarıda olanın elinde İslâm'a gelsin, gerekse başkasının elinde İslâm'a gelsin müsâvidir. Çünkü Fukahâdan bazisinin ibâresinde «Elinde İslâm'a gelse» denilmesi ekseriyetle öyle olur ma'nâsına nadir. İslâm şart değildir. Yukarıdaki sekillerde muvâlât akdi sahîhdir. İmâm Şâfiî (Rh.A.) ayrı görüştedir. İlk iki sûrette, yâni mükellef hür ve aklı eren sabî mes'elelerinde muvâlât yaptığı kimsenin diyeti ve mîrâsi arkadaşıdır. Çünkü hür mükellef ile aklı eren çocuktan her biri mîrâsa ve malî iltizâma ehildir. Son mes'elede köle, sâhibi içindir. Zirâ köle mîrâs ve diyet için ehil değildir. Belki ehil olanın veklidir. Nitekim daha önce geçti.

Eğer muvâlâtın velâsı iki taraftan şart kılındı ise, birbirlerine vâ-

ris olurlar. Çünkü sahîh olmasına bir mânî yoktur. İtâka velâsı bunun hilâfinadır. Orada ancak yukarıda olan vâris olur.

Mevlâyı muvâlât zî rahmden sonraya bırakılmıştır. Zirâ muvâlât ikisinin akdididir. İkisinden başkasını ilzâm etmez Zî rahm şer'an vâristir. Muvâlât edenler bunu ibtâle mâlik olmaz.

Aşağıda olan için velâsını yukarıdan başkasına nakl etmek, onun nâmına diyet vermemişse câiz olur. Zirâ yukarıda olan aşağıda olan nâmına diyet vermiş olsa, başkasının hakkı teallük ettiğinden dolayı velâsını değiştirmek hakkı yoktur. Ya da yukarıda olanın çocuğu tarafından diyeti verilmedikçe câiz olur. Çünkü yukarıda olan ile oğlu, velâ hakkında bir tek şahıs gibidir.

Yukarıda olan için aşağıda olanın velâsında onun huzûrunda teberri etmek hakkı vardır. Hidâye'de denmiştir ki: Yukarıda olan için, lâzım olmadığı için velâsında çekiliп uzak durmak vardır. Ancak şu kadar fark vardır ki: Çekiliп uzak durmak diğerinin huzûrunda şarttır. Nitekim kasden vekili azlde olduğu gibi. Fakat aşağıda olan arkadaşı yokken başka biriyle muvâlât yaparsa, bunun hilâfinadır. Zirâ bu hükmene feshdir. Vekâlet de hükmene azl menzilesindedir.

Azâdlinin bir kimseye muvâlât etmesi câiz olmaz. Çünkü itâkının velâsı geçerlidir. Bozulmaya tahammülü yoktur. Bir kadın bir şahısla muvâlât velâsı akd etse ve o kadın babası bilinmeyen bir çocuk doğurسا, bu akd sahîh olur. Çocuğu da ona tâbi olur. Kadın ve çocuğu zikredilen şahsın mevlâyı muvâlâtı olurlar. Kezâ o kadın muvâlât akdini ikrâr eylese veya muvâlât akdini yeniden yapsa, halbuki onunla beraber olan çocuğu nesibi bilinmeyen olsa, bu akd dahî sahîhdir. Çocuğu ona tâbi olur. Bu İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ), bu akd ile çocuk anasına tâbi olmaz. Çünkü ananın çocuğun malında velâyet hakkı yoktur. Çocuğun kendisinde velâyet olmaması ise evleviyette kalır, demişlerdir. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Velâ neseb gibidir. Velâ babası bilinmeyen küçük çocuk hakkında sırf faydadır. Binâenaleyh ana, hibenin kabûlünde olduğu gibi velâya mâlikdir.

Muhit'te denmiştir ki: «Bir zimmî bir Müslüman veyâ zimmî ile muvâlât akdi yapsa, câiz olur. O, Müslümanın mevlâsidir. Çünkü zimmî için Müslüman üzerine itâka velâsı câizdir. Muvâlâtın velâsı (1) da böyle câiz olur.»

(1) **Mevlel muvâlât:** Bizdeki âhiret kardeşi tutunma gibi bir şeydir. Ancak bunda birbirlerinin cinâyet diyetlerini ödemek ve birbirlerine mîrâsci olmak gibi husûsiyetler vardır.

Bir kâfir bir harbinin elinde İslâm'a gelse, o Müslümanın velâsı sahîh olur mu? Bu, kitabda zikredilmemiştir. Bu konuda ayrı görüşler vardır. Bazısı, «Sahîh olur. Çünkü harbi için Müslüman üzerine itâka velâsı vardır. Kezâ muvâlât velâsı da öyledir. Nitekim zimmide olduğu gibi.» demiştir. Bazları da, «Sahîh olmaz. Çünkü harbi ile muvâlât akâdi yapmakda harbi ile yardımlaşmak ve dostlaşmak vardır. Halbuki biz harbiye yardımından nehyedildik. Zimmî bunun aksinedir,» demislerdir.

Ben derim ki: Bunun zâhiri müşkildir. Çünkü ırs, velânın lazımdır. Takarrur etmiştir ki: İki Dînin ayrılığı vâris olmaya engeldir. Ancak şöyle denilebilir: Bunun ma'nâsı, ırsın sebebi o vakitte sâbit olur. Lâkin ikisi de hâlleri üzere kaldıkları müddetçe o sebeb zâhir olmaz. Eğer mâni' ortadan kalksa memnû geri döner. Nitekim asabe veya muayyen hisse sahibi kâfir olsa, küfür irse mâni'dir. Eğer ölümden önce küfür ortadan kalksa ırs ona geri döner.



كتاب اليمان

YEMİNLER BÖLÜMÜ

(E Y M Â N)

Musannifin bu bölümü, âzâd (ıtâk) bölümünün ardından zikretmesine sebeb, şaka ve zorlamanın her ikisinde te'siri bulunmaması münâsebetiyedir.

Yemin, lûgat yönünden kuvvet ma'nâsına nadır. Şer'an, Allah Teâlâ' (C.C.)nın adını zikretmekle haberin takviyesidir. Misâli: «Vallahi ben bu işi şöyle yaparım.» veya «Vallâhi ben şöyle yapmam.» demek gibi.

Veya yemin ta'lîk olur. Yâni cezâyı şart ile bağlamaktır. Meselâ: «Eğer bu işi yaparsam şöyle olsun.» veya «Eğer ben bu işi yapmazsam şöyle olsun.» demek gibi. Bundan maksad, yemin eden kimsenin bir işi yapmak veya yapmamak üzere azmini sağlamlaştırmaktır. Bu vaz'an yemin değildir. Fukahânın buna yemin adını vermelerine sebeb, ondan yemin ma'nâsı hâsıl olduğu içindir. O da icâb veya men'dir.

Birinci kısımdan mu'teber olan üçtür. Yâni şeriatın itibâr edip üzerlerine ahkâmı tertib ettiği yemînler üç çeşittir. Ahkâm terettüb etmeyen mutlak yemin ise üçden daha çoktur. Doğru olduğu halde geçmişse yemin gibi.

Üzerine ahkâm terettübü ile murâd; yemin-i gamûs üzere uhrevi muâhazenin terettübüdür ve yemin-i lağv üzere muâhazenin adem-i terettübüdür. Yemin-i mün'akide üzere keffâretin terettübüdür.

Üç çeşit yeminin birincisi, yemin-i gamûstur (Yalan yere yemin). Bu yemîne gamûs denmesine sebeb şudur: Çünkü bu yemin sâhibini dünyâda günâha ve ukbâ (âhiret) da Cehennem ateşine dâdurur.

Yemin-i gamûs, yemin edenin yalan olduğunu bildiği halde, yalan

üzere ettiği yemindir. Hattâ yalan olduğunu bilmeyip doğru sanırsa, o yemin lağv olur. Yakında açıklaması gelecektir.

Meselâ yaptığını bildiği halde «Vallâhi ben şöyle yapmadım.» der. Yine aksini bildiği halde «Vallâhi benim ona borcum yok.» der. Yine Zeyd'den başkası olduğunu bildiği halde «Vallâhi o kimse Zeyd'dir.» der.

Fukahânın ibâresinde meşhûr olan; gamûs, kasden yalan söylediğî halde geçmiş bir fiil veya fiilin terki üzere yemindir.

Hidâye şârihleri ve onlardan başkaları açıklamışlardır ki; fiilin ve geçmişin zikri şart değildir. Belki ekseriyetle yapılana göre söylemişdir. Son iki misâlin irâdi buna işaretettir. Binâenaleyh, Sadru's-Şeria' (Rh.A.) nın irtikâb ettiği tekellüfe hâcet yoktur. O şöyle demiştir: Eğer sen dersen ki, «Vallâhi şu şey taştır.» denilse, bu fiil üzere yemindir, demek nasıl doğru olur. Cevâbında ben derim ki: Geçmiş için (idi); gelecek için (olacak) kelimesi takdir edilir. (Yemin geçmiş zamanda veya gelecek zamanda murâd edilirse), demiştir. Halbuki şimdiki zamanın kastedildiği belli olduğu için bu yemînde geçmiş veya gelecek itibârı bâtildir. İmdi gerisini sen düşün!

Musannîf, yemin-i gamûsun hükmünü; «Yemin eden onunla gûnahkâr olur.» sözüyle açıklamıştır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

مَنْ حَلَفَ بِاللّٰهِ كَذِبًا أَدْخُلْهُ النَّارَ

«Bir kimse yalan yere Allah'a yemin ederse, o yalan onu Cehennem ateşine sokar.» buyurmuştur.

İkincisi, yemin-i lağvıdır (Boş, geçersiz yemin). Bu yemîne lağv denmesine sebeb, ona itibâr edilmediği içindir. Zirâ lağv, faydası olmayan şeyin adıdır. Bir kimse faydasız bir şey konuorra lağv etti, denilir. Yemin-i lağv, yemin edenin doğru zanniyle yalan yere yemînidir. Nitekim yemin eden kimse; bardakta su görerek «Şu bardakta su vardır.» diye yemin etse, fakat onun haberi yokken dökülmüş olsa, bu yemin lağv olur.

Musannîf, bu yemin-i lağvin hükmünü: «Onun afvi umulur» sö-

züyle açıklamıştır. Eğer, muâhaze olunmayacak bir şeyi ümidi bağlamanın ma'nâsı nedir? Halbuki Allah Teâlâ (C.C.) :

لَا يُؤْلِحُ ذِكْرَ اللَّهِ بِاللَّغْوِ كَيْمَانَكُمْ

«Allah, sizi yeminlerinizdeki lağvdan dolayı sorumlu tutmaz.» (1) buyurmuştur, denilirse; cevâbında biz deriz ki: Mezkûr lâgvîn nassan muâhaze edilmeyeceğinde şüphe yoktur. Şüphe ancak bizim zikrettiğimiz sûretin lağv olmasındadır. Çünkü Şâfiî' (Rh.A.) göre lağv, kasıtsız dilinden yemin çıkmasıdır. Gerek geçmişte ve gerekse gelecente olsun müsâvidir. Meselâ, tesbih kasd edip, dilinden yemin çıkması gibi.

Üçüncüsü, yemin-i mün'akidedir (Geleceğe dâir yemin). Yemin-i mün'akide, gerek yapmak ve gerekse yapmamak olsun, gelecekteki bir şey üzerine yemindir.

Sadru's-Şerîa (Rh.A.) demiştir ki: «Eğer sen, yemin geçmiş ve gelecek üzerine olduğu gibi, hâl üzerine de olur. Musannif ise onu zikretmedi. Hâl üzere yemin, yeminin hangi kısımlarındandır, dersen» cevâbında ben derim ki: «Bunu ancak ince bir ma'nâdan dolayı zikretmemiştir. O ince ma'nâ şudur; söz önce nefisde hâsil olur. Sonra dil ile söylenir. Şimdiki zamanla ilgili haberler, eğer nefisde hâsil olsa, ve dil ile söylemeye, dil ile söylemek tamâm olduğu zaman yemin mün'akid olur. Şimdiki zaman yeminin mün'akid olması zamanına nisbetle geçmiş zaman olur. Şâyet yemin eden: «Ben yazdım» diye yemin etse, mutlaka konuşmadan önce yazmış olması gereklidir. Eğer «Yazacağım» dese, konuşmayı bitirdikten sonra yazması gereklidir. Bu takdirde, konuşmanın başlangıcından sonuna kadar olan zaman kalır ki, o zaman örf'e göre şimdiki zamandır. Şimdiki zaman, bitirme ânına nisbetle geçmiş olur. O da yeminin olduğu andır. İmdi onun üzerine yemin geçmişe yemin olur.»

Ben derim ki: Cevâbin kısası, şimdiki zaman zanniyle yapılan yemin hakikatta geçmişe yemindir. Hakikatta şimdiki zamana yemin yoktur. Bundan dolayı Fukahâ onu zikretmemişlerdir. Bu iddiâ söz götürür. Çünkü geçmiş ve geleceğe karşılık olan hâl, Radîyuddîn (Rh.A.) ve ondan sonra gelen muhakkikinden ona tâbi olanların zikrettiklerine göre geçmişin sonlarından ve geleceğin başlarından cüzlerdir. Örfe göre uzaması mu'teber olur. Hattâ demişlerdir ki: Zeyd namaz kıldığı

(1) Bakara süresi, âyet : 225

müddetçe, namaz hâlindedir. Zeyd yazdığı müddetçe, yazar hâldedir. Şâyet Zeyd yazı yazarken: «Vallâhi ben yazıcıym» dese, şüphesiz şimdiki zamana yemin olur. Geçmiş zaman sayılması mümkün olmaz. Böyle olunca suâl bâkîdir. Binâenaleyh doğru cevâb şöyle demektir: Önce mutlak yemin üçten daha çoktur, dedikten sonra bu soruya mâhal yoktur.»

Musannif, yemin-i mün'akîdenin hükmünü; «Yemin eden, yeminin ancak bu kısmında keffâret eder.» sözüyle açıklamıştır. Yâni, önceki iki kısmda keffâret gerekmez. Çünkü Allah Teâlâ (C.C.) :

وَلِكُنْ يُؤَاخِذُكُمْ عَقْدَمُ الْأَيْمَانِ فَكَفَارَتُهُ . . .

«Fakat kalblerinizin azmettiği yemînler yüzünden muâhaze eder. Bunun da keffâreti...» (2) buyurmuştur. Bununla murâd, gelecek üzere yemîndir. Delili, Allah Teâlâ (C.C.)ının :

وَاحْفَظُوا كَيْمَانَكُمْ .

«Yemînlerinizi muhâfaza edin» kavlı şerîfidir. Yemîni bozmayıp muhâfaza etmek ise ancak gelecek zamanda tasavvur edilir.

Yemin eden, yemînini bozarsa keffâret eder. Musannifin «ancak» demesi, İmâm Şâfiî' (Rh.A.)nin yemin-i gamûsda olan ayrı görüşüne işaretettir. Çünkü Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, keffâret gamûsda dahî vâcib olur.

Her ne kadar yemin eden, zorlanarak veya unutarak, yâni hatâ ederek yemîni bozsa, yine keffâret eder. Nitekim yemin eden: «Bana su ver.» demek isteyip «Vallâhi ben su içmem.» demesi gibi.

Bazılıları demiştir ki: «Unutarak yerine söylemekten zuhûl ederek» ifâdesini kullanmışlardır. Meselâ; «Bize gelmez misin» denildikte, yemîn eden yemîn kasd edici olmadığı halde; «Bilâkis vallâhi» der.

Zorlanarak veya unutarak, yâni hatâ ederek bozulan yemîn için keffâret vâcib olmasının sebebi, Resûlüllah' (S.A.V.) in şu kavlidir:

(2) Mâide sûresi, âyet : 89

ثَلَاثٌ مِّنْ حَدْهُنَّ حَدْ وَهَزْ لَهُنَّ حَدْ : الْتِكَاحُ
وَالظَّلْقُ وَالْمَبْيَنُ

«Üç şey vardır ki, bunların ciddisi de ciddidir, şakası da ciddidir: Nikâh, talâk ve yemîn.»

Yâni zorlama veya hatâ (unutmak), gerek yemînde olsun ve gerekse yemîni bozmakda olsun, yemîn-i mün'akide keffâret vâcib olur. Çünkü hakîki fiili, zorlamak ve unutmak yok etmez. Bayılmak ve dellirmek de zikredilen zorlama ve unutma gibidir. Şu halde nasıl olursa olsun, yemîni bozmakla keffâret vâcib olur.

Yemîn «Allah» lâfzi ile olur. Ya da Allah Teâlâ (C.C.)ının adaların dan Rahmân, Rahîm ve Hakk gibi diğer bir ad ile de olur. Yeminde Allah Teâlâ' (C.C.)ının bütün adları müsâvidir. Gerek insanlar arasında o ad ile yemîn etmek tanınmış olsun, gerekse olmasın müsâvidir. Bizim Ashâbımızın mezhebinden zâhir olan da budur. Sahîh olan kavî de budur. Bazları, Allah'dan başkasına ad olarak verilmeyen her isim yemîndir. Allah, Rahmân ve Rahîm gibi. Allah'dan başkasına ad olarak verilen Hakîm, Âlim ve Kâdir gibi isime gelince, eğer yemîn eden o isimle yemîn murâd ederse, yemîn olur. Yemîn murâd etmezse, yemîn olmaz, demişlerdir. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

«Hakk» lâfzi, Allah Teâlâ' (C.C.)ının adalarındandır. Allah Teâlâ (C.C.) :

أَنَّ اللَّهَ هُوَ أَحَقُّ الْمُبْيَنِ

«Şüphesiz ki Allah Hakk'ın ta kendisidir.» (3) buyurmuştur.

Ya da yemîn Allah'ın sıfatlarından örfe yemîn edilen bir sıfat ile olur. Meselâ, biizzetillâh, biazametillâh ve bikudretillâh demek gibi. Çünkü yemînler örfe dayanır. Allah Teâlâ' (C.C.)ının sıfatlarından olup insanların onunla yemîni örfe edindikleri sıfat yemîn olur. Örf olmayan sıfat yemîn olmaz. Çünkü yemîn ancak icâb veya men' için yapılır. Bu da ancak yemîn eden ta'zîmini i'tikâd ettiği şeyle olur. Her mü'min

(3) Nûr sûresi, Ayet : 25

Allah Teâlâ' (C.C.) nın ta'zimine ve sıfatlarına inanır. Halbuki Allah Teâlâ (C.C.) bütün sıfatları ile muazzamdır. Allah Teâlâ' (C.C.) nın zâtının ve sıfatlarının hüremeti yemin edene sâik veya mâni' olmuştur. Bu ancak o sıfatlarda yemin örf olduğuna göredir. Eğer o sıfatlarla yemin örf olmazsa yemin olmaz.

Allah Teâlâ' (C.C.) dan başkasiyle meselâ: Nebî (S.A.V.) gibi, Kur'ân ve Kâ'be gibi şeylerle yemin etse yemin olmaz. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

مَنْ كَانَ مِنْكُمْ حَالَفَ بِاللَّهِ أَوْ لَيْذَرَ

«Sizden kim yemin edecekse ya Allah'a yemin etsin veya terketsin.» buyurmuştur.

Bunun yemin olmaması, yemin eden «Nebî'ye veya Kur'ân'a yemin olsun» dediği zamanıdır. Fakat yemin eden: «Ben Kur'ân'dan beriyim.» veya «Nebî'den beriyim.» dese, bu sözü yemin olur. Çünkü Kur'ân ve Nebî' (S.A.V.) den beri olmak küfürdür. Küfrün şartta bağlanması ise yemindir. Eğer yemin eden kimse: «Ben Mushafdan beriyim.» dese, yemin olmaz. Eğer «Mushafda olan şeyden beriyim» dese yemin olur. Çünkü Mushaf'da olan şey Kur'ân'dır. Sanki o: «Ben Kur'ân'dan beriyim» demiş gibi olur. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Yine örfen yemin edilmeyen sıfatla yemin etse, yemin olmaz. Allah Teâlâ' (C.C.) nın rahmeti için, ilmi, rızâsı, gadabı, sehati ve azâbi için demek gibi. Yukarıda sebebi geçti ki: Yeminin temeli örfe dayanır. Ama, «Allah'ın ömrüne yemin olsun.» demek yemindir. Bu sözün yemin olmasının vechi şudur: Allah' (C.C.) in ömrü, Allah' (C.C.) in bekâsına dır. Bekâ ise O'nun sıfatıdır. Bu söz: «Ben Allah'ın bekâsiyle ve sürekli ile yemin ederim.» demektir. Sîhâh'da da böyle zikredilmiştir.

Yemin edenin: «Ey Mullâhi» demesi de yemindir. Bunun ma'nâsı Kûfeliğe göre; «Ey Munullâhi» «Allah'a yemin olsun» demektir. «Ey Mun» yeminin çoğuludur. Çok kullanıldığı için (nûnu) hazfedilmiştir. Basralılara göre ise: «Yemim» yemin ədatlarındandır. Ma'nâsı «Vallâhi» demektir. «Allah Teâlâ'nın ahdi için ve misâki için» demek de yemindir. Çünkü ahd yemindir. Zirâ Allah Teâlâ (C.C.) :

وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ

«Ahidleştiğiniz zaman Allah'ın ahdini yerine getirin.» buyurmuştur. Ondan sonra:

وَلَا تُنْقِضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا

«Pekiştirdiğiniz yeminleri bozmayınız.» (4) buyurmuştur.

Misâk dahî ahd ma'nâsına nadır. «Ben kasem ederim», «Ben yemin ederim», «Ben şahâdet ederim» ve «Ben azm ederim» demek, her ne kadar yemin eden «Billâhi» demese de yemin olur. Çünkü bu lâfizlar yeminde kullanılır. Binâenaleyh «Billâhi» desin demesin derhal yemin olur. «Üzerime nezr» yâhûd «Yemin» yâhûd «Ahd» olsun demek de, her ne kadar Allah Teâlâ' (C.C.) ya muzâf olunmasalar da bunlardan her biri kasem olur.

Hattâ yemin eden: «Eğer ben şu işi yaparsam üzerime nezr olsun» dese, ve onunla nezr sahîh olan kurbete niyet etse, nezr ona lâzım gelir. Eğer kurbete (ibâdete) niyet etmedi ise, yemin edene yemin keffâreti lâzım gelir. Zirâ Resûlüllah (S.A.V.) :

مَنْ نَذَرَ نُذْرًا وَلَمْ يُسَمِّ فَعَلَيْهِ كُفَارَةٌ يَمِينٌ

«Bir kimse bir adak (nezr) adayıp adını koymasa, ona yemin keffâreti lâzım gelir.» buyurmuştur.

«Yemin benim üzerime olsun.» demek de böyledir. Çünkü bunun ma'nâsı: «Yeminin gereği benim üzerime olsun.» demektir. Ahd de yemin ma'nâsına nadır. Nitekim daha önce geçti.

Eğer bir kimse: «Şöyle yaparsam kâfirim!» dese, bu söz, şâyet gelecekte olup yemini bozarsa keffâreti gerektiren yemindir. Eğer geçmişte fâilin yaptığı bir şey için olursa, o yemin gamûstur. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan rivâyet edildiğine göre, geçmişî geleceğe kıyasla keffâret vermez. Çünkü yemin eden kimse bununla yemin kasd etmiştir. Bununla onun tahakkukunu kasd etmemiştir. Belki sözünde doğrulanmasını kasd etmiştir.

Muhammed b. Mukâtil (Rh.A.) demiştir ki: O kimse kâfir olur. Çünkü o, küfrü mevcûd olan şeye bağlamıştır. Mevcûda bağlamaksa, sözü yürürlüğe sokmaktadır. Sanki o kimse, «Ben kâfirim» demiş gibidir.

(4) Nahl sûresi, âyet : 91

Esah olan söz şudur ki: Yemîn eden kimse, eğer bu sözün yemîn olduğunu bilirse, geçmişte ve gelecekte kâfir olmaz. Eğer bilmeyip bu sözün küfür olduğuna inanırsa, geçmişte ve gelecekte kâfir olur. Zirâ yemîn eden, bu işe yönelince ve bunu söyleyenin kâfir olduğuna inanırsa küfre râzî olmuş olur.

«Hüdâ hakkı için yemîn ederim» demek kasemdîr. Zirâ hâl içindir.

«Hakk'an böyle yaptı» dese, yemîn değildir. Zirâ Arapça nekire kelimîyla va'din tahakkuku murâd edilir. Ma'nâsi: «Şüphesiz ben bunu yaparım.» demektir. Şu halde yemîn olmaz. Eğer «Ve'l-Hakkı» dese, yemîn olur. «Hakku'llah» dese, İmâm A'zam ile İmâm Muhammed' (Rh. Aleyhimâ) e göre yemîn olmaz. Bu İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan da bir rivâyettir. Çünkü Hakk, şâyet Allah Teâlâ' (C.C.) ya muzâf olsa, bununla Allah' (C.C.) a tâat murâd edilir. Çünkü tâatlar Allah Teâlâ' (C.C.) nın haklarıdır. Nitekim hâdisde vârid olmuştur. Şu halde Allah' (C.C.) dan başkasına yemîn olur.

«Hürmetu'llah» dese, yine yemîn olmaz. Çünkü bununla örfen yemîn edilmez. «Hüdâya yemîn ederim» dese, bazıları: Yemîn olmaz. Çünkü bu va'ddir, demiştir. Veyâ «Kadının talâkına yemîn ederim» dese, tanınmamış olduğu için bu da yemîn olmaz. Musannîfîn (veyâ) sözü, Vikâye'nin ibâresinde Fârisî ile (û) yerinde vâki olan (yâ) lâfzînîm sahîh olmadığına işaretettir. Gerisini sen düşün!

«Eğer onu yaparsam Allah Teâlâ'nın gadâbı veyâ sehati veyâ lâ'neti üzerime olsun.» yâhûd «Eğer onu yaparsam, zâniyim», «Hırsızım», «Sarhoşum» veya «Fâizci olayım» derse, bunların hiçbiri yemîn olmaz. Zirâ bunlardan her biri yemîn edenin kendine bedduâdır ve bunlardan her biri şartla bağlı olmaz. Yine bunlardan her biri yemînde örf olmayıstır.

Kasem (yemîn) harfleri: (Vav), (bâ) ve (tâ) dır. «Va'llâhi», «Bî'l-lâhi», «Ta'llâhi» demek gibi. Zirâ bunların her biri yemînlerde ma'hûd-dur ve Kur'ân-ı Kerîm'de mezkûrdür.

Bazan yemîn harfleri gizli olur ve söyleyen yemîn etmiş sayılır. Meselâ; «Allâhi ben bu işi yapmam.» gibi. Zirâ sözü kısaltmak için cer harflerinin hazfi, Arabın âdetlerindendir. Sonra bazıları, cer eden harfin atılması sebebiyle Allah lâfzînîn «Allâhi» okunacağını, bazıları da mahzûfa delâlet etsin diye böyle okunacağını söylemişlerdir.

Bundan sonra musannîf, yemînin mücîbini açıklamayı bitirince, yemînin mücebini beyâna başladı. O da keffârettir. Lâkin keffâret inkîlâb ânında yemînin mücebîdir. Zirâ yemîn keffâret için meşrû olma-

mıştır. Belki yemininde durmayıp bozduğu vakitte keffârete inkılâb eder.

Musannîf şöyle demiştir: Yemini bozmanın keffâreti, bir köle âzâd etmek yâhûd on yoksulu doyurmaktır. Nitekim zîhârda olduğu gibi. Biz bunları yerinde açıkladık. Ya da on yoksulun her birini bütün bedenlerini örten giysi ile giydirmektir. Sâdece don kâfi değildir.

Çünkü örfen, don giyene çiplak denir. İmâm A'zam' (Rh.A.) dan ve Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan rivâyet edilen sahîh söz budur. İmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivâyet edilen böyle değildir. O'na göre: En azından içinde namaz kılmak câiz olacak giysidir.»

Eğer yemînini bozan kimse, bu üç şeyden âciz olursa, yâni edâ etmek istediği vakitte âciz olursa, üç gün arka arkaya oruç tutar. Bunda asıl olan Allah Teâlâ' (C.C.) nın şu kavli şerîfidir:

فَكُفَّارٌ هُوَ اطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِنَ مِنْ أَوْسَطِ مَا
تُطْعَمُونَ أَهْلِكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةِ فَهُنَّ
لَمْ يَحْدُدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ آيَاتٍ مِّذْلِكَ كُفَّارٌ أَيْمَانِكُمْ
إِذَا حَلَفْتُمْ

«Yemîn keffâreti, âilenize yedirdiğinizin ortalamasından on dükünen yedirmek veya giydirmek ya da bir köle âzâd etmektir. Bulamayan üç gün oruç tutmalıdır; yemîn ettiğinizde yemînlerinizin keffâreti budur.» (5)

Yemîni bozmadan önce keffâret câiz değildir. İmâm Şâfiî (Rh.A.) «Şâyet mal ile olursa câiz olur.» demiştir. Zirâ keffâreti, sebebi olan yemînden sonra edâ etmiştir. Çünkü keffâret yemîne muzâf olur. BUNDAN DOLAYI KEFFÂRET-i YEMİN DENİLİR. İZÂFET SEBEBIYYETİN DELİLİDIR. SEBEBDEN SONRA EDÂ İTTİFAKLA CÂIZDIR. SU HALDE YARALADIKTAN SONRA, ÖLÜMDEN ÖNCÉ KEFFÂRET ETMEYE BENZEMİŞTİR.

Bizim mezhebimizde delîl şudur: Keffâret suçu örter. Burada ise

(5) Mâide sûresi, âyet: 89

suç yoktur. Çünkü keffâret Allah Teâlâ' (C.C.)ının ism-i şerîfinin hürmetini bozmakla meydana gelmiştir. Şu halde sebeb yemîni bozmak olmuştur. Yemînin kendisi değildir. Çünkü sebebin en aşağı mertebesi hükme götürücü olmaktadır. Yemîn ise keffârete götürücü değildir. Zirâ keffâret yemîn bozulukdan sonra vâcib olur. Keffâretin yemîne muzâf olmasına sebeb şudur: Zirâ keffâret yemînden sonra onu bozmakla vâcib olur. Nitekim keffâretin oruca muzâf olması gibi. Yaralamak bunun aksinedir. Zirâ yaralamak ölüme götürür.

Bir kimse ma'siyet üzere yemîn etse, meselâ babası ile konuşmamak gibi, namaz kılmamak ve bunun benzeri ma'siyet üzere yemîn etse, yemîni bozup keffâret eder. Yâni onun için uygun olan yemînini bozup keffâret etmektir. Zirâ Resûlullah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur:

مَنْ حَلَفَ عَلَىٰ يَمِنٍ وَرَأَىٰ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَلِيَأْتِ
 بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ شَمَّ لِيُكَفِّرْ لِمَبَنِهِ

«Bir kimse bir yemîn edip ve o yemînden başkasını (yâni, dönmeyi) ondan hayırlı görse, o hayırlı olanı yapsın. Ondan sonra yemîni için keffâret etsin.»

Her ne kadar Müslüman olduktan sonra yemînini bozsa da kâfirin yemîninde keffâret yoktur. Çünkü kâfir yemîne ehil değildir. Zirâ yemîn Allah Teâlâ' (C.C.)ının ta'zîmi için yapılır. Küfür ise ta'zîme aykırıdır. Keffârete ehil de değildir. Çünkü keffâret, her ne kadar arkasından cezâ ma'nâsı gelse de ibâdettir.

Bir kimse mülkünü harâm kılsa, harâm olmaz. Yâni bir kimse mâlik olduğu şeyi kendisine harâm kılsa, o şey ona harâm olmaz. Şâyet istibâha yapsa, yâni harâm olan şeye mubâh muâmelesi yapsa keffâret eder. İmâm Şâfiî (Rh.A.) «Ona keffâret lâzım olmaz. Çünkü yemîn değildir. Ancak kadınlar ve câriyelerde yemîndir.» demiştir. Zirâ helâl olanı harâm etmek, meşrû olanı değiştirmektir. Yemîn meşrû bir akiddir. Şu halde meşrûyu ters yüz eden lâfızla mün'akid olmaz. Nitekim tersi de böyledir. O da harâmi helâl etmektir.

Bizim delilimiz, Allah Teâlâ' (C.C.) nın şu kavlı kerimidir:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لَا تَحْرِمْ مَا أَحْلَلَ اللَّهُ لَكَ

«Ey Peygamber! Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi, niçin (kendine) harâm ediyorsun?» (6)

Bunu ta'kîb eden âyette de Allah Teâlâ (C.C.) şöyle buyurdu:

قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحْلِلَةً أَيْمَانَكُمْ

«Allah size, yeminlerinizi keffâretle geri almanızı farz kılmıştır.» (7)

Sonra denilmiştir ki: Nebî-i Ekrem (S.A.V.) balı kendisine harâm etti. Bazıları da, Mâriye'yi kendisine harâm etti, demişlerdir. Birinci ile amel zâhirdir. İkincisi de böyledir. Zirâ ibret lâfzin umûmunadır. Yoksa sebebin husûsuna değildir.

Bir adam: «Her helâl bana harâmdir.» dese, yiyecek ve içecek ma'nâsına yorumlanır. Ancak yiyecek ve içecekten başka şeye niyet ederse, bunlara yorumlanmaz. Kiyâs olan, sözünü bitirir bitirmez yemînin bozulmasıdır. Çünkü mubâh bir fiile yâni benzeri şeylere başlamıştır. Nitekim İmâm Züfer (Rh.A.) bunu kabûl etmiştir.

İstihsânın vechi şudur: Maksûd, — ki sözünde durmaktadır. — umûmu i'tibâra almakla hâsıl olmaz. Umûmun i'tibârı düşünce örfen yiyeceğe ve içeceğe sarf olunur. **Fetvâ**, o kimsenin karısının niyetsiz bâin talâk ile boşanmış olmasıdır. Çünkü onda istî'mâli daha çoktur.

Yine Farsça «Her helâl bana harâmdir.» demek gibidir. Çünkü bu sözün talâkda kullanılması daha fazladır.

Adanan şeyin farz ibâdetlerde aslı bulunursa; meselâ oruç, namaz, sadaka ve i'tikâf gibi, adayan kimsenin onu yapması gereklidir. Farzlarda aslı bulunmayan adak için bir şey gerekmez. Meselâ farzlarda aslı bulunmayan; hastayı ziyâret, cenâzeyi uğurlamak, mescide girmek, köprü ve han yapmak ve su dolabı yapmak gibi ki adayanın bunları yapması gerekmez. Külli kâide budur.

Bir kimse mutlak nezr etse, yâni: «Allah için bu ayın orucu benim

(6) Tâhirîm sûresi, âyet: 1

(7) Tâhirîm sûresi, âyet: 2

üzerime olsun.» dese veya dilediği bir şarta bağlı nezr etse, meselâ «Eğer benim gâibim gelirse, üzerime şöyle olsun.» dese, o şart da bulunsa, iki sûrette de sözünü yerine getirmesi gereklidir. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

مَنْ تَذَرَّوْسَتِي فَعَلَيْهِ الْوَفَاءُ بِمَا سَمِّيَ

«Bir kimse nezr edip adını koyarsa, belirttiği şeyi yerine getirmesi gereklidir.» buyurmuştur.

Ya da istemediği bir şarta bağlı nezr etse, meselâ «Eğer ben zinâ edersem üzerime şöyle olsun.» dese, sözünde ya durur veya keffâret verrir. Fetvâ buna göredir. Yâni adayan kimse adağının, zinâ ve benzeri gibi olmasını istemediği bir şarta bağlasa, sonra yemininden dönsse, o kimse iltizâm eylediği adağın yerine getirilmesi ile keffâret arasında muhayyer kılınır. Bu Şâfiî' (Rh.A.) nin yeni sözüdür. (Çünkü İmâm Şâfiî' (Rh.A.) nin pek çok mes'elede iki sözü vardır.)

İmâm A'zam Ebû Hanîfe' (Rh.A.) nin, ölümünden yedi gün önce Şâfiî' (Rh.A.) nin sözüne döndüğü rivâyet edilmiştir. İmâni Şemsû'l-eimme es-Serahsî (Rh.A.) ve ondan başka Fukahâ'nın büyükleri bununla fetvâ verirlerdi. Çünkü nezredenin sözü zâhiri ile nezrdir, ma'nâsı ile yemîndir. Zirâ nezreden bununla şartın icâdını men etmemi kasdetmiştir. İmdi hangi yöne dilerse meyl eder. Eğer sübütunu dileği şarta bağlarsa bunun aksidir. Çünkü yemin ma'nâsı — ki men etmemi kasd etmektir — onda mevcûd değildir. Zirâ kasdı, şart kıldıgı seyde rağbetini göstermektedir.

Sadru's-Şerîa (Rh.A.) şöyle demiştir: «Ben derim ki: Eğer şart, meselâ «Eğer ben zinâ edersem» sözündeki gibi harâm olursa muhayyer olmaması gereklidir. Çünkü muhayyerlik tâhfîstir. Harâm ise tâhfîf gerektirmez.» Ben de derim ki: Tâhfîfi gerektiren sebeb harâm değildir. Belki tâhfîfin delili bulunmasıdır. Zirâ lâfz bir bakımdan nezr olup ve bir bakımdan da yemin olunca, iki vechin gereği ile amel etmek gereklidir. İkisinden birinin geçersiz kılınması câiz değildir. İmdi bizzârûre tâhfîfi gerektiren tâhyîr lâzım gelir. İmdi gerisini sen düşün ve kendine gel!

Bir kimse mâlik olduğu kölesini âzâd etmemi adasa, onu âzâd etmekle sözünü yerine getirir. Eğer yerine getirmezse günahkâr olur. Kâdî onu zorlamaz. Yâni adayan kimse, mâlik olduğu kölesine: «Şu köleyi âzâd etmek benim üzerime Allah için borç olsun.» dese, kölenin

âzâdi ile sözünü yerine getirmesi gereklidir. Eğer yerine getirmezse gûnahkâr olur. Lâkin kâdi onu zorlayamaz.

Bir kimse Mekke fakirleri için bir şey adasa, o adanan şeyi, Mekke fakirlerinden başkasına vermesi câiz olur. Zirâ gaye, fakîrin ihtiyâcını gidermekle Allah Teâlâ' (C.C.) ya yaklaşmaktadır. Bunda belli bir yerin te'siri yoktur.

Fakih Ebu'l-Leys (Rh.A.): «Bu bizim üç bilginimizin sözüdür.» demiştir. **İmâm Züfer (Rh.A.) ise,** «Ancak Mekke fakirlerine tasadduk edilmesi câiz olur.» demiştir.

Bir kimse on akçalık ekmek tasadduk etmeyi adayıp on dirheme eşit, ekmekten başka bir şey tasadduk etse, ya da ekmeğin değeri olan on dirhemi tasadduk etse câiz olur.

Birincinin câiz olmasının sebebi şudur: Ekmeğin hassaten ihtiyâcı gidermekte te'siri yoktur. **İkincinin câiz olmasına** gelince, ekmeğin değeri fâkire daha faydalı olduğu içindir.

Bir kimse: «Eğer ben şu hastalıktan kurtulursam bir koyun boğazlarım.» dese, koyunu boğazlaması gerekmek. Ancak o kimse: «Allah için bir koyun boğazlamak üzerime olsun.» derse, bu takdirde boğazlaması gereklidir. Çünkü gerekmek ancak adak ile olur, adağa delâlet eden ikincisidir, birincisi değildir.

Bir kimse muayyen bir ayın orucunu tutmayı adasa, o ayın orucunu ardarda tutması gereklidir. Lâkin bir gün iftâr etse, onu kazâ eder. Ona yeniden başlamak lâzım gelmez. Yâni bir kimse: «Allah için Şa'ban ayını oruç tutmak benim üzerime olsun.» dese ve o ayda bir gün iftâr etse, yalnız o günü kazâ eder. Her ne kadar adağında ardarda demiş ise de; yeniden başlamak icâbetmez. Çünkü muayyen bir ayda ardarda olması şartı hükümsüzdür. Zirâ ay günlerin ardarda olmasıyle mütetâbidir. Bir de yeniden başlamak mümkün değildir. Çünkü ay muayyendir.

Bir kimse malından bin dirhem tasadduk etmeyi adasa, halbuki ancak yüz dirheme mâlik olsa, ona ancak o yüz dirhemi tasadduk etmek lâzım gelir. Sahîh olan söz budur. Çünkü mâlik olmadığı seyde, mülkde nezr yoktur. Mülkün sebebine izâfe de yoktur. **Binâenaleyh sahîh olmaz.** Nitekim: «Benim malım yoksullara sadaka olsun.» dese ve malı da olmasa, sahîh olmaz. Yâni bir şey gerekmez.

Bir kimse şu yüz akçayı fûlân gün fûlân kimseye tasadduk etmeyi adasa, bir başka yüz akça ile o günden önce başka bir fâkire tasadduk etse, câiz olur. Çünkü bilirsün ki, bu husûsiyyât fâkîrin ihtiyâcının giderilmesi hâsil olduktan sonra mu'teber değildir.

Bir kimse: «Benim üzerime nezr (adak) olsun.» deyip sussa ve onun niyeti de olmasa, yemin keffâreti lâzım gelir. el-Nevâzil'de böyle zikredilmiştir.

Bir kimse yeminine «İnşâellâhu Teâlâ» sözünü eklese, yemini bâtil olur. Yâni bir kimse yapmak veya yapmamak üzere yemin etse ve ondan sonra sözüne «İnşâallâhu Teâlâ» yi eklese hânis olmaz. Çünkü üç Abdullah'dan (ki bunlar Fukahâdan ictihâd ile tanınmış olan Abdullah İbn Mes'ûd, Abdullah İbn Abbâs ve Abdullah İbn Ömer' (R.Anhüm) dir.) mevkûfen ve merfûan şu hadîs-i şerîf rivâyet edilmiştir:

مَنْ حَلَفَ عَلَىٰ يَمِينٍ وَقَالَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَقَدِ اسْتَثْنَىٰ
وَمَنْ اسْتَثْنَىٰ فَلَا حِكْمَةُ لَهُ وَلَا هَارَةٌ لَكُنْ لَا بُدٌّ
مِنَ الْإِتْصَالِ لَا نَهُ بَعْدَ الْإِنْفِصَالِ رَجُوعٌ وَلَا يَصِحُّ الْبَرْجُوعُ
فِي الْأَمْكَانِ.

«Bir kimse yemin edip inşâallah dese, şüphesiz ki' o kimse istisnâ yapmıştır. Bir kimse istisnâ yapsa ona yeminden dönmek yoktur. Kefâret de yoktur. Lâkin ittisâl lâzımdır. Zirâ bu infisâlden sonra (yâni ayırarak söylese) rûcû'dur. Yeminlerde ise rûcû' sahîh olmaz.»

İbn Abbâs' (R.A.) dan rivâyet edilmiştir ki: Kendisi, Allah Teâlâ' (C.C.) nin:

وَادْعُوكَ رَبَّكَ إِذَا نَسِيَتْ

«Unuttuğun zaman Rabbini an.» (8) kavli kerîminden dolayı, altı aya kadar ayrı (munfasıl) olan istisnâya cevâz verirmiș. Yâni sen bitişik istisnayı unuttun ise ayrı olarak istisnâ eyle, demektir.

Bizim Şeyhlerimiz; «Ayrı olan istisnânın sahîh kabûl edilmesinde, alım - satımlar, nikâhlar ve daha başka akidlerin hepsinin mülzim ol-

(8) Kehf sûresi, âyet: 24

maklıktan çıkarılması vardır ve muhallile ihtiyâc kalmaz.» demişlerdir. Zirâ boşayan kimse, şâyet pişman olsa, istisnâ eder. Allah Teâlâ' (C.C.) nın:

وَأَذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيْتَ

«Unuttuğun zaman Rabbini an.» âyet-i kerimesinin ma'nâsı ise, şâyet sen sözünün başında inşâallâhu Teâlâ demeyi hatırlamadı isen, sözünün sonunda sözüne bitişik olarak söyle demektir.

Rivâyet edilmiştir ki; Megâzî adlı kitâbin sâhibi Muhammed İbn İshâk (Rh.A.), Halîfe Mansûr'un yanında idi. Megâzî adlı kitâbı okuyordu. İmâm A'zam Ebû Hanîfe (Rh.A.) de orada bulunuyordu. Muhammed İbn İshâk (Rh.A.), İmâm A'zam' (Rh.A.) a karşı Halîfeyi öfkelendirmek isteyip, «Bu şeyh senin ceddin İbn Abbâs'a munfasıl istisnâda muhâlefet etti.» dedi. Bunun üzerine Halîfe, İmâm A'zam' (Rh.A.) a; «Benim ceddime muhâlefet edecek kadar büyüdün mü?» dedi. İmâm A'zam (Rh.A.) da bu söz üzerine: «Şüphesiz bu adam (yâni Muhammed İbn İshâk), mülkü senin üzerine bozmak istiyor. Çünkü eğer munfasıl istisnâ câiz olsa, insanlar sana bey'at ederler, yemîn ederler, ondan sonra çıkarlar ve istisnâ ederler. Sonra sana karşı gelirler ve korkmazlar.» dedi. Halîfe, «Ne güzel söyledi.» deyip Muhammed İbn İshâk' (Rh.A.) a kızdı ve onu yanından çıkardı.



بَابُ حَلْفِ الْفِعْلِ

FIİL ÜZERE YEMİN BÂBI

Asl olan şudur ki: Yeminlerde kullanılan lâfızlar bizim mezhebinde örfe dayanır. Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, hakikate dayanır. Zirâ hakikat murâd edilmesi, mecâz murâd edilmesinden evlâdir. İmâm Mâlik' (Rh.A.) e göre, Allah' (C.C.) in kelâminin ma'nâları üzeredir.

Bir kimse eve girmemeye yemin etse, o evin soffasına girmekle yeminini bozmuş olur. Zirâ ev tavanlı binâ için isimdir ki, onun girişî bir tarafından olup gecelemek için binâ edilmişdir. Onun duvarları gerek dört olsun ve gerekse üç olsun müsâvidir. Bu ma'nâ ise soffada vardır. Ancak şu kadar fark vardır ki, soffanın giriş yeri fazlaca genişstir. Ev adı onu da kapsar. Böyle olunca soffanın yerine girmekle yeminini bozmuş olur. Ancak soffadan başkasına niyet etmiş ise o takdirde soffaya girmekle yeminini bozmuş olmaz. Sahîh olan kavl de budur. Sahîh kavl denmesi, soffa ancak dört duvarlı olursa yeminini bozmuş olur, diyen bazlarının sözünden ihtirâzdır. Kûfe halkın soffaları dört duvarlı binâ edilmiş idi. Eve girmemeye yemin eden kimse, Kâ'be'ye, mescide, havraya ve kiliseye girmekle yeminini bozmuş olmaz. Havra ile kilisenin ma'nâlarını daha önce açıkladık. Çünkü ev — nitekim bilirsin — gecelemek için binâ edilmiştir. Bunlar ise, öyle değildir.

Dehlîze girmekle de yeminî bozulmuş olmaz. Zirâ, dehlîz dahî içinde gecelemek için binâ edilmiş değildir. Bazısı, «Dehlîze girmekle yeminî bozulmuş olur. Çünkü onda âdeten gecelenebilir.» demiştir. Ben derim ki, bu miktar dehlîzin ev olmasına yetmez. Belki binâsının gecelemek için olması gereklidir. Nitekim daha önce geçti. Şâyet orada âdeten geçelenirse onun binâsı gecelemek için olur, denilemez. Zirâ mülâzeme memnûdur.

Eve girmemeye yemin eden kimse, evin kapısının gölgeliğine girmekle de yeminini bozmuş olmaz. Gölgelik (zulle) evin kapısı üzerinde

olan uzatmadır. Üzerinde binâ olmaz. Şâyet gölgelik evin kapısı üzerinde olup sokak üzerinde olsa o ev sayılmaz. Şu halde ona giren kimse yemînini bozmuş olmaz.

Eve girmemeye yemînde, o eve harâb olduğu halde girse, yemîni bozulmuş olmaz. Şu evin içine girmem derse, bozulur. Velev ki ev sahrâ olsun veya yerine yıkıldıktan sonra başka ev yapılmış olsun. Zirâ ev (dâr), Arab ve A'cem'de arsanın adıdır. Dâr-ı âmire ve dâr-ı gâmire denilir. Yâni bakımlı ev ve harâb ev demektir. Arabın şiirleri buna şâhidlik eder. Binâ onda vasıftır. Şu kadar var ki, vasif hâzırda geçersizdir ve gâibde mu'teberdir. Bu ibâre Hidâye'nindir. Bunun tâhkîki şudur ki, Hidâye'nin vasf ile murâdi, cevheri ile kâim olan arazi sıfat olmayan şeydir. Gençlik ve ihtiyarlık ve bunların benzerleri gibi. Belki o vasif, hem arazi bir sıfat ve hem başka cevher ile kâim bir cevheri de kapsar ki, o diğer cevher onun için güzellik ve kemâl olur. O cevherin diğer cevherden eksik olması onun için çirkinlik ve noksantalik olur. Hattâ Ulemâ vasf ile miktârin arasını ayırmışlardır. Nitekim yakında Kitâbu'l-Buyû'un baş taraflarında inşâallâhu Teâlâ açıklaması gelecektir ki, vasf, teşkisi aşına zarar irâs eden şeydir, miktâr onu irâs etmez. Arşınla ölçülen şeylerde arşına müsâvî olan şeyi vasf; kile ile ölçülen şeylerde (mekîlât) ölçüge müsâvî olanı miktâr yapmışlardır. İmdi dâr, arsanın ismi, binâ bunun vasfi olunca, dâr nekre kullanıldığı zaman gâib olur. Şu halde o dârda binâ mu'teber olur. Binâ bulunmayınca yemînden dönmüş olmaz.

Şâyet dâr belirli (ma'rife) isim olarak kullanılırsa, hâlen mevcûd olur. Ve orada binâ itibâr olunmaz. Binâ bulunmayınca yemîni bozmuş olur. Sen bunu bildikten sonra şunu da bil ki; Sadru's-Şerîa' (Rh. A.) dan bu konuda sâdîr olan şey zikredilen gibi şaşılacak şeylerdendir. Zirâ o, İmâmların cumhûruna doğru olmayan bir görüş ile muhâlefet etmiştir. Bu konuda demiştir ki: Bilene ki, Fukahâ «Şu hâneye gir mem.» diye yemin eden kimse dâr (hâne) yıkılmış olduğu halde girerse, yemîni bozmuş olur. Zirâ hâne ismi harâbeye verilir, demişlerdir. Bu sebeb (illet), hiçbir hâneye girmemeye yemin edip harâb olduğu halde girdikde yemîni bozmuş olmayı gerektirir. Ondan sonra hâzırda vasf geçersizdir, diye ayırım yapmaları, boş bir faktır, geçersizdir. Zirâ bunun ma'nâsı; şâyet işaret olunan şey bir nitelikle vasf olunsa, meselâ: «Şu gençle konuşmam.» demek gibi. İmdi bu yemin eden kimse o gençle yaşılı olduğu halde konuşsa, yemîni bozmuş olur. Zirâ genç ile nitelemek geçersizdir. Bizim: «Şu hâneye girmem.» veya «Hâneye girmem.» dememizde vasf nerededir ki, ikisinden birinde geçersiz olup diğerinde geçersiz olmasın. Sonra bu ma'nâ, «Şu eve girmem.» demekle yemîni bozmuş olmayı gerektirir ve «Hiçbir eve girmem.» de-

mekte, eğer yıkılmış olarak sahrâ olduğu halde girerse, yemini bozmayı gerektirir. Zirâ gecelemek vasftır. Binâenaleyh, işaret edilen şeyde geçersizdir. İmdi ev adının ortadan kalkması işaret edilen şeyde itibâr edilmemek gerekir. Bundan sonra Fukahâ demişlerdir ki: «Şu hâneye girmem.» sözünde, o hâne hamâm yapıldıktan sonra girse, yemin eden yeminini bozmuş olmaz. Çünkü hâne olarak kalmadı.» Sadru's-Serîa' (Rh.A.) nin söylediğî fâsiddir. Evvelâ şunun için ki; «Bu sebeb hâneye girmemeye yemin eden harâb olduğu halde girerse, hânis olması gerekir.» sözü Hidâye'nin «Şu kadar var ki, vasf hâzırda geçersiz ve gâibde mu'teberdir.» sözünden gâfil olmasından dolayıdır.

Sâniyen, «Vasfin ma'nâsı, şâyet işaret edilen bir sıfatla nitelense, meselâ: «Şu genç ile konuşmam.» demek gibi. İmdi o yemin eden kimse onunla ihtiyâr olduğu halde konuşsa, yemini bozmuş olur. Çünkü genç diye nitelemek geçersizdir.» sözü vasfin ma'nâsına gâfil olmasından dolayıdır. Daha önce geçti ki, binâ hânede vasiftir. Nitekim Hidâye'de bu açıklanmıştır.

Sâlisen; «Bu ma'nâ «Şu eve girmem» demekde hânis olmayı gerektirir ve «Eve girmem» demekde hânis olmamayı gerektirir, dediği... ilâh.» sözü tamamen yanlıştır. Ev (beyt) ile hâne (dâr) nin arasını ayıramamaktan ileri gelmektedir. Yine gecelemek ev (beyt) için hâlis bir vasf değildir. Zirâ vasf, bildigin gibi, zât üzerine ziyâde zâtla kâim bir şeyden ibârettir. Gecelemek ise böyle değildir. Belki evin (beytin) binâsı için illet-i gâiyedir. Dâr (hâne) bunun aksıdır. Zirâ binâ arsa olan hâne üzere zâittir.

Râbian; «Bundan sonra Fukahâ «Şu hâneye girmem» diyen yeminli kimse, orası hamâm yapıldıktan sonra girse yemini bozmuş olmaz. Zirâ hâne olarak kalmamıştır.» sözünün özeti şudur: Hâne arсадan ibâret olunca, hamâm binâ edildiği zaman girse, arsanın var olması sebebiyle yemini bozmuş olması lâzım gelirdi. Halbuki bu da fâsiddir. Çünkü hâne hem sîrf arsaya denir; hem de arsanın üzerine yapılan şey ile beraber arsaya denilir. Ama, arsanın üzerine hânededen başkası binâ edilse veya onda bir günâ tasarruf yapılarak, onunla hâne adı örfen ondan zâil olsa, hâne olmaz. Gâliba bu faziletli zât, Hidâye'nin itibâr ettiği husûslara teemmül ve tefekkûr şöyle dursun onun sözlerine ve ibârelerine bile bakiyedir.

«Doğruyu ilhâm eden Allah'a hamd olsun. Varılacak yer O'dur.»

Kezâ üzerinde durmakla da yemini bozmuş olur. Zirâ hânenin üzerinde durmak hânis olmayı gerektirir. Çünkü satîh hânedendir. Görülmeye mi ki, mu'tekif mescidin üstüne çıkmakla, i'tikâfi bozulmuş ol-

maz. Bazıları, «**Bizim örfümüzde yemini bozmuş olmaz.**» demişlerdir. Nitekim, hâne mescid, hamâm, bostan veya ev yapılsa, o vakitte hânis olmaz. Zirâ üzerine başka bir isim âriz olduğu için, hâneliği kalmamıştır.

Ya da hamâm ve benzerlerinin yıkılmasından sonra girse, yemini bozmuş olmaz. Zirâ (hâne) ismi bununla geri dönmez. Ev (beyt) dahî hâne gibidir. Yâni «**Şu eve girmem**» diye yemîn etse, eğer yıkılıp sahrâ olduğu halde girerse, yemini bozmuş olmaz. Zirâ ev adı ortadan kalkmıştır. Çünkü onda gecelenilmez. Hattâ duvarları kalıp tavan düşse, ona girdiği zaman yemini bozmuş olur. Zirâ onda gecelenir. Tavan ise onda vasıftır.

Ya da başka ev binâ edildikden sonra girse, yemini bozmuş olmaz. Zirâ isim, yıkılmasından sonra bâkî kalmamıştır.

Ya da «Şu hâneye girmem.» diye yemîn edip, kemerinin altında kapısı kapalı iken dışında kalacak şekilde dursa, yemini bozulmaz. Zirâ kapı hâneyi ve içinde olan şeyi korumak içindir. Kapının dışı hâneden degildir.

Ya da hânedede oturduğu halde «Şu hânedede oturmam» diye yemîn etse, veya «Şu giysiyi giymem**» diye yemîn edip giysi sırtında olsa, veya hayvanın sırtında olduğu hâlde: «**Şu hayvana binmem**» diye yemîn etse, birincide hânededen taşınmaya başlasa, ikincide giysiyi çıkarsa ve üçüncüde hayvandan inse, bu işleri beklemeksiz yapsa, yemîn eden üç sûretten hiçbirinde yemini bozmuş olmaz. İmâm Züfer (Rh.A.), «Az da olsa şart bulunduğu için yemini bozmuş olur.» demiştir.**

Bizim delîlimiz şudur: Yemîn birr (bozmamak) için akdolunur. İmdi bozmamayı gerçekleştirmeye zamanı bundan istisnâ edilmiştir. Eğer yemîn eden kimse hâli üzere bir müddet eğlenirse, yemini bozulur. Zirâ bu fiiller için emsâli yenilenmekle devâm vardır. Hattâ bunlar için müddet konur. «**Bir gün bindim.**» ve «**Bir gün giydim.**» denilir. Girmek bunun aksinedir. Zirâ her ne kadar zarf ma'nâsına câiz olursa da müddet ve vakit bildirme ma'nâsına «**Bir gün girdim**» denilmez. Meselâ: Giysiyi baştan giymeye niyet etse, tasdîk edilir. Zirâ sözünün muhtemelidir. Şu halde eğlenmek ile yemini bozmuş olmaz.

«**Şu hâneye girmem**» diye yemîn edip, halbuki kendisi içinde olsa, oturmakla yemini bozmuş olmaz. Ancak dışarı çıkip ondan sonra girerse yemini bozmuş olur. Kiyâs, oturmasıyle yemini bozmuş olmakdı. Zirâ devâm için başlangıç hükmü vardır. İstihsânın vechi ise şudur: Girmek için devâm yoktur. Çünkü girmek dışarıdan içeriye ayrılmaktır.

Yemîn eden kimsenin şu hânedede; **şu evde veya** şu mahallede otur-mamaya yemîn etmesinde, âilesi ve bütün eşyâsiyle çıkışması mutlaka lâzımdır. Hattâ bir kâzığı kalsa yemîni bozulur. Bu İmâm A'zam' (Rh. A.) a göredir. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.), eşyasının çoğunu nakletmesine itibâr eder. Zirâ, hepsinin nakli bazan imkânsız olur, demiştir. İmâm Muhammed (Rh.A.), gerekli ve zarûri eşyânın nakline itibâr edilir. Çün-kü bunlardan başkası sükûnâdan (meskenden) değildir.» demiştir. Fu-kahâ; İmâm Muhammed' (Rh.A.) in sözü insanlara daha iyi ve daha uygun, demişlerdir.

Şehir ve köy zikredilenlerin aksıdır. Zirâ şehir ve köyde birr (boz-mamak), âilenin ve eşyânın nakline mütevakkif olmaz. Zirâ yemîn eden kimse örfen intikâl ettiği yerde sâkin sayılmaz. Birincisi bunun aksinedir.

«**Şu hâneden çıkmam**» diye yemîn eden kimseyi, bir kimse kendi emri ile taşıyıp çıkarırsa, yemîni bozulmuş olur. Zirâ me'mûrun fiili emredene âiddir. Ve bir hayvana binip onunla çıkmak gibi olur. **Yemîn eden kimse emretmeksizin,** zorla çıkarılırsa yemîni bozulmaz. Zirâ fiil, emri olmadığı için yemîn edene intikâl etmez. **Velev ki,** çıkmaya râzi olsun. Çünkü intikâl emir ile olur. Sadece çıkmakla olmaz.

«**Şu hâneye girmem**» diye yemîn etmek de; kısımları ve hükmü iti-bâriyle bunun gibidir. Kısımlar, emri ile ve emri olmaksızın, ya zorla-narak veya râzi olarak çıkışdır. Birincisinde hüküm, yemîni bozmuş olmaktadır. Son ikisinde hüküm yemîni bozulmuş olmamaktır. «Vallâhi evimden ancak cenâze için çıkarım.» diye yemîn eden kimse, cenâzeye çıkip sonra başka iş yapsa da yemîni bozulmaz. Zirâ onun çıkışması an-cak cenâze içindir. **Vikâye'de:** «Eğer cenâzeye çıkip ondan sonra başka işe giderse» denmiştir ki, bu kitâbin kopyasını çıkaran ilk kâtibin hatâsı olacaktır. Zirâ sözün mefhûmu, yemîn eden kimsenin cenâzeden başkasına çıkışmasını gerektirir. İmdi hasr bâtil olup yemîni bozmuş olur. Bundan dolayı ben «Cenâzeye çıkip ondan sonra başka işe gelirse» dedim. Nitekim **Hidâye'de:** «Cenâzeye çıkip ondan sonra başka bir hâcete gelirse» denilmiştir.

Mekke'ye çıkmamak üzere yemîn eden kimse, Mekke için çıkip ve geri dönce, Mekke kasrı üzere çıkmak bulunduğu için — ki o şarttır — yemîni bozmuş olur. **Mekke'ye** gelmemek üzere yemîn eden kimse, Mek-ke'ye girmediğe yemîni bozmuş olmaz. Zirâ gelmek ancak girmekle olur. Yemîn eden kimsenin Mekke'ye gitmemek üzere yemîni Mekke'ye çıkmamak üzere yemîni gibidir. Bazları, «Mekke'ye gelmemek üzere yemîni gibidir.» demiştir. Bazları da, «Mekke'ye çıkmamak üzere ye-

mîni gibidir» demiştir ki, esah olan söz budur. Zirâ yemin edenin gitmemesi zevâlden ibârettir.

Eğer yemîn eden kimse: «Mutlaka Mekke'ye gideceğim» diye yemîn edip, ölünceye kadar Mekke'ye gitmese, yemîni bozulur. Zirâ bundan önce yemîninde durması me'muldür. Ümit ancak örürken kesilir.

Yarınki gün kâdir olursa mutlaka fûlâncaya gelmeye yemîn eden kimse, eğer o gün engelsiz gelmezse, yemînini bozmuş olur. Hastalık veya Sultanın menetmesi gibi engele itibâr edilir. **Hakîkate niyyeti tasdîk edilir.** Yâni: «Fiille berâber olan gerçek güç yeterliğini murâd eyledim» derse — nitekim Kelâm Kitaplarında anlatıldı — diyâneten tasdîk edilir, kazâen tasdîk edilmez. Zirâ güç yetmek, örfde sebeb ve âletlerin selâmetine denir (ki bundan murâd mâni' bulunmamaktır.). Diğer ma'nâ zâhirin aksinedir,

Bir kimse fûlânın evine girmemeye yemîn etse bununla âdetin delâleti ile oturmak nisbeti murâd edilir. Âdet sudur: Hâneye düşmanlık olmaz ve zâtı için hâne terk edilmez. Belki evde oturanlardan hoşlanmadığı için terkedilir. Şu kadar var ki, orada oturmak bazan hakîkaten olur. Bu zâhirdir. Bazan da delâleten olur. Ev onun mülkü olduğu için orada oturmaya kâdir olur. İmdi fûlânın mülkü olan eve girmekle yemîni bozmuş olur. Halbuki fûlânonda oturmamaktadır. Gerek fûlân dan başkası otursun, gerekse oturmasın müsâvidir. Zirâ takdîri oturmanın delili mevcûddur. O delîl mülktür. **Hâniyye'de ve Zahîriyye'de** bu açıklanmıştır. Lâkin Şems'ul-Eimmâ (Rh.A.) demiştir ki: Eğer o evde başkası otursa, yemîn eden kimse ona girmekle yemîni bozmuş olmaz. Zirâ başkasının fiili ile ona nisbeti kesilmiştir.

Ya da başkasının evine ayağını basmamaya yemîn eden kimse, mutlak olarak o eve girmekle yemîni bozmuş olur. Yâni gerek binek gerek yayan gerek yalınayak gerekse ayakkabı ile gîrsin müsâvidir. Çünkü burada gerçek ma'nâ terkedilmiştir. Zirâ yemîn eden kimse yanı üzere yatıp, ayaklarını hânenin içine koysa, bedeninin geri kalan kısmı evin dışında olsa, örfde ona ayağını hâneye koydu, denilmez. Gerçek bırakılınca, mecâzî ma'nâ murâd edilmiştir. O da örf karînesi ile mutlak olarak girmektir.

Yemîn eden kimsenin karısına: «Ancak benim iznim ile çıkacaksın.» diye yemîninde durmuş olmak için, her çıkış için izin şart kılınmuştur. **Bunun ma'nâsı:** «Benim iznim olmadıkça hiçbir kere çıkma.» demektir. Nekre olumsuz sıyâkında umûm olur, içinden bâzısı çıkarılınlca, geri kalanı umûm üzere kalır.

«Sen çıkma, ancak sana izin verirsem çık» diye yemîninde her çıkış

mak için izin gerekmez. Çünkü istisnânın hakîkatî üzere bunun yorumlanması mümkün olmaz. Zirâ izin çıkmak cinsinden değildir. İmdi ikiisi arasında ilgi bulunduğu için gâye üzere yorumlanmıştır. Çünkü gâye, mugayyânın uzamasını kesmek, sonunu bildirmektir. Nitekim istisnâ da, müstesnâ minh için kasr ve hükmünün bitimi için açıklamadır. Bu konuda değerli araştırmalar vardır. Biz onu **Mirkât Şerhinde** anlattık, isteyen oraya baksın.

Meselâ; kadın çıkmak istese, koca karısına: «Eğer çıkarsan sen boşsun.» dese yemînin bozulması için fiilin derhal yapılması şarttır. Yâni, kadın çıkmak istese, kocası da «Çıkarsan boşsun» dese, kadın biraz oturup ondan sonra çıksa yemîni bozmuş olmaz. Buna **fevr** (ânî) yemîni adı verilir. İmâm A'zam (Rh.A.) bu yemîni ızhârında tek kalmıştır. Vechi şudur: Konuşanın murâdı o zikredilen çıkıştan örfen menetmektir. Yeminlerin ise dayanağı örfür.

Çağırannın: «Gel benimle kahvaltı et.» demesinden sonra, «Eğer kahvaltı edersen» sözünde yemînin bozulması için onunla beraber kahvaltı etmesi şart kılınmıştır. Yâni Zeyd, Bekr'e: «Otur benimle kahvaltı et» dedikde, Bekr: «Eğer kahvaltı edersem, kölem hür olsun.» dese, ve evine dönüp kahvaltı etse, yemîni bozmuş olmaz. Zirâ onun sözü cevâb olarak söylemiştir. Şu halde soruya uygun olur. Ve çağrıldığı-kahvaltıya yorumlanır. Şâyet «Bugün» sözünü ekleyip de «Eğer bugün kahvaltı edersem» dedi ise, yemîni bozmuş olmak için mutlak **kahvaltı** yeter. Çünkü, bu söz cevâbı aşmıştır. Yeni bir cümle sayılır.

Me'zûn olan kölenin bineği, yemin hakkında kölenin sâhibinin değildir. Ancak kölenin borcu müstağrîk olmayıp, ona niyet ederse sâhibinindir. Yâni me'zûn kölenin sâhibi fülânın hayvanına binmemeye yemîn etse, ve kendi izin verdiği kölesinin hayvanına binse, eğer o me'zûn kölenin rakabesi ve kazancını kaplayan borcu varsa, İmâm A'zam' (Rh. A.) a göre, yemîni bozmuş olmaz. Zirâ bu takdirde hayvan Zeyd'in değildir. Eğer o me'zûn kölenin üzerinde deyn-i müstağrak yok ise, Zeyd'in hayvanı ile ona mahsûs olan hayvanı niyet ederse, yemîni bozmuş olmaz. Eğer Zeyd'in mülkü olan hayvana binmemeye niyet etti ise, gerek o hayvan Zeyd'in hâssaten kendisi için ve gerek me'zûn kölesi için olsun müsâvîdir. Bu takdirde yemîni bozmuş olur. Ebû Yûsuf (Rh.A.), «Eğer niyet etti ise mutlak yemîni bozmuş olur.» demiştir. İmâm Muhammed (Rh.A.), «Gerekse niyet etmesin yemîni bozmuş olur.» demiştir.

Ağaçtan yemekle meyvesi murâd olunur. Yâni eğer bir kimse: «Şu ağaçtan yemem» diye yemîn etse, bu söz ile ağacın meyvesi murâd edilir. Zirâ gerçek ma'nâ hissen terk edilmiştir.

«Şu buğdaydan yemem» diye yemininde, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, çiğnemesi murâd olunur. Hattâ o buğdayın ekmeğinden yese, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre yemini bozmuş olmaz. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre bu sözü ile zikredilen gibi yemini bozmuş olur. Bu hilâf ikisi arasında diğer bir hilâfa dayandırılmıştır. Diğer hilâf şudur: Lâfzin kullanılan gerçek ma'nâsı olsa ve bir de örf olmuş mecâzî ma'nâsı olsa, İmâm A'zam (Rh.A.) gerçek ma'nâyi tercih eder. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ) ise mecâzî ma'nâyi tercih ederler. Binâenaleyh, İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, murâd mecâzen içinin yenmesidir. İmdi mutlaka onun yenmesiyle, mecâzin umûmu ile amel yönünden yemini bozmuş olur.

«Şu undan yemem» diye yemininde ondan yapılan şey murâd edilir. Zirâ âdeten unun aynı yenilmez. Binâenaleyh, gerek ekmek ve gerekse ekmekten başka yapılan şeyé yorumlanır. Vikâye'de: «O unun ekmeğinin yenmesiyle» denmiştir. Ben derim ki: Bu sahîh değildir. Çünkü «Ekmeğini yemekle» lâfzında olan(bâ) (mukayyeddir) sözüne müteâlliiktir. Bununla kaydlanınca, başkasını kapsamaması vâcib olur. Bu sözün bâtil olduğu açıktır. Onu Sadr'uş-Şerîa' (Rh.A.) nın; «Yâni ondan ekmek ve benzeri yapılan şeyi yemekle» dediği sözü tashîh edemez. Belki fesâdî zâhir olur. Zirâ muayyen ile kayd edilince, itlâkin sahîh olmaması vâcib olur. Şu halde bu açıklama ile nasıl sahîh olur. İmdi sen gerisini düşün ve doğru olana yönel!

Kebâb ile et murâd edilir. Patlıcan ve havuç murâd edilmez. Kızartma demekle, et kızartması murâd edilir. Baş ile murâd, yemîn eden kimseyin şehrinde satılan ve o şehrin fırınlarında pişirilen baştır. Zirâ örf budur. Yağ ile de iç yağı murâd edilir. Bu İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, yağ sırttakini de kapsar.

Ekmek lâfzı ile yemîn eden kimseyin şehrinde mu'tâd olan ekmek murâd edilir. Şehirlerin çoğunda mu'tâd olan buğday ve arpa ekmeğidir. Her ne kadar bazı şehirlerde dari ve mısır ekmeği mu'tâd ise de, bazısında da buğday ve arpa ekmeği mu'tâddır.

Meyve ile, elma, karpuz ve zerdali murâd edilir. Yaş üzüm, nar ve yaş hurma, acur ve hîyâr murâd edilmez. Bu İmâm A'zam' (Rh'A.) a göredir. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre yaş üzüm, nar ve yaş hurma meyvedir.

Nehirden içmekle kerâ' murâd edilir. Kerâ, suyu yerinden ağızı ile almaktır. Hattâ bir kimse Dicle nehrinden içmeyeceğine yemîn edip çanak ile içse, ağızı ile içmedikçe yemîni bozmuş olmaz. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ) buna muhâliftir.

Nehrin suyundan içmemeye yemininde kerâ' murâd edilmez. Belki nehirden çanak ve çanağın benzeri şey ile içerse, yeminî bozmuş olur. Zirâ su avuçla alındıktan sonra o nehre mensûb olduğu halde kalır. Şart olan da budur.

«Şu ham hurmadan yemem.» diye yemin eden kimse, olgununu yemekle ve «Şu yaşı hurmadan yemem.» deyip kuru hurma yemekle ve «Şu sütten içmem.» diye yemininde, süzülmüş yoğurdu yemekle yeminî bozmuş olmaz. Zirâ bunlar yemîne sebeb olan sıfatlardır. Yemîni bunlar ile mün'akid olur. Kuzu için, «Şunun etinden yemem.» diye yemin etse ve «Şu küçük çocuk ile veya şu yiğit ile konuşmam.» diye yemin etse de, ve kuzu koç olmadan sonra etinden yese, çocuk veya yiğit ihtiyâr olmadan sonra konuşsa, bu yemin eden kimse yeminî bozmuş olur. Zirâ zikredilen vasıflar yemîne sebeb değildir. Çünkü şeriat bize yiğitlerin ahlâkını taşımayı ve küçük çocuklara güler yüzlü olmayı emretmiştir. **Kâfi**'de açıklanmıştır ki; muayyende sıfat geçersizdir. Ancak yemîne sebeb olursa geçersiz değildir. Nitekim yaşı hurma mes'elesinde olduğu gibi, Zirâ ba'zan yaşı hurma yemin edene zarar verir. Kuru hurma zarar vermez.

«Ham hurma yemem» diye yeminde yaşı hurma yese, yeminî bozmuş olmaz. Zirâ yaşı hurma ham değildir.

Bu mes'ele ile ondan önce gelen mes'elenin arasında fark; hamlik ve yaşılık sıfatı burada muayyende bulunmalarıdır.

Fukahânın: «Sıfat muayyende geçersizdir.» demelerinin gereği geçersiz olmasadır. Lâkin o sıfat yemîne sebeb olan sıfat olduğu için geçersiz olmamıştır. Burada sıfat nekirede (belirsizde) bulunmuştur. İmdi bu sıfat mu'teberdir. Bundan şu anlaşılır: **Sadr'uş-Şerîa'** (Rh.A.)'nın; ma'lûm ola ki, bizim «Şu hamdan yemem diye yemininde, yaşı hurma yese» sözümüz ile «Ham yemem diye yemîn edip yaşı hurma yese» sözümüzün arasında fark yoktur. Şuna binâen ki, yaşı ile ham hurma cins isimlerdendir. Ham hurma, yaşı hurma olunca, başka bir mâhiyet alır. Nitekim biz onu «Eve girmem» mes'elesinde açıkladık.» sözü bâbın başındaki bozuk sözüne dayanmakla beraber **Hidâye**'nin ve **Kâfi**'nın ve başkalarının sözlerine de aykırıdır. Onlarda hamlik ve yaşılık sıfatı yemîne sebeb olan şeylerdir. Zirâ ham ve benzerleri gerçekde cins isim ise de hamlik sıfatının ve bunun benzerinin itibâra alınması, hamın ve bunun benzerlerinin cins isimlerden olmasına aykırıdır. İmdi gerisini sen düşün!

«Et yemem» diye yemin eden kimse, balık yemekle yeminini boz-

muş olmaz. Kiyâs yeminini bozmuş olması idi. Zirâ balık Kur'an-ı Kerim'de et diye adlandırılmıştır.

İstihsânın vechi şudur: Bu adlandırma mecâzîdir. Zirâ etin kaynağı kandandır. Balığın ise, suda yaşadığı için kanı yoktur.

«Et veya yağ yemem» diye yemin eden kimsenin kuyruk yemesiyle yemini bozulmuş olmaz. Zirâ kuyruk üçüncü bir çeşittir. Hattâ kuyruk, etlerin ve yağların kullanıldığı gibi kullanılmaz.

Yaş hurma satın almamaya yemin eden kimse, hamın salkımını satın alsa ve onda yaş hurma olsa, yemini bozmuş olmaz. Zirâ satın almak toptandır. Azılıkda olan ise tâbi durumundadır. Eğer yemin, yemek üzerine olursa yemini bozmuş olur. Zirâ yemek azar azar olur. İmdi ondan her biri maksûd olmuştur. Ve şöyle olmuştur: Arpa satın almamaya veya yememeye yemin edip de buğday satın alıp ondan arpa daneleri çıksa, ve onları yese yemini bozulur. Satın almada yemini bozulmaz.

«Yaş hurma veya ham hurma yemem» yâhûd «Ne yaş hurma yerim ne koruk» dese, müzennib yemekle yemini bozulur. Koruğun müzennibi, çoğu koruk olan hurmadır. Birazı olgunlaşmıştır. Müzennib yaş hurma onun aksinedir. Yemini bozulmasına sebeb şudur: Zirâ yemin eden kimse üzerine yemin ettiği şeyi ve fazlasını yemiştir. Şu halde yemini bozulur.

Et yememeye yemin eden kimse, ciğer veya işkembe yemekle yemini bozmuş olur. Zirâ bu şeyler kandan meydana gelmiştir. Başka bir isim ile ayrılması, noksan için değildir. Baş ve paça gibi. Muhit sahibi demistir ki: Bu Küfe halkın örfüdür. Bizim örfümüzde yemini bozmuş olmaz. Zirâ onlar et sayılmazlar ve etlerin kullanılması gibi kullanılmazlar. Domuz veya insan eti yemekle de yemini bozmuş olur. Zirâ bu ikisinden her biri gerçekten ettir. Attâbi (Rh.A.), «Yemin eden kimse yemini bozmuş olmaz.» demistir. Fetvâ onun üzerindedir. Kâfi'de de böyle zikredilmiştir.

Katık, ekmeğe sürülen şeydir. Sirke, tuz ve zeytin yağı gibi. Et, yumurta ve peynir katık değildir. Yâni, eğer katık yememeye yemin etse, bir niyeti de olmasa, ekmeğine sürdüğü her şey katiktir. Ekmeğe sürülmeyen katık değildir. Bu İmâm A'zam'la İmâm Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) a göredir. İmâm Muhammed (Rh.A.), ekseriyetle ekmekle yenilen şey katiktir, demistir. Bu, Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan da bir rivâyetidir.

Gadâ, (kuşluk) fecrin tulûundan öğleye kadar yenilen yemektir.

Bir kimse: «Bugün gadâ (kuşluk) yemem» diye yemin etse ve o vakit içinde yese yemini bozmuş olur. Örsde de böyledir.

Aşâ, öğleden yâni, zevâl vaktinden gecenin yarısına kadar yenilen yemektir. Çünkü zevâlden sonrasında işâ adı verilir. Bir kimse: «İşâda yemem» diye yemin etse, gecenin yarısından sonra yese yemini bozmış olmaz.

Sahur, gecenin yarısından fecre kadar yenen yemektir Zirâ sahur, sehar'dan alınmuştur ve ona yakın olan vakte ad konulmuştur.

Bir kimse, tegaddî veya teaşşî veya teşâhhur eylememek üzere yemin etse bu ma'nâlar murâd edilir..

Bir kimse: «Eğer yersem veya içersem veya giyersem» deyip ve mef'ûlü zikretmese, belli yiyeceğe, içeceğe veya giyeceğe niyet etse, — ekmeğe veya ete niyet ettim dediği gibi — tasdîk edilmez. Zirâ nefy olunan bu fiillerin, yâni yemek, içmek ve giymenin mâhiyetidir. Bunnâların mef'ûle delâleti ancak iktizâ yoluyladır. Daha önce anlatıldı ki, bize göre, muktezânın umûmu yoktur. Tahsisin niyeti tashîh olunsun diye aslen, yâni kazâen ve diyâneten tasdîk edilmez. Eğer yiyecek veya içecek veya giysi eklerse diyâneten tasdîk edilir. Yâni yemek yersem veya içersem veya giyersem, derse bu takdirde diyâneten tasdîk edilir, kazâen tasdîk edilmez. Çünkü bu takdirde lâfîz âmmdir. Tahsis kabûl eder. Lâkin tahsis zâhirin hîlâfinadır. Bunun için kazâen tasdîk edilmez.

Yeminde bozmama imkânı olması, yeminin sîhhatinin şartıdır. Yâni İmâm A'zam ve İmâm Muhamîmed' (Rh. Aleyhimâ) e göre, yemin ancak, üzerine yemin edilen şeyin vukûu mümkün ise mün'akid olur. Yemin gerek Allah Teâlâ' (C.C.) nın adıyla olsun, gerekse boşamak veya âzâd etmekle olsun müsâvidir. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.), ayrı görüştedir. Sözün kısası şudur: Yemin diğer şer'i akidler gibi bir akiddir. İmdi onun için bir mahal lâzımdır. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, onun mahalli gelecek zamanda haberdir. Gerek yemin eden kimse o habere kâdir olsun gerekse olmasın müsâvidir.

Görülemez mi ki göge değimek veya taşın altına çevrilmesine yemin mün'akiddir. Zirâ yemin eden kimse yemini gelecek zamanda habere akâd etmiştir. Velev ki kâdir olmasın. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, yeminin mahalli doğruluk ümidi bulunan haberdir. Zirâ bir şeyin mahalli onun hükmünü kabûl eden şeydir. Yeminin hükmü onu yerine getirmektir. Yerine getirmek ise doğruluk ümidi olmayan şeye de gerçekleşmiş olmaz. İmdi yemini gamûs gibi aslâ mün'akid olmaz.

Yemin eden kimsenin: «Vallâhi şu bardağın suyunu bugün içерim.»

veya; «Eğer şu bardakda olan suyu bugün içmezsem şöyle olsun» demesinde, halbuki o bardakda su olmasa veya o su geceden dökülmüş olsa veya yemin eden kimse umûm konuşup bugün demese ve bardakda su olmasa, İmâm A'zam ile İmâm Muhammed' (Rh. Aleyhimâ) e göre, yeminin şartı — ki yeminin yerine getirilmesinin mümkün olmasıdır — bulunmadığı için yemini sahîh olmaz ve yemininden dönümüş olmaz. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, yemini bozmuş olur. Zirâ O'na göre yemin sahîhdır.

Eğer o bardakda su olup dökülmüş olursa yemini bozmuş olur. Zirâ yemin eden kimseye, konuşmayı bitirdikde yeminini yerine getirmek vâcibdir. Lâkin ömründe fâvt etmemek şartıyla geniş olarak vâcibdir. Konuşmayı bitirdiğinde yeminini yerine getirmek mümkündür. İmdi yemin mün'akid olur. Hattâ yeminin ardından eğlenmeksızın suyu dökmekle kaçınsa yemin mün'akid olmaz. Eğer, «Allah Teâlâ' (C.C.) nın bardakda icâd eylediği suya yemin nasıl mün'akid olmaz? Çünkü icâd mümkün kündür.» diye sorulacak olursa, cevâbında biz deriz ki; o su, üzerine yemin mün'akid olan su değildir. Eğer; «Yerine getirmeyi gerektiren yeminin in'ikâdi yemin hakkında zâhir olacak bir şekilde mümkündür. O da keffârettir.» diye sorulursa, cevâbında biz deriz ki; yemin hakkında sebebin in'ikâdının şartı asıl hakkında in'ikâdin ihtimâlidir. Burada yemini yerine getirmenin imkânı bulunmadığı için ihtimâl yoktur.

Yemin eden kimse: «Göge çıkarım» diye veya «Ben şu taşı altın'a çeviririm» diye yemininde, hemen yemini bozmuş olur. İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre, âdeten yemini yerine getirmenin imkânsızlığından dolayı, yemini bozmuş olmaz. Bizim delilimiz şudur: Göge çıkmak mümkün kündür. Hattâ Peygamberlerden bazısı ve cinler için vâki olmuştur. Bundan dolayı Allah Teâlâ (C.C.):

وَأَنَا لَمْسَتِ السَّمَاءَ

«(Cinler dediler ki:) doğrusu biz göğü yokladık.» (1) buyurmuştur.

Taşın altın'a çevrilmesi de mümkün kündür. Bu bazı hayırlı kimseler için vâkidir. İmdi birr (yeminde durmak) mümkün olunca yemin mün'akid olur. Şu halde zâhiren birrin tahkikinden aczi sebebiyle hemen yemini bozmuş olur. Yemini bozmak için kâfidir. Kezâ fulânın öldüğünü bildiği halde: «Ben muhakkak fulâni öldürürüm» diye yeminiude

(1) Cin sûresi (28), âyet: 8

de yine yemini bozmuş olur. Zirâ bu takdirde Allah Teâlâ (C.C.) o fülâni dirittiğinden sonra öldürmek murâd edilir. Bu ise mümkündür. İmdi yemin mün'akid olup hemen yemini bozulmuş olur. Ama olduğunu bilmezse, o zaman maksat örf olan ölümdür. O fülân ölünce, öldürmek gerçekten imkânsız olur.

Bir kimse bir insanın üzerine kılıç çekip ve o insanı öldürmek için yemin etse, o yemin hakikati üzeredir. Eğer öldürürse yeminini yerine getirmiştir olur. Eğer öldürmezse yeminini bozmuş olur. Zirâ kılıç öldürmek için âlettir.

Sopa çekip ve bir insanı öldürmek için yemin etse, o yemin o insana acı vermek üzere vâki olur. Öldürmenin hakikati olmaz. Eğer o kimseye acı verirse yemininde durmuş olur. Aksi halde yeminini bozmuş olur. Zirâ sopa öldürmek için âlet değildir. Belki dövmekle acı vermek içindir. Sadr'uş-Şehîd Süleymân' (Rh.A.) in «el-Câmi'ul-Kebîr Şerhi» nde böyle zikredilmiştir.

Vâlinin fesâd ehlini bilen bir adama o ülkeye gelen her müfsidi ona bildirmek için yemin ettirmesi, vâlinin velâyeti hâline bağlıdır. Yâni Vâli fesâdçıları bilen bir adama, o beldeye gelen her fesâdçiyi kendisine haber vermesi için yemin ettirse bu onun vâliliği müddetiyle kayıtlıdır. Velev ki, zikretmesin. Eğer vâlinin velâyeti hâlinde bildirirse yemininde durmuş olur. Aksi halde yeminini bozmuş olur ve o vâli azaledildikten sonra bildirmek gerekmek.

Şâyet bir kimse fülân kimseyi dövmek; fülân kimseyi giydirmek, onunla konuşmak üzere veya yanına girmek için yemin etse, bu yemin o fülânın hayatıla kayıtlıdır. Hattâ bu anılan işleri o fülânın ölümünden sonra yapsa, yemin eden kimse yemininde durmuş olmaz. Zirâ dövmek bedene bitişik olup acı verici bir işin adıdır. Ölüğe ise acı ve elem verilemez. Öyleyse kabir azâbı nasıl meydana gelir? diye sorulacak olursa, buna: «Kabrinde, azâb gören kimseye, Allah (C.C.) tarafından bir miktar hayatı verilir» diye cevâb verilir.

Ölüğe elbise giydirmek de doğru olmaz. Çünkü giydirmek mutlak söylenilirse onunla temlîk kasdedilir. Temlîk ise ölüde tahakkuk etmez. Ancak elbise ile örtmeye niyet etmiş ise olur. Yine, ölü ile konuşmak da böyledir. Zirâ konuşmakdan maksat anlatmaktadır. Ölüm ise anlamaya zittir. Yanına girmek de böyledir. Zirâ yanına girmekden maksat ziyârettir. Ölümünden sonra ise ziyâret edilen kabridir. Kendisi değildir.

Bir kimse fülâni yıkamak için yemin etse, yemin o fülânın hayatı

tına bağlı olmaz. Zirâ yıkamak (gasl) su akıtmaktır (isâledir). Ma'nâsı temizlemektir. Bu ölüde de tahakkuk eder.

Yakında borcunu ödeyeceği için yemin etmesinde aydan azı ile mükayyeddir. Ay ve aydan fazlası uzaktır. Bundan dolayı, müddetin uzaklıği katında, «Ben bir aydır seni görmedim.» denir.

Karısını dövmemeye yemin eden kimsenin, onun saçını çekmesi, boğazını sıkması ve ısırması dövmesi gibidir. Yâni bu işleri yapsa yeminini bozmuş olur. Zirâ bunların her biri elem verici fiilin adıdır. Halbuki bu işlerle elem meydana gelir. Bazları; «Kadın ile oynasma hâlinde bunları yaparsa yeminini bozmuş olmaz.» demiştir. Zirâ bu fiillere şakalaşmak derler, dövmek demezler.

Bir kimse karısına; «Eğer senin ipliğinden giysi giyersem hedydir.» dese, yâni o giysiyi Mekke'de tasadduk bana borç olsun dese, ve koca pamuk satın alıp kadın onu iplik eğirse ve koca o ipliği dokuyup dikip giyse, o giysi İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, hedydir. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) demişlerdir ki: «Kadın o ipliği, yemin gününde kocanın kendi mülkü olan pamuğundan eğirmedikce, o kocanın onu hediye etmesi gerekmek. Zirâ nezr ancak mülkde veya mülkün sebebine muzâf olduğu halde sahîh olur. Halbuki bunlar yoktur. Zirâ giymek ve kadının eğirmesi mülkün sebeblerinden değildir.»

İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Kadının eğirmesinin kocanın pamuğundan olması âdettir. Murâd olan ise mu'tâddır. O mu'tâd onun mülkünün sebebidir. Bundan dolayı kadın kocanın memlükü olan pamuktan nezr vaktinde eğirse, yeminini bozmuş olur. Zirâ pamuk zikredilmemiştir, hattâ kendisine muzâf kılmakla pamuğu zikretse ve: «Eğer, benim pamuğumdan eğirdiğin iplikden giysi giyersem» dese, o giysi bil-icmâ hedy olur. Yâni Mekke'de tasadduk edilmesi vâcibdir. Eğer koca pamuğu kadına muzâf kılıp ve: «Senin kendi pamuğundan eğirdiğin iplikden giysi giyersem hedydir.» derse, o giysi bil-icmâ hedy olmaz.

İşlenmemiş inciden gerdanlık ve altın yüzük süs (zînet) tür. Gümüş yüzük zînet değildir. Yâni, bir kimse zînet kullanmamaya yemin edip işlenmemiş inci gerdanlık takınsa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, yeminini bozmuş olmaz. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ) «Yeminini bozmuş olur.» demişlerdir. Zirâ inci hakikaten zînettir. Hattâ Kur'an-ı Kerîm'de zînet diye adlandırılmıştır.

İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Böyle bir inci ile örfen süslenilmez. Ancak işlenmiş olduğu halde süslenilir. Yeminlerin ise dayagnağı örftür.

Bazları demişlerdir ki: Bu asr ve zamanın ihtilâfidir. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) in sözü ile fetvâ verilir. Çünkü yalnız inci ile süslenmek mu'taddır. Eğer altın yüzük takınırsa yeminini bozmuş olur. Zirâ, altın süs (zînet) tür. Bundan dolayı erkeklerin kullanması helâl değildir. Eğer gümüş yüzük takınırsa yeminini bozmuş olmaz. Zirâ, örfen ve şer'an süs değildir. Hattâ erkeklerin kullanması mubâh kılınmıştır.

Bir kimse yeryüzüne oturmamaya yemin edip, yaygı veya hasır üzerine otursa veya «Şu döşegin üzerinde uyumam» diye yemin edip, onun üstündeki döşek üzerinde uyusa veya: «Şu sedirin üzerine oturmam» diye yemin edip o sedirin üzerinde olan başka bir sedire otursa, yeminini bozmuş olmaz. Eğer o yemin eden kimsenin yeryüzü ile kendi arasında giysi perde olsa veya döşek üzerine çarşaf koysa veya sedir üzerine yaygı veya hasır koyup otursa yeminini bozmuş olur.

Birinci sûrette yeminini bozmamış olmasının sebebine gelince: Zirâ o kimse yeryüzü üzerine oturdu, denilmez. İkinci ve üçüncü sûretlerde yemininin bozulmadığına sebeb ise şudur: Bir şeyin benzeri o şeye tâbi olmaz. Ondan nisbet kesilir. Birinci sûrette yemin eden kimsenin kendisi ile yeryüzü arasında giysisi hâil olsa veya son iki sûrette döşek üzerine çarşaf veya sedir üzerine yaygı veya hasır koyup otursa yeminini bozmuş olur. Birinci sûrette yeminin bozulmuş olmasına sebeb, giysisi kendisine tâbi olup hâil sayılmadığı içindir. İkinci sûrette yemininin bozulmuş olmasına sebeb ise, çarşaf döşegे tâbi olmakla, döşekde uyumuş sayılır. Üçüncüün sebebi ise, sedirin üzerinde olan yaygı veya hasır üzerine oturması sedir üzerine oturmaktır. Zirâ sedir üzerine oturmakda âdet öyledir.

Musannîfin: «Şu sedir üzerine» demesi, *Hidâye*'de, *Vikâye*'de ve Kenz'de vâki olan sedirin belirtisiz kullanıldığına işaretettir. Belki bu, kitâbin kopyasını çikaran kâtibin hatâsıdır. Zirâ *Hidâye*'nin, eğer yemin eden kimse sedirin üzerine başka sedir koysa bunun aksidir. Çünkü o başka sedir birinci sedirin benzeridir, sözü bu takrire göre doğru olmaz. Zirâ bu ancak belirlide doğru olur. Belki doğrusu *Kâfi*'deki sedir ta'rifidir. İmdi gerisi düşünülsün!

Eğer yemin eden kimse: «Vallâhi şöyle yapmam» dese, ebediyyen yapmamak ma'nâsına yorumlanır. Zirâ bu söz, ma'nâda nefyin siyâkında nekredir.

Eğer «Vallâhi ben şöyle yaparım.» dese, bir kere yapmaya yorumlanır. Zirâ bu söz, ispat siyâkında nekredir.

Yemin eden kimsenin «Beytu'llah'a veya Kâ'be'ye yürüyerek git-

mek benim üzerime olsun.» sözüyle, gerek o kimse Kâ'be'de olsun, gerekse Kâ'be'den başka yerde olsun, onun üzerine Hac vâcib olur. Veya yayan olduğu halde Umre yapması vâcib olur. Eğer binerek giderse ona kurban lâzım gelir. Kiyâs olan asilda maksûd ve vâcib bir ibâdet olmayan şeyi iltizâm ettiği için üzerine bir şey vâcib olmamak idi. Lâkin vâcib olmak eser ile müstahsen görülmüştür. Çünkü Hz. Ali' (R.A.) den rivâyet edilmiştir: «Yemin eden kimseyin, Beytu'llah'a çıkmak veya gitmek veya Harem'e veya Mescid-i Harâm'a veya Safâ ile Merve'ye gitmek benim üzerime (borç) olsun» demesiyle bir şey lâzım gelmez. Zirâ bu fiillerin bu ibârelerle iltizâmi örf olmuş değildir, ve lâfzin hâkîkatî itibâriyle vâcib yapılmaları da mümkün olmaz. Zirâ bunlar maksûd ibâdet degillerdir.

Bir kimse kölesine: «Eğer bu yıl Hac etmezsem sen hûrsün.» dese, ondan sonra: «Ben.Hac ettim.» dedikde, köle onun haccını inkâr etse, o kimseyin Kûfe'de kurban ettiğine iki kimse şâhidlik etse, İmâm A'zam ile İmâm Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) a göre; o köle âzâd edilmiş olmaz. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, âzâd edilmiş olur. Zirâ şâhidlik belli iş üzere şâhidliktir ki, o da kurban kesmektir. Bundan dolayı bizzârûre Hac yoktur. Şu halde şart gerçekleşmiş olur. İmâm A'zam ile Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) un delili şudur: Bu şâhidlik olumsuzluk (nefy) üzere yapılmıştır. Zirâ burada maksûd, Haccın nefyidir. Kurbanın isbâti değildir. Çünkü kurbanı isteyen yoktur. Şu halde «Bu yıl hac etmedi» diye şâhidlik etmiş gibi olurlar. Nihâyet bu nefy şâhidin bildiği şeylerdedendir. Lâkin kolaylık için şâhid, nefy ile nefyin arasını ayırmamıştır. Hidâye ve Kâffî'de ve daha başka furû' (Fıkıh) kitaplarında da böyle zikredilmiştir. Lâkin Usûl kitaplarında anlatılana aykırıdır. Onlarda; nefy, mahsur olursa şâhid onu bilir, o nefy isbât gibi olur» denilmiştir.

Bir kimse oruç tutmamaya yemîn etse ve oruca niyet edip bir saat oruç tutsa, yemîni bozulur. Yâni, o gün iftâr ederse, şart bulunduğu için yemînini bozmuş olur. Zirâ oruç ibâdet amacıyla gündüzde yeyip içmemek ve cimâ etmemektir.

Yemîn eden kimse yemînine bugün veya oruç kelimelerini eklerse, yâni «Bugün oruç tutmam» diye yemîn ettikden sonra niyet edip oruç tutsa, o gün tamâm oluncaya kadar yemînini bozmuş olmaz. Çünkü onunla murâd şer'an mu'teber olan tam oruçtur. Bu ise günün sonuna kadar orucun tamâmlanması ile olur.

Namaz kılmamaya yemîn eden kimse, bir rekât namaz kıldıktâ, yemîni bozmuş olur. Bir rekâttan azı ile, yâni yalnız kiyâmla veya

Bazları demişlerdir ki: Bu asr ve zamanın ihtilâfidir. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) in sözü ile fetvâ verilir. Çünkü yalnız inci ile süslenmek mu'taddır. Eğer altın yüzük takınırsa yeminini bozmuş olur. Zirâ, altın süs (zînet) tür. Bundan dolayı erkeklerin kullanması helâl değildir. Eğer gümüş yüzük takınırsa yeminini bozmuş olmaz. Zirâ, örfen ve şer'an süs değildir. Hattâ erkeklerin kullanması mubâh kılınmıştır.

Bir kimse yeryüzüne oturmamaya yemin edip, yaygı veya hasır üzerine otursa veya «Şu döşegin üzerinde uyumam» diye yemin edip, onun üstündeki döşek üzerinde uyusa veya: «Şu sedirin üzerine otur-mam» diye yemin edip o sedirin üzerinde olan başka bir sedire otur-sa, yeminini bozmuş olmaz. Eğer o yemin eden kimsenin yeryüzü ile kendi arasında giysi perde olsa veya döşek üzerine çarşaf koysa veya sedir üzerine yaygı veya hasır koyup otursa yeminini bozmuş olur.

Birinci sûrette yeminini bozmamış olmasının sebebine gelince: Zi-râ o kimse yeryüzü üzerine oturdu, denilmez. İkinci ve üçüncü sûretlerde yemininin bozulmadığına sebeb ise şudur: Bir şeyin benzeri o şeye tâbi olmaz. Ondan nisbet kesilir. Birinci sûrette yemin eden kimsenin kendisi ile yeryüzü arasında giysisi hâil olsa veya son iki sûrette döşek üzerine çarşaf veya sedir üzerine yaygı veya hasır koyup otursa ye-minini bozmuş olur. Birinci sûrette yeminin bozulmuş olmasına sebeb, giysisi kendisine tâbi olup hâil sayılmadığı içindir. İkinci sûrette ye-mininin bozulmuş olmasına sebeb ise, çarşaf döşegे tâbi olmakla, dö-şekde uyumuş sayılır. Üçüncüünün sebebi ise, sedirin üzerinde olan yay-gı veya hasır üzerine oturması sedir üzerine oturmaktır. Zirâ sedir üze-rine oturmakda âdet öyledir.

Musannîfin: «Şu sedir üzerine» demesi, *Hidâye*'de, *Vikâye*'de ve *Kenz*'de vâki olan sedirin belirtisiz kullanıldığına işaretettir. Belki bu, kitâbin kopyasını çikaran kâtibin hatâsidır. Zirâ *Hidâye*'nin, eğer ye-min eden kimse sedirin üzerine başka sedir koysa bunun aksıdır. Çünkü o başka sedir birinci sedirin benzeridir, sözü bu takrire göre doğru olmaz. Zirâ bu ancak belirlide doğru olur. Belki doğrusu *Kâfi*'deki sedir ta'rîfidir. İmdi gerisi düşünülsün!

Eğer yemin eden kimse: «Vallâhi şöyle yapmam» dese, ebediyyen yapmamak ma'nâsına yorumlanır. Zirâ bu söz, ma'nâda nefyin siyâkın-da nekredir.

Eğer «Vallâhi ben şöyle yaparım.» dese, bir kere yapmaya yorum-lanır. Zirâ bu söz, ispat siyâkında nekredir.

Yemin eden kimsenin «Beytu'llah'a veya Kâ'be'ye yürüyerek git-

mek benim üzerime olsun.» sözüyle, gerek o kimse Kâ'be'de olsun, gerekse Kâ'be'den başka yerde olsun, onun üzerine Hac vâcib olur. Veya yayan olduğu halde Umre yapması vâcib olur. Eğer binerek giderse ona kurban lâzım gelir. Kiyâs olan asilda maksûd ve vâcib bir ibâdet olmayan şeyi iltizâm ettiği için üzerine bir şey vâcib olmamak idi. Lâkin vâcib olmak eser ile müstahsen görülmüştür. Çünkü Hz. Ali' (R.A.) den rivâyet edilmiştir: «Yemin eden kimsenin, Beytu'llah'a çıkmak veya gitmek veya Harem'e veya Mescid-i Harâm'a veya Safâ ile Merve'ye gitmek benim üzerime (borç) olsun» demesiyle bir şey lâzım gelmez. Zirâ bu fiillerin bu ibârelerle iltizâmi örf olmuş değildir, ve lâfzin hâkîki itibâriyle vâcib yapılmaları da mümkün olmaz. Zirâ bunlar maksûd ibâdet değildir.

Bir kimse kölesine: «Eğer bu yıl Hac etmezsem sen hürsün.» dese, ondan sonra: «Ben Hac ettim.» dedikde, köle onun haccını inkâr etse, o kimsenin Kûfe'de kurban ettiğine iki kimse şâhidlik etse, İmâm A'zam ile İmâm Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) a göre; o köle âzâd edilmiş olmaz. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, âzâd edilmiş olur. Zirâ şâhidlik belli iş üzere şâhidliktir ki, o da kurban kesmektir. Bundan dolayı bizzârûre Hac yoktur. Şu halde şart gerçekleşmiş olur. İmâm A'zam ile Ebû Yûsuf' (Rh. Aleyhimâ) un delili şudur: Bu şâhidlik olumsuzluk (nefy) üzere yapılmıştır. Zirâ burada maksûd, Haccın nefyidir. Kurbanın isbâti değildir. Çünkü kurbanı isteyen yoktur. Şu halde «Bu yıl hac etmedi» diye şâhidlik etmiş gibi olurlar. Nihâyet bu nefy şâhidin bildiği şeylerdir. Lâkin kolaylık için şâhid, nefy ile nefyin arasını ayırmamıştır. Hidâye ve Kâfi'de ve daha başka furû' (Fıkıh) kitaplarında da böyle zikredilmiştir. Lâkin Usûl kitaplarında anlatılana aykırıdır. Onlarda; nefy, mahsur olursa şâhid onu bilir, o nefy isbât gibi olur» denilmiştir.

Bir kimse oruç tutmamaya yemin etse ve oruca niyet edip bir saat oruç tutsa, yemini bozulur. Yâni, o gün iftâr ederse, şart bulunduğu için yeminini bozmuş olur. Zirâ oruç ibâdet amacıyla gündüzde yeyip içmemek ve cimâ etmemektir.

Yemin eden kimse yeminine bugün veya oruç kelimelerini eklerse, yâni «Bugün oruç tutmam» diye yemin ettikden sonra niyet edip oruç tutsa, o gün tamâm oluncaya kadar yeminini bozmuş olmaz. Çünkü onunla murâd şer'an mu'teber olan tam oruçtur. Bu ise günün sonuna kadar orucun tamâmlanması ile olur.

Namaz kılmamaya yemin eden kimse, bir rek'ât namaz kıldıktan yemini bozmuş olur. Bir rek'âttan azı ile, yâni yalnız kiyâmla veya

yalnız kırâatle veya rükû ile yemini bozmuş olmaz. Eğer bunları yapmakla secde edip ondan sonra namazı keserse yemini bozmuş olur. Kiyâs; oruca başlamaya bakarak namazaiftitâhla yeminin bozulması idi. İstihsânın vechi şudur: Namaz çeşitli rükünlerden ibârettir. İmdi rükünlerin hepsi edâ edilmekçe ona namaz denilmez. Oruç namazın aksinedir. Çünkü oruç bir tek rükündür. O da imsâktır. Orucun diğer cüzlerinde tekrardan ibârettir. Eğer yemin eden kimse, namaz lâfzını eklese iki rek'ât namazla yemini bozulur. Daha azi ile bozulur. Çünkü bununla murâd şer'an mu'teber olan namazdır ve onun azi iki rek'âttır. Zirâ bir tek rek'ât namaz kılmak yasak edilmiştir.

Yemin eden kimse karışır: «Eğer sen çocuk doğurursan, boşsun» dese, o kadın da ölü çocuk doğursa, yemini bozulur ve kadın boşanmış olur. Kezâ câriyesine: «Eğer çocuk doğurursan hûrsün» dese,, câriye ölü çocuk doğursa, hûr olur. Çünkü doğurulan gerçekten çocuktur. Örfen de çocuk diye adlandırılır. Şeriatta dahi çocuk sayılır. Hattâ bununla iddet bitmiş olur ve o çocuk doğduktan sonra akan kan lohusa kanıdır. O çocuğun anası yemin eden kimsenin ümmü veledi olur. Şu halde şart gerçekleşmiş olur.

«Eğer sen doğurursan o çocuk hûrdür» dese, **kadın da ölü bir çocuk, sonra da diri bir çocuk doğursa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, diri olan âzâd edilmiş olur. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ) demislerdir ki: Diri doğan çocuk âzâd edilmiş olmaz. Çünkü şart, ölü çocuğun doğmasınayle gerçekleşti. Nitekim daha önce anlatıldı. Ve yemin şartın cezasına hâcet kalmayarak bozuldu. Zirâ, ölü hürriyet için mahal değildir. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Mutlak söylenilen çocuk ismi akıllı bir insanın sözünü doğrulamak için hayatı vasfiyle kayıtlıdır. Zirâ, eğer hayatı vasfi ile kayıtlanmasa geçersiz olur. Çünkü yemin eden kimse hürriyetin isbâtinî cezâen kasد etmiştir. Hürriyet ise ölüde sâbit olmaz. Şu halde hayatı vasfi ile kayıtlanır. Nitekim yemin eden kimse nin: «Eğer çocuğu diri doğurursan» demesi gibi. Talâkin cezası ve annenin hürriyeti bunun hilâfinadır. Zirâ kayıtlamaya elverişli değildir.**

Bir kimse, fûlâna borcunu bugün ödemeye yemin etse ve borcu geçmez yâhûd kalp paradan ödese veya başkasının hakkı olan parayı verse yâhûd bu parayla ona bir şey satsa da teslim alsa, yemini bozulmaz. Yâni, bir kimse fûlâna borcunu bugün ödeyeceğim, diye yemin etse de, ödese, sonra fûlân bu paraların bir kısmını kalp veya geçmez akça veya başkasının hâkkı bulsa, yemini bozmuş olmaz. Zirâ, kalp olmak kusûrdur. Kusûr ise, cinsi yok etmez. Bundan dolayı kalp parayla izin verse, borcunu ödemmiş olur. Yemini yerine getirmenin şartı bulunur.

بَابُ الْحَلْفِ عَلَى الْقَوْلِ

SÖZE YEMİN BÂBI

Bir kimse «Fülân ile konuşmam» diye yemin etse ve fülân uyurken onunla konuşarak uyandırsa, yeminini bozmuş olur. Zirâ onunla konuşmuş ve sözünü işittirmiştir. Şâyet uyandırmazsa; Kudûrî'nin beyânına göre; uyımamış olsa, ona kulak verdiği takdirde işitecek yerde bulunursa, yeminini bozulmuş olur. Muhtâr olan birincisidir.

Bir kimse: «Fülânla ancak izni olursa konuşurum» diye yemin etse, o kişi izin verip yemin eden bilmediği halde onunla konuşsa, yeminini bozmuş olur. Çünkü izin, ezândan türemiştir. Ezân; bildirmek ma'nâsına nadır. Ya da kulağa gelmekten türemiştir. Bunların hepsi ancak iştikmekte gerçekleşir.

Bir kimse: «Şu giysinin sahibi ile konuşmam» diye yemin edip giysinin sahibi o giysiyi sattıkda, yemin eden kimse onunla konuşsa, yeminini bozmuş olur. Çünkü bu izâfet, ta'riften başkasına muhtemel değildir. Çünkü insan giyside olan bir ma'nâdan dolayı başkasına düşman olmaz. Müşteri ile konuştuğu zaman da yeminini bozmuş olmaz. Şu halde bu sözle zât murâd edilir.

Bir kimse: «Şu genç ile konuşmam» diye yemin edip ihtiyârladığı zaman konuşsa, yeminini bozmuş olur. Çünkü hüküm zatâ teallük eder. Zirâ sıfat hızırda geçersizdir. Bu sıfat yemîne sebeb değildir ki, itibâr edilsin.

Şâyet bir kimse kölesine: «Eğer ben bunu satarsam veya satın alırsam bu köle hürdür.» deyip muhayyerlik ile satarsa, yeminini bozmuş olur. Köle de âzâd olur. Çünkü köle mülkünden dışarı çıkmamıştır. Onda şart mevcûddur. Eğer bir başka kimsenin kölesine: «Ben bu köleyi satın alırsam hürdür.» deyip, muhayyerlik ile satın alsa, o köle âzâd edilmiş olur. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, âzâd edilmiş olmasına

sebeb satın alanın mülküne girdiği içindir. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, âzâd edilniş olmasına sebeb, âzâdi mülke değil satın almaya bağlığı içindir. Şarta bağlanmış olan bir şey vâkî olurken yerine getirilmiş gibidir. Sanki «Muhayyerlik ile satın almaktan sonra bu köle hürdür» demiş gibi olmuştur.

Bir kimse muhayyerlikle bir köle satın aldıktan sonra âzâd etse, muhayyerliği düşer ve kölenin üzerine âzâd iktizâsı (âzâddan önce olmak üzere) mülk sâbit olur. Burada da öyledir. «Eğer sana mâlik olursam sen hürsün» dese, zikredilenin hilâfına olur ki, o kimse o köleyi muhayyerlik ile satın alsa âzâd edilmiş olmaz. Çünkü yemini bozmanın şartı mülktür. O da yoktur. Zirâ, satın alan kimse muhayyerlik ile, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, ona mâlik olmaz. Şu halde şartın cezâsı inmez. Eğer yemin eden kimse, o kölenin satışını muhayyerlik ile akd etmeyip bey-i bât (kesin satış) ile satarsa köle âzâd edilmiş olmaz. Çünkü satış tamâm olduğu gibi mülk ortadan kalkar ve cezâ mülkten başkasına inmez.

Fâsid ve mevkûf satış ile yeminini bozmuş olur. Yâni, yemin eden kimse kölesini, «Satmam» diye yemin etse, fâsid satış ile yeminini bozmuş olur. Çünkü satışın haddi mevcûddur. O da temliktir. Temellük iki taraftan olur. Bâtil satış ile satsa yeminini bozmuş olmaz. Çünkü satışın haddi mevcûd değildir.

Yemin eden kimse: «Ben bu köleyi satmazsam hür olsun.» dese de, âzâd etse, yâhûd müdebber yapsa, kendisine bağlanılan şey (muallakun aleyh) mevcûd olduğu için, yemininden dönmüş olur.

Bir kimse; nikâha, talâka, hul'a, köle âzâdına, kitâbete, kasden adam öldürmeden dolayı sulha, hibeye, sadakaya, ödünç vermeye veya ödünç almaya yemin ederse, kendi veya vekilinin fiili ile yeminini bozmuş olur.

Ben derim ki: Fukahânın istikrâzi bundan saymaları müşkildir. Çünkü Fakîhler, istikrâza tevkîl bâtildir, diye açıklamışlardır. İmdi ona yeminin bozulması terettüb etmemek vâcib olur. Zirâ bâtil üzerinde hükm terettüb etmez. İdâ' (emânet vermek), istidâ' (emânet almak), iâre (ödünç vermek), istiâre (ödünç almak), zebh (boğazlamak), köleyi dövmek, borcu ödemek ve almak, binâ, terzilik, giyim ve hamî, bunların hepsinde, yemin eden kimse fiili ile veya vekilinin fiili ile yeminini bozmuş olur. Yâni, bir kimse, «Eğer evlenirsem şöyle olsun.» diye yemin edip, evlense veya vekili onu evlendirse, yeminini bozmuş olur. Diğer süretlerde dahî hal böyledir. **Bunun vechi şudur:** Bunlarda vekil hâlis elcidir. Hattâ haklar emredene râci olur. Sanki âmir, vekilinin yapmış olduğu işi kendisi yapmış gibi olur.

Yemin eden kimse şu husûslarda yalnız kendi fiili ile hânis olur. Yâni, vekîlinin fiili ile yemini bozulmaz. Satmak, satın almak, kirâya vermek, kirâlamak, bir maldan dolayı anlaşmak, husûmet, taksim ve çocuğu dövmek, bunların hepsinde de yalnız kendi fiili ile yemini bozulur.

Sen bilirsin ki, istikrâzda vârid olan i'tiraz burada çocuğu dövmekte de vâriddir. Zirâ çocuğu dövmek hissi bir fiildir. Bir yerden diğer yere geçmez. Ancak sahîh tevkîl olursa geçer ve sihhati mallarda olur. Şu halde köleye bakarak sahîh olur ve çocuğu bakarak bâtl olur.

Konuşmam diye yemin eden kimse, namazında yâhûd namazı dışında Kur'ân-ı Kerîm okumakla, tesbih etmekle veya «Lâilâhe illallah» demekle yâhûd tekbir getirmekle, bize göre yeminini bozmuş olmaz. Çünkü o kimseye örfen ve şer'an konuşan denmez. Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, yeminini bozmuş olur. Kiyâs da budur.

Yemin eden kimse: «Fûlân ile konuştugum gün kölem hürdür.» dese, yemin gece ve gündüze sarf edilir. Nitekim daha önce sebebi geçti ki, gün süreksiz bir file bitişik olsa, o gün ile mutlak vakit murâd olunur.

Gün ile gündüze niyet etmek sahîhdir. Çünkü gün (yevm) vakitte kullanıldığı gibi gündüz ma'nâsında da kullanılır. Bu İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir. Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, kazâen tasdik olunmaz. Çünkü yevm'in gündüz ma'nâsında kullanılması örf olmamıştır.

«Fûlân ile konuştugum gece kölem hürdür.» dese, yemin hassaten geceye yapılmış olur. Çünkü gece mutlak vakitte kullanılmaz.

Su kadar var ki, sözü gâye bildirir. Hattâ gibidir. Binâenaleyh: «Ben fûlân ile konuşmam, su kadar var ki Zeyd gelirse konuşurum», yâhûd «Zeyd gelinceye kadar fûlân ile konuşmam.» dese, eğer Zeyd'in gelmesinden önce konuşursa yeminini bozmuş olur. Aksi takdirde müddet ta'yini geçersiz olur.

Şâyet «Fûlânın kölesiyle konuşmam», «Fûlânın giysisini giymem», «Fûlânın evine girmem», «Fûlânın yemeğini yemem» veya «Fûlânın hayvanına binmem» diye yemin etse, meselâ: «Fûlânın su kölesiyle konuşmam» demekle muzâfa işaret ederse ve o fûlân o şeyi mülkünden çıkarmakla fûlânın şeye izâfeti ortadan kalkarsa, yemininden dönümş olmaz. Çünkü yemin fûlâna mülk izâfeti ile bir ayn'a muzâf olarak addedilmiş olur. Binâenaleyh, mülkün zevâlinden sonra yemin kalmaz. Nitekim işaret etmese hükmü budur. Çünkü bu ayn'ların, yâni; köle, giysi, ev, yemek ve binek hayvanının bizâtihî terk edilmeleri maksûd

değildir. Belki bunlar sâhibleri tarafından eziyet görüldüğü için terkedilirler. Yemin, yemin eden kimsenin maksâdına göre yapılır. Sanki yemin eden kimse: «Fûlânın mülkü olduğu müddetçe» demiş gibi olur. Yenilenen gibidir. Yâni, o fûlân bir başka köle veya başka giysi veya başka ev veya hayvan satın almakla, zikredilen şeylerde mülk yenilenirse yemin eden kimse icmâen yeminini bozmuş olmaz. Eğer yemin eden kimse işaret etmedi ise, yâni fûlâna muzâf edip ve muzâfa işaret etmedi ise, izâfetin ortadan kalkmasından sonra yeminini bozmuş olmaz. Çünkü yemin eden kimse yeminini fûlâna muzâf bir mahalde vâki fiil üzere akd eylemiştir, o fiil ise mevcûd değildir. Binâenaleyh yeminini bozmuş olmaz.

Yenilenen şyede mülk olduğu halde fiil ile yemin eden kimse yeminini bozmuş olur. Çünkü lâfz mutlaktır. Şu halde itlâkı üzere icrâ olunur.

Arkadaş ve zevce hakkında yemin eden kimse işaret olunan şey ortadan kalktıdan sonra dahi yeminini bozmuş olur. Yâni yemin eden kimse, «Fûlânın şu arkadaşı ile» veya «Fûlânın şu zevcesi ile konuşmam», diye yemin etse ve arkadaşlık ve zevciyyetin ortadan kalkmasından sonra konuşsa, icmâen yeminini bozmuş olur. Çünkü hür kasden terkedilir. İmdi izâfet sirf ta'rîf içindir ve muzâfun ileyhde bir ma'nâya dâvet eden şey açık değildir. Çünkü o ta'yîn edilmemiştir. Yâni yemin eden kimse: «Ben fûlânın arkadaşıyle konuşmam. Çünkü fûlân benim düşmanımdır.» dememiştir. İmdi izâfetin devâmi şart kılınmamıştır. Fakat az önce yukarıda geçen şey bunun hilâfinadır. Çünkü zikredilen a'yân zâtları için terk edilmezler. Köleden başkasının terk edilmesi zâhirdir. Kezâ köle dahi zâhir rivâyet üzere terk olunmaz. Çünkü köle âdiliği ve mertebesinin düşmesi için cemâdâta (cansız şeylere) katılmıştır.

İmdi izâfeti mu'teber olup, yemin eden kimse, onun ortadan kalkmasından sonra yeminini bozmuş olmaz. İşaret edilenden başkasında; meselâ, «Ben fûlânın arkadaşıyle veya fûlânın karısıyle konuşmam.» der de, sonra dostuna düşman olmak veya karısını bâinen boşaması sûretiyle nisbet ortadan kalkar da, konuşursa yeminini bozmuş olmaz. Çünkü hür kimse mücerred başkası için terk edilebilir. İşareti terk edince, o terk, o muhtemele delâlet eder. Zirâ, ayn'ı için olsaydı ta'yîn ederdi. Binâenaleyh, izâfet ortadan kalktktan sonra, bu ihtimâlle beraber yemininden dönmiş olmaz.

Yemin eden kimse, yemininde niyyetsiz «Hîsyn» ve «Zaman» kelimelerini zikrederse murâd olunan yarınlı yıldır. Zirâ «Hîsyn» kelimesiyle az zaman murâd olunur. Allah Teâlâ (C.C.) :

فَسْبُحْاً نَّالَهِ حِينَ تَسْوُنَ

«Akşama girerken Allah'ı tesbih edin.» (1) buyurmuştur.

«Hiyn» ile bazan kırk yıl murâd olunur. Allah Teâlâ (C.C.) buyurdu ki:

هَلْ آتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينَ مِنَ الدَّهْرِ ...

«İnsanın üzerine zamandan öyle bir hiyn gelmiştir ki...» (2)

Bazan da bu «hiyn» ile altı ay murâd olunur. Allah Teâlâ (C.C.) buyurdu ki:

تَوْتَيْ أَكْلَهَا كُلَّ حِينٍ

«(O ağaç) her hiyn yemişini verir durur.» (3)

Ibn Abbas (R.A.) bu âyette geçen «hiyn» i altı ay, diye tefsir etmiştir. Bu tefsîr orta (vasat) dır. Şu halde, altı aya yorumlanır. «Zaman» lâfzı da «Hiyn» ma'nâsında kullanılır. Niyyetle, niyyet olunan şey murâd olunur. Çünkü, niyyet ettiği şey sözünün hakikatidir.

«Dehr» lâfzı ile murâd malûm değildir. İmâm A'zam Ebû Hanîfe (Rh.A.): «Belirsiz olan dehrin zikriyle murâd nedir, bilmiyorum, yâni hangi şeyle takdir olunur bilmiyorum» demiştir.

İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, dehr; hiyn ve zaman gibi yânim yıldır.

Dehr lâfzı belirli olduğu halde, onunla sürekli zaman (ebed) murâd olunur.

«Eyyâm» lâfzı ile, belirsiz olduğu halde üç gün murâd olunur. Zîrâ lâfız cem-i münekker (belirsiz çoğul) dir. Belirsiz olarak zikredilmiştir. Şu halde çoğulun en azını kapsar. O da üçtür.

Cok günler, günler ve aylardan murâd on'dur. Yâni, yemîn eden kimse, şâyet kölesine: «Eğer bana çok günlerde (eyyâm-ı kesirede)

(1) Rûm sîresi (60), âyet: 17

(2) El-İnsan sîresi (31), âyet: 1

(3) İbrâhim sîresi (52), âyet: 25

hizmet edersen hürsün.» dese, bu eyyâm-ı kesire, İmâm A'zam' (Rh. A.) a göre, on gündür. Zirâ, bu lâfız eyyâm isminin içine aldığı ma'nâ-nın en çogudur. İmâmeyn (Rh. Aleyhimâ); «Yedi gündür» demişlerdir. Eğer yemin eden kimse günlerce konuşmamaya yemin etse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, on gündür. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, bir hattanın günleridir.

Eğer belirli olarak aylarca (şuhûrda) konuşmamaya yemin etse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, on aydır. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, oniki aydır. Zirâ, «Şuhûr» lâfzındaki «lâm» belirliliği ta'rîf içindir. O da zikredilen oniki aydır. Çünkü, şuhûr lâfzı oniki üzerinde döner. İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: Şuhûr lâfzı ma'rife cemi'dir. Bu lâfz, zikredilen şeyin en son haddine munsarîf olur. O da on'dur.

Yemin eden bir kimse: «Önce satın aldığım köle hürdür.» dese de, bir köle satın alsa, âzâd edilmiş olur. Zirâ, o kölenin önce satın alınması başka köle satın alınmasına muhtâc değildir. Eğer iki köleyi birden satın alıp, ondan sonra bir başka köle dahî satın alsa, onlardan biri aslâ âzâd edilmiş olmaz. Zirâ, ilk lâfzı ferddir, başkası ondan önceye geçmez. Onunla berâber de olamaz. Halbuki öncelik yoktur.

Eğer, yemin eden kimse «Yalnız» sözcüğünü eklerse, üçüncü köle âzâd edilmiş olur. Yâni, «Yalnız satın aldığım köle hürdür.» demiş olsa, üçüncü köle âzâd edilmiş olur. Çünkü, burada öncelik vardır.

Yemin eden bir kimse, «Son olarak satın alacağım köle hürdür.» dese, bir köle satın aldıktan sonra ölse, o köle âzâd edilmiş olmaz. Çünkü, âhir için evvel lazımdır. Halbuki bundan önce köle satın almak yoktur. **Eğer, bir diğer köle satın aldıktan sonra ölse, ittifâken o diğer köle, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, malın hepsinden, satın aldığı gün den itibâren âzâd edilmiş olur. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre, öldüğü günden itibâren malının ücťe birinden âzâd edilmiş olur.** Çünkü sonralık yemin edenin ölümü ile gerçekleşmiştir. Şu halde ölüken, ücťe birden âzâd edilmiş olur.

İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili şudur: O kölenin, satın alma vaktinde sonuncu olduğu, ölüm ile belli olur. Şu halde satın alma vaktinden itibâren âzâd edilmiş olur.

Yemin eden kimsenin: «Beni şöyle bir haber ile müjdeleyen köle hürdür» demesiyle; üç köle ayrı ayrı oldukları halde müjdeleseler, üç kölenin ilk müjdeleyeni âzâd edilmiş olur. Çünkü müjde (bişâret), yüzün derisini (beşeresini) değiştiren haberin adıdır. Şu halde o haberin sevindirici olması örfde şart kılınmıştır. Bu ise ancak birinci köleden gerçekleşmiş olur.

Eğer üçü beraber gelip müjdelerse, hepsi âzâd edilmiş olur. Çünkü müjde hepsinden tahakkuk etmiştir.

Yemin eden kimsenin babasını keffâret için satın alması sahîhdır. Yâni, yemin eden kimsenin babasını yemin keffâreti için niyyet edip satın alması câiz görülmüştür. Kezâ oğlunu yemin keffâreti niyyeti ile satın alması câizdir. İmâm Züfer ve İmâm Şâfiî (Rh. Aleyhimâ) ayrı görüştedirler.

Azâdına yemin ettiği köleyi keffâret-i yemin niyyeti ile satın alması câiz değildir. Yâni, yemin eden kimse: «Eğer şu köleyi satın alırsam hûrdür.» deyip, köleyi satın aldıkda, yemin keffâreti için niyyet etse câiz olmaz. Zirâ, keffâretin sıhhatının şartı, niyyetin, âzâdin illetine bitişik olmasıdır. Azâdın illeti ise yemîndir. Burada âzâdın illeti «Eğer satın alırsam» sözüdür. Satın almak ise âzâdın şartıdır. Zirâ, âzâd satın alma sırasında, ancak geçmiş yemîne muzâf olur. Şu halde yemin vaktinde keffâret niyyeti yoktur. Yemin eden kimse nikâhla çocuk doğuran câriyeye «Eğer ben mâlikinden satın alırsam, yemin keffâretim için hûrsün.» deyip, ondan sonra satınalsa, o câriye şart bulunduğu için âzâd edilmiş olur. Lâkin keffâret için câiz olmaz. Zirâ onun hürriyeti çocuk doğurmakla hak edilmiştir. Her bâkîmdan yemîne muzâf olmaz. Şâyet yemin-eden kimse bir kinnaya (kadın köleye), «Eğer ben seni satın alırsam yemin keffâretim için hûrsün» dese, bu birinci mes'elenin hilâfinadır. Burada eğer bu kadın köleyi satın alırsa keffâret için câiz olur. Çünkü bunun hürriyeti başka bir işe dayanmış değildir. Yemin eden kimse onun hürriyetini niyyete bitiştirmiştir.

Yemin eden kimsenin: «Eğer bir câriye odalık edinirse hûrdür.» demesi ile odalık edindiği câriye âzâd edilmiş olur. Halbuki bu takdirde o câriye mülküdür. Zirâ onun hakkında yemin mülke tesâdûf etmesi ile yemin mün'akit olmuştur. Lâkin satın alıp döşegine aldığı câriye değil. Zirâ bu câriye âzâd edilmiş olmaz. İmâm Züfer (Rh.A.), «Âzâd edilmiş olur, çünkü satın almak ancak mülkte olur, imdi odalık edinmenin zikri delâlet veyâ zamir yönünden mülkün zikridir.» demiştir. Zirâ İmâm Züfer (Rh.A.) iktizâya kâil değildir.

Bizim delîlimiz şudur: Mülk teserrî zarûretinden dolayı zikredilmiş sayılır. İmdi teserrî zarûretin miktârı ile takdir olunur. Cezânın sıhhati hakkında zâhir olmaz. O da hürriyettir.

Yemin eden kimsenin «Her memlüküm hûrdür» demesi ile ümmü veled ve müdebber câriyeleri ile köleleri âzâd edilmiş olur. Çünkü rakabeten ve yed'en onlarda mülkün sâbit olması ile onlarda mutlak izâfet vardır. Lâkin mükâtepleri ancak eğer onlara da niyyet ederse âzâd

edilmiş olur. Zirâ yed'en mülk sâbit değildir. Bu bakımından mükâtebin iktisâbına mâlik olmaz. Ve mükâtebesi ile cimâî helâl olmaz.

Yemîn eden kimsenin üç kölesine: «Şu, yâhûd şu, yâhûd şu hûrdür» demesi ile, hemen üçüncü köle âzâd edilmiş olur. İki öncekilerin âzâd edilmesinde yemîn eden kimse muhayyerdir. Çünkü yemîn eden kimsenin sözünün gelişi iki öncekinin birinde âzâdi gerektirmektir. Bundan dolayı yukarıda geçen sözünde üçüncüyü ortak kılmış; ikisinden biri hûrdür ve bu dâhi hûrdür, demek gibidir. Mâtûfun aleyh, sözün başından alınmış olandır. Ta'yinle zikredilen ikiden biri değildir. Bu konuda değerli araştırmalar vardır. Biz onu Mirkât'ul-Usûl'de zikrettik.

Talâk gibidir. Yâni, şâyet üç karısı olan kimse «Bu kadın boştur» veya «Bu kadın ve bu kadın» dese idi, sonuncu kadın boşanılmış olur ve iki önceki kadınlarda koca muhayyer kalırı.

Bir de ikrâr gibidir: Yâni, şâyet bir kimse «Benim üzerimde fûlân kimsenin veya fûlân kimsenin ve fûlân kimsenin bin dirhemî vardır.» diye ikrâr etse, beşyüz dirhemî son olarak zikrettiği fûlânın olup, beş yüzü iki önceki fûlânla fûlânın arasında olur.

Lâm harfi; başkasının niyâbetini kabûl eden bir fiile müteallik olsa, satmak, satın almak, kirâlamak, terzilik, boyacılık ve kalfalık gibi, sözü söyleyen için, o başkasına emri gerektirir. Tâ ki (lâm) harfi, başkasına o fiilin ihtisâsını ifâde etsin. Zirâ (lâm) in ma'nâsı ihtisâs içindir. İhtisâs ise burada ancak tevkili ifâde eden iş ile gerçekleşmiş olur.

Yemîn eden kimse: «Eğer ben senin için bir giysi satıverirsem» diye yemîn etse, eğer muhâtabın emri olmaksızın giysiyi satarsa, yemîni bozmuş olmaz. Zirâ tevkîl yoktur.

Gerek muhâtab o giysiye mâlik olsun, gerekse olmasın müsâvidir. Şâyet yemîn eden kimse, «Senin elbiseni» derse, bunun hîlâfinadır. Çünkü bu söz, giysisinin onun mülkü olmasını iktizâ eder. Nitekim, yakında açıklaması gelecektir.

Eğer «lâm» bir ayn'a ve yâni niyâbet kabûl etmeyen bir fiile mukârin olursa, yemek, içmek, giymek ve çocuğunu dövmek gibi; — Çocuğunu dövmek sözü, köleyi dövmekten ihtarâzdır. Çünkü, köleyi dövmek başkasının niyâbetini kabûl eder. — muhâtabın mülkü olmasını gerektirir. Zirâ bu, ihtisâsin kemâlidir.

Yemîn eden kimse: «Eğer senin giysini satarsam.» diye yemînin de, eğer muhâtabın giysisini emir olmaksızın satarsa, yemînini bozmuş

olur. Satanın bunu bilip bilmemesi müsâvidir. Meselâ, üzerine yemin edilen kimse elbiselerini yemin edenin elbisesi içine saklar, yemin eden de bilmeyerek onu satar. Bu mes'ele (Lâm) in ayn'a mukârin olmasının benzeridir. (Lâm) in niyâbet kabûl etmeyen fiile mukârin olmasının benzerine gelince; «Eğer senin yemeğini yersem» veya «Senin meşrûbâtını içersem.» demek gibi ki, yiyeceğin, içeceğin muhâtâbin mülkü olmasını gerektirir. (Lâm) her ne kadar sûreten yemeğe taallûk etse de, ma'nen yiyeceğe mütealliktir.

Çocuğu dövmekte ise, mülkün hakîkatı tasavvur olunamaz. Belki, ihtisâs murâd olunur.

Bir kadın kocasına: «Benim üzerinde bir kadın nikâh ettin.» dedikte, **koca:** «Benim her karım boşтур!» derse, söz söyleyen kadın dahî boşanılmış olur. Zirâ, «Her karım» sözünde dâhildir.

Konusan kadından başkasına niyyeti dahî sahîhdır. Çünkü, koca bu sözü o konuşan kadını râzi etmek için söylemiştir. Onun murâdi konuşan kadından başkasıdır. Lâkin bu zâhirin hilâfidir. Şu halde, diyanet yönünden koca tasdik olunur, kazâen tasdik olunmaz.

— İKİNCİ CİLDİN SONU —

FİHRİSTLER

- Kitapta geçen Sûre ve Âyet-i Kerîmelerin fihristi
- Kitapta geçen Hadîs-i Şerîflerin fihristi
- Açıklamaların fihristi.
- Şâhîs isimleri fihristi.
- Eserde geçen Kitap isimleri fihristi.



KİTAPTA GEÇEN SÜRE VE
ÂYET-İ KERİMELERİN FİHRİSTİ

— A —

Süre No :	Sürenin Adı :	Kitapta Geçen	
		Ayet No :	Sahife :
46	Ahkâf	15	263
7	A'raf	30	63

— B —

2	Bakara	221	113
2	Bakara	225	363
2	Bakara	228	253
2	Bakara	229	162, 169, 187, 224, 227
2	Bakara	230	180, 188, 217, 351
2	Bakara	231	212
2	Bakara	233	272, 284, 286, 287
2	Bakara	234	254
2	Bakara	235	260
2	Bakara	236	130, 132
2	Bakara	283	172

— C —

28	Cin	8	387
----------	-----------	---------	-----------

— D —

31	Dehr (İnsan) ...	1	398
----------	------------------	---------	-----------

— E —

6	En'âm	106	4
8	Enfâl	39	5
8	Enfâl	63	172
8	Enfâl	65	17

— F —

48	Feth	16	43
----------	------------	----	-------	----

— H —

22	Hacc	39	3, 4
22	Hacc	40	3
15	Hicr	85	4
49	Hucurat	9	51
49	Hucurat	10	298
11	Hûd	97	183

— İ —

14	İbrahim (A.S.) ..	25	398
31	İnsan (Dehr) ...	1	398
94	İnsirâh	5	176

— K —

18	Kehf	24	374
----------	------------	----	-------	-----

— L —

111	Leheb	1	171
31	Lokmân (A.S.) ..	14	263
31	Lokmân (A.S.) ..	15	9, 285, 298

— M —

5	Mâide	89	364, 369
5	Mâide	91	79
47	Muhammed (S.A.V.)	11	125
58	Mücâdele	3	233
58	Mücâdele	4	238
60	Mümtehine	9	289

60	Mümtehine	10	153, 258
----------	-----------------	----------	----------

— N —

16	Nahl	91	367
16	Nahl	125	4
27	Neml	21	296
4	Nisâ	3	111, 129
4	Nisâ	20	227
4	Nisâ	23	82
4	Nisâ	24	107, 111, 129, 145
4	Nisâ	92	27, 170
4	Nisâ	141	122
24	Nûr	4	244
24	Nûr	6	242
24	Nûr	25	365

— R —

60	Rûm	17	398
----------	-----------	----------	-----

— S —

26	Şûarâ	4	171
42	Şûrâ	25	96

— T —

66	Tahrîm	1	371
66	Tahrîm	2	371
65	Talâk	1	164, 217, 260
65	Talâk	4	253, 254
65	Talâk	6	139, 281
9	Tevbe	5	5
9	Tevbe	29	5
9	Tevbe	36	5

— Y —

10	Yûnus (A.S.) ...	88	94
----------	------------------	----------	----

KİTAPTA GEÇEN
HADİS-İ ŞERİFLERİN FİHRİSTİ

— A —

<u>Hadis-i Şerifin mevzû' :</u>	<u>Sahife</u>
Adak hakkında	367
Adağın yerine getirilmesi hakkında	372
Altın ve ipek eşyalar hakkında	69
Âzâd etme hakkında	294
Azl hakkında	76

— B —

Bakılmayacak yerler hakkında	74
Boşama hakkında	164

— C —

Câriyenin âzâd olması hakkında	311
Câriyenin talâkı hakkında	254
Ciddî ve şakası olmayan üç şey hakkında	300, 365
Cum'a günü tırnak kesmek hakkında	90

— Ç —

Çocuğun malî hakkında	285
-----------------------------	-----

— D —

Dâr-ı Harb'de yiyecekler hakkında	15
Da'vete icâbet etmek hakkında	67
Dînini değiştirenler hakkında	43
Dül kadınlar hakkında	118

— E —

Elin borcu hakkında	171
Evlenmeden önce, evlenilecek kadını görmek hakkında	75
Eyerler üzerindeki ferçler hakkında	171

— H —

Hâmileler hakkında	78
Hasıyy hakkında	76

— İ —

İçki ve Kumar hakkında	79
İnsanların ortak olduğu şeyler hakkında	60
İddet hakkında	164
İyi geçinmek hakkında	288

— K —

Kadınların velâsı hakkında	357
Kadınların lâ'net etmesi hakkında	244
Karaborsaçilar hakkında	89
Kavmin kölesi hakkında	41
Köle ve Mükâteb hakkında	165
Kur'ân-ı Kerîm hakkında	84

— L —

Lâ'netleşmeler hakkında	245
-------------------------------	-----

— M —

Mü'min'in kendini zelil etmesi hakkında	10
---	----

— N —

Namazı emretmek hakkında	121
--------------------------------	-----

— O —

Oğulun malı hakkında	149
Oyun oynamak hakkında	87

— Ö —

Örs ve Harâc hakkında	36
-----------------------------	----

— P —

Pınarın harimi hakkında 55

— S —

Sadaka ve Hediye hakkında 349
 Süsler hakkında 69
 Sütkardeşliği hakkında 157

— T —

Tâif'in köleleri hakkında 300
 Talâk hakkında 66
 Tunç yüzük hakkında 69

— Ü —

Ümm-ü veled hakkında 310, 339

— V —

Velâ hakkında 352, 354
 Veliler hakkında 123

— Y —

Yabancı kadına şehvetle bakmak hakkında 75
 Yalan yere yemin etmek hakkında 362
 Yarışmalar hakkında 88
 Yemin etmek hakkında 366
 Yemini bozmak ve dönmek hakkında 367, 370
 Yeminde istisnâ hakkında 374

— Z —

Zenginler hakkında 126
 Zi - rahm-i mahrem hakkında 299

— AÇIKLAMALARIN
ALFABETİK FİHRİSTİ —

— A —

Âciz ve kadınla zaîfin cihâdı	6
Âhiret kardeşi	359
Ahsen-i talâk	182
Afel	249
Afla	249
Akid esnâsında ödenecek mehr	130
Ali' (K.V.) nin Müslüman oluşu	49
Altın yüzük kullanmak	68
Âsilerle çarşışmak	50
Atan	54
Azl	76

— B —

Bâğı	50
Bâin talâk	182
Balcağız	218
Batman	238
Beynûnet-i mugallâza	188
Beynûnet-i kat'iyye	188
Beynûnet-i Kübrâ	188
Beynûnet-i Sugrâ	188
Bid'i talâk	182
Boşamanın sebebleri	163

— C —

Câhiliyye Devri nikâhları	114
Cihâd	3
Cihâd'a izin verilmesi	3
Cizye	12
Çu'l ale'l'cihâd	7

— Ç —

Çocuğa kimin bakması gereklidir?	270
--	-----

— D —

Dâr-ı Harb	31
Dâr-ı İslâm	31
Diş yıptırmak	71
Diyânet öpmesi	83
Düğün ziyâfeti	67

— E —

Ebeveyn, evlâtını harbe gitmekten men edebilir mi?	6
Ebvâ	18
El ile istimnâ	76
Emân	11
Emân bil'kitâbe	11
Emân-ı sarîh	11

— F —

Fârr	207
Fârr'ın karısı	207
Fiili ric'at	212

— H —

Hadd-i kazf	241
Hamam âdâbi	91
Hasen-i talâk	182
Hîdâne	270
Hîzâne	270
Hul'	224
Hulle	218
Hürmet-i galîza	188
Hürmet-i hafîfe	188
Hürmet-i kübrâ	188
Hürmet-i sugrâ	188

— I —

Innîn	248
-------------	-----

— İ —

İhbârî cümle	101
İhrâz	14
İlk gazve	18
İlk seriyye	18
Îmân	93
İpek eşyâlar	68
İslâm Dinine girmek isteyen ne yapar?	97
İstilâd	327
İstishâb kâidesi	203
İvaz	22
Izinsiz olarak bir yere bakmak	73

— K —

Kavlı ric'at	212
Kinn	144
Kînna	144
Kefâet	125
Koca, karısını nerede oturtmakla mükelleftir?	281
Koca, karısının kimlerle görüşmesine mâni' olabilir?	282
Koltuk altı ve kasık kıllarını tıraş etmek	91
Köle ve câriye âzâdi	293
Küffâr'dan istenilen üç şey	7

— L —

Liân	241
------------	-----

— M —

Mâbetlere karşı hürmet	84
Masturbation	76
Mecbûb	248
Men	13
Mehîr	129
Mehr-i misil	131
Mehr-i müeccel	131
Menea	27
Mevkûf	144
Mevlîl muvâlât	359
Muzaffer komutanın yapacağı işler	37
Mut'a nikâhi	114

Mürekkebât-ı İhbâriyye	101
Müste'men	25
Müstenfîr	6
Müşâ'	15
Müştehât	108

— N —

Nafaka	276
Nafaka kime âiddir?	276
Nefel	17
Nefîr	6
Nefîr-i âmm	6
Nefîr-i hâss	6
Nefr	6
Nikâhin şer'i dâi ve sebebleri	100

— Q —

Okunmayacak hâle gelen Dini kitaplar ne yapılır?	83
--	----

— R —

Rakîk	144
Ratk	249
Resûlüllah' (S.A.V.) ın ilâsinin sebebi	220
Retka	249
Ric'at	212
Ric'i talâk	182

— S —

Sa'	238
Sebkat	242
Semen	22
Seriyye	18
Sütanne	156
Sütkardes	156

— T —

Tahammül	106
Takma veya kaplama dış yaptırmak	71
Talâk kaç kısımdır?	182

FİHRİST

415

Ta'lik	200
Tebvie	147
Tehiyye öpmesi	83

— V —

Velîme	67
--------------	----

— Y —

Yemek, içmek âdâbı	63
Yüzük takmak	68

— Z —

Zahr	232
Zevi'l - erhâm	299
Zihâr	232
Zî - menea	27
Zî - rahm	299

— SAHİS İSİMLERİ —
FİHRİSTİ —

— A —

Abdullah ibn ABBÂS (R.A.) : 22, 82, 293, 374, 375, 398
Abdullah b. AMR (R.A.) : 270
Abdullah ibn MËS'ÙD (R.A.) : 67, 84, 374
Ábdurrahmân ibn ÖMER (R.A.) : 293, 374
Abdurrahman b. AVF (R.A.) : 293
AHMED /Ímâm, Ebû Abdullah/ (Rh.A.) : 3, 40, 43, 67, 73, 270, 331
ÂLŞE /Âişe-i Sıddîka/ (R.Anhâ) : 75, 90, 218, 220, 263, 293
Akseki (Ahmed Hamdi) . 97
ALÎ /Ebû Tûrâb/ (R.A.) : 8, 49, 50, 68, 69, 115, 126, 391
Amr b. ÂS (R.A.) : 73
Âsim Efendi (Mütercim) : 49
Attâbi (Rh.A.) : 33, 385

— B —

Berîre (R. Anhâ) : 349
Beyzâvî /Kâdî/ (Rh.A.) : 198
Bilmen (Ömer Nasûhî) : 25, 83, 84, 93, 238, 276
BUHÂRÎ /Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl el - Cu'fî el - Buhârî/
(Rh.A.) : 40, 43, 67, 114

— C —

Ca'fer /Ca'fer-i Sâdîk/ (R.A.) : 49

— D —

Dâre - Kûtnî (Rh.A.) : 310
Davudoğlu (Ahmed) : 3, 6, 8, 12, 18, 50, 73, 100, 115, 125, 156, 163; 212,
218, 220
Devânîkî /Ímâm Ebû Ca'fer ed - Devânîkî/ (Rh.A.) : 65

— E —

- Ebû Bekir Sîddîk (R.A.)** : 40, 44, 220, 293
Ebû Dâvûd (Rh.A.) : 114, 270
Ebû Hanîfe /Îmâm A'zam/ (Rh.A.) : 11, 13, 21, 27, 28, 35, 38, 40, 44, 48, 52, 53, 56, 62, 65, 77, 79, 80, 83, 86, 95, 98, 99, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 124, 135, 136, 137, 140, 141, 142, 143, 146, 147, 150, 153, 156, 157, 159, 160, 172, 174, 175, 187, 194, 195, 197, 198, 204, 211, 219, 229, 230, 235, 236, 249, 262, 265, 267, 268, 289, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 314, 318, 321, 322, 326, 328, 333, 338, 339, 341, 344, 345, 346, 347, 348, 354, 356, 359, 368, 369, 372, 375, 380, 382, 383, 385, 386, 387, 389, 391, 392, 395, 396, 398, 399
Ebû Hüreyre /Abdurrahman ibn-i Sahr-i Ezdi/ (R.A.) : 73, 316
Ebû'l - Kâsim Saffâr (Rh.A.) : 139
Ebû'l - Leys /Fakîh, Hâfız/ (Rh.A.) : 88, 92, 139, 326, 373
Ebû Muhammed Mes'ûd b. el - Hüseyin /Şeyh/ (Rh.A.) : 335
Ebû Suheyl (Rh.A.) : 106
Ebû Ubeyd (Rh.A.) : 218
Ebû Yûsuf /Ebû Yûsuf Yâkûb ibn-i İbrâhim el - Ensâri/ (Rh.A.) : 29, 35, 38, 44, 48, 62, 65, 79, 81, 86, 88, 106, 114, 115, 116, 137, 147, 153, 166, 187, 204, 219, 277, 306, 308, 311, 312, 318, 321, 322, 323; 330, 339, 341, 347, 352, 354, 355, 356, 367, 368, 369, 380, 382, 385, 386, 387, 391, 396
Enes ibn Mâlik (R.A.) : 3, 6, 83
Evs b. Sâmit (R.A.) : 232
Ezherî (Rh.A.) : 218

— F —

- Fahru'l - İslâm (Rh.A.)** : 59, 237
Fakîh-i Mekki (Rh.A.) : 245
Fâtûme (R. Anhâ) : 49
Firûzâbâdî : 49

— H —

- Hadîce (R. Anhâ)** : 49
Hafsa (R. Anhâ) : 220
Hâkim b. Hizâm (R.A.) : 270, 293
Hamîdü'd - Dîn /Şeyh/ (Rh.A.) : 104
Hamza (R.A.) : 18, 49

Hârîce b. Hüzâfe (R.A.) : 73**Hasan (R.A.)** : 49**Hasan /İmâm/ (Rh.A.)** : 48, 117, 249**Hasan Basri (R.A.)** : 178**Hassâf (Rh.A.)** : 157, 250, 273, 277**Havle /Huveyle, Havle bint-i Mâlik b. Sa'lebe/ (R. Anhâ)** : 232**Hilâl b. Ümeyye (R.A.)** : 241, 242**Hişâm (Rh.A.)** : 276**Hüseyin (R.A.)** : 49**— I, İ —****İYÂZ /Kâdî Ebû'l - Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el - Yahşûbî el - Sebtî el - Mâlikî/ (Rh.A.)** : 67**İbn-i Abdilberr (Rh.A.)** : 67**İbn-i Hibban (Rh.A.)** : 73**İbn-i Mâce (Rh.A.)** : 310**İbn Ömer (R.A.)** : 15, 63, 164**İbnü's - Sebbağ (Rh.A.)** : 279**İbn Suhnûn el - Mâlikî (Rh.A.)** : 40**İbni's - Sübkî (Rh.A.)** : 67**İBRÂHÎM Halîlu'r - Rahmân (A.S.)** : 82**İMÂMEYN /Ebû Yûsuf ile İmâm Muhammed/ (Rh. Aleyhimâ)** : 21, 31, 32, 38, 53, 56, 63, 68, 77, 80, 112, 113, 118, 119, 124, 135, 136, 141, 142, 143, 146, 147, 156, 159, 172, 174, 175, 187, 193, 194, 197, 198, 204, 211, 219, 229, 246, 262, 265, 267, 289, 290, 297, 304, 307, 309, 310, 311, 314, 328, 338, 339, 344, 345, 346, 348, 359, 383, 386, 389, 390, 392, 394, 398, 399**İSÂ (A.S.)** : 97**— K —****KÂDÎHÂN /Fahru'd - Dîn Hasan b. Mansur el - Evzecendi el - Ferğânî/ (Rh.A.)** : 39, 45, 46, 70, 71, 90, 91, 96, 105, 108, 117, 195, 226**KERHÎ /İmâm Ebû'l - Hasan Ubeydullah b. el - Hasan el - Kerhî/ (Rh. A.)** : 277**Köksal (M. Âsim)** : 18, 232**KUDÛRÎ /Ebû'l - Hasen Ahmed b. el - Kudûrî el - Bağdâdi/ (Rh.A.)** : 276, 281, 282

— M —

- MÂLİK** /İmâm Mâlik b. Enes b. Ebî Âmir el-Esbahî el-Hamîri/ (Rh.A.) : 13, 40, 63, 84, 116, 124, 163, 376
Mansûr (Halîfe) : 375
Mariyye (R. Anhâ) : 220
Mâturîdî /Şeyh Ebû Mansûr el - Mâturîdî/ (Rh.A.) : 83
Mevlânâ Şibî : 220
Muğîre (R.A.) : 75
Muhammed /İmâm, Muhammed b. el - Hasan b. Farkad eş - Seybâni/ (Rh.A.) : 11, 13, 35, 38, 44, 48, 54, 56, 62; 81, 86, 94, 104, 112, 115, 116, 120, 137, 150, 153, 166, 177, 187, 204, 219, 223, 251, 274, 276, 306, 308, 311, 312, 318, 321, 322, 339, 341, 347, 354, 356, 368, 369, 380, 382, 385, 386, 387, 391
Muhammed ibn İSHÂK (Rh.A.) : 375
Muhammed b. Mukâtil (Rh.A.) : 282, 367
MÛSÂ (A.S.) : 131
Müslîm /İmâm, Ebû'l - Hüseyin Müslîm b. el - Haccâc b. Müslîm el - Kuşeyrî en - Nisâbûrî/ (Rh.A.) : 3, 6

— N —

- Necmüddîn Neseffî** (Rh.A.) : 104
Nehâî /İmâm Nehâî İbrâhim/ (Rh.A.) : 239
Nesâî /Ebû Abdirrahmân en - Nesâî/ (Rh.A.) : 3, 6, 73
Neseffî /Kâdî Ebû Ali en - Neseffî/ (Rh.A.) : 123
Nevevî /Muhyiddîn Ebû Zekeriyyâ Yahyâ bin Şeref Nevevî/ (Rh.A.) : 67

— O, Ö —

- Osman** (R.A.) : 293
Ömer /Farûk-u A'zam/ (R.A.) : 35, 36, 41, 54, 73, 91, 163

— R —

- Râdiyuddîn** (Rh.A.) : 363
Reş id'üd - Dîn /Muhammed Nisâbûrî/ (Rh.A.) : 355
Rûyânî (Rh.A.) : 279

— S —

- Sâ'd b. Muâz el - Mervezî** (Rh.A.) : 123
Sadru'l - İslâm el - Pezdevî (Rh.A.) : 123
Sadru's - Şerîa /Sadr'uş - şerîatis - sanî, Ubeydullah ibn-i Mes'ûd ibn-i

- Tâc-iş - Şerîa Mahmûd ibn-i Sadru's - Şerîa Ahmed/ (Rh.A.) :** 41, 79, 102, 140, 148, 195, 215, 243, 255, 256, 264, 290, 301, 315, 324, 340, 362, 363, 372, 377, 378, 383, 384
Sadrü's - Şehîd Süleymân (Rh.A.) : 123, 388
Safîyye (R. Anhâ) : 323
Sâid b. Cübeyr (R.A.) : 233
Serahsî /Şemsü'l - Eimme/ (Rh.A.) : 70, 71, 83, 123, 126, 159, 372
Süleymân b. Büreyde (R.A.) : 7

— § —

- Şâfiî /İmâm; Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris b. el - Abbâs b. Osman b. Şâfiî/ (Rh.A.) :** 13, 14, 39, 44, 46, 49, 50, 84, 87, 91, 108, 109, 111, 113, 115, 116, 117, 119, 142, 147, 148, 152, 157, 189, 200, 213, 216, 219, 237, 251, 273, 277, 278, 279, 297, 304, 325, 331, 332, 348, 358, 363, 364, 369, 370, 372, 376, 396, 400
Şemsü'l - Eimme /Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es - Serahsî/ (Rh.A.) : 70, 71, 83, 123, 126, 159, 324, 372, 381
Şemsü'l - Eimme el - Hulvânî (Rh.A.) : 45
Şerîk ibn Sahmâ (R.A.) : 241, 242
Şeyhu'l - İslâm (Rh.A.) : 84, 116, 262
Şeyhu'l - İslâm Hâherzâde (Rh.A.) : 94, 326
Şuayb (A.S.) : 132

— T —

- Taberî /Kâdî/ (Rh.A.) :** 279
Tâc'üş - Şerîa /Ömer b. Sadr'üş - şeria't - ül - evvel Ubeyd ibn-i Mahmûd'il - Mehbûbî/ (Rh.A.) : 194
Temurtâşî /Şemsüddîn Muhammed bin Abdullâh Gazzî/ (Rh.A.) : 84
Tirmizî (Rh.A.) : 68

— Y —

- Yavuz (A. Fikri) :** 71, 83, 100

— Z —

- Zâhirü'd - dîn (Rh.A.) :** 81
ZEYLÂÎ /Fahrüddîn, Ebû Muhammed Osman ibn-i Ali/ (Rh.A.) : 9, 11, 29, 30, 34, 65, 66, 83, 103, 113, 117, 118, 121, 122, 130, 132, 136, 137, 138, 140, 141, 151, 157, 159, 162, 169, 172, 175, 180, 207, 233, 236, 243, 257, 273, 289, 302, 315, 324, 333, 352
Zeyneb binti Cahş (R. Anhâ) : 220

ZÜFER /Züfer b. el - Huzeyl b. Kays el - Kûfi/ (Rh.A.) : 48, 136, 143,
148, 150, 172, 173, 176, 191, 219, 265, 282, 283, 334, 371, 373, 379,
387, 400

Zü'l - Karneyn (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) 82

ESERDE GEÇEN
KİTAP İSİMLERİ FİHRİSTİ

— A —

Açıklamalı - Muâmelâth İslâm İl-
mihâli : 71, 83, 100
ASL (El - Asl fil fürû) : 59, 104,
131, 250, 274
Asr-ı Saâdet : 220

— B —

Bedâyi : 132, 277, 306, 355
Beyzâvi : 198
Buhâri : 9, 15
Bülûğ'ül - Merâm Tercüme ve
Şerhi (Selâmet Yolları) : 3, 6,
8, 12, 18, 50, 73, 76, 100, 114,
125, 158, 163, 212, 218, 220, 232,
292
Büyük İslâm İlmihâli : 83, 84, 91,
93

— C —

Câmiu'l - Kebîr : 195, 237
Câmiu'l - Kebîr Şerhi : 175, 388
Câmiu's - Sağır : 34, 69, 70, 71,
85, 195, 227
Câmiu's - Sağır Şerhi : 70, 195
Cevâmiu'l - Fîkh : 195

— E —

El - İcâbet'ül - Muhtasarat'üş -

Şerîa fî mesâil'iş - Şerîa : 76
El - Ecnâs : 94
Es - Seyf el - Meslûl : 40

— F —

Fetâvâ - i Bezzâziyye : 40
Fetâvây - i Kâdîhân : 70, 91, 95,
96, 97, 108
Fetâvây - i Suğrâ : 81, 261
Fevâid : 41, 86
Firuzâbâdî Kâmûsu : 49

— G —

Gâyetü'l - Beyân : 24, 77, 105, 279,
296

— H —

Hâniyye : 116, 181, 326, 330, 381
Hâvî : 279
Hızanetu'l - Müftîn : 269
Hidâye : 39, 69, 70, 71, 83, 103,
104, 132, 148, 168, 169, 194, 195,
245, 255, 256, 264, 166, 267, 277,
306, 314, 315, 328, 334, 335, 355,
359, 362, 377, 378, 380, 384, 390,
391
Hidâye Şerhi : 21, 267, 279, 297
Hukûk-u İslâmiyye ve İstîlahât-ı
Fîkhiyye Kâmûsu : 25, 238, 276
Hulasâ : 46, 108, 116, 270, 275,
276, 284

— İ —

- İhtiyâr** (El - İhtiyâr) : 180
İmâdiyye (El - Fusûlü'l - İmâdiyye) : 86, 115, 142, 295, 347
İslâm Dîni : 97
İslâm Tarihi : 18, 232

— K —

- Kâfi** : 20, 39, 55, 59, 66, 69, 70, 71, 78, 84, 85, 86, 100, 118, 120, 123, 132, 148, 161, 166, 186, 189, 266, 270, 273, 297, 315, 316, 333, 334, 347, 352, 355, 365, 366, 384, 385, 390, 391, 393
Kâidiyye : 350
Kâmûs Tercemesi : 49
Kenz : 65, 66, 103, 144, 151, 162, 178, 215, 257, 264, 324, 390
Keşşâf-u İstilâhât'il - Fünûn : 144, 207, 327
Kifâye : 297
Kudûrî : 123, 276, 281, 282, 394
Kunye : 87, 90, 297

— M —

- Mehsût** : 28, 46, 71, 116, 195, 242, 277, 298, 324, 325
Mecma' : 22
Mecma' Şerhi : 22
Mecmâu'l Fetâvâ : 52
Mecmûu'n - Nevâzil : 115
Megâzî : 375
Mes'ûdî : 355
Mî'râc - üd - Dirâye : 34, 102, 104, 179
Mirkât Şerhi : 218, 382
Mirkât'ul - Usûl : 401
Mudmarât : 104
Muhît : 34, 41, 86, 93, 94, 100, 118, 187, 226, 228, 355, 359, 385

- Muhtasar-u Muhît** : 355
Mültekâ : 138
Münye : 356, 357
Müşkilât : 189

— N —

- Nevâdir** : 99
Nevâzil : 374
Nihâye : 6, 28, 46, 64, 84, 101, 112, 116, 117, 148, 202, 223, 236, 246, 277

— S —

- Sahîh** (Buhârî) : 114
Sîhâh : 366
Sîyeru'l - Ecnâs : 94
Sîyeru'l Kebîr : 14, 18, 32, 71
Sîyeru's Sağır : 14
Sîyer Şerhi : 94
Sünen (Ebû Dâvûd) : 114

— Ş —

- Şemâil-i Şerîfe** : 68

— T —

- Tahâvî Şerhi** : 24, 85, 202
Tahrîr : 175
Tatârhâniyye : (Fetâvây-i Tatârhâniyye) : 105
Tavzîh : 168
Tekmîle Şerhi : 355
Telvîh : 169, 176, 188
Telvîh Hâsiyesi : 176, 188, 218
Tuhfe : 13, 146, 326

— U —

- Udde** : 279
Umde : 41

— V —

Vâkiâtu's - Sadru's - Şehîd : 20,
206
Vikâye : 103, 106, 177, 178, 180,
215, 257, 324, 325, 353, 368, 380,
383, 390

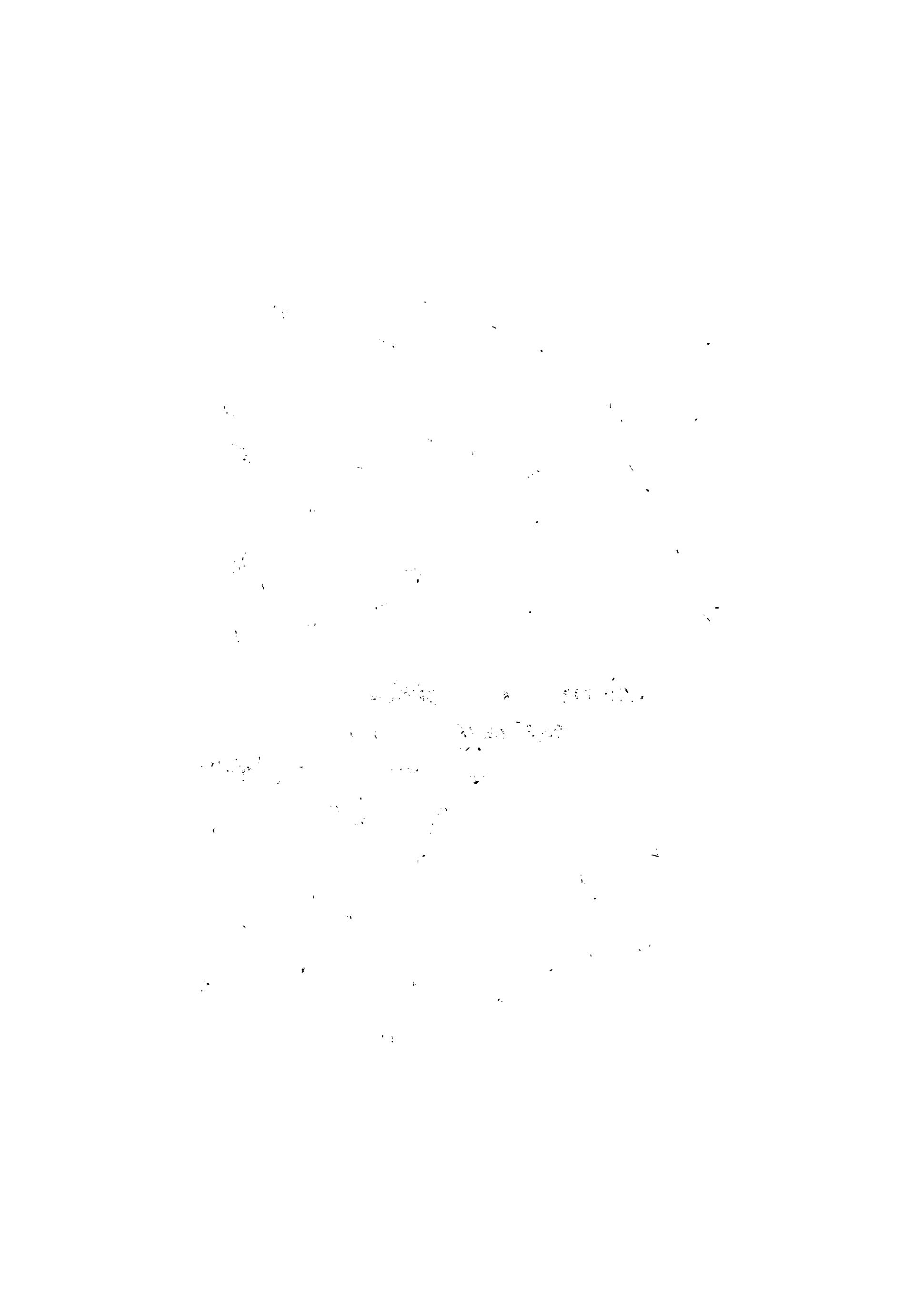
Zahîre (Zahîret'ül - Fukahâ : 6,
64, 93, 104, 126
Zahîriyye (Fetâvây-i Zahîriyye) :
104, 381

— Y —

Yenâbî : 166

Ziyâdât : 195

— BU CİLTTE İSİMLERİ GEÇEN
BAZI ZEVÂT-İ KİRÂM'IN
TERCEME-İ HÂLLERİ —



Hz. ABDULLAH İBN ABBÂS (R.A.)

Doğumu : 617 M. (?)

Vefâti : Tâif, 68 H. (688 M.)

(Fazla bilgi için C. 1, S. 492'ye bakınız.)

Hz. Abdullah bin AMR (R.A.)

Doğumu : 577 M. (?)

Vefâti : Mısır, 43 H. (663 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 492'ye bakınız.)

Hz. Abdullah ibn MES'ÙD (R.A.)

Doğumu : (?)

Vefâti : Medîne-i Münevvere, 32 H. (653 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 492'ye bakınız.)

Hz. Abdurrahman ibn-ü AVF (R.A.)

Doğumu : Mekke-i Mükerreme, 577 M. (?)

Vefâti : Mekke-i Mükerreme, 31 H. (652 M.)

Aşere-i Mübeşsere'den gâyet âlicenâb bir zâtdır. Aynı zamanda fâkih ve fâzıl bir zâtdır.

Birçok gazvelerde Peygamber (S.A.V.) Efendimizle berâber bulunmuştur.

O'nun için Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz: «**Abdurrahman gökde emindir, yerde emindir.**» buyurmuştur.

Hz. Ömer' (R.A.) in kurdugu on kişiden meydana gelen **Şûrây-i Hilâfet'in a'zalarından** idi.

Ticâretle meşgûl olurdu. Servetinin büyük bir kısmını Hak yolunda harcamıştır.

Kendisinden 65 Hadîs-i Şerîf rivâyet edilmiştir.

75 yaşında vefât etmiştir. Bakî Kabristanında medfûndur.

Râdiyâllâhü Teâlâ Anh.

Hz. İMÂM AHMED (Rh.A.)**(Ebû Abdullâh Ahmed İbn-i Muhammed İbn-i Hanbel Şeybânî)****Doğumu : Bağdâd, 164 H. (780 M.)****Vefâtı : Bağdâd, 241 H. (855 M.)****(Dördüncü Büyük İmâm'dır. Fazla bilgi için C. 1', s. 492'ye bakınız.)****Hz. ÂİŞE (R. Anhâ)****Doğumu : Mekke, 604 M. (?)****Vefâtı : Medîne-i Münevvere, 57 H. (677 M.)****(Fazla bilgi için C. 1, s. 493'e bakınız.)****Hz. ALÎ (R.A.)****(Aliyy ibn-i Ebi Tâlib, Ebûlhasen, Ebû Tûrâb)****Doğumu : Mekke-i Mükerreme, 596 M. (?)****Vefâtı : Kûfe, 40 H. (660 M.)****(Dördüncü Halifedir. Fazla bilgi için C. 1, s. 494'e bakınız.)****Hz. ATÂ (Rh.A.)****(Atâ ibni Ebi Rebâh)****Doğumu : (?)****Vefâtı : Mekke, H. 114/115 (M. 732/733)****Künyesi, Ebû Muhammed'dır.**

Tâbiînin büyüklerindendir. Mekke-i Mükerreme'nin en yüksek fukahâsındaandır. Orada fetvâ işleri kendisine bırakılmıştı.

İkiyüz kadar Sahâbe-i Kirâm'a yetişmişti.

Hz. Âiše' (R. Anhâ) den, Abdullâh ibnü Abbas' (R.A.) dan, Abdullâh ibnü Zübeyr' (R.A.) den ahadîs-i şerîfe dinlemiştir. Kendisinden de Amr ibn-i Dînar, Zühri, Katâde (Rh. Aleyhim) gibi birçok tâbiîn rivâyette bulunmuşlardır.

Mekke'de müftü iken, çok büyük şöhret kazanmış, fıkıh ve hadîsde ve bilhassa Hacc Bahsinde, en yüksek salâhiyet sahiblerinden biri olarak tanınmış idi.

İbn-i Abbas' (R.A.) dan sonra tedris kürsüsü Atâ'ya intikâl etmiştir.

İmâm A'zam (Rh.A.), Atâ için; «Ben Atâ'dan faziletli bir zât görmedim.» demiştir.

88 yaşında vefât etmiştir.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Hz. ATTÂBÎ (Rh.A.)

(Ahmed b. Muhammed b. Ömerü'l - Attâbî)

Doğumu : Buhârâ, (?)**Vefâti** : (?) 586 H. (1190 M.)**Zâhidüddîn** adıyla da tanınır. Hanefî Fukahâsındaandır, Künyesi Ebû Nasr'dır. Çok bilgili ve zâhid bir zâtdır.**Rahmetüllâhi Aleyh****Eserleri** : Tefsîr-i Attâbî (Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri), Cevâmiü'l - Fîkh (4 cilt) (Fetâvây-ı Attâbî), İmâm Muhammed Şeybâni'nin Câmiü'l - Kebîr ve Câmiu'z - Zâhir'lerinin şerhleri.**Hz. KÂDÎ BEYZÂVÎ (Rh.A.)**

(Abdullah b. Ömer)

Doğumu : (?)**Vefâti** : Tebriz, 692 H. ? (1291 M. ?)

Fars Büyük Kâdî'sının oğludur. Şiraz'da Kâdîlik yapmıştır. Kur'ân müfessiridir.

Zemâhserî'nin Keşşâf'ını esâs tutarak hazırladığı «Envâr'ül - tenzîl ve Esrâr'ül - te'velî» adlı tefsîr'ini yazmıştır. Bu eserin Bulak 1282/1283, İstanbul 1285, 1305, 1314; Kahire 1313, 1320; İran 1283, Lucknov 1869, 1873 ve Bombay 1869 tarihli baskıları vardır. Ayrıca bu eserin, müte-addid şerhleri vardır.

Rahmetüllâhi Aleyh**Eserleri** : Minhâc'ül - vusûl ilâ ilm'el - usûl, Tevâli'ül - envâr min metâlli'ül - enzâr, Nizâm'ül Tavârih.**Hz. İmâm BUHÂRÎ (Rh.A.)**

(Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl el - Cu'fi el - Buhârî)

Doğumu : Buhârâ, 13 Şevvâl 194 H. (21 Temmuz 810 M.)**Vefâti** : Hartenk, 30 Ramazan 256 H. (31 Ağustos 869 M.)

(Fazla bilgi için C. 1, s. 495'e bakınız.)

**Hz. Ca'fer-i Sâdîk
(Ca'fer b. Muhammed)****Doğumu** : (?) 80 H. (699 M. ?)**Vefâti** : Medîne-i Münevvere, 148 H. (765 M.)

Lâkabı Ca'fer-i Sâdîk'dır. 12 İmâm'ın altıncısıdır. Hadîs'de çok derin bilgi sahibi idi.

Babası Muhammed'ül Bekir'in yerine İmâmete geçmiştir.
Rahmetüllâhi Aleyh

Hz. DÂREKÛTNÎ (Rh.A.)
(Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed b. Mehdî)

Doğumu : Bağdâd, 305 H. (917 M.)
Vefâtı : Bağdâd, 385 H. (995 M.)
(Fazla bilgi için C. 1, s. 497'ye bakınız.)

Hz. EBÛ BEKR (R.A.)

**(Ebû Bekr-i Sîddîk, Abdullah b. Ebû Kuhâfe b. Âmir b. Amr b. Kâ'b
b. Sa'd b. Teym b. Mürre)**

Doğumu : (?) 571 M. (?)
Vefâtı : Medîne-i Münevvere, 13 H. (634 M.)
(Fazla bilgi için C. 1, s. 498'e bakınız.)

Hz. EBÛ DÂVÜD (Rh.A.)

(Hâfız Ebû Dâvûd Süleymân bin Eş'as, Sicistânî)
Doğumu : Hôrasan, 202 H. (817 M.)
Vefâtı : Basra, 275 H. (888 M.)
(Fazla bilgi için C. 1, s. 498'e bakınız.)

Hz. EBÛ HANÎFE (Rh.A.)

(İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe Nu'man b. Sâbit b. Zottâ b. Mâh)
Doğumu : Kûfe, 80 H. (699 M.)
Vefâtı : Bağdâd, 150 H. (767 M.)
(Fazla bilgi için C. 1, s. 502'ye bakınız.)

Hz. EBÛ HÜREYRE (R.A.)
(Abdurrahman ibn-i Sahr-ı Ezdi)

Doğumu : (?) 601 M. (?)
Vefâtı : Medîne-i Münevvere 59 H. (679 M.)
(Fazla bilgi için C. 1, s. 499'a bakınız.)

Hz. EBÛ'L - LEYS (Rh.A.)

(Ebû'l - Leys Nasr b. Muhammed es - Semerkândî)
Doğumu : Semerkand (?)
Vefâtı : (?) 373 H. (983 M.)
(Fazla bilgi için C. 1, s. 500'e bakınız.)

Hz. EBÛ UBEYDE (R.A.)
(Ebû Ubeyde el - Cerrâh)

Doğumu : (?)

Vefâti : Şam (?) 18 H. (639 M.)

Asıl adı Âmir b. Abdullâh b. el-Cerrâh'dır. Belhâris âilesindendir. Aşere-i Mübeşsere'den ve ilk Müslüman olanlardandır.

Yiğitliği ve ferâgati ile temâyüz etmiş, bu sebeble Peygamber (S. A.V.) Efendimiz kendisine «Amin» lâkabını vermiştir.

Uhud Gazâsında Peygamber (S.A.V.) Efendimizin yardımına koşmuş ve bütün seferlerinde bulunmuştur.

Daha sonra yeni Müslümanlara hocalık yapmak için Necrân'a gönderilmiştir. Hz. Ömer (R.A.) zamanında Suriye Ordusunun Başkomutanlığına getirilmiştir. Şam, Antakya ve Halep şehirlerini zaptetmiştir.

Emvâs vebâsında vefât etmiştir. Kabrinin Şam'da Câmiü'l-Cerâh'da olduğu söylenir.

Radiyallâhü Anh

Hz. EBÛ YÙSUF (Rh.A.)
(İmâm Ebû Yûsuf Yâkub ibn-i İbrâhim el - Ensâri)

Doğumu : Kûfe, 113 H. (731 M.)

Vefâti : Bağdâd, 183 H. (799 M.)

(Fazla bilgi için C. 1, s. 500'e bakınız.)

Hz. ENES ibn MÂLİK (R.A.)
(Enes b. Mâlik Ebû Hamza)

Doğumu : (?)

Vefâti : (?) 91 H. (709 M.)

Peygamber (S.A.V.) Efendimizden en çok hadîs nakleden muhadislerden biridir. Peygamber (S.A.V.) Efendimizin hizmetkârı idi. Hicret'den Peygamber (S.A.V.) Efendimizin vefâtına kadar yanından hiç ayrılmamıştır.

97 veya 107 yaşında vefât etmiştir. Buhârî (Rh.A.) 80, Müslim (Rh.A.) 70 hadîs-i şerîfi Enes' (R.A.) dan nakletmişlerdir.

Radiyallâhü Anh

Hz. EZHERÎ
(El - Ezherî, İbrâhim b. Süleymân el - Hanefî)

Doğumu : (?)

Vefâti : (?)

Kesin olmamakla berâber 1100 H. (1688 M.) 'de «El-Risâle el-Muh-

târa fî Menâhi'l-Ziyâre adlı kitabı yazmıştır. Bu eserde, ziyâret edilen kabirlere el sürmenin, öpmenin ve yâ üzelerine oturmanın şerîate aykırı olduğunu isbâtlamıştır.

«Rahîk el-Firdevs fî hükm el-rîk ve'l-bâvs» adlı eserinde de tükürme, öpme ve kucaklaşmaya dair, Fıkıh akîdeleri hakkında bir monografi yazmıştır.

Rahmetüllâhi Aleyh

Hz. FAHR'UL - İSLÂM
(Ali bin Muhammed Pezdevî)

Doğumu : (?)

Vefâti : Semerkand, 482 H. (1089 M.)

(Fazla bilgi için C. 1, s. 509'a bakınız.)

Hz. FAKÎH-İ MEKKÎ

(Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. el-Abbâs)

Doğumu : (?)

Vefâti : (?)

H. 272 (885 M.)'de Mekke Tarihi'ni yazmıştır.

Rahmetüllâhi Aleyh

Hz. İSMÂİL b. MEKKÎ el-Avfi

Doğumu : (?)

Vefâti : 581 H. (1185 M.)

Abdurrahman b. Avf'in neslindendir.

26 ciltlik «El-Avfiyye» diye bilinen «Şerh'ut-Tehzîb» adlı eseri yazmıştır.

Rahmetüllâhi Aleyh

Hz. FÂTIMA (R. Anhâ)

(Fâtimatüzzehra)

Doğumu : Medîne-i Münevvere, 20 Cemâziyelâhir 610 M./605 M. (?)

Vefâti : Medîne-i Münevvere, 11 H. (632 M.) (?)

Resûlüllah (S.A.V.) Efendimizin muhterem zevcesi Hadîcetü'l-Kübâ' (R. Anhâ) dan doğan dört kızından biridir. Hz. Ali' (R.A.) nin zevcesi ve Hasan ile Hüseyin' (R. Anhümâ) in annesidir.

Kendisinden 18 Hadîs-i Şerîf rivâyet olunmuştur.

Radiyallâhü Teâlâ Anhâ

Hz. HADİCE (R. Anhâ)**Doğumu** : (?)**Vefatı** : Mekke-i Mükerreme, 619 M.**Peygamber (S.A.V.) Efendimizin zevcesidir. Kureyşî Abd'ül-Üzzâ**
âilesinden Huveylid'in kızıdır.**Peygamber (S.A.V.)** Efendimizle evlendiği zaman 40 yaşında idi
ve ticâretle uğraşırdı. Evlendiklerinde Peygamber (S.A.V.) Efendimiz
25 yaşında idi.**Resûlüllah (S.A.V.)** Efendimizin 7 çocuğundan altısı Hz. Hadice'
(R. Anhâ) dan doğmuştur. Bunlar doğuş sırasıyla; Kâsim, Zeyneb, Ru-
kayye, Ümm-ü Külsüm, Fâtma ve Abdullâh'dır.**Radiyallâhü Teâlâ Anhâ****Hz. HAFSA (R. Anhâ)****(Ümmü'l - mü'minîn)****Doğumu** : 605 M. (?)**Vefatı** : Medîne-i Münevvere, 45 H. (665 M.)**Hz. Ömer' (R.A.)** in kızı ve **Peygamber (S.A.V.)** Efendimizin zev-
cesidir. M. 652'de evlenmişlerdir. Resûlüllah (S.A.V.) Efendimizden ço-
cuğu olmamıştır.

Kendisinden 60 Hadîs-i Şerîf rivâyet edilmiştir.

Mervan b. el Hakem'in Medîne vâliliği sırasında 60 yaşında iken ve-
fât etmiştir.**Radiyallâhü Teâlâ Anhâ****Hz. HAMZA (R.A.)****(Ebû Ya'lâ)****Doğumu** : (?)**Vefatı** : Uhud, 11 Şevvâl 3 H. (27 Mart 625 M.)Abdülmuttalib'in oğlu ve **Peygamber (S.A.V.)** Efendimizin amca-
sıcıdır.

Künyesi Ebû Ya'lâ'dır.

Cesûr bir muhârib olduğundan kendisine «Allah'ın ve Resûlünnün
Arslanı» lâkabı verilmiştir.**Hz. Hamza (R.A.)**; Uhud Gazasında (11 Şevvâl 3 H./27 Mart 625 M.
Cumartesi), Vahşî (Vahşî bin Harb el-Habeşi, Ebû Desme) tarafından
şehîd edilmiştir.**Radiyallâhü Teâlâ Anh****GURER C. 2/F. — 28**

Hz. HASAN (R.A.)
(Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib)

Doğumu : 3 H./4 H. (625 - 626 M.)

Vefâtı : Medîne-i Münevvere, 49 H. (669 M.)

Peygamber (S.A.V.) Efendimizin kızı Fâtîma (R. Anhâ)' ile Ali b. Ebû Tâlib' (R.A.) in büyük oğludur. Resûlüllah (S.A.V.) Efendimiz kendisini pek çok severdi.

Radiyallâhü Teâlâ Anh

Hz. İMÂM HASAN (Rh.A.)
(El-Hasan b. Ziyâd el-Lü'lûî el-Kûfî Mevlâ el-Ensâr)

Doğumu : Kûfe (?)

Vefâtı : 204 H. (819 M. ?)

(Fazla bilgi için C. 1, s. 501'e bakınız.)

Hz. HASAN BASRÎ (R.A.)
(Ebû Sa'd ibni Ebil'hasen Yesâr)

Doğumu : Medîne-i Münevvere, 21 H. (642 M.)

Vefâtı : Basra, 1 Râceb 110 H. (10 Birinci Teşrin 728 M.)

Tabiîn'in büyüklerindendir. Babası sahâbeden Hz. Zeyd ibn-i Sâbit'in âzâdlısı; annesi Hz. Ümm-ü Seleme'nin câriyesi Hayre'dir.

Çocukluğunda Ümm-ü Seleme'nin yanında bulunmuş, O'nun duâ ve feyzine mazhâr olmuştur.

Vâdi'l-Kurâ'da yetişti ve oradan Basra'ya gitti. Basra'da kuvvetli seciyesi, zühd ve takvâsı, ilmi ve belâgatı ile büyük bir şöhret kazandı.

Meşhûr ve gâyet belîg vaazlarda halkı dâimâ günâhlardan men ediyor ve gönüllerine Allah (C.C.) korkusu telkin ediyordu. Umûmî bir hürmete mazhâr olduğu için cenâzesinde bütün Basra halkı hazır bulunmuştur.

Radiyallahü Teâlâ Anh

Hz. HASSÂF (Rh.A.)
(Hassaf Ebû Bekr, Ahmed b. Ömer b. Müheyîr)

Doğumu : (?)

Vefâtı : 261 H. (?)

Hanefî fukahâsına meşhûr bir zâtîr.

Hasan b. Ziyad'ın tilmizi olan babasından ilim öğrendi. Ferâiz ve hesâb bilgisi kuvvetli idi.

Halîfe el-Muhtedî Billâh için Harâc konusunda «**Kitâbü'l Harâc**» yazdı.

Şems'ül-Eimme Hulvânî; «Hassaf, ulûm sahâsında büyük bir kişidir, kendisine iktidâ sahîh olan kimselerdendir.» demiştir.

Rahmetüllâhi Aleyh

Eserleri : Ahkâmü'l evkâf, Kitâbü'l vesâyâ, Kitâbü'sh şürût, Kitâbü'l-âdâbil'kâdî, Kitâbül' mehâzırı vessicillât, Kitâbül' harâc, Kitâbün' nefekât gibi değerli eserleri vardır.

«**Âdâbü'l kâdî**» adlı eserini İbn-i Mâce ile Ömer İbn-i Abdilâziz (Hüsam-i Şehîd) şerh etmiştir.

Hz. HÜSEYİN (R.A.)
(El-Husayn b. Ali b. Ebû Tâlib)

Doğumu : 5 Şabân 4 H. (626) / 6 H. (627 M.)

Vefâti : Kerbelâ, 10 Muharrem Cuma 61 H. (10 Birinci Teşrin 680 M.)

Hz. Ali' (R.A.) nin, Resûlullah' (S.A.V.) in kızı Hz. Fâtîma' (R. An-hâ) dan ikinci oğlu ve Ehl-i Beyt' (Peygamber (S.A.V.) Efendimizin âile efrâdi) den olup, Kerbelâ şehîdidir.

İsmi Peygamber (S.A.V.) Efendimiz tarafından verilmiştir. Kardeşi **Hasan** (R.A.) ile berâber, her ikisine birden «**El-Hasanân**» (iki Hasanlar) da denir.

Şehid edildiği zaman 57 yaşında idi. Mübârek vücûdunda 33 mızrak yarası, 34 kılıç yarası vardı.

Radiyallâhü Teâlâ Anh

Hz. İBN-İ ABDİL - BERR (Rh.A.)

(Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdül-Berr b. Âsim en-Nemrî)

Doğumu : Kurtuba, 368 H. (978 M.)

Vefâti : Şentrin (?), 463 H. (1071 M.)

Endülüs'ün Eâzîm-i Fukahâ ve Muhaddisînindendir.

İlim tahsil etmek maksâdiyle yaptığı seyahatlerden sonra İşbon (Lizbon) ve Şentrin Kâdiliğine ta'yîn edilmiştir.

Rahmetüllâhi Aleyh

Eserleri : Behçetül'-Mecâlis, Ünsü'l-Mecâlis, Et-Temhîd Limafil muvatta min-el me'âni vel-esânîd, Ed Dürer fî ihtisâr'il megâzi v-es-sîyer, Âdâb-il ilm, El-İstiâb fi Mârifet-il Ashâb, El-İstizkâr, El-Însâf fî mâ beyn'el ulemâi min-el ihtilâf, El-Beyân fî Tevîlât-il Kur'ân, El-İntiha

fî fadail-i selâset'il Fukahâ, El-Kasd-u V'el-ümem ilâ ensâb-il A'râbî v'el A'cem, KÂFÎ (15 cilt Mâlikî Mezhebi Fıkħı).

Hz. İBN-İ HİBBÂN (Rh.A.)

Doğumu : Bust (Sicistan), 274 H. (885 M.)

Vefâti : Semerkand, 22 Şevvâl 354 H. (21 Birinci Teşrin 965 M.)

Uzun tâhsil seyahatlerinden sonra Semerkand'da Kâdılığ'a ta'yin edilmiş, daha sonra azlolunarak Nassâ ve Nişâbûr'da bir süre ikâmet etmiş, sonra yine hadîs okutmak üzere Semerkand'e yerleşmiş ve 80 yaşında iken orada vefât etmiştir.

Eserleri : Kütübü'l-takâsim ve'l-envâ, Ravzâtu'l-ukalâ ve nuzhetü'l-fuzelâ.

Rahmetüllâhi Aleyh

Hz. İBN-İ MÂCE (Rh.A.)

(Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezidül'Kazvînî)

Doğumu : (?) 207 H. (822 M.)

Vefâti : (?) 270 H. (883 M.)

(Fazla bilgi için C. 1, s. 502'ye bakınız.)

Hz. İBN İSHÂK (Rh.A.)

(İbn İshâk, Ebû Abdullah Muhammed)

Doğumu : Medîne, (?)

Vefâti : Bağdâd, 150 H. (767 M.)

Resûlüllah (S.A.V.) Efendimizin hayatına âid vak'aları derin bir alâka ile toplamıştır. Bu arada Mâlik b. Enes ile ihtilâfa düştü, bundan dolayı vatanını terk etti. Önce Misir'a sonra Irak'a gitti. Orada Halife Mansûr tarafından Bağdâd'a yerleştirildi.

Eserleri : Kitâb'ül-Mübtedâ (Hicret'e kadar olan vak'aları ihtivâ eder), Kitâb'ül-Meġâzi.

Rahmetüllâhi Aleyh

Hz. İBRÂHÎM Halîlu'r-Râhmân (A.S.)

Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen Peygamberlererdendir.

En'am sûresi (6), âyet: 74'e göre; babası Âzer'dir.

Hz. Nûh' (A.S.) dan veyâ dünyâ yaratıldıktan 1918 sene sonra doğmuştur.

Pek küçük yaşta iken, Allah' (C.C.) in varlığını kabûl etmüştü. (En'am sûresi; âyet: 75 - 79).

Nemrûd'a karşı mukaddes cihâd'a girişmiştir. Nemrûd'u mağlûb ettikden sonra, İbrâhim Halîlu'r-Rahmân unvânını alarak, mâiyeti ile birlikte, Kudüs üzerine yürüdü.

Oğlu İsmâîl (A.S.) ile birlikte Kâ'be'yi inşa etti.

120 yaşında iken kendi kendini sünnet etti, 175 yaşında vefât etti.
Habrûn'dakiecdât makberesine defnedildi.

Aleyhisselâm

İMÂMEYN (Rh. Aleyhimâ)
(Îmâm Yûsuf ile Îmâm Muhammed)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 500, 506'ya bakınız.)

Hz. İSÀ (A.S.)
(Mesîh, Meryem oğlu)

Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen Peygamberlerdendir.

Adı aşağıdaki âyetlerde geçer:

Bakara, 87, 253; Âl-i İmrân, 45, 52, 55, 84; Nisâ, 156, 158, 171, 173;
Mâide, 17, 46, 72, 78, 114, 116; Enâm, 85; Tevbe, 30; Meryem, 34; Mü'minûn, 50; Ahzâb, 7; Zuhraf, 27, 57, 59; Saf, 6, 14.

Aleyhisselâm

Hz. KÂDÎHÂN (Rh.A.)
(Fahruddîn Hasan b. Mansûr el-Evzecendi el-Ferğâni)

Doğumu : Evzecend (?)

Vefâtı : (?) 592 H. (1196 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 504'e bakınız.)

Hz. KERHÎ (Rh.A.)

(Ebû'l-Hasan Ubeydullah b. el-Hasan el-Kerhî)

Doğumu : Kerh 260 H. (873 M.)

Vefâtı : (?) 340 H. (951 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 504'e bakınız.)

Hz. KÂDÎ İYAZ (Rh.A.)

(Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahşûbî el-Sebtî el-Mâlikî)

Doğumu : Sebte, 15 Şâbân 476H. (1083 M.)

Vefâtı : Merâkeş, 7 Cemâziyelâhir 544 H. (1149 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 503'e bakınız.)

Hz. KUDŪRÎ (Rh.A.)
(Ebû'l-Hasen Ahmed b. el-Kudûrî el-Bağdâdî)

Doğumu : Bağdâd, 362 H. (972 M.)

Vefâtı : Bağdâd, 5 Receb 428 H. (24 Nisan 1037 M.)

Hanefî Fakîhlerinin meşhûrlarındandır. Ebû Abdullah Muhammed Cürcânî (Rh.A.) den Fîkh öğrenmiştir.

Irak'da Hanefî Mezhebi fakîhlerinin son ustâsı sayılır. Mensûb olduğu Hanefî Mezhebini müdâfaa etmek için, Şâfiî Fakîhi eş-Şeyh Ebû Hâmîd el-İsferânî (Rh.A.) ile pek çok münâzaraâlarda bulunmuştur.

Muhaddîs ve Tarihçi el-Hatîb el-Bağdâdî, yetiştirdiği talebelerin en meşhûrlarındandır.

Eserleri : El-Muhtasar, Kitâbü't-tecrîd, Şerh-i Muhtasar-ı Kerhî.

Rahmetüllâhi Aleyh

Hz. İmâm MÂLİK (Rh.A.)
(Mâlik b. Enes b. Ebî Âmir el-Esbâhî el-Hamîrî)

Doğumu : Medîne, 93 H. (712 M.)

Vefâtı : Medîne, 179 H. (795 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 505'e bakınız.)

Halîfe MANSÛR
(Ebû Ca'fer Abdullâh b. Muhammed)

Doğumu : (?)

Vefâtı : Mekke, Zilhicce 158 H. (Birinci Teşrin 775 M.)

İkinci Abbâsî Halifesi dir. Zilhicce 136 H. (Haziran 754 M.) tarihinde Halîfe oldu. Halîfeliğinin ilk günlerinde selefi gibi Kûfe yakınlarında El-Hâsimîye'de oturmaktaydı. Bir süre sonra hükûmet merkezi kurmaya karar verdi ve 145 H. (762 M.) de Bağdâd şehrinin kurulmasını emretti. Bir hükümdâr olarak bütün gücüyle kendini vazîfesi ne vermiştir.

Hacc'a giderken Bi'r Meymûn'da vefât etmiştir.

Hz. MÂRİYYE KIBTİYYE (R. Ânhâ)

Doğumu : Mısır. (?)

Vefâtı : Muharrem 16 H. (637 M.)

Peygamber (S.A.V.) Efendimize hediyeye edilen Kıptî bir cariyedir. H. 7 (628 M.) tarihinde Mısır Hâkimi Mukavvas (Mukavkis) tarafından; kardeşi Sîrîn ile birlikte gönderilmiştir. Medîne'ye gelirken yolda mûrsidlerden Müslümanlığı öğrenmiş ve İslâm Dinini kabûl etmiştir.

Peygamber (S.A.V.) Efendimiz Hz. Mâriyye ile kendisi evlenmiş, kızkardeşi Sîrîn'i de Hasan b. Sâbit' (R.A.) le evlendirmiştir.

Resûlüllah' (S.A.V.) in Mâriyye' (R. Anhâ) den İbrâhim adında bir oğlu oldu, fakat küçük yaşta vefât etti. (27 İkinci Kânun 632 M.)

Radiyallahü Anhâ

Hz. MÂTURÎDÎ (Rh.A.)

(Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Mahmud
b. el-Hanefî, el-Mâturîdî el-Semerkandî)

Doğumu : (?)

Vefâtı : Semerkand, 333 H. (944 M.)

Mâturidî kolunun reisidir. Hayâti hakkında hemen hemen hiçbir şey bilinmemektedir.

Eserleri : Kitâbü'l-Tevhid, Kitâbü'l-Makâlât, Kitâb redd evâ'il - el-edille li'l Ka'bî, Kitâb beyân vehm el-mu'tezile, Kitâb te'vilât el-Kur'an, Redd tehzîb el-cedel li'l-Ka'bî, Redd Kitâb el-Ka'bî fi va'id el-fussâk, Redd el-usûl el-hamse li-Ebî Ömer el-Bâhili, Redd Kitâb el-imâmet li ba'z el-usûl revâfîz, el-Redd ale'l-kerâmita, Me'haz el-sarâyi, el-Cedel.

Hz. MUĞÎRE (R.A.)

(Muğire b. Şu'be)

Doğumu : Tâif, (?)

Vefâtı : Kûfe, 48 - 51 H. (668 - 671 M.)

Sahâbe-i Kirâm'dandır. Sakîf kabilesinin bir kolunu teşkil eden Ahlâf'a mensûbdur. Sonradan Benî Muattib kabilesine intisâb etmiştir.

Şehid sahâbe Urve b. Mes'ûd' (R.A.) un yeğenidir.

Ömer (R.A.) zamanında bir süre Basra Vâliliği yaptı. 21 H. (642 M.) de Kûfe Vâliliğine getirildi. Çok zekî idi.

Tahminen 70 yaşında iken tâûndan vefât etmiştir.

Radiyallahü Anh

Hz. İMÂM MUHAMMED (Rh.A.)

(Muhammed b. el-Hasan b. Farkad eş-Şeybâni)

Doğumu : Vâsit, 132 H. (749 M.)

Vefâtı : Rey, 189 H. (804 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 506'ya bakınız.)

Hz. MUHAMMED b. MUKÂTİL (Rh.A.)**(Mukâtil b. Süleymân b. Beşir el-Ezdi el-Horâsâni el-Belhî Ebû'l-Hasan)****Doğumu : Belh, (?)****Vefâtı : Basra, 150 H. (767 M.)**

Merv, Bağdâd ve Basra'da yaşadı. Hadis ve Tefsir âlimidir. Hayâti hakkında fazla bilgi yoktur.

Eserleri: Birçok eseri vardır. Ancak, el-Tefsîr fi mütaşâbih el-Kur'ân, adlı eseri mevcûddur.

Hz. MÛSÂ (A.S.)

Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen Peygamberlerdendir.

Kendisine, Tevrât vahyedilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de aşağıdaki âyetlerde sözü edilmektedir.

Kasas, 3, 43; Ta-hâ, 9 - 101; Şuara, 10 - 68; A'râf, 100 - 156; Yûnus, 75 - 92; Neml, 7 - 14; Naziat, 15 - 26; Hûd, 96 - 101; İbrâhim, 5 - 8, Mü'minûn, 45, 48, 49; Îsrâ, 101, 104; Zuhraf, 46, 56; Zariyat, 38, 40; Duhan, 17, 33; Mü'min, 23, 46, 53, 54; Bakara, 47, 54, 55, 57, 60, 61, 63, 67, 73, 87, 92, 93, 246.

9 Mûcizesi vardır.

a) Yılan olan asâ, b) Beyaz el., c) Tûfân, d) Çekirgeler, e) Bit, f) Kurbagalar, g) Kan, h) Karanlık, i) Kızıldeniz sularının yarılmaması.

Aleyhisselâm

Hz. İMÂM MÜSLÎM (Rh.A.)**(Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en Nisâbûri)****Doğumu : Nisâbûr, 204 H. (820 M.)****Vefâtı : Nasrâbâd, 261 H. (875 M.)**

(Fazla bilgi için c. 1, s. 507'ye bakınız.)

Hz. NECMÜDDİN NESEFÎ (Rh.A.)
(İbn-i Muhammed, Ebû Hafs Necmüddîn)

Doğumu : Nesef, 461 H. (1069 M.)**Vefâtı : Semerkand, 537 H. (1142 M.)**

Pek meşhûr bir Hanefî Fakihidir. Tefsîr, Hadîs, Kelâm, Fîkîh, Usûl-i Fîkîh, Belâgat, Tarih ilimlerinde ihtisâs sahibi idi.

Fîkîh ilmini Sadr'ül-İslâm Ebû'l-Yüsîr Muhammed Pezdevî'den öğrenmiştir.

Çok bilgili olduğundan dolayı kendisine «Müftis'sekaleyn» unvanı verilmiştir. Yüz kadar eseri vardır.

Rahmetullahî Teâlâ Alcyh.

Eserleri :

Et-Teysîr fit'tefsîr, El-Manzûme, Kitâbû'l-mevâkît, Tîbetüt'talebe, Târih-i Buhârâ, Kitâbû'l-kand fî ulemâî Semerkand, El'işâr bil'muhtâri minel'es'ar (20 cilttir.)

Hz. NEHÂÎ (Rh.A.)

(**Nehâî İbrâhim, Ebû İmrân ibn-ü Yezid ibn-i Kays**)

Doğumu : Kûfe, 665 M. (?)

Vefâti : (?) 96 H. (715 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 508'e bakınız.)

Hz. NESÂÎ (Rh.A.)

(**Ahmed b. Ali b. Şuayb b. Ali b. Sinân b. Bahr b. Dinâr Ebû Abdirrahman en-Nesâî**)

Doğumu : Nesâ, 215 H. (830 M.)

Vefâti : Filistin Remle (veyâ Mekke) 303 H. (915 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 508'e bakınız.)

Hz. NESEFÎ (Rh.A.)

(**Neseî Ebû'Iberekât, Hâfiyüd-dîn Abdullâh ibn-i Ahmed**)

Doğumu : Nesef (?)

Vefâti : Bâğdâd 710 H. (1310 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 508'e bakınız.)

Hz. NEVEVÎ (Rh.A.)

(**Muhyiddîn Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref Nevevi**)

Doğumu : Nevâ 631 H. (1233 M.)

Vefâti : Nevâ 676 H. (1278 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 509'a bakınız.)

Hz. OSMAN ibn-i AFFAN (R.A.)

(**Osman b. Affan b. Ebî'l-Âss b. Ümeyye b. Abdişems b. Abdîmenâf b. Kusay**)

Doğumu : Mekke, 575 M.

Vefâti : Medîne-i Münevvere, 35 H. (655 M.)

Üçüncü Halife'dir. Resûlüllâh' (S.A.V.) in muhterem kerîmelerin-

Hz. MUHAMMED b. MUKÂTİL (Rh.A.)**(Mukâtil b. Süleymân b. Beşir el-Ezdî el-Horâsânî el-Belhî Ebû'l-Hasan)****Doğumu : Belh, (?)****Vefâtı : Basra, 150 H. (767 M.)**

Merv, Bağdâd ve Basra'da yaşadı. Hadis ve Tefsir âlimidir. Hayâti hakkında fazla bilgi yoktur.

Eserleri: Birçok eseri vardır. Ancak, el-Tefsîr fi mütaşâbih el-Kur'ân, adlı eseri mevcûddur.

Hz. MÜSÂ (A.S.)

Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen Peygamberlerdendir.

Kendisine, Tevrât vahyedilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de aşağıdaki âyetlerde sözü edilmektedir.

Kasas, 3, 43; Ta-hâ, 9 - 101; Şuara, 10 - 68; A'râf, 100 - 156; Yûnus, 75 - 92; Neml, 7 - 14; Naziat, 15 - 26; Hûd, 96 - 101; İbrâhim, 5 - 8, Mü'minûn, 45, 48, 49; Îsrâ, 101, 104; Zuhraf, 46, 56; Zariyat, 38, 40; Duhan, 17, 33; Mü'min, 23, 46, 53, 54; Bakara, 47, 54, 55, 57, 60, 61, 63, 67, 73, 87, 92, 93, 246.

9 Mûcizesi vardır.

a) Yılan olan asâ, b) Beyaz el., c) Tûfân, d) Çekirgeler, e) Bit, f) Kurbağalar, g) Kan, h) Karanlık, i) Kızıldeniz sularının yarılmaması.

Aleyhisselâm

Hz. İMÂM MÜSLÎM (Rh.A.)**(Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyri en Nisâbûri)****Doğumu : Nisâbûr, 204 H. (820 M.)****Vefâtı : Nasrâbâd, 261 H. (875 M.)**

(Fazla bilgi için c. 1, s. 507'ye bakınız.)

Hz. NECMÜDDİN NESEFÎ (Rh.A.)
(İbn-i Muhammed, Ebû Hafs Necmüddîn)

Doğumu : Nesef, 461 H. (1069 M.)**Vefâtı : Semerkand, 537 H. (1142 M.)**

Pek meşhûr bir Hanefî Fakihidir. Tefsîr, Hadîs, Kelâm, Fîkîh, Usûl-i Fîkîh, Belâgat, Tarih ilimlerinde ihtisâs sâhibi idi.

Fîkîh ilmini Sadr'ül-İslâm Ebû'l-Yûsr Muhammed Pezdevî'den öğrenmiştir.

Çok bilgili olduğundan dolayı kendisine «Müftis'sekaleyn» unvanı verilmiştir. Yüz kadar eseri vardır.

Rahmetüllâhi Teâlâ Aleyh.

Eserleri :

Et-Teysîr fit'tefsîr, El-Manzûme, Kitâbü'l-mevâkit, Tîbetü't-talebe, Târih-i Buhârâ, Kitâbü'l-kand fî ulemâi Semerkand, El'işâr bil'muhtâri minel'es'ar (20 cilttir.)

Hz. NEHÂÎ (Rh.A.)

(Nehâî İbrâhim, Ebû İmrân ibn-ü Yezid ibn-i Kays)

Doğumu : Kûfe, 665 M. (?)

Vefâti : (?) 96 H. (715 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 508'e bakınız.)

Hz. NESÂÎ (Rh.A.)

(Ahmed b. Ali b. Şuayb b. Ali b. Sinân b. Bahr b. Dînâr Ebû Abdirrahman en-Nesâî)

Doğumu : Nesâ, 215 H. (830 M.)

Vefâti : Filistin Remle (veyâ Mekke) 303 H. (915 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 508'e bakınız.)

Hz. NESEFÎ (Rh.A.)

(Neseî Ebü'Iberekât, Hâfızü'd-dîn Abdullâh ibn-i Ahmed)

Doğumu : Nesef (?)

Vefâti : Bâğdâd 710 H. (1310 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 508'e bakınız.)

Hz. NEVEVÎ (Rh.A.)

(Muhyiddîn Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî)

Doğumu : Nevâ 631 H. (1233 M.)

Vefâti : Nevâ 676 H. (1278 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 509'a bakınız.)

Hz. OSMAN ibn-i AFFAN (R.A.)

(Osman b. Affan b. Ebî'l-Âss b. Ümeyye b. Abdişems b. Abdimenâf b. Kusay)

Doğumu : Mekke, 575 M.

Vefâti : Medîne-i Münevvere, 35 H. (655 M.)

Üçüncü Halife'dir. Resûlüllâh' (S.A.V.) in muhterem kerîmelerin-

den Rukîyye ve Ümm-i Külsüm (R. Anhümâ) ile evlenmiş olduğu için kendisine «Zinnûrcyn» denilmiştir.

İslâmiyyeti ilk kabûl edenlerdendir. Ashâb-ı Kirâm'ın fukahâsına dandır.

Muharrem 24 H. (645 M.) de Halife seçildi. Müslümanlık uğruna malila, canıyla birçok fedâkârlıklarda bulunmuştur. Hz. Ebû Bekir (R.A.) tarafından toplanan Kur'ân-ı Kerîm'in nûshalarını çoğaltarak her tarafa göndermiştir.

Halifeliği zamanında Azerbaycan, Ermenistan, Kafkasya, Horâsân, Kerman, Sicistan, Afrika ve Kıbrıs fetholundu.

35 H. senesinde 82 yaşında iken şehîd edildi. Bakî kabristanının arkasındaki Huşşül'keveb'e defnedilmiş, sonradan bu yeri Bakî'den ayrılan duvar kaldırılarak Bakî ile birleştirilmiştir.

• Radiyallâhü Teâlâ Anh

Hz. ÖMER (R.A.)

(Ömerübnül'Hattâb, Ebû Hafs, Emîrül'mü'minîn, Fârûk-u A'zam)

Doğumu : Medîne, 582 M. (?)

Vefâtı : Medîne, 23 H. (645 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 509'a bakınız.)

Hz. RADIYUDDÎN MUHAMMED (Rh.A.)

(İbnül'alâs'serahsî)

Doğumu : Serâhs, (?)

Vefâtı : Dîmaşk, 571 H. (1175 M.)

Sadrü's-şehîd Hüsamüddîn' (Rh.A.) den sîkih öğrenmiş, meşhûr bir fakîhdir.

Şam'a gitmiş, Halep Medresesinde müderrislikte bulunmuştur.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Eserleri :

Muhîtûrrazâvî (2 cilt. Fîkih kitabı), Muhît-i Serâhsî (10 cilt), Muhit-i Bürhânî (4 cilt), El-Vecîz, El-Vasit, Ez-Zâhîre.

Hz. PEZDEVÎ (Rh.A.)

(Ali b. Muhammed Pezdevî, Fahr-ul-İslâm)

Doğumu : (?)

Vefâtı : Semerkand, 482 H. (1089 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 509'a bakınız.)

Hz. SADRÜ'S - ŞERİA (Rh.A.)
(Sadru's-Şeriatis'sânî, Ubeydullah ibn-i Mes'ûd ibn-i Tâciş-şeria
Mahmud ibn-i Sadru's-şeria Ahmed)

Doğumu : (?)

Vefâti : Buhârâ, 750 H. (1349 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 510'a bakınız.)

Hz. SADRÜ'S - ŞEHİD (Rh.A.)
(Bürhânül'eimme Hüsâmüddin Ömer ibn-i Abdil'azîzil'Buhârî)

Doğumu : Horâsân, 483 H. (1090 M.)

Vefâti : Semerkand, 536 H. (1141 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 510'a bakınız.)

Hz. SAFİYYE (R. Anhâ)
(Safiyye bint Huyeyy b. Ahtab)

Doğumu : Hayber (?)

Vefâti : Medîne, 50/52 H. (670/672 M.)

Peygamber (S.A.V.) Efendimizin zevcelerindendir. Babası **Huyeyy b. Ahtab**, annesi **Durra'** (veyâ Barra) dır. Babası Nadirogullarının reisi, annesi Kurayzaogullarının reisinin kızı idi.

Resûlullah (S.A.V.) ile Hayber'in fethinden sonra; Hayber ile Medîne'ye 12 mil mesâfede bulunan Sahbâ mevkîinde evlenmiştir.

Akıllı, yumuşak huylu ve faziletli bir kişi idi. Oldukça münzevi bir hayat geçirmiştir. Çocuğu olmamıştır. Bakı Kabristanında medfûndur.

Radiyallâhü Anhâ.

Hz. SAÏD b. CÜBEYR (Rh.A.)
(Saïdübnül'cübeyr, Ebû Abdillâh ibn-ü Hişâmil'kûfi)

Doğumu : 665 M. (?)

Vefâti : Vâsit, 95 H. (714 M.)

Tâbiînin büyüklerindendir.

Aslen Hâbesî'dir. İbn-i Abbâs ve İbn-i Ömer ile başkalarından hadîs almıştır. Yanında kimsenin gıybet etmesine kat'îyyen meydan vermezdi.

Tefsîr, Hadîs ve Fîkih'da âlimdi.

Bir süre İsfahân'da ikâmet etmiş ve Haccac'a karşı cephe alan Eş'as ile Türkistan'da bulunmuştur.

49 yaşında iken İbnü'l-Eş'as olayında Haccac tarafından şehid edilmiştir.

Rahmetüllâhi Teâlâ Aleyh

Hz. SERAHSİ (Rh.A.)**(Şemsü'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî)****Doğumu : Serahs, 400 H. (1009 M.)****Vefatı : Merginan (Fergana), 483 H. (1090 M.)****(Fazla bilgi için c. 1, s. 511'e bakınız.)****Hz. SÜLEYMAN b. BÜREYDE (R.A.)****Doğumu : (?)****Vefatı : 115 H. (733 M.)****Eslemi'dir. Babasından ve Ömer ibn-i Hüseyin (R.A.) ile bir cemâ-atdan hadis rivâyet etmiştir.****Radiyallâhü Teâlâ Anh****Hz. İMÂM ŞÂFIÎ (Rh.A.)****(Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris b. cl-Abbâs b. Osman b. Şâfiî)****Doğumu : Gazze, 150 H. (767 M.)****Vefatı : Mısır, 204 H. (820 M.)****(Fazla bilgi için c. 1, s. 511'e bakınız.)****Hz. ŞEMŞ - ÜL - EİMME HULVÂNÎ (Rh.A.)****(Ebû Muhammed Abdül'azîz b. Ahmed b. Sâlih)****Doğumu : (?)****Vefatı : Keş, 448 H. (1056 M.)****(Fazla bilgi için c. 1, s. 501'e bakınız.)****Hz. SEYH'ÜL - İSLÂM HÂHERZÂDE (Rh.A.)****(Ebû Bekr Muhammed İbnü'lHüseynil'Buhâri)****Doğumu : (?)****Vefatı : 433 H. (1042 M.)****(Fazla bilgi için c. 1, s. 501'e bakınız.)****Hz. ŞU'AYB (A.S.)****Kur'an-ı Kerim'de adı geçen Peygamberlerdendir.****Kur'an-ı Kerim'in aşağıdaki sûrelerinde adı geçer: A'râf, 85. - 93; Hûd, 84 - 95; Şuara, 176 - 191; Ankebût, 36, 37.****Aleyhisselâm**

Hz. KÂDÎ TABERÎ (Rh.A.)

(Ebû'l-Tayyib el-Taberî, Tâhir b. Abdullâh b. Tâhir b. Ömer)

Doğumu : Âmul, 348 H. (959 M.)

Vefâtı : Bâgdâd, 19 Rebiülevvel 450 H. (16 Mayıs 1058 M.)

Şâfiî Fakihidir. Ebû Ishâk el-Şirâzî ile el-Hatîb el-Bâgdâdi'nin hocasıdır.

14 yaşında iken Fıkıh çalışmaya başlamış, 4 yıl süreyle Nişâpûr'da Ebû'l-Hasan el-Mâsarcisi'nin derslerine devâm etmiş ve tahsillini, Bâgdâd'da Ebû'l-Farâc el-Mu'âfâ b. Zekerîya el-Nahravânî'nin yanında ikmâl etmiştir. Bundan sonra Bâgdâd'da bizzat kendisi ders vermiştir. Bu arada Kudûri ile girdiği muhtelif münâzaralardan başarı ile çıkmıştır.

422 H. (1031 M.)'de Kâdî'l-Kuzât Ebû Abdullâh b. Mâkûlâ tarafından Noterlik etmesine izin verildi.

436 H. (1044 M.)'de Bâgdâd şehrinin Bâb el-Tâk mahallesinde görülmekte olduğu Kâdilik vazifesine ilâve olarak Karh mahallesinin Kâdiliği da verildi. Bu vazifesine devâm ederken 102 yaşında vefât etti (16 Mayıs 1058 Cumartesi).

Cenâze namazı Câmii el-Mansûr'da kılındıktan sonra Bâb-ı Hârb mezarlığına defnolundu.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Fıkıh'a dâir çok sayıda eseri vardır.

Eserleri :

Şerh Muhtasar el-Muzânî, Furû' (Şerh), Kitâb el-Ta'lîka (10 cilt), Ravzat el-Muntahâ.

Hz. TÂC'ÜŞ - ŞERİA (Rh.A.)

(Ömer b. Sadr'üs-Şerîa't-ül-evvel Ubeyd ibn-i Mahmudîl'mebûbî)

Doğumu : (?)

Vefâtı : Buhârâ, 637 H. (1239 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 512'ye bakınız.)

Hz. İMÂM TEMURTÂŞÎ (Rh.A.)

(Şemsüddîn Muhammed b. Abdullâh Gazzî)

Doğumu : (?)

Vefâtı : Gazze, 1004 H. (1595 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 514'e bakınız.)

Hz. TÎRMİZÎ (Rh.A.)

(Muhammed ibn-i Îsâ b. Sevre b. Şeddâd)

Doğumu : Tirmiz, 209 H. (824 M.)

Vefâtı : Boğ (veyâ Tirmiz), 279 H. (892 M.)

(Fazla bilgi için c. 1, s. 514'e bakınız.)

Hz. ZEYLAÎ (Rh.A.)**(Zeylai Fahrüddin, Ebû Muhammed Osman ibn-i Ali)****Doğumu : (?)****Vefâti : Mısır, 743 H. (1342 M.)****(Fazla bilgi için c. 1 s. 514'e bakınız.)****Hz. ZEYNEB bint-i CAHŞ (R. Anhâ)****Doğumu : (?)****Vefâti : 20 H. (642 M.)**

Resûl-ü Ekrem' (S.A.V.) in muhterem zevcelerindendir. İmânına sâdik, âlicenâb bir Müslüman idi. Peygamber Efendimiz (S.A.V.) in hala-zadesi idi. Müslümanlığı ilk kabûl edenler arasında idi.

58 yaşında vefât eden Zeyneb' (R. Anhâ) in cenâze namazı, Hz. Ömer (R.A.) tarafından kılınmıştır.

Radiyallâhü Anhâ.**Hz. İMÂM ZÜFER (Rh.A.)****(Züfer b. el-Huzeyl b. Kays el-Kûfî)****Doğumu : Kûfe, 110 H. (728 M.)****Vefâti : Basra, 158 H. (774 M.)****(Fazla bilgi için c. 1, s. 515'e bakınız.)****Hz. ZÜ'L - KARNEYN**

Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen, Peygamberliği ihtilâflı zâtlardandır. Kehf sûresinin 83 - 98inci âyetlerinde adı geçer.

Hakkında kesin bilgi yoktur. Takvâ sâhibi bir zât olduğunda ittifâk edilmiştir. (Allah' (C.C.) in selâmı üzerine olsun.)

